

Svartköp och svartjobb i Sverige

Del 1: Undersökningsresultat

Rapport 2006:4

Förord

Denna rapport handlar om arbetsinkomster som ska beskattas men inte blir beskattade. Sådana arbetsinkomster benämns i denna rapport som svartarbete.

Svartarbetet är till sin natur fördolt och myndigheter kan inte få säker kunskap om det människor försöker dölja. Men man kan få ökad kunskap. Ökad kunskap är viktig, för svartarbete handlar inte bara om skatter och skattebördans fördelning. I en svart ekonomi är produktionen inte lika effektiv vilket hämmar tillväxten i samhällsekonomin. Med svarta inkomster kan en individ få för mycket i bidrag. Ytterst handlar svartarbetet om förtroendet för medmänniskor, välfärdssamhället, samhällets institutioner och att regelverken uppfattas som rimliga och rättvisa.

Skatteverket får genom sin kontrollverksamhet kunskap om svartarbetet. Denna kunskap blir dock beroende av vad som kontrolleras. Skatteverket behöver ytterligare kunskap för sin riskanalys och för att medverka till att förenkla och modernisera regelverket.

Vid Skatteverkets analysenhet har genomförts en kartläggning av svartarbetet. Som ett led i kartläggningsarbetet har en rad undersökningar genomförts. Syftet har varit att få en mer allsidig uppfattning om utbredning och omfattning på svartarbetet i dagens Sverige, svartarbetsets orsaker och vad som kan göras för att motverka svartarbetet.

Kartläggningen består av många delundersökningar. Även om några av dessa varit på förhand bestämda har kartläggningen som helhet bedrivits så att erhållna resultat fått ge uppslag till nya kompletterande undersökningar.

Resultatet av kartläggningen dokumenteras i två rapporter. För kartläggningen och rapporteringen svarar utredarna Annika Persson och Håkan Malmer vid analysenheten. Författarna svarar själva för innehåll och slutsatser.

I denna första rapport redovisar utredarna de olika delstudier som genomförts. Huvudinriktningen på denna avrapportering är att redovisa sådana resultat som ger en bild av omfattning och utbredning av svartarbetet. I anslutning till resultatredovisningen beskrivs hur undersökningarna gått till.

I en andra rapport diskuteras olika undersökningsmetoder och vad de mäter samt redovisas utredarnas slutsatser om orsaker till svartarbetet och vad som kan göras för att motverka svartarbetet.

Solna i juni 2006

Jan-Erik Bäckman
/Chef för analysenheten/

Sammanfattning

Med svartarbete menas arbetsinkomster som ska beskattas i Sverige men inte beskattas.

Enligt skattelagstiftningen ska praktiskt taget allt lagligt arbete beskattas från första kronan och ingen personkrets är uttryckligen undantagen. Det finns en klar obalans mellan skattelagstiftningen och medborgarnas syn på vad som ska beskattas. Vi bedömer också att regelverket är onödigt krångligt.

Att jobba svart eller köpa tjänster svart uppfattas som en lindring förseelse medan det uppfattas som en allvarlig förseelse att lämna felaktiga uppgifter i sin inkomstdeklaration.

Det är emellertid en mycket stor skillnad i acceptans mellan att för svartarbete anlita en nära släkting jämfört med en person som har A-kassa, sjukpenning eller socialbidrag.

De som köper svart och jobbar svart motiverar sitt handlande med olika argument. Ett ofta anfört argument är hur personer i ledande ställning bryter mot reglerna i samhället.

Medborgarna är väl medvetna om att svartarbete är fel men samhällsargument är för svaga för att påverka handlandet.

Olika undersökningar indikerar att i jämförelse med andra länder är köp av svartarbete relativt vanligt i Sverige och skattemoralen sjunkande.

I nationalräkenskaperna finns en diskrepans mellan inkomsterna i samhället och hushållens konsumtion. Den indikerar ett svartarbete på 115-120 mdkr. Skatterättsligt kan beloppet beskrivas i termerna av för lågt eller oredovisad lön eller för lågt eller oredovisad inkomst av näringsverksamhet.

Teoretiskt skulle man med i skatterevisorer använda kontrollmetoder (revisionsmetoden) kunna påvisa ca 71 mdkr av dessa dolda arbetsinkomster. En mycket stor del av detta belopp skulle i så fall upptäckas i små företag. Detta resultat har konfronterats mot tre andra undersökningar.

1. Etablerade egenföretagare jämförda med löntagare i samma bransch har väsentligt lägre vita medianinkomster.
2. Andra indikatorer på levnadsstandard bl.a. bostadsstorlek och bilinnehav visar att företagare har en levnadsstandard som svarar mot en väsentligt högre inkomst än den officiellt redovisade.
3. En skattning av den verkliga inkomsten i företagarhusåll jämfört med löntagarhushåll baserad på livsmedelskonsumtionen ger resultat vad gäller omfattningen på underdeklaration bland företagare som är jämförbara med revisionsmetoden.

Sammanfattning

En särskild granskning av sådana nolltaxerade personer som inte förefaller var ekonomiskt aktiva visade inte på något omfattande fel i beskattningen av dessa personer men däremot i folkbokföringen. Så mycket som en fjärdedel bedöms inte vara bosatta i Sverige.

Skatteverket har i en intervjuundersökning riktad till allmänheten mätt var för sig både omfattningen av utfört svartarbete och omfattningen på köp av svartarbete. Vad gäller varor har gjorts en separat undersökning av varor som köpts svart. Nu genomförda undersökningar är de mest detaljerade som gjorts i Skandinavien.

Det som kommer med i intervjuundersökningar av detta slag är en mindre del av det totala svartarbetet nämligen det som man som vanlig privatperson är medveten om och som bygger på att köpare och säljare gjort upp om att priset ska vara svart. Omfattningen på det svartarbete som framkommer i intervjuundersökningarna beräknas till 15 mdkr varav 10 mdkr svartarbete åt hushåll och 5 mdkr svartarbete åt företag. Totalt sett motsvarar den del av svartarbetet som fångas i intervjuerna med allmänheten 1,7 procent av den totala arbetstiden i Sverige.

Antalet personer som svarar att de utfört något svartarbete uppskattas uppräknat motsvara cirka 800 000 och deras utförda svartarbete motsvarar 66 000 helårsarbeten varav 25 000 åt företag. Vad gäller arbeten åt hushållen fördelar sig det svarta arbetet på bostad motsvarande 21 000 helårsarbeten och på andra tjänster åt hushållen motsvarande 20 000 helårsarbeten.

Det skiljer sig väsentligt t.ex. beroende på sysselsättning om man arbetat svart det senaste året. Bland studerande och värnpliktiga är denna andel högst med 25 procent jämfört med befolkningen (18-74 år) där andelen är 13 procent. Den största kategorin som utfört svartarbete är facklärd arbetare motsvarande uppräknat 266 000 personer. Allmänt kan sägas att de som utför svarta tjänster har en övervikt bland yngre personer och personer med låg inkomst medan köp av svartarbeten har en överrepresentation av personer med högre inkomst och personer som äger sin bostad.

En stor del av svartarbetet utförs åt släktingar, grannar och vänner. Ungefär hälften av ersättningen för svartjobb i hushållssektorn ersätts på annat sätt än med pengar. Kontantbetalning är vanligare i storstadsområden. Till den del betalningen sker i pengar varierar den mycket. Exempelvis ersätts djurpassning med 7 kr/timme, städning med 69 kr/tim och byggnadsarbeten med 135 kr/tim. I genomsnitt får en person som arbetar svart och får betalt i pengar ca 19 000 kronor/år men när arbetet sker åt företag uppgår kontantsumman till 29 000 kronor.

Vart femte hushåll har köpt tjänster svart det senaste året och betalat med pengar. I genomsnitt har ett hushåll betalt 7 000 kronor men för hälften av hushållen ligger köpesumman under 3 000 kronor. När vi jämfört omfattningen på det svartarbete som betalats i pengar skiljer det sig om man frågar dem som utfört svartarbetet och dem som köpt svartarbetet. Om vi bortser från djurpassning är volymen på det köpta arbetet cirka 5 procent högre än det utförda. Det finns flera möjliga förklaringar till detta. En sådan förklaring är att när vi frågat om utfört svartarbete har detta varit begränsat till personer i åldern 18-74 år som är bosatta i Sverige. Köparna har däremot svarat på omfattningen av alla sina köp oavsett vem som utfört det.

År 1997 gjorde dåvarande Riksrevisionsverket en omfattande undersökning av utfört svartarbete och svart varuförsäljning m.m. I jämförelse med RRV:s undersökning är svartarbete mer utbredd bland befolkningen 13 procent år 2005 mot 11 procent år 1997. Om man ser till svartarbetets volym – antalet arbetade timmar – bedöms detta ha ökat till följd av att fler personer

svartarbetar. Svartarbetet har ökat bland yngre liksom bland tjänstemännen. Därutöver finns ett antal andra iakttagelser som också pekar på att svartarbetet ökat.

Av den diskrepans i nationalräkenskaperna, som ovan berörts och som indikerar ett svartarbete på 115-120 mdkr, anser vi oss kunna ge innehåll åt 90 mdkr dvs. vi har kunnat ”förklara” 75 procent. Men vi kan inte säga att diskrepansen i nationalräkenskaperna ligger på en felaktig nivå. Dels finns en allmän osäkerhet i skattningarna vi gjort. Och det finns enligt vår uppfattning en rad skäl som talar för att det bör finnas kvar en oförklarad del nämligen främst att

- allt kommer inte med vid intervjuer
- allt kan inte upptäckas med skatterevisioner
- man är inte medveten om vad som är svart.

Om de genomförda undersökningarna förklarar hela diskrepansen så hade slutsatsen varit att nationalräkenskaperna troligen underskattat de dolda inkomsterna eller att det varit något fel på våra undersökningar.

Innehåll:

1	Bakgrund och syfte	11
1.1	Bakgrund.....	11
1.2	Syfte och rapportering.....	12
2	Svartarbetskartläggningens uppläggning och rapportens disposition.....	15
3	Definition – obeskattade arbetsinkomster.....	17
3.1	Språkbruk.....	17
3.2	Definition.....	17
3.3	Oredovisade arbetsinkomster i olika företagsformer.....	18
3.4	Schematisk definition av svartarbete	20
3.5	Beskattningen av arbetsinkomster enligt skattelagstiftningen.....	21
3.5.1	Vilket arbete beskattas?	21
3.5.2	Vilka personer beskattas?	21
3.5.3	Vilka belopp beskattas?	22
4	Attityder, utbredning och orsaker	23
4.1	Attitydundersökningarnas syfte	23
4.2	Genomförda attitydundersökningar	23
4.3	Kunskapen om skatteregler och agerandet på den svarta marknaden.....	24
4.4	Attityder till svartarbete	26
4.4.1	Gråzonen – varken svart eller vitt.....	26
4.4.2	Synen på vad som borde beskattas.....	28
4.4.3	Skilda attityder till olika slag av svartarbete.....	30
4.4.4	Att anlita en bidragsmottagare för svartarbete är helt oacceptabelt.....	31
4.4.5	Vad samhället förväntas göra mot svartarbete.....	31
4.4.6	Svartköparkärnan och samhällsbärarna	32
4.4.7	Påvisade samband upptäcktsrisk och faktiskt beteende?.....	33
4.4.8	Om förklaringar och bortförklaringar till svartarbete	36
4.4.9	Samhällsargument för svaga.....	40
4.5	Svartköp i Sverige jämfört med andra länder	41
4.6	Försämrad skattemoral jämfört med andra länder	42
5	Omfattningen av svartarbetet.....	43
5.1	Diskrepansen i nationalräkenskaperna.....	43
5.2	Svartarbete som kan upptäckas vid skatterevisioner	45
5.3	Undersökningar som stöder resultaten från undersökningen av skatterevisioner.....	49
5.3.1	Jämförelser av medianarbetsinkomsten för etablerade egenföretagare och löntagare i samma bransch.....	49
5.3.2	Jämförelser av andra levnadsnivåindikatorer än inkomst.....	50
5.3.3	Underrapporterade inkomster hos företagare baserat på jämförelser av utgifter för livsmedelsinköp.....	51
5.4	Särskilt om svarta inkomster bland maskinellt nolltaxerade	54
5.5	Svarta inkomster – intervjuer m.m. i hushållssektorn.....	55
5.5.1	Svarta tjänster – utförda och köpta	55
5.5.2	Utfört svartarbete	56
5.5.3	Köp av svarta tjänster.....	59
5.5.4	Prissättningen.....	63
5.5.5	Svartköp av varor.....	63
5.6	Utvecklingen av utfört svartarbete.....	65
5.7	Förklarat och oförklarat med använda metoder	68

Innehållsförteckning

6	Hur lite privatpersoner redovisar ”vitt”	69
7	Metoder och statistiska underlag	71
7.1	Diskrepansen enligt nationalräkenskaperna.....	71
7.2	Svarta arbetsinkomster enligt skatterevisioner	71
7.3	Deklarerade medianinkomster och registerbaserad arbetsmarknadsstatistik.....	74
7.4	Undersökning av levnadsförhållanden för företagare och anställda.....	75
7.5	Hushållens utgifter och skattningen av underdeklaration bland företagare.....	76
7.6	Dolda inkomster och folkbokföringsfel hos maskinellt nolltaxerade	76
7.7	Kunskap om skattereglerna.....	77
7.8	Redovisning vitt av köpta tjänster mellan privatpersoner.....	77
7.9	Fokusgruppsundersökning om svartarbete bland löntagare/företagare	77
7.10	Intervjuundersökning om attityder till svartarbete.....	78
7.11	Intervjuundersökning om omfattningen på svarta tjänster.....	78
7.12	Intervjuundersökning om omfattningen på svartköp av varor.....	79
7.13	Fokusgruppsundersökningar bland ungdomar som jobbat svart	80

Bilagor:

1.	Förenklad skattedeclaration och svenska folkets kunskap om hur man ska redovisa skatt på privata tjänster.....	81
2.	Privatpersoners ”vita” köp av tjänster. Resultat från en undersökning av i vilken utsträckning privatpersoner lämnar uppgifter till Skatteverket.....	95
3.	Attityder till svartarbete. Resultat från fokusgruppsundersökningar med personer som köpt svart samt med företagare i fuskbranscher.....	127
4.	Attityder hos studerande ungdomar som svartarbetat. Resultat från fokusgruppsundersökningar.....	141
5.	Attityder till svartarbete. Resultat från en stor kvantitativ undersökning.....	153
6.	Svartarbete och bidragsfusk i några länder inom EU.....	217
7.	De skattskyldigas riskbedömningar och svartjobb.....	231
8.	Om dolda arbetsinkomster enligt nationalräkenskaperna.....	249
9.	En skattning av svarta arbetsinkomster baserat på Skatteverkets revisionsresultat – revisionsmetoden.....	283
10.	Deklarerade arbetsinkomster - en jämförelse av medianinkomster för företagare och anställda i samma bransch.....	331
11.	Indikatorer på levnadsnivå för företagare och löntagare med samma deklarerade arbetsinkomst.....	359
12.	Underdeklarerade arbetsinkomster hos företagare jämfört med löntagare baserat på jämförelser av utgifter för livsmedelsinköp.....	371
13.	Förekomsten av svartarbete och folkbokföringsfel bland maskinellt nolltaxerade...	391
14.	Svartarbetets omfattning och struktur – resultat från en stor intervjuundersökning..	425
15.	Svenska folkets svartköp av varor.....	525

1 Bakgrund och syfte

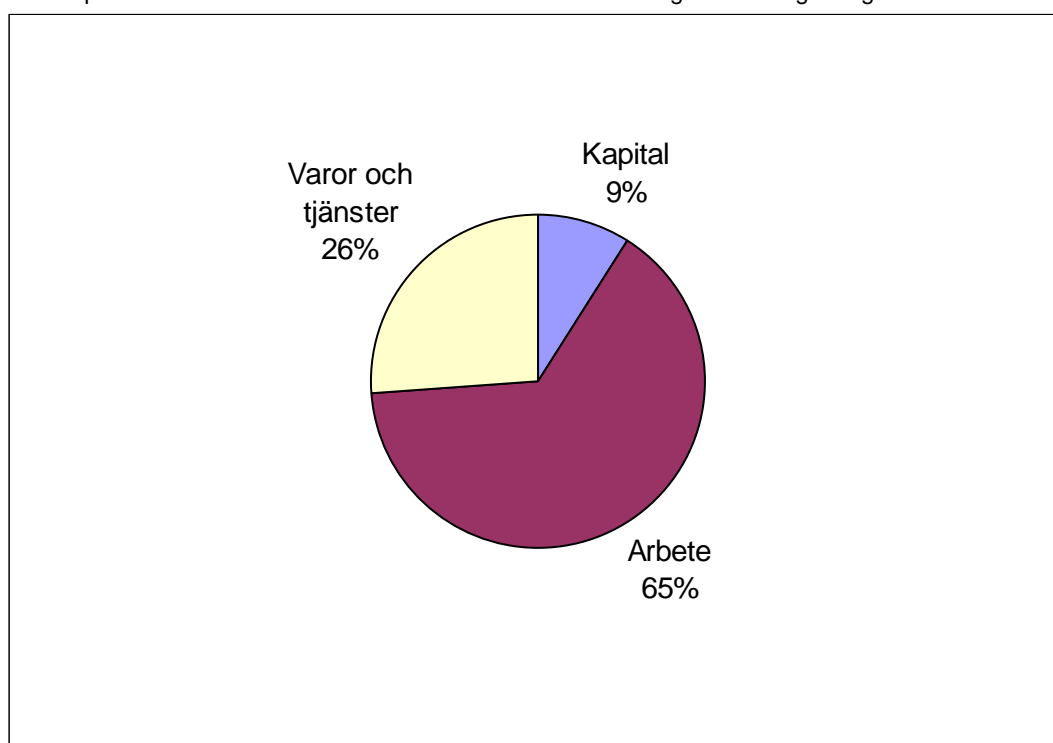
1.1 Bakgrund

Sverige har världens högsta skatter räknat som skatt i förhållande till bruttonationalprodukten (51 %). Skatter på arbete svarar för bortåt två tredjedelar av de totala skatteinkomsterna.

1. Diagram

Skatteinkomster och skattebaser

Skatt på arbete omfattar inkomstskatt för individer och arbetsgivar- och egenavgifter

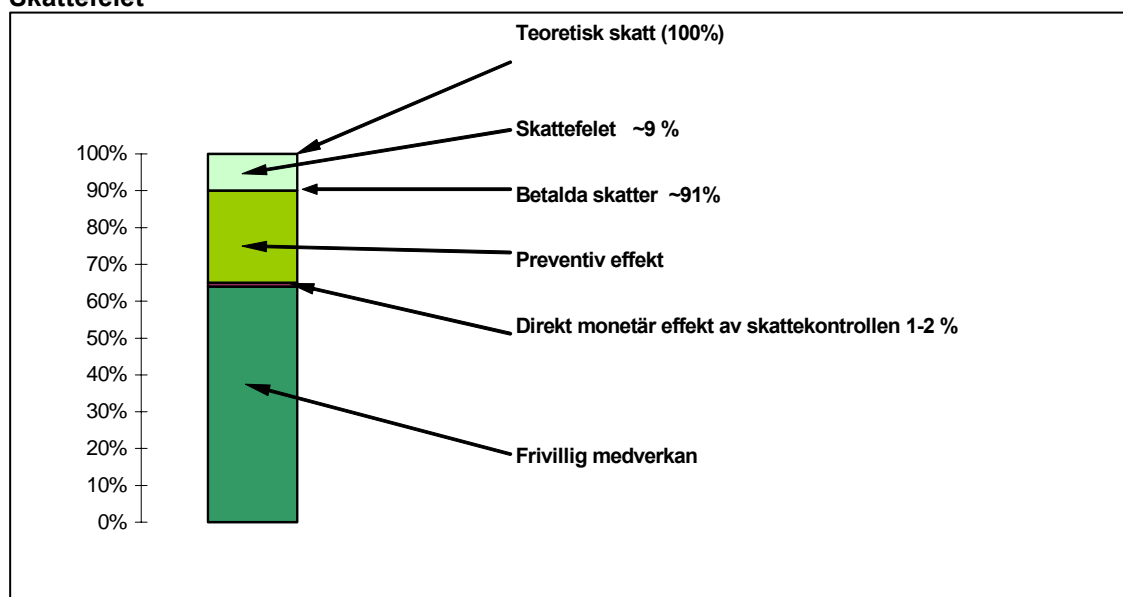

I Sverige har Skatteverket myntat begreppet ”skattefel”. Med skattefel avses alla avvikelser i förhållande till en teoretiskt beräknad skatt enligt lagens bokstav till följd av både avsiktliga och oavsiktliga fel. Skatteverket uppskattar¹ att det totala skattefelet år 2002 uppgick till cirka 100 mdkr, vilket motsvarar inemot 5 procent av bruttonationalprodukten (BNP) och 9 procent av skatteinkomsterna.

¹ Skatter i Sverige, s. 233 ff.

2. Diagram Skattefelet

Av det totala skattefelet bedöms de odeklarerade arbetsinkomsterna svara för bortåt två tredjedelar.

Denna rapport handlar bara om arbetsinkomster som skulle bli men inte blir beskattade i Sverige. Sådana arbetsinkomster benämns i denna rapport som svartarbete.

Ökad kunskap är viktig, för svartarbete handlar inte bara om skatter och skattebördans fördelning. I en svart ekonomi är produktionen inte lika effektiv vilket hämmar tillväxten i samhällsekonomin. En stor del av skatteinkomsterna återförs till medborgarna i form av transfereeringar och bidrag som baserar sig på den deklarerade (vita) arbetsinkomsten. Med svarta inkomster kan en individ få för mycket i bidrag. Ytterst handlar svartarbetet därför om förtroendet för medmänniskor, välfärdssamhället, samhällets institutioner och att regelverken är rimliga och rättvisa.

Svartarbetet är till sin natur fördolt och myndigheter kan inte få säker kunskap om det människor försöker dölja. Men man kan få ökad kunskap om svartarbetet och hur medborgarna uppfattar skattereglerna.

1.2 Syfte och rapportering

Skatteverket får främst genom sin kontrollverksamhet stor kunskap om svartarbetet. Denna kunskap är dock beroende av vad som kontrolleras. Skatteverket behöver ytterligare kunskap för att träffa rätt i kontrollen, för att förhindra att fel uppkommer samt för att medverka till att förenkla och modernisera skattelagstiftningen.

Vid Skatteverkets analysenhet har åren 2005-2006 genomförts en kartläggning av svartarbetet. Det har varit en bred ansats för att ge en allsidig belysning av svartarbetet. Syftet har varit att få en mer allsidig uppfattning om utbredning och omfattning på svartarbetet i dagens Sverige, attityder till svartarbete, svartarbetets orsaker och vad som kan göras för att motverka svartarbetet.

Som ett led i kartläggningsarbetet har en rad undersökningar genomförts och avrapporterats, se bilageförteckningen.

Resultatet av kartläggningen dokumenteras i två rapporter. I denna första rapport redovisar vi de olika delstudier som genomförts. Huvudinriktningen på denna avrapportering är att redovisa sådana resultat som ger en bild av omfattning och utbredning av svartarbetet samt attityder till svartarbete.

I anslutning till resultatredovisningen beskrivs hur undersökningarna gått till.

I en andra rapport diskuteras olika undersökningsmetoder och vad de mäter. De samlade resultaten analyseras och vi redovisar våra slutsatser om orsaker till svartarbetet och vad som kan göras för att motverka svartarbetet.

Dåvarande Riksrevisionsverket (RRV) fick i april 1997 särskilda medel av regeringen för att finansiera en kartläggning och analys av arbetstagares och företagares svarta arbete. RRV skulle också föreslå åtgärder för att motverka det oönskade beteendet.

RRV överlämnade under 1997-1998 fyra stycken rapporter nämligen

Svart arbete 1: Insatser, (RRV 1997:59)

Svart arbete 2: Omfattning, (RRV 1998:28)

Svart arbete 3: Struktur, (1998:29)

Svart arbete 4: Förslag, (1998:36)

Det huvudsakliga syftet med RRV:s svartjobsprojekt var att ge en sammanfattande problem-bild, något som hittills saknats i Sverige. Uppläggningsen var inte att detaljgranska enskilda problem och föreslå konkreta lösningar. RRV:s rapporter ska därför ses som en principdiskussion kompletterad med illustrativa exempel och resonemang. RRV:s rapporter ledde till den avsedda diskussionen men i avsaknad av detaljgranskning och konkreta förslag ledde RRV:s rapporter inte till avsedda åtgärder mot svartarbete.

Ett syfte med Skatteverkets undersökning är att jämföra resultaten med RRV:s t.ex. vad gäller svartarbetets orsaker och omfattning. Ett annat syfte är att genom detaljgranskning och analys komma med mer konkreta åtgärdsförslag som kan leda till åtgärder mot svartarbete.

2 Svartarbetskartläggningens uppläggning och rapportens disposition

Svartarbete är till sin natur fördolt. Ingen kan därför säga något helt säkert om svartarbetet. Ingen enskild undersökning kan ge svar på omfattningen av och strukturen på svartarbetet.

Idén bakom den kartläggning som gjorts av Skatteverket är att använda olika metoder och utifrån dessa lägga ett pussel. Vi har använt en rad olika metoder inspirerade av OECD:s handbok ”Measuring the Non-Observed Economy” samt bilaga 8 ”Den svarta ekonomin” i betänkandet Utveckling och förbättring av den ekonomiska statistiken (SOU 2002:118).

Vi har försökt plocka upp de idéer som vi bedömt praktiskt möjliga att genomföra med existerande officiell statistik eller med särskilda undersökningar. I kartläggningen har vi ambitionen att täcka in:

- attityder till svartarbete
- struktur
- omfattning

Och vi försöker se svartarbetet ur två synvinklar:

- de som utför svartarbetet
- de som köper svartarbetet

Vi har haft en bred definition av vad som ska medräknas som svartarbete (obeskattad arbetsinkomst). Vi återkommer i nästkommande avsnitt till en mera exakt definition men redan nu bör sägas att vi som svartarbete räknar all dold (obeskattad) inkomst från produktivt arbete som ska beskattas i Sverige. Som svartarbete räknas således både fallet när köpare och utförare har kommit överens att jobbet ska göras svart – ett lägre pris bygger på att man håller Skatteverket utanför – och det fall där bara säljaren själv är medveten om att den arbetsinkomsten som deklarerats är lägre än den verkliga.

Som tidigare nämnts har en rad delstudier gjorts som återfinns som bilagor. Det som tas upp i följande avsnitt är dels en systematiserad sammanfattning av delstudierna och dels sådant som inte framgår av delstudierna men som behövs för förståelsen och värderingen av undersökningsresultaten. De närmast följande avsnitten behandlar:

- Avsnitt 3: Definitionen av svartarbete/svarta inkomster och utformningen av skattelagstiftningen
- Avsnitt 4: Attityder, kunskaper och orsaker till svartarbete samt synen på skattelagstiftningen
- Avsnitt 5: Svartarbetets utbredning och omfattning bland köpare och säljare samt om svartarbetet har ökat eller minskat.
- Avsnitt 6: Hur lite privatpersoner faktiskt redovisar vitt vid köp av tjänster
- Avsnitt 7: Beskrivning av använda undersökningsmetoder och de data (statistik/uppgifter) som har använts eller insamlats

3 Definition – obeskattade arbetsinkomster

3.1 Språkbruk

Med svartarbete menar vi att en person i sin inkomstdeklaration redovisar lägre *arbetsinkomst* än vad som lagen föreskriver. Skatterättsligt är det fråga om för lågt eller oredovisad lön eller för lågt eller oredovisad inkomst av näringsverksamhet. I en del fall kan det säkert vara mera begripligt att tala om dolda arbetsinkomster än ”svartarbete”. Dolda arbetsinkomster uppfattas nog av många som ett vidare begrepp än svartarbete. Vi har på denna punkt inte en enhetlig terminologi utan talar där så är lämpligast om svartarbete eller dolda inkomster. De som har ett snävare synsätt på svartarbete brukar säga att dolda inkomster består dels av svartarbete (något som bägge parter känner till) med tillägg för ”eget skattefusk” dvs. sådan skatteminskning, som bara utföraren själv är medveten om. En sådan indelning kan användas för att beskriva den typ av svarta arbetsinkomster som man kan fånga med enkäter. I övrigt är denna indelning problematisk i så måtto att det är svårt att veta vad andra vet och inte vet.

Det första exempel gemene man nämner när svartarbete förs på tal är en hantverkare som gör ett jobb åt en privatperson ”utan kvitto” eller när en företagare avlönar någon vid sidan av en reguljär anställning t.ex. en person som jobbar tillfälligt på en restaurang. Svarta arbetsinkomster finns alltså både hos egenföretagare och hos anställda.

I de ovan nämnda fallen är den som köper svartarbetet och den som utför svartarbetet införstådda med att man till Skatteverket inte ska uppge arbetsinkomsten i fråga. Men det är naturligtvis också svartarbete om företagaren på ett korrekt sätt lämnar kvitto, men sedan låter bli att ta upp inkomsten i sin bokföring. Om företagaren eller den anställde får ersättning på annat sätt än i form av kontanter till exempel med varor eller genom att få utnyttja köparens sommarstuga spelar ingen roll. Även sådan ersättning ska beskattas.

3.2 Definition

När vi i det följande talar om svartarbete talar vi bara om ersättningen för arbete dvs. inkomst av kapital behandlas inte alls t.ex. vinster på aktie- eller fastighetsaffärer. En annan förutsättning är att det är fråga om arbetsinkomster som ska beskattas i Sverige.

Med svarta arbetsinkomster menar vi därför:

- Ersättning för utfört arbete,
- som ska beskattas i Sverige
- men som man inte redovisar till Skatteverket

och de svarta inkomsterna kan som ovan nämnts indelas i:

- Oredovisad löneinkomst (lön/förmåner)
- Oredovisad företagarinkomst

3.3 Oredovisade arbetsinkomster i olika företagsformer

Hur en oredovisad transaktion ska beskattas beror på företagsformen. Några praktiska exempel kan visa på detta.

Antag att en anställd som jobbar som försäljare i en affär, som säljer TV-apparater, får en veckolön i form av en TV och värdet av TV:n inte redovisas för Skatteverket. Det är i så fall en svart arbetsinkomst för den anställde.

Om en person som äger ett aktiebolag själv tar hand om en inkomst, som skulle ha tillkommit bolaget, är det fråga om svart lön eftersom ägaren till aktiebolaget räknas som anställd i bolaget.

En egenföretagare däremot beskattas för överskottet i näringsverksamheten och har inte avdragsrätt för lön till sig själv. Skulle företagaren i detta fall inte i bokföringen redovisa uttaget blir det alltså fråga om en oredovisad (svart) företagarinkomst.

Om en egenföretagare vill åka till Kanarieöarna på semester med familjen och låter bli att ta upp en inkomst på 20 tkr från en privatperson i sina räkenskaper blir inkomsten av näringsverksamhet 20 tkr lägre än den annars skulle vara – det är en svart inkomst på 20 tkr.

Men resultatet blir detsamma – dvs. 20 tkr lägre än det rätteligen skulle ha varit - om han i sin bokföring har med alla inkomster men drar av utgiften för semesterresan.

Privat utgifter som bokförs så att de belastar ett företags deklarerade inkomst av näringsverksamhet är alltså en dold arbetsinkomst (svartarbete).

3. Illustration

Privata kostnader på "firman" = dold arbetsinkomst

I princip är en verksamhet hänförlig till endera inkomst av tjänst (anställning/uppdrag) eller inkomst av näringsverksamhet². Kriterierna för gränsdragningen brukar sägas vara att näringsverksamhet kännetecknas av varaktighet, självständighet och vinstsyfte. I praktiken styrs beskattningen av förekomsten av om den som utför uppdraget har inregistrerat företag och av F-skattsedel.

Skatterättsligt har det stor betydelse om en inkomst hänförs till inkomst av tjänst eller näringsverksamhet. Det gäller bl.a. om arbetsgivar- eller egenavgifter ska betalas, om moms ska debiteras eller inte och om skatteavdrag ska göras eller inte.

För våra bedömningar spelar det ingen större roll om den arbetsinkomst som inte inkomstdeklarerats är hänförlig till inkomst av tjänst eller näringsverksamhet. Vårt synsätt är att om en person, som har en normal anställning, vid sidan om den anställningen utför arbeten åt personer som han själv fått kontakt och slutit avtal med är det inte fråga om svart lön från den vanliga arbetsgivaren utan det är fråga om ett egenföretagande, vanligen oregistrerat.

² Inkomst av kroppsarbete och tillfällig anställning har historiskt alltid hänförts till inkomst av tjänst. Begreppet tillfällig förvärvsverksamhet, till vilket för kunde hänföras tillfälligt bedriven vetenskaplig, litterär, konstnärlig verksamhet eller tillfälligt uppdrag, försvann med 1990/91 års skattereform.

3.4 Schematisk definition av svartarbete

De olika exemplen kan i avsnittet ovan principiellt indelas på sätt som framgår av nedanstående schema.

4. Schema.

Löntagare och företagare: Olika former av svarta arbetsinkomster

SVART ARBETE (dolda arbetsinkomster)	Transaktionen normalt ej bokförd i räkenskaper. Ofta är det "kontant utan kvitto" Kolumn 1	Den ursprungliga utgiften är kostnadsförd i räkenskaper för näringsverksamhet Kolumn 2
Löntagare/lön	Oredovisad lön	Arbetsgivaren betalar anställdas privata utgifter. Varuuttag, resor, lån av utrustning etc. redovisas inte som löneförmån
Näringsidkare / företagarinkomst	Oredovisad arbetsersättning Oredovisad varuförsäljning ¹⁾	Näringsverksamhetens resultat belastas med privata utgifter Varuuttag, resor eller utnyttjande av arbetskraft, maskiner och bostäder för privat bruk redovisas inte som uttag ur näringsverksamheten

¹⁾ Mervärdet om inköpet inte finns med i bokföringen. Finns inköpet med i bokföringen räknas hela beloppet.

De mörkt gråtonade fälten överst i kolumn 1 är det område som folk i allmänhet förknippar med svartarbete. Bägge parterna är ofta införstådda med eller överens om att ersättningen inte ska redovisas till Skatteverket. I de ljusst gråtonade fälten finns visserligen två parter men det är inte alltid säkert att man inser att det är fråga om ersättning för svartarbete. När det gäller det ofärgade fältet i kolumn 2 är det näringsidkaren ensam som avgör om och hur utgiften i bokföringen ska redovisas till Skatteverket.

Vad har det då för betydelse vad folk har för uppfattning om vad svartarbete är? Jo, därför att det gör det svårt att fråga folk t.ex. hur mycket de köpt svart eller jobbat svart. Rent allmänt sett kan man förvänta sig betydande grad av underskattning av de tillfrågade av två skäl nämligen:

- Att man har en snäv definition av begreppet svartarbete
- Att man inte inser att man fått svart ersättning.

Men det finns också risk för överskattning. Det är bara ersättningen för arbetet som ska inräknas. Om man frågar folk hur mycket de betalt för svartarbetet är det risk för att många anger hela det betalda beloppet fastän en del av det avser t.ex. insatsvaror och materiel.

Ovan har vi behandlat vad som menas med svarta (dolda) arbetsinkomster och vad vanliga medborgare lägger i begreppet svartarbete. Utgångspunkten är att det är fråga om arbetsinkomster som borde men inte har blivit beskattade. Det för naturligtvis in på frågan om hur beskattningen är utformad – vilket arbete ska beskattas och vilka undantag finns.

3.5 Beskattningen av arbetsinkomster enligt skattelagstiftningen

3.5.1 Vilket arbete beskattas?

Den yttre ramen för vad som är svartarbete bestäms av skattelagstiftningens regler. I Sverige finns mycket få undantag för när ersättning för utfört arbete inte beskattas. Exempel på undantag är bär-, svamp- eller kottplockning, blod-, mjölk- eller organdonation, hittelön, ersättning till den som har räddat personer eller tillgångar i fara eller bidragit till att förebygga eller avslöja brott eller brottsling samt ersättningar i form av avdrag på ordinarie hyra eller avgift för bostad till hyresgäst för att utföra enklare förvaltningsuppgifter.

Med illegalt arbete menas sådant arbete eller verksamhet där verksamheten i sig är förbjuden eller kräver tillstånd. Enligt praxis ska inte illegalt arbete beskattas. Men detta är inte en regel utan undantag.

3.5.2 Vilka personer beskattas?

Något uttryckligt undantag för viss krets av personer t.ex. nära släktingar eller personer i samma hushåll finns inte i svensk lagstiftning. Det är sannolikt så att ersättning för arbete till personer, för vilka underhållsskyldighet finns enligt äktenskapsbalken och föräldrabalken, inte är skattepliktig. De fall som åsyftas är underhållsskyldigheten mellan makar respektive föräldrars underhållsskyldighet för barn upp till arton år eller 21 år, om de går i grundskola eller gymnasium.

Men idag förekommer flera olika samlevnadsformer mellan personer som inte är skatterättsligt jämställda med gifta makar.

Frågan om ersättning för utfört arbete i ett hushåll där underhållsskyldighet inte föreläggat har enligt uppgift prövats rättsligt i Danmark. Mannen i ett särbo-förhållande utan barn drabbades av olyckshändelse och behövde omfattande vård. Kvinnan sade upp sin anställning och flyttade hem till mannen för att vårda honom. Hon beskattades för fri kost och bostad. Det är inte osannolikt att utgången skulle ha blivit densamma om frågan kommit under svensk domstols prövning.

3.5.3 Vilka belopp beskattas?

För lön eller annan ersättning som utgått från juridisk person eller i näringsverksamhet är gränser för uppgiftsskyldighet 100 kronor. För lön eller annan ersättning mellan privatpersoner gäller som huvudregel att uppgiftsskyldighet finns för belopp som uppgår till 1 000 kr eller mer.

Men trots att kontrolluppgift inte ska lämnas för belopp under gränserna gäller i bägge fallen att ersättningen är skattepliktig för mottagaren. Den som exempelvis medverkar i en undersökning och för besväret får en trisslott ska ta upp värdet av trisslotten i sin inkomstdeklaration fastän undersökningsföretaget inte behöver lämna kontrolluppgift.

Det är med andra ord – inkomstskatt från första kronan för utfört arbete.

4 Attityder, utbredning och orsaker

4.1 Attitydundersökningarnas syfte

Som ett led i kartläggningen av svartarbetet har genomförts ett antal undersökningar av attityder till svartarbete och regelverket. Det har varit både kvalitativa och kvantitativa undersökningar. Undersökningarna har genomförts av utomstående undersökningsföretag på uppdrag av Skatteverket.

De kvalitativa attitydundersökningarna har haft olika syften:

- att få kunskap om utfört och köpt svartarbete - vad och hur
- att få kunskap om motiv och orsaker till svartarbete
- att få kunskap om hur vanligt man uppfattar att svartköp och svartarbete är
- att få kunskap om vilka ord och uttryck man använder
- att förstå hur man tänker, känner, kommunicerar och argumenterar kring eget och andras svartarbete
- att få kunskap om vad man vet om regelverket och hur man skulle handla i ett antal exemplifierade situationer
- att få kunskap om hur man bedömer upptäcktsrisker och konsekvenser av upptäckt
- att få fram viktiga frågor till kvantitativa undersökningar
- att fördjupa kunskapen om ungdomars svartarbete

De kvantitativa attitydundersökningarna har syftat till att för bestämda frågor få data för att kunna jämföra t.ex. företagares och allmänhetens syn på svartarbete – särskilt köp av svartarbete i hushållssektorn samt vad man vet om och hur man ser på regelverket samt hur man bedömer bl.a. risken för att Skatteverket upptäcker utfört svartarbete.

4.2 Genomförda attitydundersökningar

För att förstå hur man tänker, känner, kommunicerar och argumenterar kring eget och andras svartarbete lät Skatteverket göra djupintervjuer i fyra fokusgrupper med privatpersoner som köpt svart och företagare branscher där det förekommer mycket svartarbete. Undersökningen redovisas i bilaga 3.

Fokusgruppsundersökningarna ingick också som ett led i förberedelserna för genomförande av en omfattande kvantitativ undersökning som redovisas i bilaga 5.

I undersökningen om svartarbetets omfattning och struktur, bilaga 14, fanns attitydfrågor om upptäcktsrisk. Ungdomarnas svar på dessa frågor och den stora omfattningen av deras förhållandevis omfattande svartarbete väckte nya frågor om ungdomars attityder till svartarbete. Skatteverket lät därför göra djupintervjuer i två fokusgruppsundersökningar bland studerande ungdomar vars resultat redovisas i bilaga 4.

Utöver de nu nämnda undersökningarna har det funnits intresse att redovisa vissa undersökningsresultat från undersökningar som skett i ett andra sammanhang.

- Skatteverket genomför vart annat år stora attitydundersökningar bland allmänheten och vart annat år bland företagen. I dessa undersökningar finns frågor som berör svartarbete.
- I ett av EU finansierat projekt undersöks vartannat år skillnader och förändrade mönster i värderingar, attityder och beteende hos befolkningen i 20 europeiska länder, European Social Survey. För länder jämförbara undersökningsresultat om svartköp och bidragsfusk har sammanställts.

I det följande sammanfattas resultaten från undersökningarna ovan.

4.3 Kunskapen om skatteregler och agerandet på den svarta marknaden

Utan att gå in på några detaljer kan man säga att för den privatperson som fått ett arbete utfört gäller i huvudsak följande:

- Om mottagaren av ersättningen har F-skattsedel behöver utbetalaren inte lämna några uppgifter till Skatteverket oavsett beloppets storlek.
- Om mottagaren inte har F-skatt behöver utbetalaren inte lämna några uppgifter om ersättningen för ett år understiger 1 000 kr. Men om ersättningen överstiger 1 000 kr ska kontrolluppgift lämnas och överstiger ersättningen 10 000 kr ska utbetalaren också betala arbetsgivaravgifter.

För att underlätta redovisning och uppgiftslämnande avseende preliminärskatt och arbetsgivaravgifter till Skatteverket finns en förenklad skattedeklaration som man kan använda när man anlitat någon för ett arbete. Den förenklade skattedeklarationen är avsedd när man köper en tjänst i egenskap av privatperson. Detta till skillnad mot ersättningar, skatter och avgifter till anställda i t.ex. ett företag vilket ska redovisas i en ”vanlig” skattedeklaration.

Den förenklade skattedeklarationen har låg användning för privatpersoners köpta tjänster, vilket skulle kunna bero på bristande kunskap. Bl.a. för att undersöka vilken kunskap privatpersoner har om sin skyldighet att lämna uppgifter och särskilt då kunskapen om den förenklade skattedeklarationen har Skatteverket låtit göra en telefonintervjuundersökning, jfr bilaga 1. Den låga användningen av den förenklade skattedeklarationen skulle emellertid också kunna tänkas bero på att medborgarna hellre tar det ”svart”. Som ett led i Skatteverkets kartläggning av svartarbetet har därför i undersökningen också ställts några frågor som rör det svarta arbetet.

Den bedömningen görs att allmänhetens kunskaper om vilka skyldigheter man har att lämna uppgifter och att man kan använda förenklad skattedeklaration är mycket låg. Det är kanske inte så märkligt när svartköp är vanligt förekommande och ingen i ens bekantskapskrets lämnar förenklad skattedeklaration. Privatpersoner ser helt enkelt inget behov av att skaffa sig kunskap.

Därtill bör kanske nämnas att Skatteverkets inte har någon särskild informationsbroschyr om privatpersoners kontrolluppgiftslämnande. Den information som finns är mycket svårtill-

gänglig. Hur en privatperson ska fylla i kontrolluppgiften återfinns mitt i den 40-sidiga ”kontrolluppgiftsbroschyren”³ bl.a. med en 50 ord lång mening.

5. Illustration

Skattepliktiga ersättningar som ligger till grund för egenavgifter (ruta 25 och 67)
(Gäller inte grön kontrolluppgift.)

I ruta 25 (med specifikation i ruta 67 på lönekontrolluppgiften) redovisar du framför allt skattepliktiga ersättningar till personer, som utan att vara näringsidkare ändå ska betala egenavgifter. Här följer några exempel.

Ersättning under 10 000 kr från annan än näringsidkare

Om du som privatperson eller för ett svenskt dödsbos räkning betalar ut ersättning för arbete till en person med A-skatt och beloppet (inklusive eventuella förmåner) är lägre än 10 000 kr, ska du redovisa ersättningen i ruta 25 på lönekontrolluppgiften och den gula kontrolluppgiften, i ruta 11 och 12 (och eventuellt 13 och 18) på den gröna. Ersättningen får inte vara en utgift i utbetalarens näringsverksamhet. Om ersättningen uppgår till 10 000 kr eller mer ska du i regel redovisa hela beloppet i ruta 11.

I undersökningen framkom att de som svarar att de känner till att man måste lämna uppgifter till Skatteverket också i större utsträckning var beredda att lämna uppgifter. Det kan tolkas som att de som har kunskap om regelverket inte i samma utsträckning är benägna att köpa svarta tjänster och själva jobba svart.

En slutsats är att attityderna hänger samman med kunskapen men vi vet inte hur. Kan information om reglerna leda till att fler gör rätt för sig? Eller är det de som vill göra rätt för sig som tar till sig kunskap?

En annan slutsats från analysen är att de som agerar som köpare på den svarta marknaden kan tänka sig att jobba svart själva.

Vår bedömning är att man inte effektivt kan bekämpa svartarbetet endast genom att försöka påverka attityderna hos dem som jobbar svart. Det är minst lika viktigt att försöka påverka köparnas attityder att få dem att inse att de också har ett ansvar. Nämnas kan att man i Danmark⁴ har ett målinriktat arbete med att ändra medborgarnas förhållningssätt till svartarbete. En del i kampanjen är att etablera ett synsätt som innebär att man inte kan skylla på andra. Den som köper tjänster till låga priser *medverkar* och bidrar därmed till att bryta ned de gemensamma värderingar som samhället bygger på.

³ Kontrolluppgifter – lön, förmåner m.m., SKV 304

⁴ Fairplay – fokus på holdningar. Regeringen, oktober 2004

4.4 Attityder till svartarbete

4.4.1 Gråzonen – varken svart eller vitt

I Sverige – och övriga nordiska länder – förstås med svartarbete och svartjobb arbete som skulle men inte blir beskattat. Men var gränserna går mellan svart och vitt är oklart för många – särskilt ungdomar.

Av den kvalitativa undersökningen, bilaga 3, framgår bl.a. följande:

- I folkmun är svartarbete synonymt med ”utan kvitto”. Och ”utan kvitto” är i sin tur synonymt med billigare – en affär som bägge parter tjänar på – köparen får det billigare och säljaren får en ersättning som han inte skattar för. Byte av tjänster och gentjänster ses inte som något egentligt svartarbete.
- Det är skillnad på svartarbete och svartarbete. Resonemangen tyder på att som köpare upplever man snarare att man köper gråa än svarta tjänster.
- Hushållsnära tjänster. Till sådana har man en odramatisk inställning. Den här typen av tjänster ses nästintill som en del av ekonomin och det är mer eller mindre en självklarhet att den typen av tjänster köps grått.

6. Tabell

De intervjuades uppfattning om vem som köper vissa tjänster svart

Typ av tjänst	Tjänst som vanligen köps svart?	Vem köper tjänsten?
Reparation (ex. bil)	Ja	Alla
Hantverk (målning, golv, snickeri)	Ja	Alla
Barnvakt	Ja	Alla
Våtutrymme och/eller el	Ja och nej	Den som vågar och/eller inte har något alternativ (ingen garanti)
Städning	Ja och nej	Höginkomsttagare

Källa: Demoskops fokusgruppsundersökning, bilaga 3

- Köp av hushållsnära tjänster har ett stort mått av individfokus över sig. Den samhällsliga aspekten finns nästan inte alls. Valet står inte mellan svart eller vitt utan mellan svart eller inte alls.
- De som köpt svart har i mycket liten utsträckning dåligt samvete för detta. I stället känner en stor majoritet av dem sig nöjda med att ha gjort en god affär. Detta är naturligtvis ett av skälen till att de som köpt i större utsträckning än andra berättar om det för sina närmaste och för vem som helst.

7. Tabell

Om du skulle ha köpt ett arbete svart, vad tror du då du skulle ha gjort efteråt?

Andel som svarat "ja" på frågan:	Köpt svart		
	Alla	Köpt svart	>5 tkr
Ha dåligt samvete?	24	6-	4-
Berätta om det för de närmaste?	41	44	55+
Berätta om det för vänner?	26	28	33
Tala öppet om det med vem som helst?	6	8	11+
Känna mig nöjd över en bra affär?	43	61+	69+
Skulle tycka att det inte var någon skillnad mot andra köp?	32	42+	46+

Källa: Demoskops panelundersökning, bilaga 5

- Det anses inte vara rimligt att behöva sätta igång hela den administrativa apparaten – moms, arbetsgivaravgifter, deklaration av inkomst – när individer byter hushållsnära tjänster med varandra.
- Svart arbetskraft i organiserad form är ett beteende som upprör. Den exploatering och det utnyttjande som följer med svart arbetskraft uppfattas som en mycket negativ del av ekonomin.

Gränsen för vad som utgör svartarbete och vad som istället är att betrakta som en ”grå” tjänst styrs av:

- *Vem som utför tjänsten.* Hjälp av familj och släkt är inte svartarbete. Köp av hushållsnära tjänster av någon man inte känner är köp av svartarbete men ”ljussvart” i jämförelse med svartarbete i organiserad form vilket är ”mörksvart”.
- *Frekvens.* Att då och då ta betalt svart anses inte vara något allvarligt. Däremot är det allvarligt om utförande av tjänster sätts i system.
- *Tidpunkt för utförande.* Utförs arbetet av säljaren på dennes fritid är köpet mer att betraktas som en tjänst än som ett reellt köp av en svart tjänst.
- *Belopp.* Ju högre belopp desto större tendens till att man betraktar en tjänst som svartarbete.

Av undersökningen bland studerande ungdomar, bilaga 4, framgår bl.a. följande:

- Attityden och värderingarna är att det är ok att jobba svart som studerande och ung och att ingen bryr sig så länge det är ungdomar och studerande som utför svartarbete.
- Som ung har man ingen kunskap om skattesystem eller vilka rättigheter man har när man är anställd. Man vet därför inte om att man jobbar svart. Man anser även att fackföreningarna har en stor och viktig roll i att ge information och att kontrollera.
- Man har funderingar kring vad som är svartarbete och var gränserna går mellan vitt och svart arbete. Man vill ha en klar definition.
- Svartarbete är inget man talar om med andra. Inte för att det är fel utan snarare för att det är ointressant. Vissa tjänster/arbeten tar man för givet att de är svarta t.ex. när man ”hjälp” någon man känner, utför det till en privatperson eller är kopplat till en viss bransch (restaurangbranschen).

4.4.2 Synen på vad som borde beskattas

Då den generella acceptansen för svartarbete kan betraktas som hög är det intressant att närmare granska vad man anser borde vara skattebefriat.

8. Tabell

Andel (procent) som anser att ersättningen borde vara skattefri i ett antal typfall.

Typfall:	Alla	INTE köpt svart	Köpt svart	Köpt svart >5 tkr
En mormor passar sina barnbarn och får för arbetet under ett år 8000 kr	93	91-	97+	100+
En son bygger om sina föräldrars sommarstuga och får för arbetet 25000 kr	74	69-	84+	89+
En tekniker får 600 kr av sin granne för att installera om en dator	81	78-	89+	90+
En sjukpensionär passar dagligen sin grannes hund och får 8000 kr under ett år	80	77-	87+	89+
En servitör får 8000 kr i dricks av gästerna under ett år	64	62	69+	74+
En murare (inte egenföretagare) hjälper tre grannar att ta upp källarfönster och får 8000 kr för arbetet	55	50-	65+	73+
En elektriker (inte egenföretagare) extraknacker genom att installera elvärme i ett nybygge och får 8000 kr för arbetet	39	34-	49+	56+
En byggmästare (egenföretagare) byter fönster åt en granne och får 8000 kr för arbetet	32	29-	40+	55+
En byggmästare, en snickare och en murare bygger tillsammans tre hus. Husen ska användas som egen bostad åt deras familjer. Värdet av arbetsinsatsen på varje hus är 1 miljon kr	35	32	40+	49+

Källa: Demoskops panelundersökning, bilaga 5

Avgörande för synen på skattefrihet är inte bara vem som anlitas utan även hur stora belopp som är aktuella. Nästa samtliga (93 %) anser att en mormor som passar sina barnbarn och för det får 8 000 kr under ett år inte ska betala någon skatt för detta.

Det är också en klar majoritet som anser att skatt inte ska betalas av:

- en tekniker som får 600 kr för att installera en dator
- en sjukpensionär som får 8 000 kr under ett år för hundpassning
- en son som bygger om föräldrarnas sommarstuga och får 25 000 kr
- en servitör som får 8 000 kr i dricks under ett år

När det gäller en murare som hjälper grannar att ta upp ett källarfönster och får 8 000 kr för detta går uppfattningarna dock isär. Ungefär hälften anser att det borde vara skattefritt, men det är nästan lika många som anser att det borde beskattas.

Tjänster som en majoritet anser borde beskattas är:

- En elektriker som extraknacker genom att installera elvärme i ett nybygge och för det får 8 000 kr
- En byggmästare, en snickare och en murare som tillsammans bygger tre hus för eget bruk
- En byggmästare som byter fönster åt en granne och får 8 000 kr för detta

Det är dock relativt många som anser att även dessa tjänster borde vara skattefria. Det kan alltså konstateras att det generellt finns en stor grad av acceptans för byte av tjänster och för att arbete som utförs för begränsade kostnader inte ska beskattas. Det är också intressant att konstatera att relationen mellan den som utför arbetet och den som betalar spelar roll för bedömningen av beskattningen – jfr mormor, granne, son med servitör, murare, elektriker. Det finns också en skillnad mellan en person som extraknacker, och en som är företagare, där man i klart större utsträckning anser att företagaren ska betala skatt för sitt arbete.

De som tillägnat sig erfarenheten att köpa svart anser i högre grad än andra att tjänsterna inte borde beskattas.

Vi kan alltså konstatera att lagstiftningen inte uppfattas som rimlig och rättvis när det gäller beskattningen av arbete som utförs åt familjemedlemmar utanför det egna hushållet och avser mindre belopp. Detta gör att överträdelser av skattelagstiftningen är vanlig och den mormor som skulle deklarerat ersättningen för barnpassningen av sina barnbarn skulle nog uppfattas som dum.

Demoskop menar att i synen på svartarbete finns för närvarande en klar obalans mellan det allmänna rättsmedvetandet och skattelagstiftningen. De exempel där det finns en stor samstämmighet hos befolkningen om att arbetet inte bör beskattas bidrar sannolikt till att det generella fördömandet av svartarbete som fenomen inte är tydligare.

För att förändra attityderna och beteendet menar Demoskop att en granskning bör göras av reglerna avseende beloppsgränser och sammanhang. Vissa mindre omfattande och hushållsnära tjänster bör sannolikt skattebefrias. Sådana åtgärder skulle också tydliggöra gränsen mellan det som av allmänheten betraktas som brottsligt och det som ses som en del av vardagen.

4.4.3 Skilda attityder till olika slag av svartarbete

Demoskop har på Skatteverkets uppdrag, bilaga 5, ställt frågor om svartarbete.

I undersökningen ställdes frågor om man tycker vissa förseelser är lindriga eller allvarliga med svar på en 7-gradig skala. I nedanstående tabell har svaren rangordnats efter hur allvarligt man ser på brotten. Att anlita svart arbetskraft och jobba svart anses rent generellt som en ganska lindring förseelse (medelvärde < 4).

9. Tabell

Hur lindrigt respektive allvarligt tycker du att följande är?

Lindrigt eller allvarligt?	Anlita svart arbetskraft	Jobba svart	Ta in mer alkohol än tillåtet till Sverige	Civilt motstånd - delta i olagliga demonstrationer	Fortkörning	Uppge felaktiga uppgifter till Skattemyndigheten	Uppge felaktiga uppgifter till Försäkringskassan	Misshandla någon du ogillar	Köra bil onykter
Lindrigt (1+2+3)	47	46	44	37	33	8	6	1	1
Varken/eller (4)	22	21	25	24	16	10	9	1	1
Allvarligt (5+6+7)	29	33	31	39	50	81	85	96	98
Medelvärde	3,51	3,67	3,59	4,07	4,4	5,83	6	6,79	6,87

Källa: Demoskops panelundersökning, bilaga 5

Hela 47 procent av individerna tycker att det är ett lindrigt brott att anlita svart arbetskraft. Ytterligare 22 procent betraktar det som vare sig lindrigt eller allvarligt. Man svarar att det är allvarligare att lämna felaktiga uppgifter till Skattemyndigheten än att jobba svart – fastän ett förtigande av en inkomst med skattelagstiftningens syn på saken är att jämställa med att lämna en felaktig uppgift. Men de svarande ser uppenbarligen inte saken på samma sätt.

Svartköp och svartarbete innebär för gemene man ett förtigande av ett sakförhållande och man anser inte ett förtigande av en uppgift som en lika allvarlig förseelse som att lämna felaktiga uppgifter.

4.4.4 Att anlita en bidragsmottagare för svartarbete är helt oacceptabelt

Även om en minoritet anser att det är en lindrig förseelse att jobba svart eller köpa tjänster svart finns det skillnader. Till Demoskoppanelen ställdes frågan om hur acceptabelt det är att anlita personer med skilda egenskaper för ett svartarbete. Den svarande skulle svara på en 7-gradig skala där vid 7 angivits "helt acceptabelt".

10. Tabell

Hur acceptabelt anser du att det är att anlita var och en av följande för ett svartarbete?

Andel som anser det "helt acceptabelt" att anlita (=7 på en 7-gradig skala)	Köpt svart >5 tkr	
	Alla	Köpt svart
En nära släkting	49	67+
En person som har arbete men som jobbar svart på sin fritid	16	28+
En företagare som gör arbete utan kvitto	8	14+
En person som inte har arbets- eller uppehållstillstånd	4	5
En flykting som får dagersättning	4	5
En person som samtidigt får ersättning för arbetslöshet (A-kassa)	4	4
En person som samtidigt får ersättning från försäkringskassan för sjukdom	3	3
En person som samtidigt får socialbidrag	3	3

Källa: Demoskops panelundersökning, bilaga 5

Det är en mycket stor skillnad i acceptans mellan att anlita en nära släkting jämfört med t.ex. en person som har A-kassa, sjukpenning eller socialbidrag. Av tabellen framgår också att om man köpt svart och i synnerhet om man köpt svart för mer än 5 000 kronor desto mer acceptabelt anser man att det är att anlita en person för svartarbete.

När det gäller personer som samtidigt får ersättning från Försäkringskassa, A-kassa eller socialbidrag anser en klar majoritet av de svarande att det är "helt oacceptabelt" (=1 på den sju-gradiga skalan) att anlita en sådan person för ett svartarbete. Därav torde slutsatsen kunna dras att det bland medborgarna finns stöd för insatser för att motverka kombinationen svartarbete och bidragsfusk.

4.4.5 Vad samhället förväntas göra mot svartarbete

Av den kvalitativa undersökningen, bilaga 3, framgår bl.a. att förväntan på samhälleligt engagemang hänger samman med typen av svartarbete.

- Uttalad förväntan om att samhället ska agera beträffande svarta anställningar och svart arbetskraft.
- Ingen acceptans för samhälleligt engagemang i form av bestraffning vid köp av hushållsnära tjänster. Däremot finns ett intresse för att samhället gör det möjligt för gemene man att ha råd med hushållsnära tjänster i vitt form. Det skulle trots allt kanske kännas bättre att köpa tjänster vitt.

4.4.6 Svartköparkärnan och samhällsbärarna

Demoskop har i en statistisk analys grupperat de svarande utifrån förhållningssätt och faktiskt agerande avseende köp av svarta tjänster, jfr bilaga 5. I avsikt att underlätta den vidare beskrivningen av dessa fyra grupper har man gett var och en av dem en beteckning:

Människor som köpt svart under det senaste året och inte känner något moraliskt motstånd mot svarta tjänster – **Svartköparkärnan**

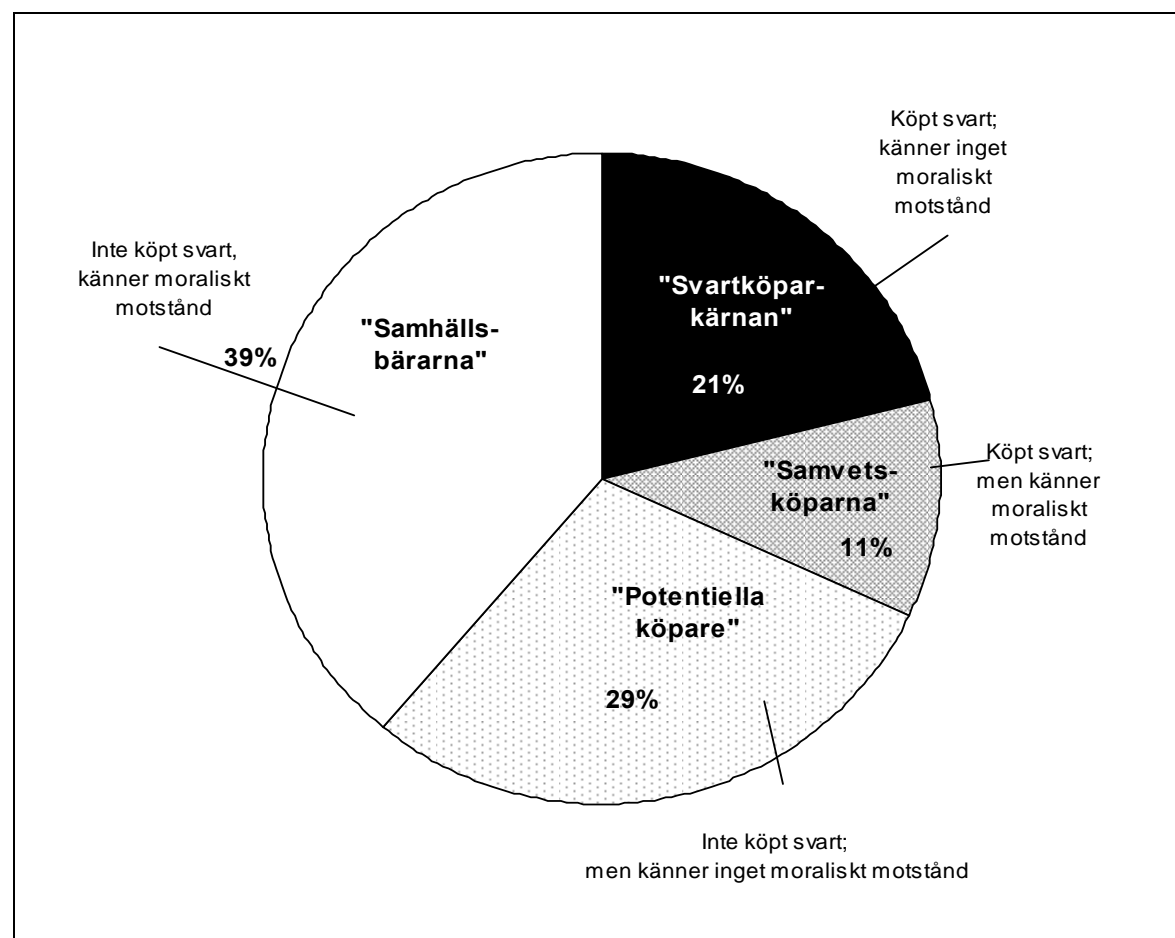
Människor som köpt svart under det senaste året men som känner ett moraliskt motstånd mot att köpa svart – **Samvetsköparna**

Människor som inte köpt svart under det senaste året men som inte känner något moraliskt motstånd mot att köpa svart – **Potentiella köpare**

Människor som inte köpt svart under det senaste året och som känner ett moraliskt motstånd mot svarta tjänster – **Samhällsbärarna**

Sammanfattningsvis pekar den kartläggning som gjorts av attityderna till svartköp på dels en utbredd acceptans av svartköp dels på spänningar mellan olika grupper. De som inte köper och känner moraliskt motstånd mot svartköp har en övervikt av resurssvaga personer medan de som köpt svart har en övervikt av personer som är mer resursstarka.

11. Diagram Grupper med olika förhållningssätt till svartarbete

Den största enskilda gruppen (39 %) är de som fått etiketten ”Samhällsbärarna” och den består av människor som inte köpt svart under det senaste året och som känner ett moraliskt motstånd mot att köpa svart. Övriga tre kategorier (sammanlagt 61 %) är öppna för att köpa svart i tanke eller i handling. Svartköparkärnan dvs. de som faktiskt köpt svart under det senaste året och som inte känner något moraliskt motstånd mot svartköp utgör 21 procent.

Bland personer som köpt svart finns alla samhällsskikt, åldrar och politiska uppfattningar representerade. Utifrån den indelning Demoskop gjort finns vissa skillnader mellan de olika grupperna. De fyra grupperna utgår stora, breda kategorier och genomsnittligt är de ungefär i samma ålder vilket gör att skillnaderna är begränsade och de skillnader som kan noteras torde vara hänförliga till könsmissiga obalanser men kanske framförallt till politiska där de som köpt svarta tjänster i större utsträckning har borgerliga värderingar och är samhällskritiska.

Om vi först ser till grupperna som faktiskt köpt svart noteras att i Svartköparkärnan är egenföretagarna klart överrepresenterade och en viss överrepresentation finns för anställda i privat sektor. I övrigt kännetecknas de som köper svart dvs. de som tillhör Svartköparkärnan och Samvetsköparna av att de i något större utsträckning utgörs av män, är gifta, har större familj, äger villa eller radhus, är i yrkesaktiv ålder, har högre utbildning och inkomst och borgerliga värderingar. I Svartköparkärnan är Skåne överrepresenterat medan Norrland är överrepresenterat bland Samvetsköparna.

Bland dem som inte köpt svart noteras för Samhällsbärarna att de i större utsträckning utgörs av lågavlönade, lågutbildade, kvinnor, ensamhushåll, är studerande eller pensionärer och har socialistiska värderingar. Bland de potentiella köparna är yngre personer och de med gymnasieutbildning överrepresenterade.

Samhällsbärarna har således en övervikt av personer som inte har råd att köpa svart, har mindre behov av att köpa svart (färre boende i villa) och för dessa personer innebär det således ingen uppoffring att ha ”hög moral” när det gäller svartköp.

4.4.7 Påvisade samband upptäcktsrisk och faktiskt beteende?

Preventiv effekt och preventionsnivå

Skattekontrollen syftar till att skapa *preventiv effekt* dvs. att de skattskyldiga bedömer risken för upptäckt och konsekvenserna av det som så stor att de avstår från att undandra skatt t.ex. jobba svart. Det är först när de avstår från att jobba svart som en preventiv effekt har uppnåtts i praktiken.

I attitydundersökningar kan man fråga intervjupersonen hur de bedömer risken och konsekvenserna. Ett sammanvägt mått efter svaren på sådana intervjufrågor kallar vi *preventionsnivå*. Frågan är om preventionsnivå och avstående från t.ex. att jobba svart hänger samman eller med andra ord finns ett samband mellan det faktiska handlandet och preventionsnivån?

I den stora intervjuundersökningen, bilaga 14, har de svarande uppgett om de t.ex. svartjobbat eller köpt svartarbete. De har också svarat på frågor om hur de upplever bl.a. risken att Skatteverket upptäcker svartjobbet. Det finns alltså möjlighet att på individnivå analysera preventionsnivån i förhållande till faktiskt handlande.

Påvisade samband

Om vi ser till det faktiska beteendet svartarbetar män och yngre personer i större utsträckning än kvinnor och äldre. Män, yngre och medelålders personer samt höglavlönade köper i större utsträckning svarta tjänster än kvinnor och äldre personer.

Kön, egen årsinkomst och tidigare faktiskt handlande är faktorer som har stor betydelse för hur individen värderar (svarar på frågor om) upptäcktsrisk och konsekvens. Ålder har däremot ingen större betydelse, vilket även RRV fann i sin undersökning år 1997.

Preventionsnivå är som nämnts ett sammanvägt mått på hur man svarar på frågor om upptäcktsrisk och konsekvens. Ju högre siffervärde desto högre bedömer man upptäcktsrisk etc. Av tabellen nedan framgår värdena för nu nämnda variabler dels för alla svarande, dels för de som agerat på den svarta marknaden samt för höginkomsttagare.

12. Tabell**Upptäcktsrisk, konsekvens och preventionsnivå för svartköp, svartjobb och skattefusk beroende på faktiskt handlande och hög årsinkomst.**

Medelvärden för upptäcktsrisk och konsekvens efter en 7-gradig skala (har medelvärde =4).

Värdet på preventionsnivån kan anta värden mellan 1 och 8,5 (har medelvärde =4,2)

	Alla	Köpt svart för mer än 5000 kr	Jobbat svart	Årsinkomst större än 400 tkr
Upptäcktsrisk	2,7	2,1	2,1	1,9
Konsekvens	4,9	4,6	4,8	4,3
Preventionsnivå svartköp	4,2	3,8	3,9	3,4
Upptäcktsrisk	3,2	2,3	2,7	2,4
Konsekvens	5,2	4,8	5,2	4,5
Preventionsnivå svartjobb	4,7	4,0	4,5	3,8
Upptäcktsrisk	4,8	4,3	4,5	4,1
Konsekvens	5,6	5,4	5,6	4,9
Preventionsnivå skattefusk	6,0	5,5	5,8	5,0

Källa: Bilaga 7.

Det finns ett samband mellan preventionsnivå och det faktiska handlandet på så sätt att de grupper som köper svart och jobbar svart har lägre värde på preventionsnivån än de som inte gör det. Preventionsnivån visavi svartjobb är också låg bland alla höginkomsttagare, bland vilka det finns många som köper svarta tjänster.

Generellt gäller annars att preventionsnivån är lägre för svartköp än för svartjobb. Vår bedömning är att om man med framgång ska motverka svartarbetet måste detta därför motverkas också från efterfrågesidan – antingen med incitament att göra rätt eller att man i lagstiftningen inför någon form av sanktioner mot svartköp, som kan höja preventionsnivån.

Det finns utöver ovannämnda även vissa andra – mindre viktiga – variabler som visar på skillnader i preventionsnivå. Av dessa framgår att preventionsnivån visavi svartjobb är förhållandevis lägre

- i Norrland
- i storstadsområdena
- bland anställda i privat sektor
- bland personer i branschen transport/taxi

Preventionsnivå och ungdomar

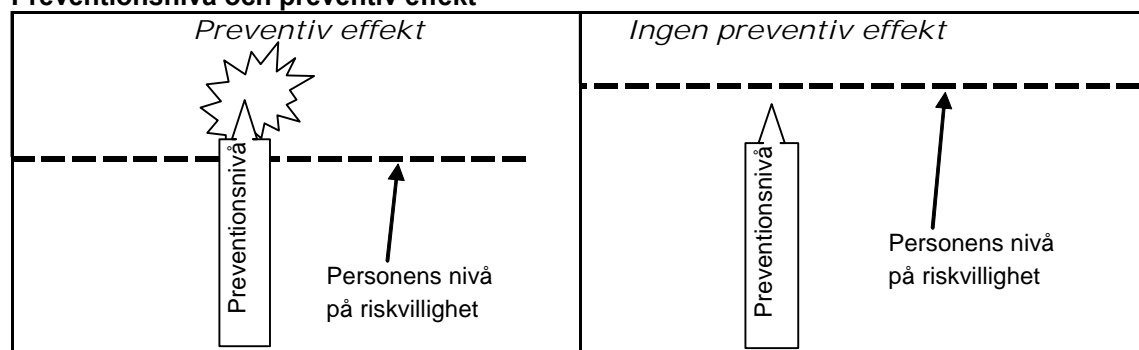
Som ovan nämnts jobbar yngre personer svart i betydligt högre utsträckning än äldre. Det finns emellertid inte i RRV:s eller vår undersökning en skillnad i preventionsnivå som kan förklara detta. Förutsatt att de intervjuade svarar sanningsenligt måste det därför finnas något mer än preventionsnivån som förklarar det faktiska handlandet.

Skatteverket lät bl.a. av denna anledning göra särskilda fokusgruppsundersökningar bland studerande (bilaga 4). Vid genomförandet fokusgrupperna diskuterade inte ungdomarna att Skatteverket skulle upptäcka deras svartarbete. När denna fråga någon gång nämndes – uppfattades risken som mycket liten. Vår bedömning är att yngre personer är mer villiga att ta risker i skattesammanhang jämfört med äldre.

Preventionsnivån som den här definierats avser uppfattningen om skattekontrollen och efterföljande konsekvenser men det finns mycket annat som påverkar handlandet t.ex. personens ekonomiska situation, personens moral och sociala sammanhang. Viljan att ta risker i skattesammanhang, riskvilligheten i figuren nedan, antas bero av dessa andra faktorer. Den preventiva effekten uppkommer därför först när preventionsnivån når upp till eller överskrider personens nivå på riskvillighet.

13. Illustration

Preventionsnivå och preventiv effekt

4.4.8 Om förklaringar och bortförklaringar till svartarbete

Inledning

Av den kvalitativa undersökningen, bilaga 3, framgår bl.a. följande:

- En samhällelig moraluppluckring – mygel, fallskärmar och astronomiska löner – anses bli mer och mer utbredd. Detta antas medföra att eventuella betänkligheter kring om det är rätt att köpa tjänster svart minskar.
- Svartarbete är såväl en moralisk, som juridisk som en ekonomisk fråga. Både köpare och säljare av svartarbete vet att man gör fel men man rättfärdigar sitt handlande med argument som
  - att summan oftast är tämligen låg
  - att man ligger långt ifrån det omoraliska beteende som många höga chefer har
  - att man i det långa loppet trots allt gör rätt för sig genom all den skatt man betalar
  - att det inte är någon enskild individ som blir lidande
- Det finns en uppfattning om att viss typ av svartarbete – hushållsnära tjänster – alltid kommer att finnas. Det anses inte finnas några direkta incitament till att köpa vita tjänster i stället för köpa svarta (grå) tjänster.

Efterlevnaden av en lagstiftning är större när de reglerade känner en moralisk plikt att följa lagen. Om vi ser till inställningen till att köra bil onykter är det hela 93 procent som svarade att det är ett mycket allvarligt brott att köra onykter och 90 procent svarar att de absolut inte skulle kunna tänka sig att göra det även om man visste att man inte skulle få någon påföljd. När det gäller köp av svartarbete är motsvarande siffror 6 respektive 10 procent.

Korsell och Nilsson har tagit fram en handbok⁵ med metoder för att förebygga fel och fusk inom det ekonomiska området. De konstaterar i avsnittet om normativ motivation att:

1. Lagstiftning och kontroll som uppfattas som rimlig och rättvis ökar laglydnaden
2. Bryter andra mot lagen är man mindre benägen att själv följa lagen.

Vi har i föregående avsnitt berört att de som köpt svart och i synnerhet de som köpt svart för mer än 5 000 kr per år i högre grad än andra tycker att det är en lindrig förseelse att köpa eller jobba svart och i större utsträckning anser att det är acceptabelt att anlita personer som extra-knacker svart och företagare som gör jobb utan kvitto.

Den som begår en överträdelse av en norm vill gärna ha tillgång till rationaliseringar som rättfärdigar det egna handlandet – i det här fallet sitt svartköp. Svartköparen kan tänka så här:

Jag har ju ett rent faktiskt behov av att köpa svart för att lösa ett problem med mina begränsade ekonomiska resurser – jag har inte råd att köpa det vitt. Att skatt inte betalas drabbar ingen enskild person det är ju mottagarens ansvar att sköta skatten. Alla andra köper ju svart, och för övrigt är det ju helt omöjligt att få tag i en hantverkare som vill göra det vitt. Svartarbete behövs för att hålla Sverige i gång.

---

⁵ Korsell L. E. o. Nilsson M. *Att förebygga fel och fusk*. Metoder för reglering och kontroll. Nordstedts Juridik 2003.

Låt oss se om rationaliseringarna stämmer med beteendet för dem som köper mycket svart där egenföretagarna är den enskilda grupp som relativt sett köper mest svart. För tre av påståendena kan viss ledning fås bland svaren på vissa frågor i Demoskoppanelen.

Jag har inte råd!

Med stigande inkomst ökar konsumtionsmöjligheterna även av privata hushållstjänster. Detta gäller även köp av svarta tjänster. Av tabellen nedan framgår att de med högre inkomst i större utsträckning köper svarta tjänster.

14. Tabell

Råd att köpa "vitt" och faktiskt köpt svart, procent

	Alla	Inkomstintervall			
		-200	200-300	300-400	400-
Påstående: Jag har råd att köpa vitt den hjälp jag behöver. Andel som instämmer	45	44	46	49	48
Fråga: Har du köpt något svart under det senaste året. Andel Ja-svar	32	26-	35	39+	37

Källa: Demoskops panelundersökning, bilaga 5, sjugradig skala med 4 som medelvärde

Ju högre inkomst desto mer instämmer man i påståendet att man har råd att köpa vitt den hjälp man behöver. Men skillnaderna mellan inkomstgrupperna är överraskande små.

Men i ett och samma inkomstintervall svarar de som köpt svart i väsentligt högre utsträckning att de inte har råd – man rättfärdigar sitt handlande med att inkomsten inte räcker. Men skillnaderna minskar med stigande inkomst vilket är naturligt eftersom man rent faktiskt ju har råd till ökad konsumtion.

15. Tabell

Jag har råd att köpa vitt den hjälp jag behöver. Andel (procent) som instämmer eller inte instämmer i påståendet i tre skilda inkomstintervall.

Inkomstintervall	0 till 99 999 kr			200 000 till 299 999 kr			400 000 kr och mer		
	Inte köpt svart	Köpt svart < 5000	Köpt svart > 5000	Inte köpt svart	Köpt svart < 5000	Köpt svart > 5000	Inte köpt svart	Köpt svart < 5000	Köpt svart > 5000
Instämmer	42%	22%	29%	54%	27%	25%	62%	57%	56%
Instämmer inte	34%	52%	71%	29%	45%	51%	19%	29%	22%
Balansmått	7%	-30%	-43%	25%	-17%	-26%	44%	29%	34%

Källa: Demoskops panelundersökning, bilaga 5, sjugradig skala med 4 som medelvärde

Alla köper svart!

Hur uppfattar svenska folket att andra betar sig när det gäller köp av svarta tjänster? Frågan är intressant. Om man tror att alla andra fuskar är enligt våra teorier risken stor att man själv vill fuska. Om man informerar om fuskets omfattning skulle fusket såldes öka om medborgarna tror att fusket är mindre än det rent faktiskt är. Och omvänt – är fusket mindre än vad folk tror - borde information om att fusket inte är så utbredd påverka folk att inte fuska själva.

16. Tabell

Hur stor del av hushållen i Sverige tror du köper svarta tjänster under ett år?

Andel av hushållen (procent)	Alla	Köpt svart Egenföretagare		
		Köpt svart	> 5 tkr	
-10	6	3-	1-	0-
10-25	25	17-	11-	17
26-50	31	31+	27	27
51-75	23	25	31+	26
76-90	11	18+	21+	20+
91-	3	6+	8+	8+
Ej svar	1	0-	1	0

Källa: Demoskops panelundersökning, bilaga 5.

Bland dem som köpt svart för mer än 5 tkr under det senaste året är det hela 60 procent som tror att mer än hälften av alla hushåll köper svarta tjänster under ett år. Bland egenföretagarna är motsvarande andel 54 procent.

En slutsats skulle alltså vara att medborgarna tror att fusket är mer utbredd än det faktiskt är vilket i sin tur gör att information om det faktiska förhållandet – om teorierna stämmer – skulle kunna minska fusket.

Svartarbete behövs för att hålla i Sverige gång!

De som köpt svart har inte gjort det för att gynna Sverige som land. Men de som agerat på den svarta marknaden vill naturligtvis gärna för sig själva och andra motivera sitt handlande med att det de gjort i själva verket är bra på något sätt.

17. Tabell

Svartarbete är nödvändigt för att hålla Sverige i gång, andel i procent.

Svartarbete är nödvändigt... ?	Alla	Köpt svart Egenföretagare		
		Köpt svart	> 5 tkr	
Instämmer inte	50	33	26	20
4 Varken eller	27	33+	28	33
Instämmer	22	32	45	46
Ej svar	1	1	0	0
Medelvärde	3,17	3,86+	4,20+	4,55+

Källa: Demoskops panelundersökning, bilaga 5, sjugradig skala med 4 som medelvärde

En viktig fråga är i vad mån man med ökad kunskap om faktiska förhållanden kan få personerna att inse att deras rättfärdigande inte är baserat på fakta.

Makten och dess moral som bortförklaringsfaktor

Om man kan lita på att andra betalar sina lagligen beslutade skatter, genererar denna tillit ett större förtroende för skattesystemet såväl som ett minskat intresse av att för egen del undandra skatt. Det framgår klart från undersökningen inte bara att svenska folket i stor utsträckning köper svart utan också att man har kunskap om andras köp och utförda svartarbete samt att man tillika överskattar utbredningen. Sammantaget är detta sådant som minskar förtroendet för skattesystemet.

De fokusgruppsundersökningar som Demoskop gjort pekar på ytterligare en rationaliseringsfaktor nämligen en samhälllig moraluppluckring – mygel, fallskärmar och astronomiska löner – anses bli mer och mer utbrett. Det är personer som är ledande i samhället som har makten som man syftar på. Detta antas medföra att eventuella betänkligheter minskar mot att köpa tjänster svart.

Vi har ovan redovisat att personer med befattningen högre chef i högre utsträckning än flertalet andra grupper i samhället köper svarta tjänster. Detta kan av andra också tas som ett tecken på en samhälllig moraluppluckring bland dem som har makt. Eller om man så vill – denna grupp som ska leda andra föregår inte med gott exempel genom att avstå från att köpa tjänster svart.

År 1986 publicerade⁶ professor Axel Hadenius resultaten från omfattande intervjuundersökningar – mestadels timslånga besöksintervjuer - om svenska folkets inställning till skatter och välfärd. Undersökningen hade en svarsfrekvens på över 80 procent och skedde med stöd från Riksbankens Jubileumsfond. Efter omfattande analyser av olika samband avslutades studien⁷ med följande:

This, finally, brings us back to the variable which is probably the most strategic in this connection: the lack of confidence in politicians – and in particular the discontent with power. This characteristic is not only the most active as regards aversion to pay – it also appears in an expansive direction on the expenditure side and thus gives expression to – with regard to the explanatory strength – a unique inconsistency. People alienated politically want increased collective welfare but feel no responsibility concerning the cost.

Skatteverket har i en enkätundersökning till svenska folket frågar om vilka som är de främsta orsakerna till att folk fuskar med skatten.

⁶ Hadenius A (1986) *A Crises of the Welfare State. Opinions About Taxes and Public Expenditure in Sweden*, Almqvist & Wiksell International Stockholm 1984

⁷ A.a. sid. 132

18. Tabell**Orsakerna till fusk - andel som instämmer i påståendena, procent**

Orsaken till att man fuskar med skatten för egen vinning är att:	2002	2004
Personer i framträdande ställning bryter mot samhällets normer	59	65+
Skatterna är för höga	60	62
Solidariteten med samhället är låg	49	51
Skatterna går till "fel" saker	42	46+
Man spekulerar - man vill "testa" om ett avdrag "går igenom"	42	41
Sanktionerna är otillräckliga	34	34
Skattereglerna är krångliga	37	31-
Upptäcktsrisken är låg	33	31
Man tror att "alla andra" fuskar	31	31
Andra orsaker	9	10

Källa: Skatteverkets riksomfattande undersökningar bland allmänheten

* = Instämmer (4+5) på en 5-gradig skala

Som framgår av tabellen är det högst andel av de svarande som instämmer i påståendet ”Personer i framträdande ställning bryter mot samhällets normer”. Plus och minustecken i årtalskolumnen 2004 anger säkerställda skillnader mot undersökningen år 2002.

4.4.9 Samhällsargument för svaga

Uppfattningarna om svartarbete är många och varierande. I huvudsak är dock de flesta överens om att svartarbete gör att staten förlorar skatteintäkter. Det finns också en hög grad av acceptans för att vita löner är tryggare än svarta och att svartarbetet medför att de som är ärliga får betala mer i skatt. En mycket klar majoritet anser också att svartarbete gör att seriösa företag slås ut och att svartarbete är ett allvarligt samhällsproblem. På ett samhällsmässigt plan kan således sägas att människor i stor utsträckning tar avstånd från svartarbete.

Trots detta störs människor i relativt begränsad utsträckning av att andra arbetar svart i liten utsträckning. Om det blir i stor utsträckning blir fördömandet avsevärt mer omfattande. Av naturliga skäl finns också tydliga skillnader i attityderna till svartarbete mellan de som köpt svarta tjänster under det senaste året och allmänheten i stort. De som köpt svart tonar ner samhällsskadan och det moraliska problemet och man anser i större utsträckning att svartarbete behövs för att hålla Sverige igång.

I avsikt att närmare förstå vad som driver respektive förhindrar köp av svarta tjänster har Demoskop granskat styrkan och bredden i olika argument för och emot svarta tjänster. Samtidigt som Demoskop granskar attitydmässiga aspekter av svartköp påpekas att det är viktigt att komma ihåg att behov i kombination med tillgänglighet förefaller väl så viktiga för beslutet om att köpa svart eller vitt.

Det är få aspekter som utgör starka argument mot att köpa svart och som omfattas av många personer. Snarare förefaller sambandet vara så att de argument mot svartarbete som omfattas av många inte särskilt starka och vice versa.

Starka påverkande argument mot att köpa svart men som omfattas av få personer är:

- Skulle känna dåligt samvete
- Det är omoraliskt att köpa/sälja tjänster svart

Argument som har svagare påverkan men som finns hos fler personer är:

- Svartarbete medför att de som är ärliga får betala mer i skatt
- Svartarbete gör att seriösa företag slås ut
- Svartarbete är ett allvarligt samhällsproblem

Argument som har svag påverkan på svartarbete men som omfattas av många är:

- Svartarbete gör att staten förlorar skatteinkomster
- Vita tjänster är tryggare än svarta

4.5 Svartköp i Sverige jämfört med andra länder

I ett av Europeiska Unionen finansierat projekt undersöks vartannat år skillnader och förändrade mönster i värderingar, attityder och beteende hos befolkningen i 20 europeiska länder. Alla frågeformulär är på hemlandets språk och undersökningsdata är tillgängliga för bl.a. forskare på webb-sajten <http://www.europeansocialsurvey.org/>.

I bilaga 6 återfinns resultaten på frågor om svartköp och bidragsfusk samt tilltron till rättsväsende och offentliga tjänstemän.

Sammanfattningsvis kan för Sverige och jämfört med andra länder konstateras:

- En av tre svenskar har köpt svart utan kvitto för att undvika moms och andra skatter minst en gång under de senaste fem åren.
- Sverige placerar sig högt bland jämförbara länder när det gäller frekvensen på svartköp.
- Svenskarna är jämfört med många andra länder mer medvetna om att det är fel att köpa svart.
- Det är bara en av tjugo tillfrågade som svarar att de tycker att det inte alls är fel av att köpa svart.
- Det finns för de undersökta länderna ett starkt samband mellan utbredningen på svartköpen och skatten på arbete mätt som andel av bruttonationalprodukten, BNP. Ju högre beskattningsandel desto större andel av befolkningen har köpt svart någon gång.
- Det är bara en på hundra som någon gång fuskat med offentliga bidrag, som socialbidrag eller andra bidrag.
- I förhållande till andra länder hamnar svenskarna när det gäller fusk med bidrag något under medelvärdet för jämförbara länder.
- Svenskarna har inte speciellt hög tillit till att bli ärligt behandlad av rättsväsendet - svenskarna hamnar ungefär i mitten av länderna.
- När det gäller tilliten till att bli ärligt behandlad av offentliga tjänstemän hamnar Sverige betydligt lägre än Danmark, Norge och Finland.

I en statistisk analys av resultaten från den svenska delen av undersökningen kan man påvisa att följande grupper i högre grad än andra svarar att man ofta köper svart:

- Hushåll med högre månadsinkomst (jämfört med hushåll med lägre månadsinkomster). Denna slutsats kan dras inom inkomstintervallet 9 400-47 000 kr/månad för boende utanför storstad.

- Personer som är egenföretagare (jämfört med personer som är anställda)
- Personer som bor på lantgård/landsbygd (jämfört med boende i storstad, förort och liten stad)
- Personer som är födda i Sverige (jämfört med födda utomlands)

4.6 Försämrad skattemoral jämfört med andra länder

En viktig fråga är om attityden till svartköp och svartarbete i Sverige förändrats över tiden. Vi kan inte ge något entydigt svar på den frågan.

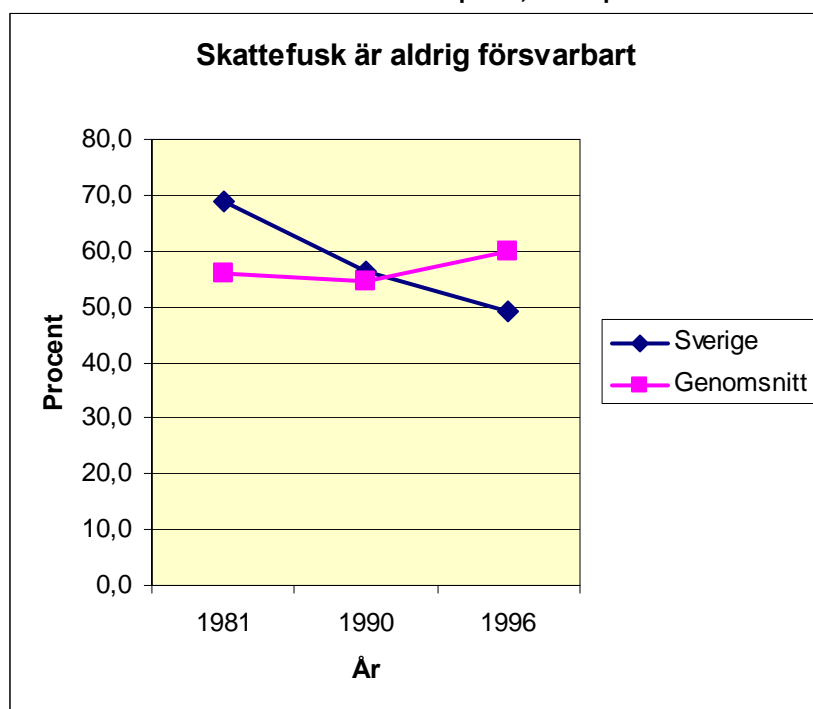
Svartarbete är en form av skattefusk. I en undersökning⁸ har bearbetats data⁹ från 23 OECD-länder för tre undersökningsår nämligen 1981, 1990 och 1995. Frågan avsåg inställningen till skattefusk i undersökta länder - om skattefusk kunde vara försvarbart.

Resultaten tyder på en sjunkande skattemoral i Sverige och i jämförelse med undersökta OECD-länder.

19. Tabell

Andel av befolkningen som svarar att skattefusk aldrig är försvarbart.

Genomsnitt för de olika åren beräknade på 18, 20 respektive 9 länder

Anm. År 1996 jämförs Sverige med genomsnittet för undersökta länder som det året avsåg länderna Finland, Sverige, Västtyskland, Japan, Norge, Spanien, Australien, Schweiz och USA.

⁸ Benno Tugler and Kristina Murphy, Tax Morale in Australia: What factors shape it and has it changed over time, Journal of Australian Taxation, August 2004, s. 336 ff.

⁹ Angiven källa: World Values Surveys

5 Omfattningen av svartarbetet

5.1 Diskrepansen i nationalräkenskaperna

Nationalräkenskaper (NR) är som framgår av namnet räkenskaper för en nation. I NR bokförs vad som i landet produceras, konsumeras, investeras, exporteras och importeras.

Bruttonationalprodukten (BNP) är värdet av alla de varor och tjänster som produceras i landet för användning till konsumtion, investeringar och export. BNP ska inkludera även dold produktion. Den mest heltäckande skattningen av dolda arbetsinkomster är den som kan fås indirekt via NR. NR inkluderar nämligen även dolda inkomster från produktivt arbete som avsätts på marknaden.

BNP kan mätas på tre olika sätt med utgångspunkt från:

1. *produktionssidan* dvs. produktionen av produkterna mätt som förädlingsvärden i olika branscher
2. *användningssidan* dvs. användningen av produkterna (konsumtion, investeringar, export)
3. *inkomstsidan* dvs. inkomstbildningen i ekonomin

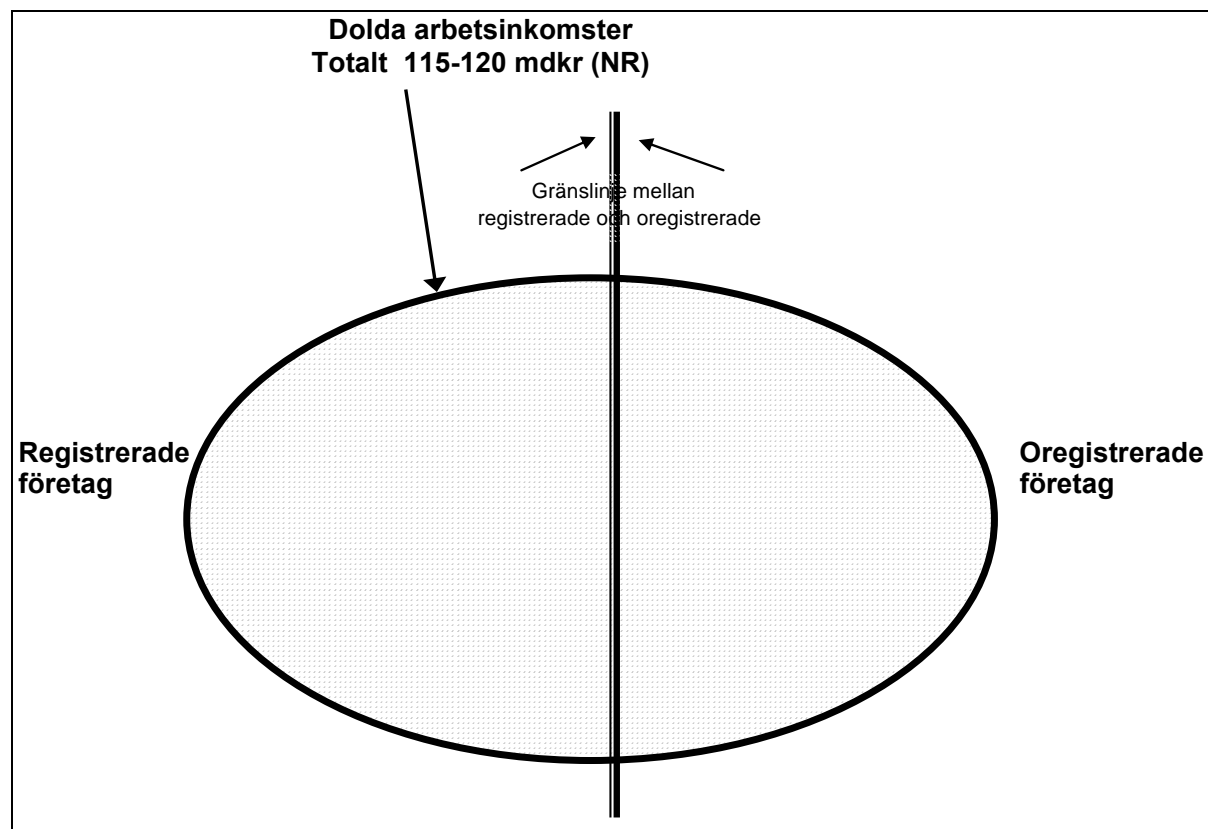
Om ingen svart verksamhet finnes och statistiken i övrigt var heltäckande och utan felaktigheter skulle de tre sätten att mäta BNP resultera i samma nivå. Men så är inte verkligheten – en del av verksamheten och en del av inkomsterna är dolda. Det finns diskrepanser mellan de olika sätten att mäta. I svenska nationalräkenskaperna ligger huvudansatsen i mätningarna av BNP på användningssidan där det dolda kan förmodas vara litet. Användningen mäts noggrant genom väl utbyggda undersökningar. Detta etablerar den ”sanna” nivån på BNP. De produkter som används ska motsvara det som förs till genom produktionen och de inkomster som alstras i produktionsprocessen. Genom att utgå från skillnaden mellan det som använts och de inkomster som faktiskt redovisats kan slutsatser dras om hur mycket av de inkomster som hushållen disponerat som ”saknas” i den officiella redovisningen i deklarerationer och företagsbokföring.

Vår startpunkt i kartläggningen av de svarta inkomsterna är den diskrepanns som finns i nationalräkenskaperna mellan statistiken över hushållens utgifter (vars nivå säkerställs på bästa tänkbara sätt) och officiellt redovisad inkomst för hushållssektorn (bilaga 8). Diskrepansen fångar upp både sådana inkomster som består i att man fuskar på olika sätt i bokföringen och sådant som hålls helt utanför bokföringen. Diskrepansen omfattar både ersättningar till anställda (löner) och svarta företagarinkomster (inkomst av näringsverksamhet för personliga företag). I Sverige har diskrepansen beräknats till ca 5 procent av BNP vilket motsvarar dolda arbetsinkomster (underlag) på 115-120 mdkr (räknat på 2002 års nivå). De dolda arbetsinkomsterna utgör 10 procent av de totala förvärvsinkomsterna. Om man beaktar att svarta ersättningar är små i offentlig sektor och stora industriföretag får man en antydning om att de dolda inkomsterna kan vara stora i vissa delar av ekonomin.

Nationalräkenskaperna ger oss vår första kartbild över svartarbetet. Diskrepansen ger oss en yttre gräns för alla svarta inkomster som uppkommer i samband med produktiv verksamhet i landet.

20. Figur

Diskrepansen i nationalräkenskaperna stakar ut kartans yttre gräns

I bilden har schematiskt antytts att dolda arbetsinkomster förekommer både i företag som finns med i Skatteverkets register och i verksamheter som inte är med i de officiella registren. Skattningen visar omfattningen men eftersom det är en indirekt metod baserad på jämförelsen mellan två separata summeringar för hushållssektorn (hushållens utgifter respektive hushållens officiellt redovisade inkomster) ges därutöver inga ledtrådar till strukturen såsom förekomsten av dolda arbetsinkomster i olika företagsstorlekar, branscher m.m.

Vi kan emellertid inte vara säkra på att differensen i sin helhet kan tillskrivas underrapporterade inkomster hos hushållen - den skulle också kunna bero på andra brister i statistikunderlaget till nationalräkenskaperna. Det skulle rent av kunna vara så att nationalräkenskaperna underskattat diskrepansen! Genom att använda ett antal olika metoder försöker vi i kartläggningen ta reda på och förklara vad diskrepansen består av.

Vi ska försöka bedöma om skattningen på 115-120 mdkr är rimlig mot bakgrund av olika undersökningar vi genomfört.

5.2 Svartarbete som kan upptäckas vid skatterevisioner

En av de metoder som använts för att få grepp om svartarbetets omfattning och struktur är att utgå från Skatteverkets revisioner avseende inkomstskatt (bilaga 9). Med denna metod skapas en bild av den övergripande strukturen på de dolda arbetsinkomster som det går att revidera fram. För att få tillräckligt med observationer har använts resultatet från revisioner under en period av åtta år (från 1995 till våren 2003). Under denna period har man i genomförda revisioner med inriktning mot inkomstskatt upptäckt dolda arbetsinkomster med i genomsnitt 1 mdkr per år. När vi använder statistiken över resultatet från skatterevisionerna studerar vi vad man skulle kunna upptäcka om man hade haft resurser att på samma sätt revidera alla företag under ett år.

Eftersom det är svartarbetet, dvs. dolda *arbetsinkomster*, vi vill mäta omfattar kalkylen bara de ändringar revisionerna leder till avseende *lön vid anställning* och *inkomst av näringsverksamhet hos fysiska personer*.¹⁰ Skatterevisioner är inte slumpmässiga. För att motverka inverkan av att revisionsurvalet inte är slumpmässigt stratifieras reviderade företag ingående efter företagstyp (8 grupper), företagsstorlek (3 grupper) och bransch (25 grupper). Av samma skäl baseras skattningen endast på 90 procent av revisionerna för de mindre företagen. Det har tillgått så att vi sorterat revisionsresultaten efter ändringarnas storlek och för de mindre företagen tagit bort fem procent av de högsta och fem procent av de lägsta ändringarna.

För var och en av de drygt 200 grupper som uppkommer genom stratifieringen har vi räknat fram den genomsnittliga ändringen per reviderat företag. Beräkningen baseras på resultatet av totalt drygt 20 000 revisioner. Uppgifterna om genomsnittlig ändring per företag i respektive strata matchas sedan med antalet företag totalt i gruppen. Finessen med metoden är att den stora mängden strata (drygt 200) gör att om det finns extremvärden i ett stratum får det begränsat genomslag på totalskattningen.

Uppviktat representerar skattningen av de dolda arbetsinkomsterna 770 000 aktiva företag (inkl. offentlig sektor, ideella föreningar m.m.) med en totalt redovisad vit arbetsinkomst på nästan 1 000 mdkr. Vår räkneövning resulterar i en skattning av de dolda arbetsinkomsterna på totalt ca 71 mdkr.

Skattningen av de dolda arbetsinkomsterna med revisioner som underlag kan sägas ge en indikation på de dolda arbetsinkomster som går att belägga med de metoder och kontrollunderlag som Skatteverket har idag. Kalkylen fångar främst upp dolda arbetsinkomster i registrerade företag även om något lite i oregistrerade företag torde komma med. Revisionsmetoden förklarar och ger struktur åt ca 60 procent av de totala dolda inkomsterna enligt diskrepansen i nationalräkenskaperna.

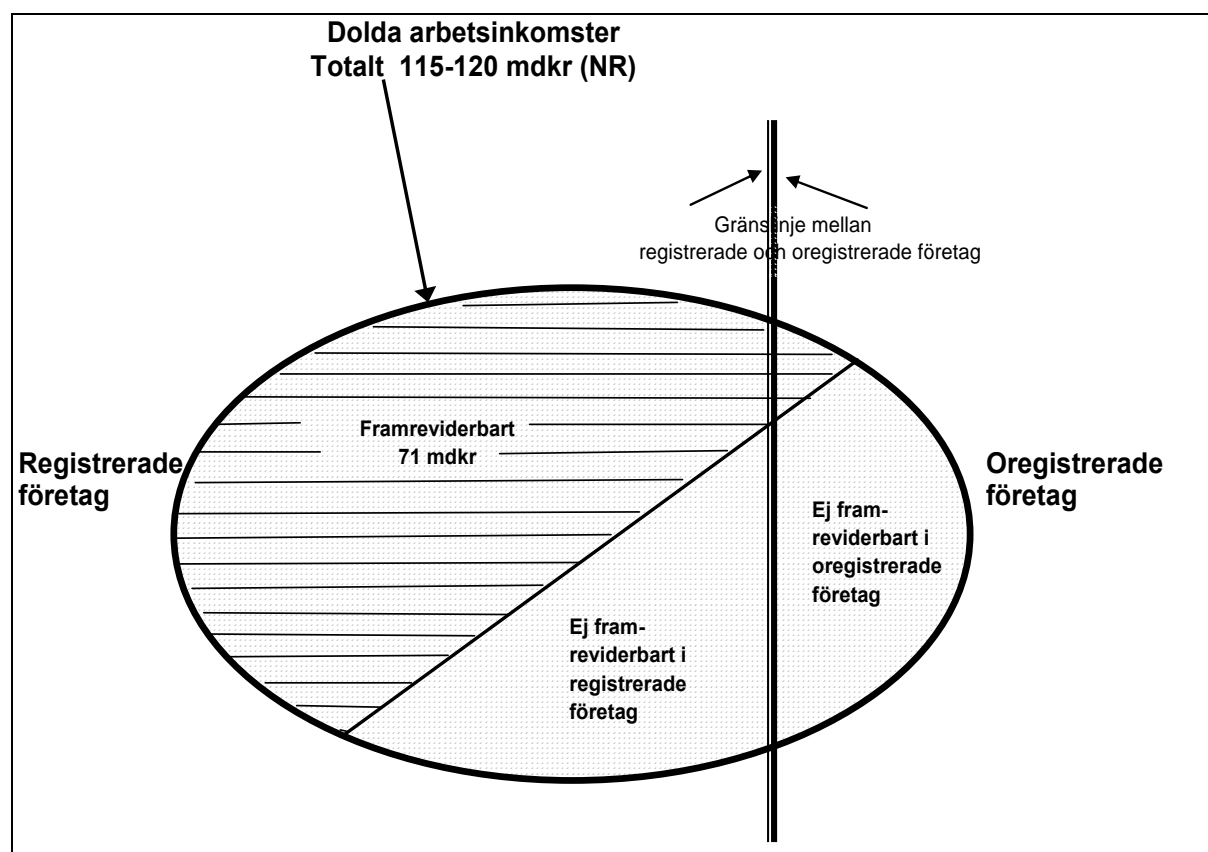
Vår tidigare kartbild skulle vi nu kunna rita så här:

---

¹⁰ De allra största höjningarna i revisionsverksamheten avser storföretag men de är inte intressanta här eftersom det är fråga om inkomster som stannar där och inte kan konsumeras av fysiska personer.

21. Figur
"Kartan" med revisionskartläggningen inritad

Revisionsmetoden har fördelen att den ger indikationer på svartarbetets struktur såsom förekomsten av dolda arbetsinkomster i olika företagsstorlekar, branscher m.m. Kalkylen baserad på skatterevisioner indikerar en stark koncentration av de dolda arbetsinkomsterna till småföretag:

22. Tabell
Översikt över kalkylerade dolda arbetsinkomster efter företagsstorlek baserat på revisioner

Kategori	Vit arbetsinkomst		Skattad dold arbetsinkomst		Dold arbetsinkomst uttryckt som påslag på vitt redovisad inkomst
	mdkr	andel	mdkr	andel	
Småföretag; lönesumma under 1 mnkr	87	9%	59,8	85%	69%
Aktiebolag med lönesumma 1-5 mnkr	100	10%	7,9	11%	8%
Större aktiebolag samt övriga sektorer	810	81%	3	4%	0%
Summa	997	100%	70,6	100%	7%
Dito exkl. offentlig sektor m.m.*	687		70,6		10%

*Exkl. offentlig sektor, bostadsrättsföreningar och ideella företag

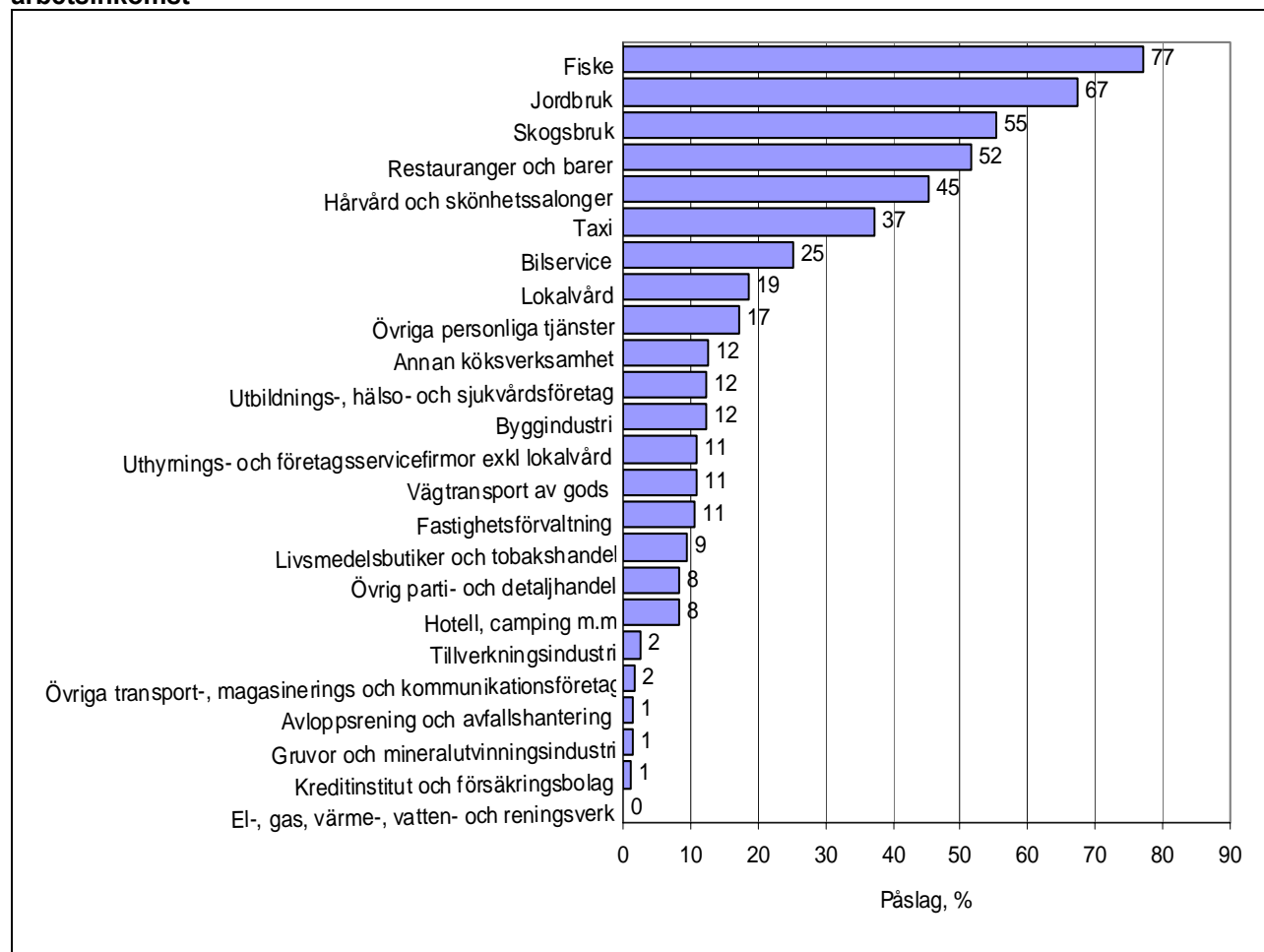
Egenföretagare och bolag med lönesumma under 1 mnkr svarar för 9 procent av de vitt redovisade arbetsinkomsterna och för hela 85 procent av de kalkylerade dolda arbetsinkomsterna. De halvstora aktiebolagen (med lönesumma 1-5 mnkr) svarar för 10 procent av de vitt redovisade arbetsinkomsterna och för 11 procent av kalkylerade dolda inkomster. Aktiebolag med

lönesumma över 5 mnkr samt övriga sektorer har 81 procent av de vita arbetsinkomsterna och svarar för 4 procent av de beräknade underrapporterade inkomsterna.

Vi övergår nu till att studera storleken på de dolda inkomsterna relativt sett. Sammantaget motsvarar de kalkylerade dolda arbetsinkomsterna ett påslag på 7 procent på de vita arbetsinkomsterna. Undantags offentlig sektor, bostadsrättsföreningar och ideella företag, där de dolda inkomsterna enligt kalkylen är små, blir påslaget 10 procent. Detta är dock ett genomsnitt och det finns, som framgår av diagrammet nedan, stora skillnader mellan olika branscher.

23. Diagram

Kalkylerade dolda arbetsinkomster i olika branscher uttryckt som påslag på vitt redovisad arbetsinkomst

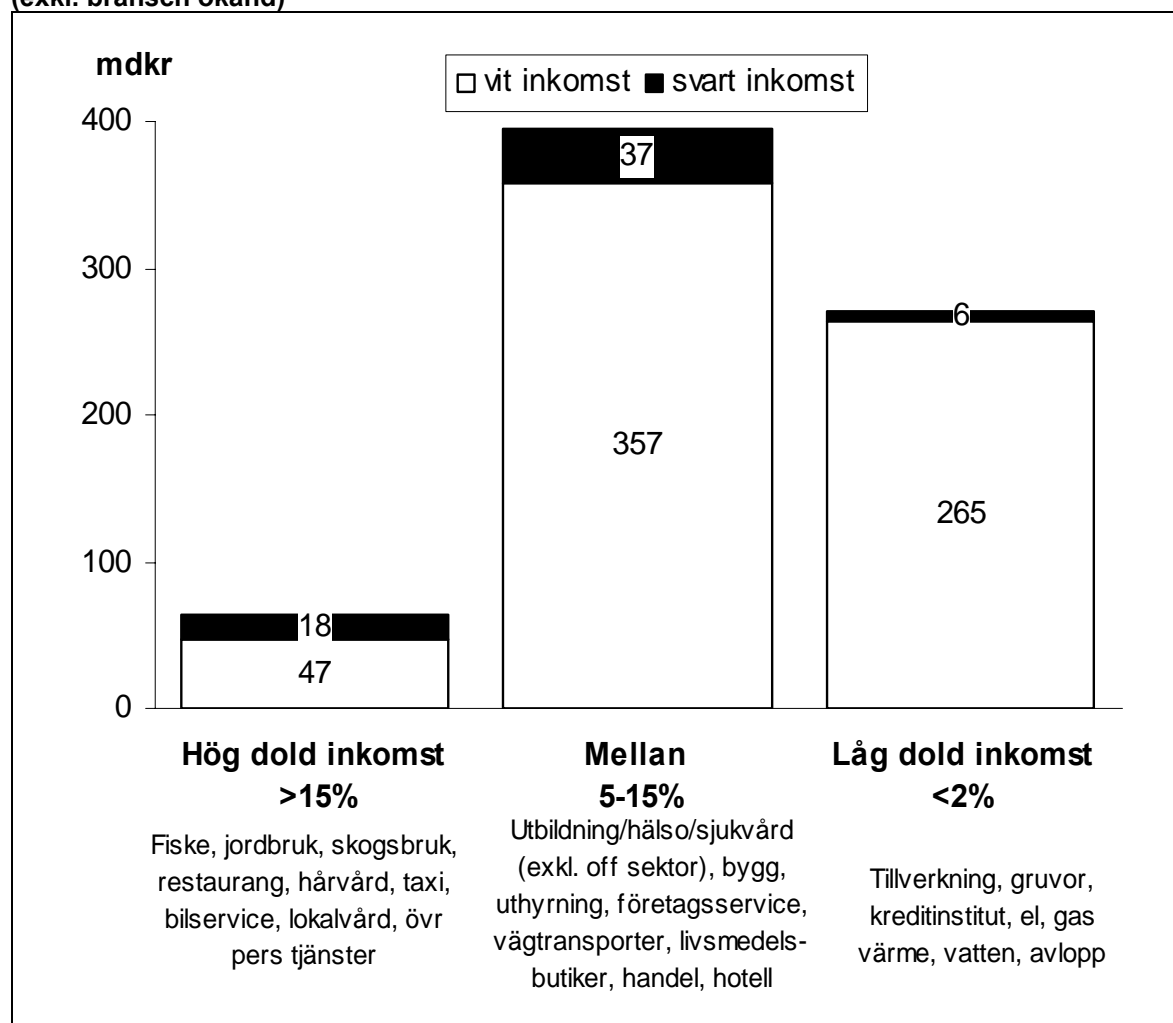
1. I toppen med påslag på över 15 procent återfinns fiske, jordbruk, skogsbruk, restauranger, hårfrisörer, taxi, bilservice, lokalvård och övriga personliga tjänster.
2. I en mellangrupp med påslag på mellan 5-15 procent finns utbildnings-, hälso- och sjukvårdsföretag (exkl. offentlig sektor), byggindustri, uthyrings- och företags-servicefirmor, vägtransporter, livsmedelsbutiker, handel och hotell, camping.
3. Mycket små påslag – under 2% - finns i tillverkningsindustri, gruvor, kreditinstitut, avfallshantering, elverk m.m.

Resultatet är intressant så till vida att det i stor utsträckning bekräftar den allmänna uppfattningen om fusket i olika branscher.

Men även om de dolda inkomsterna *relativt* sett är höga i vissa branscher innebär detta inte att de svarar för merparten av de dolda arbetsinkomsterna. Diagrammet nedan sammanfattar resultaten grupp fördelat (hög, mellan och låg andel dolda arbetsinkomster) genom att visa de vita och de dolda arbetsinkomsterna i *absoluta* tal, dvs. miljarder kronor. De dolda inkomsterna summerar till betydande belopp i miljarder kronor även för branscher där de dolda relativt sett är låga eftersom det är fråga om så stora branscher.

24. Diagram

Deklarerade och dolda arbetsinkomster i olika branscher enligt revisionsmetoden (exkl. bransch okänd)

Med den branschindelning som använts är de dolda inkomsterna i *absoluta* tal störst i stora branscher som uthyrnings- och företagservicefirmor (13,9 mdkr), detaljhandel (8,1 mdkr) och byggindustri (6,2 mdkr).

Möjligen kan det förvåna att påslagsprocenten är betydligt lägre för hårvård (45%) än för jordbruk (67%). Det stämmer nog inte med den föreställning som finns. Det förtjänar därför betonas att det vi här studerar är de *framreviderbara* dolda arbetsinkomsterna. I en bransch som jordbruk finns det betydligt mer "ledtrådar" vid en revision än vid revision av frisörer. Frisörbranschen kännetecknas av att produktion och konsumtion sker samtidigt och i efterhand är det svårt att finna några spår. Resultaten vi ser för olika branscher är bara en indikation på vad revisionsinstrumentet förmår att ta fram. Hur det faktiskt förhåller sig om man till detta lägger dolda arbetsinkomster, som inte kan beläggas med normala revisionsmetoder,

kan relationerna mellan olika branscher förskjutas i förhållande till den bild som tecknats ovan.

Vi ska ge ett illustrativt exempel på att alla dolda inkomster inte kan upptäckas med revisioner och att revisionsresultat i sådana fall underskattar de dolda inkomsterna. Låt oss studera hushållens utgifter för hår-, skönhets- och kroppsvård (manikyr etc.). Dessa tjänster är unika genom att de nästan uteslutande köps av privatpersoner. Genom att fråga hushållen vad de betalar för dessa tjänster går det därför att ringa in vad branschen omsätter totalt dvs. det vita och svarta sammantaget. NR:s produktionsberäkningar utgår just från vad hushållen uppger att de betalt för dessa tjänster. Jämförs detta med det som finns i frisörföretagens bokföring så saknas i storleksordningen 2,5 mdkr. Skattningen av svart produktion av hår- och kroppsvård till 2,5 mdkr (NR:s beräkning) kan jämföras med det värde på 0,8 å 0,9 mdkr i dolda arbetsinkomster som vi fick fram genom att blåsa upp resultatet av revisioner. Osäkerheten i båda dessa skattningar är stor men om vi ändå sammanför resultaten innebär det att när det gäller hår- och skönhetsvård går en tredjedel av de svarta inkomsterna att belägga med de revisionsmetoder som används idag. Till bilden hör att när bokföring inte finns eller är dålig hamnar man efter revisioner i skönsmässiga bedömningar som i regel är en form av minimiskattningar.

5.3 Undersökningar som stöder resultaten från undersökningen av skatterevisioner

Revisionsmetoden pekar på att dolda arbetsinkomster främst finns i små företag. För att undersöka om detta resultat håller konfronterar vi det med resultatet från tre olika metoder som utgår från jämförelser mellan företagare och löntagare:

1. jämförelser av medianarbetsinkomster
2. jämförelser av levnadsnivåer
3. skattning av undanhållna inkomster utifrån nivån på livsmedelskonsumtionen

5.3.1 Jämförelser av medianarbetsinkomsten för etablerade egenföretagare och löntagare i samma bransch

Små företag drivs ofta i form av enskild firma som s.k. egenföretagare. Om egenföretagare har svarta inkomster och därför deklarerar mindre än anställda borde man kunna visa detta genom att inkomsterna för jämförbara personer i samma bransch är lägre för företagare än för anställda. För att undersöka hur det förhåller sig har gjorts jämförelser branschvis mellan medianinkomster för etablerade egenföretagare (som drivit verksamhet med överskott i minst tre år) och löntagare i åldersgrupperna 25-60 år (bilaga 10). Jämförelserna baseras på bearbetningar av SCB:s registerbaserade arbetsmarknadsstatistik (RAMS) för inkomståret 2002. Denna statistik har inga uppgifter om hel- och deltidsarbete. Genom att utgå från medianvärdet¹¹ minskar störningarna av att deltidsarbetande finns med i bearbetningarna.

Presumtionen när vi gör dessa jämförelser av medianinkomster är att väsentligt lägre nivåer hos egenföretagare än löntagare kan vara en indikation på att det finns dolda arbetsinkomster.

---

¹¹ Dvs. inkomsten för den mittersta individen efter sortering av individerna efter inkomstens storlek.

Omfattningen

Egenföretagarna har i jämförelse med löntagarna en avvikande branschammansättning. Egenföretagarna är relativt sett överrepresenterade inom jordbruk, byggverksamhet och hushållsinriktade tjänster av typ hårvård, restauranger och taxi.

Medianinkomsten för egenföretagarna ligger för alla branscher sammantaget på 137 000 kr att jämföra med 233 000 kr för löntagare. Detta innebär att medianinkomsten för egenföretagarna skulle behöva räknas upp med 70 procent för att nå upp i nivå med löntagarnas. Uppräkningstalet är dock missvisande beroende på att branschammansättningen avviker kraftigt mellan egenföretagarna och löntagarna. Om branschammansättningen varit densamma för löntagarna som för egenföretagarna blir skillnaderna mindre. Efter en omviktning med beaktande av egenföretagarnas branschammansättning behövs en uppräkningsfaktor med 51 procent för att egenföretagarnas medianinkomster ska komma upp i nivå med löntagarnas.

En sak som bör finnas med i bilden är att vi här jämför med anställdas faktiskt redovisade arbetsinkomster. Men även anställda har viss dold inkomst. I skattningen med revisionsmetoden utgjorde de dolda arbetsinkomsterna för anställda 5 procent av lönesumman för samtliga sektorer exkl. offentlig sektor, bostadsrättsföreningar och ideella föreningar. Emellertid är branschammansättningen för anställda helt annorlunda än för egenföretagare. Viktas de dolda arbetsinkomsterna för anställda om till att motsvara egenföretagarnas branschammansättning blir de dolda arbetsinkomsterna för anställda istället 15 procent av lönen. Om revisionsmetoden korrekt avspeglar underrapporteringen hos löntagarna betyder det att det skulle behövas ett påslag på betydligt mer än 51 procent för att företagarna ska nå upp i samma nivå som löntagarnas ”faktiska” inkomst.¹²

Sammanfattningsvis visar bearbetningarna att etablerade egenföretagare genomgående har betydligt lägre medianarbetsinkomster än jämförbara löntagare. Tillsammans med den bild av dolda arbetsinkomster för små företag som fås utifrån skatteförvaltningens revisioner tolkar vi detta som att det finns en betydande underrapportering av inkomster bland småföretagare.

5.3.2 Jämförelser av andra levnadsnivåindikatorer än inkomst

Det skulle ju kunna vara så att företagarna de facto har lägre inkomster än anställda och att det inte är tecken på dolda inkomster. Om det inte fanns dolda inkomster borde man förvänta sig att personer med likartade inkomstnivåer har relativt likartade levnadsförhållanden.

För att undersöka hur det förhåller sig jämförs standarden för företagare med låga inkomster med anställda i samma inkomstintervall med hjälp av levnadsnivåindikatorerna i SCB:s Levnadsnivåundersökningar (ULF) för åren 2002-2003, bilaga 11. De indikatorer som använts är bl.a. standarden i boende, innehav av andra materiella tillgångar (t.ex. bil) och förmågan att klara av en tillfällig ekonomisk kris. Jämförelsen har begränsats till heltidsarbetande i åldrarna 25-60 år. Klassificeringen ”företagare” bygger på vad den intervjuade själv uppgett vilket innebär att det ingår både företagare som driver verksamhet som enskild firma och företagare som driver verksamheten i små bolag. För att inte störa jämförelsen har lantbrukare exkluderats eftersom speciella förhållanden gäller för deras boende (generellt sett stora bostäder). Med dessa avgränsningar motsvarar ULF-bearbetningen uppräknat 288 000 ”företagare” och 2,6 miljoner anställda.

---

¹² Eftersom påslaget på 15 procent för löntagarna görs på en högre inkomstnivå än egenföretagarnas blir det fråga om ett påslag på 74 procent om egenföretagarna ska komma upp i samma nivå som löntagarna.

Jämförelsen visar att företagare med låga inkomster har betydligt bättre standard än anställda med motsvarande inkomst. Den liknar nivån hos anställda med högre inkomster. Detta gäller oberoende av om jämförelsen görs i förhållande till företagaren/löntagarens egen inkomst eller om jämförelsen baseras på disponibel inkomst per konsumtionsenhet för det hushåll personen ingår i.

Vi tolkar också detta som att det finns en betydande underrapportering av inkomster för ”företagare”.

5.3.3 Underrapporterade inkomster hos företagare baserat på jämförelser av utgifter för livsmedelsinköp

En studie (bilaga 12; engelsk text) som bygger på sambandet mellan livsmedelskonsumtion och disponibel inkomst har genomförts av Per Engström/Bertil Holmlund vid nationalekonomiska institutionen vid Uppsala universitet. Uppsalastudien baseras på en metod som togs fram i Storbritannien av Pissarides-Weber i slutet av 1980-talet. Metoden har som ansats att jämföra utgifterna i företagare- och löntagarhushåll. De centrala variablerna i skattningen är sambandet mellan *livsmedelskonsumtion* och *disponibel inkomst*.¹³ Nyckelantagandena är att:

- Företagare kan underrapportera sin inkomst medan löntagare inte kan det.
- Utgifterna för livsmedelskonsumtionen antas vara korrekt rapporterade av både löntagar- och företagarehushåll.

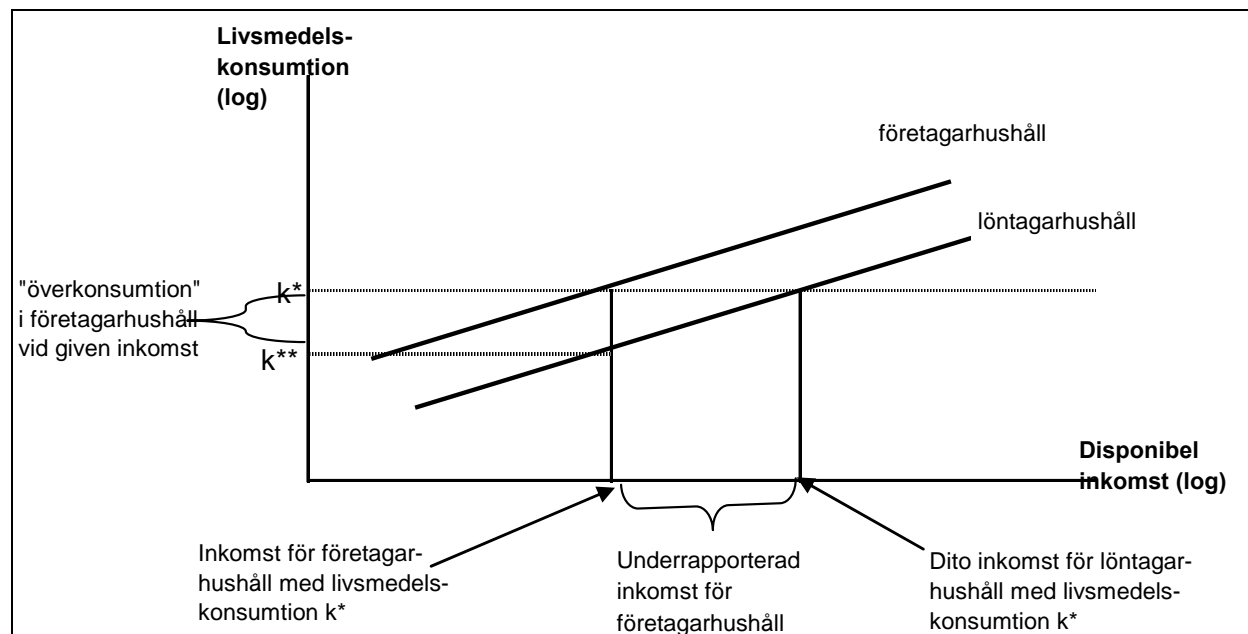
Figuren nedan illustrerar metodens principiella uppbyggnad. I figuren finns inritat två kurvor som visar sambandet mellan konsumtion av livsmedel och rapporterad inkomst – en för företagare och en för löntagare. Antag två individer, en företagare och en löntagare, som båda uppger att de haft utgifter för livsmedel motsvarande nivån k^* . Vid denna nivå redovisar löntagaren en högre inkomst än den företagaren uppger officiellt. Det är genom denna typ av jämförelse som man indirekt kalkylerar storleken på underrapporterade inkomster hos företagare jämfört med löntagare.

---

¹³ Jordbrukare har exkluderats eftersom de kan antas ha ett avvikande mönster vad gäller utgifter för livsmedelskonsumtion.

25. Diagram

Illustration av sambandet (principiellt) mellan livsmedelskonsumtion och inkomst – företagare resp. löntagarhushåll

I skattningen har använts data från Statistiska centralbyråns urvalsundersökning av Hushållens utgifter (HUT) från åren 1999-2001 samt 2003-2004. Eftersom preliminära analyser visade mycket likartade resultat för de båda tidsperioderna sammanfördes data från alla åren till ett gemensamt dataset bestående av fem år. Klassificeringen av vad som är företagare utgår från vad individerna själva uppgivit (dvs. att man upplever sig tillhöra denna grupp) i HUT-undersökningen. Det innebär att företagargruppen omfattar både enskilda näringsidkare och företagsledare i små bolag.

Skattningarna utifrån HUT-data visar att livsmedelskonsumtionen i förhållande till inkomsten är högre hos företagarehushållen när man kontrollerar för hushållsstorlek, ålder, region m.m. Företagarhushållen karaktäriseras av att de spenderar 5 till 7 procent mer på livsmedel än löntagarhushåll med samma redovisade inkomst. Om hushållen har likartade konsumtionspreferenser (givet den "sanna" inkomsten) kan man sluta sig till storleken på de dolda inkomsterna hos företagarehushållen. Resultatet av skattningarna har sammanställts i tabellen nedan.

26. Tabell**Underrapportering av inkomster i företagarhusåll jämfört med löntagarhusåll enligt skattning utifrån jämförelse av livsmedelskonsumtion**

	Enskilda näringsidkare	Företagare med verksamhet i bolagsform	Samtliga företagare
"Överkonsumtion" av livsmedel vid given inkomst	8 - 10%	2 - 4%	5 - 7%
Undanhållen inkomst uttryckt som:			
– påslag på hushållets redovisade disponibla inkomst	40 - 50%	15 - 20%	ca 30%
– påslag på företagarinkomsten	ca 100%	30 - 35%	ca 60%
– andel av "sanna" företagarinkomsten	ca 50%	ca 25%	ca 35%

Anm. I "företagarinkomst" ingår för enskilda näringsidkare det som i beskattningssammanhang kallas "inkomst av näringsverksamhet". För företagare med verksamhet bedriven i bolagsform går i statistiken inte att separera arbetsinkomsten från det egna bolaget från eventuell arbetsinkomst från annat håll. Vi har i dessa fall antagit att hela förvärvsinkomsten härrör från verksamheten som företagare.

Separata skattningar av underrapporteringen har gjorts för företag som bedriver verksamheten som enskild firma respektive i bolagsform. Resultaten antyder klart att enskilda näringsidkare har större underrapportering än företagare som driver verksamheten i bolagsform.

I hushåll med enskilda näringsidkare motsvarar underrapporteringen 40-50 procent av *hushållets redovisade disponibla inkomst* mot i storleksordningen 15-20 procent i hushåll där företagaren driver verksamheten i bolagsform. Vid jämförelser med andra uppgifter som fås fram i Skatteverkets svartarbetskartläggning är det emellertid mera ändamålsenligt att uttrycka de undanhållna inkomsterna i förhållande till företagarinkomsten än till hushållets disponibla inkomst. För enskilda näringsidkare uppskattas de undanhållna inkomsterna motsvara ett påslag på i storleksordningen 100 procent på företagarinkomsten vilket innebär att hälften av den verkliga företagarinkomsten är dold. För företagare med verksamhet i bolagsform beräknas de undanhållna inkomsterna motsvara ett påslag på 30-35 procent motsvarande en fjärdedel av den "sanna" företagarinkomsten.

Resultaten i Engström-Holmlunds uppsats kan jämföras med resultat från bearbetningen baserad på skatterevisioner.

27. Tabell**Kalkylerad dold arbetsinkomst för små företag enligt revisionsmetoden**

	Enskilda näringsidkare	Bolag med lönesumma		
		under 1 mnkr	1 - 5 mnkr	över 5 mnkr
Kalkylerad dold inkomst uttryckt som påslag på vit redovisning	115%	36%	8%	0,5%

Resultatet av de båda metoderna pekar i samma riktning. Revisionsmetoden landade för enskilda näringsidkare på dolda arbetsinkomster på 115 procent uttryckt som påslag på redovisad inkomst vilket är i samma storleksordning som i Engström-Holmlunds studie. Då är att lägga märke till att Engström-Holmlunds studie bygger på en jämförelse med löntagarnas officiellt redovisade inkomster och även löntagare kan ha dolda inkomster. När det gäller bolagen har med revisionsmetoden inte kunnat separeras den del som avser företagsledarens inkomst. Men om man tar bolag med lönesumma under 1 mnkr (vari ägarens lön således ingår) så beräknas underrapporteringen till 36 procent dvs. väsentligt mindre än för enskilda näringsidkare. Detta är samma bild som i uppsalastudien.

Engström-Holmlunds skattning av underrapporteringen på ca 30 procent av företagarkushållens disponibla inkomst kan jämföras med resultat från tidigare studier med samma metod i Storbritannien, Sverige och Kanada och Finland:

28. Tabell

Underrapportering baserad på livsmedelskonsumtion i några länder

Land	Skattning utförd av	Skattad underrapportering uttryckt som påslag på redovisad disponibel inkomst
Storbritannien	Pissarides-Weber (1989)	55%
	Lyssiotou m.fl. (2002)	(64 till mer än 100%)*
Sverige	Apel (1994)	ca 35%
	Engström-Holmlund (2006)	ca 30%
Finland	Johansson (2000)	27%
Kanada	Schuetze (2002)	11-23%

* Annan metod

Engström-Holmlunds skattning ligger ungefär på samma nivå som den Apel genomförde i Sverige 1994 baserat på data om hushållens utgifter från 1988 och nivån är jämförbar med den finska studien.

5.4 Särskilt om svarta inkomster bland maskinellt nolltaxerade

Skatteverkets kontrollstrategi baseras på bedömningar av riskerna för skattefel inom olika områden. För att bedöma dessa risker krävs kunskap om i vilken utsträckning det förekommer dolda inkomster inom olika sektorer och för olika grupper. Kontrollstrategin kräver att man tar reda på hur det ser ut även inom områden som av tradition inte kontrolleras och som Skatteverket därför vet lite om. En sådan tidigare utforskad grupp är personer som inte anmanas att deklarerat eftersom Skatteverket inte har några indikationer på att de varit ekonomiskt aktiva och därför taxeras till noll kronor i inkomst. Med hänsyn till den rutin som används inom Skatteverket brukar dessa personer internt inom verket gå under beteckningen ”maskinellt nolltaxerade”. När vi i det följande talar om nolltaxerade avses enbart ”maskinellt nolltaxerade” och inte personer som själv deklarerat ”noll”, t.ex. en företagare vars verksamhet under året gått med förlust.

Taxeringsåret 2004 gjorde Skatteverket för första gången en massiv genomgång av maskinellt nolltaxerade personer. De flesta maskinellt nolltaxerade är barn. Den grupp av maskinellt nolltaxerade som granskats i kontrollprojektet är emellertid åldersgruppen 25-60 år dvs. en grupp som normalt kan förväntas vara ekonomiskt aktiv. Vid inkomsttaxeringen 2004 fanns totalt 146 700 maskinellt nolltaxerade personer i denna åldersgrupp. De nolltaxerade motsvarade 3,1 procent av antalet personer i den studerade åldersgruppen. Andelen nolltaxerade var högre i storstadsregionerna än i övriga landet.

Kontrollen skedde dels på traditionellt sätt i form av ett ”spetsigt” urval dvs. riktat i första hand mot fall där Skatteverket hade bevis eller indikatorer på ekonomisk aktivitet. Parallellt med denna offensiva granskning gjordes två helt slumpmässiga urval av nolltaxerade för att vi ska kunna uttala oss om hur försörjning m.m. är ordnad för populationen som helhet (bilaga 13). Slumpurvalen omfattade 200 personer i storstadsregionen Stockholm och 200 personer i Halmstadsområdet alltså i sydöstra delen av Sverige men utanför storstadsområdena.

I kontrollen har inhämtats och använts uppgifter som på olika sätt kan indikera att man varit ekonomiskt aktiv. T.ex. har använts uppgifter om innehav/nyregistreringar av lyxbetonade bilar och båtar, uppgifter från växlingsföretag, betalningar till/och från utlandet. Även uppgifter som indirekt kan vara tecken på ekonomisk aktivitet har använts såsom t.ex. betalda fackavgifter, fastighetsmäklarexamen, styrelseuppdrag, innehav av bostadsrätt m.m. I andra fall har man via uppgifter om studielån kunnat sortera bort personer som av allt att döma studerat.

Kartläggningen av slumpurvalet gav följande allmänna bild av de nolltaxerade.

- De nolltaxerade domineras av utlandsfödda (71% i Stockholmsurvalet, 56% i Halmstadsurvalet).
- I ¼ av fallen (motsvarande uppräknat 25 000- 35 000 personer) torde avsaknaden av inkomst förklaras med att personen inte längre finns i landet (har utvandrat eller är vistelseorten okänd).
- ¾ bedöms vara kvar i landet .
- Andel med förklarad försörjning hos de kvarboende (socialbidrag, studerar, anhörigs inkomster, intagen på institution m.m.)
  - i Stockholm 2/3
  - i Halmstad 90%

Slumpurvalet pekar på dolda inkomster för 1 å 2 procent i de fall man går på faktiska indikationer utifrån internt och externt kontrollmaterial. I det spetsiga urvalet selekterades genom riskbedömning drygt 4 procent av de nolltaxerade fram för specialgranskning. Totalt sett fick mindre än 1 procentenhet av de nolltaxerade sin inkomst höjd med ett sammanlagt belopp på drygt 200 mnkr. Kontrollen av de nolltaxerade visar således att det förekommer oredovisade inkomster men att det är ovanligt.

Däremot visade kontrollen på att det bland de nolltaxerade förekommer väsentliga folkbokföringsfel med möjliga konsekvenser på utgående eller framtida förmåner från samhällets sida.

5.5 Svarta inkomster – intervjuer m.m. i hushållssektorn

5.5.1 Svarta tjänster – utförda och köpta

Undersökningens omfattning

En metod att få grepp om svartarbetets omfattning och struktur är att helt enkelt fråga allmänheten. Skatteverket har hösten 2005 låtit genomföra en stor sådan intervjuundersökning riktad till åldersgrupperna 18-74 år (bilaga 14).

I undersökningen definierades svartarbete så här:

Följande frågor i denna intervju handlar om sådant som vanligen kallas "svartarbete", dvs. arbete eller tjänster som utförs mot ersättning utan att det kommer till Skatteverkets kännedom. Det är alltså fråga om aktiviteter, som bägge parter tjänar på för att det sker utan t.ex. moms eller andra skatter. Typiskt sett är det fråga om när någon utför ett arbete kontant "utan kvitto". Svartarbetet kan betalas i pengar eller varor men också genom att man utväxlar tjänster t.ex. mellan släktingar, vänner och grannar utanför det egna hushållet.

Omfattningen

De svarta inkomster som kommer med i intervjuer är främst det man som vanlig privatperson ser och som bygger på att köpare och säljare gjort upp om att priset ska vara svart dvs. att Skatteverket inte ska blandas in. Det som täcks in är i första hand hushållens köp med koppling till bostaden och andra typer av hushållsnära tjänster. Men även något lite av svartarbete i företag har kommit med. Det som inte kommer med är i första hand svartarbete inom näringsverksamhet genom utelämnande av inkomster och att t.ex. privata kostnader förs på företaget samt att löner och skattepliktiga förmåner till anställda inte redovisas.

De svarta tjänsterna har i undersökningen delats upp i tre kategorier – arbeten på de bostäder folk äger, andra tjänster som köps direkt av hushåll samt arbeten åt företag. I undersökningen har vi frågat både om utförda och köpta tjänster samt om arbetet ersatts i pengar eller genom gentjänster.

29. Tabell

Undersökningarnas omfattning från utförande- respektive köparsidan

	Utfört svartarbete	Köpt svartarbete
<i>Typ av arbeten:</i>		
Åt hushåll på ägd bostad	x	x
Annat med koppling till hushåll	x	x
Åt företag	x	
<i>Ersättningsform:</i>		
Betalt i pengar	x	x
Gentjänster, i natura	x	

Skälet till att vi valt detta angreppssätt är att få kunskap om strukturen både på utförare och på köpare. Att fråga köparna är också ett sätt att indirekt fånga upp svartarbeten som utförs av personer som inte kommer med i intervjuundersökningarna – personer under 18 och över 74 år samt personer som inte är folkbokförda i Sverige. Det kan också tänkas att köpare är mer uppriktiga än utförare när det gäller att uppge omfattningen. På så sätt är mätningar av svartarbetet både genom att fråga både utförare och köpare ett sätt att kvalitetssäkra resultaten.

5.5.2 Utfört svartarbete

Hur omfattande är svartarbete?

I Skatteverkets undersökning svarar 13 procent av personerna i åldrarna 18-74 år att de utfört svartarbete under det senaste året vilket uppräknat motsvarar ca 800 000 personer. Det utförda svararbetet motsvarar 66 400 årsarbeten vilket utgör 1,7 procent av totala arbetstiden i Sverige.

30. Tabell

Översikt. Utfört svartarbete mätt med intervjuundersökning 2005

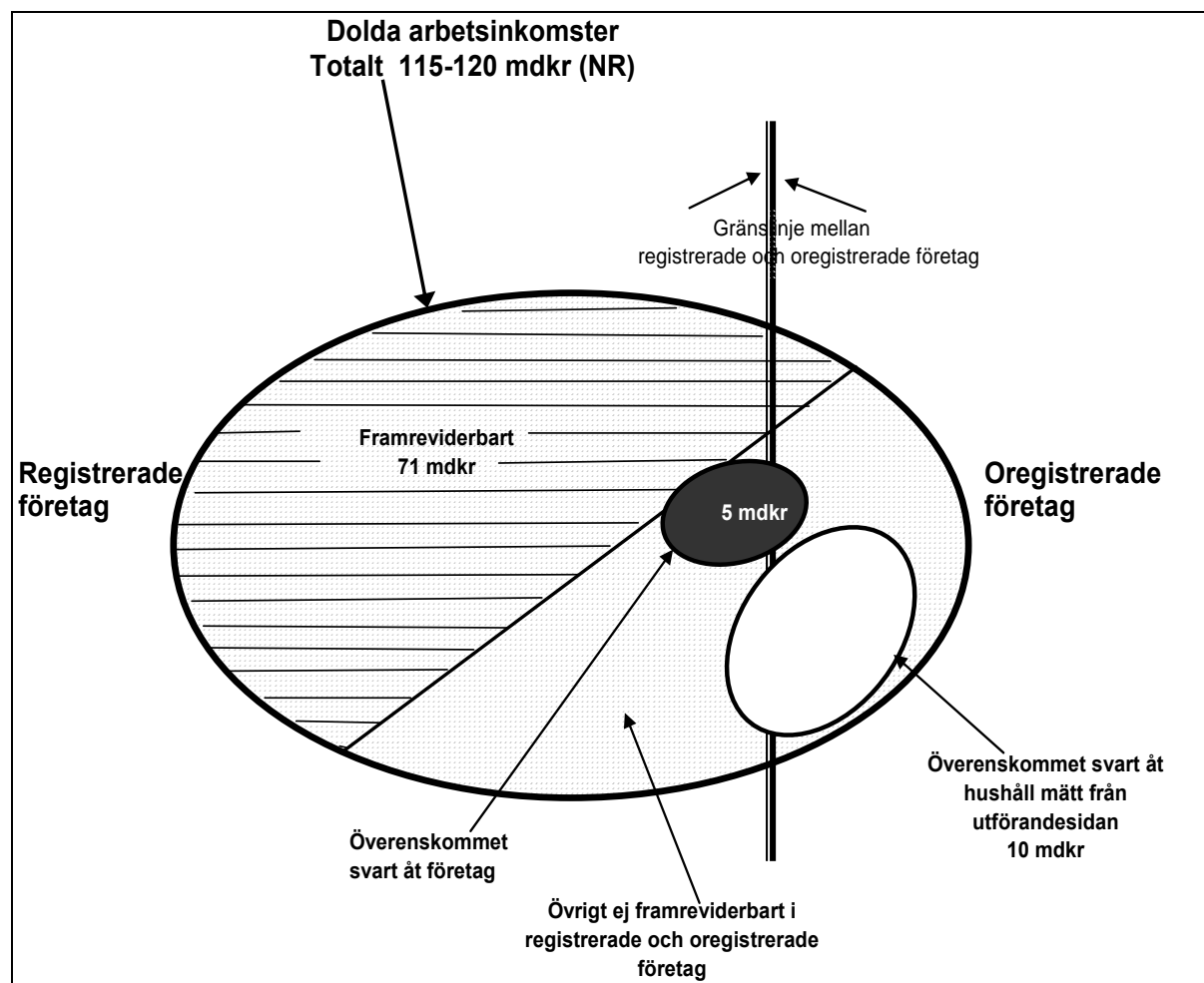
	Antal utförare	Antal årsarbeten	Ersättning inkl. värdet av gentjänster
Arbeten på bostad*	325 000	21 200	5,2 mdkr
Andra tjänster åt hushåll än på bostad	456 000	19 700	4,8 mdkr
Arbeten åt företag	173 000	25 500	5,1 mdkr
Totalt	809 000	66 400	15,1 mdkr

*Villa, radhus, bostadsrätt, fritidshus, tomt

Ersättningen för det utförda svartarbetet inkl. värdet av gentjänster uppgår till 15 mdkr fördelat på 10 mdkr åt hushåll för jobb på bostad och andra hushållstjänster samt 5 mdkr avseende jobb åt företag. Resultatet från intervjuundersökningen hjälper oss således att få grepp om ytterligare ca 10 procent av de dolda arbetsinkomsterna. Vår bedömning är att det är fråga om jobb som Skatteverket har svårt att belägga med dagens revisionsmetoder och att överlappningen mot det som fångas upp med revisionsmetoden därför är liten.

31. Figur

"Kartan" kompletterad med utförda svarta tjänster som fångas upp i intervjuer

När det gäller omfattningen av utförda svartarbeten åt företag – 5 mdkr - ska man vara medveten om att det är en intervjuundersökning. De som väljer att delta i en intervjuundersökning om svartarbete och medger att de utfört svartjobb åt företag är troligen inte de som jobbar svart mer organiserat i t.ex. härvorna i byggbranschen. Det som kommer med är troligen i första hand svartjobb utförda av yngre och studerande som i intervjuer är beredda att uppge sitt deltagande.

Vår bedömning är att intervjuundersökningar fungerar bra när det gäller att fånga upp svartarbeten åt hushåll men är en dålig mätare när det gäller svartjobb åt företag. Det man kan säga när det gäller svartarbete åt företag är att man genom intervjuer i alla fall får en undre gräns enligt sammanställningen nedan.

32. Tabell

Svartarbete åt företag enligt intervjuundersökningen 2005 – ”undre gräns”

	Antal årsarbeten
Restaurang, servering	7 900
Försäljning, kassa, butik	3 400
Bygg, VVS, målning, rivning, grovarbete	2 000
Underhållning, musik	800
Bakning, matlagning	700
Annat	10 700
Samtliga som i intervjuundersökning uppger att de utfört svartarbete åt företag	25 500

Denna undre gräns ligger för svartjobb i restaurang på ca 8 000 årsarbeten, i butik på drygt 3 000 årsarbeten och inom byggsektorn på 2 000 årsarbeten. Noteras bör att andelen ”Annat” är förhållandevis stor. I gruppen återfinns bl.a. arbeten med bilreparationer, annan typ av service, data/hemsidor, taxi, foto, aerobicsinstruktör. I flera fall har man lagt till att det rör sig om ”övertidsarbete” som ersatts svart.

Vem jobbar svart?

Ser man till de svartarbetandes normala sysselsättning är de största kategorierna facklärd arbetare (uppräknat 266 000 personer), privata tjänstemän (122 000), studerande (113 000) och arbetare utan yrkesutbildning (105 000). Andelen som utför svartarbete är högst bland studerande (25 procent). Därefter följer yrkesutbildade och icke yrkesutbildade arbetare samt företagare där andelarna ligger kring 15-16 procent. Lägst andelar finns bland tjänstemän i offentlig sektor samt arbetslösa och pensionärer. Uppfattningen att arbetslösa skulle vara en grupp som är överrepresenterad bland dem som utför svartarbete får inte stöd i undersökningen - tvärtom.

33. Tabell

Sysselsättning och svartarbete. Sortering i fallande ordning efter andel som utfört svartarbete i olika sysselsättningskategorier

Sysselsättning	Andel (%) inom respektive kategori som har utfört svartarbete	Dito antal personer uppräknat till riksnivå
Studerande, värnpliktig	25	113 000
Facklärd arbetare (yrkesutbildad), (t.ex. frisör, bilmekaniker etc.)	16	266 000
Inte facklärd arbetare (inte yrkesutbildad)	15	105 000
Egenföretagare (enskild firma eller bolagsägare)	15	34 000
Tjänsteman privat sektor	13	122 000
Arbetslös	9	23 000
Sjukskriven, (=långtidssjukskriven>1 månad)	9	11 000
Tjänsteman offentlig sektor	8	74 000
Pensionär	5	51 000
Familjemedlem som hjälper egenföretagare	..	..
Hemarbetande	..	..
Deltar i arbetsmarknadsprogram/utbildning för arbetslösa	..	..
Samtliga	13	809 000

Vilka egenskaper har personerna?

För att renodla vilken betydelse olika bakgrundsvariabler har för utförandet av svartarbete har vi utfört en logistisk regressionsanalys. Genom modellen kan man skilja ut vilka i en mängd av variabler som har signifikant förklaringsvärde för att en person utför svartarbete *givet* övriga variabler i modellen. Män utför svart arbete i högre grad än kvinnor. Detsamma gäller för de med låg ålder och med låg inkomst. Dessa variabler är alla signifikanta. Detta innebär t.ex. att det är statistiskt säkerställt att låg inkomst har ett förklaringsvärde utöver vad som ges av variablerna kön och ålder och att kön har ett förklaringsvärde utöver vad som ges av ålder och inkomst. Även upplevd upptäcktsrisk och allmänna inställningen till svartarbete har en signifikant effekt på att en person utför svartarbete.

Åt vem arbetar man?

Svartarbetet är starkt koncentrerat till en nära krets. Drygt hälften av utfört *svartarbete åt hushåll* görs åt släktingar eller grannar. Läger man även till arbetskamrater och vänner kommer man upp i över 80 procent. Endast 10 procent avser arbeten åt personer som man inte känner närmare.

När det gäller *svartarbete åt företag* är det i ungefär hälften av fallen fråga om att man känner företagaren privat eller att man är släkt. I drygt en fjärdedel av fallen är man anställd eller har tidigare varit anställd.

Det är i perspektiv av denna dominans av en nära krets man kan se det stora inslaget ersättningar i form av gentjänster eller i natura:

34. Tabell

Svartarbete – andelen som ersatts i natura

	Andel av tiden som ersatts genom gentjänster/natura
Arbeten på bostad (villa, radhus, bostadsrätt, fritidshus, tomt)	51%
Andra tjänster åt hushåll än på bostad	54%
Arbeten åt företag	22%
Totalt	41%

5.5.3 Köp av svarta tjänster

Hur omfattande är köpen av svarta tjänster?

Vi övergår nu till att studera köparna av svarta tjänster. Kartläggningen av köpen av svarta tjänster åt hushåll avser endast de fall där man *betalt för en tjänst i pengar*. Vart femte hushåll, vilket uppräknat till riksnivå motsvarar drygt 800 000 hushåll, uppger att de har köpt svarta tjänster och betalt i pengar. Den uppgivna köpesumman motsvarar 6,2 mdkr.

35. Tabell

Köp av svarta tjänster med betalning i pengar

	Antal hushåll som köpt	Svart köpesumma	Antal köpta årsarbeten
Arbeten på bostad (villa, radhus, bostadsrätt, fritidshus, tomt)	287 000	3,8 mdkr	12 100
Andra tjänster åt hushåll än på bostad	648 000	2,4 mdkr	20 000
Totalt	826 000	6,2 mdkr	32 100

Den köpta arbetsvolymen motsvarar 32 000 årsarbeten. Men då är att lägga märke till att av dessa är drygt 9 000 hänförliga till djurpassning och ytterligare 2 000 årsarbeten avser passning av barn och det är jobb med särskilt låg svart timersättning.

Hur stämmer denna mätning från köparsidan med mätningen från utförandesidan som vi nyss redogjort för? Jämförelse mellan mätningarna kan göras för arbeten som utförts åt hushåll och betalats i pengar.

36. Tabell

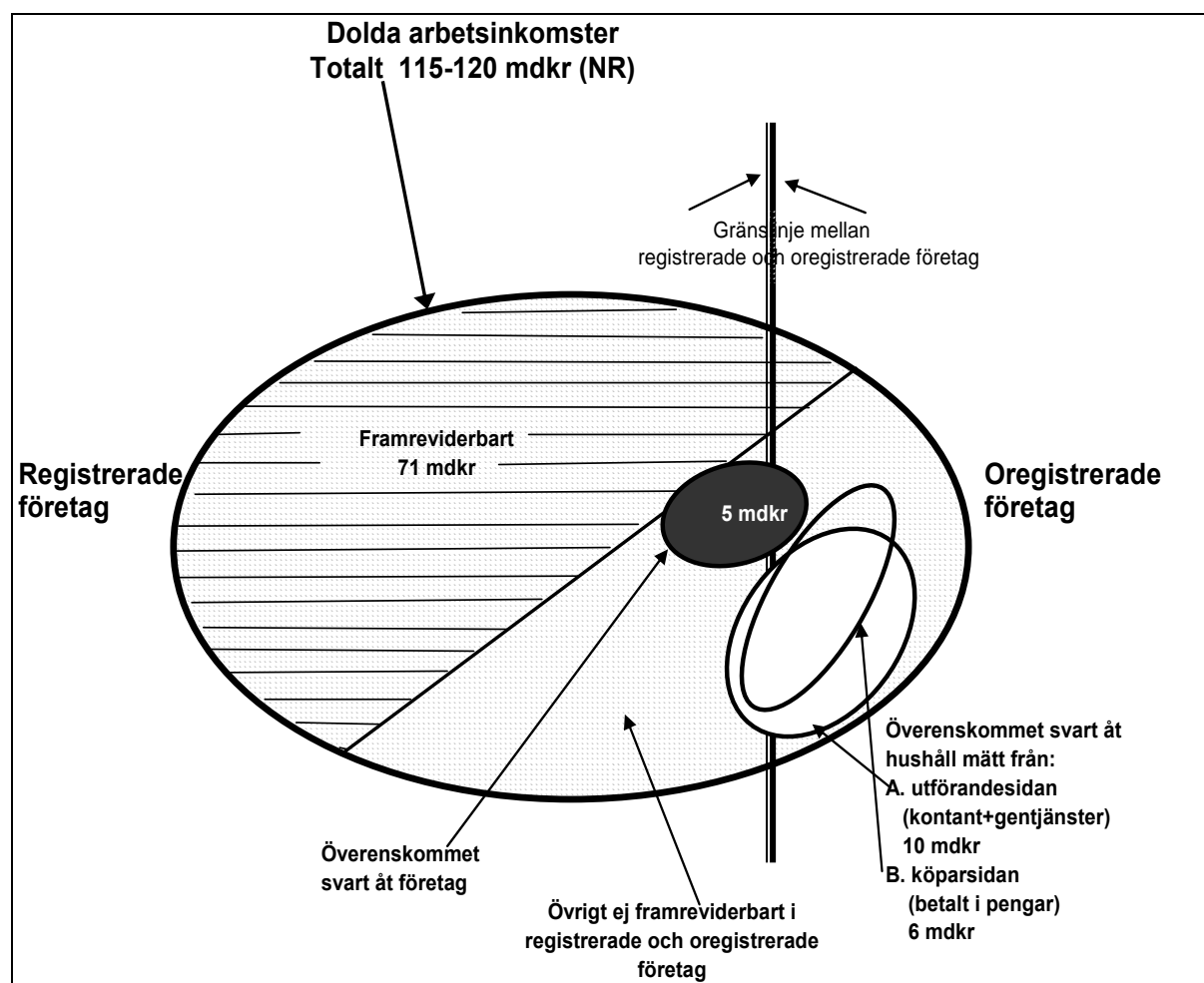
Köpta och utförda tjänster – en jämförelse

Tjänster åt hushåll betalda i pengar	Betalning	Antal årsarbeten
Mätt från köparsidan	6,2 mdkr	20 000
Mätt från köparsidan exkl. djurpassning	6,1 mdkr	10 600
Mätt från utförandesidan	4,8 mdkr	9 100

När man frågar köparna hamnar ersättningen för svarta tjänster 1,4 mdkr högre än utförarnas uppgifter. Även räknat i uppskattad arbetsinsats hamnar skattningen från köparsidan högre. En allmän bedömning är dock att om man beaktar inverkan av djurpassning så ter sig skillnaderna mellan mätningarna från utförande- och köparsidan på det hela taget rimlig. Att man från köparsidan hamnar högre, både på ersättning i pengar och i antal årsarbeten, är rimligt med hänsyn till att köparsidan får med även arbeten utförda av personer under 18 och över 74 år samt att köparsidan täcker in eventuella utförare som inte är folkbokförda i Sverige. Vi kompletterar KARTAN med mätningen av svarta tjänster från köparsidan.

37. Figur

"Kartan" kompletterad med köpta svarta tjänster (betalda i pengar) som fångas upp i intervjuer

De hushåll som köpt svarta tjänster betalda i pengar har i genomsnitt betalat 7 300 kr. Köpesumman ligger för 52 procent av hushållen under 3 000 kr. 20 procent har köpt för över 10 000 kr.

38. Tabell

Hushåll som köpt svart fördelade efter köpesummans storlek

Köpesumma per hushåll tkr	Svartköparhushållen fördelade (%) efter köpesummans storlek		
	Bostad	Andra hushållstjänster	Totalt
- 1	10	31	25
1 - 3	25	31	27
3 - 5	10	13	12
5 - 10	19	16	16
10 - 50	30	10	17
50 -	6	0	3
Summa	100	100	100
Genomsnitt	13 200 kr	3 700 kr	7 300 kr

Av köpta tjänster som betalats i pengar har 75 procent av arbetstimmarna utförts av släktingar, grannar, arbetskamrater och vänner.

Vem köper svart?

Vad karaktäriserar köparna? De variabler som faller ut som har signifikant förklaringsvärde för om man köpt något är att man äger sin bostad, har hög inkomst och låg ålder. Även bedömningen av upptäcktsrisk och den allmänna inställningen till svartarbete har signifikant förklaringsvärde för om man köper tjänster svart.

Vad köper man svart?

Räknat i årsarbeten domineras de svarta köpen på bostad av snickeri-, måleri och el/VVS-arbeten. Det är samma bild som mätningen från utförandesidan. När vi går till andra tjänster åt hushåll seglar djurpassning upp som dominerande köp.

39. Tabell

Köp av andra hushållstjänster än på bostad betalda i pengar. Antal årsarbeten och antal hushåll

Typ av arbeten	Antal årsarbeten	Uppräknat antal hushåll
Passning / vård av husdjur	9 400	75 000
Passning / omsorg av barn	2 100	92 000
Vård / omsorg av äldre	100	1 000
Städning, fönsterputsning (huvudsakligen)	3 800	129 000
Annat hushållsarbete (handla, laga mat, tvätta, stryka, diska, städa)	300	18 000
Reparation eller hjälp med bil eller båt	2 300	269 000
Reparation eller hjälp med datorer eller annan hemutrustning	1 000	161 000
Fest, musik	300	51 000
Flyttning	200	66 000
Undervisning eller hjälp med kontakt med myndigheter, banker, försäkringsbolag etc.	200	27 000
Annat	300	21 000
Totalt andra hushållstjänster än på bostad	20 000	648 000

Förklaringen ligger troligen i att man från köparsidan får med arbeten utförda av personer under 18 år som inte kom med när 18-74 åringarna tillfrågades om utfört svartarbete.

Av den köpta arbetsvolymen är hela 9 000 årsarbeten hänförliga till djurpassning och ytterligare 2 000 avser passning av barn. Den stora volymen djurpassning ska ses i perspektiv av att hälften av Sveriges befolkning bor i hushåll där det finns sällskapsdjur. Och antalet sällskapsdjur ökar.

Den vanligaste tjänsten bland hushåll som köpt andra hushållstjänster är dock *reparation eller hjälp med bil eller båt* (uppräknat 270 000 hushåll) följt av *reparation eller hjälp med annan hushållsutrustning* såsom dator, TV, möbler m.m. (161 000 hushåll). I media fokuseras ofta *svart städning*. De svar som givits i Skatteverkets undersökning innebär uppräknat till riksnivå att ca 150 000 hushåll (drygt 3 procent av hushållen) köpt städning/fönsterputsning/strykning svart under ett år och betalat en sammanlagd ersättning på inemot 600 mnkr. Svartstädningen motsvarar i volym uppräknat 4 000 årsarbeten.

5.5.4 Prissättningen

Vid den typ av svartarbete vi här studerar gäller att utförare och köpare gör upp om ett pris som bygger på att man delar på vinsten av att hålla Skatteverket utanför.

Den svarta ersättningen för arbeten på bostad (mätt från utförandesidan) ligger på 135 kr i timmen vilket praktiskt taget sammanfaller med den genomsnittliga lön före skatt som en arbetare har i byggnadsindustrin. Detta kan tolkas som att vinsten av att inte betala skatt fördelas på så vis att utföraren lägger beslag på inkomstskatten medan köparen bjuds på socialavgifterna och momsens.

40. Tabell

Svart timersättning jämförd med vit i byggnadsverksamhet

	Genomsnittlig ersättning	
	Före skatt	Efter skatt
Arbeten på bostad svart	135 kr/tim	135 kr/tim
Arbetare inom byggnadsindustrin	134 kr/tim	87 kr/tim

Andra hushållstjänster än på bostad är en brokig samling av tjänster och timersättningarna varierar från närmast symboliska belopp för t.ex. djurpassning till höga ersättningar för personer med specialkunskap inom ett område. Svart städning betalas med i genomsnitt 69 kr/tim.

41. Tabell

Svart timersättning för andra hushållstjänster

Passning/vård av husdjur	7 kr/tim
Passning/omsorg av barn	30 kr/tim
Vård/omsorg av äldre	9 kr/tim
Städning, fönsterputsning (huvudsakligen)	69 kr/tim
Annat hushållsarbete	190 kr/tim
Reparation eller hjälp med bil eller båt	242 kr/tim
Annat (bl.a. reparation och hjälp med datorer m.m., flyttning, fest, musik, undervisning)	162 kr/tim

5.5.5 Svartköp av varor

Intervjuundersökningen som redovisats ovan omfattade *tjänster* som köpts svart. Men man kan också köpa *varor* svart. För att få en uppfattning om omfattningen har Skatteverket i en intervjuundersökning hösten 2005 ställt frågor kring privatpersoners "svartköp av varor" (bilaga 15).

Problemet när det gäller att fråga om svartköp av varor är att det kan vara svårt för köparen att avgöra om det är svart eller vitt eftersom det oftast är upp till säljaren att sköta redovisningen. Skatteverkets fråga formulerades därför som att köparen "på goda grunder tror att försäljningen av varan inte tas upp till beskattning" och de intervjuade fick ge svar på ett antal olika kategorier av varor såsom t.ex. drycker, ätbara jordbruksprodukter, byggmaterial, skogsprodukter, konstföremål m.m. 25 procent av svenska folket uppger att de köpt varor

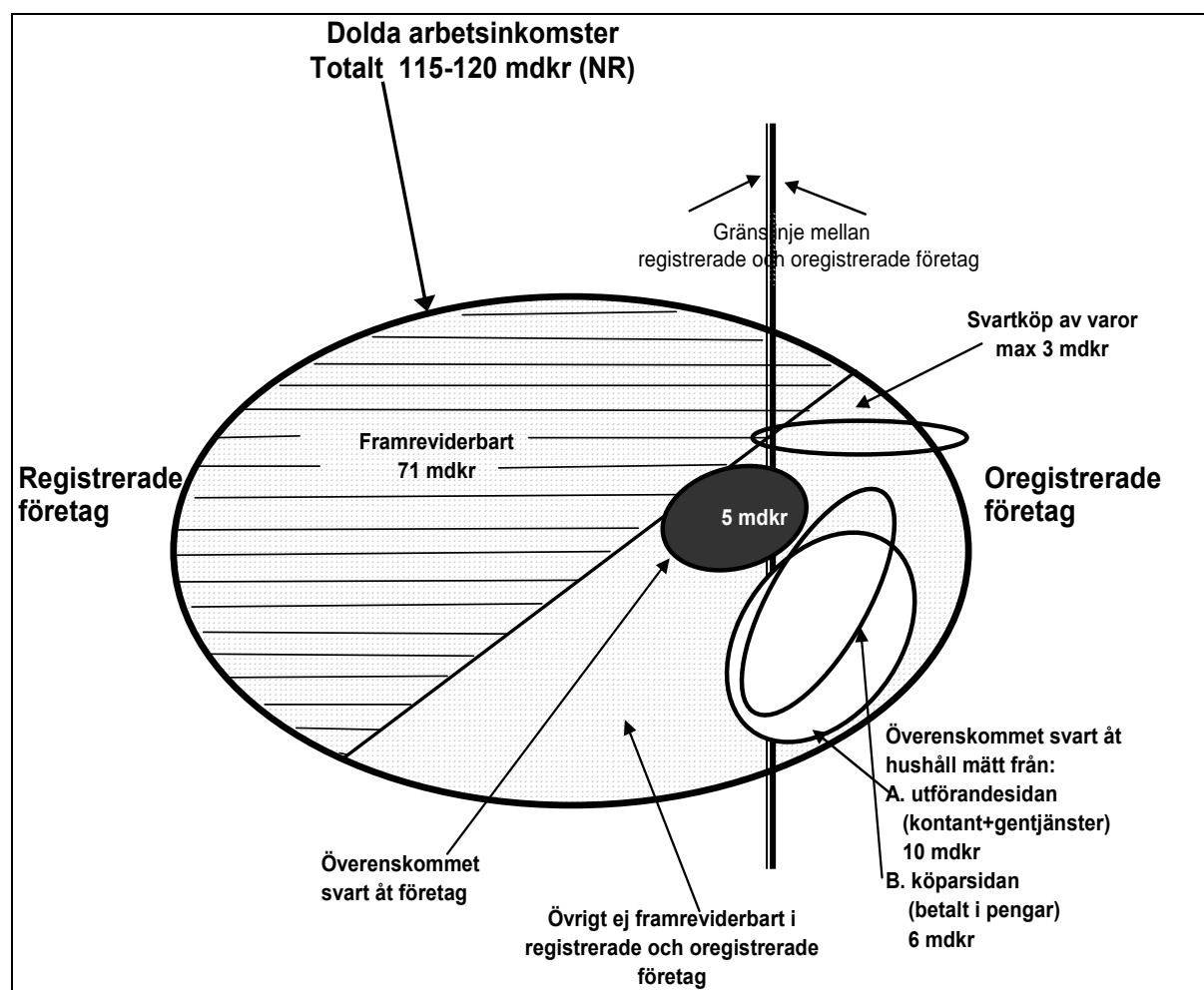
Omfattningen

svart senaste tolv månadersperioden. De som köpt varor svart har i genomsnitt köpt för 1 900 kr. Totalt för riket beräknas svartköpen av varor med betalning i pengar uppgå till 3,1 mdkr.

Produktionen och försäljningen av dessa varor kräver i olika grad en arbetsinsats och vinsten på försäljningen kan ses som en svart arbetsinkomst. De som säljer varor svart kan antas bestå av en blandning av registrerade och oregistrerade företag. I den mån det är fråga om registrerade företag är det i vissa fall endast försäljningsintäkten som inte finns med i företagets redovisning - kostnaden för att producera varan kan finnas med bland utgifterna i bokföringen. I dessa fall motsvarar den svarta arbetsinkomsten hela försäljningspriset. Om det däremot är fråga om köp från ett oregistrerat företag/privatperson så ska för att få fram den svarta arbetsinkomsten räknas bort kostnaderna för de "input" säljaren har haft. De svarta arbetsinkomsterna "överskottet" är därför lägre än försäljningsvärdet på 3,1 mdkr. Var det ligger vet vi inte. När vi passar in svartköpen av varor på KARTAN över dolda inkomster överlappar dessa i viss mån det som går att finna med revisionsmetoden.

Vinst från illegal verksamhet – t.ex. narkotikahandel – ska inte beskattas. Vi markerar att det finns ett visst inslag av illegala företeelser genom att svartköpen av varor till del hamnar utanför ordinarie kartbilden.

42. Figur
"Kartan" kompletterad med svartköp av varor

5.6 Utvecklingen av utfört svartarbete

Fler jobbar svart – men har svartarbetets volym ökat?

Skatteverkets intervjuundersökning 2005 kan jämföras med resultaten från en motsvarande svartarbetsundersökning från 1997 genomförd av Riksrevisionsverket (RRV)¹⁴. Båda undersökningarna bygger på telefonintervjuer med personer i åldrarna 18-74 år.

Enligt RRV:s undersökning jobbade 11 procent av befolkningen svart 1997 mot 13 procent i Skatteverkets undersökning 2005. Det tyder på en ökning men hur är det med antalet svarta arbetstimmar – har det ökat eller minskat?

Det finns vissa skillnader i angreppssätt som bör kommenteras. RRV:s fråga om utfört svartarbete innefattade utförda arbetstimmar och försäljning av varor utan kvitto. Skatteverkets undersökning är tydligt avgränsad till utförda arbetstimmar. Svartköp av varor har år 2005 undersökts separat.

¹⁴ Riksrevisionsverket: Svart arbete. Del 2. Omfattning. (RRV 1998:28)

En annan skillnad i utformningen är att undersökningen 2005 har varit mer detaljerad där frågor ställts var för sig för arbeten på bostad, annan hjälp åt hushåll och arbeten åt företag. I RRV:s undersökning gjordes ingen uppdelning av utfört svartarbete på olika delområden.

En av de mest centrala frågorna för att bedöma hur volymen svartarbete utvecklats är hur många arbetstimmar som utförts svart 1997 och 2005. Totala *antalet svarta arbetstimmar* uppgår i Skatteverkets intervjuundersökning 2005 till 119 miljoner timmar ($\approx 1,7$ procent av totala arbetstiden i landet). Detta är lägre än RRV:s skattning från 1997 där antalet svarta arbetstimmar angavs till 160 miljoner timmar ($\approx 2,5$ procent av arbetstiden i landet). Vi menar att man av det lägre värdet för 2005 inte kan dra slutsatsen att volymen svartarbete minskat. Skillnaden är en effekt av hur RRV har hanterat timantalet i de fall svar saknats i undersökningen 1997.

I RRV:s undersökning svarade endast 49 procent av dem som utfört svartarbete på frågan om antalet timmar och genomsnittliga antalet arbetstimmar var för de som svarade på frågan 4,72 tim (4 tim 43 min) per vecka. Vid uppräkningsnivå gjordes det beräkningsmässiga antagandet att *samma genomsnittliga timantal gällde även för de 51 procenten heter som utfört svartarbete men inte kunde svara på frågan om arbetstid*. Tekniken som användes 1997 var avgörande för den höga nivån i arbetstimmar som man landade på.

Vår bedömning är att detta antagande av RRV inte håller. I Skatteverkets undersökning 2005 har stor ansträngning lagts ned på att få svar på frågan om timantal genom att intervjuarna haft instruktioner att inte släppa frågan för lätt. Om de intervjuade inte kunnat ange timantal i snitt per vecka har de uppmuntrats att i stället ange volymen i arbetstimmar, arbetsdagar, arbetsveckor, arbetsmånader.¹⁵ Svarefrekvensen för de som utfört svartarbeten ligger kring 95 procent. Timantalet blir då lägre i Skatteverkets undersökning – genomsnittligt sett ca 3 timmar per vecka.

Har svartarbetet ökat eller minskat om vi räknar på samma sätt som RRV gjorde?

I undersökningen 2005 har 40 procent angivet tidsåtgången i timmar per vecka och den genomsnittliga tidsåtgången ligger på 5,57 vilket är högre än i RRV:s undersökning. I den första alternativa kalkylen (Alt 1 i tabellen nedan) låter vi denna veckoarbetstid gälla för alla utförare vilket skulle resultera i att de totalt antal utförda arbetstimmar 2005 skulle landa på 234 miljoner timmar dvs. väsentligt högre än de 160 miljoner timmar som RRV kom fram till 1997.

---

¹⁵ De olika sätten att svara har sedan omvandlats till svart årsarbetstid genom att anta att en arbetsdag är 8 timmar, en vecka 40 timmar och en månad 160 timmar.

43. Tabell

Alternativa kalkyler för 2005 där man efterliknar RRV:s sätt att kalkylera 1997

	Genomsnittligt timantal per vecka för de som utfört svartarbete	Totalt antal timmars svartarbete per år, miljoner timmar
RRV:s undersökning 1997: Bygger på angiven veckoarbetstid för 49 procent av dem som utfört	4,72	160
SKV:s undersökning 2005: bygger på angiven tidsåtgång för 96 procent av dem som utfört	ca 3 tim	119
Alternativa beräkningar baserat på uppgifter i SKV:s undersökning 2005 där man efterliknar RRV:s sätt att kalkylera 1997		
Alt 1. Kalkyl baserad endast på de 40 procent av utförarna som angivet tidsåtgång i timmar per vecka	5,57	234
Alt 2. Som alt.1 men med tillägg av 9 procentenheter utförare med de högsta värdena för tidsåtgång angiven på annat sätt	5,21	219
Alt 3. Som alt.1 men med tillägg av 9 procentenheter utförare med genomsnittet för tidsåtgång angiven på annat sätt	4,64	195

Delvis skulle det högre timantalet kunna vara en effekt av att RRV fick 49 procent av dem som utfört svartarbete att ange tiden i timmar per vecka dvs. 9 procentenheter mer än i undersökningen 2005 där andelen var 40 procent. Vi gör därför ytterligare två alternativa kalkyler där vi antar att dessa ytterligare 9 procentenheter är sådana personer som i Skatteverkets undersökning angivit tidsåtgång i timmar, dagar, veckor eller månader.

I den ena kalkylen (Alt 2 i tabellen ovan) antar vi att de består av dem som haft *längst* arbetstid bland de som angivet tidsåtgången på annat sätt än i timmar per vecka. Den genomsnittliga veckoarbetstiden blir då 5,21 timmar och totala antalet utförda arbetstimmar 219 miljoner. I den andra kalkylen (Alt 3 i tabellen ovan) tilldelar vi de 9 procenten *genomsnittlig* tidsåtgång för dem som angivet tidsåtgången på annat sätt. Den genomsnittliga svarta veckoarbetstiden blir då 4,64 dvs. nästan exakt densamma som i RRV:s undersökning (4,72). Totala antalet utförda arbetstimmar blir 195 miljoner. Att det blir högre än RRV:s 160 miljoner beror på att andelen som arbetat svart är högre (13%) i Skatteverkets undersökning 2005 än i RRV:s (11%).

Slutsatsen av de alternativa kalkylerna är att antalet svarta arbetstimmar i realiteten ökat och att detta beror på att fler utför svartarbete 2005 än för åtta år sedan. Även det förhållandet att undersökningen 2005 inte omfattade försäljning av varor svart bidrar till slutsatsen att svartarbetet ökat. Svartarbetet verkar ha ökat bland yngre liksom bland tjänstemännen. Strukturen som sådan på dem som utför svartarbete är likartad med högre andel män än kvinnor och med en sjunkande andel med ökande ålder.

Till bilden och slutsatsen att svartarbetet har ökat bör läggas den förskjutning av nedlagda arbetstimmar från varu- till tjänsteproduktion som skett under de senaste decennierna, se bilaga 3, avsnitt 3.5, liksom den sjunkande skattemoralen generellt sett, se avsnitt 4.6.

5.7 Förklarad och oförklarad med använda metoder

Ovan har vi redogjort för resultaten från de undersökningar av svartarbetets omfattning och struktur som gjorts i Skatteverkets svartarbetskartläggning. Vi förmår med de metoder som använts inte förklara hela diskrepansen i nationalräkenskaperna.

44. Tabell

Påvisat svartarbete och total diskrepans enligt NR

Total diskrepans enligt NR	115 - 120 mdkr
Revisionsmetoden: framreviderbart	71 mdkr
Intervjuundersökning med allmänheten:	
- utfört svartarbete åt företag	5 mdkr
- utfört svartarbete åt hushåll	10 mdkr
- köpt svartarbete åt hushåll mätt från köparsidan <u>utöver</u> vad som ingår i mätningen från utförandesidan	1 mdkr
- svartköp av varor	max 3 mdkr
Maskinellt nolltaxerade	0,2 mdkr
Summa "förklarad" med våra undersökningar	≈ 90 mdkr
Återstår att förklara av NR:s diskrepans	≈25-30 mdkr

Men vi kan inte säga att diskrepansen i nationalräkenskaperna ligger på en felaktig nivå. Dels finns en allmän osäkerhet i skattningarna vi gjort. Och det finns enligt vår uppfattning en rad skäl som talar för att det bör finnas kvar en oförklarad del nämligen främst att

- allt kommer inte med vid intervjuer
- allt kan inte upptäckas med skatterevisioner
- man är inte medveten om vad som är svart.

Om de genomförda undersökningarna förklarar hela diskrepansen så hade slutsatsen varit att nationalräkenskaperna troligen underskattat de dolda inkomsterna eller att det varit något fel på våra undersökningar.

Av den diskrepans i nationalräkenskaperna, som ovan berörts och som indikerar ett svartarbete på 115-120 mdkr, anser vi oss kunna ge innehåll åt 90 mdkr dvs. vi har kunnat "förklara" 75 procent.

I svartarbetskartläggningens andra delrapport diskuteras närmare hur man ska värdera resultaten och vad de "okända" områdena kan tänkas bestå av för typ av dolda inkomster.

6 Hur lite privatpersoner redovisar "vitt"

Alla känner till att det förekommer att privatpersoner tar hjälp av folk de känner för att få arbeten gjorda på hus, bil, båt eller andra tjänster åt hushållet. Det framgår även av den ovan redovisade undersökningen.

Men precis som vi ställde svarta inkomster i företagssektorn i relation till vitt redovisade inkomster kan det vara intressant att se i vilken utsträckning privatpersoner betalar ersättningar för köpta tjänster "vitt" dvs. lämnar korrekta uppgifter om det utförda arbetet till Skatteverket? De fall vi syftar på är när mottagaren har A-skatt, dvs. inte själv är företagare och när uppdragsgivaren får något utfört "privat" (dvs. utgiften är inte avdragsgill som kostnad i en näringsverksamhet).

För att ta reda på omfattningen av vitt redovisning av tjänsteköp har vi gjort bearbetningar av Skatteverkets register avseende 2003 (bilaga 2). Det är fråga om statistik som inte tagits fram tidigare.

Om vi bortser från ersättningar till gode män och personliga assistenter lämnar uppskattningsvis mindre än två tusen personer om året uppgift om ersättning för köpta tjänster avseende cirka två tusen uppdragstagare och till ett värde av 50 miljoner kronor. Det är således uppseendeväckande små belopp som redovisas "vitt" när det gäller privatpersoners köp av tjänster.

Detta resultat ska ställas mot resultatet från intervjuundersökningen riktad till allmänheten där det framgår att svartköpen är utbredda. Slutsatsen är att lagstiftningen inte tillämpas av medborgarna utan det mesta av privatpersoners köp av tjänster från personer som inte har F-skatt sker "svart".

7 Metoder och statistiska underlag

I detta avsnitt beskrivs de metoder och det statistiska underlag som använts i de undersökningar som är centrala i avrapporteringen

7.1 Diskrepansen enligt nationalräkenskaperna

Den mest heltäckande skattningen av dolda arbetsinkomster är den som kan fås indirekt via nationalräkenskaperna (NR). NR inkluderar nämligen även dolda inkomster från produktivt arbete som avsätts på marknaden.

Bruttonationalprodukten, BNP, kan mätas på olika sätt. I svenska nationalräkenskaperna ligger huvudansatsen på användningssidan. Användningen av olika produkter mäts noggrant genom väl utbyggda undersökningar av konsumtion, investeringar och export. Detta etablerar den ”sanna” nivån på BNP. Det som används ska motsvara det som förs till genom produktionen och de inkomster som alstras i produktionen. Genom att utgå från skillnaden mellan värdet av det som använts och de inkomster som faktiskt redovisats kan slutsatser dras om hur mycket av de inkomster som hushållen disponerat som ”saknas” i den officiella redovisningen i deklARATIONER och företagsbokföring.

Beräkningarna av diskrepansen har gjorts av Statistiska centralbyrån som ansvarar för de svenska nationalräkenskaperna och för inkomststatistiken. Vid NR:s jämförelse mot officiellt redovisade inkomster enligt inkomststatistiken (som baseras på de definitioner som finns i skattelagstiftningen) görs vissa korrigeringar för att inkomstdefinitioner och avgränsningar ska överensstämma med de begrepp och avgränsningar som finns i nationalräkenskaperna.

En utförlig presentation av resultaten enligt denna metod finns i bilaga 8 och sammanfattande resultat i avsnitt 5.1 ovan.

7.2 Svarta arbetsinkomster enligt skatterevisorer

OECD rekommenderar i en handbok från 2002 att länderna i jakten på skattningar av strukturen i den dolda ekonomin kan använda sig av resultatet av de revisioner skatteförvaltningarna utför, revisionsmetoden. Metoden bidrar med kunskap avseende i första hand dolda inkomster i registrerade företag som går att få fram med normala revisionsmetoder.

Revisionsmetoden kräver underlag i form av ett stort antal revisioner och att revisionsresultatet kodifierats tillräckligt bra samt att man har en bra grundstatistik över företagsstrukturen. Vi har i kalkylen använt revisionsresultat för flera år och stratifierat efter ägarform, företagsstorlek och bransch. Den svenska företagsstatistiken är bra även om SNI-kodning saknas för en hel del av de minsta företagen i Skatteverkets register.

Undersökningen baseras på körningar i Skatteverkets databas GIN-Skatt. I databasen har sammanförts en stor mängd uppgifter från olika skatteadministrativa system. Bl.a. finns uppgifter om bransch, juridisk form, lönesumma, omsättning, skatteunderlag och skattedebiteringar för alla skatteslag. För skatterevisioner finns i databasen uppgift om revisionens omfattning och inriktning och resultatet av slutförd revisionen i form av ändringar av olika beskattningsunderlag. Alla uppgifter är lagrade som en mikrodatabas (per skattskyldig) vilket medger stor flexibilitet för bearbetningar. Databasen används av Skatteverket bl.a. för planering och uppföljning av verksamheten.

Ju fler revisioner skattningarna kan grundas på ju säkrare blir resultatet. I ett förhållandevis litet land som Sverige krävs flera årgångar av skatterevisioner för att få tillräckligt antal observationer. Samtidigt kan tänkas att svartarbetet ändrar karaktär över tiden. Alltför gamla revisioner kanske inte återspeglar hur det ser ut idag.

Vi har i avvägningen mellan önskemålet om ett stort underlag och aktualitet valt att styras av praktiska hänsyn (enhetlighet i registren). Vi har använt resultatet från revisioner under en åttaårsperiod (revisioner påbörjade 1995 eller senare och som avslutats tom 17 april 2003).

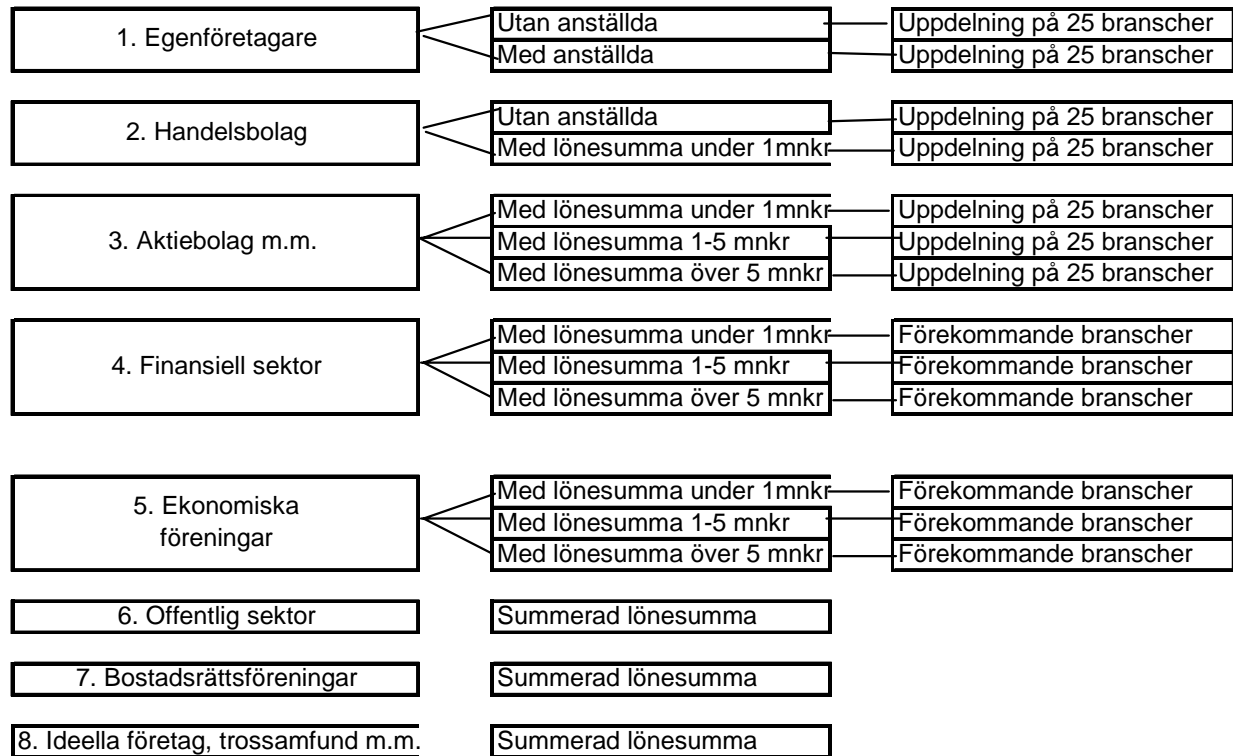
Skatteverkets revisioner har olika omfattning. Vissa omfattar alla skatteslag medan andra kan vara begränsade till visst skatteslag såsom punktskatt eller moms. Eftersom vi är ute efter att titta på undanhållna arbetsinkomster – dvs. ersättningar för arbete som ska inkomstbeskattas – har vi valt att begränsa oss till revisioner som avser inkomstskatt. (Man kanske tittar på fler skatteslag i revisionen men inkomstskatt ska finnas med i den inriktning revisionen haft).

Vid revisioner förekommer en mängd olika typer av ändringar. Det kan vara ändringar i värdering av lager, periodiseringar och avskrivningar. I kalkylen av oredovisade arbetsinkomster är det endast de underlag som leder till en ändrad arbetsinkomst som vi är ute efter. Arbetsinkomst förekommer i två former:

- lön vid anställning (inkomst av tjänst)
- inkomst av näringsverksamhet hos fysiska personer (enskild verksamhet och från handelsbolag).

Skatteverket gör för de mindre företagen i allmänhet selekteringen för revision utifrån en bedömning av risken för fel. Om Skatteverket lyckas i riskbedömningarna innebär detta för de mindre företagen att revisionsresultatet vid uppviktning kan komma att överskatta de dolda arbetsinkomsterna (som går att få fram med revision). Samtidigt vet vi att Skatteverket vid revision inte hittar alla de dolda arbetsinkomster som finns. Vi försöker balansera effekten på våra kalkyler av dessa båda snedvridningar genom att för de mindre företagen basera kalkylerna på de 90 procent av revisionerna som ligger ”i mitten” vad gäller storleksmässig ändring. Så här har det gått till: Revisionsresultaten (dolda arbetsinkomster) för företag med lönesumma under 1 mnkr har först sorterats efter ändringens storlek. Därefter har 5 procent av revisionerna med högst respektive lägst revisionsresultat tagits bort. Efter denna eliminering baseras kalkylen på resultatet av drygt 20 000 revisioner.

Revisioner är heller inte slumpmässigt fördelade över branscher, företagsformer och företagsstorlekar. Det gör att vissa observationer kan få för stor vikt när man räknar upp resultaten till nationell nivå. Detta problem kan motverkas genom att dela upp revisionsresultatet efter företagstyp, företagsstorlek och branscher. En sådan stratifiering är också en förutsättning för att resultaten ska kunna tillföra kunskap om strukturen på de dolda arbetsinkomsterna. Figuren nedan visar hur vi valt att gå tillväga.

43. Figur**Strukturen i kalkylen - uppdelning av företagen på företagstyp, storlek och bransch**

Vi har initialt gjort en uppdelning i åtta typer av företag/sektorer. Fem av dessa har i sin tur delats upp efter storlek mätt utifrån lönesummans storlek. Grupperna egenföretagare, handelsbolag och aktiebolag har efter denna storleksuppdelning splittrats upp på 25 branschgrupper. Offentlig sektor, bostadsrättsföreningar och ideella företag har vi behandlat mera schabloniserat i kalkylerna utifrån lönesummans storlek i respektive sektor.

Skattningarna görs med enkel grundskolematematik. För varje huvudgrupp av företag, storleksklass och bransch (i praktiken drygt 200 grupper) tas fram hur många aktiva företag av ifrågakommande slag som finns i riket. Det finns ca 770 000 aktiva företag i Skatteverkets register. Dessa uppgifter matchas sedan med genomsnittliga ändringen av arbetsinkomsten per reviderat företag i motsvarande grupp, storlek och bransch. Antalet i riket multipliceras sedan med genomsnittsändringen för reviderade företag i samma grupp.

Genom att i uppräkningsmetoden använda genomsnittsändringen för respektive stratum har det ingen betydelse att revisionerna inte är slumpmässigt fördelade över branscher, företagsformer och företagsstorlekar. Däremot kan säkerheten i skattningarna för olika strata variera beroende på antalet observationer (dvs. antalet revisioner) som ligger till grund för genomsnittsberäkningen för respektive stratum.

Den i exemplet beskrivna metoden har använts genomgående utom i kalkylerna för offentlig sektor, bostadsrättsföreningar och ideella föreningar. Kalkylerna för dessa grupper har gjorts som ett procentpåslag i förhållande till lönesummans storlek.

En utförlig presentation av resultaten enligt denna metod finns i bilaga 9 och sammanfattande resultat i avsnitt 5.2 ovan.

7.3 Deklarerade medianinkomster och registerbaserad arbetsmarknadsstatistik

Analysen av svarta arbetsinkomster baserade på revisioner visade på stora dolda arbetsinkomster främst bland små företag. Hur är det då med småföretagarnas arbetsinkomster? Det skulle också kunna vara så att företagarnas vita inkomster rent faktiskt är högre än löntagarnas.

Tanken bakom denna studie är att undersöka om egenföretagare deklarerar mer eller mindre än anställda i samma bransch. Om underdeklaration är vanligt borde man kunna visa detta på genom att inkomsterna för jämförbara personer i samma bransch är lägre för företagare än för anställda. Som underlag för studien har gjorts ett specialuttag från den registerbaserade arbetsmarknadsstatistiken (RAMS) vid SCB.

I en jämförelse av detta slag är det viktigare att ha grupper som är homogena i olika avseenden än att täcka in så många som möjligt av de förvärvsarbetande. Jämförelsen avgränsas till personer som år 2002 var i åldern 25-60 år. Företagargruppen avser etablerade företagare som driver verksamheten som egenföretagare och som tre år i sträck (2000-2002) bara haft inkomst från sitt företag, således ingen anställningsinkomst därutöver. Den inkomst vi använder i jämförelsen är företagarens rapporterade inkomst från det sista av de tre åren. De företagare som omfattas av bearbetningen bör detta år ha kommit över inkomstfluktuationer som kan förekomma under ett företags uppbyggnad. De anställda som används i jämförelsen avser samma åldersgrupp (25-60 år) och är ”stabila” i meningen att de varit anställda under tre år och arbetat för samma arbetsgivare under hela året, de har inte haft någon företagarinkomst.

Idealt hade vi velat skilja ut heltidsarbetande och bara jämföra inkomsterna för dessa. I RAMS-statistiken finns emellertid inte uppgift om arbetstidens längd. Istället har jämförts medianinkomster i de båda grupperna. Genom att utgå från medianvärden minskar störningarna av att deltidsarbetande finns med.

Branschgrupperingen som använts är inte den vanliga utan en modifierad variant som föreslogs av SCB vid de diskussioner som fördes i samband med att Skatteverket beställde bearbetningarna. Vi menar att den passar särskilt bra i studier av dolda inkomster. För tillverkningsindustrin tar den hänsyn till bl.a. kapitalintensitet och för tjänstebranscherna vilket köparsegment företagen i första hand riktar sig mot.

För tjänstenäringarna innebär detta att det finns tre huvudgrupper:

- tjänster som i första hand riktar sig till företag,
- blandade tjänster (riktar sig både till företag och hushåll) och
- tjänster som i första hand riktar sig till hushållen.

De hushållsriktade tjänsterna är sedan i sin tur uppdelade i två undergrupper nämligen

- hushållstjänster som i första hand utförs av producenter i privat sektor och
- offentliga hushållstjänster som normalt produceras i offentlig sektor (utbildning, hälso- och sjukvård, socialvård).

Denna indelning gör att en bransch som hotell och restaurang här förekommer flera gånger. När det gäller företagsinriktade tjänster ingår drift av konferensanläggningar och personalmatsalar. Blandade sektorn omfattar hotellrörelse utom konferensanläggningar medan bland de hushållsinriktade tjänster återfinns sådant som camping, vandrarhem, stugbyar, restauranger och barer. På samma sätt finns transporter i alla tre huvudgrupperna beroende på om det är fråga om den typ av transporter som köps i första hand av företag eller hushåll.

RAMS är en årlig, totalräknad statistik som i första hand baseras på arbetsgivarnas kontrolluppgifter och egna företagares inkomstdeklarationer. Uppgifterna i RAMS hämtas också från SCB:s utbildningsregister och företagsdatabas. Den totala populationen utgörs av alla personer som var folkbokförda vid årets slut. Det finns i statistiken dels uppgifter om inkomsttagaren (t.ex. kön, ålder, bostadsort, utbildning, inkomst) dels uppgifter om den plats/företag (t.ex. näringsgren, sektor, storlek, belägenhet) personen arbetar vid.

En utförlig presentation av resultaten enligt denna metod finns i bilaga 10 och sammanfattande resultat i avsnitt 5.3.1 ovan.

7.4 Undersökning av levnadsförhållanden för företagare och anställda

Tanken bakom denna studie är att om det inte fanns dolda inkomster borde man förvänta sig att personer med likartade inkomstnivåer har likartade materiella levnadsförhållanden. För att belysa om redovisade inkomster står i paritet med levnadsnivån jämförs heltidsarbetande företagare med låga inkomster med heltidsarbetande anställda i samma inkomstintervall. Som underlag för studien har gjorts en specialbearbetning av SCB:s Levnadsnivåundersökningar, ULF.

Jämförelsen har begränsats till heltidsarbetande i åldrarna 25-60 år. Klassificeringen ”företagare” bygger på vad den intervjuade själv uppgett vilket innebär att både egenföretagare och fåmansbolagsägare ingår. För att inte störa jämförelsen har lantbrukare exkluderats eftersom speciella förhållanden gäller för deras boende (generellt sett stora bostäder). Jämförelsen har gjorts med två olika inkomstbegrepp, dels egen arbetsinkomst dels disponibel inkomst per konsumtionsenhet för det hushåll personen ingår i.

SCB:s undersökningar av levnadsförhållanden (ULF) genomförs i huvudsak som besöksintervjuer med ett slumpmässigt urval av befolkningen, vanligen åldrarna 16-84 år. Mellan 12 000 och 13 000 personer intervjuas under en tvåårsperiod. De uppgifter vi använt är för inkomståren 2002-2003. Bland uppgifterna i ULF finns bl.a. indikatorer på standarden i boende, innehav av andra materiella tillgångar (t.ex. bil), förmågan att klara av en tillfällig ekonomisk kris m.m.

En utförlig presentation av resultaten enligt denna metod finns i bilaga 11 och sammanfattande resultat i avsnitt 5.3.2 ovan.

7.5 Hushållens utgifter och skattningen av underdeklaration bland företagare

Om man har hög inkomst konsumerar man mer. Men konsumtion kan bestå av så många olika saker men alla behöver regelbundet konsumera en sak nämligen mat.

Metoden togs fram av Pissarides-Weber i Storbritannien i slutet av 1980-talet. Metoden bygger på jämförelser mellan utgifter för livsmedelskonsumtion och disponibel inkomst hos företagare och löntagare. Nyckelantagandena är att företagare kan underrapportera sin inkomst medan löntagare inte kan det och att utgifterna för livsmedelskonsumtionen är korrekt rapporterade av både löntagare- och företagarehushåll. Personerna antas ha lika konsumtionspreferenser vilket gör att skillnader i livsmedelskonsumtion kan användas som mätare för dolda inkomster hos företagarna. Lantbrukare har exkluderats. Skattningar har gjorts dels för alla som uppgivit att de är företagare dels uppdelat på formerna enskilda näringsidkare respektive företagare som driver verksamhet i bolag.

Studien för Sverige har genomförts av Engström-Holmlund vid nationalekonomiska institutionen i Uppsala. I skattningen har använts data från SCB:s undersökning av Hushållens utgifter (HUT). Uppgifter från fem års HUT-undersökningar (1999-2001, 2003-2004) har sammanförts. Klassificeringen av vad som är företagare utgår i HUT från vad individerna själva uppgivit (dvs. att man upplever sig tillhöra denna grupp) i HUT-undersökningen. Det innebär att företagargruppen omfattar både enskilda näringsidkare och företagsledare i små bolag.

HUT är en urvalsundersökning. Urvalet per år uppgår till 3 000 á 4 000 slumpvis dragna individer i åldrarna 0-79 år från befolkningsregistret. Svarefrekvensen har varierat mellan strax över 50 till 58 procent. Urvalspersonen och de personer, som tillhör hans/hennes hushåll (kosthushåll) utgör undersökningsenheten. Insamling görs via telefonintervju och kassabokföring. Samtliga hushållsutgifter bokförs under en tidsperiod av två veckor. I intervjun ställs frågor om utgifter som man har mer sällan eller oregelbundet. Uppgifter om inkomster tillförs från register.

En utförlig presentation av resultaten enligt denna metod finns i bilaga 12 (på engelska) och sammanfattande resultat i avsnitt 5.3.3 ovan.

7.6 Dolda inkomster och folkbokföringsfel hos maskinellt nolltaxerade

Maskinellt nolltaxerade är personer som Skatteverket inte avkräver deklaration för att det saknas tecken på inkomster eller är inkomsterna så låga att de ligger under deklara-tionspliktsgränsen. Undersökningen har gått ut på att ta reda på hur sådana maskinellt nolltaxerade i åldern 25-60 år (146 700 personer) försörjer sig och om det förefaller finnas mörkertal i form av dolda inkomster i gruppen.

Skatteverkets granskning har gjorts dels genom att skaffa in kontrollmaterial från tredje man som inte används normalt i granskningen och som kan tyda på att det finns inkomster (t.ex. innehav av lyxbetonad bil). Dessa uppgifter har använts i skattekontrollen för att selektera fram fall där det finns indikationer på inkomster.

Därutöver har Skatteverket gjort två slumpmässiga urval om vardera 200 personer (ett i storstadsområde, ett utanför storstad) för att kartlägga hur försörjningen är ordnad i populationen maskinellt nolltaxerade som helhet. Inget bortfall har tillåtits i kartläggningen med slumpurval.

En utförlig presentation av resultaten enligt sistnämnda metod finns i bilaga 13 och sammanfattande resultat i avsnitt 5.4 ovan.

7.7 Kunskap om skattereglerna

Idén bakom denna undersökning är att se om det finns något samband mellan kunskapen om hur köp av tjänster ska redovisas till Skatteverket och inställningen till att lämna korrekta uppgifter.

Undersökningen har på uppdrag av Skatteverket genomförts av TNS Gallup inom ramen för företagets telefonomnibus till allmänheten. Frågorna ställdes till män och kvinnor i åldern 18-74 år, under vecka 12 och 13, 2005. Sammanlagt intervjuades 1 140 personer. Totalt ställdes sju frågor varav fem hade karaktär av kunskapsfrågor kring regler och rutiner medan två handlade om hur man skulle agera om man ställdes inför valet att i en specifik beskriven situation utföra/köpa ett jobb svart eller vitt.

7.8 Redovisning vitt av köpta tjänster mellan privatpersoner

Alla vet att det förekommer att ersättningar betalas ”svart” av privatpersoner för arbeten de får utförda. Arbetet utförs ofta av personer, som vid sidan om sin fasta anställning, extra knäcker svart på sin fritid. Tanken bakom denna undersökning är att ta reda på hur mycket som faktiskt har redovisats vitt när privatpersoner köper tjänster av personer som inte är företagare (har s.k. A-skattsedel). Om det vitt redovisade är lite kan man dra slutsatsen att det svarta (oredovisade) är omfattande.

Undersökningen baseras på egna körningar i Skatteverkets databas GIN-Skatt. Databasen innehåller en stor mängd uppgifter från olika skatteadministrativa system. Uppgifterna är lagrade som en mikrodatabas (per skattskyldig) vilket medger stor flexibilitet för bearbetningar. Databasen används av Skatteverket för planering och uppföljning av verksamheten.

7.9 Fokusgruppsundersökning om svartarbete bland löntagare/företagare

Syftet med undersökningen, som genomförts av Demoskop, var att få en förståelse för hur människor resonerar och tänker vid valet att köpa svarta tjänster eller utföra arbete svart. Undersökningen har också syftat till att ge input och nyanser för den efterföljande kvantitativa undersökningen, jfr avsnitt 7.11 nedan.

Den kvalitativa metoden och datainsamlingen skedde utifrån fyra fokusgrupper.

- Två grupper med privatpersoner, representanter för köparsidan av svarta tjänster. En gruppintervju skedde i Stockholm och en i Örebro. Urvalet av privatpersoner skede

mot bakgrund av en spridning med avseende på kön, ålder, inkomst, yrke och den typ av tjänst man hade köpt svart. Antalet deltagare var 18 personer.

- Två grupper med småföretagare, representanter för branscher där det förekommer svartarbete. En gruppintervju skedde i Stockholm och en i Örebro. Urvalet av företagsrepresentanter gjorde mot bakgrund av bransch. De branscher som varit företrädade är renovering och reparation av byggnader, restaurang, frisör, städ och taxi. Totalt antal deltagande företagare var 14.

Att rekrytera privatpersoner som köpt svart till fokusgrupperna var inget problem.

Annorlunda var det när det gäller rekryteringen av företagsrepresentanterna. Inledningsvis bjöds man in till en diskussion om svartarbete. Utav 90-talet ringda samtal var det inte en enda som var villig att delta. Brist på tid och/eller ointresse uppgavs som skäl. När man istället ändrade rekryteringssamtalet och bjöd in till en diskussion vars ämne var småföretagarens vardag blev resultatet ett helt annat. Nu fanns intresse av att delta.

Av detta kan vi alltså dra slutsatsen att i vissa branscher känner sig småföretagare utpekade då en undersökning handlar om svartarbete. Troligtvis finns också en viss rädsla för att ett eventuellt utförande av svartarbete ska komma till myndigheternas kännedom.

7.10 Intervjuundersökning om attityder till svartarbete

Demoskop har 2005 på uppdrag av Skatteverket ställt vissa frågor kring svartarbete. Frågorna har i första hand utformats med syftet att kunna kvantitativt belysa *attityderna* till att köpa svarta tjänster för personer med olika egenskaper.

Frågorna tar sikte på köp av svart arbete med koppling till hus, hem, trädgård och tillhörigheter (bilar, båtar, annan utrustning). Däremot finns inte med hushållens inköp av svartslakt och liknande. Frågorna utformades efter att vi haft tillgång till resultaten från fokusgruppsundersökningarna i avsnitt 7.9 ovan.

Undersökningen genomfördes inom ramen för Demoskops omfattande befolkningspanel under perioden december 2004 - mars 2005 som innehåller ett representativt urval av svenska folket mellan 15-89 år. Deras undersökning omfattade totalt cirka 1600 frågor om bland annat intressen, värderingar, konsumtion, medievänor, varumärken, samhälle och politik.

Totalt genomfördes 2 312 intervjuer varav 35 procent postalt och 65 procent via Internet. För att resultaten ska representera svenska folket har vägning gjorts av resultaten med avseende på kön, ålder och utbildning.

7.11 Intervjuundersökning om omfattningen på svarta tjänster

En metod att ringa in omfattning och struktur på svartarbete är att ställa frågor till allmänheten i intervjuundersökningar. Skatteverkets undersökning 2005 har gjorts enligt en metod som utvecklats av Rockwool Fondens Forskningsenhet i Danmark. Vissa modifieringar har dock gjorts bl.a. med mer detaljerade frågor både om utfört och köpt svartarbete och om relationen mellan köpare och säljare.

Intervjun föregicks av tre pilotundersökningar där tester gjordes av alternativa frågeformulär (ett enklare och ett mera detaljerat) och av effekten av att i förväg via post skicka ut ett aviseringkort som varskodde om den kommande telefonintervjun om svartarbete. Efter pilottesterna valdes ett upplägg med aviseringkort och detaljerade frågor.

Undersökningen genomfördes under oktober-november 2005 av TNS-Gallup på uppdrag av Skatteverket och omfattade ett slumpmässigt urval av 3 900 personer i åldrarna 18-74 år som intervjuades per telefon. Av dem fick man efter 16 kontaktförsök tag på 3 065 personer och genomförde 2 232 intervjuer. Undersökningen hade med andra ord en svarsfrekvens räknad på nettourvalet på 73 procent. Nämnas bör att bland dem som inte intervjuades var det 55 personer som pga. språkproblem inte kunde intervjuas.

I alla undersökningar är bortfallet ett problem. För att få ökad kunskap om bortfallet ombads de som inte ville delta i undersökningen att i alla fall svara på en enda fråga. Den fråga de svarade på har egenskapen att svaren statistiskt sett skiljer sig för personer som arbetar svart jämfört med dem som inte arbetar svart. Svarmönstret på denna enda fråga jämfördes sedan med hur de svarat som deltog i undersökningen.

7.12 Intervjuundersökning om omfattningen på svartköp av varor

Svartarbete förknippas vanligen med tjänster. Men även varuförsäljning som inte tas upp till beskattning kan medföra för säljaren svarta inkomster. Skatteverkets ovan genomförda undersökning, avsnitt 7.11, har enbart avsett utförda *tjänster*. Intervjuundersökningen om svarta tjänster har därför kompletterats med en separat undersökning om köp av varor svart. Skatteverkets undersökning har således enbart riktat sig till *köparna*.

I undersökningen av svartköp av varor medräknas köpet om den svarande på goda grunder tror att försäljningen inte tagits upp till beskattning. Vilka goda grunder det i det enskilda fallet varit som motiverat den svarande att tro att försäljningen inte tagits upp till beskattning vet vi naturligtvis ingenting om. Det kan ha framgått vid prispförhandlingen men det kan också beror på att försäljningen som sådan varit olaglig t.ex. alkoholförsäljning.

Undersökningen har på uppdrag av Skatteverket genomförts av TNS Gallup inom ramen för företagets telefonombus till allmänheten. Frågorna ställdes till män och kvinnor i åldern 18-74 år, under vecka 46-48, 2005. Sammanlagt intervjuades 2 051 personer. Två frågor ställdes. Den första gällde vilken typ av varor det gällde. Den andra gällde hur mycket man betalt svart för dem.

7.13 Fokusgruppsundersökningar bland ungdomar som jobbat svart

Den ovan redovisade undersökningen om omfattningen på svarta tjänster, avsnitt 7.11, gav upphov till ett antal frågor med avseende på ungdomars beteende och förhållningssätt till svartarbete. 29 procent av ungdomarna hade utfört svartarbete medan riksgenomsnittet är 13 procent. Ungdomar svartarbetar också betydligt mer än vad som motsvaras av skillnader i inställningen till svartarbete jämfört med hela befolkningen. De förefaller således vara mer riskvilliga än folk i allmänhet.

Skatteverket uppdrog därför till TNS-Gallup att med fokusgruppsundersökningar få fördjupad kunskap om ungdomars värderingar och attityder till svartarbete.

Målgrupp för den nu genomförda studien har varit kvinnor och män som har som huvudsaklig sysselsättning att studera. Deltagarna har varit i åldern 18 -27 år och de har utfört svartarbete. Det var inga svårigheter att rekrytera ungdomar till fokusgrupperna.

Totalt har två fokusgrupper genomförts i Göteborg den 23 februari 2006. En grupp bestod av sju unga kvinnor och en grupp av åtta unga män.

Abstract

Förenklad skattedeklaration och svenska folkets kunskap om hur man ska redovisa skatt på privata tjänster

Bakgrund

För att underlätta redovisning och uppgiftslämnande avseende preliminärskatt och arbetsgi-varavgifter till Skatteverket finns en förenklad skattedeklaration som man kan använda om man anlitat någon för ett arbete. Den förenklade skattedeklarationen är avsedd när man köper en tjänst i egenskap av privatperson. Detta till skillnad mot ersättningar, skatter och avgifter till anställda i t.ex. ett företag vilket ska redovisas i en ”vanlig” skattedeklaration.

År 2004 lämnade 15 400 privatpersoner 18 400 stycken förenklade skattedekclarationer. En mycket stor del av dessa deklARATIONER avser ersättning till gode män – uppskattningsvis så mycket som 90 procent. Slutsatsen är att den förenklade skattedeklarationen används i mycket liten omfattning för redovisning av köp av privata tjänster typ byggnadsarbeten, städning etc.

Undersökningen

För att undersöka vilken kunskap privatpersoner har om sin skyldighet att lämna uppgifter och särskilt då kunskapen om den förenklade skattedeklarationen har Skatteverket uppdragit åt TNS Gallup att i en telefonomnibus göra en intervjuundersökning bland drygt 1 100 personer i åldern 18-74 år. Se även huvudtexten avsnitt 7.7.

Resultat

Fyra av tio känner inte till att man som privatperson måste lämna uppgifter till Skatteverket om man betalt ut en ersättning på 2 500 kronor till en annan person som inte har F-skatt. Var annan person känner inte till att det finns en förenklad skattedeklaration. Bara en av tre känner till att man slipper lämna kontrolluppgift om man använder den förenklade skattedeklarationen.

Fyra av tio tror att man kan få tag i blankett och broschyr om förenklad skattedeklaration via Skatteverkets webb. Tillgången till Internet är starkt ålders- och inkomstberoende. Bland personer över 65 år saknar mer än hälften all tillgång till Internet. Bland hushåll med högre inkomster (hushållsinkomst > 400 tkr) har mer än 90 procent tillgång till Internet och de har i högre utsträckning än de med lägre inkomster tillgång till Internet både hemma och på jobbet.

Den låga användningen av den förenklade skattedeklarationen skulle emellertid också kunna tänkas bero på att medborgarna hellre tar det ”svart”. Som ett led i Skatteverkets kartläggning av svartarbetet har i intervjuundersökningen därför ställts några frågor som rör det svarta arbetet.

När det gäller att betala svart jämfört med att göra rätt för sig genom att använda den förenklade skattedeklarationen finns statistiskt säkerställda skillnader. De som svarar att man inte måste lämna uppgifter till Skatteverket svarar i större utsträckning att de betalar svart (51 % mot 37 %).

När det gäller att jobba svart finns också statistiskt säkerställda skillnader. De som svarar att man måste lämna uppgifter till Skatteverket är i lägre utsträckning beredda att själva säga "Blanda inte in Skatteverket – vi gör det svart" (27 % mot 42 %).

Slutsatser

Den bedömningen görs att allmänhetens kunskaper om vilka skyldigheter man har att lämna uppgifter och att man kan använda förenklad skattedeklaration är mycket låg.

En annan slutsats är att attityderna hänger samman med kunskapen men vi vet inte hur. Kan information om reglerna leda till att fler gör rätt för sig? Eller är det de som vill göra rätt för sig som tar till sig kunskap?

En tredje slutsats från analysen är att de som agerar som köpare på den svarta marknaden kan tänka sig att jobba svart själva.

Vi bedömer att man inte effektivt kan bekämpa svartarbetet endast genom att försöka påverka attityderna hos dem som jobbar svart. Det är minst lika viktigt att försöka påverka köparnas attityder att få dem att inse att de också har ett ansvar. I Danmark arbetar man med en kampanj som sistnämnda slutsats som en viktig utgångspunkt.

Innehåll:

1	Undersökningens bakgrund och syfte	83
2	Hur ska man som privatpersoner redovisa till Skatteverket när man anlitat någon för ett arbete?	84
3	Antalet privatpersoner som lämnar förenklade skattedeclarationer.....	85
4	Undersökningen – frågor och tabellredovisning	85
5	Undersökningens resultat	86
	5.1 Behöver jag lämna uppgift till Skatteverket?	86
	5.2 Känner man till förenklad skattedeclaration	87
	5.3 Vet man att man inte ska lämna kontrolluppgift om man använder förenklad skattedeclaration?	87
	5.4 Skulle man kunna tänka sig att använda förenklad skattedeclaration?	88
	5.5 Vet man var man kan få tag i blankett och broschyr om förenklad skattedeclaration?	88
	5.6 Betalar man hellre svart än lämna uppgifter till Skatteverket?	89
	5.7 Vill man att uppdragsgivaren ska lämna uppgifter till Skatteverket?	89
6	Attityderna till att betala ”svart” och själv jobba svart	90

1 Undersökningens bakgrund och syfte

Finansdepartementet har uppmärksammat att den förenklade skattedeclarationen används bara i liten omfattning. Den låga användningen kan delvis bero på bristande kännedom bland medborgarna om skyldigheten att lämna uppgifter eller bristande kännedom om att man kan använda den förenklade skattedeclarationen.

Skatteverket har därför fått i uppdrag att göra informationsinsatser för att öka användningen om den förenklade skattedeclarationen.

För att undersöka vilken kunskap medborgarna har om sin skyldighet att lämna uppgifter och särskilt då kunskapen om den förenklade skattedeclarationen har Skatteverket gjort en intervjuundersökning. Resultaten från denna undersökning kan användas för att senare mäta effekterna av en kommande informationsinsats på kunskapen om den förenklade skattedeclarationen.

Den låga användningen av den förenklade skattedeclarationen skulle emellertid också kunna tänkas bero på att medborgarna hellre tar det ”svart”. Som ett led i Skatteverkets kartläggning av svartarbetet har i intervjuundersökningen därför ställts några frågor som rör det svarta arbetet.

Om skattebetalningsviljan vad gäller privata tjänster är låg bedöms informationsinsatser om den förenklade skattedeclarationen öka kunskapen men bara i liten omfattning öka skattebetalningarna genom att medborgarna använder den förenklade skattedeclarationen.

Innan vi går in på att beskriva intervjuundersökningen och resultaten från denna ska i korthet och översiktligt beskrivas vilka regler som gäller för privatpersoner och i vilken utsträckning man använder sig av den förenklade skattedeklarationen.

2 Hur ska man som privatpersoner redovisa till Skatteverket när man anlitat någon för ett arbete?

För den som utfört ett arbete gäller i allmänhet följande:

- Har man fått ersättning för ett utfört arbete är mottagaren skattskyldig oavsett beloppets storlek.

För utbetalaren gäller i huvudsak följande:

- Om mottagaren av ersättningen har F-skatt behöver utbetalaren inte lämna några uppgifter till Skatteverket oavsett beloppets storlek.
- Om mottagaren inte har F-skatt behöver inte heller lämnas några uppgifter om ersättningen för ett år understiger 1 000 kr.
- Överstiger ersättningen 1 000 kr ska kontrolluppgift lämnas och överstiger ersättningen 10 000 kr ska utbetalaren också betala arbetsgivaravgifter.

När ersättningen överstiger 1 000 kr finns tre sätt för privatpersoner att redovisa på:

1. Enbart kontrolluppgift¹
2. Förenklad skattedeklaration
3. Vanlig skattedeklaration samt kontrolluppgift

Här behandlas enbart redovisningen med förenklad skattedeklaration. Det ligger utanför ramen för den här redovisningen att redogöra för i vilken utsträckning personer är registrerade som arbetsgivare för privata tjänster och lämnar kontrolluppgifter.

För att förenkla redovisningen av arbetsgivaravgifter och lämnandet av kontrolluppgifter för privatpersoner infördes år 2002 en möjlighet att lämna förenklad skattedeklaration. Förenklad skattedeklaration kan användas redan om ersättningen överstiger 1 000 kr men arbetsgivaravgifter måste då betalas och skatteavdrag ska göras med 30 procent.

Under 10 000 kronor behöver vanligen inte skatt dras och arbetsgivaravgifter betalas. Men om man vill använda den förenklade skattedeklarationen för belopp under 10 000 kronor kan det för utbetalaren (köparen) upplevas som att det blir dyrare. Man borde undersöka om den förenklade skattedeklarationen skulle kunna användas som kontrolluppgift för belopp där mottagaren ska stå för avgifterna.

Deklarationen ska uppta under månaden utbetald ersättning. När en person lämnar en förenklad skattedeklaration genererar Skatteverkets tekniska system för varje arbetsgivare endast en kontrolluppgift per mottagare oavsett antalet utbetalningsmånader.

---

¹ När man är skyldig att lämna kontrolluppgift ska man också lämna kontrolluppgiftssammandrag

Reglerna om förenklad skattedeklaration är avsedda för sådana fall där utbetalaren betalar för en tjänst i egenskap av privatperson och där mottagaren har A-skattsedel. Utbetalaren slipper då att registrera sig som arbetsgivare och slipper att lämna kontrolluppgift och kontrolluppgiftssammandrag. Den praktiska fördelen med den förenklade skattedeklarationen är alltså att all skatteredovisning och betalning kan klaras av vid ett och samma tillfälle.

Det finns särskilda regler som gäller för ersättning för arbete som utförs av god man eller förvaltare. Dessa innebär att huvudmannen alltid är skyldig att göra skatteavdrag och betala arbetsgivaravgifter om ersättningen för arbetet redan när det uppgår till minst 1 000 kronor under kalenderåret.

3 Antalet privatpersoner som lämnar förenklade skattedeklarationer

Introduktionsåret 2002 användes förenklad skattedeklaration bara av fyra tusen personer men därefter har användningen ökat. En del av ökningen kan förklaras med att personer som tidigare lämnat ”vanlig” skattedeklaration gick över till att använda förenklad skattedeklaration. En större del av ökningen sammanhänger med att ersättningar till gode män redovisas.

Hela 94 procent av uppgiftslämnarna lämnar bara en förenklad skattedeklaration per år. År 2004 lämnade 15 400 privatpersoner 18 400 stycken förenklade skattedeklarationer med ett sammanlagt lönebelopp på 150 miljoner kronor, vilket motsvarar i genomsnitt åtta tusen kronor per deklARATION.

Enligt svar på förfrågan till landets 10 skatteregioner avser nästan alla förenklade skattedeklarationer – mer än 90 procent – ersättningar till gode män. Slutsatsen är därför att den förenklade skattedeklaration i första hand inte används för att lämna uppgifter om ersättningar till personer som arbetar i en persons hushåll eller extraknacker t.ex. med byggnadsarbeten. Att döma av svaren från skatteregionerna är också kunskapen om regelverket bland allmänheten låg.

4 Undersökningen – frågor och tabellredovisning

Skatteverket har uppdragit åt TNS Gallup att göra undersökningen bland allmänheten inom ramen för sin telefonomnibus.

TNS Gallups telefonomnibus riktar sig till ett riksrepresentativt urval av 16-74 åringar. Totalt genomförs 1 000 intervjuer per vecka i omnibussen. Frågorna ställdes till män och kvinnor i åldern 18-74 år, under vecka 12 och 13, 2005. Totalt intervjuades 1 140 personer.

Resultaten av undersökningen redovisas i tabeller. Kolumnerna har signifikanstestats parvis. Signifikanta skillnader mellan två kolumner är markerade med bokstäver. En bokstav efter ett värde i en cell anger att värdet är signifikant högre än värdet i motsvarande cell för den kolumn bokstaven anger.

Signifikansredovisningen ligger på fem procentsnivån, vilket innebär att gör man om undersökningen på exakt samma sätt, så får man med 95 procents säkerhet samma resultat.

Följande sju frågor ställdes i undersökningen:

Q1. Tänk dig att du privat anlitar en annan person, t.ex. en granne eller en släkting som inte har F-skatt, för ett jobb t.ex. på din bostad. Du har betalt 2 500 kr i ersättning för arbetet. Måste du då lämna några uppgifter till Skatteverket?

Q2. Känner du till att det finns en förenklad skattedeklaration som privatpersoner kan använda när dom ska redovisa och betala avdragen skatt eller arbetsgivaravgifter?

Q3. Om man använt den förenklade skattedeklarationen – ska man då lämna kontrolluppgift och kontrolluppgiftssammandrag?

Q4. Det finns en förenklad skattedeklaration som privatpersoner kan använda för att redovisa avdragen skatt och arbetsgivaravgifter på. De avgifter du ska betala är i de flesta fall 27,46 procent på lönen. Skulle du kunna tänka dig att använda blanketten förenklad skattedeklaration om du anlitar en person som inte har F-skatt?

Q5. Var tror du att man kan få tag i blanketten och broschyren om förenklad skattedeklaration?

Q6. Antag att en bekant till dig inte har F-skatt och att du har anlitat honom för ett arbete på din bostad. Han ska ha 12 000 kronor för arbetet. Betalar du då hans lön ”svart” eller använder du förenklad skattedeklaration?

Q7. Antag att en bekant till dig ber dig om en tjänst. Du vill ha 12 000 kronor för arbetet. Din bekant frågar dig hur han ska göra med skatten? Vad säger du?

I det följande kommenteras undersökningsresultaten fråga för fråga.

5 Undersökningsresultat

Undersökningen omfattar bara 1 140 personer. Det gör att det är svårt att statistiskt påvisa skillnader mellan vissa grupper nämligen då antalet svar i en grupp är lågt. Följande redovisning baserar sig på tendenser i materialet även om de inte gäller för varje delgrupp.

Efter varje svarsalternativ anges inom parentes den andel bland alla tillfrågade som svarat så.

5.1 Behöver jag lämna uppgift till Skatteverket?

Q1. Tänk dig att du privat anlitar en annan person, t.ex. en granne eller en släkting som inte har F-skatt, för ett jobb t.ex. på din bostad. Du har betalt 2 500 kr i ersättning för arbetet.

Måste du då lämna några uppgifter till Skatteverket?

a) Ja (57) b) Nej (20) c) Vet inte (23)

Frågan är avsedd att mäta om man känner till att man enligt lag är skyldig att lämna uppgifter till Skatteverket.

En majoritet av de svarande, 57 procent, svarar att man måste lämna uppgifter till Skatteverket – det är alltså en mycket stor del av befolkningen som inte känner till (23 %) eller tror att man inte behöver lämna några uppgifter (20 %).

Det finns bland svaren inga signifikanta skillnader beroende på kön, ålder, sysselsättning eller boendeform. Utbildning däremot spelar viss roll – de med eftergymnasial utbildning känner i något större utsträckning till att man ska lämna uppgifter till Skattemyndigheten.

Men de som känner till att man i det angivna fallet ska lämna uppgifter till Skatteverket känner i högre grad till (49 %, mot 36 % för dem som inte känner till det) att det finns en förenklad skattedeklaration och de är i större utsträckning beredda att betala skatt genom att använda den förenklade skattedeklarationen (41 %, mot 27 % för dem som inte känner till det).

De som svarar Ja på frågan dvs. att de känner till att man måste lämna uppgifter är inte i samma utsträckning benägna att köpa svarta tjänster och själva jobba svart – se huvudtexten avsnitt 6.

5.2 Känner man till förenklad skattedeklaration

Q2. Känner du till att det finns en förenklad skattedeklaration som privatpersoner kan använda när dom ska redovisa och betala avdragen skatt eller arbetsgivaravgifter?

a) Ja (49) b) Nej (46) c) Vet inte (5)

Knappt hälften av de svarande, 49 procent, uppger sig känna till att det finns en förenklad skattedeklaration. De yngre dvs. i åldersgruppen 18-24 år (39 %) och de som studerar (38 %) känner i något lägre grad till den förenklade skattedeklarationen än de som är över 55 år (53 %).

Den bedömningen görs att allmänhetens kunskaper om vilka skyldigheter man har att lämna uppgifter och att man kan använda förenklad skattedeklaration är mycket låg.

5.3 Vet man att man inte ska lämna kontrolluppgift om man använder förenklad skattedeklaration?

Q3. Om man använt den förenklade skattedeklarationen – ska man då lämna kontrolluppgift och kontrolluppgiftssammandrag?

a) Ja (35) b) Nej (30) c) Vet inte (35)

Svaren fördelar sig tämligen jämnt på de tre svarsalternativen. Det är totalt sett 30 procent som svarar ”Nej” dvs. rätt på den ställda frågan. Det är kanske inte så märkligt med tanke på att troligen har endast någon enstaka person bland de tillfrågade använt blanketten förenklad skattedeklaration. I den yngsta åldersgruppen (18-24 år) är det en majoritet (54 %) som svarar ”vet ej”. Bland dem som känner till den förenklade skattedeklarationen är det fler som också vet att man inte ska lämna kontrolluppgift och kontrolluppgiftssammandrag (38 % mot 23 % för dem som inte känner till den)

5.4 Skulle man kunna tänka sig att använda förenklad skattedeclaration?

Q4. Det finns en förenklad skattedeclaration som privatpersoner kan använda för att redovisa avdragen skatt och arbetsgivaravgifter på. De avgifter du ska betala är i de flesta fall 27,46 procent på lönen. Skulle du kunna tänka dig att använda blanketten förenklad skattedeclaration om du anlitat en person som inte har F-skatt?

- a) Ja, absolut (18)
- b) Ja, kanske (29)
- c) Vet inte (25)
- d) Nej, förmodligen inte (18)
- e) Nej, absolut inte (10)

På denna fråga svarar 25 procent ”vet ej”.

47 procent svarar att de kan tänka sig att använda förenklad skattedeclaration och dessa fördelar sig med 29 procentenheter på ”Ja, kanske” och 18 procentenheter ”Ja, absolut”.

28 procent svarar att de inte kan tänka sig att använda den förenklade skattedeclarationen och av dessa är det 10 procentenheter som svarar ”Nej, absolut inte”.

Av dem som svarat Nej på frågan om de kan tänka sig att använda den förenklade skattedeclarationen väljer hela 55 procent svarsalternativet ”Jag betalar svart” på fråga 6 som lyder: *Antag att en bekant till dig inte har F-skatt och att du har anlitat honom för ett arbete på din bostad. Han ska ha 12 000 kronor för arbetet. Betalar du då hans lön ”svart” eller använder du förenklad skattedeclaration?* Motsvarande andel för dem som svarat Ja är 34 procent.

5.5 Vet man var man kan få tag i blankett och broschyr om förenklad skattedeclaration?

Q5. Var tror du att man kan få tag i blanketten och broschyren om förenklad skattedeclaration?

- a) Skatteverkets hemsida www.Skatteverket.se (39)
- b) Skatteverkets Servicetelefon 020-567 000 (23)
- c) Mitt lokala skattekontor (47)
- d) Annan myndighet (12)
- e) Vet inte (5)

39 procent anger Skatteverkets hemsida. Bland dem som har tillgång till Internet är andelen 46 procent och bland dem som har årsinkomster över 551 tusen kronor är andelen 61 procent.

Andelen personer i den äldsta åldersgruppen (65+) som anger ”hemsidan” är dock endast i 10 procent. Bland dem som inte har tillgång till Internet anger 62 procent svarsalternativet ”Mitt lokala skattekontor”.

Att döma av svaren från denna undersökning är tillgång till Internet i första hand ålders- och inkomstberoende och dessa faktorer samvarierar.

I undersökningen har ställts en fråga som rör tillgången till Internet. Bland äldre personer är det betydligt färre som har tillgång till Internet. I den äldsta åldersgruppen (65+) har 58 procent inte alls tillgång till Internet medan denna andel i åldersgruppen 18-24 år är 7 procent.

Bland hushåll med högre inkomster (hushållsinkomst > 400 tkr) har mer än 90 procent tillgång till Internet och de har i högre uträkning än lägre inkomstagare tillgång till Internet både hemma och på jobbet.

5.6 Betalar man hellre svart än lämna uppgifter till Skatteverket?

Q6. Antag att en bekant till dig inte har F-skatt och att du har anlitat honom för ett arbete på din bostad. Han ska ha 12 000 kronor för arbetet. Betalar du då hans lön "svart" eller använder du förenklad skattedeclaration?

a) Jag betalar "svart" (dvs. lämnar inga uppgifter till Skatteverket) (38)

b) Jag använder förenklad skattedeclaration

(drar av skatt och betalar arbetsgivaravgifter) (45)

c) Vet inte (17)

I detta konkreta fall är 17 procent osäkra – svarar "vet inte" medan de återstående fördelar sig med 38 procent på "betala svart" och med 45 procent på "använda den förenklade skattedeclarationen".

I denna fråga finns tydliga mönster i svaren från skilda grupper. Män betalar svart (42 %) i högre utsträckning än kvinnor (34 %) och yngre i högre utsträckning än äldre. Sålunda anger men majoritet (53 %) av de svarande i åldersgruppen 25-34 år att man "betalar svart" jämfört med 21 procent i den äldsta åldersgruppen (65+). Bland hushåll i inkomstintervallet årsinkomst 501-550 tkr är andelen som svarar "Jag betalar svart" 57 procent. I inkomstintervallet högre än 550 tkr är andelen som svarar att de betalar svart signifikant lägre (41 %). Kan det bero på att personer i dessa hushåll har "råd" att köpa tjänster "vitt" eller finns andra förklaringar?

5.7 Vill man att uppdragsgivaren ska lämna uppgifter till Skatteverket?

Q7. Antag att en bekant till dig ber dig om en tjänst. Du vill ha 12 000 kronor för arbetet. Din bekant frågar dig hur han ska göra med skatten? Vad säger du?

a) Ska du blanda in Skatteverket gör jag inte jobbet (2)

b) Blanda inte in Skatteverket – vi tar det "svart" (30)

c) Använd den förenklade skattedeclarationen

(dra av skatt och betala arbetsgivaravgifter) (36)

d) Det är upp till dig – vill du betala avgifter är det OK för mig (15)

e) Vet inte (17)

Det är drygt en tredjedel (36 %) som tar ställning för dvs. vill ha en "vit" redovisning. Nästan lika många (32 %) avvisar denna lösning dvs. vill inte blanda in Skatteverket.

Yngre personer (18-44 år) föreslår i större utsträckning än äldre (65+) att man inte ska blanda i Skatteverket eller bollar frågan tillbaka till frågeställaren dvs. svarar ”Det är upp till dig – vill du betala avgifter är det OK för mig”. Följaktligen är personer över 45 år mer benägna att svara ”Använd den förenklade skattedeklarationen” jämfört med yngre.

I skatteregion Malmö är andelen som svarar ”Blanda inte in Skatteverket – vi tar det ’svart’” 40 procent och den andelen är signifikant högre än i fyra andra skatteregioner.

6 Attityderna till att betala ”svart” och själv jobba svart

Man kan analysera hur de som svarat på en viss fråga svarar på andra frågor.

Av tabellen nedan framgår hur de som svarat Ja respektive Nej på frågan om man måste lämna uppgifter till Skatteverket sedan svarat på frågorna om att köpa svart och jobba svart.

När det gäller att betala svart jämfört med att göra rätt för sig genom att använda den förenklade skattedeklarationen finns statistiskt säkerställda skillnader. De som svarar att man inte måste lämna uppgifter till Skatteverket svarar i större utsträckning att de betalar svart (51 % mot 37 %).

När det gäller att jobba svart finns också statistiskt säkerställd skillnad. De som svarar att man måste lämna uppgifter till Skatteverket är i lägre utsträckning beredda att själva säga ”Blanda inte in Skatteverket – vi gör det svart” (27 % mot 42 %).

Om vi jämför svarsandelarna ser vi att de är något lägre när det gäller att jobba svart jämfört med att köpa svart. Denna skillnad kan bero på att man känner till att om svartjobbet upptäcks av Skatteverket kan det medföra sanktioner t.ex. skattetillägg och böter för betalningsmottagaren.

Fråga nr	Kolumn	Svarat på fråga 1:	
		Måste lämna uppgifter	Behöver inte lämna uppgifter
		a	b
1. LÄMNA			
UPPGIFT	Tänk dig att du privat anlitat en annan person, t.ex. en granne eller en släkting som inte har F-skatt, för ett jobb t.ex. på din bostad. Du har betalt 2 500 kr i ersättning för arbetet. Måste du då lämna några uppgifter till Skatteverket?		
	Ja	100	-
	Nej	-	100
	Vet inte	-	-
		100	100
6. KÖPA SVART?	Anlitat bekant utan F-skattesedel och betalat 12000 för arbetet. Betalar du svart eller använder du förenklad skattedeclaration?		
	Jag betalar svart	37	51a
	Jag använder förenklad skattedeclaration	50b	35
	Vet inte	13	14
		100	100
7. JOBBA SVART?	Du har utför arbete för 12000kr åt en kompis. Vad säger du när han/hon frågar om skatten?		
	Ska du blanda in Skatteverket gör jag inte jobbet	2	4
	Blanda inte in Skatteverket - vi gör det svart	27	42a
	Använd den förenklade skattedeclarationen	41b	27
	Det är upp till dig, vill du betala avgifter är det OK för mig	17	12
	Vet inte	14	16
		100	100

Anm. En bokstav efter en siffra anger att värdet är statistiskt signifikant högre än värdet i motsvarande kolumn.

En slutsats är att attityderna hänger samman med kunskapen men vi vet inte hur. Kan information om reglerna leda till att fler gör rätt för sig? Eller är det de som vill göra rätt för sig som tar till sig kunskap? Kan det vara så att de som köper svart eller jobbar svart helt enkelt inte vill kännas vid att det finns någon skyldighet att lämna uppgifter till Skatteverket?

Av nedanstående tabell framgår tydligt att attityden till att betala svart mycket starkt hänger samman med attityden till att själv jobba svart.

Av dem som på fråga 6 svarat att de skulle betala svart för ett arbete är det bara 7 procent som rekommenderar användningen av den förenklade skattedeclarationen och hela 64 procent som föreslår att man håller Skatteverket utanför dvs. att man vill ha ersättningen ”svart”. Och bland dem som svarat att de skulle använda den förenklade skattedeclarationen är det 67 procent som vill ha ersättningen ”vitt”.

		Svarat på fråga 6:		Svarat på fråga 7:	
		Jag betalar svart	Jag använder den förenklade skattedeclarationen	Negativ till att blanda in Skatteverket	Positiv eller neutral till att blanda in Skatteverket
Fråga nr	Kolumn	a	b	c	d
6. KÖPA					
SVART?	<i>Anlitat bekant utan F-skattsesedel och betalat 12000 för arbetet. Betalar du svart eller använder du förenklad skattedeclaration?</i>				
	Jag betalar svart	100	-	79d	19
	Jag använder förenklad skattedeclaration	-	100	14	69c
	Vet inte	-	-	7	12
		100	100	100	100
7. JOBBA					
SVART?	<i>Du har utför arbete för 12000kr åt en kompis. Vad säger du när han/hon frågar om skatten?</i>				
	Ska du blanda in Skatteverket gör jag inte jobbet	3	3	8	-
	Blanda inte in Skatteverket - vi gör det svart	64b	7	92d	-
	Använd den förenklade skattedeclarationen	7	67a	-	71c
	Det är upp till dig, vill du betala avgifter är det OK för mig	19b	11	-	29c
	Vet inte	8	12	-	-
		100	100	100	100

Anm. En bokstav efter en siffra anger att värdet är signifikant högre än värdet i motsvarande kolumn.

För fråga 7 gäller att de som är negativa till att blanda in Skatteverket när det gäller den egna ersättningen är det 79 procent som vill betala "svart". Medan bland dem som är positiva eller neutrala till att betala skatt för det utförda arbetet så vill 69 procent använda den förenklade skattedeclarationen dvs. själva köpa "vitt". Slutsatsen är att de som agerar som köpare på den svarta marknaden kan också tänka sig att själva jobba svart och omvänt.

Vi bedömer att man inte effektivt kan bekämpa svartarbetet endast genom att försöka påverka attityderna hos dem som jobbar svart. Det är minst lika viktigt att försöka påverka köparnas attityder att få dem att inse att de också har ett ansvar.

Senhösten 2004 har man i Danmark dragit igång ett målinriktat arbete med att ändra medborgarnas förhållningssätt till svartarbete - en "Fairplay-kampagne". En del i kampanjen är att etablera ett synsätt som innebär att man inte kan skylla på andra. Den som köper tjänster till låga priser *medverkar* och bidrar därmed till att bryta ned de gemensamma värderingar som samhället bygger på.

I övrigt är kampanjens tre lika viktiga delar:

Den danska regeringens insats och inställning:

- regler, som gör det lättare att kontrollera. Det är ingen nytta med att skärpa reglerna om man inte kan kontrollera att reglerna efterlevs
- ökad kontrollinsats och strängare straff. Det är ingen nytta med att kontrollera om fuska- ren med kan undkomma konsekvenserna med märkliga förklaringar eller på annat sätt.
- att skapa förståelse för att det inte är rätt att lura staten och varandra. Men mera kontroll och klarare regler kan inte lösa problemet om en stor del av befolkningen mer eller mindre medvetet accepterar klara olagligheter till skada för oss alla. Det handlar om att

öka risken för upptäckt för att alla blir upptäckta när man fuskar. Och att hammaren faller hårt när fusket uppdagas. Vi spelar alla i samma lag.

Abstract

Privatpersoners ”vita” köp av tjänster

Resultat från en undersökning av i vilken utsträckning privatpersoner lämnar uppgifter till Skatteverket

Inledning

Alla vet att det förekommer att ersättningar betalas ”svart” av privatpersoner för arbeten de får utförda. Det kan vara städning i hemmet eller ett mindre byggnadsarbete på den egna villan/bostaden. Arbetet utförs ofta av personer, som vid sidan om sin fasta anställning, extraknäcker svart på sin fritid.

Hur sker vit redovisning?

Ett sätt att få en uppfattning om svartarbetet och svarta ersättningar kan vara att studera omfattningen av korrekt redovisade ersättningar. I vilken utsträckning förekommer det att privatpersoner betalar ersättningar för utfört arbete ”vitt” dvs. lämnar korrekta uppgifter om det utförda arbetet till Skatteverket? De fall vi syftar på är när mottagaren har A-skatt, dvs. inte själv är företagare och när uppdragsgivaren får något utfört ”privat” dvs. utgiften är inte avdragsgill som kostnad i en näringsverksamhet. Se även huvudtexten avsnitt 7.8.

För privatpersoner finns tre sätt att redovisa på som kan vara aktuella.

1. Enbart kontrolluppgift
2. Förenklad skattedeklaration
3. Vanlig skattedeklaration samt kontrolluppgift

Vit redovisning av privatpersoner

Av tabellen nedan framgår i vilken utsträckning privatpersoner, som är skyldiga att lämna uppgifter till Skatteverket, gjort detta – alltså redovisat köpta tjänster ”vitt”.

Tabell: Av privatpersoner "vitt" redovisad arbetsersättning, när man anlitat en annan privatperson

Metod för redovisning till Skatteverket	Antal		Redovisad lönesumma mnkr
	Arbetsgivare privatperson	Anlitade privatpersoner	
Bara kontrolluppgift (2003)	547	895	1,8
Förenklad skattedeklaration (2004)	15 271	16 369	146
Vanlig skattedeklaration- privat arbetsgivare (2004)	1 098	1 620	55
Summa	16 916	18 884	203
varav			
- uppskattad del till gode män och personliga assistenter	15 200	17 100	180
- uppskattad residual dvs. "vanliga köpta tjänster"	1 700	1 900	40
Avrundat	<2 000	Ca. 2 000	Ca. 50

Den förenklade skattedeklarationen används i allt väsentligt bara för redovisning av ersättning till gode män och förvaltare¹. Handikappade med personliga assistenter finns också med bland uppgiftslämnarna men de flesta av dem lämnar vanlig skattedeklaration. Även om ersättningarna till gode män numera deklarerar i större omfattning än förr är andelen svarta ersättningar är större än andelen vita.

Det är ingen större skillnad ibland uppgiftslämnarna för förenklad och vanlig skattedeklaration – det är fråga om samma typ av personer dvs. gode män och personliga assistenter som dominerar i materialet – de gode männen på antalsidan och de personliga assistenterna på beloppsidan.

Uppseendeväckande lite redovisas "vitt"

Om vi bortser från ersättningar till gode män och personliga assistenter lämnar uppskattningsvis mindre än två tusen personer uppgift om ersättning för köpta tjänster till Skatteverket avseende cirka två tusen uppdragstagare och till 50 miljoner kronor. Det är således uppseendeväckande små belopp som redovisas "vitt" när det gäller privatpersoners köp av tjänster.

I den enkätundersökning som vi låtit Demoskop göra har 32 - procent av de svenska hushållen under det senaste året köpt tjänster svart privat Det motsvara 2,3 miljoner personer. I hälften av fallen överstiger ersättningen 1 000 kronor. Och privatpersoners svarta köp av tjänster som de varit medvetna om är svarta beräknas till 11-12 miljarder kronor, dvs. högst en procent redovisas "vitt". Hur mycket av detta som är köp från personer med A-skatt eller F-skatt vet vi dock inget om.

Slutsatsen är ändå att lagstiftningen inte tillämpas av medborgarna utan det mesta av privatpersoners köp av tjänster från personer som inte har F-skatt sker "svart". Med andra ord : "Man tar det svart!"

Regelverket

Som ovan nämnts finns för privatpersoner finns tre sätt att redovisa på nämligen genom att enbart lämna kontrolluppgift, genom att lämna förenklad skattedeklaration eller genom att lämna vanlig skattedeklaration samt kontrolluppgift.

Att systemet är splittrat har historiska förklaringar.

Att man kan och i vissa fall ska lämna uppgifter på helt skilda sätt underlättar inte kommunikationen med dem som ska informeras om sina skyldigheter.

---

¹ Regler om god man och förvaltare finns i 11 kap föräldrabalken (1949:381). Förenklat kan man säga att god man förordnas av överförmyndaren när någon behöver hjälp att förvalta sin egendom och förvaltare förordnas av domstol när personen är ur stånd att själv förvalta sin egendom.

Informationen

I en särskild intervjuundersökning framkom att fyra av tio inte känner till att man som privatperson måste lämna uppgifter till Skatteverket om man betalt ut en ersättning på 2 500 kronor till en annan person som inte har F-skatt. Var annan person känner inte till att det finns en förenklad skattedeclaration. Bara en av tre känner till att man slipper lämna kontrolluppgift om man använder den förenklade skattedeclarationen. Den bedömningen görs att allmänhetens kunskaper om vilka skyldigheter man har att lämna uppgifter och att man kan använda förenklad skattedeclaration är mycket låg.

Intervjuade, som själva använt den förenklade skattedeclarationen, har olika uppfattning om det är lätt eller krångligt att använda blanketten men däremot finns en samstämmig uppfattning om att informationen om regelverket är svårtillgänglig.

Rutiner för uppgiftslämnandet har inte tillräckligt utformats efter uppgiftslämnarnas behov och förutsättningar. Regelverk och uppgiftslämnande upplevs som krångligt. Det finns betydande utrymme för förenklingar. Informationen till skattebetalarna om regelverket är svåröverskådlig.

Viktigt att påverka köparnas attityder

Då attityderna till att köpa svart och jobba svart så starkt hänger samman bedömer vi att man inte effektivt kan bekämpa svartarbetet endast genom att försöka påverka attityderna hos dem som jobbar svart. Det är minst lika viktigt att försöka påverka köparnas attityder att få dem att inse att de också har ett ansvar.

Månadsredovisning av lön kan motverka bidragsfusk

I undersökningen har framkommit att personer fuskar med A-kassa och att kontroll från A-kassans sida mot Skatteverkets inkomstuppgifter normalt inte görs. Skälet uppges vara att deklARATIONEN kommer långt senare än den tidpunkt då uppgift om ersättningen lämnas till Skatteverket. När det gäller förenklad skattedeclaration lämnas dock uppgifter månatligen. Om man införde ett system med kontrolluppgift per månad skulle nära i tiden kunna kontrolleras att en person inte arbetade samtidigt som personen har A-kassa. Med ett sådant system skulle samhället få helt andra förutsättningar att försvåra även annat bidragsfusk.

Rutiner och kontroll av assistansersättningen behöver förbättras

Om man är funktionshindrad kan man ha rätt till hjälp av personlig assistent. Omkring 12 000 personer i landet får i dag personlig assistans med statlig assistansersättning från försäkringskassan, och omkring 45 000 personer arbetar som personliga assistenter. De samlade kostnaderna för stat och kommun är för närvarande totalt 11,5 miljarder kronor. Det är alltså frågan om mycket stora belopp rent statsfinansiellt.

Assistansersättningen är inget kontantstöd utan är tänkt att användas för att avlöna assistenter som i sin tur betalar skatt och vars arbetsgivare betalar sociala avgifter. En stor del av assistansersättningen ska därför återvända till stat och kommun i form av skatteintäkter. I de flesta fall utbetalas pengarna till anordnaren. Pengarna går direkt till brukaren endast i de ganska få fall då han eller hon själv är anordnare, dvs. står som arbetsgivare till sina assistenter.

Det är uppskattningsvis bara ca 3 procent eller 300-400 personer som själva anställer personliga assistenter och är registrerade som privatarbetsgivare. Men med tanke på att assistansersättningen

ligger på cirka 12 miljarder kronor och en tredjedel av detta belopp, eller cirka 4 miljarder kronor, hamnar hos privata entreprenörer och privatarbetsgivare kan finnas anledning för Skatteverket att undersöka i vilken utsträckning löneutbetalningar till personliga assistenter verkligen redovisas på föreskrivet sätt.

Varken Försäkringskassan eller kommunerna kontrollerar nämligen om till anordnaren/privatarbetsgivaren utbetald ersättning används för utbetalning av lön och tillhörande avgifter. I den utsträckning kontroll sker avser kontrollen tidsåtgång i tidrapporter och inte tillhörande löneutbetalningar och avgifter.

Enligt vår uppfattning finns ett stort behov av att snarast förbättra administrationen och den ekonomiska kontrollen av assistansersättningen.

Hur kan man öka den vita delen?

Det som inger betänkligheter är att våra undersökningar visar att de som agerar som köpare på den svarta marknaden kan också tänka sig att själva jobba svart och omvänt. Då attityderna till att köpa svart och jobba svart så starkt hänger samman bedömer vi att man inte effektivt kan bekämpa svartarbetet endast genom att försöka påverka attityderna hos dem som jobbar svart. Det är minst lika viktigt att försöka påverka köparnas attityder och att få dem att inse att de också har ett ansvar. De som köper tjänster till orimligt låga priser medverkar till att bryta ned de gemensamma värderingar som samhället bygger på. Även köparna har ett ansvar.

Men enligt vår uppfattning räcker det inte bara med propaganda. I ett annat sammanhang kommer vi att behandla regelverket – det står inte i överensstämmelse med vad medborgarna anser är rimligt att beskatta. Det räcker i detta sammanhang med att peka på att i lagstiftningen inte finns något undantag för ersättningar för utfört arbete som betalas till personer i samma hushåll. Dessutom behöver regelverket förenklas.

Regler måste också vara kontrollerbara och det måste finnas sanktioner. Ett skattesystem utan kontroll är kollekt och kontroll utan sanktioner är deklareringshjälp.

Det finns inga sanktioner mot personer som betalar för privata tjänster men inte lämnar uppgifter om detta till Skatteverket. Det finns nämligen i detta fall inga förseningsavgifter, skattetilläggen kan undvikas och det finns inga sanktioner om kontrolluppgifter inte lämnas.

Men mera kontroll och klarare regler kan inte lösa problemet om en stor del av befolkningen mer eller mindre medvetet accepterar klara olagligheter till skada för oss alla. Det handlar om att öka risken för upptäckt när man fuskar och att samtidigt skapa förståelse för att det inte är rätt att lura staten och varandra och att därför måste finnas enkla sanktioner när fusket uppdagas.

En svensk strategi skulle därför kunna vara att:

- Attitydpåverkan av både köpare och säljare, inom ramen för en nationell samling, om behovet av fastare regler och bättre regelefterlevnad där man samtidigt
- utformar tidsenliga regler och rutiner
- tillser att reglerna är kontrollerbara och att det vid överträdelse av reglerna finns enkla sanktioner
- ökad kontroll med sanktioner även av köparna

Innehåll:

1	Inledning.....	100
2	Köpa svart eller vitt – incitamenten för privatpersoner och företagare.....	100
3	En kort historik.....	102
4	Tre sätt för privatpersoner att redovisa ersättning för utfört arbete	103
5	Omfattningen på "vit" arbetsersättning.....	106
	5.1 Privatpersoner – enbart kontrolluppgift	106
	5.1.1 Korrekt redovisat – mottagaren ska betala avgifterna.....	106
	5.1.2 Fel redovisat	107
	5.1.3 Sammanfattning	109
	5.2 Privatpersoner som lämnat "förenklad skattedeklaration"	109
	5.2.1 Allmänt om regelverket.....	109
	5.2.2 Omfattningen.....	110
	5.2.3 Redovisar de gode männen?.....	113
	5.2.4 Intervjuer av användare av blanketten	115
	5.2.5 Fusk med A-kassan	116
	5.2.6 Särskilt om avdragen skatt	117
	5.2.7 Slutsatser om vit redovisning med användande av förenklad skattedeklaration 117	
	5.3 Privatpersoner som lämnat "vanlig" skattedeklaration	118
	5.3.1 Slutsatser beträffande användningen av "vanlig" skattedeklaration	120
6	Särskilt om personliga assistenter	121
	6.1 Allmänt.....	121
	6.2 Kontrollen av ersättningarna	122
	6.3 Bedömning	123
7	Vad anser erfarna skattetjänstemän om systemet?.....	123
8	Slutsatser	124

1 Inledning

Vi har på skilda sätt försökt belysa omfattningen av svartarbete. Det finns alltid stor osäkerhet i sådana beskrivningar. Ett sätt att så att säga bakvägen få en uppfattning om svartarbetet och svarta ersättningar kan vara att studera omfattningen av korrekt redovisade ersättningar. I vilken utsträckning förekommer det att privatpersoner betalar ersättningar för utfört arbete "vitt" dvs. lämnar korrekta uppgifter om det utförda arbetet till Skatteverket? De fall vi talar om i detta avsnitt är när mottagaren har A-skatt, dvs. inte själv är företagare och när uppdragsgivaren får något utfört "privat" dvs. utgiften är inte avdragsgill som kostnad i en näringsverksamhet.

Alla vet att det förekommer att ersättningar betalas "svart" av privatpersoner för arbeten de får utförda. Det kan vara städning i hemmet eller ett mindre byggnadsarbete på den egna villan/bostaden. Arbetet utförs ofta av personer, som vid sidan om sin fasta anställning, extra knäcker svart på sin fritid.

Privatpersoner behöver inte på något sätt redovisa utbetald ersättning när mottagaren har F-skattsedel och inte heller när personen har A-skattsedel och ersättningen under kalenderåret understiger 1 000 kronor.

Men när så inte är fallet kan privatpersoner i princip redovisa utbetald ersättning på tre sätt.

1. Enbart kontrolluppgift, KU
2. Förenklad skattedeklaration, fSKD
3. Vanlig skattedeklaration samt kontrolluppgift, SKD

Redan här kan ett konstaterande göras nämligen att förekomsten av tre olika förfaringssätt inte underlättar kommunikationen med dem som ska informeras om sina skyldigheter. Att systemen ser ut som de gör är betingat av lagstiftningens utformning och behovet av ändamålsenliga rutiner för Skatteverket.

I det följande kommer vi att beskriva de tre fallen. Men innan dess vill vi i korthet beröra incitamenten för att betala svart. Incitamenten är mycket olika för privatpersoner jämfört med företagare.

2 Köpa svart eller vitt – incitamenten för privatpersoner och företagare

Den genomsnittliga timlönen för en arbetare 2003 var 120 kr vilket motsvarar en årslön på 239 900 kr. Lönen varierar mellan de olika näringsgrenarna. Högst genomsnittslön återfinns inom byggnadsverksamhet följt av industrin. Den lägsta genomsnittliga timlönen finns inom service-

näringsarna följt av varuhandel, hotell och restaurang. Den genomsnittliga arbetskraftskostnaden var 335 000.² Kostnaderna utöver den egentliga lönen uppgick således till 40 procent.

Vid denna inkomst betalar arbetaren på sin lön i huvudsak endast kommunal inkomstskatt med i genomsnitt 31,50 kr. Av lönen på 120 kr/timme får han behålla avrundat 82 kr. När någon betalar 70-100 kr svart för sin städning ger det mottagaren en nettolön som står väl i paritet med motsvarande nettolön inom den vita sektorn.

För en privatperson är skillnaden mellan nettolön (82 kr) och arbetsgivarens kostnad³ (159 kr) till följd av skatter och lagstadgade avgifter den viktigaste drivkraften bakom svartarbetet. Men många privatpersoner tycker/tror att det är besvärligt att formellt anställa något och på ett korrekt sätt lämna uppgifter till Skatteverket. Alternativet för många är i stället att anlita en företagare (med F-skatt). I de flesta fall tillkommer då även mervärdesskatt med i regel 25 % varvid privatpersonens kostnad stiger till i det närmaste 200 kr i timmen⁴.

När det gäller en egenföretagares privata kostnader finns för företagaren även det otillåtna alternativet att låta lönekostnaden, som skulle ha betalats privat av beskattade medel, "gå på firman". I inkomstläget 200-300 tusen är marginals-katten inklusive egenavgifter på ett ökat överskott i verksamheten 50 %. Den faktiska (privata) kostnaden för att ha någon anställd i företaget är då $168 * 0,5 = 84$ kr och om endast den lagstadgade skattedelen beaktas $159 * 0,5 = 80$ kr/tim. Om företagarens marginals-katt⁵ är ännu högre – i inkomstläget över 400 tusen kronor är marginals-katten över 62 % – blir motsvarande siffror högst 64 kr/tim eller 60 kr/tim. Om en företagare anlitar en annan företagare för sina egna privata tjänster och tar dessa "på firman" drar han även av momsen, så för honom spelar momsen ingen roll.

Detta visar att det för en företagare – rent ekonomiskt – inte är någon fördel att betala någon svart jämfört med att dra av en privat lönekostnad "på firman". Men vad som utåt ser ut som ett vitt köp kan i själva verket vara svart – nämligen om företagaren drar av den privata utgiften i sin näringsverksamhet. Detta är inte ett korrekt sätt att redovisa köp av privata tjänster.

Det nu sagda rymmer emellertid en fråga som vi inte kan ge svar på nämligen "I vilken utsträckning förekommer det att företag/företagare betalar ut lön 'vitt' som inte är en avdragsgill kostnad i näringsverksamheten". Vi vet inte heller i vilken utsträckning sådana iakttagelser görs vid skat-terevisioner eftersom revisionsstatistiken inte innehåller sådana uppgifter. Inom Skatteverket är man av tradition inte särskilt intresserad av att kontrollera sådana uppgifter då kontrollen är tidskrävande.

² Löner i näringslivet, Björn Lindgren, Svenskt Näringsliv, april 2004

³ Om vi bara ser till lönekostnad inklusive skatter och lagstadgade avgifter är arbetsgivarens kostnad $120 * 1,3246 = 159$ kr och andelen arbetaren får ut är 52 %.

⁴ 198,75 kr, belopp exklusive vinstmarginal etc.

⁵ inräknat egenavgifter

3 En kort historik

Det nuvarande systemet till uppgiftslämnande för privatpersoner har inte kommit till i ett sammanhang.

Förenklad skattedeklaration har tillkommit på 2000-talet som ett resultat av en strävan att förenkla för privatpersoner som är arbetsgivare och som tidigare lämnade ”vanlig skattedeklaration”, kontrolluppgift och kontrolluppgiftssammandrag – kanske bara en gång om året.

Fördelarna med den förenklade skattedeklaration är i första hand två nämligen att man inte hamnar i ”systemet” och blir tvungen att lämna skattedeklaration varje månad samt att man inte behöver lämna kontrolluppgift och kontrolluppgiftssammandrag.

Men den nuvarande regleringen kring att lämna kontrolluppgift i intervallet 1 000 – 9 999 kronor har en annan bakgrund.

Det har i alla tider funnits odeklarerade inkomster i det svenska samhället. Ibland har problemen stått högt på den politiska agendan och lagstiftaren har då på olika sätt försökt komma till rätta med problemet t.ex. genom att riksdagen bestämt att medborgarna ska lämna vissa uppgifter till Skatteverket. Sådan lagstiftning har dock inte alltid varit effektiv eller av andra skäl inte vunnit gillande utan avskaffats.

På 1980-talet var yrkesmässig arbetsförmedling förbjuden men på marknaden tillhandahölls s.k. grå arbetskraft av förmedlare och mellanmän. Dessa uppfattades ofta som självständiga näringsidkare men vid utbetalning av lön till arbetstagarna gjorde de inte skatteavdrag och lämnade de inte kontrolluppgifter. På den tiden hade nämligen bara huvudarbetsgivaren skyldigheten att göra skatteavdrag. Grundfrågan då som nu gällde hur man kunde skapa en ordning som ger skatteförvaltningen information om uppdragstagarnas intäkter. I en promemoria⁶ föreslogs att uppdragstagaren skulle uppfylla vissa krav, i annat fall ska skatteavdrag göras. Men man ville också ha kompletterande bestämmelser när uppdragsgivaren var ägare av småhus och bostadsrättslägenhet. Två lösningar diskuterades nämligen en uppgiftsskyldighet eller en rättighet att göra skatteavdrag vid inkomsttaxeringen.

Regeringen Fälldin lämnade till riksdagen ett förslag till lag⁷ om avdrags- och uppgiftsskyldighet beträffande vissa uppdragsersättningar, AUL. Ett skatteavdrag skulle göras med 50 procent om ersättningen avsåg tjänst på mark, växtlighet samt byggand och annan anläggning.

Ägare till småhus och bostadsrätter utantogs från bestämmelserna om skatteavdrag i den nya lagstiftningen⁸. I stället skulle de vara skyldiga att i självdeklarationen lämna uppgift om uppdragstagaren och den utbetalde ersättningen om den uppgick till minst 500 kr. Om han inte betalat ut någon ersättning skulle han lämna en försäkran om detta i inkomstdeklarationen. Ett oriktigt uppgiftslämnande kunde medföra betalningsskyldighet för uppdragstagarens skatteskulder. Revision kunde göras hos uppdragsgivare och ett åsidosättande av kontrolluppgiftsskyldig-

⁶ Jfr Den grå arbetskraften och skattekontrollen, DS B 1980:10

⁷ Prop. 1982/83:11, SFS 1982:1006

⁸ Var uppdragsgivaren huvudarbetsgivare gällde som tidigare reglerna i uppbördslagen

heten var på den tiden staffsanktionerat med böter. Lagstiftningen kritiserades bl.a. för att inkomstdeklarationen kom att innehålla uppgifter som kunde användas för kontroll av andra personer och lagstiftningen gick i folkmun under namnet "angiverilagen".

Innan lagstiftningen trätt i kraft, 1984 års taxering, beslutade riksdagen på förslag från regeringen Palme att höja gränsvärdet till 1 000 kr och ta bort kravet på försäkran.

I samband med införandet av F-skatten⁹ försvann huvudarbetsgivarbegreppet och infördes en gräns på 10 000 kr från vilken uppdragsgivare som är privatperson är skyldig att dra av skatt och betala avgifter när mottagaren har A-skattsedel. Regeringen Bildt konstaterade att (den tidigare) uppgiftsskyldigheten fungerat mindre väl, att rutinerna medfört praktiska svårigheter införandet av den förenklade självdeklarationen och att det var olämpligt att sådana uppgifter som anges i AUL skall lämnas i självdeklarationen. Kontrolluppgifter borde i stället lämnas på vanligt sätt. AUL kunde därför upphävas helt.

Det nuvarande systemet har alltså inte tillkommit i ett sammanhang Att det nuvarande systemet för deklaration och uppgiftslämnande för privatpersoner är splittrat har alltså historiska förklaringar.

4 Tre sätt för privatpersoner att redovisa ersättning för utfört arbete

Vi har inledningsvis berört att privatpersoner i princip kan redovisa utbetald ersättning på tre sätt.

1. Enbart kontrolluppgift
2. Förenklad skattedeklaration
3. Vanlig skattedeklaration samt kontrolluppgift

I det följande behandlas mer i detalj hur privatpersoner ska redovisa kontant lön eller annan ersättning för utfört arbete. De fall vi syftar på är när privatpersonen i fråga är *arbetsgivare* för någon annan.

Vi lämnar därhän alla de fall där den fysiska personen utbetalar lön till personer som är anställda i hans eller hennes företag dvs. där lönen är en utgift i näringsverksamheten.

Med *privatpersoner* menar vi alltså fysiska personer som gör något "privat" dvs. den utbetalda ersättningen är inte en kostnad i personens näringsverksamhet. En person som är företagare (och har F-skatt) kan självfallet också behöva få något gjort privat och anlitar han någon för ett arbete då är även han "privatarbetsgivare" till denna del.

I de fall en privatperson är arbetsgivare har mottagaren i allmänhet A-skattsedel. Normalt sett är en självständig näringsidkare inte anställd hos en privatperson. Men situationen är inte otänkbar. Om t.ex. en advokat hjälper sin granne att sätta upp ett plank och får ersättning för det kan gran-

---

⁹ Prop. 1991/92:112,

nen mycket väl ge ut ersättningen som lön till advokaten – det är inte självklart att advokaten i sin advokatverksamhet ska fakturera byggnadsarbeten. Men i den fortsatta framställningen lämnar vi därhän alla de fall där den ersättning mottagaren får är en inkomst i hans eller hennes näringsverksamhet och där personen är registrerad företagare – dvs. har F-skattsedel. Vi lämnar också därhän alla de sällsynta fall då mottagaren ska skatta för ersättningen i utlandet.

Om en privatperson betalar ut ersättning till en juridisk person som inte har F-skatt gäller att privatpersonen ska dra skatt med 30 %, registrera sig som arbetsgivare, lämna "vanlig" skattedeklaration och uppge beloppet av vid registreringskoderna 01 och 31 i kontrolluppgift om ersättningen under året uppgått till 10 000 kronor. Dessa sällsynta fall har vi inte med i vår redovisning.

Arbetsgivare ska normalt betala arbetsgivaravgifter. I stället för normala arbetsgivaravgifter tas i vissa fall ut lönebaserade avgifter form av särskild löneskatt + ålderspensionsavgift eller enbart i form av särskild löneskatt. För att förenkla beskrivningen talar vi i det följande om *avgifter*.

Det finns som ovan nämnts i princip tre sätt för privatpersoner att redovisa utbetald lön på:

1. *Enbart på kontrolluppgift*, blankett KU 10, ruta 25, vilket måste ske då ersättningen ligger i intervallet 1 000 – 9.999 kronor om skatt inte dragits och avgifter inte har redovisats i förenklad eller vanlig skattedeklaration. Men inget hindrar att kontrolluppgift lämnas på belopp under 1 000 kr. För mottagaren kan detta vara praktiskt eftersom han är skyldig att ta upp beloppet i sin deklaration oavsett dess storlek. Samtidigt med kontrolluppgift ska lämnas *kontrolluppgiftssammandrag*.
2. *Enbart på förenklad skattedeklaration*. Skatt ska dras och avgifter ska betalas om ersättningen uppgår till minst 10 000 kr. Men om mottagaren är god man eller förvaltare gäller att skatt ska dras och avgifter ska betalas redan då ersättningen uppgår till minst 1 000 kr. Men även i andra fall kan en uppdragsgivare komma överens med uppdragstagaren om att dra skatt och betala avgifter i intervallet 1 000 – 9 999 kronor. Används förenklad skattedeklaration för ersättningar i intervallet 1 000 – 9 999 kronor ska skatt alltid dras med 30 procent och avgifter betalas. Kontrolluppgift ska inte lämnas om förenklad skattedeklaration använts.
3. På "vanlig" *skattedeklaration*, vilket kan ske då skatt dragits eller avgifter ska betalas. Om vanlig skattedeklaration lämnas ska även *kontrolluppgift och kontrolluppgiftssammandrag* lämnas.

Att uttömmande beskriva vilka regler som gäller är mycket svårt om man samtidigt ska beskriva vad man får göra och vad man måste göra. Nedan görs ett försök att i tabellform beskriva minimikraven och hur redovisning ska ske. Finns flera redovisningsalternativ anger tabellen det alternativ som är enklast för uppgiftslämnaren.

Tabell: Vad gäller och vilket är enklaste sätt för privatpersoner (uppdragsgivaren/utbetalaren) att lämna uppgifter till Skatteverket för en tjänst (arbete/uppdrag)? Belopp per år räknat. En förutsättning för tabellen är att mottagaren är en fysisk person som inte har F-skatt

Belopp	Under 1 000 kr	1 000 - 9 999 kr ¹⁾	Över 10 000 kr
Måste skatteavdrag göras av utbetalaren?	Nej	Nej	Ja, men inte om personen har jämkning
Hur/var lämnas uppgiften?	-	-	I förenklad skattedeklaration
Måste avgifter betalas av utbetalaren?	Nej	Nej	Ja
Hur/var lämnas uppgiften?	-	-	I förenklad skattedeklaration
Måste kontrolluppgift lämnas av utbetalaren?	Nej	Ja ²⁾	Nej inte om förenklad skattedeklaration använts. I annat fall JA.
Hur/var lämnas uppgiften?	-	Genom att lämna kontrolluppgift och kontrolluppgiftssammandrag	Kontrolluppgift behöver inte lämnas om förenklad skattedeklaration använts
Ska betalningsmottagaren deklarerar?	Ja	Ja	Ja
Hur/var lämnas uppgiften?	I inkomstdeklarationen	I inkomstdeklarationen	I inkomstdeklarationen

1) Om utbetalningen sker till god man eller förvaltare tillämpas regelverket i kolumn "Över 10 000 kr"

2) Om uppdragsgivaren ska stå för avgifterna kan han lämna förenklad skattedeklaration redan för belopp över 1 000 kr och slipper då lämna kontrolluppgifts och kontrolluppgiftssammandrag.

En privatperson kan alltså välja mellan att lämna förenklad skattedeklaration eller "vanlig" skattedeklaration. Vad är då skillnaden? Om uppgiften om ersättning lämnas på förenklad skattedeklaration fungerar den blanketten även som kontrolluppgift dvs. utbetalaren klarar av allt uppgiftslämnande vid ett och samma tillfälle och normalt i anslutning till utbetalningstillfället. Det kan vara praktiskt. Under 10 000 kronor behöver inte skatt dras och arbetsgivaravgifter betalas. Men vill man använda den förenklade skattedeklarationen för belopp under 10 000 kronor kan det för utbetalaren (köparen) upplevas som att det blir dyrare eftersom man då ska stå för avgifterna.

Om utbetalaren vill använda sig av "vanlig" skattedeklaration ska personen registrera sig som arbetsgivare genom att lämna en skatte- och avgiftsanmälan (SOA) och då ange att han är privat-arbetsgivare. En registrerad arbetsgivare ska i princip lämna skattedeklaration varje månad. Senast den 31 januari året efter utbetalningsåret ska arbetsgivaren till Skatteverket också lämna kontrolluppgifter och kontrolluppgiftssammandrag omfattande alla som varit anställda under året. För var och en av de anställda ska i kontrolluppgiften bl.a. anges lön och avdragen skatt. Dessa uppgifter i kontrolluppgifterna ska motsvara vad som redovisats som lön och avdragen skatt i under året lämnade skattedeklarationer. Den anställde ska få uppgift från arbetsgivaren om vilka uppgifter som lämnats till Skatteverket.

Det finns ett problem med uppgiftslämnandet avseende anställdas skatter och avgifter som tabellen ovan inte täcker och det är skatt på pensionskostnader.

Den som utfäst en tjänstepension ska betala särskild löneskatt på pensionskostnaden med 24,26 % på kostnaden för pensionsutfästelsen. Detta innebär att särskild löneskatt på pensionskostnaden ska betalas av arbetsgivare för alla pensions- utbetalningar och pensionskostnader utan hänsyn till om avdragsrätt föreligger vid inkomsttaxeringen eller ej (prop. 1990/91:11 s. 45 och 1997/98:146 s. 50). Skattesatsen gäller alla skattskyldiga oavsett företagsform. Att beskattningsunderlaget fastställs vid den årliga inkomsttaxeringen innebär, att särskild löneskatt på pensionskostnaden kommer att ingå i den slutliga skatten. Någon redovisning av särskild löneskatt på pensionskostnaden ska alltså inte ske i arbetsgivarens skattedeclarationer även om den avser utfäst tjänstepension.

Vi behandlar här privatpersoner som är arbetsgivare. Om en privatperson tryggt pension genom att betala för en pensionsförsäkring för den anställde ska redovisning för detta göras vid registreringskod 104 (näringsverksamhet) i arbetsgivarens inkomstdeklaration (även om han inte driver näringsverksamhet) vilket inte är lättbegripligt och vi har erfarit att mycket få personer inom Skatteverket känner till och kan svara på frågor som rör nu beskrivna förhållanden.

5 Omfattningen på "vit" arbetsersättning

I detta avsnitt ska vi se på hur mycket av den vita ersättningen för privata tjänster som Skatteverket kan få fram genom att analysera lämnade uppgifter.

5.1 Privatpersoner – enbart kontrolluppgift

5.1.1 Korrekt redovisat – mottagaren ska betala avgifterna

Ligger ersättningen i intervallet 1 000 – 9 999 kronor är grundregeln att utbetalaren bara ska lämna kontrolluppgift och mottagaren ska själv svara för skatt och avgifter¹⁰. Det är dessa ersättningar som ligger i fokus i detta avsnitt. Rent intuitivt borde det stora flertalet ersättningar som privatpersoner betalar för köpta tjänster av andra personer med A-skatt, typ städning i hemmet och små hantverkstjänster, hamna i detta beloppsintervall

Utbetalaren som "bara" ska lämna kontrolluppgift måste sätta sig in i broschyren "Kontrolluppgifter – lön, förmåner m.m."¹¹. Kontrolluppgift och sammandrag ska lämnas senast 31 januari året efter ersättningen betalats. I broschyren finns att läsa att när privatpersonen betalt ut ersättning för arbete i intervallet 1 000 – 9 999 kronor och där mottagaren ska stå för de sociala avgifterna ska ersättningen i kontrolluppgiften, blankett KU 10, redovisas i ruta 25 "Skattepliktiga ersättningar som ligger till grund för egenavgifter".

¹⁰ Men man kan komma överens om att arbetsgivaren i detta intervall ska betala avgifterna och då ska förenklad skattedeklaration användas, se nästa avsnitt.

¹¹ SKV 304, utgåva 26

En uppenbar nackdel med systemet är att uppgiftslämnaren inte redan i samband med utbetalningen kan lämna uppgifterna till Skatteverket utan han ska lagra uppgifterna till början av påföljande år och då komma ihåg att lämna uppgifterna. Systemet är inte anpassat till uppgiftslämnarnas rutiner utan till Skatteverkets.

Vi har i datasystemet för inkomståret 2003 sökt ut sådana belopp i kontrolluppgiftens ruta 25 i KU 10 där både utbetalare och mottagare är fysiska personer. Totalt fanns i systemet 238 sådana uppgifter. En del av dessa (35 stycken) avsåg belopp större än 10 000 kronor bland annat i ett system med kontrolluppgiftslämnande för personer i fiskelag i Skåne och Bohuslän som inte bör medräknas i detta sammanhang. För resterande 203 kontrolluppgifter gäller följande:

Tabell: Uppgiftslämnandet, KU-belopp i ruta 25 mindre än 10 000 kr

Enbart kontrolluppgift, ersättningar i ruta 25	Antal	
	Arbetsgivare privatperson	Anlitade privatpersoner
Samtliga, antal	129	167
Samtliga, lönesumma Mnkr	0,9	0,9
Ej F- eller FA-skatt, antal	106	156
Ej F- eller FA-skatt, belopp, Mnkr	0,5	0,7
Genuina privatpersoner dvs. ej F-, moms- eller Ag-registrerade, antal	65	143
Dito, lönesumma Mnkr	0,4	0,7

Endast 129 fysiska personer lämnade kontrolluppgifter avseende 167 andra fysiska personer till ett sammanlagt belopp av 0,9 miljoner kronor. En registrerad arbetsgivare kan mycket väl vilja ha något gjort privat – antalet arbetsgivare ska inte reduceras men låt oss ändå se på den resterande delen. Om man rensar bort arbetsgivare som är företagare (har F-skatt eller är moms- eller arbetsgivarregistrerade) återstår endast 65 genuina privatpersoner som utbetalat 0,4 miljoner kronor.

Mottagaren ska i princip inte vara företagare med F-skatt eller FA-skatt; en företagare ska normalt själv svara för sina skatter och avgifter. I materialet finns bara 11 sådana mottagare och vi antar att ersättningen avser den verksamhet som F-skatten avser. Då handlar det korrekta uppgiftslämnandet om 156 mottagare som fått 0,7 miljoner kronor. (Om på mottagarsidan rensar bort alla mottagare som har antingen F- eller FA-skatt samt de som är moms- eller arbetsgivarregistrerad återstår 143 personer som fått 0,7 miljoner kronor.)

Sammanfattningsvis har vi år 2003 funnit att fysiska personer i 129 fall lämnade 156 kontrolluppgifter på ersättning i intervallet 1 000 – 9 999 kronor, som utbetalats till en annan fysisk person som inte har F/FA-skatt och att värdet av dessa ersättningar sammanlagt uppgår till 0,7 miljoner kronor.

5.1.2 Fel redovisat

Det är ju inte säkert att de privatpersoner som betalat ut ersättning under 10 000 kronor skrivit beloppet i ruta 25 – de kan ju ha angett beloppet i ruta 11, som kontant lön, alltså i den ruta som man ska fylla i om utbetalaren stått för avgifterna och har lämnat uppbördsdeklaration.

Vi har undersökt i vilken omfattning det förekommer att fysiska personer anger belopp i fältet kontant lön i kontrolluppgifter när vi räknat från dem som är arbetsgivarregistrerade eller dragit av preliminärskatt.

Tabell. Kontant lön utbetald till fysiska personer av fysiska personer som inte är arbetsgivarregistrerade eller dragit av skatt

Fysiska personer som utbetalt kontant lön	Antal uppgiftslämnare	Antal lämnade kontrolluppgifter	Summa kontant bruttolön, Mnkr
Alla med kontant lön > 1 kr	56 727	158 299	7 760,9
- avgår arbetsgivare eller fall där skatt dragits	56 285	157 233	7 758,8
Delsumma, fysiska personer	442	1 066	2,1
- avgår utbetalare som utbetalt > 10 tkr	24	327	1,0
Totalt antal som utbetalt < 10 tkr	418	739	1,1

I tabellen ovan har vi dragit bort 24 utbetalare som utbetalt mer än 10 tkr. Det är en brokig skara. I ett antal fall är det fråga om näringsidkare som är arbetsgivare och som lämnat ett stort antal kontrolluppgifter på mindre än 1 000 kronor, t.ex. till skolungdomar som plockat jordgubbar. I övriga fall är det fråga om personer som borde ha blivit registrerade som arbetsgivare för att de är god man eller för att de drivit näringsverksamhet. Det finns också rent tekniska fel – att förenklad skattedeklaration lämnats men att registrering/avregistrering som arbetsgivare inte utförts av Skatteverket. Den bedömningen görs att om bland kontrolluppgifterna, som lämnats av de 24 utbetalarna, finns ersättningar som avser privata tjänster så är det ett mycket ringa antal och till ett mycket ringa belopp.

I den restpost som återstår 418 arbetsgivare, som utbetalt sammanlagt mindre än 10 tkr till 739 olika mottagare, kan också finnas utbetalare där ersättningen är lön i näringsverksamhet men vi räknar ändå med dessa.

Tabell. År 2003 kontant lön utbetald i intervallet 1 000 – 9 999 kronor till fysiska personer av fysiska personer som inte är arbetsgivarregistrerade eller dragit av skatt

Kontrolluppgift lämnad person med:	Antal		Belopp
	Arbetsgivare privatperson	Anlitade privatpersoner	Summa kontant bruttolön, Mnkr
Inte F/FA-skatt	225	294	0,7
F-skatt	50	97	0,1
FA-skatt	143	348	0,3
Summa	418	739	1,1

Av de 418 utbetalarna finns nämligen 193 utbetalare som har F-/FA-skatt. En näringsidkare kan emellertid också göra något "privat" och lämna kontrolluppgift för detta. Vi kan emellertid konstatera bara 225 "vanliga medborgare" dvs. personer som inte är företagare eller arbetsgivarregistrerade har betalt ur ersättning år 2003 i intervallet 1 000 – 9 999 kronor och därvid lämnat 294 kontrolluppgifter till personer som inte heller har F/FA-skatt.

Slutsatsen är att den "vita" felaktiga kontrolluppgiftsredovisningen av privatpersoner är större än den korrekta vilket i sin tur visar att kunskapen om hur man ska göra är dålig och/eller svårtillgänglig. Gör gärna övningen att i Skatteverkets broschyrer eller på Internet hitta hur en privatperson ska lämna kontrolluppgift om man utbetalt ersättning till en annan privatperson på 3 tkr!

5.1.3 Sammanfattning

Vi bedömer att privatpersoner år 2003 redovisat "vitt" genom att lämna kontrolluppgift till Skatteverket i den omfattning som framgår av nedanstående tabell:

Tabell: Antal privatpersoner som lämnat kontrolluppgift år 2003

Enbart kontrolluppgift, ersättning under 10 tkr	Antal		Belopp
	Arbetsgivare privatperson	Anlitade privatpersoner	Summa kontant bruttolön, Mnkr
Ersättning i ruta 25	129	156	0,7
Ersättning i ruta "kontant lön"	418	739	1,1
Summa	547	895	1,8

Det rör sig alltså om en vit ersättning på mindre än 2 miljoner kronor och färre än 1 000 anlitade personer – ett mycket litet antal personer använder alltså denna metod för att redovisa "vitt".

Vi kan också konstatera att de flesta inte känner till reglerna och därför redovisar fel och lämnar uppgiften i ruta 11 dvs. anger ersättningen som kontant lön med påföljd att mottagaren i regel inte påförs avgifter på mottagen ersättning därför att Skatteverket inte har resurser att rätta denna typ av "småfel".

5.2 Privatpersoner som lämnat "förenklad skattedeklaration"

5.2.1 Allmänt om regelverket

Omfattningen på andra delar av det vita arbetet kan vi få fram genom att sammanställa och analysera uppgifter som rör den förenklade skattedeklarationen, fSKD.

Reglerna om förenklad skattedeklaration tillämpas¹² fullt från och med år 2002. Skatteverket har tagit fram en broschyr¹³ "Förenklad skattedeklaration för privata tjänster 2005" som också innehåller blanketten "Förenklad skattedeklaration" samt ett blad med ett inbetalningskort.

Reglerna har tillkommit för att förenkla skatteredovisningen för privatpersoner som anlitar någon för att utföra ett arbete och ersättningen överstiger 10 000 kr. Regelverket är i första hand tänkt att användas där mottagaren har A-skattsedel.

Den praktiska fördelen med fSKD:n är att man inte behöver registrera sig som arbetsgivare¹⁴ och att all skatteredovisning och betalning kan klaras av vid ett och samma tillfälle – man behöver inte lämna kontrolluppgift¹⁵ och kontrolluppgiftssammandrag.

¹² Prop. 2000/01:7, SFS 2000:1000

¹³ SKV 448 utgåva 6

¹⁴ När en förenklad skattedeklaration kommer in gör Skatteverket en arbetsgivarregistrering och avregistrerar sedan direkt.

I övrigt gäller vid användningen av fSKD:

- Att skatteavdraget alltid är 30 procent
- Att företagsstödet (5 %) är beaktat i avgiftsprocentsatserna på deklarationsblanketten
- Att bostads- och kostförmåner är schabloniserade
- Att reglerna om schabloniserad skönsbeskattning inte kan komma att tillämpas
- Att reglerna om förseningsavgift inte tillämpas

Som ovan nämnts är fSKD:n primärt avsedd för belopp på minst 10 000 kr per år och mottagare eftersom man normalt inte är skyldig att betala avgifter på belopp under 10 000 kr. Från denna huvudregel finns två undantag och de gäller i beloppsintervallet 1 000- 9 999 kronor:

1. att man har kommit överens om att utbetalaren ska betala avgifterna eller
2. att det är fråga om utbetalning till en god man eller förvaltare.

Om man använder fSKD i dessa fall är man skyldig att både dra skatt och betala avgifterna, jfr 8 kap 8 par p 5 skattebetalningslagen.

5.2.2 Omfattningen

Av tabellen nedan framgår i vilken utsträckning den förenklade skattedeklarationen, fSKD, används.

Tabell: Förenklad skattedeklaration, antal arbetsgivare och omfattningen på uppgiftslämnandet verksamhetsåren 2002-2004

Verksamhetsår	Antal arbetsgivare som använt fSKD	Antal månader lämnats*	Antal månader i snitt per arbetsgivare	Omfattad lönesumma (inkl. ev. omprövningar)	
				Totalt belopp mnkr	Genomsnitt per arbetsgivare, kr månad, kr
2002	4 359	4 810	1,10	40,3	9 241 8 374
2003	12 075	14 411	1,19	114,7	9 496 7 957
2004	15 430	18 417	1,19	148,7	9 634 8 071

*Om samma person lämnat fSKD för flera olika personer under samma månad har dessa räknats som 1 månad i denna statistik

Introduktionsåret 2002 användes fSKD:n bara av fyra tusen personer men därefter har användningen ökat. Hela 94 % av uppgiftslämnarna lämnas bara en (1) fSKD per år. Ökningen av antalet fSKD kan till en del förklaras med att personer som tidigare lämnat "vanlig" skattedeklaration – gått över till att använda fSKD. Men huvuddelen av förklaringen ligger i att fler ersättningar till god man redovisas korrekt.

När en person lämnar en fSKD genererar det tekniska systemet för varje arbetsgivare en kontrolluppgift per mottagare oavsett antalet utbetalningsmånader. Nedanstående tabell innehåller uppgifter för år 2004 om hur kontrolluppgifterna fördelar sig på arbetsgivarna efter antalet kontrolluppgifter.

¹⁵ Med undantag för fall där skatteavdrag gjorts för utomlands bosatta enligt SINK-lagen. Då ska s.k. grön kontrolluppgift (RSV 2340) lämnas

Tabell. Förenklade skattedeklarationen 2004.

Antal anlitade personer per uppgiftslämnare samt genomsnittlig ersättning

Antal kontrolluppgifter per arbetsgivare	Antal arbetsgivare	Genomsnittlig lönesumma per	
		arbetsgivare kr	anlitad person kr
Lönesumma 0	101		
Uppgift om KU saknas	73	12 388	..
1	14 464	7 999	7 999
2	663	26 066	13 033
3	84	46 522	15 507
4	35	85 860	21 465
5	10	68 161	13 632
6 - 10	11	192 614	26 158
11 - 20	4	564 382	40 313
20 -	0	0	0
Totalt exkl. lönesumma 0 och KU saknas	15 271	9 492	8 855
Antal anlitade personer totalt (av de med lönesumma >0 och där det kommit KU)		16 369 st.	
Genomsnittligt antal anlitade personer		1,07 st.	

* Uttaget ur GIN-Skatt gjort den 14 februari 2005 innan inläsningen av kontrolluppgifter var fullständigt slutförd.

Parentetiskt kan noteras att i materialet finns 101 fall där lönesumman är noll kronor. Det är deklarerare som använt fSKD i stället för att arbetsgivaren lämnat kontrolluppgift eller där skatt avdragits men avgifter inte ska betalas. Dessa fall går inte att hantera i systemet utan lönesumman "nollas". Effekten blir att fSKD:n inte fungerar som kontrolluppgift. Denna åtgärd behövs för att man ska få in uppgiften om avdragen skatt i "systemet". Deklarerar inte personen blir effekten att nu nämnd preliminärskatt återbetalas.

Det är sällan en privatarbetsgivare lämnar mer än fSKD. För gode män gäller att de i regel har årsarvoden.

Mer detaljerade uppgifter om de som lämnat fSKD år 2004 finns i följande tabell.

Tabell. Förenklade skattedeklarationen inkomståret 2004. Antal personer som lämnat deklARATION med fördelning på kön och ålder samt deklarerade lönesummor

Ålder	Antal personer			Lönesumma, mnkr			Genomsnitt per arbetsgiv., kr		
	Män	Kvinnor	Alla	Män	Kvinnor	Alla	Män	Kvinnor	Alla
-17	40	42	82	0,2	0,1	0,3	4 280	3 042	3 646
18 - 24	112	95	207	0,7	0,6	1,3	6 414	6 283	6 354
25 - 34	387	282	669	7,1	3,3	10,4	18 297	11 687	15 511
35 - 44	793	520	1 313	10,0	6,0	15,9	12 567	11 479	12 136
45 - 54	1 151	770	1 921	13,6	6,6	20,3	11 840	8 616	10 547
55 -64	1 467	989	2 456	17,3	9,5	26,8	11 783	9 600	10 904
65 -74	1 037	835	1 872	9,5	6,7	16,2	9 180	8 017	8 661
75 - 84	1 310	1 815	3 125	10,3	14,0	24,4	7 899	7 721	7 795
85 -	881	2 418	3 299	7,2	18,8	26,0	8 192	7 766	7 880
Dödsbon			501			4,3			8 626
Summa	7 178	7 766	15 445	75,9	65,6	145,9	10 579	8 448	9 444
varav Personer över 65 år (exkl. dödsbon)	3 228	5 068	8 296	27,1	39,5	66,6	8 390	7 791	8 024
Dito andel %	45%	65%	56%	36%	60%	47%			

Mer än hälften av deklARATIONerna lämnas av personer som är över 65 år. Det är i första hand äldre personer som behöver god man. Det är något fler kvinnor som lämnar fSKD vilket huvudsakligen beror på att de lever längre, detta syns tydligt i åldersgruppen över 85 år. Av mottagarna är ungefär en fjärdedel (23%) äldre än 65 år. Detta sammanhänger troligen med att det är ofta en nära anhörig som är god man.

I nedanstående tabell har arbetsgivarna fördelats både på intervall för ålder och för lönesumma.

**Tabell. Förenklade skattedeklarationen inkomståret 2004.
Arbetsgivare efter ålder och lönesumma.**

Ålder	Lönesumma per arbetsgivare, tkr								
	0	-1	1 - 5	5 - 10	10 - 25	25 - 50	50 - 100	100 -	Alla
-17	1		65	12	4				82
18 - 24	4	4	72	101	25	1			207
25 - 34	9	5	196	288	109	24	23	15	669
35 - 44	11	8	430	558	205	52	29	20	1 313
45 - 54	12	18	546	923	314	63	28	17	1 921
55 - 64	17	18	624	1 228	431	77	39	22	2 456
65 - 74	15	17	498	979	311	36	8	8	1 872
75 - 84	11	17	816	1 708	532	30	8	3	3 125
85 -	9	26	853	1 727	640	37	5	2	3 299
Dödsbon	12	3	176	202	77	25	5	1	501
Summa antal	101	116	4 276	7 726	2 648	345	145	88	15 445
Belopp totalt, mnkr	0,0	0,1	14,5	56,2	36,2	11,7	9,9	17,4	145,9
<i>Fördelning på storleksklass:</i>									
- antal	0,7%	0,8%	28%	50%	17%	2%	1%	1%	100%
- belopp	0,0%	0,1%	10%	38%	25%	8%	7%	12%	100%

I materialet finns enstaka större belopp – 88 arbetsgivare har betalat ut mer än 100 000 kronor. Den högsta belopp en arbetsgivare betalt ut under år 2004 och redovisat på fSKD uppgår till drygt 1 miljon kronor. Flertalet sådana större belopp bedöms avse ersättning från personer som har personliga assistenter.

5.2.3 Redovisar de gode männen?

År 2001 infördes bestämmelser¹⁶ om att man kunde avtala om att utbetalaren ska betala avgifterna. I samband därmed infördes särbestämmelser beträffande ersättning för arbete som utförs av god man eller förvaltare – eller på lagtextspråk – ”sådan ersättning som avses i 12 kap. 16 § föräldrabalken”.

Dessa innebär att huvudmannen (den som anlitar den gode mannen) alltid är skyldig att göra skatteavdrag och betala arbetsgivaravgifter om ersättningen för arbetet uppgår till minst 1 000 kronor under kalenderåret.¹⁷

Bakgrunden var att det ifrågasattes om den som betalar ut ersättning för arbete till god man ska kunna sluta en överenskommelse som berör hans egen ekonomi med den person han ska företräda, dvs. huvudmannen.

Den gode mannen kan välja mellan att låta registrera huvudmannen som arbetsgivare eller tillämpa reglerna om förenklad skattedeklaration.

¹⁶ Prop. 1999/2000:6, SFS 1999:1300

¹⁷ Dessa undantagsbestämmelser finns i 2 kap 7 § 2. i socialavgiftslagen 2000:980 och 5 kap 3 § d) skattebetalningslagen 1997:483

Ett typiskt arvode till en god man ligger under 10 000 kronor.

Enligt uppgift från granskarna avser nästan alla fSKD avse ersättningar till gode män. Om så är fallet används fSKD inte i första hand för att lämna uppgifter om ersättningar till personer som arbetar i en persons hushåll eller extraknacker med byggnadsarbeten. Men redovisar då alla gode män sina ersättningar?

Enligt uppgifter från Svenska Kommunförbundet¹⁸ fanns i landets kommuner 51 398 godmanskap anordnade enligt 11 kap. 4 § föräldrabalken år 2000. Samtidigt fanns 4 784 förvaltarskap. Antalet gode män var enligt kommunförbundets uppgifter 37 720 år 2000. Av dessa hade 339 fler än tio ärenden.

En fråga som ställts är om en hjälpbehövande enskild verkligen skall betraktas som arbetsgivare i förhållande till sin företrädare. Ett sätt att komma till rätta med problemet skulle kunna vara att låta kommunen stå som arbetsgivare för samtliga förordnade företrädare och betalar ut arvoden och sköter skatteredovisningen och därefter debiterar den enskilde. Frågan har behandlats *av utredningen om förmyndare, gode män och förvaltare*,¹⁹ SOU 2004:112. Med hänvisning till främst ökade kostnader för kommunerna bedömdes inte detta som en ändamålsenlig lösning.

I sammanhanget har utredningen dock inte berört kostnaderna för de enskilda eller de skatteför-luster som uppkommer till följd av att gode män och förvaltare inte deklarerar mottagna ersättningar.

Innan den förenklade skattedeklarationen infördes fanns mycket stora brister i gode mäns skatteredovisning. I sju undersökta kommuner hade gode männen i 85 procent av fallen inte redovisat sina arvoden.²⁰

Den förenklade skattedeklarationen och riktad information har förbättrat ordningen. Om minst 90 procent av alla fSKD används för redovisning av ersättningar till gode män och förvaltare rör det sig om högst 14 000 fall där ersättning betalats med fSKD. Detta antal kan dock inte utan vidare jämföras med antalet ersättningar till gode män och förvaltare, som enligt ovan uppgår till 56 000 stycken. När uppdragsgivarens inkomst eller förmögenhet inte överstiger två basbelopp står nämligen kommunen för arvodet. En grov uppskattning kan vara att kommunerna betalar ersättning i en tredjedel av alla godmanskap. Givet att uppskattningen är korrekt borde det finnas ungefär 37 000 redovisningar till gode män. Slutsatsen är under alla förhållanden att det fortfarande brister i de gode mäns redovisning av ersättningen från sina huvudmän. Sannolikt kommer högst var annan redovisning in till Skatteverket.

---

¹⁸ Statistik år 2000 avseende antal godmanskap och förvaltarskap

¹⁹ Frågor om Förmyndare och ställföreträdare för vuxna, SOU 2004:112, s. 838 ff.

²⁰ Uppföljning – riktad kontroll av nonfilers exkl. torg- och marknadshandel. Meddelande 1999-08-10 från Skattemyndigheten i Stockholm till Riksskatteverket, Dnr 6.01-107634-99/830, s. 6

5.2.4 Intervjuer av användare av blanketten

Bland de förenklade skattedeclarationerna finns 6 arbetsgivare som betalt ut mer än 400 tusen kronor. Två av dessa fall avser ersättning till personlig assistent, ett fall avser en person som byggt en egen villa med anställda yrkesmän och tre fall avser välbärgade personer som fått tjänster utförda privat.

Bland dem som lämnat fSKD finns 15 personer (varav 5 dödsbon) som lämnat fler än sex kontrolluppgifter. Nu levande personer har ringts upp och intervjuats eller tillskrivits om vad ersättningen avser. Fem personer hade ersatt hantverkare i samband med eget husbygge, tre personer hade haft personliga assistenter, en person hade renoverat sin bil, en person hade använt fSKD för att avlöna i näringsverksamheten tillfälligt anställd personal.

Så här tyckte några av de intervjuade:

Personen A driver en bokföringsbyrå med anställda och han har använt blanketten fSKD för en privat utgift – anställt en person som fått 44 tusen kronor för att reparera hans bil. A har utvecklat egna deklarationsprogram, lämnar ett par hundra inkomstdeklarationer om året och är en van användare av Skatteverkets hemsida. A uttalar sig spontant på följande sätt om fSKD: n och informationen kring den.

"Blanketten är väldigt svår att hitta och fylla i och jag är ändå kunnig inom området. Den är helt enkelt svår att skaffa fram. Dessutom är blanketten mycket krånglig – det tycker jag som är deklara-tionsvan! Om någon privatperson skulle komma så långt att man fått tag i blanketten betalar man svart hellre än att sätta sig in i hur blanketten fungerar. Under alla mina 34 år som redovisningskonsult har jag inte någon gång hjälpt någon med att använda sig av blanketten. Folk betalar svart eller anlitar någon med F-skatt. Att jag gjort det - använt fSKD:n är för att jag är hederlig. Det finns nästan inget skattesamvete kvar i det här landet och för den som vill göra rätt för sig är det väldigt krångligt."

Den intervjuade personen B har avlönat tre personer en kortare tid med sammanlagt 156 tusen kronor. Personen driver näringsverksamhet och ersättningarna är lönekostnader i näringsverksamheten. B har inte annars anställd personal.

Jag tyckte det var praktiskt att använda fSKD vid mina löneutbetalningar. Eftersom det bara var en kortare tid var den en onödig omgång att låta registrera sig. Men det vore bra om blanketten hade karbonpapper, då kunde arbetstagaren få det ena exemplaret som kvitto på preliminärskatten och jag ha det andra exemplaret i min bokföring när jag ska bokföra lön, skatt och avgifter.

Den intervjuade personen C driver vid sidan av sin anställning ett företag dvs. är näringsidkare och hon har använt fSKD.

"Jag har rustat mitt hus och avlönat arbetskraften med 257 tusen kronor och redovisat på fSKD. Jag tänkte att det måste finnas något billigare sätt än att anlita en företagare för 400 kr i timmen så jag har fått tag i yrkeskunnigt folk via arbetsförmedlingen som jag själv anställt. Några av dem – ja en hel familj faktiskt – var polacker. De fick samordningsnummer av skattemyndigheten.

Jag tänkte att det måste väl finnas något sätt i detta svartsamhälle att anställa någon privat och göra rätt för sig. Det är ju betydligt billigare att själv anställa någon, betala avtalsenlig lön och betala avgifterna jämfört med att anlita en företagare då man ju också måste betala moms. Jag tror jag ringde skattemyndigheten och fick tips om er hemsida och laddade ner blanketten fSKD och information. Det var enkelt och smidigt. Men det måste komma ut mycket mer information om detta."

Intervjuade, som själva använt den förenklade skattedeklarationen, har olika uppfattning om det är lätt eller krångligt att använda blanketten men däremot är finns en samstämmig uppfattning om att informationen om regelverket är svårtillgänglig och svåröverskådlig.

5.2.5 Fusk med A-kassan

Vid en intervju med en person som använt fSKD för att avlöna personer vid sitt privata husbygge sade personen att de anlidade personerna hade flera liknande anställningar. En undersökning av just de personer denna person anlitat framkom att så var fallet men det framkom också att anlidade personer också haft A-kassa enligt följande:

Tabell. Fyra byggnadsarbetare för vilka lämnats inkomstuppgift med förenklad skattedeklaration. Omfattningen av deras fusk med A-kassa.

Person	Antal privat- anställningar	Lönemånader	Summa lön, tkr	A-kassa, belopp tkr	A-kassetid, veckor (w)
A	3	jan-maj, juli-nov,	193	71	hela året
B	3	jan-maj, juli-okt	173	72	från w 21-
C	3	jan-juni, aug-nov	183	68	från w 15-
D	3	jan-juni, aug-nov	207	75	från w 21-

Person A har haft ersättning från A-kassan hela året och arbetat större delen av året. Övriga har haft ersättning från A-kassan under större delen av året och under stor del av denna tid arbetat och uppburit lön. Det är känt att det förekommer att de som har A-kassa jobbar svart. Stickprovet ovan visar att det också förekommer att de jobbar "vitt" samtidigt som de har A-kassa. Att *alla* i detta lilla stickprov uppburit lön samtidigt som de haft A-kassa bedöms vara en tillfällighet som kan sammanhålla med att uppdragsgivarna är privatpersoner.

A-kassan, i detta fall Byggnadsarbetarnas arbetslöshetskassa, har vid telefonförfrågan uppgett att man inte har någon kontroll mot arbetsgivarnas redovisningar eller mot deklaraionsuppgifter i en persons inkomstdeklaration. Skälet uppges vara att deklaraionen kommer långt senare än den tidpunkt då uppgift om ersättningen lämnas till Skatteverket. När det gäller fSKD lämnas dock uppgifter månatligen. Om man införde ett system med kontrolluppgift per månad skulle nära i tiden kunna kontrolleras att en person inte arbetade samtidigt som personen har A-kassa. Med ett sådant system skulle samhället få helt andra förutsättningar att bekämpa även annat bidragsfusk.

5.2.6 Särskilt om avdragen skatt

Man är man skyldig att dra preliminärskatt med 30 procent om ersättningen överstiger 10 000 kr. Detsamma gäller för gode man och förvaltare redan i beloppsintervallet 1 000 – 9 999 kronor. För belopp under 1 000 behöver man inte dra preliminärskatt.

Använder man fSKD måste man dock alltid dra av skatt med 30 procent. Men det händer att uppdragsgivarna drar både mer eller mindre i preliminärskatt.

Tabell. Förenklade skattedeklarationen 2004. Avdragen preliminär skatt enligt uppgift på fSKD. Efter lönesummans storlek

Löne- summa tkr	Antal arbetsgivare			Löne- summa för mnkr	Angivet underlag mnkr	Avdragen skatt mnkr	Avdragen skatt i % av	
	Totalt	varav prel. skatt dragits	prel. skatt inte dragits				Löne- summan för avdragen skatt	Angivet underlag för avdragen skatt
-1	116	95	21	0,1	0,1	0,0	26%	37%
1 - 10	12 002	10 526	1 476	70,6	55,3	19,8	28%	36%
10 -	3 226	3 006	220	75,2	59,2	23,3	31%	39%
Totalt	15 344	13 627	1 717	145,9	114,5	43,2	30%	38%

Man drar uppenbarligen mer preliminär skatt än man behöver. I den praktiska hanteringen förekommer det att Skatteverket genom ett omprövningsbeslut inte åtgärdar att skatt inte dragits.

Det förekommer att personer använder den förenklade skattedeklarationen för att lämna uppgift enbart avdragen skatt – fast då registreras i systemet ingen lön för personen i fråga utan hela preliminärskatten gottskrivs och i princip återbetalas. Det rör sig dock bara om ett hundratal fall om året.

5.2.7 Slutsatser om vit redovisning med användande av förenklad skattedeklaration

Det lämnas drygt 15 000 förenklade skattedeklarationer. Men uppskattningsvis 90 procent av dessa avser ersättning till gode män. Men den bedömningen görs att som mest var annan redovisning av ersättning till gode män är "vit".

Det finns delade meningar bland de skattskyldiga som använt den förenklade skattedeklarationen om den är enkel eller svår men det finns en samstämmig uppfattning om att informationen om regelverket är svårtillgänglig och svåröverskådlig.

I ett mindre stickprov om fyra personer framkom att de vid sidan om den vita ersättningen uppbar A-kassa med betydande belopp och att kontrollen från A-kassans sida mot inkomsterna i deklARATIONEN inte görs rutinmässigt. En sådan kontroll bedöms förhindra fusk särskilt om man inför kontrolluppgift per månad.

5.3 Privatpersoner som lämnat "vanlig" skattedeklaration

Vi tittar nu på den tredje och sista metoden som privatpersoner kan lämna uppgift om ersättning för privata tjänster nämligen genom att lämna "vanlig" skattedeklaration, för att se hur mycket som privatpersoner redovisar "vitt" med denna metod.

Före tillkomsten av den förenklade skattedeklarationen redovisade privatpersoner som var arbetsgivare på samma sätt som företagare som var arbetsgivare. Några privatpersoner har flera anställda och tycker den gamla metoden – vanlig SKD är praktiskt. Andra har vant sig vid det gamla systemet och vill därför inte byta.

Tabellerna nedan omfattar privat arbetsgivare som lämnat vanlig skattedeklaration (en eller flera månader) för inkomståret 2004 och där lönesumman under året är 1 kr eller mer. Totalt fanns det 1 098 sådana arbetsgivare.

För arbetsgivare, där det finns uppgift om antalet lämnade kontrolluppgifter uppgick antalet kontrolluppgifter till 1 620 stycken. Det verkliga antalet anlidade personer antas vara detsamma, men det finns en viss osäkerhet²¹ i antalet.

Tabell. Vanliga skattedeklarationen – privat arbetsgivare. Inkomståret 2004. Fördelning efter antalet månader som arbetsgivaren har lämnat SKD

Antal månader under året som SKD lämnats*	Antal arbetsgivare	Lönesumma		
		Belopp mnkr	Genomsnitt per	
			arbetsgivare kr	månad kr
1	896	7,2	8 025	8 025
2	74	1,1	14 749	7 374
3	10	0,5	48 751	16 250
4	9	1,0	106 231	26 558
5	11	1,0	87 307	17 461
6	10	1,1	113 088	18 848
7	5	1,2	244 418	34 917
8	2	0,7	335 815	41 977
9	7	0,8	107 878	11 986
10	8	2,8	344 017	34 402
11	9	2,4	263 211	23 928
12	57	35,6	625 018	52 085
Totalt	1 098	55,2	50 285	25 074

* Avser SKD med positivt lönesumma; nolldeklarationer ingår inte.

Totalt antal arbetsgivare med positivt löneunderlag uppgick till 1 098 och de hade lämnat deklara- tioner (exkl. nolldeklarationer) för sammanlagt 2 202 månader dvs. i snitt 2 månader per ar- betsgivare. Bara 57 personer hade lämnat positiva deklara- tioner alla årets månader.

²¹ För 44 arbetsgivare saknas uppgift om antalet lämnade kontrolluppgifter. Vad detta beror på har inte utretts men så den verkliga siffran för antal kontrolluppgifter och anlidade personer kan vara något högre.

Mer än 80 procent av alla privatarbetsgivare lämnar alltså SKD bara en gång om året. För det stora flertalet av dessa fall torde det vara fråga om gode män som valt att inte byta till det nya systemet med förenklad skattedeklaration. Hela 35 miljoner som motsvarar 62% av den totala lönesumman redovisas dock av privatarbetsgivare som lämnar deklaration varje månad. Kan då det förklaras?

En analys av storleken på inkomsterna som redovisas i de olika typerna av deklarationer utfaller på följande sätt:

Tabell. Jämförelse av storleken på ersättningar, fSKD jämfört med SKD.

Förenklad skattedeklaration		Vanlig skattedeklaration	
1:a kvartilen	4 631	1:a kvartilen	5 018
Medianvärde	6 948	Medianvärde	7 040
3:e kvartilen	9 300	3:e kvartilen	9 650
Maxvärde	1 033 539	Maxvärde	2 392 380

Det är ingen större skillnad i strukturen på förenklad och vanlig skattedeklaration. En slutsats är därför att det är fråga om samma typ av personer dvs. gode män och personliga assistenter som dominerar i materialet – de gode männen på antalssidan och de personliga assistenterna på beloppssidan.

Skyldighet att göra skatteavdrag för belopp under 10 tkr gäller bara när mottagaren är god man etc. I de fall ersättningen understigit 10 tkr har skatteavdrag gjorts i 76 procent av fallen.

Följande tabell visar personernas åldersstruktur när det gäller utbetalda ersättningar som utbetalats med "vanlig" skattedeklaration.

Tabell. Vanliga skattedeklarationen – privat arbetsgivare. Inkomståret 2004. Antal personer som lämnat skattedeklaration samt lönesumma med fördelning på kön och ålder

Ålder	Antal personer			Lönesumma, mnkr			Genomsnitt per arbetsgiv., kr		
	Män	Kvinnor	Alla	Män	Kvinnor	Alla	Män	Kvinnor	Alla
-17	4	10	14	0,8	4,7	5,5	202 144	471 236	394 353
18 - 24	3	6	9	0,8	1,1	2,0	277 796	187 481	217 586
25 - 34	36	26	62	4,6	3,0	7,6	126 654	117 159	122 672
35 - 44	77	52	129	11,7	4,7	16,5	152 499	90 669	127 576
45 - 54	93	66	159	5,0	4,1	9,0	53 517	61 632	56 886
55 -64	116	78	194	5,0	2,2	7,2	43 499	28 160	37 332
65 -74	82	59	141	2,9	1,0	3,9	35 373	17 285	27 804
75 - 84	71	120	191	0,6	1,0	1,5	7 822	8 013	7 942
85 -	50	146	196	0,5	1,1	1,6	9 829	7 677	8 226
Dödsbon			3			0,3			111 198
Summa	532	563	1 098	31,9	23,0	55,2	59 989	40 790	50 285
varav Personer över 65 år (exkl. dödsbon)	203	325	528	3,9	3,1	7,0	19 445	9 545	13 352
Dito andel %	38%	58%	48%	12%	14%	13%			

Anm. Statistiken i tabellen omfattar endast de fall löneunderlaget är positivt dvs. nollbeslut har exkluderats.

Som framgår av åldersfördelningen och den genomsnittliga ersättningen per arbetsgivare är det fråga om höga ersättningar som betalas av personer som är unga. Personer under 17 år exempelvis betalar ut ersättning i genomsnitt på nästan 400 tusen kronor.

En mer detaljerad analys av fördelningen framgår av följande tabell:

Tabell. Vanliga skattedeklarationen – privat arbetsgivare. Inkomståret 2004. Fördelning efter storleken på arbetsgivarens lönesumma

Ålder	Lönesumma per arbetsgivare, tkr									
	-1	1 - 5	5 - 10	10 - 25	25 - 50	50 - 100	100 - 500	500- Alla		
-17		1	2	2		2	1	6	14	
18 - 24		3	1			2		1	2	9
25 - 34		16	31	2	3			5	5	62
35 - 44	3	22	53	20	2	6		11	12	129
45 - 54		40	76	18	7	4		7	7	159
55 -64		47	102	21	3	6		13	2	194
65 -74		35	82	15	2	1		4	2	141
75 - 84	1	40	121	26	1	2				191
85 -	1	51	112	30		1		1		196
Dödsbon		1				1		1		3
Summa antal	5	256	580	134	20	23		44	36	1 098
Belopp totalt, mnkr	0,0	0,9	4,1	1,9	0,7	1,7		12,0	33,9	55,2
<i>Fördelning på storleksklass:</i>										
- antal	0%	23%	53%	12%	2%	2%		4%	3%	100%
- belopp	0%	2%	7%	3%	1%	3%		22%	61%	100%

Anm. Statistiken i tabellen omfattar endast de fall lönesumman är positiv dvs. nollbeslut har exkluderats.

När det gäller de anlidade personerna har endast en mindre del av ersättningen (5%) tillfaller personer över 65 år jämfört med 23 % för fSKD. Sannolikt finns i materialet för SKD fler personliga assistenter och de är inte i samma utsträckning besläktade som är fallet för gode män vilket i sin tur gör att mottagarna är yngre.

Bland dem som lämnat SKD finns 11 personer som enligt tabellen ovan lämnat mer än tio kontrolluppgifter. Dessa personer har undersökts. De har lämnat kontrolluppgifter till 219 personer på sammanlagt 11,8 miljoner kronor. I samtliga fall är det fråga om personer som avlönat personliga assistenter.

5.3.1 Slutsatser beträffande användningen av "vanlig" skattedeklaration

Det är i allt väsentligt samma personer som använder vanlig skattedeklaration som förenklad skattedeklaration dvs. det är fråga om ersättningar till gode män men det finns något fler som redovisar assistansersättningar med denna metod.

Motsatsvis dras slutsatsen att inte heller med den tredje och sista metoden är det fråga om att privatpersoner i någon större utsträckning lämnar uppgifter till Skatteverket om köp av privata tjänster.

6 Särskilt om personliga assistenter

6.1 Allmänt

Om man är funktionshindrad kan man ha rätt till hjälp av personlig assistent, även efter att man fyllt 65 år. Personlig assistans är ett personlig utformat stöd som ges i olika situationer av ett begränsat antal personer. För att få personlig assistans måste det finnas behov av hjälp med något av följande grundläggande behov: hjälp med personlig hygien, hjälp med måltider, hjälp med att klä av och på sig, hjälp med att kommunicera eller annan hjälp som förutsätter ingående kunskaper om den funktionshindrade.

Assistansersättningen är inget kontantstöd utan är tänkt att användas för att avlöna assistenter som i sin tur betalar skatt och vars arbetsgivare betalar sociala avgifter. En stor del av assistansersättningen ska därför återvända till stat och kommun i form av skatteintäkter. I de flesta fall utbetalas pengarna till anordnaren. Pengarna går direkt till brukaren endast i de ganska få fall då han eller hon själv är anordnare, d.v.s. står som arbetsgivare till sina assistenter.

Av Försäkringskassans information²² framgår följande:

"Lagen är utformad på ett sådant sätt att du själv har stort inflytande över hur stödet ska ges. Du kan själv bestämma hur du väljer ordna assistens, till exempel genom att

- *själv vara arbetsgivare och anställa en eller flera assistenter*
- *begära assistans genom kommunen*
- *tillsammans med andra funktionshindrade bilda en förening eller ett kooperativ som blir arbetsgivare för flera assistenter*
- *anlita annat företag eller organisation*
- *delvis vara arbetsgivare själv och delvis ha assistans genom kommunen eller annat organ.*

Om du tänker anlita en hushållsmedlem som assistent kan du få assistansersättning även för det.

Hushållsmedlemmen ska då anställas genom kommunen eller ett fristående organ, till exempel ett kooperativ.

Annan anordnare än kommunen ska ha gällande F-skattsedel och vara registrerad som arbetsgivare hos Skatteverket."

Det har förekommit att sista meningen felaktigt har tolkats som att en handikappad ska ha F-skattsedel om han eller hon ska anställa någon. Meningen torde emellertid vara att regeln ska tillämpas om *annan än personen själv* skall vara anordnare av sin assistans. Feltolkningen har enligt uppgift lett till att bolag bildats för att ta hand om ersättningen och i bolaget har de personliga assistenterna anställts.

---

²²<http://www.forsakringskassan.se/fakta/assistansersattning/?page=/privatpers/funktionshindrad/assers/index.php>

En person som ska anställa personliga assistenter som vill redovisa på vanlig skattedeklaration ska lämna en skatte- och avgiftsanmälan (SOA) och då ange att man är privatarbetsgivare för personliga assistenter. Men det går också bra att använda den förenklade skattedeklarationen.

I Sverige – till skillnad mot i Finland och i Danmark – krävs inte att brukaren ska ha förmåga att vara arbetsgivare.

6.2 Kontrollen av ersättningarna

Riksrevisionen har granskat den statliga assistansersättningen till funktionshindrade. Resultatet har redovisats i rapporten (RiR 2004:7) *Personlig assistans till funktionshindrade*.

Omkring 12 000 personer i landet får i dag personlig assistans med statlig assistansersättning från försäkringskassan, och omkring 45 000 personer arbetar som personliga assistenter. De samlade kostnaderna för stat och kommun är för närvarande totalt 11,5 miljarder kronor. Det är alltså frågan om mycket stora belopp rent statsfinansiellt.

Riksrevisionen skriver:

Riksrevisionen anser att de viktigaste hindren för en effektiv administration av personlig assistans utgörs av otydligheter i lagstiftningen i kombination med det delade huvudmannskapet och mängden av inblandade aktörer. Dessa förhållanden beror på det av riksdag och regering beslutade regelverket för assistansersättningen. Det finns även mer specifika administrativa hinder för effektivitet – regler om retroaktiv ersättning, långa handläggningstider hos försäkringskassorna, preliminära utbetalningar med justeringar i efterhand etc. Till detta kommer brister i den ekonomiska kontrollen. Assistansersättningen är kopplad till den assistansberättigade (brukaren) men utbetalas vanligen till anordnaren. För den enskilde brukaren är det svårt att veta hur pengarna används. Det gäller även när kommunen anordnar assistansen.

- - - -

Den ursprungliga tanken med reformen var att assistansen skulle styras av den enskilde brukaren för att främja dennes självständighet. Tillsyn av en offentlig myndighet ansågs strida mot dessa intentioner. Intentionerna har emellertid inte fått fullt genomslag i praktiken då många brukare har svårigheter att själva styra sin assistans.

Kommersialisering av assistansen. En oavsiktlig följd av reformen är att det skapats en marknad för privata assistansanordnare som inte alltid är seriösa. De administrativa särdragen hos assistansersättningen och den svaga kontrollen gör att det finns stora möjligheter för privata företag att bedriva en vinstgivande verksamhet med små egna insatser. Det finns också enligt Riksrevisionen risker för missbruk av assistansersättningen.

- - -

Riksrevisionen anser att det finns stora behov av att snarast förbättra administrationen av assistansersättningen och att strama upp den ekonomiska kontrollen. Vidare anser Riksrevisionen att tillsyn av verksamheten personlig assistans bör införas för alla assistansanordnare och att tillstånd bör krävas för privata assistansanordnare.

De finska, danska och norska lagarna ställer stora krav på brukarens förmåga att leda servicen som ett krav för att få den beviljad.

6.3 Bedömning

Det är uppskattningsvis bara ca 3 procent eller 300-400 personer som själva anställer personliga assistenter och är registrerade som privatarbetsgivare. Men med tanke på att assistansersättningen ligger på cirka 12 miljarder kronor och en tredjedel av detta belopp, eller cirka 4 miljarder kronor, hamnar hos privata entreprenörer och privatarbetsgivare kan finnas anledning att undersöka i vilken utsträckning löneutbetalningar till personliga assistenter verkligen redovisas på föreskrivet sätt.

Varken Försäkringskassan eller kommunerna kontrollerar nämligen om till anordnaren/privatarbetsgivaren utbetald ersättning används för utbetalning av lön och tillhörande avgifter. I den utsträckning kontroll sker avser kontrollen tidsåtgång i tidrapporter och inte tillhörande löneutbetalningar och avgifter.

Enligt vår uppfattning finns ett stort behov av att snarast förbättra administrationen och strama upp den ekonomiska kontrollen av assistansersättningen.

7 Vad anser erfarna skattetjänstemän om systemet?

Skatteregionerna har fått en enkät med frågeställningar som rör den förenklade skattedeklarationen.

Skattekontoren svarar att andelen av fSKD, som avser gode män, uppgår till minst 90 procent.

Om man bortser från ersättningar till gode män torde de flesta fSKD som privatpersoner lämnar avse byggnadsarbeten eller liknande.

De vanligast förekommande felen de skattskyldiga gör vid redovisning på fSKD rör kostnadsersättning och kostnadsavdrag.

Flertalet handikappade med personlig assistent redovisar inte på fSKD utan på vanlig SKD och lämnar kontrollavgifter.

Det är inte ofta förekommande att företagare t ex vid tillfällig anställning av enstaka personer använder fSKD i stället för att låta registrera sig som arbetsgivare. Under förutsättning att företagaren inte har andra anställda leder detta dock inte till några problem.

Skattekontoren anser att medborgarna inte känner till hur man ska redovisa skatt på privata tjänster. Däremot anser man för egen del att blanketten fSKD är enkel att fylla i.

Skattekontoren efterlyser mer information om fSKD. Man trycker särskilt på att kommunerna (överförmyndarna) borde informera de gode männen.

8 Slutsatser

Den undersökning vi gjort visar tydligt att vanliga medborgare i mycket liten utsträckning redovisar "vitt". Med andra ord : "Man tar det svart!"

Om vi bortser från ersättningar till gode män och personliga assistenter lämnar uppskattningsvis mindre än två tusen personer uppgift om ersättning för köpta tjänster till Skatteverket avseende cirka två tusen uppdragstagare och till 50 miljoner kronor. Det är således uppseväckande små belopp som redovisas "vitt" när det gäller privatpersoners köp av tjänster.

I den enkätundersökning som vi låtit Demoskop göra har 32 - procent av de svenska hushållen under det senaste året köpt tjänster svart privat Det motsvara 2,3 miljoner personer. I hälften av fallen överstiger ersättningen 1 000 kronor. Och privatpersoners svarta köp av tjänster som de varit medvetna om är svarta beräknas till 11-12 miljarder kronor, dvs. högst en procent redovisas "vitt". Hur mycket av detta som är köp från personer med A-skatt eller F-skatt vet vi dock inget om.

Slutsatsen är ändå att lagstiftningen inte tillämpas av medborgarna utan det mesta av privatpersoners köp av tjänster från personer som inte har F-skatt sker "svart".

Det som inger betänkligheter är att våra undersökningar visar att de som agerar som köpare på den svarta marknaden kan också tänka sig att själva jobba svart och omvänt. Då attityderna till att köpa svart och jobba svart så starkt hänger samman bedömer vi att man inte effektivt kan bekämpa svartarbetet endast genom att försöka påverka attityderna hos dem som jobbar svart. Det är minst lika viktigt att försöka påverka köparnas attityder att få dem att inse att de också har ett ansvar.

Men enligt vår uppfattning räcker det inte bara med propaganda. I ett annat sammanhang kommer vi att behandla regelverket – det står inte i överensstämmelse med vad medborgarna anser är rimligt att beskatta. Det räcker i detta sammanhang på att i lagstiftningen inte finns något undantag för ersättningar för utfört arbete som betalas till personer i samma hushåll. Dessutom behöver regelverket förenklas.

Regler måste också vara kontrollerbara och det måste finnas sanktioner.

- Ett skattesystem utan kontroll är kollekt och
- kontroll utan sanktioner är deklarationshjälp.

Som beskrivits finns inga sanktioner mot personer som i begränsad omfattning betalar för privata tjänster men inte lämnar uppgifter om detta till Skatteverket. Det finns i detta fall inga förseningsavgifter, skattetilläggen kan undvikas och kontrolluppgiftslämnandet är inte alls sanktionerat.

En svensk strategi skulle därför kunna vara att:

- Attitydpåverkan av både köpare och säljare inom ramen för en nationell samling, om behovet av fastare regler och bättre regelefterlevnad där man samtidigt
- utformar tidsenliga regler och rutiner
- tillser att reglerna är kontrollerbara och att det vid överträdelse av reglerna finns enkla sanktioner
- ökad kontroll med sanktioner även av köparna

Abstract

Attityder till svartarbete

Resultat från fokusgruppsundersökningar med personer som köpt svart samt med företagare i fuskbranscher

Syfte och genomförande

Syftet med undersökningen var att få en förståelse för hur människor resonerar och tänker vid valet att köpa svarta tjänster eller utföra arbete svart. Undersökningen har också syftat till att ge input och nyanser för den efterföljande kvantitativa undersökningen.

Den kvalitativa metoden och datainsamlingen skedde utifrån fyra fokusgrupper.

- Två grupper med privatpersoner, representanter för köparsidan av svarta tjänster. En gruppintervju skedde i Stockholm och en i Örebro. Urvalet av privatpersoner skede mot bakgrund av en spridning med avseende på kön, ålder, inkomst, yrke och typ av tjänst man köpt svart. Antalet deltagare var 18 personer.
- Två grupper med småföretagare, representanter för branscher där det förekommer svartarbete. En gruppintervju skedde i Stockholm och en i Örebro. Urvalet av företagsrepresentanter gjorde mot bakgrund av bransch. De branscher som varit företrädade är renovering och reparation av byggnader, restaurang, frisör, städ och taxi. Totalt antal deltagande företagare var 14.

Att rekrytera privatpersoner som köpt svart till fokusgrupperna var inget problem. Annorlunda var det när det gäller rekryteringen av företagsrepresentanterna. Inledningsvis bjöds man in till en diskussion om svartarbete. Utav 90-talet ringda samtal var det inte en enda som var villig att delta. Brist på tid och/eller ointresse uppgavs som skäl. När man istället ändrade rekryteringssamtalet och bjöd in till en diskussion vars ämne var småföretagarens vardag blev resultatet ett helt annat. Nu fanns intresse av att delta. Av detta kan vi alltså dra slutsatsen att i vissa branscher känner sig småföretagare utpekade då det handlar om svartarbete. Troligtvis finns också en viss rädsla för att ett eventuellt utförande av svartarbete ska komma till myndigheternas kännedom.

Slutsatser

De slutsatser som drogs i den kvantitativa undersökningen är följande:

- I folkmun är svartarbete synonymt med ”utan kvitto”. Och ”utan kvitto” är i sin tur synonymt med billigare – en affär som bägge parter tjänar på – köparen får det billigare och säljaren får en ersättning som han inte skattar för. Byte av tjänster och gentjänster ses inte som något egentligt svartarbete.
- Det är skillnad på svartarbete och svartarbete. Resonemangen tyder på att som köpare upplever man snarare att man köper gråa än svarta tjänster.
  - Hushållsnära tjänster. Till sådana har man en odramatisk inställning. Den här typen av tjänster ses nästintill som en del av ekonomi och det är mer eller mindre en självklarhet att den typen av tjänster köps grått.

- Svart arbetskraft i organiserad form är ett beteende som upprör. Den exploatering och utnyttjande som följer med svart arbetskraft uppfattas som en mycket negativ del av ekonomin.
- Köp av hushållsnära tjänster har ett stort mått av individfokus över sig. Den samhällseliga aspekten finns nästan inte alls. Valet står inte mellan svart eller vitt utan mellan svart eller inte alls – något dåligt samvete finns inte.
- Gränsen för vad som utgör svartarbete och vad som istället är att betrakta som en grå tjänst styrs av:
  - Vem som utför tjänsten. Hjälp av familj och släkt är inte svartarbete. Köp av hushållsnära tjänster av någon man inte känner är köp av svartarbete men ”ljussvart” i jämförelse med svartarbete i organiserad form som vilket är ”mörk-svart”.
  - Frekvens. Att då och då ta betalt svart anses inte vara något allvarligt. Däremot är det allvarligt om utförande av tjänster sätts i system.
  - Tidpunkt för utförande. Utförs arbetet av säljaren på dennes fritid är köpet mer att betraktas som en tjänst än som ett reellt köp av en svart tjänst.
  - Belopp. Ju högre belopp desto större tendens till att betrakta en tjänst som svartarbete.
- En samhällselig moraluppluckring – mygel, fallskärmar och astronomiska löner – anses bli mer och mer utbrett. Detta antas medföra att eventuella betänkligheter kring om det är rätt att köpa tjänster svart minskar.
- Svartarbete är såväl en moralisk, som juridisk som en ekonomisk fråga. Både köpare och säljare av svartarbete vet att man gör fel men man rättfärdigar sitt handlande med argument som
  - att summan oftast är tämligen låg
  - att man ligger långt ifrån det omoraliska beteende som många höga chefer har
  - att man i det långa loppet trots allt gör rätt för sig genom all den skatt man betalar
  - att det inte är någon enskild individ som blir lidande
- Det finns en uppfattning om att viss typ av svartarbete – hushållsnära tjänster – alltid kommer att finnas. Idag anses det inte finnas några direkta incitament till att göra om köp av svarta (grå) tjänster till köp av vita tjänster.
- Förväntan på samhällseligt engagemang hänger samman med typen av svartarbete.
  - Uttalad förväntan om att samhället ska agera beträffande svarta anställningar och svart arbetskraft.
  - Ingen acceptans för samhällseligt engagemang i form av bestraffning vid köp av hushållsnära tjänster. Däremot finns ett intresse för att samhället gör det möjligt för gemene man att ha råd med hushållsnära tjänster i vit form. Det skulle trots allt kanske kännas bättre att köpa tjänster vitt.

Den skriftliga rapporten från Demoskop återges nedan:

Skatteverket

Attityden till svartarbete

Resultat från en kvalitativ undersökning

Anna Lundin & Anders Lindholm
December 2004

Bakgrund

- ▶ Undersökningens syfte har varit att ge en förståelse för bakomliggande resonemang till valet att köpa/utföra svarta kontra vita tjänster samt gränsdragningen för svart respektive vitt köp/utförande. Undersökningen har också syftat till att ge input och nyanser till nästkommande delar av Demoskops uppdrag från Skatteverket.
- ▶ Undersökningen har skett med hjälp av den kvalitativa metoden och datainsamlingen har skett utifrån fyra fokusgrupper.
  - ▶ Två grupper med privatpersoner, representanter för köparsidan av svarta tjänster, en i Stockholm och en i Örebro.
  - ▶ Två grupper med småföretagare, representanter för branscher där det förekommer svartarbete, en i Stockholm och en i Örebro.
  - ▶ Privatpersonerna har till sitt antal varit 18
  - ▶ Företagsrepresentanterna har till sitt antal varit 14
- ▶ Urvalet av privatpersoner skedde mot bakgrund av en spridning över följande:
  - ▶ Kön
  - ▶ Ålder
  - ▶ Inkomst
  - ▶ Yrke
  - ▶ Typ av svart tjänst som man köpt
- ▶ Urvalet av företagsrepresentanter mot bakgrund av bransch. De branscher som varit representerade är; renovering, reparation, restaurang, frisör, städ och taxi.

Bakgrund

- ▶ Ett resultat i sig är rekryteringsprocessen av företagsrepresentanterna. Inledningsvis bjöds man in till en diskussion om svartarbete. Utav 90-talet ringda samtal var det inte en enda som var villig att delta. Brist på tid och/eller ointresse uppgavs som skäl. När vi istället ändrade rekryteringssamtalet och bjöd in till en diskussion vars ämne var småföretagarens vardag blev resultatet ett helt annat. Nu fanns intresse av att delta. Av detta kan vi alltså dra slutsatsen att i vissa branscher känner sig småföretagare utpekade då det handlar om svartarbete. Troligtvis finns också en viss rädsla för att ett eventuellt utförande av svartarbete ska komma till myndigheternas kännedom.
- ▶ Projektledare för undersökningen har varit Anna Lundin och Anders Lindholm från Demoskop. Kontaktperson på Skatteverket har varit Håkan Malmer

Slutsatser

- ▶ Det är **skillnad** på **svartarbete** och svartarbete. Resonemangen tyder på att som köpare upplever man snarare att man **köper gråa** än svarta tjänster.
  - ▶ Hushållsnära tjänster. Till sådana har man en odramatisk inställning. Den här typen av tjänster ses nästintill som en del av ekonomi och det är mer eller mindre en självklarhet att den typer av tjänster köps grått.
  - ▶ Svart arbetskraft i organiserad form är ett beteende som upprör. Den exploatering och utnyttjande som följer med svart arbetskraft uppfattas som en mycket negativ del av ekonomin.
  - ▶ Köp av hushållsnära tjänster har ett stort mått av individfokus över sig. Den samhälleliga aspekten finns nästan inte alls. Individ Samhälle
- ▶ **Gränsen** för vad som utgör svartarbete och vad som istället är att betrakta som en grå tjänst styrs av:
  - ▶ **Vem** som utför tjänsten. Hjälpen av familj och släkt är inte svartarbete. Köp av hushållsnära tjänster av någon man inte känner är köp av svartarbete men "juss svart" i jämförelse med svartarbete i organiserad form vilket är "mörksvart".
  - ▶ **Frekvens**. Att då och då ta betalt svart anses inte vara något allvarligt. Däremot är det allvarligt om utförande av tjänster sätts i system.
  - ▶ **Tidpunkt** för utförande. Utförs arbetet av säljaren på dennes fritid är köpet mer att betraktas som en tjänst än som ett reellt köp av en svart tjänst.
  - ▶ **Belopp**. Ju högre belopp desto större tendens till att betrakta en tjänst som svartarbete.

Slutsatser

- ▶ En samhällelig **moraluppluckring** – mygel, fallskärmar och astronomiska löner – anses bli mer och mer utbredd. Detta antas medföra att eventuella **betänkligheter** kring om det är rätt att köpa tjänster **svart minskar**.
- ▶ Det finns en uppfattning om att viss typ av svartarbete – hushållsnära tjänster – alltid kommer att finnas. Idag anses det **inte** finnas några direkta **incitament** till att **göra om köp av svarta** (grå) tjänster **till** köp av **vita** tjänster.
- ▶ **Förväntan** på **samhälleligt engagemang** hänger samman med typen av svartarbete.
  - ▶ Uttalad förväntan om att samhälleligt ska agera beträffande **svarta anställningar**, svart arbetskraft.
  - ▶ Ingen acceptans för samhälleligt engagemang i form av bestraffning vid köp av hushållsnära tjänster. Däremot finns ett intresse för att samhället gör det **möjligt** för gemene man att ha råd med **hushållsnära tjänster i vit form**. Det skulle trots allt kanske kännas bättre att köpa tjänster vitt.

Vad är svartarbete?

Svartarbete = "Utan kvitto"

- ▶ I **folkmun** är svartarbete synonymt med "**utan kvitto**". "Utan kvitto" är i sin tur synonymt med "**billigare**". Som köpare får man en tjänst utförd till lägre pris och som säljare får man en ersättning som man inte skattar för.
- ▶ Intervjupersonernas begreppsvärld vid diskussion av svartarbete ger ledtrådar för hur pass allvarligt man ser på svartarbete. Enligt intervjupersonerna finns det två typer av svartarbete:
  - ▶ Byte av tjänster och gentjänster vilka inte ses som något egentligt svartarbete även om de i teorin är så.
  - ▶ Anställd svart arbetskraft vilket är det som ses som det egentliga svartarbetet och mot vilken det finns en mycket negativ attityd.
- ▶ De tjänster man själv köper svart associeras främst till hushållsnära tjänster och här använder man odramatiska begrepp såsom "utan kvitto" och "utan moms". Begrepp som "skatt", "inkomst", "arbetsgivaravgifter" och "sociala avgifter" används inte när man ser till sina egna köp av svarta tjänster. Istället används benämningar som "tjänster" och "gentjänster".
- ▶ Diskuterar man istället anställd svart arbetskraft är begreppsvärlden en annan. Då talar man om, "utnyttjande", "exploatering" och "utan skydds nät".

Vad är svartarbete?

Ganska tydlig gränsdragning

- ▶ Det finns en ganska tydlig **gränsdragning** för vad som uppfattas som svartarbete och vad som inte är svartarbete. Om en tjänst är att betrakta som svartarbete eller inte är beroende av ett flertal faktorer:
  - ▶ **Vem** som utför tjänsten. Av släkt och vänner får man hjälp medan av hantverkare som man inte närmare känner köper man svart (grått) utan kvitto.
  - ▶ **Hur ofta** den som utför arbetet gör svartjobb. Då och då, är mer att se som en väntjänst än som ett svartarbete. Svartarbete handlar om att sätta saker i system.
  - ▶ **Tidpunkt** för arbetet. Utförs arbetet på någons fritid finns tendens till att se arbetet mer som grått än som svartarbete.
  - ▶ **Beloppets** storlek. Ju högre belopp desto större tendens till att betrakta en tjänst som svartarbete. Hur pass stort belopp man kan tänka sig att betala svart varierar från individ till individ. Medan några sätter en gräns vid 10.000-15.000 finns det exempel på andra som kan tänka sig att betala betydligt högre summor, över 50.000 och uppåt.
- ▶ **Svartarbete** är såväl en **moralisk**, som **juridisk** som en **ekonomisk** fråga. Både köpare och säljare av svartarbete vet att man teoretisk gör fel men samtidigt rättfärdigar man sitt köp/utförande med argument som
  - ▶ att summan oftast är tämligen låg
  - ▶ att man ligger långt ifrån det omoraliska beteende som många höga chefer har
  - ▶ att man i det långa loppet trots allt gör rätt för sig genom all den skatt man betalar
  - ▶ att det inte är någon enskild individ som blir lidande

Vad är svartarbete?

Svartarbete är inte alltid pengar, jag kan byta mina kunskaper mot att någon lagar min bil. Det är byte av tjänster. Vi byter jobb oftare nu, vi gör så mycket att allt vi gör kan ju bli svartjobb.

Tar man hem någon som hjälper en med golven och han ska ha betalt ser man inte det som svartarbete om han inte är en riktig snickare.

Görs ett jobb under arbetstid så förlorar ju staten skatteintäkter men om det görs en lördag eller söndag så är det en annan sak tycker jag.

Det är skillnad om jag skulle anlita någon svart som jag inte känner alls eller om företagen anlidade svart arbetskraft. De har ju inget skyddsnet om dom ramlar eller så.

Attityden till svartarbete

Odramatisk attityd

- ▶ Det är **skillnad på svartarbete och svartarbete**. Består svararbetet av någons huvudsakliga inkomstkälla är attityden fördömande. Däremot ses det inte som något konstigt att utan kvitto, exempelvis få hjälp med att lägga ett golv eller att få den egna bil lagad. Som köpare vill man gärna vara förvissad om att den person som utför svartarbetet också har en "vit" inkomstkälla.
- ▶ Vidare är man mycket fördömande i sin attityd till individer som är sjukskrivna, uppbär sjukpenning och trots detta arbetar svart.
- ▶ Att köpa **hushållsnära tjänster utan kvitto** är mer **regel** än undantag. Köp av svarta tjänster anses vara utbrett och ses som nästintill som en naturlig del av ekonomin. Attityden går ut på att, varför betala mer än nödvändigt? Och alla andra köper utan kvitto så varför ska inte jag också göra det? Något dåligt samvete finns alltså inte till följd av att man köper tjänster svart.
- ▶ Det är den **egna plånboken** som är i **fokus**. Det tycks inte vara vanligt att ha en inställning typ, att man vid köp av svarta tjänster är vara osolidarisk med samhället. Man upplever sig inte göra fel eftersom också grannar och kollegor köper utan kvitto. Snarast är man nästintillningen dum om man skulle betala vitt för hushållsnära tjänster.

Attityden till svartarbete

- ▶ För många handlar det inte om ett val mellan ett svart och ett vitt köp. Få skulle ha råd att köpa hushållsnära tjänster vitt. Köpet av en svart tjänst ses därför som enda vägen till exempelvis omtapetsering. Att man skulle avstå från en renovering eftersom ett vitt köp av en sådan skulle bli för dyr anses inte vara rättvist.
- ▶ Det som talar för köp av svarta tjänster är
  - ▶ Priset. Det blir billigare.
  - ▶ Att man vet vem som utför arbetet. Skulle man lämna bilen till en verkstad är det "verkstaden" som blir avsändare och inte en viss person. Det tycks vara så att viss person ger en större känsla av trygghet än vad ett företag gör.
  - ▶ Kortare väntetid. Att köpa hantverkstjänster vitt innebär ofta att man måste vänta länge innan arbetet kan utföras. Att istället köpa svart innebär ofta ett större mått av flexibilitet vad gäller tid.
- ▶ Att andra skulle få lov att betala mer i skatt på grund av att man själv köper svarta tjänster är inget man tänker på. Det är för långt bort i "kedjan". Istället är det här och nu och den egna plånboken som styr köpen av svarta tjänster.
- ▶ Vid närmare eftertanke och diskussion av svartarbete kan man också tycka att ett köp av en svart tjänst faktiskt ger statskassan pengar genom de materialinköp som görs.

Attityden till svartarbete

- ▶ Det som talar mot köp av svarta tjänster är
  - ▶ Avsaknad av garantier på utfört arbete.
  - ▶ Att utförare av svarta tjänster aldrig kommer in på den riktiga arbetsmarknaden.
  - ▶ Avsaknad av anställningstrygghet för den som utför tjänsten.
  - ▶ Avsaknad av försäkringar för den som utför tjänsten.
  - ▶ Att det aldrig blir fason på vissa branscher, exempelvis restaurangbranschen.
  - ▶ Att ungdomar som arbetar svart utnyttjas och/eller kan tjäna stora summor pengar och som en följd av detta får en snedvriden bild av vad det innebär att vara en löntagare.
- ▶ Argumenten för- och emot svartarbete visar att då det gäller argumenten för handlar dessa uteslutande om fördelar för köparen. Tittar vi istället på argumenten mot köp av svarta tjänster är det till stor del säljaren av svarta tjänster som drabbas.
- ▶ Det finns alltså inget som pekar på man skulle avstå att köpa svarta tjänster på grund av negativ effekt på samhällsekonomin.
- ▶ Det är den egna plånboken som styr framför de faktorer som talar mot köp av svarta tjänster. Samtidigt som köp av svarta tjänster ses som näst intill självklart är åsikten den att moralen i det svenska samhället bara blir sämre och sämre. Inte ens våra politiker är längre några goda förebilder.

Attityden till svartarbete

Gråzon är det väl när alla människor man pratar med tycker det är okej men skattemyndigheten inte tycker det.

Ibland säger man ju att det är svart fast det är vitt.

Restaurangägare som anställer folk svart är inte samma sak som att Berit sitter hemma och ber någon att sätta upp ett eluttag. Det påverkar inte det hela, det är på olika nivåer.

Inom familjen och bland vänner så hjälper man varandra. Man anlitar man någon som har A-Kassa blir det helt fel.

Man är lite förvånad över hur vanligt det har blivit för gemene man, bara att fråga rätt ut, jag kan ju känna när en kund ringer till mig och det är nästan det första som dom frågar.

Vi vanliga människor, det är vi som står för skatterna. Jag kan inte mygla undan någonting, de som tjänar massor kan mygla. Det spelar ingen roll hur mycket jag jobbar, jag blir bara ihjälskattad. Det lilla vi myglar, det är ju ingenting, deras mygel är så mycket större.

Att köpa svarta tjänster

Allmänt accepterat

- ▶ Att köpa en tjänst svart är för många ett sätt att överhuvudtaget få råd med den aktuella tjänsten. Valet står inte mellan svart och vitt utan mellan svart eller inte alls. Något dåligt **samvete** finns **inte**. Någon oror inför att eventuellt bli "upptäckt" finns inte heller.
- ▶ Något som bekräftar att köp av svarta tjänster inte upplevs som något märkvärdigt är det faktum att man frågar vänner och bekantar om tips på bra hantverkare. Det finns alltså inte något som tyder på att det är fult att till husbehov köpa svarta tjänster.
- ▶ Att icke höginkomsttagare inte köper städning svart beror på:
  - ▶ Har inte ekonomi för något som man själv kan göra
  - ▶ Det skulle inte kännas bra att låta någon annan ta hand om den "egna skiten"

	Tjänst som vanligen köps svart?	Vem köper tjänsten?
Reparation (ex.bil)	Ja	Alla
Hantverk (målning, golv, snickeri)	Ja	Alla
Barnvakt	Ja	Alla
Våtutrymme och/eller el	Ja och nej	Den som vågar och/eller inte har något alternativ (ingen garanti)
Städning	Ja och nej	Höginkomsttagare

Copyright (C) Demoskop

SKAV 0001 december 2004

Att köpa svarta tjänster

Köps på rekommendation

- ▶ Främsta **kanalen** för köp av svarta tjänster är **vänner** och bekantar. Tips från någon som köpt sådan tjänst som man själv vill köpa ger en trygghet. Det känns bra att själv inte vara den första som köper den aktuella tjänsten. Sådan trygghet tycks vara speciellt viktigt när det handlar om köp av svarta tjänster eftersom det med ett sådant köper inte följer någon formell garanti på utfört arbete. Det blir istället den personliga utföraren av tjänsten som kommer att stå som garanti.
- ▶ Attityden till att köpa hälso- och sjukvårdstjänster svart skiftar. Majoriteten av intervjupersoner säger sig inte våga. Skulle något gå fel finns det ingen ansvarig som man kan vända sig till. Handlar det däremot om tandvård är det fler som säger sig kunna köpa denna tjänst svart.
  - ▶ Dels upplevs det inte vara lika allvarligt om något skulle gå fel som om man exempelvis skulle genomföra en operation svart.
  - ▶ Dels är tandvård så oerhört dyrt att en möjligheten till att köpa tandvård svart inte så mycket handlar om svart eller vitt utan istället om tandvård eller inte.
- ▶ Å ena sidan menar man att såväl köp som försäljning av svarta tjänster borde vara straffbart. "Man är ju två om det". Men å andra sidan skulle man uppleva det som orättvist om man blev straffad för köp av hushållsnära tjänster. Enligt intervjupersonerna finns det inte heller någon anledning att straffa de som utför tjänsten eftersom man utgår från att det rör sig om så små summor. Man tar för givet att den som utför tjänsten också har en vit inkomst vilken är den huvudsakliga inkomstkällan.

Copyright (C) Demoskop

SKAV 0001 december 2004

Att köpa svarta tjänster

Skandalerna påverkar ju, direktörerna som tjänar miljoner och andra sliter från morgon till kväll och inte kan sova på nätterna. Det stimulerar oss andra att jobba svart.”

Jag har anlitat svart städhjälp och har inte dåligt samvete för det för hon som städade ville ha det så. Det som jag ogillar är när det blir storskaligt och om man dessutom utnyttjar det sociala skydds nätet som att vara sjukskriven och då arbeta svart samtidigt.

Med min usla inkomst så tycker jag att det är väldigt bra att jag kan anlita en svart bilmontör som kan sitt jobb.

Det handlar lite om vad som ska göras. Måla och tapetsera kan vem som helst göra som inte har tummen mitt handen. Däremot så betalar vi en kille som har licens för att montera in våra vedkaminer. Där är det inget snack om saken och där är jag villig att betala. Vissa hantverksgrupper är så unikt, de kommer med specialistkompetens.

Runt 15.000 skulle jag kunna betala svart. Jag tror det är två saker som man inte ska rucka på, rörmokare och elektriker. De ska veta sin sak för det är där det kan gå åt helvete. Men om en vägg ramlar så kan jag fixa det själv.

Får jag det jättemycket billigare spelar det ingen roll om det blir läckage. Då har jag råd att fixa det.

Copyright (C) Demoskop

SKAV 0001 december 2004

Att sälja svarta tjänster

Fritid värderas högre än svarta inkomster

- ▶ Företagsrepresentanterna i denna undersökning anser att det **räcker med det ordinarie arbetet vars inkomst är vitt**. När helgen kommer vill man vara ledig och är inte speciellt pigg på att jobba extra även om det kan innebära pengar rakt ner i fickan. Samtidigt menar man att det kan vara svårt att säga nej till vänner och bekantar som behöver hjälp. Av och till ställer man därför upp mot en minde summa pengar eller gåva. Man ser det främst som just hjälp och inte som att man utför ett arbete svart. Resonemangen går i stil med att *”det är var och ens ensak vad man gör på sin fritid.”*
- ▶ Om svartarbetet innebär **problem** för den egna **branschen varierar** med den bransch som man företräder. Inom frisör, restaurang och måleribranschen anses svartarbete vara utbrett. I dessa branscher kan svartarbetet bli ett problem för de företagare som endast jobbar vitt genom att det sker en prispress, en dumpning av priserna.
- ▶ Något som man känner stor förgelse inför är när dumpning av priserna kan ske till följd av att en branschkollega har svart arbetskraft anställd. Dels upplever man orättvisa i förhållande till den egna vita arbetsinsatsen och dels blir man upprörd å de anställdas vägnar eftersom en svart anställning innebär ett rent utnyttjande utan någon som helst trygghet.

Copyright (C) Demoskop

SKAV 0001 december 2004

Att sälja svarta tjänster

- ▶ Svarta inkomster tycks inte vara en förutsättning för överlevnad. Det går att överleva på endast vita inkomster men det krävs många timmars arbete. Att vara småföretagare och ha en arbetsdag på 8:a timmar tillhör undantagen
- ▶ Ett problem är dock **köparnas förväntan** om ett **"svart pris"**. I vissa branscher som exempelvis inom hantverk och reparation tycks det vara mycket vanligt att köparna har förväntningar på ett pris som inte inkluderar moms, arbetsgivar- och sociala avgifter. Det är till och med så att som yrkesman kan man låta köparen tro att priset för utförd tjänst är svart och inte vitt eftersom köparen då blir mer nöjd.
- ▶ Vare sig de företagsrepresentanter eller de privatpersoner som har utfört en tjänst mot svart betalning känner dåligt samvete inför detta. Man ursäktar sig dels med man gör mer än rätt för sig på sitt ordinarie arbete och dels handlar det om mindre summor. För en person som utför ett arbete och får betalt svart handlar det snarare om att kunna sätta lite guldkant på tillvaron än det handlar om att bli rik. Någon känsla av att man "skor sig på samhällets bekostnad" finns inte.
- ▶ Beträffande dricks är uppfattningen den att sådan bör vara skattebefriad. Och att som nu behöva skatta för förväntad dricks ger fel signaler. Dricks är något man får som tack för väl utfört arbete och att då behöva betala till staten bara för att man varit trevlig och serviceminded upplevs som orättvist.

Att sälja svarta tjänster

Det är politikerna som har satt igång det här. De är de största bovarna och myglar mest. Politiker som ringer och ber att man ska jobba svart, det gör mig verkligen förbannad. Och börja strida med en politiker gör man ju inte. Då får man lägga den kostnaden på nästa kund istället.

Ungdomar som jobbar svart är förkastlighet, de lockas in i en förkastlig atmosfär från början.

Om jag målar grannens vardagsrum en fredagskväll har jag svårt att må dåligt men när jag jobbar på vardagarna som vanligt så känner jag tillfredställelse.

Konsekvenser av svartarbete

Både vinnare och förlorare

- ▶ **Köparen** av en svarttjänst ser sig själv som en **vinnare** eftersom priset blir lägre. Att köparen skulle vara en förlorare genom att han/hon inte kan få några garantier på utfört arbete är inte något som ses som ett så pass stort problem att man istället skulle välja att betala vitt. Eventuella reklamationer upplevs inte heller från köparens sida vara något direkt problem. Eftersom man oftast köper en svart tjänst via rekommendation minimerar själva rekommendationen risken för eventuella reklamationer.
- ▶ **Säljaren** (person som utför svart arbete efter ordinarie arbetstid) upplever sig själv både som **vinnare** och **förlorare**. Vinnare genom att det blir extra tillskott som går rakt ner i fickan. Förlorare genom att den fritid som står till buds minskar. Utifrån de intervjuade företagen tycks alltså genomförandet av svarta tjänster mer upplevas som något man av och till måste ställa upp med än att det skulle handla om ett rejält tillskott i kassan.
- ▶ Beträffande ungdomar som extraknacker svart vid sidan av studier är attityden tillåtande. Att dryga ut kassan tyder snarast på initiativkraft än att det handlar om att lura samhället på inkomster. Enligt intervjupersonerna handlar det om så pass små summor så att det gör varken till eller från.

Konsekvenser av svartarbete

- ▶ **Branschen** sett ur **säljarens** synvinkel är en **förlorare**. Svarta priser sätter konkurrensen ur spel och branschens prissättning blir lägre än vad den skulle vara om det inte förekom svarta tjänster. Som exempel nämns att prissättningen på måleriarbeten alltid blir lägre sommartid eftersom då finns det tillgång till svart arbetskraft från bland annat Polen.
- ▶ Konsekvenserna för **samhällsekonomin** varierar med svartarbetets omfattning. En privatpersons köp av **enstaka** svarta hushållsnära antas **inte påverka samhällsekonomin** i någon större utsträckning. Den skatt som undanhålls samhället anses vara marginell. Tvärtom kan köp av hushållsnära svarta tjänster delvis ses som "smörjmedel" i ekonomin eftersom utförandet av tjänsten förutsätter köp av varor som är momsbelagda. Handlar det däremot om svarta tjänster som sätts i **system** och/eller där utförarna inte har någon vit inkomst överhuvudtaget visar denna undersöknings resultat på en åsikt som går ut på samhället som en stor **förlorare**.
  - ▶ Samhället förlorar skatt, moms och arbetsgivaravgifter
  - ▶ Samhället får betala bidrag till utförarna eftersom de officiellt är arbetslösa

Åtgärder för minskat svartarbete

Förbättra villkoren för företagande

- ▶ Enligt både privatpersonerna och företagsrepresentanterna kommer behovet av att byta tjänster med varandra att alltid finnas. Visst svartarbete kommer alltid att förekomma. Det anses inte vara rimligt att behöva sätta igång hela den administrativa apparaten – moms, arbetsgivaravgiften, deklaration av inkomst – när individer byter hushållsnära tjänster med varandra.
- ▶ Däremot finns en förväntan på agerande från myndigheternas sida då det gäller svart arbetskraft och när svarta tjänster sätts i system.
- ▶ Förslag på åtgärder som antas kunna minska köp/utförandet av svarta tjänster är:
  - ▶ Möjligheter att dra av momsen.
  - ▶ Större rotavdrag.
  - ▶ Sänkning av arbetsgivaravgiften.
  - ▶ Skattelättnader för nystartade företag.
  - ▶ Större kontroll från myndigheternas sida i branscher där svartarbete är mer regel än undantag, exempelvis restaurangbranschen.

Copyright (C) Demoskop

SKAV 0001 december 2004

Åtgärder för minskat svartarbete

Det kommer alltid att finnas folk som gör snabba pengar. Från ungdomarnas sida ser jag inget fel men restaurangerna borde städa upp och samhället borde göra en insats.

Men de här skattelättnaderna som man har diskuterat gällande hushållstjänster har det ju visat sig att de genererat en himla massa jobb i Finland.

Jag tycker man ska främja företagarna istället för att jaga krakarna. Man ska gynna småföretagare. Är det en liten kvartersbutik som har öppnat så försöker man ju gå dit.

Det ska vara skattelättnader för småföretag och minskade arbetsgivaravgifter så att det blir lättare att anställa och få mer rulljans. Det ska inte vara lika dyrt att göra något.

Copyright (C) Demoskop

SKAV 0001 december 2004

Abstract

Attityder hos studerande ungdomar som svartarbetat

Resultat från fokusgruppsundersökningar

Skatteverket har under 2005 genomfört en kvantitativ studie om svartarbete, jfr bilaga 14. Det framkom att 29 % av ungdomarna hade utfört svartarbete medan riksgenomsnittet är 13 % och att fler ungdomar arbetar svart jämfört med år 1997.

På uppdrag av Skatteverket har TNS-Gallup i februari 2006 genomfört fokusgruppsundersökningar bland studerande i Göteborg som arbetat svart. Det har varit en grupp unga kvinnor och en grupp unga män. Det övergripande syftet har varit att få veta mer om deras värderingar och attityder till svartarbete och varför de arbetar svart.

Ett återkommande tema i undersökningen är att det är svårt att leva på studiebidrag och studielån och att svartarbete är en möjlighet till extra inkomst. Man svartjobbar främst inom restaurang, butik eller sportsektorn. Man tar för givet att jobb i restaurangbranschen är svarta. Oftast svartarbetar man för någon man känner. Attityden och värderingarna hos omgivningen och vänner avskräcker inte från att ta svartarbete. – Ingen bryr sig och skattekontrollen – i vart fall i förhållande till ungdomarna själva – är en tandlös tiger.

Skälen till att man arbetar svart är i huvudsak följande:

- Det är lättare att få ett svartarbete än ett vitt jobb.
- Ett svartarbete är tillfälligt, oregelbundet och kortvarigt och passar på det viset de studerandes situation – man binder sig inte.
- Att kunna få studielån uppfattas som en trygghet - ett vitt jobb kan inkräkta på möjligheten att få studielån.

Man har funderingar kring vad som är svartarbete och var gränserna går mellan vitt och svart arbete. Man vill ha en klar definition. Som ung har man ingen kunskap om skattesystem och vilka rättigheter man har när man är anställd. Det behövs information. Det behövs också information om riskerna med svartarbete t.ex. att inte få betalt och att stå utan inkomst om man skadas.

Gruppdeltagarna föreslår att samhället bör se över studiemedelssystemet – särskilt villkoren för studielån – så att de studerande kan jobba vitt och ha tryggheten kvar. Vidare bör samhället underlätta för småföretagare att anställa ungdomar. Hårdare straff mot företag som konsekvent erbjuder svartarbete och utnyttjar arbetskraften för egen vinning är andra åtgärder man nämner för att minska svartarbetet.

TNS-Gallup:s rapport återges i sin helhet nedan:

Skatteverket

Svartarbete studerande ungdomar

Focusgrupper

Rapport 2006-03-15

Lenart Björlin

Sammanfattning

- *Det är svårt att leva på de studiebidrag och studielån. Svartarbete är en möjlighet till extra inkomst.*
- *Det är lättare att få ett svartarbete än ett vitt jobb.*
- *Man svartjobbar främst inom restaurang, butik eller sportsektorn.*
- *Oftast svartarbetar man för någon man känner.*
- *Ett svartarbete är tillfälligt, oregelbundet och kortvarigt och passar på det viset de studerandes situation.*
- *Man har funderingar kring vad som är svartarbete och var gränserna går mellan vitt och svart arbete. Man vill ha en klar definition.*
- *Som ung har man ingen kunskap om skattesystem eller vilka rättigheter man har när man är anställd. Det behövs information.*
- *Det behövs också information om riskerna med svartarbete.*
- *Gruppdeltagarna föreslår att samhället bör se över bidragssystemen så att det lönar sig för studerande att jobba vitt. Vidare bör samhället underlätta för småföretagare att anställa ungdomar. Hårdare straff mot företag som konsekvent erbjuder svartarbete och utnyttjar arbetskraften för egen vinning är andra åtgärder man nämner för att minska svartarbetet.*

Bakgrund och Syfte

- Skatteverket har under 2005 genomfört en kvantitativ studie om svartarbete. I studien framkom det att ungdomar är överrepresenterade när det gäller att arbeta svart. 29% av ungdomarna hade utfört svartarbete medan riksgenomsnittet är 13%. Skatteverket önskar få information och förståelse kring ungdomars attityder och värderingar till svartarbete. TNS Gallup har därför fått i uppdrag att genomföra en kvalitativ studie.
- Det övergripande syftet med den nu genomförda studien är att få reda på målgruppens värderingar och attityder till svartarbetet i Sverige.
- Undersökningen syftar inte till att spåra kriminalitet, utan endast att få djupare kunskaper om den svarta marknaden, bland ungdomar, som praktiskt taget alla på något sätt kommer i kontakt med. Utanför kartläggningsområdet faller aktiviteter som i sig är kriminella såsom häleri, narkotikahandel och yrkesinbrottsjuvar.
- I undersökningen vill Skatteverket veta uppfattningar, attityder och värderingar till allt arbete som utförs av målgruppen utanför det egna hushållet, som det inte lämnas uppgift om till Skatteverket.

Metod, Målgrupp och Genomförande

- Med utgångspunkt i syftet för studien har fokusgrupper, om vardera cirka två timmar, genomförts. De har följt en till viss del strukturerad guide och med fokus på deltagarnas åsikter, uppfattningar och attityder
- Målgrupp för den nu genomförda studien har varit kvinnor och män som har som huvudsaklig sysselsättning att studera. Deltagarna har varit i åldern 18 -27 år och de har utfört svartarbete. (Svartarbete; arbete som utförs utanför det egna hushållet som det inte lämnas uppgift om till Skatteverket).
- Totalt har två fokusgrupper genomförts, samtliga på TNS Gallups kontor i Göteborg den 23 februari 2006.
  - En grupp med unga kvinnor där 7 st deltog
  - En grupp med unga män där 8 st deltog

1. Studerande och ekonomi

Pengarna räcker inte, man vill jobba extra

"hyrona gör det omöjligt att leva på studiebidraget"

- Kostnaderna, främst hyran och böckerna, är högre än bidragen (studiebidrag, bostadsbidrag) vilket gör att man måste få en kompletterande inkomst. Jobbar man vitt sjunker bidragen, vilket kräver att måste jobba svart för att inte behöva jobba för mycket. (Studierna tar sin tid också).
- Om man har arbetat innan studierna har man vant sig att ha tillgång till mer pengar och man blir tvungen att säga nej till kompisar som vill gå ut och festa.
- Man måste planera sin ekonomi mycket noga.
- Ekonomin byggs upp genom att föräldrar ställer upp, sambon har ett arbete, sommarjobbar, jobbar innan man börjar studerar och sparar till studier, jobbar svart.
- Det är lättare att få ett svart arbete än ett vitt anser flertalet gruppdeltagare.
- Man ifrågasätter varför lånedelen är kopplad till inkomst. Man skulle vilja ha möjlighet att jobba mer och komplettera med lånet.

"om jag fick jobba mer skulle jag inte behöva låna så mycket, att bidragsdelen minskar är ok"

"hoppas, nu får jag ju inte tjäna mer, då blir man desperat och måste ta ett svartjobb"

2. Incitament för att ta ett svartarbete

Behöver pengar och ser inget alternativ

"det beror på hur desperat man är"

- Påverkar inte studiebidrag, lån eller andra bidrag
- Man är beroende av att få pengar för att överleva.
- Man får inget vitt jobb. (finns inga vita jobb).
- Attityden och värderingarna hos vänner är att det är ok att jobba svart som studerande och ung.
- Ungdomar (15 – 18 år) är lättare att få till att jobba svart då de inte känner till så mycket om skatter och arbetsgivaravgifter.
- Man vill ha saker "prylar" och blir tvungen att jobba svart för att få råd att köpa exempelvis tekniska produkter.
- Kulturer och miljöer kan stimulerar till svartarbete anser man. Man nämner exempelvis landsbygden, invandrare och vissa yrken.
- Behöver pengar snabbt. (svarta löner betalas direkt)
- Alternativet är att det inte blir något jobb då arbetsgivaren inte har råd att betala vitt.
- Bättre än att gå till socialen anser man.
- Ju fler småföretag det blir ju mer ökar tillgången på svarta arbeten.

"jag bor på landet och där är det vanligt"

"det måste ju vara bättre att jag tar ett svartjobb än att jag går till socialen"

3. Definition

Otydliga gränser, leder till egna tolkningar

- Man har funderingar kring vad som är svartarbete och var gränserna går mellan vitt och svart arbete. Man vill ha en klar definition.
- Som ung har man ingen kunskap om skattesystem eller vilka rättigheter man har när man är anställd.
- Arbete hos nära vän/släkting som är tillfälligt upplevs inte som svartarbete.
- Storleken på lönen avgör om det är svartarbete eller ej.
- Åldern avgör. Är man under ca 18 år och arbetet är tillfälligt upplevs det inte som svartarbete.
- Om det kräver specialkunskap/viss utbildning är det svartarbete.

"vad är svartarbete?
Kan du ge en definition"

"vad är det som enligt
skattemyndigheterna klassas som
svartjobb?"

4. Allmänt om svartarbete

Inte så allvarligt, sällan något regelbundet

- Svartarbete är inget man talar om med andra. Inte för att det är fel utan snarare för att det är ointressant. Vissa tjänste/arbeten tar man för givet att de är svarta ex när man "hjälp" någon man känner, utför det till en privatperson eller är kopplat till en viss bransch (restaurangbranschen).
- Svartarbete är tillfälligt, oregelbundet och kortvarigt.
- Svartarbete kan upplevas som kravlöst. En viss frihet. Man arbetar så mycket man vill och är inte bunden vid avtal.
- Lönen betalas ut antingen varje dag eller direkt vid utfört arbete. Oregelbundenheten i löneutbetalningen är typiskt.
- Man upplever att det är allvarligare (mer brottsligt) att lämna felaktiga uppgifter i deklARATIONEN än att arbeta svart.

"det är ju ologiskt men det känns mer allvarligt
att lämna felaktiga uppgifter i deklARATIONEN "

4. forts. Allmänt om svartarbete

- Man upplever att det är allvarigare (mer brottsligt) att manipulera med kassaapparaten eller bokföringen. Man nämner att man hanterat två kontantkassor en som bokfördes och en som ej bokfördes.
- Arbetsgivaren redovisar inte alla timmar. Man redovisar ett visst antal timmar på papper men jobbar sedan dubbelt så mycket och får denna del svart.
- Lönen kan tas ut i form av produkter.
- Man har inga meriter eller erfarenheter. Detta efterfrågas inte vid enklare svartarbeten.

"Ju mer pengar det blir och ju mindre man känner personen desto mer blir det ett svartarbete"

"det känns mer brottsligt att lämna felaktiga uppgifter"

5. Hur man får svartarbete

Inom vissa branscher och ofta genom kontakter

- Svart arbete får man främst genom kontakter; släktingar, grannar och vänner.
- Vissa svartjobb finns bland småannonserna i dagstidningar.
- Man får ett prao/pryo arbete som leder till att man får kontakt med en arbetsgivare som erbjuder svartarbete efter praktiken.
- Man kontaktar småföretagare vilka oftast är benägna att erbjuda svartarbete ex klädbutik, skivaffär etc.
- Genom att kontakta vissa branscher som är starkt kopplade till svartarbete. Ex restaurang- och byggbranschen
- Vanligtvis är det arbetsgivaren som initierar att jobbet är svart. Men det förekommer att arbetstagaren själv frågar om man kan få lönen svart alternativt att man får lönen i exempelvis produkter.
- Man tror man har fått ett vitt jobb som sedan visar sig vara svart. Man har dåliga kunskaper om avtal och regler.

"jag trodde att det var ett vanligt jobb"

"dom finns bland småannonserna i Göteborgs Posten"

6. Arbetsgivaren som erbjuder svart arbete

Inte så seriös, men ofta känner man honom/henne

"om man har startat ett företag så borde man ha tänkt på att man måste betala lön"

- Flertalet gruppdeltagare har inga negativa upplevelser av arbetsgivaren då denne oftast är någon man känner.
- En allmän uppfattning bland gruppdeltagarna är att ju mer specialist man är och jobbet man utför är kompetenskrävande ju mer respekt har man hos arbetsgivaren.
- De som haft negativa upplevelser nämner att man inte fått betalt eller att man måste tjata sig till betalningen.
- Man har upplevt att man inte har något värde (status). Arbetsgivaren kan göra vad han vill.
- Vissa arbetsgivare vill göra sig av med den vita arbetskraften och endast ha svart arbetskraft. De använder sig av den svarta arbetskraften som påtryckningsmedel mot de som är anställda vitt.
- Man upplever arbetsgivaren som erbjuder svartarbete mindre seriös men flertalet gruppdeltagare kan tänka sig att fortsätta hos samma arbetsgivare som de arbetat svart hos om de erbjuds ett vitt arbete.

"dom har inställningen att du behöver mig, jag behöver inte dig"

"man tappar ju lite förtroende för dom "

"jag kan tänka mig att jobba där om jag får ett vitt jobb men det är ju en utopi"

7. Svartarbeten som gruppdeltagarna har erfarenhet av

Restaurangbranschen, affärer/försäljning och hushållstjänster

- Svartarbete är främst kopplat till vissa branscher och tillfälliga arbeten. De branscher man nämner är restaurang, bygg, klädesbutiker, frilans och sportsektorn.
- De svartarbeten som gruppdeltagarna nämner är; försäljning i golfshoppen, gett golflektioner, spelat fiol på olika tillställningar och institutioner, jobbat i café, gett ridlektioner, försäljning på olika festivaler, expedit i klädbutiker, gett privatlektioner i olika skolämnen, datajobb, köpt och sålt t-shirt med tryck, fotbollsdomare, fotograf, hunduppfödning och olika försäljningsuppdrag.
- För unga kvinnor är arbeten kopplade till hushållet vanligt. Man nämner städarbeten, barnpassning, hundrastning etc
- Man nämner även försäljning vid olika marknader. Framförallt när det är regelbunden och försäljning i stor skala anser man att det är en svart inkomst.

"jag skulle inte ta ett svart jobb om jag visste att dom har råd att betala mig vitt"

"inom café och restaurang jobbar nästan alla svart. Dom vill ju bara ha folk som arbetar svart"

8. Attityder till svartarbete?

Acceptabelt om det är tillfälligt, inte om det blir regelbundet eller som heltidsjobb

"när man behöver pengar snabbt måste man ta ett svartjobb"

När svartarbete är acceptabelt

- Gruppdeltagarna upplever att inställningen och attityden till svartarbete är att ingen bryr sig så länge det är ungdomar och studerande som utför svartarbete.
- Det är acceptabelt om det är någon som är arbetslös eller i desperat behov av pengar. (bättre än att söka bidrag)
- Svartarbete som görs som tjänst till nära vän eller släkting är också acceptabelt.
- Svartarbete som görs någon enstaka gång för att hjälpa någon man känner är ok.
- För att få ett snabbt tillskott till sin ekonomi kan av vissa gruppdeltagare accepteras.
- Vissa branscher är uppbyggda kring svartarbete, exempelvis restaurangbranschen och man har inga förväntningar på att branschen kommer att bli vit.

När svartarbete inte är acceptabelt

- När man har ett vitt jobb och tjänar bra.
- När det blir regelbundet
- När man får bidrag (exempelvis socialbidrag, a-kassa etc.) och jobbar svart.
- När man har svartjobbet som heltidsjobb

"man fördömer företeelsen men inte människan"

"jag vill egentligen inte jobba svart"

"det är väldigt mycket dubbelmoral"

tns gallup

9. Moraliska aspekter till svartarbete?

Arbetsgivaren är mer skyldig. Man vill helst inte men har ibland inget val

"jag har dåligt samvete när jag jobbar svart"

Flertalet gruppdeltagare anser att det är inte bra för samhället och man vill helst inte jobba svart.

- Man är negativ till personer som lever på svartarbete
- Välfärden kräver att alla betalar skatt
- Man strävar efter att få ett vitt jobb och flertalet gruppdeltagare kan inte tänka sig att ta ett svartarbete i framtiden. (man börjar bli vuxen svartjobb hör till studenttiden)
- Man upplever att det stora problemet med svartarbete är inte studerande och ungdomar. Eftersom de så fort som möjligt kommer att skaffa sig ett vitt arbete. Problemet för samhället, enligt flertalet gruppdeltagare, är vuxna som lever på svartarbete och/eller har bidrag och jobbar svart.
- Det är arbetsgivaren som är mest skyldig. De skapar förutsättningarna och de är de som skattemyndigheten bör kontrollera.
- Det finns en dubbelmoral anser man. Man förkastar företeelsen samtidigt som de flesta någon gång har gjort.
- Man anser att det är bättre att jobba svart än att få bidrag från det sociala.

"första gången jag fick betala skatt tyckte jag det var jättekul, sen fick allt tillbaka för jag hade tjänat för lite"

"när man är 15 år vet man inget om skatter"

tns gallup

10. Köp av svartarbete

Begränsad erfarenhet av köp. De unga kvinnorna kan eventuellt tänka sig att göra det i framtiden.

- Flertalet gruppdeltagare har inte köpt svarta tjänster.
- De som har köpt nämner privatlektioner, cykelreparationer, lackering av bil, köpt tryck på t-shirt, som han sedan sålt vidare, tagit sånglektioner.
- Man kan tänka sig att köpa svarta arbeten/tjänsten när man blir äldre. Framförallt är det de unga kvinnorna som kan tänka sig att köpa dessa arbeten/tjänster.
- De yngre männen är mer skeptiska till att köpa svarta tjänster och produkter då man inte har några garantier.
- Man har bytt tjänster som man inte upplever som svartarbete.

"har inte råd att betala det vitt (privatlektion), 900 kr skulle jag aldrig ha råd att betala"

"nej jag tror inte jag har köpt något svart"

11. Risker kopplade till svartarbete

Man har inga rättigheter och det är osäkert, men ingen oro för att bli straffad.

"en tandlös tiger, risken att bli upptäckt är obefintlig" (om Skatteverket och lagen)

Gruppdeltagarna upplever en rad olika negativa aspekter med svartarbete. Främst är det risken för att man skall bli fysiskt skadad.

Andra negativa konsekvenser med svartarbete är;

- Att man inte kan få lån.
- Man är inte inne i trygghetssystemen dvs. ingen arbetslöshetskassa, sjukersättning eller pensionsgrundande inkomst.
- Att man inte kan få arbetsgivarintyg (betyg) och att man drar sig för att använda svartjobbet som referens. Kan inte tas upp i en CV
- Osäkerheten man vet inte hur mycket arbete det blir.
- Att man inte har några rättigheter.
- Att man inte får betalt.

Man är däremot inte orolig för att bli straffad. Risken att svartarbetet blir upptäckt bedöms som liten.

"jag skulle aldrig ta ett svart jobb där det finns en risk att jag blir skadad"

"en gång fick jag inte betalt när jag hade jobbat i tre veckor....blev jätte arg men kunde inte göra något"

12. Samhällsmedborgare som varken utför eller köper något svart

En medelålders strävsam kvinna

Gruppdeltagarnas uppfattning om en samhällsmedborgare som inte utför svarta arbeten och inte heller köper något svart. Den beskrivning som de ger är;

- God inkomst/medelinkomst
- Hög moral
- Bryr sig om andra
- Socialt engagerad
- Tror på samhället
- Sympatisk
- Arbetsam
- Kvinna
- Äldre/medelålders

"någon som har råd att betala allt vitt och som har en trygg inkomst"

Men också

- Fördömer andra
- Vill visa hur bra hon/han är

"har en ideologisk grund, tror på ett samhälle där alla betala skatt, en sympatisk person"

12. forts. Samhällsmedborgare som gärna utför och köper tjänster

En yngre man som är mån om pengar

Gruppdeltagarnas uppfattning om en samhällsmedborgare som utför svarta arbeten och gärna köper svart. Den beskrivning som de ger är;

- Man
- Yngre
- Egoistisk
- Inställningen att bara han klarar sig så bryr han sig inte om andra
- Vill göra snabba klipp
- Vill synas
- Pengar är viktigt
- Säljare
- Betalar sjukvård själv och behöver ingen a-kassa

Men också

- Invandrare
- Arbetslös utan möjlighet att få jobb

"någon som vill vara smart och känner sig stolt när han kan lura systemet."

13. Vad kan samhället, Skatteverket göra för att minska svartarbetet?

Tydlighet vad som gäller. Tillåta större inkomster när man får studielån.

"om man fick tjäna lite mer skulle man bli mer benägen att inte ta ett svartarbete."

- Ändra bidragsreglerna, framförallt studielånens koppling till inkomst
- Förenkla för småföretagen så de kan driva verksamhet utan att behöva ha svartarbete
- Större kontroll av företagen
- Hårdare straff, framförallt mot företagen
- Ge information till unga om varför man betalar skatt. (vad skatterna går till)
- Ge information via lönebeskedet om vart skatten går.
- Ge information om riskerna med svartarbete.
- Ge en klar definition om vad svartarbete är.
- Ha ett tydligt regelverk.
- Man anser även att fackföreningarna har en stor och viktig roll i att ge information och att kontrollera.

Jag har inga kunskaper om svartarbete man tänker inte på det".

"informera om vad som faktiskt kan hända och vilka risker man tar när man jobbar svart. Det skall vara konkret".

Viktigt för målgruppen

- ✓ Sammanfattningsvis kan man säga att något av det allra viktigaste för den målgrupp som deltagit i studien är att man ser över bidragssystemen kopplat till studier och låter dem få möjlighet att tjäna mer vita pengar. Framförallt studielånet anser man bör frikopplas från inkomstgränser.
- ✓ För att minska svartarbetet anser gruppdeltagarna att man bör inrikta sig på att göra det lättare för småföretagen att driva sina verksamheter. Härigenom kan de erbjuda vita arbeten.
- ✓ Man vill ha en klar definition av svartarbete. Som det är idag gör man sin egen tolkning och sätter sina egna gränser. Omgivningen, miljön och kulturen, ger underlaget för den egna tolkningen.

"jag kan tänka mig att betala lite mer för en vara om jag visste att företaget var seriöst"

"jag kan tänka mig lägre lön om jobbet är vitt"

Abstract

Attityder till svartarbete

Resultat från en stor kvantitativ undersökning

Demoskop har på uppdrag av Skatteverket och inom ramen för sin omfattande befolkningspanel ställt frågor om framför allt köp av svartarbete. Se huvudtext avsnitt 7.10.

Bland personer som köpt svart finns alla samhällsskikt, åldrar och politiska uppfattningar representerade. När vi redovisar attitydmässiga aspekter av svartköp är det viktigt att komma ihåg att behov i kombination med tillgänglighet förefaller väl så viktiga för attityderna och beslutet om att köpa svart eller vitt. Att villaägare i betydligt större utsträckning än andra köper svarta tjänster handlar till stor del om att man har ett behov av tjänster där svartarbete är vanligt förekommande. Det är förstås också möjligt att attityden delvis blir en konsekvens av agerandet, d v s de som köper svart anser i efterhand att det är acceptabelt.

Av undersökningen framgår att:

- 32 procent – motsvarande 2,3 miljoner personer - svarar att man köpt svarta tjänster under senaste året. Bland egenföretagare och bland högre chefer är denna andel 50 procent eller mer
- 37 procent svarar att de skulle försöka köpa svart om de skulle anlita någon för ett arbete i hemmet. Bland dem som tidigare köpt svart är denna andel 58 procent
- Hantverkstjänster på hus och hem är den mest frekventa och beloppsmässigt mest omfattande kategorin av köpta tjänster till hushållen
- I hälften av köpen ligger köpesumman under 1 000 kronor och det genomsnittliga beloppet strax under 8 000 kr.
- Totalt beräknas de svenska hushållen köpa hushållstjänster svart för minst 11-12 miljarder kronor.
- Svartköparna har inte dåligt samvete utan är nöjda med en bra affär
- Hälften av befolkningen anser det är ett lindrigt brott att anlita svart arbetskraft. De flesta anser dock att det är oacceptabelt att för svartjobb anlita någon som samtidigt får ersättning från Försäkringskassan, får A-kassa eller får socialbidrag.
- De som köper svart motiverar sitt handlande med att ”alla andra gör det”, att svartarbete behövs för att hålla i gång Sverige och att personer i framträdande ställning bryter mot samhällets normer
- I synen på svartarbete finns för närvarande en klar obalans mellan det allmänna rättsmedvetandet och skattelagstiftningen.
- Det är få aspekter som kan sägas utgöra såväl breda som starka argument mot att köpa svart. Snarare förefaller sambandet vara så att breda argument inte är särskilt starka och vice versa.

Innehåll:

1	Inledning.....	155
2	Enkätundersökning i en befolkningspanel	156
	2.1 Syfte och genomförande.....	156
3	Svartköp - faktiskt beteende	157
	3.1 Vem köper svart?	157
	3.2 Hur många köper svart?	158
	3.3 Vad köper man svart?.....	159
	3.4 Hur mycket köper man för?	159
	3.5 Hur betar och känner man sig efter svartköp	160
4	Synen på köp av svarta tjänster	162
	4.1 Svartköp är en lindrig förseelse.....	162
	4.2 Att anlita en bidragsmottagare för svartarbete är oacceptabelt	164
5	”Alla andra gör det” och andra bortförklaringar	166
	5.1 Inledning.....	166
	5.2 Jag har inte råd!	166
	5.3 Alla köper svart!.....	167
	5.4 Svartarbete behövs för att hålla i Sverige gång!	168
	5.5 Makten och dess moral som bortförklaringsfaktor	168
6	Köp av svartarbete och regelverket	170
	6.1 Inledning.....	170
7	Köp av svartarbete och den egna moralen	172
	7.1 Grupper med olika förhållningssätt till svartarbete.....	172
	7.2 Samhällsargument för svaga	174
	Bilaga: Demoskops rapport.....	177

1 Inledning

Att undersöka eller försöka uppskatta omfattningen av svartarbetet är svårt av flera orsaker:

- Människor uppger av naturliga skäl ogärna att de arbetar svart eller anlitar svart arbetskraft
- Den som köper får inte alltid vetskap om att hela eller delar av tjänsten utförs svart
- Många av dem som arbetar svart är svåra att nå genom undersökningar, det är sannolikt en av de grupper som generellt sett är underrepresenterade i undersökningar riktade mot allmänheten
- Det finns betydande oklarheter i gränsdragningen mellan svart och vitt arbete.

Skatteverket uppdrog senhösten 2004 åt Demoskop AB att undersöka attityden till svartarbete. Undersökningen gjordes i två steg – en kvalitativ och en kvantitativ undersökning. Undersökningarnas tyngdpunkt är i privatpersoners köp till det egna hushållet.

Resultaten från den kvalitativa undersökningen som skedde genom djupintervjuer i fokusgrupper finns som bilaga 3. I det följande redovisas och analyseras resultaten från den kvantitativa undersökningen.

Redovisningen inleds med en beskrivning av det *faktiska beteendet* när man köper svartarbete (vem, vad, hur många, för hur mycket osv.). Därefter behandlas *synen på köp av svarta tjänster* dels relativt andra brott dels utifrån vem som utför svartarbetet, dess omfattning och övriga karaktär. Nästa tema är vilka rationaliseringar och *bortförklaringar* som tas till för att rättfärdiga det man gör. Sedan behandlas medborgarnas *acceptans av det faktiska regelverket*. Avslutningsvis behandlas förhållningssättet hos olika grupper och tyngden i egen- respektive samhällsintresset.

"Teman" i redovisningen

Svartköp - faktiskt beteende

Vem köper
Hur många köper
Vad köper man
För hur mycket
Hur betar och känner man sig efteråt

Synen på köp av svarta tjänster

- relativt andra brott
- skillnader beroende på typ av svartarbetet

Bortförklaringar

- har inte råd med vitt
- alla köper svart
- behövs för att hålla Sverige igång
- maktens moral

Svartköp och synen på regelverket

Svartköp och den egna moralen

- förhållningssätt i olika grupper
- egenintresse och samhällssolidaritet

2 Enkätundersökning i en befolkningspanel

2.1 Syfte och genomförande

Demoskop har 2005 på uppdrag av Skatteverket ställt vissa frågor kring svartarbete. Frågorna har i första hand utformats med syftet att kunna belysa *attityderna* till att köpa svarta tjänster. Frågorna tar sikte på köp av svart arbete med koppling till hus, hem, trädgård och tillhörigheter (bilar, båtar, annan utrustning). Däremot finns inte med hushållens inköp av svartslakt och liknande. Det är, vad vi känner till, första gången i Sverige en skattning av svartarbetet i hushållen görs utifrån köparsidan.

Undersökningen genomfördes inom ramen för Demoskops omfattande befolkningspanel under perioden december 2004 - mars 2005 som innehåller ett representativt urval av svenska folket mellan 15-89 år. Totalt genomfördes 2 312 intervjuer varav 35 procent postalt och 65 procent via Internet. För att resultaten ska representera svenska folket har vägning gjorts av resultaten med avseende på kön, ålder och utbildning. Undersökningen omfattade totalt cirka 1600 frågor om bland annat intressen, värderingar, konsumtion, medievanor, varumärken, samhälle och politik.

I det frågebatteri som Demoskop hade i utgångsläget finns frågor

- om man skulle kunna tänka sig göra vissa olagliga saker om man visste att man inte skulle få någon påföljd – bl.a. jobba svart och lämna felaktiga uppgifter till Skatteverket
- om hur lindrigt eller allvarligt man tycker samma olagliga saker är

Nu nämnda frågor har Skatteverket kompletterat med vissa egna frågor som handlar om:

- vad man köper svart till hushållet
- hur mycket hushållen betalat för svarta tjänster
- hur accepterat olika omfattning på svartarbetet är
- hur man ser på svartarbete beroende på vem som utför det
- hur man ser på olika typfall av svartarbete – om det bör beskattas
- i vilken utsträckning man talar med andra om sitt köp av svartarbete
- hur man ser på svartarbetet för egen del och vad det har för effekter för andra och för samhället

Skatteverkets egna frågor – själva enkätformuläret - finns som bilaga 1.

Utöver Demoskops undersökning kommer nedan vid några tillfällen att refereras till en undersökning som TNS Gallup år 2005 genomfört för Skatteverkets räkning. Undersökningen ägde rum inom ramen för TNS Gallups telefonomnibus som riktar sig till ett riksrepresentativt urval. Totalt genomförs 1 000 intervjuer per vecka i omnibussen. Frågorna ställdes till män och kvinnor i åldern 18-74 år, under vecka 12 och 13, 2005. Totalt intervjuades 1 140 personer. Resultat och slutsatser från den undersökningen finns i bilaga 1.

3 Svartköp - faktiskt beteende

3.1 Vem köper svart?

32 procent svarar att man köpt svarta tjänster under senaste året. Detta motsvarar 2,3 miljoner personer.

Tabellen nedan visar andelen köpare i olika kategorier. Andelstal som signifikant¹ avviker från genomsnittet för alla som köpt svart har markerats med + eller -. I fallen med signifikans är avvikelserna och antalet observationer sådana att man med stor säkerhet kan säga att det faktiskt föreligger en avvikelse från genomsnittet.

Tabell 1

Andel som köpt svart under det senaste året efter olika egenskaper, procent

Andelen som köpt svart		Andelen som köpt svart	
Män	37+	Grundskola	29
Kvinnor	27-	Gymnasieskola	29
- 29 år	25-	Högskola/univ.	36+
30 - 49 år	35	<i>Yrkesgrupp:</i>	
50 - 64 år	34	Högre tjänsteman	39+
65- 89 år	31	Lägre tjänsteman	30
Gifta	36+	Arbetare	32
Sammanboende	31	Egenföretagare	50+
Ensamstående	27-	<i>Befattning:</i>	
<i>Hushållsstorlek:</i>		Högre chef	56+
1	27-	Mellanchef	42+
2	32	Anställd	30
3-4	38+	<i>Inkomst, tkr:</i>	
5 eller fler	29	-200	26-
<i>Bostadsform:</i>		200 -300	35
Äger villa/radhus	38+	300 - 400	39+
Äger bostadsrätt	28	400 -	37
Hyr lägenhet	24-	<i>Sparande per hushåll och månad, kr</i>	
<i>Boendeort:</i>		-500	29
Storstad	33	500 - 2000	31
Stad 80-200 tusen inv.	31	2000 - 5000	36
Stad 10-80 tusen inv.	30	5000 -	32
Landsbygd	34	ALLA	32

Källa: Demoskops panelundersökning 2005

Det finns en överrepresentation av svartköpare bland män, gifta och personer som äger villa/radhus. Frekvensen svartköp är högre bland välutbildade, högre tjänstemän, chefer, personer med högre inkomster. Yngre, ensamstående, personer med lägre inkomst är underrepresenterade. Vi vet av andra undersökningar att det bland egenföretagare finns ett utbrett svartarbete. Undersökningen visar att egenföretagarna också i högre grad än andra är aktiva som köpare av svartarbete. Inga säkerställda skillnader finnas mellan storstad och andra delar av landet.

¹ Signifikantstestning på 5 procents nivå

3.2 Hur många köper svart?

Av de tillfrågade är det 32 procent som svarat att de köpt något svart med koppling till hemmet under det senaste året. Det är rimligt att tro att andelen som köpt något svart kan vara ännu högre,

- beroende på att 29 procent inte besvarat frågan och
- för att det sannolikt finns ett mörkertal – man vill inte säga hela sanningen
- för att man kanske inte är medveten om att hushållet köpt något svart.

De tjänster som köps är en blandning av tjänster som kan vara återkommande flera gånger under ett år t.ex. städning och sådana som är mer sällsynta och kanske inte förekommer alla år t.ex. vissa typer av reparationer, festarrangemang m.m. Detta innebär att andelen personer som köper svart skulle bli högre om man skulle se till andelen över en längre period. Hur mycket högre kan vi inte uttala oss om. Vissa andra frågor i Demoskops undersökning ger emellertid en vink.

På frågan, hur troligt det är att man skulle försöka köpa arbetet svart om man skulle anlita någon för ett arbete i hemmet, svarar 37 procent i Demoskops undersökning att de troligen skulle försöka göra det. 38 procent anser det inte troligt och 24 procent har inte någon klar uppfattning.

Tabell 2.

Andel personer som svarat ja eller nej på frågan om de skulle försöka köpa arbetet svart om de skulle anlita någon för ett arbete i hemmet

Försöka köpa svart?	Alla	Har köpt svart	Inte köpt svart	Egenföretagare	Privatanställda	Högre chefsbefattning	Inkomst	
							Villaägare	över 400 tkr
Nej	38	15-	49+	20-	32-	24-	35	34
Ja	37	58+	27-	49+	43+	52+	25	42
Balansmått	-1	43	-22	29	11	28	-10	8

Källa: Demoskops panelundersökning 2005

En majoritet av dem som köpt svart under det senaste året svarar ja på frågan dvs. de skulle försöka köpa arbetet svart. För villaägare och personer med inkomst över 400 tkr ligger skillnaden mot "alla" inom ramen för felmarginalen. Helt säkert är dock att, privatanställda men särskilt egenföretagare och personer med högre chefsbefattning skulle försöka köpa arbetet svart.

3.3 Vad köper man svart?

I den allmänna debatten om svarta tjänster brukar diskussionen ofta avse hantverkstjänster och städtjänster. Undersökningen visar att olika slag av reparationer är ännu vanligare. Notera att en svarande, som köpt för sammanlagt för mer än 5000 kr, kan ha köpt flera olika tjänster. Bland de personer som under året köpt svart för mer än 5 000 kr har 62 procent köpt hantverksarbeten, 46 (29+17) procent köpt reparationer och 31 procent köpt städtjänster.

Tabell 3.

Frekvensen av svarta köp för olika typer av tjänster sorterade efter frekvensen bland alla svarande

Slag av tjänst som köpts svart	Alla svarande	Bland dem som köpt svarta tjänster				
		Köpt svart	Under 500 kr	501-1000	1001-5000	Över 5000
Hantverksarbete på hus och hem av t.ex. murare, snickare, målare, elektriker, golv eller rörläggare	14	43	17	28	52	62
Reparation eller hjälp med bil eller båt	10	30	2	32	32	29
Reparation eller hjälp med dator, TV, video, möbler eller annan utrustning	7	22	15	27	20	17
Städning, fönsterputsning eller hushållsarbete (matlagning, tvätt, diskning)	6	19	8	18	13	31
Trädgårdsarbete, även stenläggning, staket, trädfällning, borttransport och snöskottning	5	15	8	16	12	20
Annat (t.ex. fest, musik, undervisning eller hjälp i myndighetskontakter)	3	11	8	11	10	10
Passning / vård av husdjur (hund, katt, fågel etc.)	3	1	11	12	6	5
Passning /omsorg av barn	2	7	8	3	5	7
Vård /omsorg av äldre	0	1	0	1	0	1

Källa: Demoskops panelundersökning 2005

3.4 Hur mycket köper man för?

De hushåll som köpt svartarbete har i genomsnitt köpt för 7 900 kr. I hälften av fallen (49%) ligger köpesumman under tusenlappen. Andelen pensionärer som köpt svart är ungefär lika stor som för andra grupper, men pensionärerna avviker på så vis att de köpt för signifikant lägre belopp än andra. Genomsnittet för pensionärernas köp ligger på 2 900 kr.

Tabell 4.

Hushållens köp av svarta tjänster. Fördelning av köparna på betalt belopp.

Betalning per hushåll, kronor	Andel procent
- 500	27
500 - 1 000	22
1 000 - 5 000	30
5 000 - 10 000	11
10 000 - 50 000	7
50 000 -	2
Medelvärde	7 900 kr

Källa: Demoskops panelundersökning 2005

Utslaget i snitt på alla personer i åldersgrupperna 15-89 år kan den svarta betalningen beräknas till 1 650 kr per person. Det finns ca 7 miljoner personer i de aktuella åldrarna. En överslagsberäkning av det sammanlagda värdet på de svarta köpen landar därför på mellan 11 och 12 mdkr.

Denna beräkning är sannolikt en underskattning beroende på bara de som själva svarat att de köpt svart² skulle uppskatta hur mycket hushållet köpt svart dels beroende på att den som svarar inte alltid vet vad andra i hushållet köpt svart.

Beaktas att det kan finnas en arbetsfördelning i hushållet som gör att man inte alltid vet om vad andra i hushållet köpt svart är det en rimlig bedömning att beloppet ligger i storleksordningen 15 miljarder kronor.

3.5 Hur betar och känner man sig efter svartköp

I undersökningen har ställts frågor om hur man betar sig eller känner sig efter att ha köpt svart. Frågorna gäller om man skulle ha dåligt samvete, för vem man skulle berätta om det och hur man skulle rent allmänt se på saken i efterhand – var det en bra affär?

De som köpt svart har i mycket liten utsträckning dåligt samvete för detta. I stället känner en stor majoritet av dem sig nöjda med att ha gjort en god affär. Detta är naturligtvis ett av skälen till att de som köpt i större utsträckning än andra berättar om det för sina närmaste och för vem som helst.

En möjlig förklaring är att köparna menar att man som köpare inte har med saken att göra - det är den som utför arbetet som begått lagöverträdelsen. Senhösten 2004 har man i Danmark dragit igång ett målinriktat arbete med att ändra medborgarnas förhållningssätt till svartarbete - en "Fairplay-kampagne". En del i kampanjen är att etablera ett synsätt som innebär att man inte kan skylla på andra. Den som köper tjänster till låga priser *medverkar* och bidrar därmed till att bryta ned de gemensamma värderingar som samhället bygger på.

Tabell 5.
Om du skulle ha köpt ett arbete svart, vad tror du då du skulle ha gjort efteråt?

Andel som svarat "ja" på frågan:	Köpt svart		
	Alla	Köpt svart	>5 tkr
Ha dåligt samvete?	24	6-	4-
Berätta om det för de närmaste?	41	44	55+
Berätta om det för vänner?	26	28	33
Tala öppet om det med vem som helst?	6	8	11+
Känna mig nöjd över en bra affär?	43	61+	69+
Skulle tycka att det inte var någon skillnad mot andra köp?	32	42+	46+

Källa: Demoskops panelundersökning 2005

² Det finns i materialet ett mindre antal fall där en person svarat nej på frågan om personen köpt något svart men på den senare frågan om omfattningen på hushållet köp av svarta tjänster ändå angett ett belopp. Dessa mindre antal fall har medräknats.

De som vill köpa svart vill skaffa sig kunskap om vilka som svartarbetar och den kunskapen får de ofta från andra personer i samma ekonomiska och sociala situation. Och motsvarande gäller dem som vill ha svartarbete.

Skatteverket har i riksomfattande undersökningar undersökt i vilken utsträckning svenska folket känner andra som under det senaste året arbetat svart eller som anlitat svart arbetskraft. Skiljelinjerna i kunskap mellan olika grupper går i första hand över åldersgrupper och inkomstgrupper.

Tabell 6.

Jag känner någon som under det senaste året anlitat "svart" arbetskraft

Känner någon som anlitat svart?	Alla				Månadsink	Månadsink
		18-24 år	35-44 år	65-74 år	< 10 tkr	> 30 tkr
Instämmer	34	31	47	18	25	57
3 Varken eller	6	8	6	3	5	4
Instämmer inte	40	42	33	43	42	28
Vet ej/Ej svar	20	19	14	36	29	11

Källa: Skatteverkets undersökning, allmänheten 2004, Femgradig skala

Personer i yrkesaktiv ålder – i tabellen representerad av åldersgruppen 35-44 år – har stor kunskap om vilka som anlitat "svart" arbetskraft. Höginkomsttagare, som har resurser att anlita svart arbetskraft, har ännu bättre kännedom.

När det gäller utfört svartarbete ser bilden något annorlunda ut.

Tabell 7.

Jag känner någon som har arbetat "svart" under det senaste året

Känner någon som arbetat svart?	Alla				Månadsink	Månadsink
		18-24 år	35-44 år	65-74 år	< 10 tkr	> 30 tkr
Instämmer	34	46	37	15	30	43
3 Varken eller	6	8	9	4	6	8
Instämmer inte	40	29	41	43	36	39
Vet ej/Ej svar	20	17	13	39	28	10

Källa: Skatteverkets undersökning, allmänheten 2004, Femgradig skala

Med tilltagande ålder minskar kunskapen om någon som arbetat svart under det senaste året. Det är alltså i den yngsta åldersgruppen som kunskapen är störst om vem som arbetat svart under det senaste året.

4 Synen på köp av svarta tjänster

4.1 Svartköp är en lindrig förseelse

Demoskop har ställt frågan om man tycker vissa förseelser är lindriga eller allvarliga med svar på en 7-gradig skala. I nedanstående tabell har svaren rangordnats efter hur allvarligt man ser på brotten.

Tabell 8.
Hur lindrigt respektive allvarligt tycker du att följande är?

Lindrigt eller allvarligt?			Ta in mer alkohol än tillåtet till Sverige	Civilt motstånd - delta i olagliga demonstrationer	Fortkörning	Uppge felaktiga uppgifter till Skattemyndigheten	Uppge felaktiga uppgifter till Försäkringskassan	Misshandla någon du ogillar	Köra bil onykter
	Anlita svart arbetskraft	Jobba svart							
1 Mycket lindrigt	17	15	22	11	7	2	1	1	1
2	16	16	14	15	13	3	2	0	0
3	14	15	8	11	13	3	3	0	0
4 Varken eller	22	21	25	24	16	10	9	1	1
5	15	14	11	13	18	12	11	2	1
6	8	10	9	11	14	24	23	6	4
7 Mycket allvarligt	6	9	11	15	18	45	51	88	93
Ej svar	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Medelvärde	3,51	3,67	3,59	4,07	4,40	5,83	6,00	6,79	6,87
1+2+3	47	46	44	37	33	8	6	1	1
4	22	21	25	24	16	10	9	1	1
5+6+7	29	33	31	39	50	81	85	96	98

Källa: Demoskops panelundersökning 2005

Hela 47 procent av individerna tycker att det är ett lindrigt brott att anlita svart arbetskraft. Ytterligare 22 procent betraktar det som vare sig lindrigt eller allvarligt. Man svarar att det är allvarligare att lämna felaktiga uppgifter till Skattemyndigheten än att jobba svart – fastän ett förtigande av en inkomst med skattelagstiftningens syn på saken är att jämställa med att lämna en felaktig uppgift. Men de svarande ser uppenbarligen inte saken på samma sätt.

Svartköp och svartarbete innebär för gemene man ett förtigande att sakförhållande och man anser inte ett förtigande av en uppgift som en lika allvarlig förseelse som att lämna felaktiga uppgifter.

Till panelen ställdes också frågan

Tabell 9.

Skulle du kunna tänka dig att göra något av följande om du visste att du inte skulle få någon påföljd?

Kan tänka sig?	Anlita svart arbetskraft	Jobba svart	Fort- körning	Ta in mer alkohol än tillåtet till Sverige	Civilt motstånd - delta i olagliga demon- strationer	Uppge felaktiga uppgifter till Skattemyndigheten	Uppge felaktiga uppgifter till Försäkringskassan	Misshandla någon du ogillar	Köra bil onykter
1. Nej, absolut inte	10	16	17	26	30	54	65	84	90
2. Nej, troligen inte	18	18	16	18	30	26	22	11	7
3. Varken eller	14	14	15	16	16	9	6	2	1
4. Ja, troligen	35	32	31	23	15	7	4	1	1
5. Ja, absolut	22	20	20	16	8	4	3	1	0
Ej svar	1	1	1	1	1	1	0	1	1
Nej	29	33	33	45	60	79	87	95	97
Ja	57	52	51	39	23	11	6	3	1
Medelvärde	3,39	3,23	3,22	2,83	2,42	1,81	1,56	1,25	1,13

Källa: Demoskops panelundersökning 2005

En majoritet svarar att de skulle anlita svart arbetskraft eller jobba svart.

Om man analyserar svaren från dem som köpt svart jämfört med dem som inte gjort det framkommer tydliga skillnader. De som köpt svart anser att det är mindre allvarligt att anlita svart arbetskraft, själv jobba svart, köra för fort, ta in mer alkohol än tillåtet och uppge felaktiga uppgifter till Skattemyndigheten. De skulle också i högre grad kunna tänka sig att begå brotten om man inte skulle få någon påföljd.

Som frågan är formulerad är den hypotetisk – man skulle inte få någon påföljd. Men i undersökningen har även följande raka fråga ställts som kan ge en uppfattning om vilken potential som finns på svartköpen.

Tabell 10.

Om du skulle anlita någon för ett arbete i ditt hem, skulle du då försöka köpa arbetet svart?

Försöka köpa svart?	Alla	Har köpt svart	Inte köpt svart	Egenföretagare	Privatanställda	Högre chefsbefattning	Villaägare	Inkomst över 400 tkr
Nej	38	15-	49+	20-	32-	24-	35	34
4 Varken eller	24	26	23	31	24	24	39	24
Ja	37	58+	27-	49+	43+	52+	25	42
Medelvärde	2,94	3,56+	2,66-	3,77+	3,67+	3,93+	3,03	3,08+

Källa: Demoskops panelundersökning 2005. Sjugradig skala med 4 som medelvärde

Andelen som svarar ja på frågan (37 %) är 5 procentenheter högre än andelen för dem som faktiskt köpt (32 %) svarta tjänster under det senaste året. Det finns alltså en viss potential för fler svartköp. En *majoritet* av de som tidigare köpt svart och de med chefsbefattning skulle försöka köpa ett arbete i sitt hem svart. Signifikant fler egenföretagare och privatanställda jämfört med alla svarande skulle också försöka köpa arbetet svart.

4.2 Att anlita en bidragsmottagare för svartarbete är oacceptabelt

Även om en minoritet anser att det är en lindrig förseelse att jobba svart eller köpa tjänster svart finns det skillnader. Till Demoskoppanelen ställdes frågan om hur acceptabelt det är att anlita personer med skilda egenskaper för ett svartarbete. Den svarande skulle svara på en 7-gradig skala där vid 7 angivits ”helt acceptabelt”.

Tabell 11.

Hur acceptabelt anser du att det är att anlita var och en av följande för ett svartarbete?

Andel som anser det ”helt acceptabelt” att anlita (=7 på en 7-gradig skala)	Alla	Köpt svart	
		Köpt svart	>5 tkr
En nära släkting	49	67+	75+
En person som har arbete men som jobbar svart på sin fritid	16	28+	46+
En företagare som gör arbete utan kvitto	8	14+	30+
En person som inte har arbets- eller uppehållstillstånd	4	5	11+
En flykting som får dagersättning	4	5	10+
En person som samtidigt får ersättning för arbetslöshet (A-kassa)	4	4	5
En person som samtidigt får ersättning från försäkringskassan för sjukdom	3	3	3
En person som samtidigt får socialbidrag	3	3	3

Källa: Demoskops panelundersökning 2005

Det är en mycket stor skillnad i acceptans mellan att anlita en nära släkting eller t.ex. en person som har A-kassa, sjukpenning eller socialbidrag.

Av tabellen framgår att om man köpt svart och i synnerhet om man köpt svart för mer än 5 000 kronor desto mer acceptabelt anser man att det är att anlita en person för svartarbete. Detta gäller dock inte för personer som jobbar svart och samtidigt får ersättning från Försäkringskassa eller A-kassa eller får socialbidrag.

En majoritet av de svarande anger i stället att det är ”helt oacceptabelt” (=1 på den sjugradiga skalan) att anlita en sådan person för ett svartarbete. Därav torde slutsatsen kunna dras att en majoritet av medborgarna inte skulle invända mot insatser för att motverka kombinationen svartarbete och bidragsfusk. Detta gäller måhända inte de arbetslösa för bland dem är det inte fullt så många som anser att det är ”helt oacceptabelt” att samtidigt få A-kassa (44 %) och samtidigt få socialbidrag (39 %).

De här resultaten kan jämföras med resultat från undersökningar med snarlika frågor.

Under år 2003 ställde FSI frågor till svenska folket om deras inställning till att människor arbetar svart. År 2004 gjorde FSI en ny mätning. Resultaten i nedanstående tabell är en sammanlagning av de två undersökningarna. Frågorna i denna undersökning skiljer sig i så måtto att frågorna är kopplade till den svartarbetandes försörjningsmöjlighet.

Tabell 12.

Andelen som svarat bra respektive dåligt år 2003/2004 på frågor om svartarbete

Vad tycker du om att....?	Att folk arbetar svart när de är sjukskrivna	Att folk arbetar svart även om de kan få ett vanligt arbete	Att folk arbetar svart vid sidan om sitt vanliga arbete	Att folk arbetar svart när de inte kan få ett vanligt arbete
1 Alltigenom dåligt	75	60	31	16
2	10	15	15	10
3	4	7	13	12
4 Varken bra eller dåligt	5	8	23	26
5	1	3	7	14
6	1	1	4	9
7 Alltigenom bra	1	1	3	9
Vet ej	4	4	5	5
	1,79	2,1	3,14	4,02
N (Bastal)	2 503	2 511	2 514	2 506

Källa: FSI - Forskningsgruppen för Samhälls- och Informationsstudier, Release ur Kajsa 2005.05.24, v21

Det är en minoritet som anser att svartarbete är bra. Resultaten visar dock att det finns en större acceptans för att folk arbetar svart om de inte kan få ett vanligt arbete jämfört med om man arbetar svart samtidigt som man är sjukskriven.

Men det finns fler faktorer att ta med i bedömningen om ett svartarbete är acceptabelt eller inte. Svartarbete i stor omfattning ogillas av de flesta vilket framgår av nedanstående tabell.

Tabell 13.

Andelen i procent, som instämmer i påståenden om svartköp och svartjobb

Påståenden:	Det stör mig inte om andra köper svart	Det stör mig inte om andra arbetar svart i liten omfattning	Det stör mig inte om andra arbetar svart i stor omfattning
Instämmer inte	29	23	57
4 Varken eller	26	26	16
Instämmer	43	50	26
Ej svar	2	1	1
Medelvärde	4,28	4,59	3,24

Källa: Demoskops panelundersökning 2005. Sjugradig skala med 4 som medelvärde

Det är en relativt hög andel som på de tre frågorna svarar att de inte blir ”störda”. Det behöver i och för sig inte innebära att de godkänner eller tycker att det är acceptabelt att folk arbetar svart, vilket följande tabell får anses visa:

Tabell 14.

Påstående: Det är OK att folk arbetar svart

OK att folk arbetar svart?	Alla	18-24 år	65-74 år
Instämmer	12	21	9
3 Varken eller	20	23	11
Instämmer inte	56	45	59
Vet ej/Ej svar	13	11	21

Källa: Skatteverkets undersökning, allmänheten 2004. Femgradig skala

Tabellen visar att det bland yngre jämfört med äldre finns en större acceptans för att folk arbetar svart.

5 ”Alla andra gör det” och andra bortförklaringar

5.1 Inledning

Efterlevnaden av en lagstiftning är större när de reglerade känner en moralisk plikt att följa lagen. Om vi ser till inställningen till att köra bil onykter är det hela 93 procent som svarade att det är ett mycket allvarligt brott att köra onykter och 97 procent svarar att de inte skulle kunna tänka sig att göra det även om man visste att man inte skulle få någon påföljd.

Korsell och Nilsson har tagit fram en handbok³ med metoder för att förebygga fel och fusk inom det ekonomiska området. De konstaterar i avsnittet om normativ motivation att:

1. Lagstiftning och kontroll som uppfattas som rimlig och rättvis ökar laglydnaden
2. Bryter andra mot lagen är man mindre benägen att själv följa lagen.

Vi har i föregående avsnitt berört att de som köpt svart och i synnerhet de som köpt svart för mer än 5 000 kronor per år i högre grad än andra tycker att det är en lindrig förseelse att köpa eller jobba svart och i större utsträckning anser att det är acceptabelt att anlita personer som extraknacker svart och företagare som gör jobb utan kvitto.

Den som begår en överträdelse av en norm vill gärna ha tillgång till rationaliseringar som rättfärdigar det egna handlandet – i det här fallet sitt svartköp. Svartköparen kan tänka så här:

Jag har ju ett rent faktiskt behov av att köpa svart för att lösa ett problem med mina begränsade ekonomiska resurser – jag har inte råd att köpa det vitt. Att skatt inte betalas drabbar ingen enskild person det är ju mottagarens ansvar att sköta skatten. Alla andra köper ju svart, och för övrigt är det ju helt omöjligt att få tag i en hantverkare som vill göra det vitt. Svartarbete behövs för att hålla Sverige i gång.

Låt oss se om rationaliseringarna stämmer med beteendet för dem som köper mycket svart där egenföretagarna är den enskilda grupp som relativt sett köper mest svart. För tre av påståendena kan viss ledning fås bland svaren på vissa frågor i Demoskoppanelen.

5.2 Jag har inte råd!

Med stigande inkomst ökar konsumtionsmöjligheterna även av privata hushållstjänster. Detta gäller även köp av svarta tjänster. Av tabellen nedan framgår att de med högre inkomst i större utsträckning köper svarta tjänster.

---

³ Korsell L. E. o. Nilsson M. *Att förebygga fel och fusk*. Metoder för reglering och kontroll. Nordstedts Juridik 2003.

Tabell 15.
Råd att köpa "vitt" och faktiskt köpt svart

	Alla	Inkomstintervall			
		-200	200-300	300-400	400-
Påstående: Jag har råd att köpa vitt den hjälp jag behöver. Andel som instämmer	45	44	46	49	48
Fråga: Har du köpt något svart under det senaste året? Andel Ja-svar	32	26-	35	39+	37

Ju högre inkomst desto mer instämmer man i påståendet att man har råd att köpa vitt den hjälp man behöver. Men skillnaderna mellan inkomstgrupperna är överraskande små.

Men i ett och samma inkomstintervall svarar de som köpt svart i väsentligt högre utsträckning att de inte har råd – man rättfärdigar sitt handlande med att inkomsten inte räcker. Men skillnaderna minskar med stigande inkomst vilket är naturligt eftersom man rent faktiskt ju har råd till ökad konsumtion.

Tabell 16.
Jag har råd att köpa vitt den hjälp jag behöver. Andel (procent) som instämmer eller inte instämmer i påståendet i tre skilda inkomstintervall.

Inkomstintervall	0 till 99 999 kr			200 000 till 299 999 kr			400 000 kr och mer		
	Inte köpt svart	Köpt svart < 5000	Köpt svart > 5000	Inte köpt svart	Köpt svart < 5000	Köpt svart > 5000	Inte köpt svart	Köpt svart < 5000	Köpt svart > 5000
Har råd att köpa "vitt"?									
Instämmer	42%	22%	29%	54%	27%	25%	62%	57%	56%
Instämmer inte	34%	52%	71%	29%	45%	51%	19%	29%	22%
Balansmätt	7%	-30%	-43%	25%	-17%	-26%	44%	29%	34%

Källa: Demoskops panelundersökning 2005. Sjugradig skala med 4 som medelvärde

5.3 Alla köper svart!

Hur uppfattar svenska folket att andra betar sig när det gäller köp av svarta tjänster? Frågan är intressant. Om man tror att alla andra fuskar är enligt våra teorier risken stor att man själv vill fuska. Om man informerar om fuskets omfattning skulle fusket såldes öka om medborgarna tror att fusket är mindre än det rent faktiskt är. Och omvänt – är fusket mindre än vad folk tror borde information om att fusket inte är så utbrett påverka folk att inte fuska själva.

Tabell 17.
Hur stor del av hushållen i Sverige tror du köper svarta tjänster under ett år?

Andel av hushållen (procent)	Alla	Köpt svart		Egenföretagare
		Köpt svart	> 5 tkr	
-10	6	3-	1-	0-
10-25	25	17-	11-	17
26-50	31	31+	27	27
51-75	23	25	31+	26
76-90	11	18+	21+	20+
91-	3	6+	8+	8+
Ej svar	1	0-	1	0

Källa: Demoskops panelundersökning 2005

Bland dem som köpt svart för mer än 5 tkr under det senaste året är det hela 60 procent som tror att mer än hälften av alla hushåll köper svarta tjänster under ett år. Bland egenföretagarna är motsvarande andel 54 procent. Nämnas kan att för villaägare finns inga statistiskt säkra skillnader mot gruppen ”Alla svarande”.

En slutsats skulle alltså vara att medborgarna tror att fusket är mer utbrett än det faktiskt är vilket i sin tur gör att information om det faktiska förhållandet – om teorierna stämmer – skulle kunna minska fusket.

5.4 Svartarbete behövs för att hålla i Sverige gång!

De som köpt svart har inte gjort det för att gynna Sverige som land. Men de som agerat på den svarta marknaden vill naturligtvis gärna för sig själva och andra motivera sitt handlande med att det i själva verket är bra på något sätt.

Tabell 18.

Svartarbete är nödvändigt för att hålla Sverige i gång, andel i procent.

Svartarbete är nödvändigt.... ?	Alla	Köpt svart	Köpt svart > 5 tkr	Egenföretagare
Instämmer inte	50	33	26	20
4 Varken eller	27	33+	28	33
Instämmer	22	32	45	46
Ej svar	1	1	0	0
Medelvärde	3,17	3,86+	4,20+	4,55+

Källa: Demoskops panelundersökning 2005. Sjugradig skala med 4 som medelvärde

En viktig fråga är i vad mån man med ökad kunskap om faktiska förhållanden kan få personerna att inse att deras rättfärdigande inte är baserat på fakta.

5.5 Makten och dess moral som bortförklaringsfaktor

Om man kan lita på att andra betalar sina lagligen beslutade skatter, genererar denna tillit ett större förtroende för skattesystemet såväl som ett minskat intresse av att för egen del undandra skatt. Det framgår klart från undersökningen inte bara att svenska folket i stor utsträckning köper svart utan också att man har kunskap om andras köp och utförda svartarbete samt att man tillika överskattar utbredningen. Sammantaget är detta sådant som minskar förtroendet för skattesystemet.

De fokusgruppsundersökningar som Demoskop gjort pekar på ytterligare en rationaliseringsfaktor nämligen en samhälllig moraluppluckring – mygel, fallskärmar och astronomiska löner – anses bli mer och mer utbrett. Det är personer som är ledande i samhället som har makten som man syftar på. Detta antas medföra att eventuella betänkligheter kring om det är rätt att köpa tjänster svart minskar.

Vi har ovan redovisat att personer med befattningen högre chef i högre utsträckning än flertalet andra grupper i samhället köper svarta tjänster. Detta kan av andra också tas som ett tecken på en samhälllig moraluppluckring bland dem som har makt. Eller om man så vill – denna grupp som ska leda andra föregår inte med gott exempel genom att avstå från att köpa tjänster svart.

År 1986 publicerade⁴ professor Axel Hadenius resultaten från omfattande intervjuundersökningar – mestadels timslånga besöksintervjuer om svenska folkets inställning till skatter och välfärd. Undersökningen hade en svarsfrekvens på över 80 procent och skedde med stöd från Riksbankens Jubileumsfond. Efter omfattande analyser av olika samband avslutades studien⁵ med följande:

This, finally, brings us back to the variable which is probably the most strategic in this connection: the lack of confidence in politicians – and in particular the discontent with power. This characteristic is not only the most active as regards aversion to pay – it also appears in an expansive direction on the expenditure side and thus gives expression to – with regard to the explanatory strength – a unique inconsistency. People alienated politically want increased collective welfare but feel no responsibility concerning the cost.

Skatteverket har i en enkätundersökning till svenska folket frågar om vilka som är de främsta orsakerna till att folk fuskar med skatten.

Tabell 19.

Orsakerna till fusk - andel som instämmer i påståendena, procent

Orsaken till att man fuskar med skatten för egen vinning är att:	2002	2004
Personer i framträdande ställning bryter mot samhällets normer	59	65+
Skatterna är för höga	60	62
Solidariteten med samhället är låg	49	51
Skatterna går till "fel" saker	42	46+
Man spekulerar - man vill "testa" om ett avdrag "går igenom"	42	41
Sanktionerna är otillräckliga	34	34
Skattereglerna är krångliga	37	31-
Upptäcktsrisken är låg	33	31
Man tror att "alla andra" fuskar	31	31
Andra orsaker	9	10

Källa: Skatteverkets riksomfattande undersökningar bland allmänheten

* = Instämmer (4+5) på en 5-gradig skala

Som framgår av tabellen är det högst andel av de svarande som instämmer i påståendet: "Personer i framträdande ställning bryter mot samhällets normer". Plus och minustecken i årtalskolumnen 2004 anger säkerställda skillnader mot undersökningen år 2002.

⁴ Hadenius A (1986) *A Crises of the Welfare State*. Opinions About Taxes and Public Expenditure in Sweden, Almqvist & Wiksell International Stockholm 1984

⁵ A.a. sid. 132

6 Köp av svartarbete och regelverket

6.1 Inledning

Vi har tidigare berört vikten av att lagstiftningen uppfattas som rimlig och rättvis och om så är fallet ökar laglydnaden. Hur är det då med regelverket kring svartarbetet?

I inkomstskattelagen finns mycket få undantag för arbeten som inte är skattepliktiga och skatteplikten inträder redan vid första kronan och det spelar ingen roll i vilken form ersättningen för utfört arbete lämnas – även gentjänster ska beskattas. Enligt själva lagtexten är inte någon personkrets t.ex. familjemedlemmar undantagna. Personer i ett hushåll utför en mängd tjänster åt hushållet och man skulle då kunna hävda att fråga är om tjänstebyten som ska beskattas. Utan uttryckligt lagstöd undantas dock i praxis tjänster som utförs av personer inom det egna hushållet för hushållets räkning. Det betyder att området för skattefria ”tjänster och gentjänster” åt familjemedlemmar utanför det egna hushållet, vänner och grannar i princip är stängt enligt gällande skattelagstiftning.

Då den generella acceptansen för svartarbete kan betraktas som hög är det intressant att närmare granska vad man anser borde vara skattebefriat. Inom ramen för Demoskoppanelen har de svarande fått ta ställning till om de anser att tjänsterna i ett antal konkreta fall enligt deras uppfattning bör beskattas eller inte.

Tabell 20.

Andel (procent) som anser att ersättningen borde vara skattefri i ett antal typfall.

Typfall:	Alla	INTE köpt svart	Köpt svart	Köpt svart >5 tkr
En mormor passar sina barnbarn och får för arbetet under ett år 8000 kronor	93	91-	97+	100+
En son bygger om sina föräldrars sommarstuga och får för arbetet 25000 kronor	74	69-	84+	89+
En tekniker får 600 kronor av sin granne för att installera om en dator	81	78-	89+	90+
En sjukpensionär passar dagligen sin grannes hund och får 8000 kronor under ett år	80	77-	87+	89+
En servitör får 8000 kronor i dricks av gästerna under ett år	64	62	69+	74+
En murare (inte egenföretagare) hjälper tre grannar att ta upp källarfönster och får 8000 kronor för arbetet	55	50-	65+	73+
En elektriker (inte egenföretagare) extraknacker genom att installera elvärme i ett nybygge och får 8000 kronor för arbetet	39	34-	49+	56+
En byggmästare (egenföretagare) byter fönster åt en granne och får 8000 kronor för arbetet	32	29-	40+	55+
En byggmästare, en snickare och en murare bygger tillsammans tre hus. Husen ska användas som egen bostad åt deras familjer. Värdet av arbetsinsatsen på varje hus är 1 miljon kronor.	35	32	40+	49+

Källa: Demoskops panelundersökning 2005

Avgörande för synen på skattefrihet är inte bara vem som anlitas utan även hur stora belopp som är aktuella. Nästa samtliga (93%) anser att en mormor som passar sina barnbarn och för det får 8 000 kronor under ett år inte ska betala någon skatt för detta.

Det är också en klar majoritet som anser att skatt inte ska betalas av:

- en tekniker som får 600 kronor för att installera en dator
- en sjukpensionär som får 8 000 kronor under ett år för hundpassning
- en son som bygger om föräldrarnas sommarstuga och får 25 000 kronor
- en servitör som får 8 000 kronor i dricks under ett år

När det gäller en murare som hjälper grannar att ta upp ett källarfönster och får 8 000 kronor för detta går uppfattningarna dock isär. Ungefär hälften anser att det borde vara skattefritt, men det är nästan lika många som anser att det borde beskattas.

Tjänster som en majoritet anser borde beskattas är:

- En elektriker som extraknacker genom att installera elvärme i ett nybygge och för det får 8 000 kronor
- En byggmästare, en snickare och en murare som tillsammans bygger tre hus för eget bruk
- En byggmästare som byter fönster åt en granne och får 8 000 kronor för detta

Det är dock relativt många som anser att även dessa tjänster borde vara skattefria. Det kan alltså konstateras att det generellt finns en stor grad av acceptans för byte av tjänster och för att arbete som utförs för begränsade kostnader inte ska beskattas. Det är också intressant att konstatera att relationen mellan den som utför arbetet och den som betalar spelar roll för bedömningen av beskattningen – jfr mormor, granne, son med servitör, murare, elektriker. Det finns också en skillnad mellan en person som extraknacker, och en som är företagare, där man i klart större utsträckning anser att företagaren ska betala skatt för sitt arbete.

De som tillägnat sig erfarenheten att köpa svart anser i högre grad än andra att tjänsterna inte borde beskattas.

Vi kan alltså konstatera att lagstiftningen inte uppfattas som rimlig och rättvis när det gäller beskattningen av arbete som utförs åt familjemedlemmar utanför det egna hushållet och avser mindre belopp. Detta gör att överträdelser av skattelagstiftningen är vanlig och den mormor som skulle deklarerat ersättningen för barnpassningen av sina barnbarn skulle nog uppfattas som dum.

Demoskop menar att i synen på svartarbete finns för närvarande en klar obalans mellan det allmänna rättsmedvetandet och skattelagstiftningen. De exempel där det finns en stor samstämmighet hos befolkningen om att arbetet inte bör beskattas bidrar sannolikt till att det generella fördömandet av svartarbete som fenomen inte är tydligare.

För att förändra attityderna och beteendet menar Demoskop att en granskning bör göras av reglerna avseende beloppsgränser och sammanhang. Vissa mindre omfattande och hushållsnära tjänster bör sannolikt skattebefrias. Sådana åtgärder skulle också tydliggöra gränsen mellan det som av allmänheten betraktas som brottsligt och det som ses som en del av vardagen.

7 Köp av svartarbete och den egna moralen

7.1 Grupper med olika förhållningssätt till svartarbete

Demoskop har i en statistisk analys grupperat de svarande utifrån förhållningssätt och faktiskt agerande avseende köp av svarta tjänster. I avsikt att underlätta den vidare beskrivningen av dessa fyra grupper har man gett var och en av dem en beteckning:

Människor som köpt svart under det senaste året och inte känner något moraliskt motstånd mot svarta tjänster – **Svartköparkärnan**

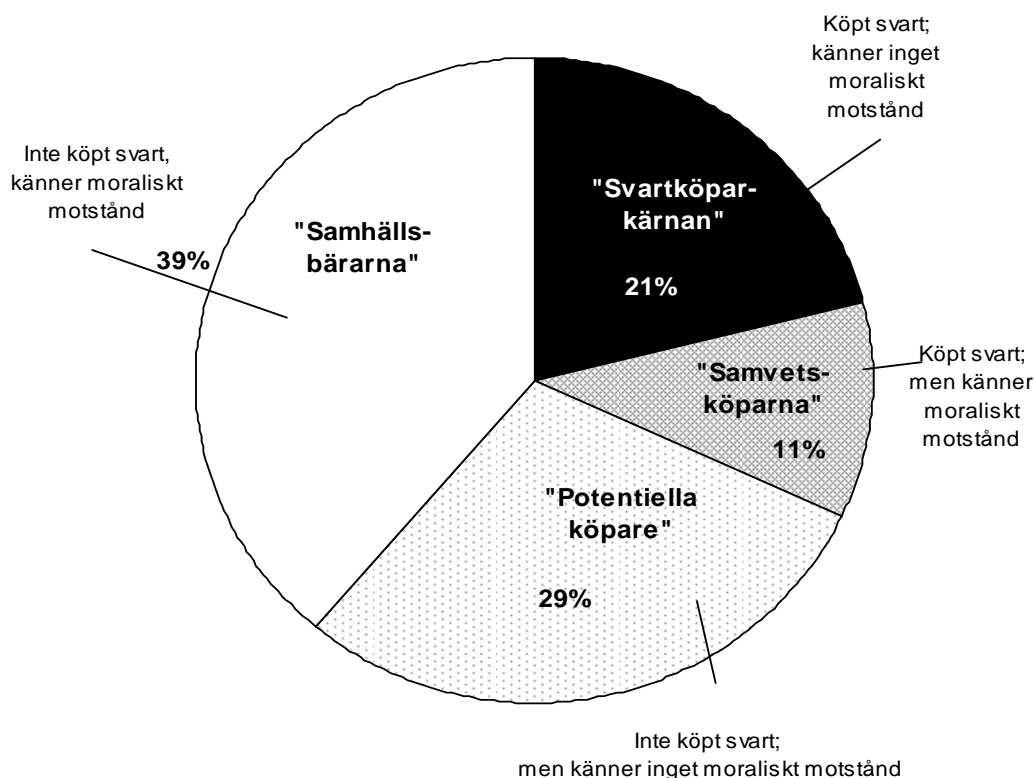
Människor som köpt svart under det senaste året men som känner ett moraliskt motstånd mot att köpa svart – **Samvetsköparna**

Människor som inte köpt svart under det senaste året men som inte känner något moraliskt motstånd mot att köpa svart – **Potentiella köpare**

Människor som inte köpt svart under det senaste året och som känner ett moraliskt motstånd mot svarta tjänster – **Samhällsbärarna**

Sammanfattningsvis pekar den kartläggning som gjorts av attityderna till svartköp på dels en utbredd acceptans av svartköp dels på spänningar mellan olika grupper. De som inte köper och känner moraliskt motstånd mot svartköp har en övervikt av resurssvaga personer medan de som köpt svart har en övervikt av personer som är mer resursstarka.

Diagram 21.
Grupper med olika förhållningssätt till svartarbete

Den största enskilda gruppen (39 %) är de som fått etiketten "Samhällsbärarna" och den består av människor som inte köpt svart under det senaste året och som känner ett moraliskt motstånd mot att köpa svart. Övriga tre kategorier (sammanlagt 61 %) är öppna för att köpa svart i tanke eller i handling. Svartköparkärnan dvs. de som faktiskt köpt svart under det senaste året och som inte känner något moraliskt motstånd mot svartköp utgör 21 procent.

Bland personer som köpt svart finns alla samhällsskikt, åldrar och politiska uppfattningar representerade. Utifrån den indelning Demoskop gjort finns vissa skillnader mellan de olika grupperna. De fyra grupperna utgår stora, breda kategorier och genomsnittligt är de ungefär i samma ålder vilket gör att skillnaderna är begränsade och de skillnader som kan noteras torde vara hänförliga till könsmässiga obalanser men kanske framförallt till politiska där de som köpt svarta tjänster i större utsträckning har borgerliga värderingar och är samhällskritiska.

Om vi först ser till grupperna som faktiskt köpt svart noteras att i Svartköparkärnan är egenföretagarna klart överrepresenterade och en viss överrepresentation finns för anställda i privat sektor. I övrigt kännetecknas de som köper svart dvs. de som tillhör Svartköparkärnan och Samvetsköparna av att de i något större utsträckning utgörs av män, är gifta, har större familj, äger villa eller radhus, är i yrkesaktiv ålder, har högre utbildning och inkomst och borgerliga värderingar. I Svartköparkärnan är Skåne överrepresenterat medan Norrland är överrepresenterat bland Samvetsköparna.

Bland dem som inte köpt svart noteras för Samhällsbärarna att de i större utsträckning utgörs av lågavlönade, lågutbildade, kvinnor, ensamhushåll, är studerande eller pensionärer och har socialistiska värderingar. Bland de potentiella köparna är yngre personer och de med gymnasieutbildning överrepresenterade.

Samhällsbärarna har således en övervikt av personer som inte har råd att köpa svart, har mindre behov av att köpa svart (färre boende i villa) och för dessa personer innebär det således ingen uppoffring att ha ”hög moral” när det gäller svartköp.

7.2 Samhällsargument för svaga

Uppfattningarna om svartarbete är många och varierande. I huvudsak är dock de flesta överens om att svartarbete gör att staten förlorar skatteintäkter. Det finns också en hög grad av acceptans för att vita löner är tryggare än svarta och att svartarbetet medför att de som är ärliga får betala mer i skatt.

En mycket klar majoritet anser också att svartarbete gör att seriösa företag slås ut och att svartarbete är ett allvarligt samhällsproblem. På ett samhällsmässigt plan kan således sägas att människor i stor utsträckning tar avstånd från svartarbete.

Trots detta störs människor i relativt begränsad utsträckning av att andra arbetar svart i liten utsträckning. Om det blir i stor utsträckning blir fördömandet avsevärt mer omfattande. Av naturliga skäl finns också tydliga skillnader i attityderna till svartarbete mellan de som köpt svarta tjänster under det senaste året och allmänheten i stort. De som köpt svart tonar ner samhällsskadan och det moraliska problemet och man anser i större utsträckning att svartarbete behövs för att hålla Sverige igång.

I avsikt att närmare förstå vad som driver respektive förhindrar köp av svarta tjänster har Demoskop granskat styrkan och bredden i olika argument för och emot svarta tjänster. I detta sammanhang beskrivs bredden i argumentet utifrån den generella benägenheten att instämna i det medan styrkan i argumentet bestäms utifrån den statistiskt härledda drivkraft den har på benägenheten att köpa svart. Härledningen görs genom en korrelationsanalys.

Samtidigt som Demoskop granskar attitydmässiga aspekter av svartköp påpekas att det är viktigt att komma ihåg att behov i kombination med tillgänglighet förefaller väl så viktiga för beslutet om att köpa svart eller vitt. Att villaägare i betydligt större utsträckning än andra köper svarta tjänster handlar till stor del om att man har ett behov av tjänster där svartarbete är vanligt förekommande. Det är förstås också möjligt att attityden delvis blir en konsekvens av agerandet, d v s de som köper svart anser i efterhand att det är acceptabelt.

Det är få aspekter som kan sägas utgöra såväl breda som starka argument mot att köpa svart. Snarare förefaller sambandet vara så att breda argument inte är särskilt starka och vice versa.

Detta är i sammanhanget inte någon självklarhet.

Starka men smala argument mot att köpa svart är:

- Skulle känna dåligt samvete att man skulle
- Det är omoraliskt att köpa/sälja tjänster svart

Argument som är svagare men mer utbredda är:

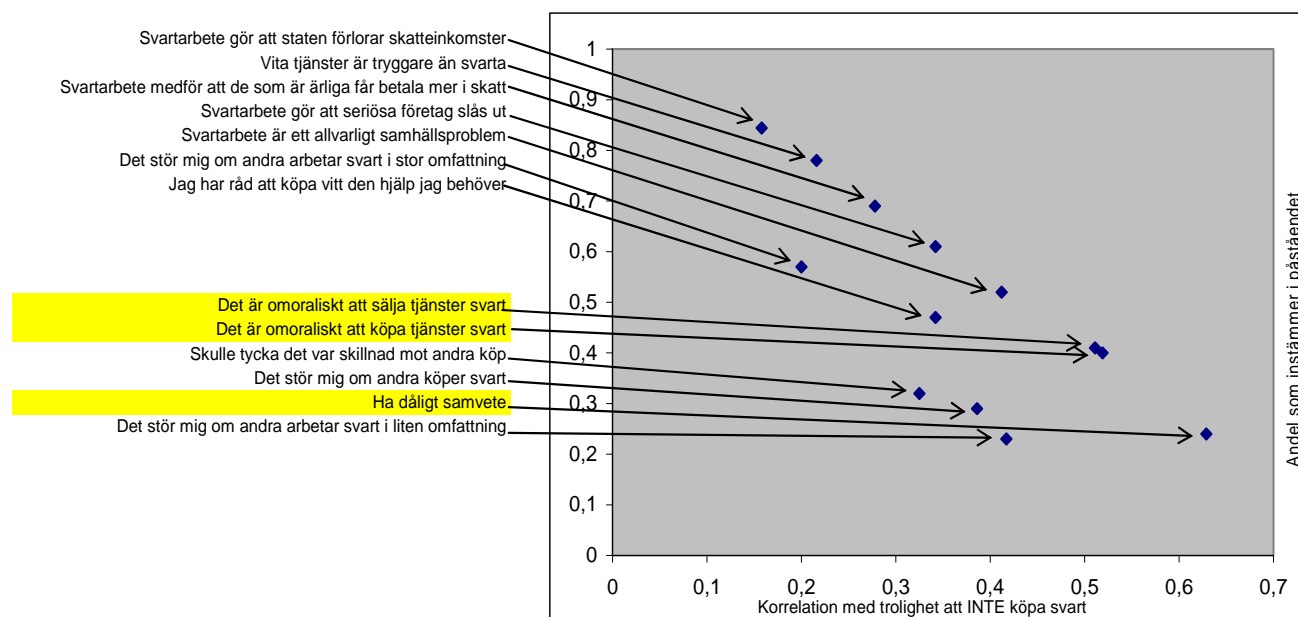
- Svartarbete medför att de som är ärliga får betala mer i skatt
- Svartarbete gör att seriösa företag slås ut
- Svartarbete är ett allvarligt samhällsproblem

Särskilt utbredda men svaga argument är:

- Svartarbete gör att staten förlorar skatteinkomster
- Vita tjänster är tryggare än svarta

Diagram 22.

Korrelationsanalys – hinder för svartarbete

När det gäller argument för att köpa tjänster svart så är dessa sannolikt avsevärt färre, men i grunden mer enkla att förstå. De argument som i undersökningen skulle kunna vara drivkrafter för svartköp är att göra en bra affär och att svartarbete är nödvändigt för att hålla Sverige igång.

Ett utbrett och starkt argument för svartarbete är:

- Skulle känna mig nöjd över en bra affär

Ett mindre utbrett men starkt argument är:

- Svartarbete är nödvändigt för att hålla Sverige igång

Det finns anledning att tro att det förstnämnda argumentet är det helt dominerande, d v s möjligheten att göra en bra affär, att betala mindre är kärnan för svartarbete.

De som anser att svartarbete är nödvändigt för att hålla Sverige igång, väljer sannolikt inte att köpa svart för att man tror att det gynnar samhället. Detta argument ska nog snarare ses som ett uttryck för en hög grad av acceptans för fenomenet svartarbete.

Den skriftliga rapporten från Demoskop återges nedan:

Bilaga: Demoskops rapport

Skatteverket
Svenska folket om svartarbete

Dokument: skav0002rp09.doc

2005-05-11

Anders Lindholm

Demoskop AB, Floragatan 13, 114 75 Stockholm, Sweden, tel 08-506 455 00, fax 08-506 455 10
www.demoskop.se

Förord

Förekomsten av svartarbete i Sverige bedöms vara omfattande, vilket också innebär att frågan har stora nationalekonomiska konsekvenser. Inom Skatteverket pågår ett projekt som handlar om att förbättra kunskaperna kring av svartarbete.

Inom ramen för detta projekt har Demoskop fått i uppdrag att genomföra undersökningar i avsikt att kartlägga företagares och allmänhetens syn på svartarbete. Under hösten 2004 genomförde Demoskop på uppdrag av Skatteverket en djupintervjuundersökning med småföretagare.

Den undersökningen har nu följts upp av en bredare kartläggning av svenska folkets uppfattningar i frågan. Undersökningen genomfördes inom ramen för Demoskops befolkningspanel under december 2004 till mars 2005. Totalt intervjuades 2 312 personer.

Ansvariga för projektet inom Skatteverket var Håkan Malmer och Annika Persson. Demoskops projektledare var Anders Lindholm.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	180
Slutsatser och rekommendationer	183
Allmänheten om svartarbete	184
Svartarbete kontra andra brott	184
Köp av svarta tjänster	187
Uppfattningar om omfattningen	187
Benägenhet att köpa svart.....	188
Benägenhet att deklarerera kontant ersättning utan kvitto	189
Köp av svarta tjänster.....	190
Vem köper svarta tjänster?.....	190
Vad köper man?	192
Hur mycket pengar handlar det om?	193
Beteende efter köp.....	195
Acceptans för olika typer av svartarbete.....	198
Betydelsen av vem som utför arbetet	198
Vad borde vara skattefritt?	199
Attityder	201
Samhällseffekter, moral och personligt förhållningssätt.....	201
Attityddimensioner	204
Hinder och drivkrafter för svartarbete	205
Grupperingar med olika förhållningssätt till svartarbete	208
Demografisk profil	209
Värderingar	212
Relation till svartarbete	213
Andra skillnader mellan kategorierna.....	214

Till Demoskops rapportering finns fogat tre stycken bilagor:

1. Hur undersökningen gjordes
2. Tabeller samt
3. Demoskops värderingskarta.

Dessa bilagor har inte tagits med i denna redovisning

Sammanfattning

Svartarbete mindre allvarligt än andra vardagsbrott

Svartarbete betraktas som mindre allvarligt än flera andra så kallade vardagsbrott och en majoritet skulle kunna tänka sig att anlita svart arbetskraft om man visste att det inte skulle få någon påföljd. I synen på svartarbete finns stora demografiska skillnader, där män, de i åldern 30 – 49 år med eftergymnasial utbildning och högre inkomst i minst utsträckning ser det som ett allvarligt brott.

En tredjedel har medvetet köpt något svart senaste året

Uppfattningarna om förekomsten av svarta tjänster varierar avsevärt. En av tre tror att maximalt ett hushåll av fyra köper svart under ett år, men ännu fler tror att andelen överstiger 50 procent. En dryg tredjedel uppger att de, om de skulle anlita någon för ett arbete i hemmet, skulle försöka köpa tjänsten svart. Det är också en tredjedel som säger att de under det senaste året har köpt någon tjänst svart.

Svartköparen man i villa med medelinkomst

Den mest typiske köparen av svarta tjänster är en man med medelinkomst boende i villa. Det kan dock konstateras att även högutbildade och personer med hög inkomst är överrepresenterade bland svartköparna. Att den typiske köparen inte är höginkomsttagare beror på att den aspekten primärt slår igenom bland kvinnor.

Hantverksarbete i hemmet vanligaste svartköp

Köp av svarta tjänster är i stor utsträckning relaterade till behov av arbete i hemmet och därför mycket vanliga bland villaägare. Hantverksarbete på hus och hem, av t ex murare, snickare, målare, elektriker, golv- eller rörläggare är de tjänster som köps svart i störst utsträckning följt av reparation eller hjälp med bil eller båt.

Hushållens årliga medvetna köp av svart arbete minst 11 miljarder kronor

En beräkning av omfattningen svarta tjänster som köps av hushållen indikerar en volym av drygt 11 MDR kronor per år. Detta avser de tjänster som hushållen medvetet köper svart och ska snarast ses som en underskattning av den verkliga nivån.

Köparna nöjda och utan dåligt samvete

De som köpt svart känner sig dock nöjda över en bra affär och få har dåligt samvete. Benägenheten att berätta om köpet är också relativt stor. Reaktionerna efter ett eventuellt svartköp varierar dock i stor utsträckning och framförallt äldre och kvinnor har svårare att känna sig nöjda och skulle känna samvets kval i större utsträckning.

Stor skillnad i acceptans beroende på vem som utför arbetet

Vem som utför svartarbete har stor betydelse för hur accepterat det är. Nästan alla anser att det är acceptabelt om svartarbetet utförs av en nära släkting, medan ytterst få accepterar svartarbete utfört av någon som samtidigt har

socialbidrag, ersättning från A-kassa eller försäkringskassan. Intressantare är dock att notera att det finns en svag acceptans för svartarbete som utförs av en person som har arbete men som jobbar svart på sin fritid, medan acceptansen är mindre om personen är företagare.

Flera tjänster borde vara skattebefriade

Några exempel på tjänster som flertalet anser borde vara skattebefriade är de fall då den som utför arbetet är släkting eller sjukpensionär och beloppen inte överstiger 8 000 kronor på ett år. Tjänster som är hushållsnära och görs för små belopp anses inte heller ska beskattas. Då den som utför arbetet har yrkeskunnande och beloppen blir större förordas dock beskattning i större utsträckning.

Svartarbete ett samhällsproblem

I stort sett samtliga är överens om att svartarbete gör att staten förlorar pengar. Att vita löner är tryggare än svarta och svartarbete medför att de som är ärliga får betala mer i skatt är andra frågor där det finns en stor grad av samstämmighet. Ur ett samhällsperspektiv tar människor således avstånd från svartarbete. Sett ur individens perspektiv är detta dock inte tillräckligt starka argument mot svartarbete. Det är många som inte anser att svartarbete är omoraliskt eller störs av att andra köper och säljer svarta tjänster.

Samhällsargument för svaga, moraliska invändningar saknar bredd

De starkaste individperspektiven mot svart arbete är att man skulle ha dåligt samvete och att man anser att det är omoraliskt. Dessa argument är dock inte tillräckligt utbredda för att hålla nivåerna av svartarbete nere. De samhällsmässiga perspektiven är å andra sidan utbredda men inte tillräckligt starka för att få en avhållande effekt.

Endast fyra av tio tar tydligt avstånd från svartköp i tanke och handling

Den grupp som utgör kärnan av svartköpare har köpt någonting svart under det senaste året och anser dessutom att det inte är moraliskt förkastligt. Dessa utgör en femtedel av befolkningen. Endast fyra av tio tar tydligt avstånd från svartköp i både tanke och handling.

Drivkrafterna för svartköp betingade av såväl värderingar som behov

I kärnan av svartköpare finns en klar överrepresentation av män, högutbildade, högre inkomster, egenföretagare, personer i åldern 30 – 64 år, större hushåll och villaägare. Utifrån demografi och värderingar kan sägas att drivkrafterna för köp av svartarbete är betingade av såväl värderingar som av behovsmässiga och ekonomiska skäl.

Även den yngre generationen kommer köpa svarta tjänster

De som inte köpt svart men inte heller har några moraliska betänkligheter att göra det är i stor utsträckning yngre. Att man inte köpt svart handlar snarast om att man ännu inte haft behovet eller möjligheterna. Dessa potentiella köpare av svarta tjänster, indikerar att det inte finns några värderingsmässiga grunder för att omfattningen av svartköp kommer att minska över tiden.

Svartköpare materialistiska och inriktade på "hårda" frågor

Värderingarna i kärnan av svartköpare är materialistiska och relativt förändringsbenägna. I flera avseenden är intar dessa grupp och de som tar avstånd från svartköp i både tanke och handling direkt motsatta positioner. Svartköparna står för hårda värden, har intresse för ekonomi, karriär, lägre skatter, krav i skolan. Man är också mer samhällskritiska än andra. Motståndarna mot svartköp är å sin sida mer intresserade av de så kallade mjuka frågorna, social rättvisa, bistånd, vård och omsorg miljö, jämlikhet, inre harmoni och man har ett större förtroende för samhällets institutioner. Det mjuka kontra det hårda perspektivet återspeglas också i könsmissiga och politiska skillnader i de båda grupperna.

Slutsatser och rekommendationer

I synen på svartarbete finns för närvarande en klar obalans mellan det allmänna rättsmedvetandet och skattelagstiftningen. De exempel där inte någon del av befolkningen i någon utsträckning anser att arbetet bör beskattas bidrar sannolikt till att det generella fördomandet av svartarbete som fenomen inte är tydligare.

För att förändra attityderna och beteendet bör en granskning göras av reglerna avseende beloppsgränser och sammanhang. Vissa mindre omfattande och hushållsnära tjänster bör sannolikt skattebefrias. Sådana åtgärder skulle också tydliggöra gränsen mellan det som av allmänheten betraktas som brottsligt och det som ses som en del av vardagen.

Genom att höja gränsen för skattebrott kommer också möjligheterna ge svartarbete en ny innebörd att förbättras. Det blir då enklare att dra paralleller mellan svartarbete och andra typer av brottslig verksamhet, vilket skulle underlätta argumentationen på det individuella planet.

Att svartarbete har samhällsskadliga konsekvenser är en allmänt accepterad uppfattning. Konsekvenserna är dock otydliga och för argumentationen behövs mer direkta och konkreta exempel på den förmodade samhällsskadan. Sannolikt bör argumentationen även här kopplas till individnivån, genom att skadan för enskilda individer tydliggörs.

Allmänheten om svartarbete

Svartarbete kontra andra brott

Generellt kan konstateras att brott relaterade till svartarbete betraktas som mindre allvarliga än flera andra så kallade vardagsbrott.

Att anlita svart arbetskraft är otänkbart för tre av tio och lika många betraktar det som ett allvarligt brott.

En av tre kan inte tänka sig att jobba svart eller att köra för fort. Fortkörning betraktas dock i större utsträckning som ett allvarligt brott än svartarbete.

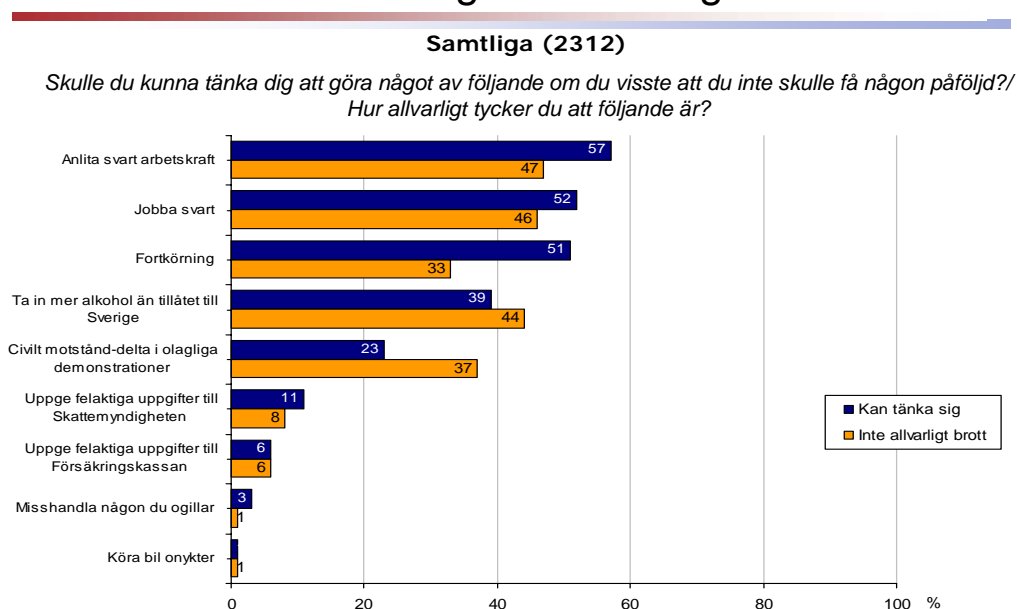
Fyra av tio kan tänka sig att ta in mer alkohol än tillåtet och ungefär lika många ser det inte som ett allvarligt brott.

I stort sett samtliga tar tydligt avstånd från att *köra bil onykter* eller att *misshandla någon man ogillar*.

En av tre kan tänka sig att delta i olagliga demonstrationer. Här är det emellertid betydligt fler som inte betraktar brottet som allvarligt. Benägenheten att avstå från handlingen handlar sannolikt om ett begränsat egenintresse.

Ungefär en av tio kan tänka sig att *uppge felaktiga uppgifter för skattemyndigheten*. Intressant nog betraktas detta som mer tänkbart och ett allvarligare brott än att *uppge felaktiga uppgifter till Försäkringskassan*. En hypotes är att man i större utsträckning anser sig ha rätt till de pengar man själv betalar i skatt än till de skattemedel som utgör sjukförsäkringspengar.

Kan tänka sig/Inte allvarligt brott

Inställningen till att anlita svart arbetskraft skiljer sig klart mellan olika demografiska grupper. Mest benägna att anlita svart arbetskraft är män, 30 – 49 år, högutbildade och höginkomsttagare. Detta skiljer sig något från de grupper där benägenheten att arbeta svart är störst. Här handlar det främst om män, 15 – 29 år, gymnasieutbildade med genomsnittsinkomster. Skillnaderna förklaras sannolikt av de olika drivkrafter som finns bland köpare och säljare av svarta tjänster, d v s betalningsförmåga kontra behov av och möjlighet till extra pengar. (Kategorier med störst benägenhet att köpa eller arbeta svart är markerade med fetstil)

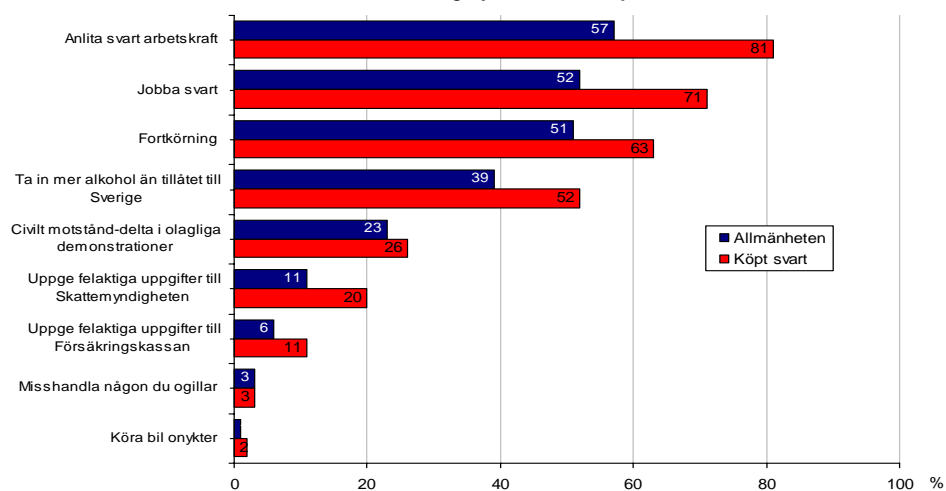
	Kan tänka sig anlita svart arbetskraft	Kan tänka sig arbeta svart
Samtliga	57%	52%
<u>Kön:</u> Män	61%	59%
Kvinnor	53%	45%
<u>Ålder:</u> 15 - 29 år	59%	66%
30 – 49 år	67%	63%
50 – 64 år	59%	47%
65 – 89 år	38%	29%
<u>Utbildning:</u> Grundskola	45%	39%
Gymnasieutbildning	57%	57%
Eftergymnasial	61%	52%
<u>Inkomst (tkr):</u> – 200	48%	46%
200 – 300	61%	55%
300 – 400	65%	56%
400 –	68%	56%

En fråga man kan ställa sig är om köpare av svarta tjänster särskiljer denna typ av förseelse från andra. Genomgående kan sägas att köpare av svarta tjänster är mer benägna att begå var och en av de aktuella förseelserna, men har man samma typ av förhållningssätt som allmänheten i övrigt när det gäller de allvarligaste brotten.

Kan tänka sig

Samtliga (2312)

Skulle du kunna tänka dig att göra något av följande om du visste att du inte skulle få någon påföljd?
Hur allvarligt tycker du att följande är?

Köp av svarta tjänster

Uppfattningar om omfattningen

Uppfattningarna om förekomsten av svarta tjänster i samhället varierar avsevärt. En av tre tror att det är högst en fjärdedel av hushållen som köper svarta tjänster under ett år. En av tre tror att det handlar om mellan 25 och 50 procent av hushållen, medan drygt en tredjedel tror att andelen hushåll som köper svart är högre.

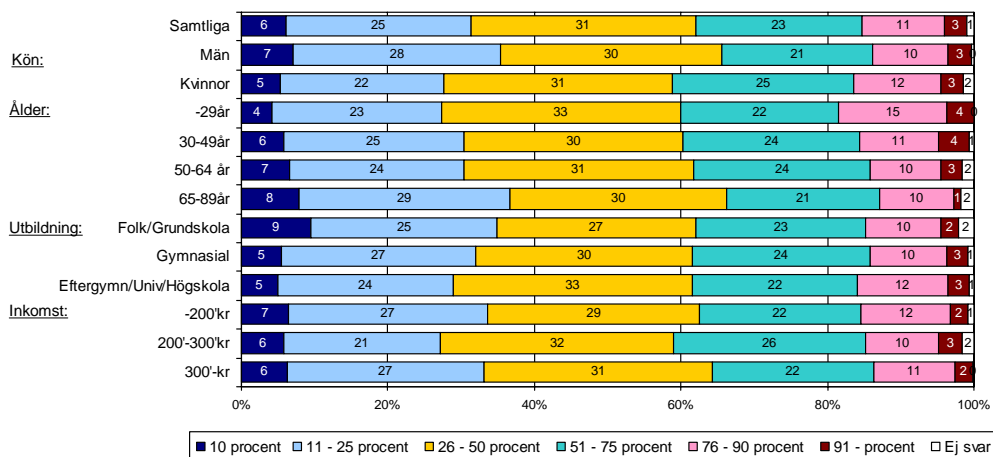
Generellt är dock skillnaderna i bedömningen av omfattningen begränsade mellan olika demografiska grupper. Osäkerheten om hur det förhåller sig kan totalt sett bedömas som mycket stor.

I avsikt att definiera begreppet svartarbete gavs följande definition innan frågan ställdes: Följande frågor handlar om sådant som vanligen kallas "svartarbete", dvs. arbete eller tjänster som utförs mot ersättning utan att det kommer till Skatteverkets kännedom. Typiskt sett är det fråga om när en företagare utför ett arbete åt dig "utan kvitto". Men som svartarbete räknas allt arbete som man utför mot betalning eller som en gentjänst åt släktingar, grannar eller bekanta om man inte lämnar uppgift om det till Skatteverket.

Uppskattnig av andel hushåll i Sverige som köper svarta tjänster

Samtliga (2312)

Hur stor andel av hushållen i Sverige tror du köper svarta tjänster under ett år?

Benägenhet att köpa svart

Totalt skulle drygt en av tre absolut eller troligen försöka köpa tjänster svart om man skulle anlita någon för att göra ett arbete i det egna hemmet. Ungefär lika många skulle absolut eller troligen inte göra det. En av fyra är tveksamma till hur de skulle agera.

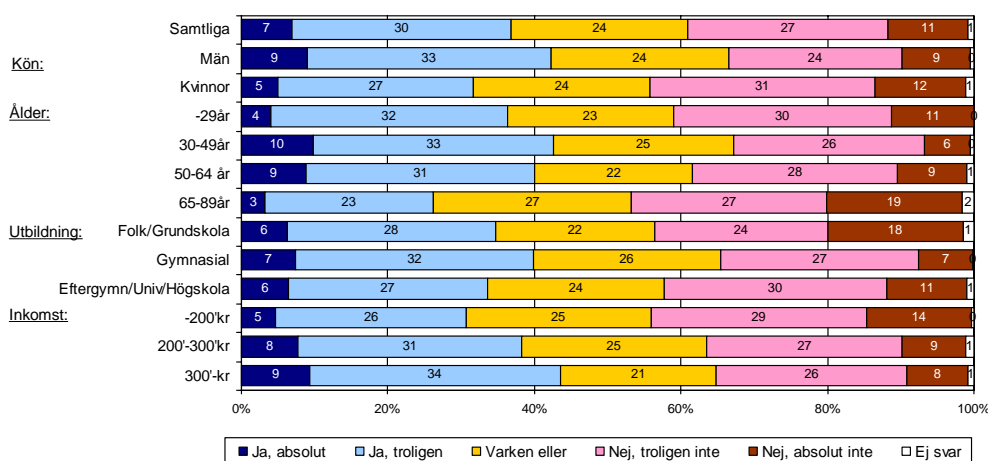
Här är skillnaderna stora mellan olika grupperingar. Benägenheten att köpa arbetet svart är störst bland män, 30 – 49 år, gymnasieutbildade och höginkomsttagare. I alla dessa kategorier är det mer än 40 procent som uppger att de skulle köpa tjänsten svart. Även boendeformen har betydelse bland de som äger sin bostad är andelen närmare 40 procent – 39 procent för villaägare och 38 procent för bostadsrättsinnehavare.

Sex av tio (58%) av de som köpt någonting svart under det senaste året skulle absolut eller troligen köpa tjänsten svart, men andelen är relativt hög (27%) även bland dem som inte köpt svart under det senaste året.

Försöka att köpa arbetet svart

Samtliga (2312)

Om du skulle anlita någon för ett arbete i ditt hem, skulle du då försöka köpa arbetet svart ?

Benägenhet att deklarerat kontant ersättning utan kvitto

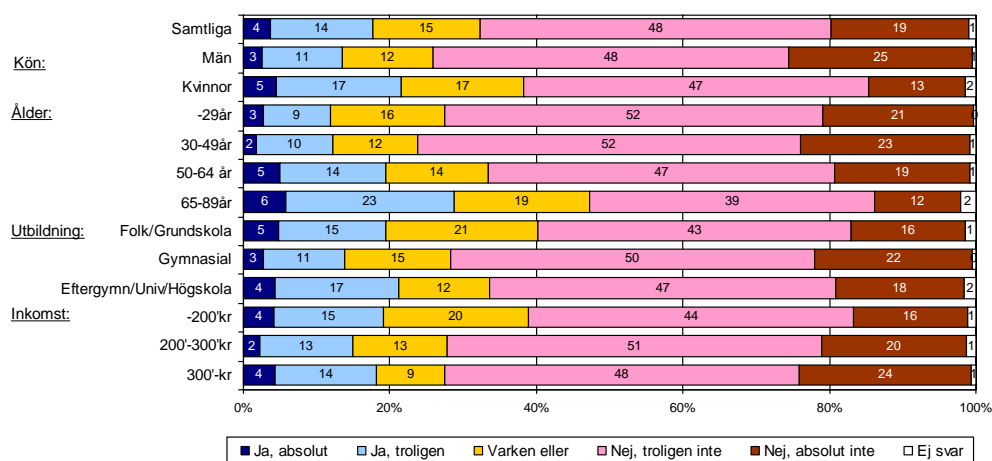
Endast en av fem tror att de absolut eller troligen skulle deklarerat en kontanter ersättning de fått utan kvitto. Här finns en del demografiska skillnader, där de äldre i störst utsträckning skulle deklarerat inkomsterna. Även i gruppen 65 till 89 år är det dock endast tre av tio (29%) som skulle deklarerat inkomsterna.

Benägenheten att deklarerat ersättning utan kvitto är lägst bland män, de i åldern 30 – 49 år, gymnasieutbildade, i inkomstspannet 200 000 – 300 000 kronor.

Deklaration av kontant ersättning utan kvitto

Samtliga (2312)

Om du fått en kontant ersättning utan kvitto, för ett arbete du gjort, skulle du då deklarerat det?

Köp av svarta tjänster

Totalt är det en av tre (32%) som uppger att de köpt någonting svart under det senaste året. Även om andelen kan tyckas hög, är ett rimligt att tro att andelen som köpt någonting svart kan vara ännu högre, dels beroende på att samtliga inte besvarat frågan och dels för att det sannolikt finns ett mörkertal i form av att man utan kännedom köpt svarta tjänster, exempelvis vid restaurangbesök, hos frisören eller liknande. Benägenheten att inte besvara frågan ökar med stigande ålder, vilket möjligen antyder att man känner ett större obehag inför frågan oavsett om man faktiskt har köpt svart eller inte. De äldre är de som i störst utsträckning anser att det är ett allvarligt brott.

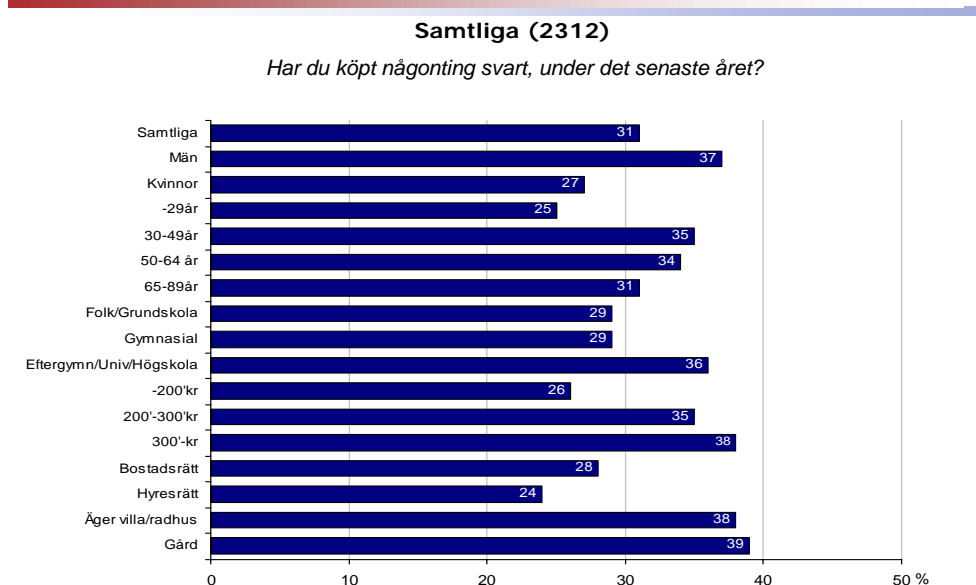
Vem köper svarta tjänster?

Generellt är köp av svarta tjänster en utbredd företeelse i alla demografiska grupper, men det finns också tydliga skillnader. Mest utrett är svartköp bland män, de i åldern 30 till 64 år, universitets-/högskoleutbildade, höginkomsttagare och de som bor i villa. Det sistnämnda kan i viss utsträckning ses som en av de viktigaste drivkrafterna till svartköp, dvs de som äger sina hem har också större behov än andra av svarta tjänster, som i stor utsträckning handlar om hantverkshjälp i hemmet.

Svartköp förekommer dessutom i klart större utsträckning bland de som har chefsposition än de som är anställda. Bland de som är högre chefer är det en majoritet (56%) som köpt svart under det senaste året.

Den övervikt av utbildade, välavlönade, väletablerade personer bland svartköpare antyder att det förutom boendesituation och behov av de tjänster som erbjuds svart även finns andra drivkrafter för svartköp. Vi återkommer till detta under 'Grupperingar med olika förhållningssätt till svartarbete'.

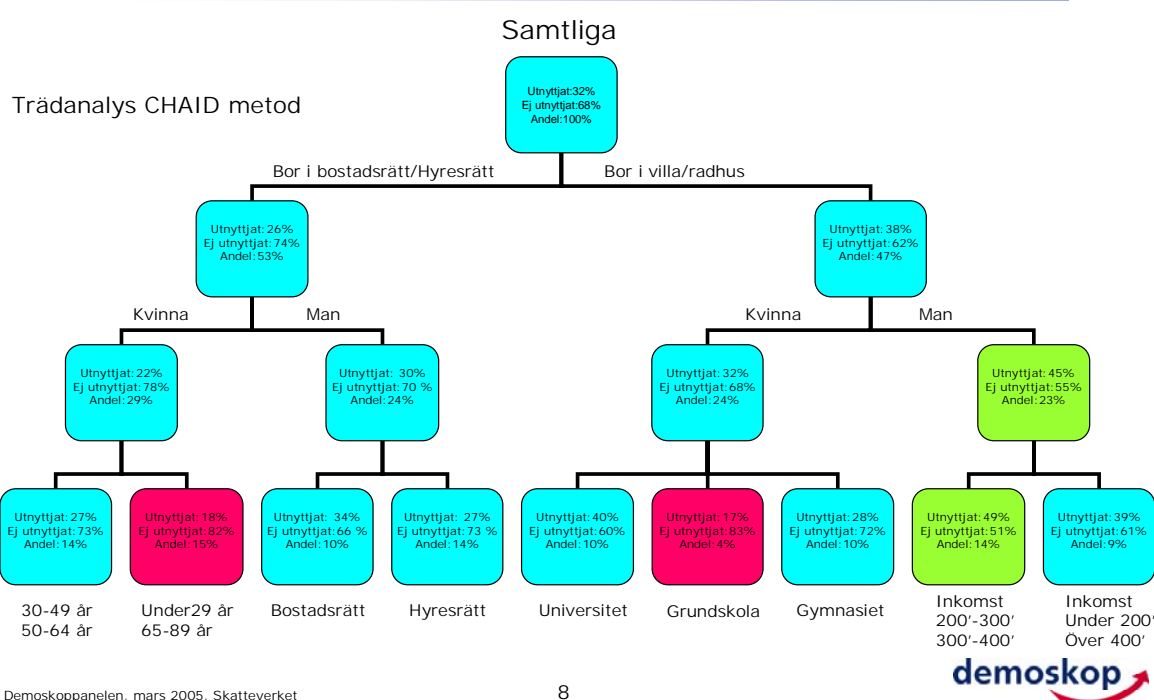
Har köpt någonting svart under det senaste året

Genom att granska enstaka demografiska variabler ges en föreställning om i vilka grupperingar köp av svartarbete är vanligast förekommande. Om vi därtill kombinerar flera demografiska variabler kan vi skapa en bild av omfattningen i mer specifika grupper.

Den viktigaste särskiljande demografiska faktorn är boendeformen och därefter kön. Den typiska svartköparen är en man boende i villa med medelinkomst. Detta är en slutsats som delvis motsäger bilden av hög inkomst som en drivkraft. Förklaringen står att finna i att hög inkomst och utbildning betyder mer för kvinnors benägenhet att köpa svarta tjänster.

Trädanalys – Svartutnyttjande

Vad köper man?

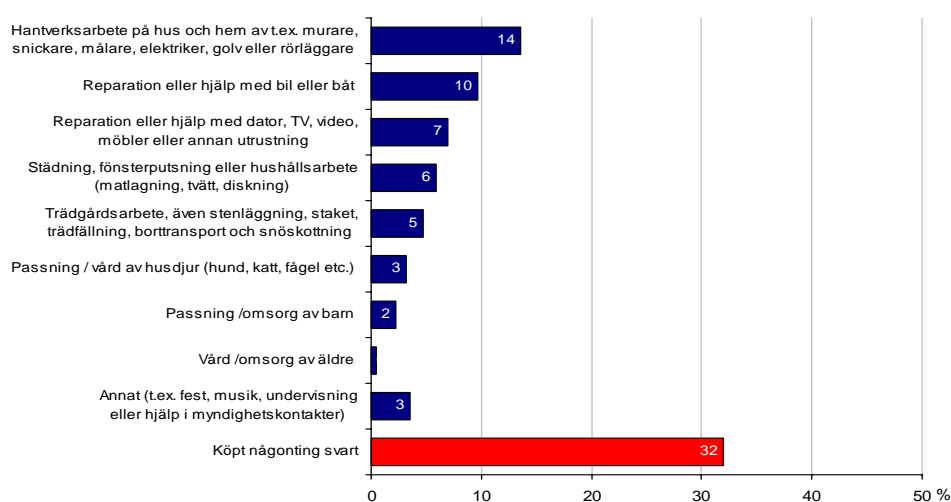
De tjänster man i störst utsträckning (14%) köpt svart är hantverksarbete på hus och hem, av t ex murare, snickare, målare, elektriker, golv- eller rörläggare.

Reparation eller hjälp med bil eller båt är också relativt vanligt förekommande (10%). Därefter följer reparation eller hjälp med dator, TV, video, möbler eller annan utrustning (7%), städning, fönsterputsning eller hushållsarbete (6%), trädgårdsarbete (5%). Generellt kan sägas att tjänster som har anknytning till det egna hemmet dominerar.

Köp av svarta tjänster under det senaste året

Samtliga (2312)

Har du köpt någonting svart, under det senaste året? Vad?

Hur mycket pengar handlar det om?

Beräkningar av svartarbetets totala omfattning och dess ekonomiska konsekvenser i samhället görs i olika sammanhang, men av flera skäl är det svårt att göra korrekta uppskattningar. Det handlar snarare om att utifrån varierande källor, beräkningar och antaganden skapa en sammansatt bild av omfattningen.

Inom Skatteverket arbetar man med såväl primär som sekundärdata för att försöka beräkna omfattningen av svartarbete. Ett par av de många metoder som använts i sammanhanget har varit intervjuer med berörda myndigheter (Försäkringskassan, Polisen, Skattemyndigheten, etc) och undersökningar som kartlägger livsmedelskonsumtionen bland egenföretagare i relation till de inkomster som officiellt inrapporteras.

Orsakerna till problemen med att uppskatta omfattningen av svartarbete och skattebortfall är flera:

- Människor uppger av naturliga skäl ogärna att de arbetar svart eller anlitar svart arbetskraft
- Den som köper får inte alltid vetskap om att hela eller delar av tjänsten utförs svart
- Många av dem som arbetar svart är svåra att nå genom undersökningar, det är sannolikt en av de grupper som generellt sett är underrepresenterade i undersökningar riktade mot allmänheten
- Det finns betydande oklarheter i gränsdragningen mellan svart och vitt arbete
- I köp som innehåller flera underleverantörer är det svårt att bedöma vilka delar av den totala kostnaden som är svart, dvs det räcker inte att göra bedömningen bland slutkonsumenter.
- Värdet av svartarbetet kan inte med enkelhet översättas till ett värde för motsvarande vitt arbete, då de grundläggande förutsättningarna påverkas av om arbetet omdefinieras

Svårigheterna till trots så har vi utifrån undersökningen försökt uppskatta omfattningen av inköp av svarta tjänster utifrån följande premisser:

- Beräkningen gäller det senaste året
- Köpen avser endast hushållen
- Uppskattningen inkluderar endast köp som av köparna själva uppfattas som svarta

Vi uppskattar att hushållens medvetna köp av svarta tjänster uppgår till 11,3 MDR kronor under det senaste året. Innebörden av detta är att varje hushåll betalar cirka 2 500 kronor för svarta tjänster per år. Detta ska betraktas som en miniminivå då det sannolikt är svårt för en individ att uppskatta hela hushållets konsumtion av svarta tjänster. Det är också viktigt att påminna om att detta avser de medvetna svartköpen och att det är sannolikt avsevärt fler delar av det som konsumeras som är svarta i något eller flera led. Till synes vita tjänster kan därtill också vara svarta genom exempelvis oriktig redovisning.

Frågan om hur stora belopp det handlar om är inte ställd för enskilda tjänster. En föreställning av skillnaderna ges dock genom att granska de som handlat för stora belopp i jämförelse med de som köpt för mindre summor. Generellt kan

sägas att det finns en tendens bland dem som handlat för större belopp att också fördela pengarna på flera tjänster.

I övrigt förefaller hantverksarbete och städning vara tjänster där stora summor läggs ner medan t ex vård, passning av barn och husdjur är tjänster där beloppen blir avsevärt mindre.

Beteende efter köp

Hur tror man att man skulle agera och känna sig efter att man köpt arbete svart? Det är naturligtvis en hypotetisk fråga för många, men svaren ger en bild av vilken relation man har till svartarbete, om det finns aspekter som kan utgöra motstånd mot att köpa svart, om det är någonting som är en naturlig del av vardagen etc.

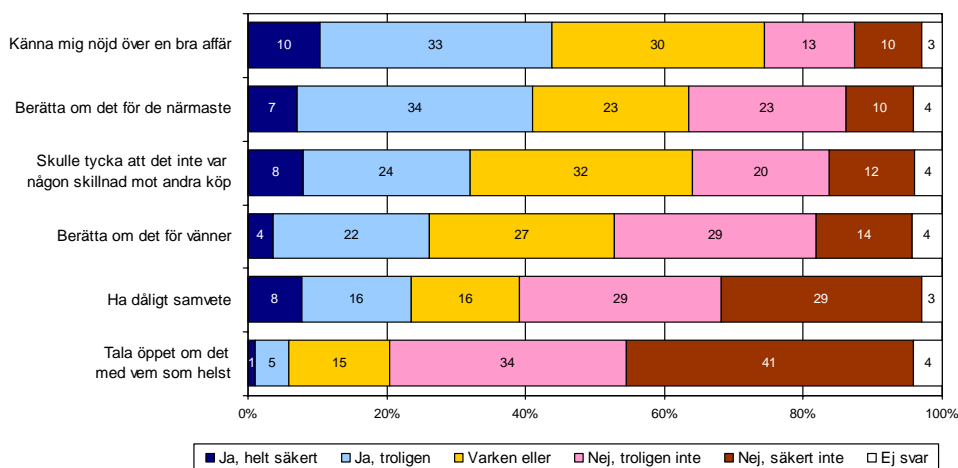
Knappt hälften tror att de skulle känna sig nöjda över en bra affär, medan en av fyra (23%) tror att de snarast skulle uppleva motsatsen. När det gäller benägenheten att berätta om affären för andra så varierar det avsevärt beroende på vem man pratar med. Ytterst få skulle tala öppet om det med vem som helst. En av fyra skulle sannolikt berätta om det för vänner och knappt hälften för de närmaste. Begränsad benägenhet att tala om det kan böttna i en rädsla eller obehag, men det kan också handla om att man inte uppfattar det som särskilt intressant eller uppseendeväckande.

Endast en av tre (32%) anser att det är en klar skillnad mot andra köp och en av fyra (24%) skulle känna dåligt samvete. En klar majoritet skulle inte ha dåligt samvete.

Beteende efter köp av svart arbete

Samtliga (2312)

Om du skulle ha köpt arbete svart, vad tror du då att du skulle ha gjort efteråt?

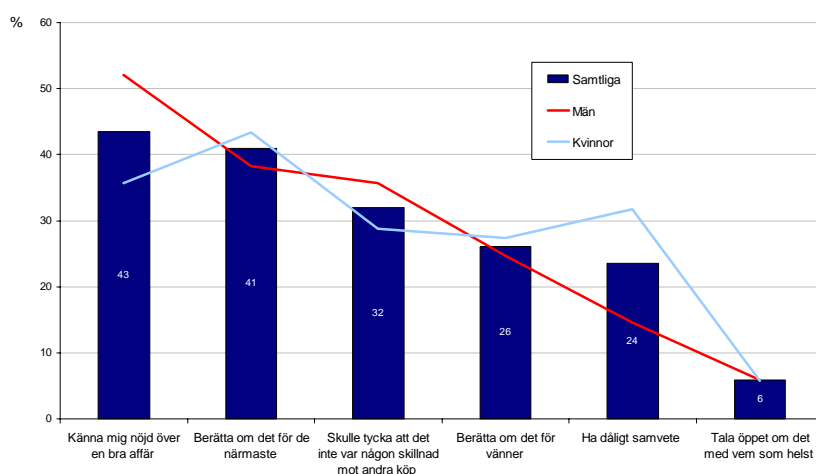
Män tycker i mindre utsträckning än kvinnor att det är någon skillnad mot andra affärer och man skulle också i mindre utsträckning känna dåligt samvete. Däremot skulle man vara mindre benägna att berätta om affären.

De generationsmässiga skillnaderna är dock betydligt mer markanta. Yngre skulle i större utsträckning känna sig nöjda, inte tycka att det var någon skillnad mot andra affärer och berätta om det för andra. Äldre skulle å sin sida i större utsträckning känna dåligt samvete.

Beteende efter köp av svart arbete

Om svarat ja (2312)

Om du skulle ha köpt arbete svart, vad tror du då att du skulle ha gjort efteråt?

Demoskoppanelen, mars 2005, Skatteverket

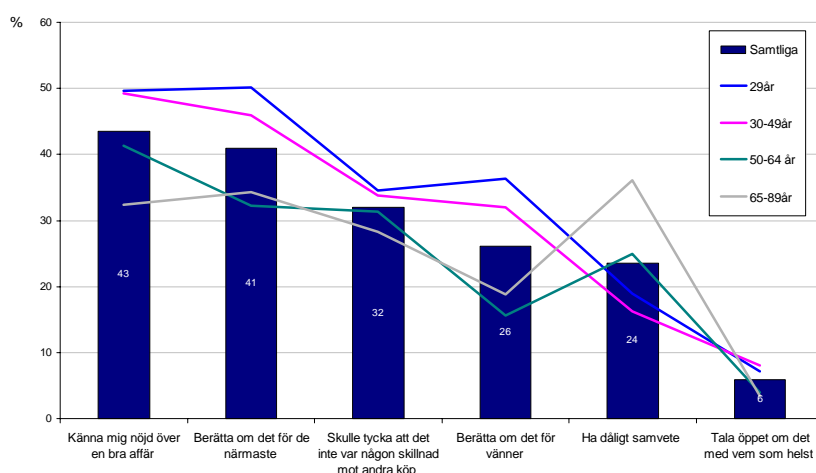
10

Beteende efter köp av svart arbete

Om svarat ja (2312)

Om du skulle ha köpt arbete svart, vad tror du då att du skulle ha gjort efteråt?

Demoskoppanelen, mars 2005, Skatteverket

11

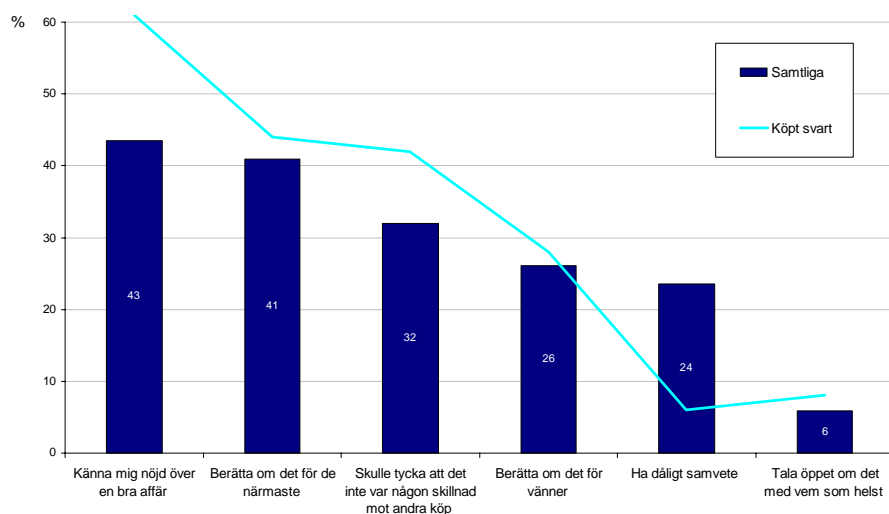

De som köpt någonting svart under det senaste året skulle i större utsträckning än allmänheten totalt sett känna sig nöjda över affären, berätta om den för andra, inte tycka att det var någon skillnad mot andra affärer. Man känner däremot inte i någon utsträckning dåligt samvete. Endast sex procent skulle känna dåligt samvete, vilket kan jämföras med 32 procent av dem som inte köpt svart under det senaste året.

Beteende efter köp av svart arbete

Om svarat ja (2312)

Om du skulle ha köpt arbete svart, vad tror du då att du skulle ha gjort efteråt?

Acceptans för olika typer av svartarbete

Betydelsen av vem som utför arbetet

Om svartarbete utförs av en nära släkting eller av någon annan spelar stor roll för hur acceptabelt det anses vara. Det är endast en av tio som är uttalat kritiska till svartarbete som utförs av släktingar och acceptansnivån på en sjugradig skala är 5,67. Detta kan jämföras med svartarbete som utförs av en person som samtidigt får ersättning från Försäkringskassan, vilket nästan samtliga betraktas som oacceptabelt (1,72). Det sistnämnda exemplet betraktas generellt sett som värre än om svartarbetet utförs av någon som får socialbidrag eller arbetslöshetskassa, även om acceptansen även i dessa fall är mycket låg.

Andra exempel på svartarbete som i huvudsak betraktas som oacceptabla är om det utförs av en företagare, av en flykting som får dagersättning eller av en person inte har uppehålls eller arbetstillstånd. Generellt kan sägas att acceptansen för svartarbete är mycket låg om arbetet utförs av någon som samtidigt får ersättning från det offentliga.

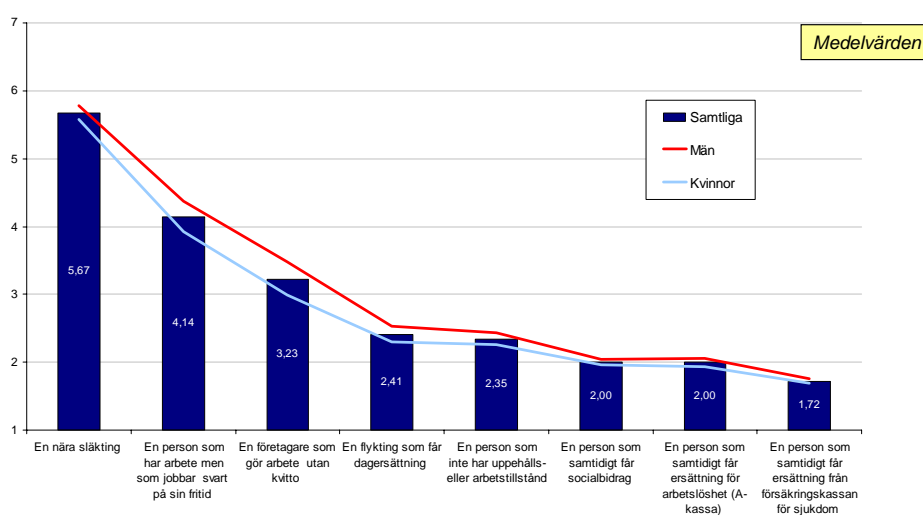
Uppfattningarna går isär om hur acceptabelt det är om svartarbetet utförs av någon som har arbete, men arbetar svart på sin fritid. Det är fler som betraktar detta som acceptabelt än som anser att det inte är det.

I stort sett genomgående är det män och yngre som i störst utsträckning anser att de olika exemplen är acceptabla.

Acceptans av anlitage olika personer för svart arbete

Om svarat ja (2312)

Hur acceptabelt anser du att det är att anlita var och en av följande personer för svartarbete?

Vad borde vara skattefritt?

Då den generella acceptansen för svartarbete kan betraktas som hög är det intressant att närmare granska vad man anser borde vara skattebefriat. Avgörande för synen på skattefrihet är inte bara vem som anlitas utan även hur stora belopp som är aktuella.

Nästa samtliga (93%) anser att en mormor som passar sina barnbarn och för det får 8 000 kronor under ett år inte ska betala någon skatt för detta.

Det är också en klar majoritet som anser att skatt inte ska betalas av:

- en tekniker som får 600 kronor för att installera en dator
- en sjukpensionär som får 8 000 kronor under ett år för hundpassning
- en son som bygger om föräldrarnas sommarstuga och får 25 000 kronor
- en servitör som får 8 000 kronor i dricks under ett år

När det gäller en murare som hjälper grannar att ta upp ett källarfönster och får 8 000 kronor för detta går uppfattningarna dock isär. Ungefär hälften anser att det borde vara skattefritt, men det är nästan lika många som anser att det borde beskattas.

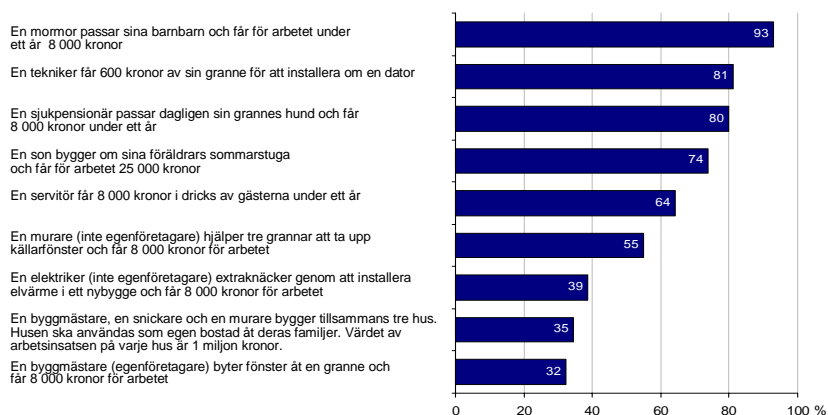
Tjänster som en majoritet anser borde beskattas är:

- En elektriker som extraknacker genom att installera elvärme i ett nybygge och för det får 8 000 kronor
- En byggmästare, en snickare och en murare som tillsammans bygger tre hus för eget bruk
- En byggmästare som byter fönster åt en granne och får 8 000 kronor för detta

Skattefri ersättning

Samtliga (2312)

I vilka av följande fall anser du att ersättningen borde skattefri?

Det är dock relativt många som anser att även dessa tjänster borde vara skattefria. Det kan alltså konstateras att det generellt finns en stor grad av acceptans för byte av tjänster och för att arbete som utförs för begränsade kostnader inte ska beskattas. Det är också intressant att konstatera att relationen mellan den som utför arbetet och den som betalar spelar roll för bedömningen av beskattningen – jfr mormor, granne, son med servitör, murare, elektriker. Det finns också en skillnad mellan en person som extraknacker, och en som är företagare, där man i klart större utsträckning anser att den sistnämnda ska betala skatt för sitt arbete.

Attityder

Samhällseffekter, moral och personligt förhållningssätt

Uppfattningarna om svartarbete är många och varierande. I huvudsak är dock de flesta överens om att svartarbete gör att staten förlorar skatteintäkter. Det finns också en hög grad av acceptans för att vita löner är tryggare än svarta och att svartarbetet medför att de som är ärliga får betala mer i skatt.

En mycket klar majoritet anser också att svartarbete gör att seriösa företag slås ut och att svartarbete är ett allvarligt samhällsproblem. Det är dock en av fyra som tar avstånd från att det sistnämnda påståendet.

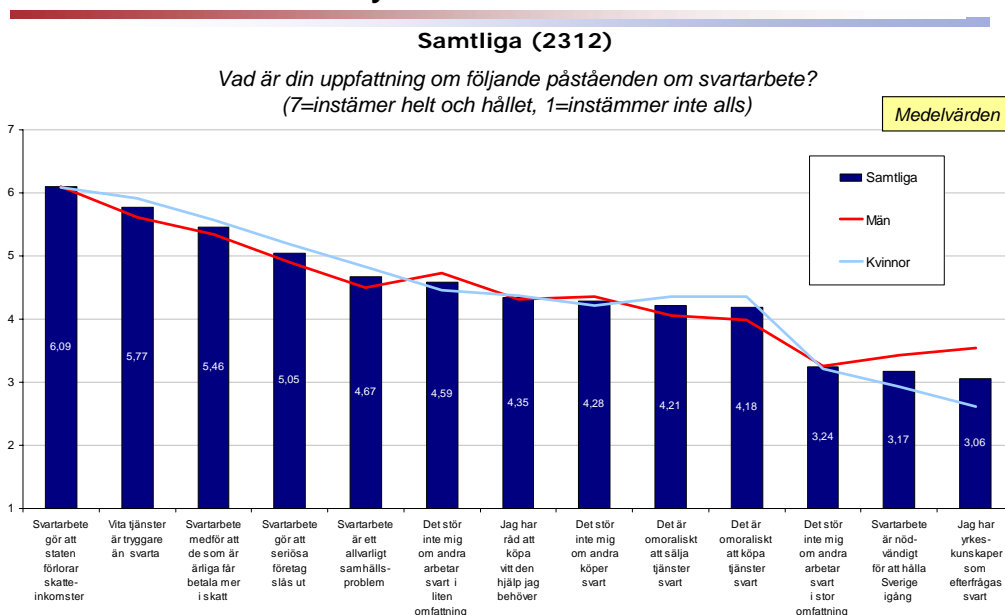
På ett samhällsmässigt plan kan således sägas att människor i stor utsträckning tar avstånd från svartarbete.

Trots detta störs människor i relativt begränsad utsträckning av att andra arbetar svart i liten utsträckning. Om det blir i stor utsträckning blir fördömandet avsevärt mer omfattande.

Generellt kan också sägas att det moraliska fördömandet av svartköp och av arbeta svart är begränsat, men detta är en fråga som klyver befolkningen i stor utsträckning. Det är också i dessa avseenden som de största skillnaderna finns mellan yngre och äldre, där de sistnämnda är avsevärt mer fördömande. Stora skillnader finns även när det gäller omfattningen av den skada som svartarbete gör i ett samhällsperspektiv. Detta är förväntat då de äldres uppfattningar mer vilar dels på att man anser sig medverkat till att bygga upp samhället och dels på att man i generellt sett har en starkare relation till den kollektiva idé som ett samhälle och dess funktioner utgör.

Skillnaderna mellan män och kvinnor är begränsade även om män genomgående har en något mer överslätande attityd till svartarbete. Bland männen är också uppfattningen att svartarbete är nödvändigt för att hålla samhället igång betydligt mer utbredd än bland kvinnor, liksom att man har de yrkeskunskaper som efterfrågas för att arbeta svart.

Attityder till svartarbete

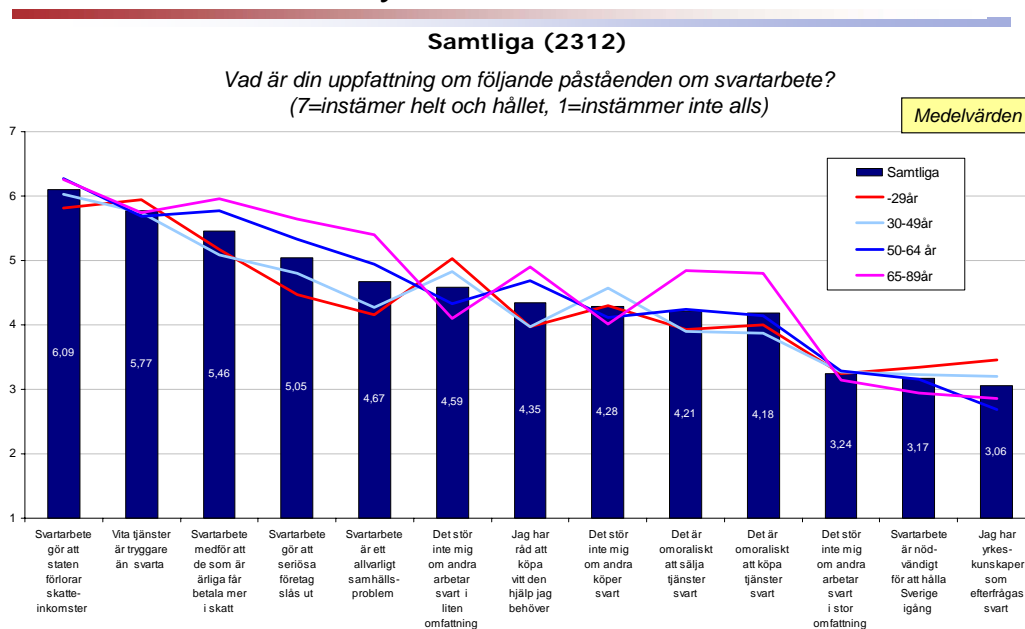

Demoskoppanelen, mars 2005, Skatteverket

15

Attityder till svartarbete

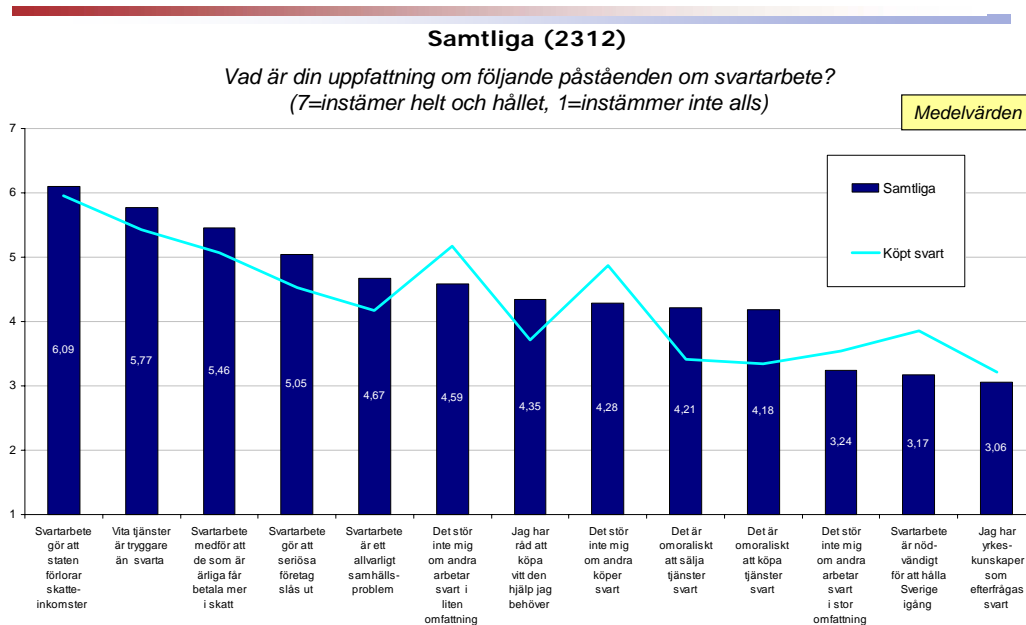
Demoskoppanelen, mars 2005, Skatteverket

16

Av naturliga skäl finns också tydliga skillnader i attityderna till svartarbete mellan de som köpt svarta tjänster under det senaste året och allmänheten i stort. De som köpt svart tonar ner samhällsskadan och det moraliska problemet och man anser i större utsträckning att svartarbete behövs för att hålla Sverige igång.

Attityder till svartarbete

Attityddimensioner

Det finns många uppfattningar kring svartarbete, men flera av dem speglar sannolikt i realiteten samma attityd. I avsikt att undersöka vilka de grundläggande attityddimensioner som finns i förhållande till svartarbete har vi genomfört en faktoranalys. Avsikten med detta är dels att begränsa de ingående faktorerna till ett mindre antal övergripande dimensioner och dels att konstatera vilka aspekter som har det största förklaringsvärdet för attityderna.

De faktorer som framkommit är (de aspekter som betyder mest för faktorn kursiverade):

- Omoralt: dåligt samvete vid svartköp, inte känna mig nöjd över bra affär, *omoraliskt köpa tjänster svart, omoraliskt sälja tjänster svart, svartarbete ett allvarligt samhällsproblem*
- Samhällsproblem: svartarbete ej nödvändigt för att hålla Sverige igång, svartarbete gör att staten förlorar skatteinkomster, *svartarbete medför att de som är ärliga får betala mer i skatt, svartarbete gör att seriösa företag slås ut, svartarbete ett allvarligt samhällsproblem*
- Svartarbete en naturlig del av ekonomin: skulle inte ha dåligt samvete vid svartköp, känna mig nöjd med bra affär, svartarbete nödvändigt för att hålla Sverige igång, *det stör mig inte att andra köper svart, det stör mig inte att andra arbetar svart i liten omfattning, det stör mig inte att andra arbetar svart i stor omfattning*

Om vi sedan granskar faktorerna i ett än mindre finmaskigt nät kan sägas att dessa samvarierar i stor utsträckning, vilket innebär att människor som menar att det är omoraliskt i huvudsak också anser att det är ett samhällsproblem och inte någon naturlig del av ekonomin. Därtill kan sägas att den första aspekten "omoral" förklarar 80 procent av variationen, vilket är en mycket hög andel.

Detta innebär att vi när vi nedan närmare granskar grupperingar med olika förhållningssätt till svartarbete kommer att fokusera på enbart moraldimensionen i kombination med faktiskt agerande, d v s agerande kontra grundläggande attityd.

Hinder och drivkrafter för svartarbete

I avsikt att närmare förstå vad som driver respektive förhindrar köp av svarta tjänster har vi granskat styrkan och bredden i olika argument för och emot svarta tjänster. I detta sammanhang beskrivs bredden i argumentet utifrån den generella benägenheten att instämma i det medan styrkan i argumentet bestäms utifrån den statsikt härledda drivkraft den har på benägenheten att köpa svart. Härledningen görs genom en korrelationsanalys.

Samtidigt som vi granskar attitydmässiga aspekter av svartköp är det viktigt att komma ihåg att behov i kombination med tillgänglighet förefaller väl så viktiga för beslutet om att köpa svart eller vitt. Att villaägare i betydligt större utsträckning än andra köper svarta tjänster handlar till stor del om att man har ett behov av tjänster där svartarbete är vanligt förekommande. Det är förstås också möjligt att attityden delvis blir en konsekvens av agerandet, d v s de som köper svart anser i efterhand att det är acceptabelt.

Det är få aspekter som kan sägas utgöra såväl breda som starka argument mot att köpa svart. Snarare förefaller sambandet vara så att breda argument inte är särskilt starka och vice versa. Detta är i sammanhanget inte någon självklarhet.

Starka men smala argument mot att köpa svart är:

- Skulle känna dåligt samvete att man skulle
- Det är omoraliskt att köpa/sälja tjänster svart

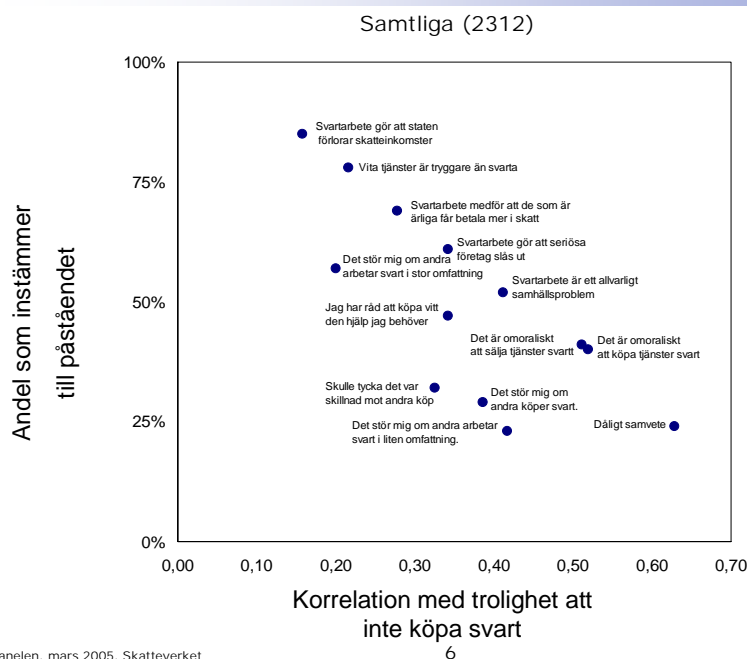
Argument som är svagare mer utbredda är:

- Svartarbete medför att de som är ärliga får betala mer i skatt
- Svartarbete gör att seriösa företag slås ut
- Svartarbete är ett allvarligt samhällsproblem

Särskilt utbredda men svaga argument är:

- Svartarbete gör att staten förlorar skatteinkomster
- Vita tjänster är tryggare än svarta

Korrelationsanalys – Hinder för svartarbete

När det gäller argument för att köpa tjänster svart så är dessa sannolikt avsevärt färre, men i grunden mer enkla att förstå. De argument som i undersökningen skulle kunna vara drivkrafter för svartköp är att göra en bra affär och att svartarbete är nödvändigt för att hålla Sverige igång.

Ett utbrett och starkt argument för svartarbete är:

- Skulle känna mig nöjd över en bra affär

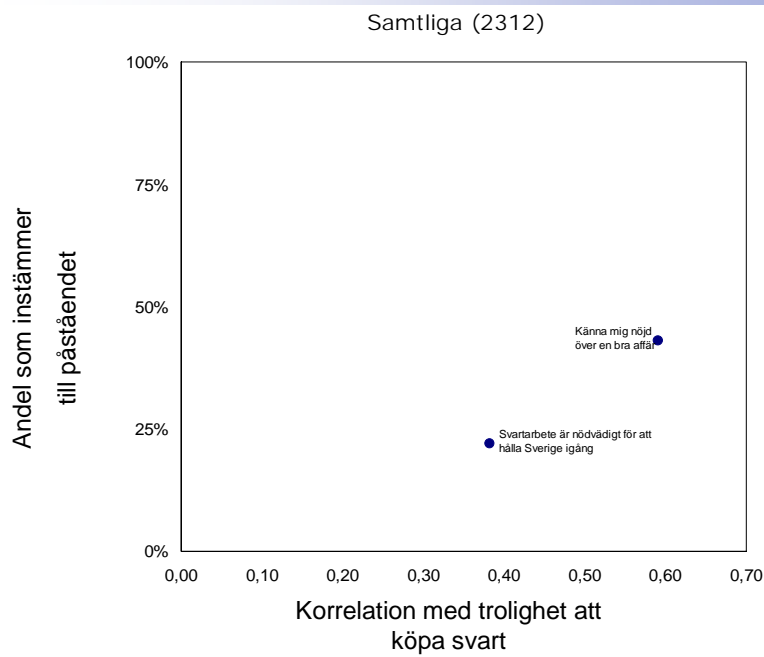
Ett mindre utbrett men starkt argument är:

- Svartarbete är nödvändigt för att hålla Sverige igång

Det finns anledning att tro att det förstnämnda argumentet är det helt dominerande, d v s möjligheten att göra en bra affär, att betala mindre är kärnan för svartarbete.

De som anser att svartarbete är nödvändigt för att hålla Sverige igång, väljer sannolikt inte att köpa svart för att man tror att det gynnar samhället. Den mer samhällsorienterade drivkraften ska nog snarare ses som ett uttryck för en hög grad av acceptans för fenomenet svartarbete.

Korrelationsanalys – Drivkrafter för svartarbete

Demoskoppanelen, mars 2005, Skatteverket

Grupperingar med olika förhållningssätt till svartarbete

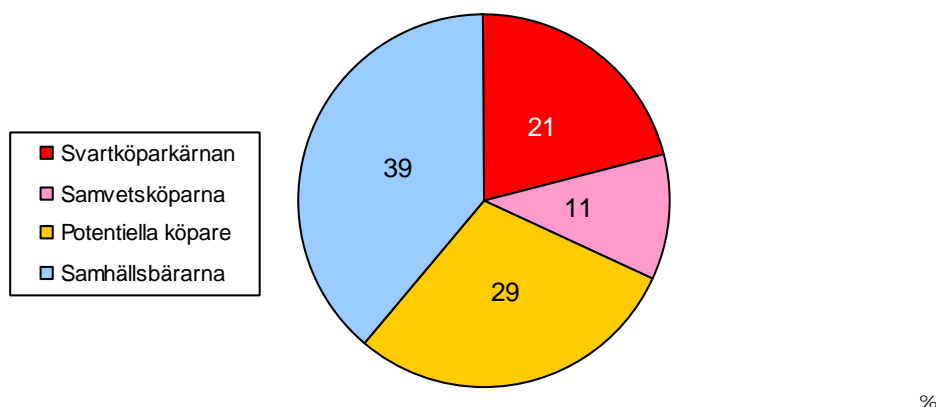
Utifrån förhållningssätt till och faktiskt agerande avseende köp av svarta tjänster har vi grupperat befolkningen i fyra olika grupper. I avsikt att underlätta den vidare beskrivningen av de fyra grupperna har vi också givit var och en av dem en beteckning:

- Människor som köpt svart under det senaste året *och inte känner något moraliskt motstånd* mot svarta tjänster – **svartköparkärnan**
- Människor som köpt svart under det senaste året *men som känner ett moraliskt motstånd* mot att köpa svart – **samvetsköparna**
- Människor som inte köpt svart under det senaste året *men inte känner något moraliskt motstånd* mot att köpa svart – **potentiella köpare**
- Människor som inte köpt under det senaste året *och som känner ett moraliskt motstånd* mot att köpa svart – **samhällsbärarna**

Den största gruppen är samhällsbärarna, men övriga tre kategorier, som utgör sex av tio, är öppna för svartarbete i tanke eller handling. En av fem tillhör Svartköparkärnan.

Grupper med olika förhållningssätt till svartarbete

Bas: Samtliga (2312)

Demografisk profil

För en vidare förståelse för den demografiska profilen bland olika nyckelgrupper gör vi en jämförelse med målgruppen i sin helhet. Detta görs nedan med hjälp av målgruppsindex.

Målgruppsindex beräknas enligt följande: $((\text{Andel för gruppen}) / \text{Andel för samtliga}) - 1) \times 100$. Om målgruppsindex är 0 så innebär det att gruppens andel är identisk med andelen för samtliga.

Exempel: Gruppen X har en andel av kvinnor på 51 procent och andelen kvinnor i totalpopulationen är också 51 procent, vilket ger följande målgruppsindex: $((51 / 51) - 1) \times 100 = 0$. Om istället andelen kvinnor i gruppen X hade varit 68 procent så skulle detta ha givit följande målgruppsindex: $((68 / 51) - 1) \times 100 = 33$.

Resultatet av målgruppsindex ska tolkas som graden av över- eller underrepresentation för de olika delgrupperna i förhållande till situationen i totalpopulationen.

Svartköparkärnan

- Övervägande män
- Tonvikt i åldern 30 – 64 år, genomsnitt 49 år.
- Viss övervikt av högskoleutbildade
- Större hushåll
- Giftna, boende med familj
- Klar överrepresentation av villaägare
- Inkomst klart över genomsnitt
- Egenföretagare klart överrepresenterade
- Viss överrepresentation i Skåne
- Tonvikt bland borgerliga sympatisörer

Samvetsköparna

- Klar övervikt av män
- Tonvikt i åldrarna 30 – 64 år, genomsnitt 49 år
- Högre utbildning vanligt
- Större familjer
- Giftna, boende med familj
- Överrepresentation av villaägare
- Tjänar något mer än genomsnittet
- Förvärvsarbetar, arbete inom vården relativt vanligt
- Även överrepresentation av tjänstemän och egenföretagare
- Viss överrepresentation i Norrland
- Borgerliga sympatisörer överrepresenterade

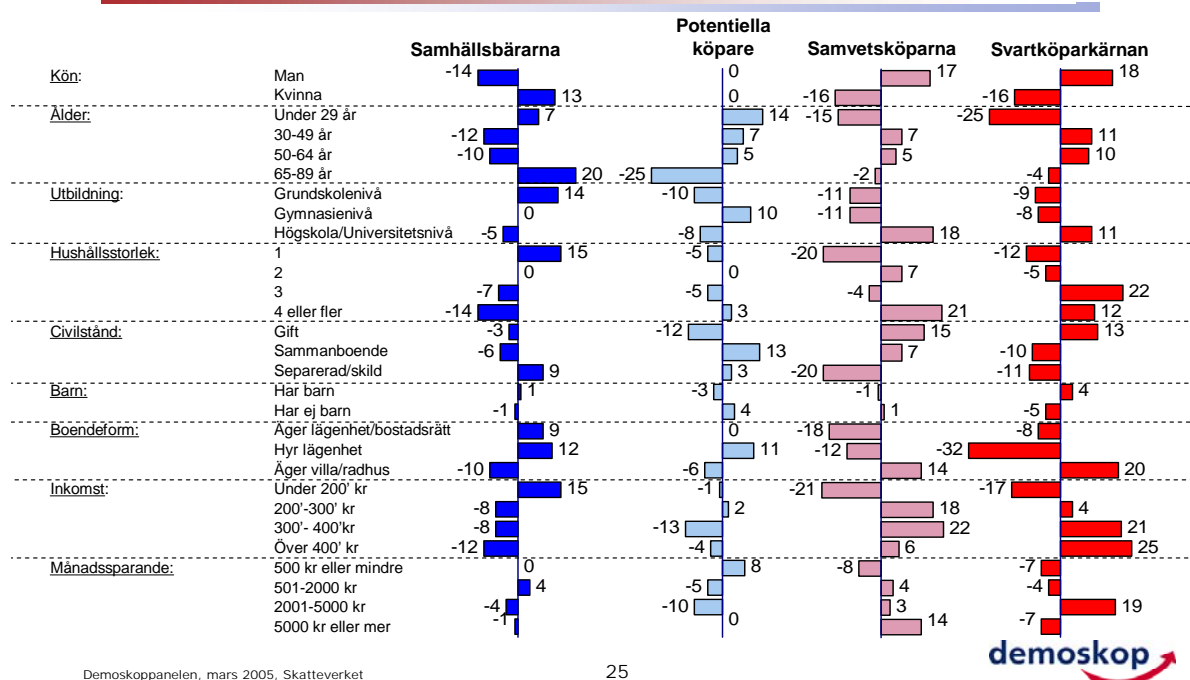
Potentiella köpare

- Jämn könsfördelning
- Överrepresentation av yngre, genomsnittsalder 46 år
- Tonvikt bland gymnasieutbildade
- Genomsnittlig familjestorlek
- Boende i hyreslägenheter överrepresenterade
- Relativt låg inkomst och begränsat sparande
- Politiskt jämnt fördelat

Samhällsbärarna

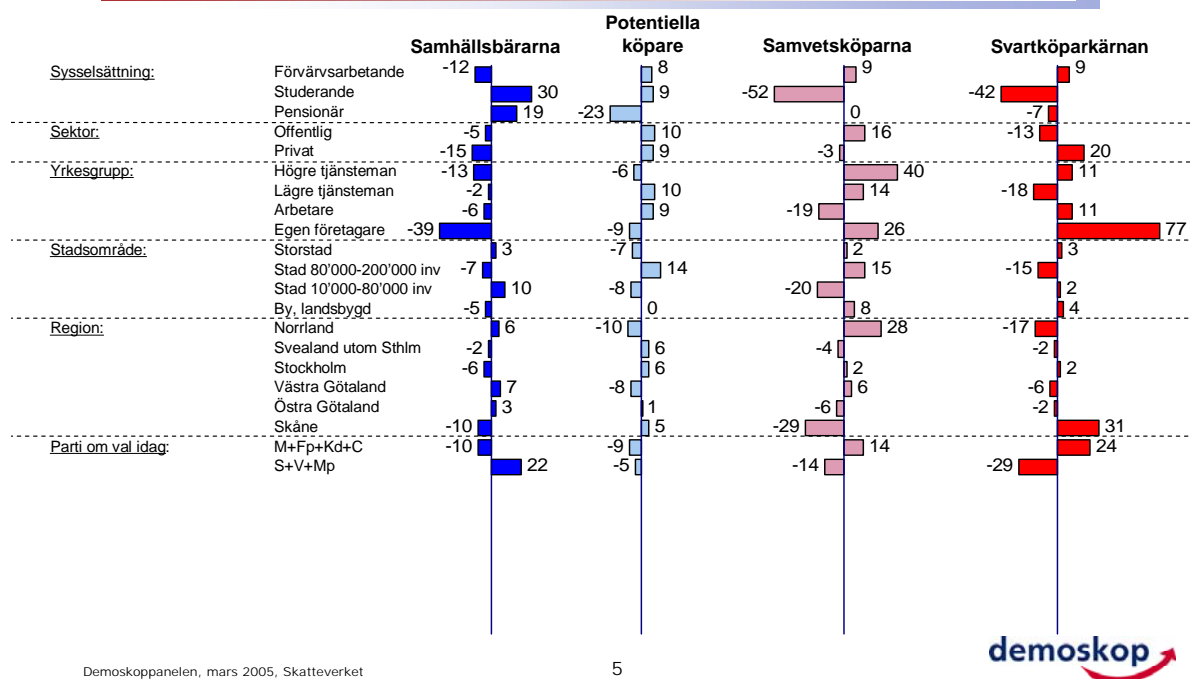
- Klar övervikt av kvinnor
- Yngre och äldre överrepresenterade, genomsnittsalder 49 år
- Låg utbildningsnivå
- Överrepresentation av ensamboende
- Boende i lägenhet
- Låga inkomster
- Få förvärvsarbetande
- Socialistiska sympatier överrepresenterade

Målgruppsprofil - Svartarbete

Demoskoppanelen, mars 2005, Skatteverket

Målgruppsprofil - Svartarbete

Demoskoppanelen, mars 2005, Skatteverket

5

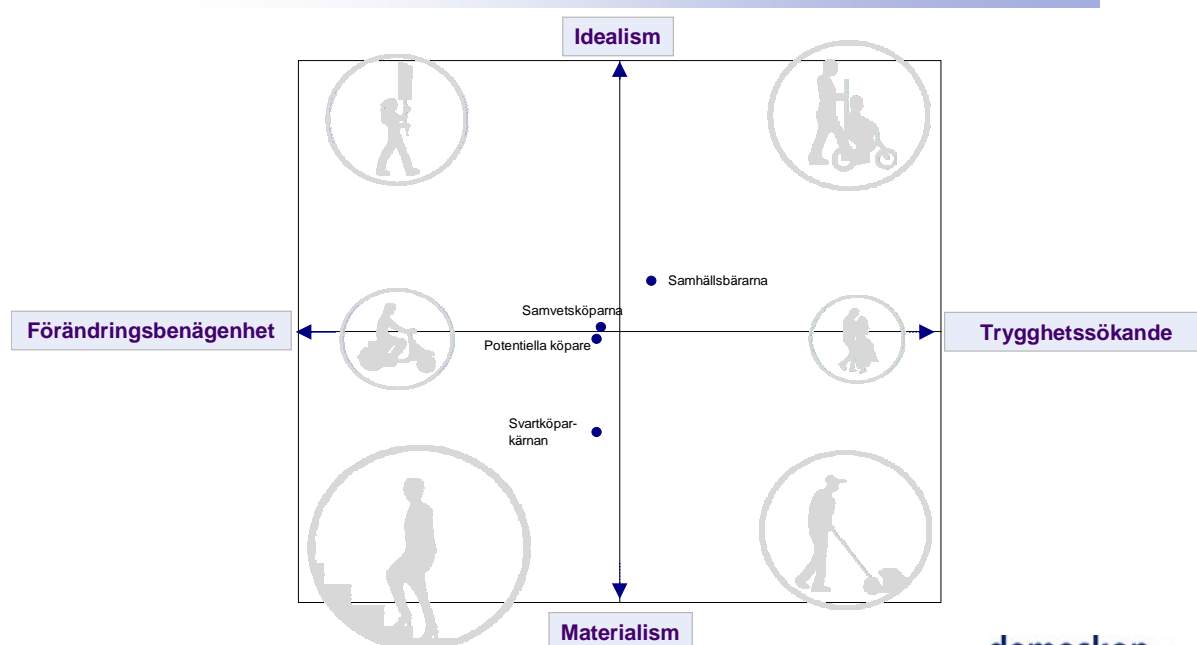

Värderingar

Värderingsskillnaderna mellan de olika kategorierna är betydande. Framförallt har de som tillhör Svartköparkärnan avsevärt mer materialistiska värderingar än övriga, och skillnaden är särskilt stor i förhållande till Samhällsbärarna. Bland Samhällsbärarna är dessutom värderingarna mer i riktning mot det trygghetssökande än i de övriga grupperna.

Samvetsköparna och de Potentiella köparna har värderingar som är mycket likartade och dessutom nära genomsnittet för befolkningen i stort.

Värderingskarta – Svartarbete

Relation till svartarbete

De värderingsmässiga skillnaderna mellan kategorierna utgör ett mönster som återkommer när det gäller relationen till svartarbete, där Svartköparkärnan intar en extremposition och Samhällsbärarna en annan, med Potentiella köpare och Samvetsköpare i en likartad position däremellan.

Några exempel:

Relativa förhållningssätt till svartarbete

Samhällsbärarna	Samvetsköparna/ Potentiella köpare	Svartköparkärnan
Ovanligt	Andras köp av svartarbete	Vanligt
Låg	Acceptans för olika former	Hög
Nej	Berätta för andra	Ja
Nej	Känna sig nöjd över bra affär	Ja
Beskatta	Ersättningsexempel	Skattefrihet
Dåligt	Samvete vid svartköp	Gott
Stort	Samhällsproblem	Litet

Demoskoppanelen, mars 2005, Skatteverket

19

demoskop

Det ska dock påpekas att även en majoritet av Samhällsbärarna förespråkar skattefrihet för följande exempel:

- Mormor som passar sina barnbarn och för arbetet får 8 000 kronor under ett år
- Son som bygger om sina föräldrar sommarstuga och för arbetet får 25 000 kronor.
- Tekniker som får 600 kronor av granne för att installera om en dator
- Sjukpensionär som dagligen passar sin grannes hund och får 8 000 kronor under ett år.
- Servitör som får 8 000 kronor i dricks under ett år.

Då det inte finns någon utbredd acceptans för beskattning ens i den grupp som i störst utsträckning förespråkar beskattning kan konstateras att det finns en klar skillnad mellan lag och folkvilja i dessa avseenden.

Andra skillnader mellan kategorierna

Då de fyra kategorierna utgör stora, breda kategorier och genomsnittligt är ungefär i samma ålder så är också skillnaderna totalt sett begränsade. Många av de skillnader som ändå kan noteras torde vara hänförliga till de könsmissiga obalanser som finns mellan kategorierna, men kanske framförallt till de politiska, där de som köpt svarta tjänster i större utsträckning har borgerliga värderingar och är samhällskritiska.

Åter är skillnaderna störst mellan Svartköparkärnan och Samhällsbärarna, medan Samvetsköparna och de Potentiella köparna av svarta tjänster i huvudsak intar positioner mellan de övriga två kategorierna.

Ett par aspekter som dock kan sägas vara mer kännetecknande för Samvetsköparna och de Potentiella köparna är att man i större utsträckning säger sig stå för fördomsfrihet. I viss utsträckning framstår dessa grupper som mindre rigida i sina uppfattningar, men också mer osäkra om vilket förhållningssätt man ska inta i olika frågor. Man är totalt sett också mindre harmoniska och lyckliga än Svartköparkärnan och Samhällsbärarna.

Den moraliska aspekten bland Samvetsköparna återspeglar delvis åsikter som är än mer tydligt uttalade bland Samhällsbärarna, exempelvis betydelsen av samhällsordning, social välfärd, social rättvisa och religion. Värderingarna är klart borgerliga och man anser sig stå till höger om de Potentiella köparna, som i sin tur står klart till höger om Samhällsbärarna.

Väsentliga skillnader mellan samhällsbärarna och svartköparkärnan

	Samhällsbärarna	Svartköparkärnan
Intressen	<ul style="list-style-type: none"> •Kultur •Läsa böcker •Miljö •Religion	<ul style="list-style-type: none"> •Bilar •Ekonomi, aktier •Karriär •Idrott
Engagemang	<ul style="list-style-type: none"> •Samhällsordning •Vård och omsorg •Bistånd •Sociala frågor	<ul style="list-style-type: none"> •Hårdare krav i skolan •Fler poliser •Lägre skatter •Tillväxt
Utgångspunkt	<ul style="list-style-type: none"> •Jämlikhet •Inre harmoni viktigt •Socialistiska sympatier	<ul style="list-style-type: none"> •Livsnjutare •Nöjda med sin dagliga syssla •Mest lyckliga
Samhälle	<ul style="list-style-type: none"> •Tror på den svenska välfärden •Sverige ett framtidsland •Förtroende för offentliga institutioner	<ul style="list-style-type: none"> •Skeptiska till den svenska välfärden •Tvivlar på Sverige •Begränsat förtroende

Svartköparkärnan uppfattar sig inte som omoralisk. Med oro uppfattar man att moralen sjunker i samhället, kraven minskar i skolan, otryggheten ökar och att offentliga företrädare inte är att lita på. Uppfattningar av detta slag har i alla tider varit vanliga och är ett uttryck för en relativt konservativ samhällssyn. I många frågor betraktar sig Svartköparkärnan som samhällskritiska och moraliska, men moralen utgår mer från ett individuellt förhållningssätt och mindre från gällande lagar och regler.

Innebörden av detta är att moralargument inte fungerar för att påverka denna grupp. Det kan däremot eventuellt fungera när det gäller Samvetsköparna och de Potentiella köparna.

Abstract

Svartarbete och bidragsfusk i några länder inom EU

I ett av Europeiska Unionen finansierat projekt undersöks vartannat år skillnader och förändrade mönster i värderingar, attityder och beteende hos befolkningen i 20 europeiska länder. Nedanstående jämförande data avser undersökningar som genomförts i sjutton olika länder under 2005/2006. I urvalet har ingått i respektive land bosatta personer över 15 år. Undersökningarna har företrädesvis genomförts som besöksintervjuer. Totalt har över 34 000 personer intervjuats. Alla frågeformulär på olika språk och undersökningsdata är tillgängliga för på webb-siten <http://www.europeansocialsurvey.org/>

I undersökningen har en mycket stor mängd frågor ställts. Nedan återges resultaten på frågor om svartköp och bidragsfusk samt tilltron till rättsväsende och offentliga tjänstemän. Dessutom har studerats sambandet mellan skatten på arbete och förekomsten av köp utan kvitto för att undvika moms eller andra skatter.

Sammanfattningsvis kan för Sverige och jämfört med andra länder konstateras:

- En av tre svenskar har köpt svart utan kvitto för att undvika moms och andra skatter minst en gång under de senaste fem åren.
- Sverige placerar sig högt bland jämförbara länder när det gäller frekvensen på svartköp.
- Svenskarna är jämfört med många andra länder mer medvetna om att det är fel att köpa svart.
- Det är bara en av tjugo tillfrågade som svarar att de tycker att det inte alls är fel av att köpa svart.
- Det finns för de undersökta länderna ett starkt samband mellan utbredningen på svartköpen och skatten på arbete mätt som andel av bruttonationalprodukten, BNP. Ju högre beskattningsandel desto större andel av befolkningen har köpt svart någon gång.
- Det är bara en på hundra som någon gång fuskat med offentliga bidrag, som socialbidrag eller andra bidrag.
- I förhållande till andra länder hamnar svenskarna när det gäller fusk med bidrag något under medelvärdet för jämförbara länder.
- Svenskarna har inte speciellt hög tillit till att bli ärligt behandlad av rättsväsendet - svenskarna hamnar ungefär i mitten av länderna.

Innehåll:

1	Allmänt om undersökningen	218
2	Svartköp i Sverige	219
2.1	Jämförelse med andra länder	219
2.2	Mer om svenskars svartköp	220
2.3	Svartköp och beskattningsnivå	221
2.4	Attityd till svartköp	223
3	Bidragfusks i Sverige jämfört med andra länder	224
3.1	Fuskat med bidrag	224
3.2	Uppfattningen om andras acceptans av ens eget bidragfusks	224
4	Tilliten till rättsväsendet och offentliga tjänstemän	225
5	Slutsatser	227

1 Allmänt om undersökningen

I ett av Europeiska Unionen finansierat projekt undersöks vartannat år skillnader och förändrade mönster i värderingar, attityder och beteende hos befolkningen i 20 europeiska länder. Forskare från deltagande länder är involverade och projektet leds av ett centralt team "Centre for Comparative Social Survey, City University" i London. För den svenska delen av undersökningen svarar professorn Stefan Svallfors vid Umeå Universitet.

Undersökningarna genomförs med mycket höga kvalitetskrav och är något av undersökningarnas Rolls Royce när det gäller undersökningar som tillhandahåller resultat som är jämförbara mellan länder. Alla frågeformulär är på olika språk och undersökningsdata är tillgängliga för bl.a. forskare på webb-sajten <http://www.europeansocialsurvey.org/> Dessutom finns ett Internet-baserat analysprogram för att underlätta tillgången till data och analys för den högre utbildningen <http://essedunet.nsd.uib.no/>

Undersökningarna genomförs vartannat år. Nedanstående jämförande data avser undersökningar som genomförts i sju olika länder under 2005/2006. I urvalet har ingått i respektive land bosatta personer över 15 år. Undersökningarna har företrädesvis genomförts som bösöksintervjuer. Totalt har över 34 000 personer intervjuats.

I undersökningen har en mycket stor mängd frågor ställts. Nedan återges resultaten på frågor om svartköp och bidragfusks samt tilltron till rättsväsende och offentliga tjänstemän.

2 Svartköp i Sverige

2.1 Jämförelse med andra länder

I undersökningen har ställts frågan om man under senaste fem åren har betalat kontant utan kvitto för att undvika att betala moms eller andra skatter. Och i så fall hur ofta har sådana köp skett. I de följande två tabellerna nedan har länderna sorterats i fallande ordning efter frekvensen på ”någon gång” respektive ”flera gånger”.

Tabell 1 Andel som under senaste femårsperioden har köpt kontant utan kvitto för att undvika moms eller andra skatter. Länderna sorterade i fallande ordning efter frekvensen köpt ”någon gång”

Land	Andel (%) som köpt svart		
	Någon gång	varav	
		1 gång	flera gånger
Danmark	35,9	9,8	26,1
Belgien	33,0	10,5	22,5
Luxemburg	30,3	15,4	14,9
Sverige	30,2	9,3	20,9
Spanien	29,3	8,6	20,6
Österrike	28,2	9,9	18,2
Tyskland	28,1	8,8	19,3
Finland	27,6	10,6	17,0
Norge	27,0	9,6	17,4
Slovenien	25,8	10,5	15,3
Tjeckien	23,6	9,0	14,6
Grekland	20,5	4,9	15,7
Storbritannien	18,7	6,6	12,1
Polen	16,3	6,2	10,2
Estland	15,7	3,7	12,1
Portugal	13,6	3,2	10,4
Schweiz	12,6	5,1	7,5
Total	24,0	8,1	15,9

Källa: European Social Survey 2004/2005

Anm. Frågans formulering: ”Har du gjort någon av dessa saker under de senaste fem åren? I så fall hur ofta har du betalat kontant utan kvitto för att undvika moms eller andra skatter?”

Tabell 2 Andel som under senaste femårsperioden har köpt kontant utan kvitto för att undvika moms eller andra skatter. Länderna sorterade i fallande ordning efter frekvensen köpt "flera gånger"

Land	Andel (%) som köpt svart		
	Någon gång	varav 1 gång	flera gånger
Danmark	35,9	9,8	26,1
Belgien	33,0	10,5	22,5
Sverige	30,2	9,3	20,9
Spanien	29,3	8,6	20,6
Tyskland	28,1	8,8	19,3
Österrike	28,2	9,9	18,2
Norge	27,0	9,6	17,4
Finland	27,6	10,6	17,0
Grekland	20,5	4,9	15,7
Slovenien	25,8	10,5	15,3
Luxemburg	30,3	15,4	14,9
Tjeckien	23,6	9,0	14,6
Storbritannien	18,7	6,6	12,1
Estland	15,7	3,7	12,1
Portugal	13,6	3,2	10,4
Polen	16,3	6,2	10,2
Schweiz	12,6	5,1	7,5
Total	24,0	8,1	15,9

Källa: European Social Survey 2004/2005

I Danmark, Belgien, Luxemburg och Sverige har mer än 30 procent köpt något svart under de senaste fem åren. I Danmark, Belgien och Sverige är också andelen som köpt svart "flera gånger" högre än i andra undersökta länder. Det framgår inte av tabellen men de länder där de svarande i högst utsträckning anger att de köpt svart minst 5 gånger toppas av Danmark med 9,0 procent följt av Sverige med 6,7 procent.

Sverige och Danmark ligger nära varandra geografiskt och kulturellt. Detsamma kan sägas om Belgien och Luxemburg. Vi har dessa länder i blickpunkten när vi nedan studerar svartköpsfrekvensen i perspektiv av beskattningsnivån i olika länder samt attityderna till att köpa svart.

2.2 Mer om svenskars svartköp

Hur i Sverige bosatta personer svarat på enkäten har undersökts med avseende på ett antal faktorer (bakgrundsvariabler).

Statistiskt säkerställda skillnader finns. Följande grupper svarar i högre grad än andra att man ofta man köper varor svart nämligen:

- Hushåll med högre månadsinkomst (jämfört med hushåll med lägre månadsinkomster). Denna slutsats kan dras inom inkomstintervallet 9400-47000 kr för boende utanför storstad.
- Personer som är egenföretagare (jämfört med personer som är anställda)

- Personer som är bor på lantgård/landsbygd (jämfört med boende i storstad, förort och liten stad)
- Personer som är födda i Sverige (jämfört med födda utomlands)

Mera fakta om den statistiska analysen finns som bilaga.

2.3 Svartköp och beskattningsnivå

En fråga man naturligtvis ställer sig är vad svartarbetet beror på. En uppfattning är att den totala beskattningsnivån (skatternas andel av BNP) inverkar. I tabellen nedan har skattekvoten 2002 jämförts med den andel av befolkningen som köpt svart någon gång under de senaste fem åren. Slovenien och Estland saknas i följande två tabeller då data om skattekvot etc. saknas. Ju högre skattekvot desto högre andel av befolkningen har köpt svart.

Tabell 3 Skattekvoter år 2002 i några EU-länder (andel av BNP) samt andel av befolkningen som köpt svart någon gång under de senaste fem åren. Länder i fallande ordning efter skattekvot

Land	Skattekvot,% (Totala skatter som andel av BNP)	Andel som köpt svart någon gång
Sverige	50,2	30,2
Danmark	48,9	35,9
Belgien	46,4	33,0
Finland	45,9	27,6
Österrike	44,0	28,2
Norge	43,5	27,0
Luxemburg	41,8	30,3
Tjeckien	39,3	23,6
Tyskland	36,0	28,1
Grekland	35,9	20,5
Storbritannien	35,8	18,7
Spanien	35,6	29,3
Portugal	33,9	13,6
Polen	32,6	16,3
Schweiz	30,3	12,6

Källa: Skattekvoter i OECD-länder, andel av BNP, procent

Ett statistiskt mått på samvariation är korrelation. Korrelationen kan anta värden mellan -1 och +1. Vid värden mellan noll och +1 finns en positiv samvariation. Med avseende på skattekvoten och andelen som köpt svart är korrelationen hela 0,83 vilket är tecken på ett mycket starkt positivt samband.

Om beskattningen av arbete utgör en större del av skatteinkomsterna kan man också anta att medborgarna i större utsträckning köper svart. I nedanstående tabell har lagts samman skatten för fysiska personer (huvudsakligen arbetsinkomster) med socialavgifter och särskilda löneskatter. Ju högre summa ”skatt på arbete” desto större andel av befolkningen har köpt svart.

Tabell 4 Skatt på arbete som andel av BNP i några EU-länder jämförd med frekvensen av befolkningen som köpt svart under de senaste fem åren. Länder i fallande ordning efter summa "Skatt på arbete"

Land	"Skatt på arbete"				Köpt svart någon gång
	Fysiska personer	Social-avgifter	Särskilda löneskatter	Summa "Skatt på arbete"	
Sverige	15,3	15,1	2,4	32,8	30,2
Belgien	14,7	14,7		29,4	33,0
Danmark	26,0	1,7	0,2	27,9	35,9
Österrike	10,0	14,7	2,7	27,4	28,2
Finland	14,3	12,2		26,5	27,6
Tyskland	9,0	14,5		23,5	28,1
Tjeckien	5,0	17,4		22,4	23,6
Norge	10,8	9,9		20,7	27,0
Spanien	6,9	12,6		19,5	29,3
Schweiz	10,4	7,8		18,2	12,6
Luxemburg	6,8	11,2		18,0	30,3
Polen	7,5	9,5	0,2	17,2	16,3
Grekland	5,0	11,8		16,8	20,5
Storbritannien	10,6	6,1		16,7	18,7
Portugal	6,0	9,2		15,2	13,6

Källa: Skatteinkomster 2002 enligt OECD-klassificering, andel av BNP, procent

Med avseende på skatt på arbete och andelen som köpt svart är korrelationen 0,74 vilket är tecken på ett starkt samband.

Det finns uppenbarligen en stark positiv samvariation mellan skatteuttagets nivå och andelen som köper utan kvitto för att undgå skatt. Det finns inget som talar för att medborgarna i länder med höga skatter i grunden skulle ha sämre skattemoral än de i lågskatteländer. Frågan är i vilken grad skillnaderna i frekvensen svartköp är att tillskriva olikheter i systemens utformning. Länder med höga skatter har troligen färre skattefria öar vilket gör att fler "saker" beskattas. Ett köp som inte omfattas av beskattning i ett lågskatteland beskattas kanske i länder med högre skatter. Detta innebär att "basen" för svarta köp är större i ett högskatteland än i ett land med lägre skattenivå.

Vi brukar hävda att svartarbetet i Sverige har ungefär samma omfattning som i andra länder i Västeuropa men är lägre än i Medelhavsländerna. Profilen på frekvensen av svartköpen är emellertid den motsatta i den europeiska undersökningen – lägre i Sydeuropa (undantag Spanien). Om svartköpen är mer frekventa kan man tycka att detta borde återspegla sig i att utfört svartarbete också är mer omfattande. Men undersökningen ger inte svar på sådana frågor.

Man ska dock ha i minnet att den typ av svartköp som fångas i upp i en undersökning riktad mot allmänheten i första hand är hushållsnära tjänster av olika slag där man är medveten om att det rör sig om svarta inkomster. Det mer organiserade svartarbetet i näringsverksamhet och där endast säljaren är medveten om att inkomster hålls dolda kommer inte med. Vi vet från Skatteverkets kartläggningar att detta är den beloppsmässigt överskuggande delen av de dolda arbetsinkomsterna.

2.4 Attityd till svartköp

I den europeiska undersökningen har också undersökts *attityderna till svartköp* genom att ställa frågan hur fel man tycker det är att någon betalar kontant utan kvitto för att undvika att betala moms eller andra skatter. I tabellen nedan har sortering skett på "helt fel" i fallande ordning.

Tabell 5 Hur fel man tycker det är att någon betalar kontant utan kvitto för att undvika att betala moms eller andra skatter. Länder i fallande ordning efter "helt fel"

Land	Andel (%) som tycker svartköp är fel				Total
	Inte alls fel	Lite fel	Fel	Helt fel	
Grekland	2,8	18,7	46,6	31,8	100,0
Portugal	5,0	19,5	48,0	27,5	100,0
Sverige	4,6	33,1	39,5	22,8	100,0
Danmark	6,4	35,4	35,9	22,3	100,0
Tjeckien	9,5	26,8	43,3	20,4	100,0
Spanien	9,3	35,1	36,6	18,9	100,0
Norge	4,5	34,8	42,3	18,4	100,0
Polen	13,0	33,2	36,6	17,2	100,0
Finland	4,8	31,0	47,1	17,2	100,0
Slovenien	8,6	40,0	35,5	15,8	100,0
Estland	7,3	25,3	52,1	15,4	100,0
Schweiz	8,0	33,0	45,5	13,5	100,0
Storbritannien	7,3	37,4	44,0	11,4	100,0
Luxemburg	19,7	43,2	27,2	9,8	100,0
Belgien	21,4	38,4	30,5	9,7	100,0
Österrike	20,1	45,2	27,0	7,7	100,0
Tyskland	11,0	48,9	32,9	7,2	100,0
Total	9,4	33,9	39,8	16,8	100,0

Källa: European Social Survey 2004/2005

Anm. Frågans formulering: "Hur fel tycker du att följande sätt att handla på är - om du tycker att det är fel överhuvudtaget? Hur fel är det att någon betalar kontant utan kvitto för att undvika att betala moms eller andra skatter?".

En ungefär lika stor andel av medborgarna i Sverige och Danmark tycker det är "helt fel" att köpa svart för att undvika moms eller andra skatter. Andelen personer i Luxemburg och Belgien som tycker det är "helt fel" att köpa svart är mycket lägre än i Sverige och Danmark. Man kan säga att danskar och svenskar köper svart trots att de i förhållandevis hög utsträckning själva anser att det är helt fel. Över huvud taget är det en relativt liten andel av befolkningen i Sverige, Norge, Danmark och Finland som svarar att det inte alls är fel att köpa kontant utan kvitto för att undvika att betala moms eller andra skatter.

Resultatet för Sverige i denna del stämmer väl överens med vad som kommit fram i de frågor om köp av svartarbete som Demoskop på uppdrag av Skatteverket ställt inom ramen för sin befolkningspanel. Folk i Sverige instämmer i att svartarbete är fel i bemärkelsen att det är ett allmänt problem för samhället. Men bryggan härifrån till det egna handlandet saknas. De samhällsmässiga perspektiven är inte tillräckligt starka för att få en avhållande effekt på det egna handlandet. Samma undersökning visar på en klar obalans mellan vad allmänheten tycker ska beskattas och lagstiftningen när det gäller hushållsnära tjänster och mindre bostadsreparationer.

3 Bidragsfusk i Sverige jämfört med andra länder

3.1 Fuskat med bidrag

Hur är då inställningen till bidragsfusk? I den europeiska undersökningen har om bidrag ställts en med svartköp jämförbar fråga.

Tabell 6 Andel personer som under de senaste fem åren har gjort överdrivna eller felaktiga anspråk på offentliga bidrag, som socialbidrag eller andra bidrag. Fallande sortering efter "Någon gång"

Land	Andel (%) som fuskat med bidrag		
	Någon gång	varav 1 gång	flera gånger
Tjeckien	3,3	2,1	1,3
Österrike	3,0	1,9	1,1
Finland	2,0	1,6	0,4
Norge	1,8	1,0	0,9
Storbritannien	1,7	1,1	0,6
Polen	1,5	0,9	0,6
Tyskland	1,4	1,0	0,4
Portugal	1,4	1,1	0,3
Spanien	1,3	0,8	0,5
Danmark	1,2	1,1	0,1
Sverige	1,0	0,7	0,3
Slovenien	0,9	0,6	0,3
Estland	0,8	0,6	0,2
Luxemburg	0,7	0,7	0,1
Schweiz	0,7	0,4	0,2
Belgien	0,7	0,5	0,2
Grekland	0,4	0,2	0,2
Total	1,5	1,0	0,5

Källa: European Social Survey 2004/2005

Anm. Frågans formulering: "Har du gjort någon av dessa saker under de senaste fem åren? I så fall hur ofta har du gjort överdrivna eller felaktiga anspråk på offentliga bidrag, som socialbidrag eller andra bidrag?"

Det är på denna fråga bara någon eller några procent som medger att de tillskansat sig mer bidrag än de är berättigade till. Finland och Norge ligger på denna fråga högre än Sverige och Danmark. Och om vi jämför Sverige och Danmark med de två länder som också har hög andel svartköp nämligen Belgien och Luxemburg noteras att dessa fyra ligger på jämförbar nivå vad gäller bidragsfusk.

3.2 Uppfattningen om andras acceptans av ens eget bidragsfusk

I undersökningen har också ställts en fråga om man skulle kunna få stöd och hjälp av närstående för att få bidrag som man inte har rätt till. Frågan kan uttolkas som vilken acceptans man uppfattar att ens eget bidragsfusk skulle ha bland vänner eller närstående.

Tabell 7 Hur många av vänner eller släktingar som man tror man skulle kunna få stöd eller hjälp av för att tillförskaffa sig bidrag eller tjänster som man inte hade rätt till. Fallande sortering efter "Ingen" eller "Skulle aldrig göra det"

Land	Andel (%) av personerna som skulle kunna få stöd av:		
	"Ingen" eller "Skulle aldrig göra det"	Några få	Många eller alla
Grekland	80,5	16,2	3,4
Schweiz	78,3	19,1	2,6
Danmark	70,5	20,5	8,9
Estland	67,8	25,9	6,2
Storbritannien	65,4	23,5	11,1
Belgien	63,9	29,8	6,3
Sverige	63,7	28,2	8,2
Norge	60,9	31,1	8,1
Luxemburg	58,6	31,5	9,9
Finland	58,0	35,2	6,8
Tyskland	57,3	33,7	9,0
Tjeckien	57,1	30,9	12,1
Spanien	48,7	28,2	23,1
Slovenien	45,6	41,7	12,7
Österrike	44,6	37,1	18,3
Portugal	42,2	43,0	14,8
Polen	39,1	45,2	15,6
Total	59,8	30,2	10,0

Källa: European Social Survey 2004/2005

Anm. Frågans formulering: "Antag att du planerade att tillförskaffa dig bidrag eller tjänster som du inte hade rätt till. Hur många av dina vänner eller släktingar tror du att du skulle kunna få stöd eller hjälp av?"

Svaren från de nordiska länderna ligger på samma nivå – dock är det i Danmark fler som svarar att de inte skulle kunna få stöd eller hjälp av någon eller som svarar att de inte skulle söka stöd hos närstående.

4 Tilliten till rättsväsendet och offentliga tjänstemän

För att ett samhälle ska fungera väl behövs tillit till dess institutioner. I den europeiska undersökningen har ställts frågor om i vilken utsträckning medborgarna i de olika länderna personligen litar på sitt

1. parlament
2. rättsväsendet
3. polisen
4. politiker
5. politiska partier
6. Europaparlamentet och
7. Förenta Nationerna (FN).

Nedan återfinns resultaten från de olika länderna när det gäller rättsväsendet.

Tabell 8 Personliga tilliten till att rättsväsendet skulle handla ärligt gentemot människor som en själv. Fallande sortering efter "Hög tillit"

Land	Tillit till rättsväsendet. Andel (%) som har		
	Låg tillit (0-3)	Varken eller (4-6)	Hög tillit (7-10)
Danmark	7	23	70
Finland	8	25	67
Norge	11	34	55
Schweiz	12	38	50
Luxemburg	15	37	48
Österrike	17	38	45
Sverige	18	39	44
Tyskland	23	39	38
Grekland	26	36	38
Storbritannien	26	43	31
Estland	29	42	29
Belgien	28	45	27
Spanien	30	46	24
Slovenien	48	36	16
Tjeckien	48	38	14
Portugal	43	43	14
Polen	60	32	7
Total	26	38	36

Källa: European Social Survey 2004/2005

Anm. Frågans formulering: "Hur stor tillit har du personligen till att rättsväsendet skulle handla ärligt gentemot människor som du?"

De nordiska länderna hamnar på den övre delen av tabellen. Nästan hälften av befolkningen i Sverige har hög tillit till rättsväsendet. Befolkningen i Sverige har dock klart lägre tillit till rättsväsendet än befolkningen i Danmark, Finland och Norge.

I undersökningen har också ställts frågan i hur stor utsträckning man litar på att man blir ärligt behandlad av

1. Rörmokare, byggnadsarbetare, bilmekaniker, reparatörer och andra hantverkare
2. Finansbolag som till exempel banker och försäkringsbolag?
3. Offentliga tjänstemän?

Nedan återfinns resultatet för de olika länderna i vilken utsträckning man litar på att få en ärlig behandling av offentliga tjänstemän.

Tabell 9 I vilken utsträckning man litar på att offentliga tjänstemän skulle handla ärligt gentemot människor som en själv. Fallande sortering efter "Litar på"

Land	Tillit till offentliga tjänstemän. Andel (%) som		
	Misstror (1-2)	Varken eller (3)	Litar på (4-5)
Danmark	11	26	63
Norge	8	31	61
Luxemburg	15	27	58
Österrike	13	32	55
Schweiz	17	29	54
Belgien	20	32	48
Finland	13	39	48
Slovenien	16	37	46
Spanien	23	32	45
Tyskland	20	36	43
Portugal	16	41	43
Estland	27	34	39
Sverige	18	44	38
Polen	25	40	35
Grekland	36	36	28
Tjeckien	35	38	27
Storbritannien	27	48	25
Total	21	36	44

Källa: European Social Survey 2004/2005

Anm. Frågans formulering: "I hur stor utsträckning litar du på att offentliga tjänstemän skulle handla ärligt gentemot människor som du?"

Här skiljer sig resultaten betydligt mellan de nordiska länderna. I Danmark och Norge har medborgarna en betydligt större tillit till offentliga tjänstemän än vad medborgarna i Sverige har. Exempelvis är det 63 procent av medborgarna i Danmark som litar på (= 4-5 på skalan) offentliga tjänstemän medan motsvarande värde för Sverige är 38 procent. Ser man till den andel som litar helt på (=5 på skalan) tjänstemännen utgör de nio procent av medborgarna i Danmark mot en procent för Sverige.

5 Slutsatser

Integrationsprocessen inom EU omfattar många samhällsområden bl.a. sociala förmåner och beskattning.

Internationella jämförelser är nyttiga. Det är ett sätt att få perspektiv på beteende och attityder i Sverige jämfört med andra länder inom EU. Sådana jämförelser kan också hjälpa till att finna vad som är allmängiltiga drag för länder med likartad struktur och på vilka punkter egna landet avviker från andra jämförbara länder.

Undersökningsresultaten bör tolkas med försiktighet beroende på bl.a. skillnader i regelsystem och skilda kulturer. Men också rena tillfälligheter t.ex. debatten i massmedia i ett enskilt land kan säkert påverka resultatet och försvåra jämförelser.

Sammanfattningsvis kan för Sverige och jämfört med andra länder konstateras:

- En av tre svenskar har köpt svart utan kvitto för att undvika moms och andra skatter minst en gång under de senaste fem åren.
- Sverige placerar sig högt bland jämförbara länder när det gäller frekvensen på svartköp.
- Svenskarna är jämfört med många andra länder mer medvetna om att det är fel att köpa svart.
- Det är bara en av tjugo tillfrågade som svarar att de tycker att det inte alls är fel av att köpa svart.
- Det finns för de undersökta länderna ett starkt samband mellan utbredningen på svartköpen och skatten på arbete mätt som andel av bruttonationalprodukten, BNP. Ju högre beskattningsandel desto större andel av befolkningen har köpt svart någon gång.
- Det är bara en på hundra som någon gång fuskat med offentliga bidrag, som socialbidrag eller andra bidrag.
- I förhållande till andra länder hamnar svenskarna när det gäller fusk med bidrag något under medelvärdet för jämförbara länder.
- Svenskarna har inte speciellt hög tillit till att bli ärligt behandlad av rättsväsendet - svenskarna hamnar ungefär i mitten av länderna.
- När det gäller tilliten till att bli ärligt behandlad av offentliga tjänstemän hamnar Sverige betydligt lägre än Danmark, Norge och Finland.

Bilaga: Statistiska metoder och resultat¹

Frågan "...betalat kontant utan kvitto för att undvika att betala moms eller andra skatter?" analyserades med kovariansanalys, med ett antal andra frågor i en ursprunglig modell. Efter en stegvis uteslutningsprocess av variabler visade det sig att födelseland, typ av bostadsområde och typ av anställning hade en signifikant effekt på hur man svarat om att undvika moms eller andra skatter. Hushållets inkomst hade också en signifikant påverkan, med en tydlig "positiv" trend inom intervallet 9400-47000 kr (netto). Därefter undersöktes interaktioner mellan dessa variabler och man fann en signifikant interaktion mellan typ av bostadsområde och hushållets inkomst (variabeln "hinctnt" nedan). Resultatet från denna analys redovisas i de tabellerna nedan.

Statistiskt säkerställda skillnader

Följande grupper svarar i högre grad än andra att man ofta man köper varor svart:

- Hushåll med högre månadsinkomst (jämfört med hushåll med lägre månadsinkomster). Denna slutsats kan dras inom inkomstintervallet 9400-47000 för boende utanför storstad.
- Personer som är egenföretagare (jämfört med personer som är anställda)
- Personer som bor på lantgård/landsbygd (jämfört med boende i storstad, förort och liten stad)
- Personer som är födda i Sverige (jämfört med födda utomlands)

Eftersom frågan "...betalat kontant utan kvitto för att undvika att betala moms eller andra skatter?" egentligen är en diskret variabel med olika längd mellan skalstegen (ordinalskala), genomfördes även en analys med den proportionella odds modellen med logit funktion, vilken gav samma slutsatser.

---

¹ Bilagan författad av Henrik Franzon vid Skatteverkets analysenhet. Datakörningsresultat utelämnade här.

Abstract

De skattskyldigas riskbedömningar och svartjobb

Bakgrund och syfte

Skattekontrollen syftar till att skapa *preventiv effekt* dvs. att de skattskyldiga bedömer risken för upptäckt och konsekvenserna av det som så stor att de avstår från att undandra skatt t.ex. jobba svart. Ett sammanvägt mått på de skattskyldigas bedömningar efter svaren på sådana intervjufrågor kallar vi *preventionsnivå*. Frågan är om *preventionsnivå* och avstående från t.ex. att jobba svart hänger samman.

I undersökningen, se huvudtexten avsnitt 7.11, har de svarande bl.a. uppgett om de t.ex. svartjobbat eller köpt svartarbete. De har också svarat på frågor om hur de upplever bl.a. risken att Skatteverket upptäcker svartjobbet. Det finns alltså möjlighet att på individnivå analysera *preventionsnivån* i förhållande till faktiskt handlande dvs. om de jobbat svart.

Resultat och slutsatser

Om vi ser till det faktiska beteendet svartarbetar män och yngre personer i större utsträckning än kvinnor och äldre. Män, yngre och medelålders personer samt höglönlade köper i större utsträckning svarta tjänster än kvinnor och äldre personer.

Det finns ett samband mellan *preventionsnivå* och det faktiska handlandet på så sätt att de grupper som har låg *preventionsnivå* också i större utsträckning köper svart och jobbar svart.

Hur beståndsdelarna i *preventionsnivå* i skattesammanhang dvs. hur upplevd upptäcktsrisk och upplevda konsekvenser skapas är i huvudsak ett okänt område. Att döma av svaren har upptäcktsrisken större betydelse för *preventionsnivån* än konsekvenserna av upptäckt.

Preventionsnivån visavi svartjobb är låg

- bland höginkomsttagare
- bland dem som köpt svart
- bland dem som både köpt och jobbat svart

Generellt gäller annars att *preventionsnivån* är lägre för svartköpare än för svartjobbare.

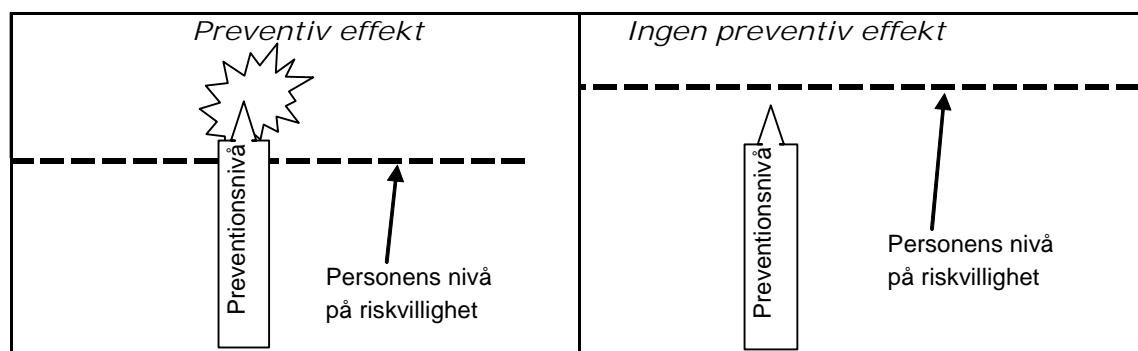
Det finns även vissa andra – mindre viktiga – variabler som visar på skillnader i *preventionsnivå*. Av dessa framgår att *preventionsnivån* är förhållandevis lägre

- i Norrland
- i storstadsområdena
- bland anställda i privat sektor
- bland personer i branschen transport/taxi

Men man kan ändå ställa frågan vad som är hönan och vad som är ägget? Är det så att personer med attitydmässigt låg ”preventionsnivå” oftare jobbar svart eller är det så att man tillägnat sig attityden efter det att man överskridit gränsen dvs. jobbat svart. Vår bedömning är att preventionsnivån som den kommer till uttryck i enkätundersökningen beror på bägge dessa faktorer.

Yngre personer jobbar svart i betydligt högre utsträckning än äldre. Det finns emellertid inte en skillnad i preventionsnivå som kan förklara detta. Förutsatt att de intervjuade svarar sanningsenligt måste det därför finnas något mer än preventionsnivån som förklarar det faktiska handlandet.

Vår bedömning är att yngre personer är mer villiga att ta risker i skattesammanhang jämfört med äldre. Den preventiva effekten uppkommer därför först när preventionsnivån når upp till eller överskrider personens nivå på riskvillighet. Preventionsnivån som den här definierats tar främst hänsyn till uppfattningen av skattekontrollen och sanktioner – det finns mycket annat som påverkar handlandet t.ex. personens ekonomiska situation, personens moral och sociala sammanhang. Viljan att ta risker i skattesammanhang, riskvilligheten i figuren nedan, antas bero dessa andra faktorer.

Generellt gäller att preventionsnivån är betydligt högre för skattefusk än för svartjobb och preventionsnivån för svartjobb är i sin tur högre än för svartköp.

Vår bedömning är att om man med framgång ska motverka svartarbetet måste detta därför motverkas också från efterfrågesidan – antingen med incitament att göra rätt eller att man i lagstiftningen inför någon form av sanktioner mot svartköp, som kan höja preventionsnivån.

Innehåll:

1	Bakgrund och syfte.....	233
2	Preventionsnivå - definition och frågeställningar	234
3	Resultatöversikt – kön, inkomst och beteende	238
3.1	Faktiskt beteende.....	238
3.2	Risken för upptäckt m.m.	239
4	Jämförelser med Riksrevisionsverkets studie 1997	241
5	Preventionsnivå	243
5.1	Branscher.....	243
5.2	Geografi.....	244
5.3	Befolkningstäthet	246
5.4	Sysselsättning	247
6	Slutsatser	248

1 Bakgrund och syfte

Här redovisas ett delresultat från den omfattande intervjuundersökning som Skatteverket år 2005 uppdragit åt TNS-Gallup att genomföra. För detaljer i undersökningen, se huvudtexten avsnitt 7.11. Det handlar här om en jämförelse av de intervjuades bedömning av risken för att Skatteverket upptäcker svartarbetet och hur de faktiskt handlar – om man t.ex. jobbar svart..

Skattekontrollen syftar till att skapa *preventiv effekt* dvs. att de skattskyldiga bedömer risken för upptäckt och konsekvenserna av det som så stor att de *avstår* från att undandra skatt t.ex. jobba svart.

Skatteverket har tidigare gjort vissa partiella undersökningar om kontrollens och sanktioners preventiva effekt. Med preventiv effekt menas här att man avstår från ett visst handlande. De gjorda undersökningarna visar att om skattekontrollen upptäcker felaktigheter så har detta en preventiv effekt¹. Däremot är det inte klarlagt om sanktioner har sådana effekter². Vid dessa undersökningar har man emellertid inte haft kunskap om hur personerna uppfattar risk och konsekvens.

Skatteverket genomför regelbundet stora landsomfattande attitydundersökningar som bland annat rör skattefusk och skattekontroll. I dessa enkätundersökningar har man frågat om hur personerna bedömer risken för upptäckt av skattefusk men man har inte samtidigt haft kunskap om hur de svarande själva agerat t.ex. om de utfört svartarbete.

I den nu genomförda undersökningen har de svarande uppgett om de t.ex. svartjobbat eller köpt svartarbete. De har också svarat på frågor om hur de upplever bl.a. risken att Skatteverket upptäcker svartjobbet. Ett sammanvägt mått på de *skattskyldigas bedömningar* efter sva-

¹ Om gratislotter och preventiv effekt, Skatteverkets rapport 2001:1, s.75

² Om tillämpningen av skattetillägg och skattekontrollens preventiva effekt, Skatteverkets rapport 2002:14, s.39

ren på sådana intervjufrågor kallar vi *preventionsnivå*. Det finns alltså möjlighet att på individnivå analysera *preventionsnivån* i förhållande till faktiskt handlande. Frågan är om *preventionsnivå* och avstående från t.ex. att jobba svart hänger samman.

I undersökningen ställdes följande frågor:

Nu kommer några påståenden där du på en skala från 1 till 7 ska ange om du instämmer eller inte. En etta (1) innebär att du inte alls instämmer i påståendet medan en sju (7) innebär att du helt instämmer i påståendet.

1. Om man köper något svart är det troligt att Skatteverket upptäcker det
2. Om man köper något svart och Skatteverket upptäcker det blir konsekvenserna allvarliga
3. Om man jobbar svart är det troligt att Skatteverket upptäcker det
4. Om man jobbar svart och Skatteverket upptäcker det blir konsekvenserna allvarliga
5. Om man skattefuskar är det troligt att Skatteverket upptäcker det
6. Om man skattefuskar och Skatteverket upptäcker det blir konsekvenserna allvarliga

I efterföljande tabeller etc. används för frågorna ovan följande förkortningar:

1. Upptäcktsrisk, svartköp
2. Konsekvens, svartköp
3. Upptäcktsrisk, svartjobb
4. Konsekvens, svartjobb
5. Upptäcktsrisk, skattefusk
6. Konsekvens, skattefusk

Syftet med denna bilaga är att beskriva samband mellan faktiskt beteende och *preventionsnivå* samt att utveckla tankarna kring detta.

2   **Preventionsnivå - definition och frågeställningar**

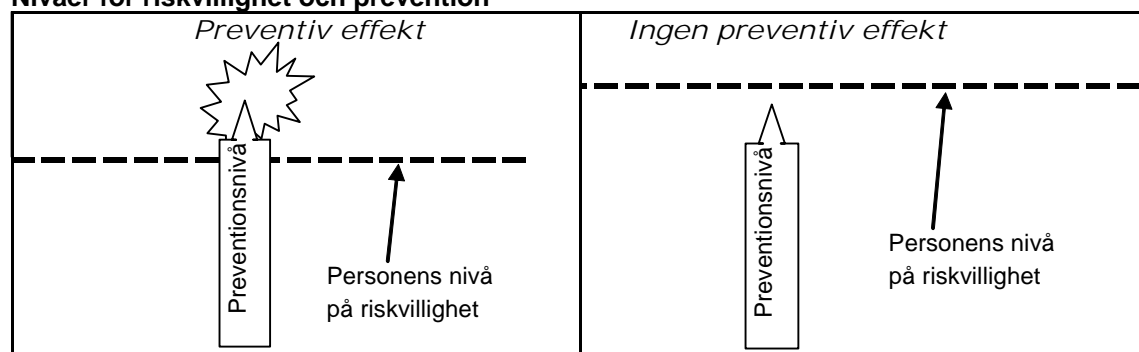
Skatteverket definierar *preventionsnivå* som de skattskyldigas bedömning av sannolikheten för att Skatteverket ska upptäcka ett fel och de skattskyldigas bedömning av konsekvenserna av en sådan upptäckt. När vi frågar de skattskyldiga är vi alltså inte ute efter några faktiska sannolikheter eller några speciella konsekvenser utan vi är ute efter de svarandes subjektiva uppfattning.

Skatteverkets skattekontroll syftar till att skapa preventiv effekt. Men när uppkommer den preventiva effekten? Om *preventionsnivån* når upp till eller överskrider personens nivå på riskvillighet uppkommer den preventiva effekten. Man kan illustrera tankegången så här:

1. Illustration

Nivåer för riskvillighet och prevention

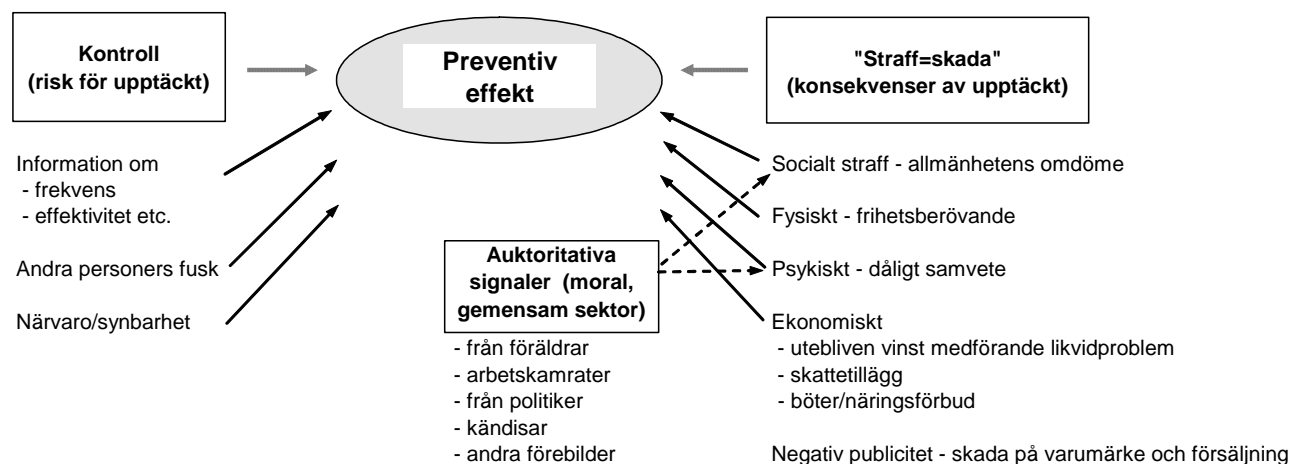

Riskvilligheten antas bero på personens personliga egenskaper och sociala och ekonomiska situation. Exempelvis torde studenten som behöver pengar över sommaren eller barnfamiljen som inte får tiden att räcka till har större vilja och behov att söka lösningar och fäster inte samma vikt vid om lösningen är inom eller utom skattesystemets ramar. Det kan göra att det faktiska beteendet – svartköp och svartarbete – inte alltid samvarierar med preventionsnivån.

Preventiv effekt – som uppnås när en person avhåller sig från ett skatteundandragande - skapas i ett komplicerat samband med en rad olika faktorer som har olika stor betydelse för skilda individer. Se figur nedan.

2. Schema

Preventionsnivå, beståndsdelar

I undersökningen fick intervjupersonerna svara på frågor om de deltagit i svarta aktiviteter eller inte. Vi kan alltså jämföra det faktiska handlandet med preventionsnivå dvs. personens svar på frågor om upplevd risk för upptäckt och efterföljande konsekvenser.

I undersökningen mättes preventionsnivån inom tre delar av skattekontrollen nämligen:

1. skattekontrollen av dem som köper svarta tjänster
2. skattekontrollen av dem som jobbar svart
3. skattekontrollen av dem som skattefuskar

Vi vet från vår tidigare undersökning³ att medborgarna tycker det är ett tämligen lindrigt brott att anlita svart arbetskraft eller att jobba svart medan man anser att det är ett allvarligt brott att lämna felaktiga uppgifter till Skatteverket.

Den hypotes man kan ställa upp i sammanhanget är därför att preventionsnivån är lägre när det gäller köp av svarta tjänster och svartjobb och högre när det gäller skattefusk. Vidare kan man anta att de som köper svarta tjänster, jobbar svart och skattefuskar i första hand bedömer upptäcktsrisken som lägre.

Om nu preventionsnivå är den sammanvägda effekten av upptäcktsrisk och konsekvens – kan man då mäta denna sammanvägda effekt?

Enligt ekonomisk teori om skatteundandragande definieras skattekontrollens avskräckande effekt som produkten av sannolikheten för upptäckt och straffets hårdhet efter storleken på böterna. Är detta beräknade värde mindre än skatten på inkomsten antas skatteundandragande ske. Emiriska studier av straffens inverkan på brottsbenägenheten tyder emellertid på att upptäcktssannolikheten är en viktigare faktor än straffets stränghet. Det finns experimentella undersökningar på skatteområdet som synes bekräfta iakttagelsen⁴.

Psykologisk teori motsäger den ekonomiska teorin eftersom de verkliga sannolikheterna för upptäckt i kontrollen är små och sanktionerna i många fall inga eller små.

Skatteverket har i andra sammanhang illustrerat upptäcktsrisk och konsekvenser i diagramform. Se nedanstående exempel som avser bedömningen av skattefusk.

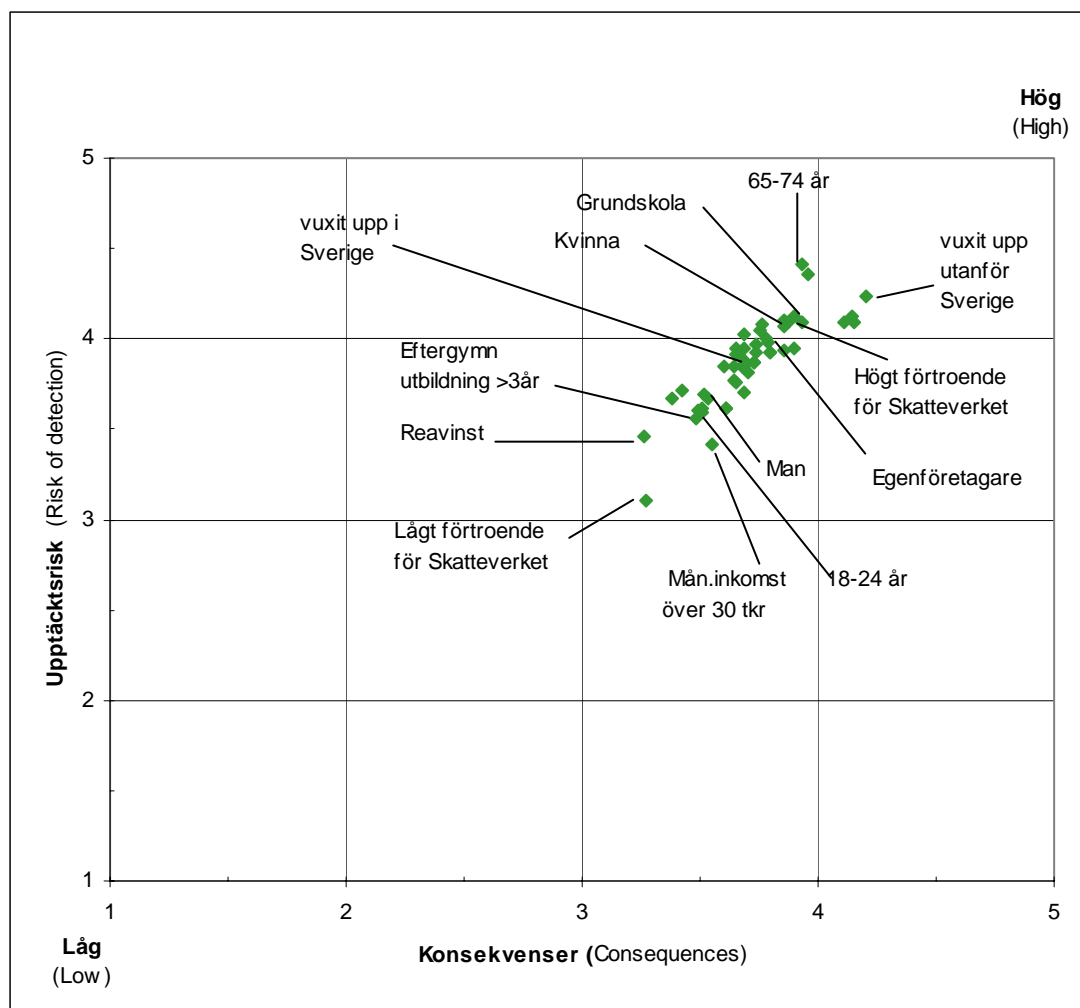
---

³ Attityder till svartarbete – resultatet från en kvantitativ undersökning, bilaga 5.

⁴ Wärneryd, K-E, Relationen individ – myndigheter, Skatterna ett samhällsproblem? Riksbankens Jubileumsfond 1986:1, s. 107 ff.

3. Diagram

Preventionsnivå för olika grupper i Skatteverkets riksomfattande undersökning 2004

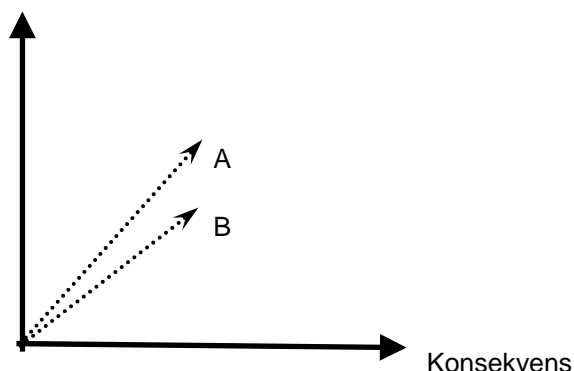
Källa: Skatter i Sverige 2005, kapitel Fel och Fusk, s. 256

Som framgår av diagrammet har exempelvis kvinnor högre värde för upptäcktsrisk och konsekvens än män. Personer med högre preventionsnivå ligger i diagrammet längre upp och åt höger än personer som har låg preventionsnivå.

Man skulle därför kunna mäta avståndet (vektorlängden) från skärningspunkten mellan x- och y-axeln (1;1) och till den observerade punkten (x; y) som ett mått på preventionsnivå. I den schematiska figuren nedan är längden på vektorn A större än längden på vektorn B – preventionsnivån som den här definierats är alltså högre i fallet A.

4. Figur

Preventionseffekt definierad som vektorlängd
Upptäcktsrisk

Värdet på vektorn beror på skalindelningen. Skalindelningen i den här undersökningen har varit från ett (1) till sju (7) och längden för vektorn som skulle kunna mäta preventionnivå skulle då kunna variera mellan 0 (noll) och $8,5^5$. Skulle man beakta resultaten från den forskningen borde konsekvensvärdets inverkan på preventionnivåvärdet reduceras. Men vi bortser i det följande från det.

3 Resultatöversikt – kön, inkomst och beteende

3.1 Faktiskt beteende

Innan vi går mera i detalj in på vilka attityder som finns inom skilda grupper redovisas det faktiska beteendet med avseende på kön, ålder och egen årsinkomst. De andelar av befolkningen som svarat att man köpt en tjänst svart eller utfört svartarbete finns i nedanstående tabell.

5. Tabell

Andel som svarat att man köpt eller utfört en tjänst svart, procent

	TOTAL	Kön		Ålder					Egen Årsinkomst, tkr			
		Man	Kvinna	18-29	30-39	40-49	50-59	60-74	Mindre än 200	200-300	300-400	Mer än 400
kolumn	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l
Köpt svart	21	24c	17	23h	29fgh	23h	19h	10	16	21i	26i	36ijk
Jobbat svart	13	18c	8	29efgh	15gh	11gh	7	4	14i	13	13	8

Om ett värde i tabellen ovan är statistiskt säkerställt högre än ett annat värde har efter värdet angetts kolumnen för det lägre värdet. Exempelvis är det 18 procent av männen (kolumn b) som utfört svartarbete och denna andel är högre än värdet i kolumn c (8 procent för kvinna).

⁵ Det maximala värdet på vektorn är från punkten (1;1) till punkten (7;7). Med tillämpning av Pytagoras sats blir då den maximala vektorlängden lika med roten ur $7^2 + 7^2 \approx 9,9$.

Som framgår av tabellen är det statistiskt säkerställt att män och yngre personer i större utsträckning svartarbetar samt att män, yngre och medelålders personer samt höglönlade i större utsträckning köper svarta tjänster.

3.2 Risken för upptäckt m.m.

Kön, egen årsinkomst och tidigare faktiskt handlande är faktorer som har stor betydelse för hur individen värderar upptäcktsrisk och konsekvens, se tabell nedan. Preventionsnivå, som den definierats ovan, framgår också av tabellen.

6 Tabell

Upptäcktsrisk, konsekvens och preventionsnivå för svartköp, svartjobb och skattefusk beroende på kön, inkomst och faktiskt handlande. Medelvärden för upptäcktsrisk och konsekvens efter en 7-gradig skala (har medelvärde =4)

Kolumn	TOTAL	Kön		Egen Årsinkomst, tkr				Faktiskt handlande					
		Man	Kvinna	Mindre än 200	200-300	300-400	Mer än 400	Ej köpt svart	Köpt svart	Köpt svart för mer än 5000 kr	Ej jobbat svart	Jobbat svart	Både köpt och jobbat svart
		a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l
Upptäcktsrisk	2,7	2,3	3,0a	3,0de	2,6ef	2,2f	1,9	2,8h	2,2	2,1	2,7k	2,1	2,0
Konsekvens	4,9	4,6	5,2a	5,2de	4,9ef	4,5	4,3	5,0h	4,6	4,6	4,9	4,8	4,8
Preventionsnivå svartköp	4,2	3,8	4,6	4,7	4,2	3,7	3,4	4,3	3,8	3,8	4,3	3,9	3,9
Upptäcktsrisk	3,2	2,8	3,6a	3,6de	3,1ef	2,8f	2,4	3,3h	2,7	2,3	3,3k	2,7	2,6
Konsekvens	5,2	4,9	5,5a	5,5de	5,2ef	4,9	4,5	5,3h	5,0	4,8	5,2	5,2	5,1
Preventionsnivå svartjobb	4,7	4,3	5,2	5,2	4,7	4,3	3,8	4,9	4,3	4,0	4,8	4,5	4,4
Upptäcktsrisk	4,8	4,4	5,1a	5,1de	4,7ef	4,4	4,1	4,8h	4,5	4,3	4,8k	4,5	4,6
Konsekvens	5,6	5,3	5,9a	6,0de	5,6ef	5,2	4,9	5,7h	5,4	5,4	5,6	5,6	5,6
Preventionsnivå skattefusk	6,0	5,5	6,4	6,5	5,9	5,4	5,0	6,0	5,7	5,5	6,0	5,8	5,8

Om ett medelvärde för upptäcktsrisk eller konsekvens i tabellen ovan är statistiskt säkerställt högre än ett annat värde har efter värdet angetts kolumnen för det lägre värdet. Exempelvis är medelvärdet för upptäcktsrisk, svartköp för kvinnor 3,0 och detta värde är högre än motsvarande värde i kolumn a dvs. för män (2,3).

Om vi först ser till medelvärdena för upptäcktsrisk är de högst för skattefusk och lägst för svartköp och denna iakttagelse gäller i alla kolumner för kön, årsinkomst och faktiskt handlande.

Om vi sedan ser till värdena för konsekvens är de högst för skattefusk och lägst för svartköp och denna iakttagelse gäller i alla kolumner för kön, årsinkomst och faktiskt handlande.

Självfallet blir då värdena för preventionsnivå högst för skattefusk och lägst för svartköp och denna iakttagelse gäller i alla kolumner för kön, årsinkomst och faktiskt handlande.

Upptäcktsrisken för svartköp och svartjobb ligger i samtliga fall under medelvärdet (=4,0) för skalan för svaren (1-7) medan däremot konsekvensen för svartköp och svartjobb i samtliga fall ligger över detta medelvärde.

- Kvinnor bedömer genomgående både upptäcktsrisker och konsekvenser högre än män.
- Med stigande inkomst sjunker bedömningen av både risker och konsekvenser
- Personer, som köpt svart, bedömer både upptäcktsrisk och konsekvens lägre än de som inte köper svart.
- Personer, som jobbat svart, bedömer upptäcktsrisken som lägre än dem som inte jobbat svart. Däremot uppvisar den grupp som jobbat svart, inte någon statistiskt säkerställd skillnad i bedömningen av konsekvens jämfört med dem som inte jobbat svart

Lägst preventionsnivå för i tabellen redovisade grupper har inkomsttagare som tjänar mer än 400 000 kronor per år och de som köpt svart för mer än 5 000 kronor. Dessa är alltså i någon mening riskgrupper för både köp av svartarbete och för att få svart ersättning för utfört arbete.

Om man i stället jämför de olika grupperna med olika handlande med avseende på preventionsnivå visavi svartköp, svartjobb och skattefusk får man följande tabell med tämligen stora skillnader.

7 Tabell

Preventionsnivå mot skattefusk, svartjobb och svartköp och svartjobb, var för sig samt i stigande ordning efter värdet på preventionsnivå

Faktiskt handlande	Prevention mot	Upptäcktsrisk	Konsekvens	Preventionsnivå
Köpt svart för mer än 5000 kr	Svartköp	2,1	4,6	3,8
Köpt svart	Svartköp	2,2	4,6	3,8
Både köpt och jobbat svart	Svartköp	2,0	4,8	3,9
Jobbat svart	Svartköp	2,1	4,8	3,9
Ej jobbat svart	Svartköp	2,7	4,9	4,3
Ej köpt svart	Svartköp	2,8	5,0	4,3
Köpt svart för mer än 5000 kr	Svartjobb	2,3	4,8	4,0
Köpt svart	Svartjobb	2,7	5,0	4,3
Både köpt och jobbat svart	Svartjobb	2,6	5,1	4,4
Jobbat svart	Svartjobb	2,7	5,2	4,5
Ej jobbat svart	Svartjobb	3,3	5,2	4,8
Ej köpt svart	Svartjobb	3,3	5,3	4,9
Köpt svart för mer än 5000 kr	Skattefusk	4,3	5,4	5,5
Köpt svart	Skattefusk	4,5	5,4	5,7
Jobbat svart	Skattefusk	4,5	5,6	5,8
Både köpt och jobbat svart	Skattefusk	4,6	5,6	5,8
Ej jobbat svart	Skattefusk	4,8	5,6	6,0
Ej köpt svart	Skattefusk	4,8	5,7	6,0

Det är inte bara så att svartköpare har låg preventionsnivå när det gäller svartköp – de uppvisar låg preventionsnivå också när det gäller skattefusk och svartarbete. För en mer detaljerad beskrivning av svartköpare och deras egenskaper hänvisas till bilaga 5: Attityder till svartarbete. Resultat från en stor kvantitativ undersökning.

Resultaten underbygger en annan slutsats som vi redan tidigare dragit nämligen att om man ska motverka svartarbetet i Sverige måste detta göras också från efterfrågesidan – antingen med incitament att göra rätt eller att man i lagstiftningen inför någon form av sanktioner mot svartköp.

4 Jämförelser med Riksrevisionsverkets studie 1997

Riksrevisionsverket, RRV, har i sin undersökning ställt en fråga om risken för upptäckt. Frågan löd⁶: *För de som jobbar svart finns ju en viss risk för att skattemyndigheten, tullverket och andra instanser upptäcker detta och eftertaxerar eller kanske bötfäller dem. Tror Du att risken att bli upptäckt är stor eller liten för den som jobbar svart?* Det som RRV i sin rapport kallar för upptäcktsrisk är jämförbar med det av oss här använda begreppet ”preventionsnivå”.

RRV:s frågeformuleringar och svarsalternativ överensstämmer inte med Skatteverkets. Men resultaten på snarlika frågor är ändå så tydliga att vi anser oss kunna jämföra resultaten.

Tabell 2 ovan innehåller inga uppgifter om personer i olika åldrar. Skälet till det är att det med avseende på ålder inte finns några nämnvärda skillnader med avseende på någon av de i tabellen ovan ställda frågorna.

8 Tabell

Upptäcktsrisk, konsekvens och preventionsnivå efter ålder

	TOTAL	Ålder				
		18-29	30-39	40-49	50-59	60-74
Kolumn		d	e	f	g	h
Upptäcktsrisk	2,7	2,6	2,4	2,6e	2,7e	3,1de
Konsekvens	4,9	5,0e	4,7	4,9	4,9	5,0e
Preventionsnivå svartköp	4,2	4,3	3,9	4,2	4,3	4,5
Upptäcktsrisk	3,2	3,1	3,0	3,2	3,1	3,5e
Konsekvens	5,2	5,4eg	5,1	5,2	5,1	5,3e
Preventionsnivå svartjobb	4,7	4,8	4,5	4,8	4,6	5,0
Upptäcktsrisk	4,8	4,8	4,6	4,7	4,8	5,1de
Konsekvens	5,6	5,9ef	5,5	5,5	5,5	5,7eg
Preventionsnivå skattefusk	6,0	6,2	5,7	5,9	5,8	6,2

Av tabellen framgår att det är åldersgruppen 30-39 år som har de lägsta värdena – i flera fall är värdena lägre än i den yngsta åldersgruppen 18-29 år.

Riksrevisionsverket, RRV, konstaterade i sin studie⁷ att *ålder* inte tycks ha någon stor betydelse när det gäller den upplevda risken för upptäckt i samband med svartarbete. Vi kan alltså bekräfta RRV:s resultat. Men om det nu är så att det inte är någon skillnad med avseende på preventionsnivå i olika åldrar återstår att förklara varför yngre personer i betydligt högre utsträckning än äldre rent faktiskt uppger att de svartarbetar, jfr tabell 1. Det skulle kunna tänkas bero på att ungdomar generellt sett är ”våghalsiga” – de är beredda att ta risker – de har en

⁶ Frågeformuläret finns inte med i RRV:s rapporter

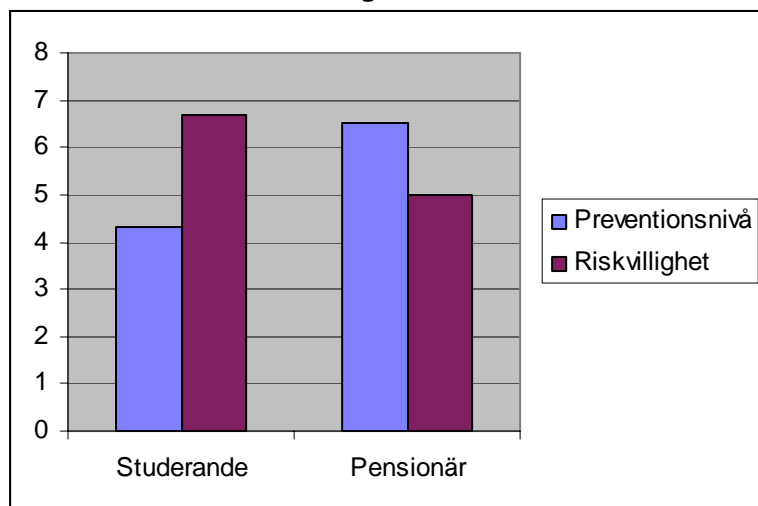
⁷ RRV 1998:29, s.94

högre riskvillighet. Som vi inledningsvis beskrivit riskvilligheten finns anledning att anta att den till en del kan förklaras med behov.

Om man kunde mäta också riskvilligheten skulle det kunna tänkas se ut så här:

9 Illustration

Preventionsnivå och riskvillighet för två olika individer

För den studerande når preventionsnivån inte upp till nivån riskvilligheten – personen i fråga undandrar skatt när tillfälle gives. Det omvända gäller för pensionären.

RRV kunde konstatera⁸ ”att *kvinnor* upplever en betydligt högre risk för att bli ertappade med att arbeta svart än män”. Skatteverkets undersökning bekräftar RRV:s resultat.

I RRV:s rapport fanns också en jämförelse av upptäcktsrisken beroende på om personen *jobbat svart eller inte*. RRV konstaterade⁹ bl.a. i den delen ”att närmare 50 procent av dem som utfört svart arbete upplever risken för att bli upptäckt som mycket liten. Bland dem som inte utfört svart arbete är motsvarande tal ca. 28 procent.” Skatteverkets undersökning bekräftar RRV:s resultat.

Vi lämnar nu för ett tag det faktiska beteendet och ser om det finns skillnader i preventionsnivå mellan olika branscher, delar av Sverige, befolkningstäthet eller olika sysselsättning. Vi ställer oss frågan om man efter dessa indelningar kan urskilja olika uppfattning om preventionsnivå dvs. upptäcktsrisk och konsekvenser för svartarbete. Vi begränsar redovisningen till just svartarbete för att inte belasta framställningen med allt för mycket datamaterial. Men varför redovisar vi inte för dessa indelningar hur individerna faktiskt handlat? Svaret är helt enkelt att det statistiska underlaget är otillräckligt för sådana ytterligare nedbrytningar.

⁸ RRV 1998:29, s.93

⁹ RRV 1998:29, 92

5 Preventionsnivå

5.1 Branscher

Först studerar vi om preventionsnivån skiljer sig mellan olika personer beroende på i vilken bransch personen har sin ordinarie sysselsättning.

I nedanstående tabell återfinns värdena för upptäcktsrisk, och konsekvenser samt preventionsnivå för olika branscher. Tabellvärdena omfattar alla i branschen oavsett om man jobbat svart eller ej.

10 Tabell

Upptäcktsrisk m.m. för svartarbete för personer från olika branscher. Medelvärden för upptäcktsrisk och konsekvens efter en 7-gradig skala (har medelvärde =4). Bransch i stigande ordning efter preventionsnivå

Inom vilken bransch arbetar du huvudsakligen?	Upptäcktsrisk	Konsekvens	Värde på preventionsnivå
	Om man jobbar svart är det troligt att Skatteverket upptäcker det	Om man jobbar svart och Skatteverket upptäcker det blir konsekvenserna allvarliga	
Transport/taxi	2,8	4,7	4,1
Post och telekommunikation	2,9	4,6	4,1
Advokat, revision, bokföring, mäklare	2,9	4,8	4,2
Datatjänster	2,6	5,1	4,4
Handel eller service av motorfordon	3,0	5,0	4,5
Bygg- och anläggning	2,7	5,2	4,5
Detaljhandel/butik	3,1	5,0	4,6
Industri och framställning	3,0	5,2	4,6
Musik, underhållning, rekreation, kultur, sport	3,1	5,1	4,7
Andra tjänster till företag	2,8	5,3	4,7
Partihandel/grossisthandel	3,4	5,1	4,7
Jordbruk, skogsbruk, fiske	3,0	5,3	4,7
Offentlig förvaltning	3,2	5,3	4,8
Bank försäkring	3,2	5,4	4,9
Total	3,3	5,3	4,9
Utbildning	3,5	5,3	5,0
Annan service	3,5	5,4	5,1
Hälso- och sjukvård	3,4	5,6	5,2
Vård och omsorg	3,6	5,7	5,4
Restaurang	3,3	6,2	5,7

För alla branscher ligger medelvärdet för upptäcktsrisken under fyra (4) dvs. bedöms som låg.

Lägst värde på upptäcktsrisk uppvisar personer som i sin huvudsakliga sysselsättning arbetar med datatjänster och högst upptäcktsrisk personer från branschen vård och omsorg. Högst värde på konsekvenssidan har personer från branschen restaurang och lägst värde uppvisar branschen transport/taxi. Värdena för konsekvenser ligger väsentligt högre än för upptäcktsrisken dvs. har Skatteverket väl upptäckt svartjobbet bedöms risken för konsekvenser som högre.

Över genomsnittet på preventionsnivån för alla branscher ligger endast branscherna utbildning, annan service, hälso- och sjukvård, vård och omsorg samt restaurang. Att restaurang

ligger högt beror på ett högt värde på konsekvenssidan. En tänkbar anledning kan vara att utskänkningstillståndet kan dras in om Skatteverket upptäcker att företaget har svart arbetskraft.

Noteras kan att de som är väl bevandrade med Skatteverket och skattekontrollen nämligen advokater, revisorer, bokförare och mäklare har ett förhållandevis lågt värde på preventionsnivån.

5.2 Geografi

En fråga som man kan ställa sig är om preventionsnivån är olika i skilda delar av landet eller beroende på om man vuxit upp i Norden eller utanför Norden. Finns inrotade uppfattningar ”en folksjäl”?

I nedanstående tabell redovisas preventionsnivån i skilda län samt om personerna vuxit upp i Norden eller inte. Tabellvärdena omfattar alla i länet oavsett om man jobbat svart eller inte.

Preventionsnivån förefaller vara låg i Norrland och i Storstadsområdena. Det finns i tabellen nedan tämligen stora skillnader mellan länen. Man bör dock vara mycket försiktig med att dra slutsatser från detta. Dels är det statistiska underlaget (antalet svar) från län med liten befolkning litet. Dessutom är länsindelningen bara en administrativ indelning som säger mycket lite om personen som sådan.

11 Tabell

Upptäcktsrisk m.m. för svartarbete i olika län och beroende på var personen vuxit upp. Medelvärden för upptäcktsrisk och konsekvens efter en 7-gradig skala (har medelvärde =4). Län/land i stigande ordning efter preventionsnivå

Län/land	Upptäcktsrisk		Värde på preventionsnivå
	Om man jobbar svart är det troligt att Skatteverket upptäcker det	Om man jobbar svart och Skatteverket upptäcker det blir konsekvenserna allvarliga	
Västerbottens län	2,7	5,2	4,6
Blekinge län	3,2	5,2	4,7
Norrbottnens län	3,3	5,1	4,7
Västra Götalands län	3,2	5,4	4,9
Stockholm	3,3	5,2	4,8
Jämtlands län	3,1	5,6	5,0
Östergötlands län	3,3	5,2	4,8
Kronobergs län	3,5	5,0	4,7
Vuxit upp i Norden	3,3	5,3	4,9
Skåne län	3,3	5,4	4,9
Örebro län	3,2	5,5	5,0
Total	3,3	5,3	4,9
Jönköpings län	3,4	5,2	4,9
Västernorrlands län	3,5	5,3	5,0
Södermanlands län	3,4	5,5	5,1
Gävleborgs län	3,4	5,4	5,1
Kalmar län	3,5	5,3	5,0
Uppsala	3,5	5,4	5,0
Dalarnas län	3,6	5,4	5,1
Västmanlands län	3,5	5,7	5,3
Hallands län	3,5	5,8	5,4
Värmlands län	3,6	5,6	5,3
Gotlands län	4,1	5,5	5,4
Vuxit upp i land utanför Norden	4,2	5,9	5,8

Preventionsnivån är högst för personer som vuxit upp utanför Norden. Den slutsatsen har tidigare observerats i en specialstudie av invandrarnas attityder till skatter och Skatteverket¹⁰. I den rapporten konstaterades bl.a. att ”Typiskt sett förknippas svenskarnas svarsmönster när det gäller svartarbete och skattefusk, jämfört med invandrarnas, med personer som skattefuskar.” Men även här bör man vara försiktig med tolkningen – det finns en betydande osäkerhet om personer som vuxit upp i andra kulturer svarar på samma sätt som ”svenskar” i intervjuundersökningar som sker på uppdrag av en skattemyndighet.

¹⁰ Skatteverket rapport 2005:4

5.3 Befolkningstäthet

Länen är indelade i kommuner. Kommuner kan vara olika befolkningstäta. Frågan vi ställer oss är om det finns någon skillnad på preventionsnivån beroende på befolkningstätheten?

Det finns ett antal indelningar av Sverige som baserar sig på kommuner. En av dessa indelningar är indelningen i s.k. H-regioner. H-regioner är en gruppering av kommuner efter lokalt och regionalt befolkningsunderlag längs skalan storstad – glesbygd.

12 Tabell
Rikets indelning efter befolkningstäthet i s.k. H-regioner

H-region	Omfattning
H1	Stockholm/Södertälje
H2	Göteborg, Malmö/Lund/Trelleborg
H3	"Större städer" . . Kommuner med mer än 90 000 invånare inom 30 kilometers radie från kommuncentrum
H4	"Mellanbygden" . Kommuner med mer än 27 000 och mindre än 90 000 invånare inom 30 kilometers radie från kommuncentrum samt med <u>mer</u> än 300 000 invånare inom 100 kilometers radie från samma punkt
H5	"Tätbygden" . Kommuner med mer än 27 000 och mindre än 90 000 invånare inom 30 kilometers radie från kommuncentrum samt med <u>mindre</u> än 300 000 invånare inom 100 kilometers radie från samma punkt
H6	"Glesbygden" Kommuner med mindre än 27 000 invånare inom 30 kilometers radie från kommuncentrum

Preventionsnivån i skilda H-regioner framgår av nedanstående tabell. Tabellvärdena omfattar alla i länet oavsett om man jobbat svart eller ej.

13. Tabell
Upptäcktsrisk m.m. för svartarbete i områden med olika befolkningstäthet. Medelvärden för upptäcktsrisk och konsekvens efter en 7-gradig skala (har medelvärde =4). H-regioner i stigande ordning efter preventionsnivå

H-regioner	Upptäcktsrisk		Värde på preventionsnivå
	Om man jobbar svart är det troligt att Skatteverket upptäcker det	Om man jobbar svart och Skatteverket upptäcker det blir konsekvenserna allvarliga	
H1 Stockholm	3,3	5,2	4,8
H2 Göteborg & Malmö	3,2	5,4	4,9
H3 Orter över 90 000 inv.	3,3	5,3	4,9
Total	3,3	5,3	4,9
H6 Glesbygd	3,3	5,4	5,0
H4 Orter 27 000-90 000 inv. i tätbefolkad region	3,4	5,4	5,0
H5 Orter 27 000-90 000 inv. i glesbygd	3,5	5,6	5,2

Preventionsnivån är lägst för H-regionerna Stockholm (H1) samt Göteborg & Malmö (H2) och högst för kommuner i glesbygd med orter 27-90 tusen invånare (H5). Skillnaderna i preventionsnivå är mindre (om man jämför högsta och lägsta värde) än när man ser till län.

5.4 Sysselsättning

I undersökningen ställdes frågan om den intervjuades huvudsakliga sysselsättning.

14 Tabell

Upptäcktsrisk m.m. för svartarbete efter sysselsättning. Medelvärden för upptäcktsrisk och konsekvens efter en 7-gradig skala (har medelvärde =4). Sysselsättning i stigande ordning efter preventionsnivå

Sysselsättning	Upptäcktsrisk	Konsekvens	Värde på preventionsnivå
	Om man jobbar svart är det troligt att Skatteverket upptäcker det	Om man jobbar svart och Skatteverket upptäcker det blir konsekvenserna allvarliga	
Tjänsteman privat sektor	2,8	5,0	13,7
Egenföretagare	3,2	5,2	16,4
Studerande, värnpliktig	3,2	5,4	17,1
Facklärd arbetare (yrkesutbildad)	3,3	5,3	17,4
Inte facklärd arbetare (inte yrkesutbildad)	3,2	5,4	17,5
Tjänsteman offentlig sektor	3,3	5,3	17,5
Total	3,3	5,3	17,7
Pensionär	3,9	5,6	21,6
Sjukskriven, (=långtidssjukskriven >1 månad)	3,9	5,5	21,6
Arbetslös	3,9	5,7	22,0

Pensionärer och sjukskrivna har en högre preventionsnivå, vilket bedöms hänga samman med – för pensionärer – att de är äldre och – för sjukskrivna – att de svarande tror att svartjobbet också kan bli ett ärende för Försäkringskassan.

Lägst preventionsnivå uppvisar tjänstemän i privat sektor – framför allt skiljer sig tjänstemän i privat sektor mot de andra grupperna genom att de uppfattar att upptäcktsrisken är låg. Privatpersoner, som inte driver näringsverksamhet, blir praktiskt taget aldrig kontrollerade genom skatterevision men det förklarar inte skillnaden mot en del andra grupper.

När det gäller sysselsättning har RRV en indelning som någorlunda väl överensstämmer med Skatteverkets¹¹.

Om man sorterar personer med olika sysselsättning i RRV:s tabell efter hur stor andel som anger ”mycket liten risk” hamnar tjänstemän och företagare i topp och sist hamnar arbetslösa inkl. dem som är i åtgärder.

¹¹ RRV 1998:29, tabell 5.6, s.94

15. Tabell**Risk för upptäckt av svartarbete. Fördelat på sysselsättning. 18-74 år. Ovägd procent**

	Mycket liten risk för upptäckt
Tjänstemän	37,6
Företagare	32,8
Yrkesutb. arbetare	31,2
Studerande	30,9
Övriga arbetare	29,4
Pensionärer	26,2
Övriga	19,6
Arbetslösa inkl. åtg.	13,2

Källa: RRV

RRV konstaterade: ”Arbetslösa upplever en märkbart högre risk för upptäckt än övriga respondenter”. RRV:s resultat i denna del – sysselsättning och preventionsnivå – är därför snarlikt Skatteverkets.

6 Slutsatser

Det finns ett samband mellan preventionsnivå och det faktiska handlandet på så sätt att de grupper som har låg preventionsnivå också i större utsträckning köper svart och jobbar svart.

Hur beståndsdelarna i preventionsnivå i skattesammanhang dvs. upplevd upptäcktsrisk och upplevda konsekvenser skapas är i huvudsak ett okänt område. Att döma av svaren har upptäcktsrisken större betydelse för preventionsnivån än konsekvenserna av upptäckt.

Preventionsnivån visavi svartjobb är låg

- bland höginkomsttagare
- bland dem som köpt svart
- bland dem som både köpt och jobbat svart

Generellt gäller annars att preventionsnivån är lägre för svartköpare än för svartjobbare. Ska svartarbete med framgång motverkas kan incitamenten att göra rätt inte bara finnas på utförarsidan utan det måste också skapas incitament för köparna att göra rätt.

Det finns även vissa andra – mindre viktiga – variabler som visar på skillnader i preventionsnivå. Av dessa framgår att preventionsnivån är förhållandevis lägre

- i Norrland
- i storstadsområdena
- bland anställda i privat sektor
- bland personer i branschen transport/taxi

Men man kan ändå ställa frågan vad som är hönan och vad som är ägget? Är det så att personer med attitydmässigt låg ”preventionsnivå” oftare jobbar svart eller är det så att man tillägnat sig attityden efter det att man överskridit gränsen dvs. jobbat svart. Vår bedömning är att preventionsnivån som den kommer till uttryck i enkätundersökningen beror på bägge dessa faktorer.

Abstract

Om dolda arbetsinkomster enligt nationalräkenskaperna

Syfte

Den mest heltäckande skattningen av dolda arbetsinkomster är den som kan fås indirekt via nationalräkenskaperna. Nationalräkenskaperna ska nämligen inkludera även dolda inkomster från produktivt arbete som avsätts på marknaden. Skatteverket har under lång tid vad gäller storleken på svartarbetet lutat sig mot nationalräkenskaperna.

I denna bilaga beskrivs hur Statistiska centralbyrån i nationalräkenskaperna beräknar den diskrepans Skatteverket brukar använda som underlag för skattningar av det skattefel som har anknytning till svartarbete. Den diskrepans som åsyftas är mellan nationalräkenskapernas statistik över hushållssektorns utgifter och inkomsterna i samma sektor. Syftet med beskrivningen är att det inom Skatteverket ska finnas en lättillgänglig dokumentation som förklarar hur de metoder som används i nationalräkenskaperna gör det möjligt att få indikationer på dolda arbetsinkomster.

Nationalräkenskaper och skattesystematik

Det finns bra förutsättningar för personer som sysslar med skatter och personer som sysslar med nationalräkenskaper att förstå varandras världar. Nationalräkenskaperna ska mäta produktionen och Skatteverket ska beskatta produktionen. Många begrepp och definitioner i skattelagstiftning och i nationalräkenskaper uppvisar parallella drag. De principer och den systematik som nationalräkenskaperna är uppbyggda efter behövs och återfinns i mångt och mycket också i skattelagstiftningen. Men det finns trots allt en del skillnader i avgränsningar och definitioner. Dessa kommenteras och kvantifieras i en särskild underbilaga utarbetad av SCB.

Diskrepansen i nationalräkenskaperna

I Sverige har de dolda inkomsterna i nationalräkenskaperna beräknats till ca 5 procent av BNP vilket motsvarar dolda arbetsinkomster (underlag) på 115-120 mdkr (räknat på 2002 års nivå). De dolda arbetsinkomsterna utgör 10 procent av de totala förvärvsinkomsterna.

Diskrepansen utgångspunkten för svartarbetskartläggningen

Diskrepansen i nationalräkenskaperna anger endast storleken på de dolda inkomsterna och ger därutöver inga ledtrådar till vad de dolda inkomsterna består av och var i produktionen de uppkommit. Vi kan inte vara säkra på att differensen i sin helhet kan tillskrivas underrapporterade inkomster hos hushållen - den skulle också kunna bero på andra brister i statistikunderlaget till nationalräkenskaperna. Det skulle rent av kunna vara så att nationalräkenskaperna underskattat diskrepansen!

Genom att använda ett antal olika metoder (se bilagorna 9-15) försöker vi ta reda på och förklara vad diskrepansen består av. Vi försöker med andra ord bedöma om skattningen på 115-120 mdkr är rimlig mot bakgrund av olika undersökningar vi genomfört.

Det finns ett ömsesidigt intresse för nationalräkenskaperna och Skatteverket av att förbättra kunskaperna om svartarbetets struktur. För nationalräkenskapernas del gäller att beskrivningen av utvecklingen kan bli missvisande om man har en stor dold sektor vars struktur är okänd.

Innehåll:

1	Syfte och disposition	251
2	Nationalräkenskapernas framväxt	252
3	BNP, svartarbete och skattefel – definitioner och avgränsningar	253
	3.1 Vilken produktion ska ingå i BNP-beräkningarna?	253
	3.2 Gränsdragningen mellan svartarbete och annat skattefusk	257
	3.3 Eurostats tabellariska ansats för att säkerställa fullständighet	260
4	Produktion och svarta inkomster i Sverige – en introduktion till NR-statistik m.m.	263
	4.1 BNP kan mätas på tre olika sätt	263
	4.2 NR:s beräkningar av BNP mätt från produktionssidan	265
5	Hur svart produktion beaktas i BNP	268
	5.1 En första rekognoscering i näringslivets branschstruktur	268
	5.2 Metoder att få med svart produktion i BNP	269
	5.3 Jämförelse mellan NR:s och Skatteverkets inkomstbegrepp	272
6	Klassificeringar av svartarbete och tänkbara mätmetoder	273
	Bilaga: SCB:s jämförelse av faktorinkomster i nationalräkenskaperna (NR) och i inkomststatistiken. Exempel för år 2000	276

1 Syfte och disposition

Denna bilaga har till syfte att beskriva hur Statistiska centralbyrån i nationalräkenskaperna (NR) beräknar den diskrepans Skatteverket brukar använda som underlag för skattningar av det skattefel som hänger samman med svartarbete. Den diskrepans som åsyftas är mellan NR:s statistik över hushållssektorns utgifter och inkomsterna i samma sektor. Utgifterna överstiger redovisade förvärvsinkomster med storleksordningen 5 procent av BNP. Differensen kan vara uttryck för dolda arbetsinkomster men det kan också finnas andra brister i NR:s statistikunderlag.

Upplägget är följande. Inledningsvis ges i avsnitt 2 nedan en kort historik om tillkomsten av nationalräkenskaperna. I avsnitt 3 behandlas avgränsningsproblematiken allmänt - vad som ska ingå i produktionen enligt NR och hur detta stämmer överens med hur skattelagstiftningen ser på aktiviteter som bör beskattas. I avsnittet beskrivs också Eurostats ”Tabular Approach to Exhaustiveness” (TAE) som är ett strukturerat angreppssätt för att tillförsäkra att även den dolda ekonomin kommer med i mätningarna av BNP. I avsnitt 4 konkretiseras nationalräkenskapernas beräkningar i siffror för att så småningom leda fram till hur den omtalade diskrepansen är kalkylerad. I avsnitt 5 beskrivs hur svart produktion beaktas i beräkningarna av BNP. Avslutningsvis sammanfattas i avsnitt 6 de förslag till förbättringar av mätningarna av den dolda sektorn om fördes fram av utredningen om översyn av den ekonomiska statistiken (SOU 2002:118). Dessa förslag har varit en viktig inspirationskälla i Skatteverkets svartarbetskartläggning.

2 Nationalräkenskapernas framväxt

Nationalräkenskaper är ett bokföringssystem för en nation.¹ En stor skillnad mot bokföringen för ett företag är att nationalräkenskaperna bygger på statistik. Det är ju inte möjligt att för ett helt land bokföra varje transaktion, eftersom den informationen inte finns tillgänglig och om den fanns så skulle den vara alltför omfattande. Därför bygger nationalräkenskaperna till allra största delen på statistik, som avser att täcka olika delområden av ekonomin, och som i sin tur bygger på företagets eller myndigheternas egen bokföring. Det finns i vissa fall områden som inte täcks direkt av statistiken och då måste dessa beräknas eller modelleras med ledning av annan information.

Utvecklingen av det nationalräkenskapssystem som används idag började på 1930-talet och har i mycket sin utgångspunkt i den ekonomiska depressionen och höga arbetslösheten i Europa och USA. Det var då som den brittiska ekonomen John Maynard Keynes presenterade sin teori förför nationalinkomstens och sysselsättningens bestämningsgrunder. För att kunna genomföra en ekonomisk politik, som grundades på de framförda teorierna, krävdes information om hur mycket som producerades och hur inkomsterna från produktionen användes. Keynes ledde under andra världskriget, som rådgivare åt den brittiska regeringen, ett arbete inom det brittiska krigsministeriet för utvecklandet av ett räkenskapssystem med utvecklade konton.

Även i Sverige var det under 1930-talet som man började kartlägga nationalinkomsten. Ett stort datamaterial togs fram som skulle användas bl.a. till analys av arbetslöshet, studier av konjunkturväxlingar, lönebildning och andra ekonomiska företeelser. Men det var först på 1950-talet som beräkningarna blev mer reguljära i Sverige och i andra länder.

Det finns ett behov av jämförbara beräkningar för olika länder. Redan 1947 publicerade dåvarande Nationernas Förbund rekommendationer för hur länderna skulle bygga upp nationalräkenskapssystemet. Det har sedan vidareutvecklats. Det system vi har idag bygger på SNA 93 (System of National Accounts 1993) som är en internationell rekommendation av FN, OECD, EU, IMF och Världsbanken. Inom EU har gjorts en ytterligare precisering genom en EU-reglering ENS 95 (Europeiska Nationalräkenskapssystemet, från 1995) som lägger fast hur rekommendationen ska tillämpas hos EU:s medlemsländer. EU:s intresse för harmonisering av BNP-beräkningarna i medlemsländerna har en rad skäl. Ett är att ländernas EU-avgift utgår från BNP och då blir enhetlighet en fråga om rättvisa. Men statistiken används också för att följa upp konvergenskriterier och för andra ekonomiska jämförelser av medlemsländerna.

Nationalräkenskaperna har ökat i betydelse över åren. Ekonomisk-politiska mål anges allt oftare i kvantitativa termer med begrepp som knyter an till nationalräkenskaperna. Nationalräkenskaperna med god kvalitet behövs i forskningen om ekonomins funktionssätt.

Men det är inte självklart hur bruttonationalprodukten (BNP) ska avgränsas och mätas. Vilken produktion ska ingå i BNP och hur förhåller sig detta produktionsbegrepp till vad som bör beskattas enligt skattelagarna?

---

¹Beskrivningen och historiken i detta avsnitt är hämtade från Beräkningsrutiner för nationalräkenskaperna (SOU 2002:118. Bilaga 3)

3 BNP, svartarbete och skattefel – definitioner och avgränsningar

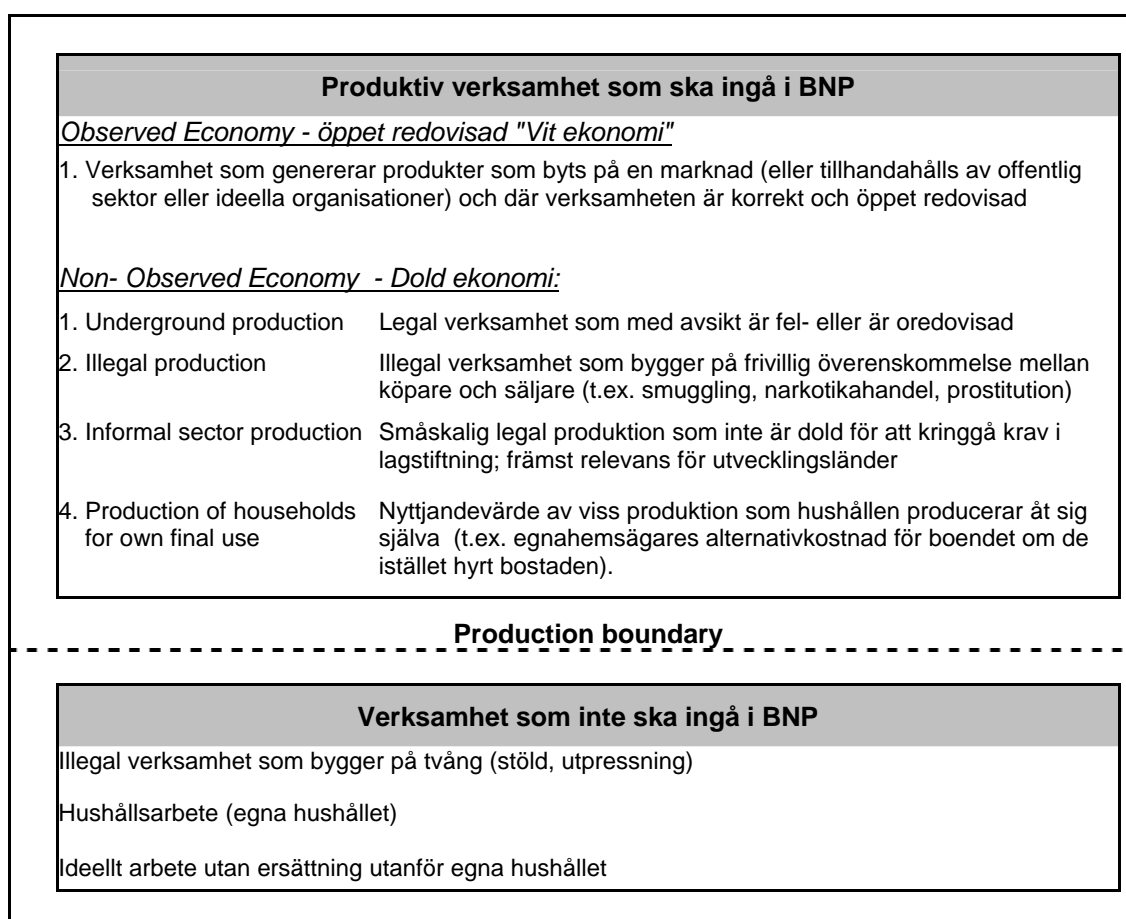
3.1 Vilken produktion ska ingå i BNP-beräkningarna?

Eftersom nationalräkenskaperna används i så många sammanhang är det viktigt att de håller god kvalitet. En kvalitetsaspekt är i vilken utsträckning räkenskaperna täcker alla ekonomiska aktiviteter som ska ingå. Två frågeställningar utmönstrar sig:

1. Vad ska definitionsmässigt ingå i BNP-mätningarna?
2. Hur få med det i mätningarna?

BNP är värdet av de produkter (varor och tjänster) som produceras av produktionsenheter inom ett land för utbyte på en marknad eller tillhandahålls avgiftsfritt av offentliga sektorn eller ideella organisationer. Det är bara företagens svenska delar som ingår i mätningarna av svensk BNP. Svenska företags filialer eller verksamhetsställen i utlandet ingår inte. Översikten nedan illustrerar gränsdragningen mellan den marknadsmässiga produktion som ska ingå i BNP ("the production boundary") och aktiviteter som faller utanför BNP.

Översikt 1 Varor och tjänster erhållna som resultat av mänsklig verksamhet

Exempel på produktion som inte sker för en marknad är t.ex. allt det obetalda arbete som familjemedlemmar utför i egna hushållet såsom matlagning, städning, barnpassning, biltvätt och trädgårdsarbete samt tillsyn av äldre anhöriga. Mycket av detta arbete karaktäriseras av att produktion och konsumtion sker i omedelbar anslutning till vartannat. Utanför BNP faller

också oavlönat ideellt arbete (utanför egna hushållet) som individerna utför utan ersättning t.ex. frivilligt arbete som fotbollstränare m.m. Tidsanvändningsstudier visar att den tid som läggs ned på produktion i de svenska hemmen är lika stor som den tid som läggs ned på produktion på marknaden.² Orsaken till att man valt att inte inkludera den produktion som sker i hemmen i BNP är att denna produktion har begränsade återverkningar på övriga ekonomin, den är svår att värdera i pengar och att ett inkluderande skulle få ogynnsamma effekter på användning av nationalräkenskaperna för makroekonomisk analys och policyändamål.

Det är viktigt att se till att så mycket som möjligt av den produktion som ska ingå i BNP kan observeras och mätas direkt genom grundläggande statistik om produktion, inkomster och utgifter. Det finns ett begrepp *statistical underground* som syftar på att statistiken missar delar av den vita ekonomin. Den vita delen av ekonomin dvs. den legala och korrekt redovisade verksamheten har emellertid i Sverige en god täckning i statistiken. Mycket av statistiken i Sverige bygger på uppgifter som hämtas in av skatteförvaltningen i samband med fastställandet av skatter. En arbetsgivare i Sverige ska lämna kontrolluppgift om det sammanlagda värdet av löner och förmåner för en anställd överstiger 100 kr. Har en privatperson anlitat en privatperson för ett arbete gäller gränsen för kontrolluppgift 1000 kr. I de flesta länder är omsättning under visst belopp undantagen från moms men i Sverige ska den som driver affärs- mässig rörelse betala moms från första kronan i omsättning. Den registerbaserade statistiken torde därför i Sverige ha god täckning vad gäller den vita ekonomin.

Problemen är att mäta den dolda ekonomi som ska ingå i nationalräkenskaperna. Vi kommer nedan att uppehålla oss vid detta eftersom det är intressant för att se hur den dolda produktionen med nationalräkenskapernas definitioner förhåller sig till de dolda aktiviteter som borde beskattas (om de varit kända).

Vi håller oss till den terminologi som används av EU i samband med arbetet att se till att BNP-mätningarna blir fullständiga. Det finns som framgår av sammanställningen ovan fyra problemområden som behöver genomlysas för att få grepp om den dolda ekonomin. Till detta kommer eventuella brister i täckningen i statistiken över den vita ekonomin s.k. *statistical underground*. De fem områdena av dold ekonomi kommenteras nedan.

Punkt 1. *Underground production (dold "svart" produktion)* – med avsikt dold legal produktion

Vissa aktiviteter kan vara både produktiva och helt lagliga men hålls med avsikt dolda. Det finns flera orsaker (inte bara skatter) till att aktiviteter hålls dolda trots att aktiviteterna som sådana inte är illegala.

Orsakerna kan vara att:

- a) undvika skatter av olika slag
- b) undvika att betala socialförsäkringsavgifter
- c) undvika lagstiftningens krav på viss standard såsom minimilöner, högsta övertid, säkerhet och hälsa, etc.
- d) undvika kraven på att fullgöra vissa administrativa åligganden såsom att upprätta viss statistik eller fylla i andra blanketter.

---

² Utslaget på dygn för individer 20-84 år lägger vi i Sverige ned 3tim 41min på hemarbete och 3tim 43min på förvärsarbete. Källa: SCB:s tidsanvändningsstudie från 2000/01; vårpropositionen 2003/04 bilaga 3 Fördelningspolitisk redogörelse.

Kommentar:

Skatteverkets syn på vad som ska beskattas sammanfaller med nationalräkenskapernas definition av vad som ska ingå i BNP.

Punkt 2. Illegal production – ingå i BNP om baserat på frivillig överenskommelse

Nationalräkenskaperna ska i princip inkludera även illegala aktiviteter i de fall det är fråga om transaktioner som bygger på en ömsesidig överenskommelse mellan köpare och säljare (t.ex. narkotikahandel, häleri, prostitution och illegal spelverksamhet). Transaktioner som inte uppfyller detta kriterium på ömsesidighet ska däremot inte ingå i produktionsberäkningarna (t.ex. utpressning och stöld). Så det är avsaknaden av samtycke snarare än frågan om aktivitetens olaglighet som är det kriterium som avgör att en aktivitet ska falla utanför produktionsmätningarna. Skälet till att ha med även den illegala produktionen i nationalräkenskaperna är behovet av konsistens i systemet. Illegala transaktioner genererar inkomster som kan användas i legal konsumtion. Men det kan också vara motiverat av jämförbarhetsskäl. Det som är illegalt i ett land kan vara legalt i ett annat.

Illegal produktion där ömsesidighetskriteriet är uppfyllt kan delas in i två kategorier som båda ska ingå i BNP:

- produktion av varor och tjänster som det enligt lag är förbjudet att producera, sälja eller inneha
- produktion som vanligen är laglig men som blir illegal när den utförs av obehöriga aktörer

Illegala aktiviteter har hittills på grund mätproblem i allmänhet lämnats utanför BNP-mätningarna i de flesta länder. Svenska NR håller på med ett utvecklingsarbete i syfte att finna mätmetoder och få med även den illegala produktionen i BNP. Vissa försöksberäkningar har gjorts för områdena prostitution, droger och smuggling av alkohol och tobak samt hembränning.

Kommentar:

Det är en komplex fråga hur Skatteverket ska ställa sig till beskattningsfrågan vad gäller de illegala aktiviteterna i den mån sådana upptäcks. Men i korthet torde det i beskattningshänseende vara fråga om tre grupper:

1. För illegala aktiviteter som nationalräkenskaperna inte tar med, t.ex. utpressning och stöld, finns en samsyn med nationalräkenskapernas synsätt. NR tar inte med dessa aktiviteter i produktionsmätningarna och för beskattningen gäller att det är fråga om brottslig verksamhet som inte heller ska beskattas om den upptäcks.
2. För produktion som vanligen är laglig men som blir olaglig om den utförs av obehöriga aktörer (t.ex. läkare med falsk legitimation) torde beskattning kunna ske trots att det är fråga om brott mot andra lagar. (Det finns troligen fall där Skatteverket inte känner till att verksamheten bedrivs olagligt och om driftsöverskottet redovisas vitt beläggs det med skatt precis som om verksamheten varit laglig).
3. För illegal produktion, där det är fråga om en frivillig transaktion mellan köpare och säljare såsom t.ex. prostitution, narkotikahandel och smuggling, är ordningen den att när denna typ av brott upptäcks ska verksamheten stoppas – någon skattläggning av ett ”driftsöverskott” i den illegala verksamheten aktualiseras i allmänhet inte. Så här divergerar nationalräkenskapernas syn på vad som är produktiv verksamhet som ska ingå i BNP och Skatteverkets syn på vad som är beskattningsbar verksamhet.

Punkt 3. Informal sector production – legal småskalig produktion mot ersättning där avsikten inte är att kringgå skatter

Den informella sektorn är en viktig del av ekonomin och arbetsmarknaden i många länder, särskilt utvecklingsländer. Det gäller småskalig produktion som mestadels är helt laglig till sin karaktär vilket skiljer den från den illegala produktionen. Det finns också en distinktion gentemot "Underground production" genom att produktionen i den informella sektorn inte utförs med avsikt att kringgå skatter eller annan reglering. Kopplingen till arbetet bygger på tillfälliga anställningar, släktskap eller andra sociala relationer snarare än kontraktsmässiga arrangemang med formella garantier. Beroende på att ländernas lagstiftning ser olika ut behöver gränsdragningen mellan informell och formell sektor anpassas till hur det i praktiken ser ut med hänsyn till den lagstiftning som reglerar anställningsförhållanden m.m. i respektive land.

Kommentar: I Sverige torde den informella sektorn vara av liten omfattning. Även i fall att man har t.ex. en au-pair som bor i ens hem torde det alltid vara fråga om en beskattning om man följer skattereglerna. Arbetsgivaravgifter ska betalas och i många fall även inkomstskatt dras. I praktiken är det svårt att alltid dra gränsen för vad som ska och inte ska beskattas i den informella sektorn t.ex. tjänster och gentjänster av ringa omfattning där betalning inte sker i pengar. Passa katten i utbyte mot blomvattning eller att hjälpa gamla moster med att deklarerat aktieförsäljningarna och få en flaska konjak som tack, är exempel på sådant som bör falla utanför Skatteverkets beskattningsambitioner. Men när två bröder – den ena elektriker och den andra rörmokare - fixar installationerna i varandras sommarstugor är det mera tveksamt.

Punkt 4. Production of households for own final use – producenter för egen slutlig användning

Hushållen utför viss produktion helt för egen användning. Det kan vara bygge av eget hus eller produktion av grödor. En del av denna produktion är mycket liten. För att denna typ av produktion ska beaktas i BNP ska det vara fråga om produktion av sådan omfattning att den är av kvantitativ betydelse i förhållande till totala utbudet av produkten i landet. Ett exempel är egnahemsägarnas produktion av boendetjänster åt sig själva. Enligt internationella rekommendationer ska ett nyttjandevärde skattas för boendet i egnahem att ingå i BNP:s förädlingsvärde. Motivet till dessa rekommendationer är att underlätta jämförelser mellan länder med varierande boendestruktur (egnahem kontra hyreshus). NR:s skattning av förädlingsvärdet för egnahemsägarnas produktion av boendetjänster sker genom att beräkna en alternativkostnad som anger hur mycket man skulle ha betalat om man hyrt bostaden. Även för privatägda fritidshus beräknas ett nyttjandevärde som läggs till förädlingsvärdet. För konsistensens skull räknas också fram en motsvarande inkomst i form av ett driftsöverskott från egnahemsägarnas produktion av bostadstjänster när man beräknar BNP utifrån de inkomster som genereras i produktionen.

Kommentar: Ambitionen att göra BNP-mätningarna fullständiga på denna punkt genom att imputera ett produktionsvärde och beräkna ett driftsöverskott av egna hem är inte att se som en dold inkomst i beskattningshänseende. Boendet har sina egna beskattningsregler. Hyr man ut sitt egna hem eller fritidsbostad är det dock fråga om försäljning av en tjänst som ska beskattas.

Punkt 5. Statistical underground

Även vit produktion kan missas beroende på brister i den ordinarie statistikinsamlingen. Ibland kallas detta fenomen för statistical underground i motsats till economic underground som består av aktiviteter som döljs av producenterna av ekonomiska skäl. Skälen till att statistiken missar kan vara:

- undertäckning av företag av olika skäl pga. felklassificeringar m.m.
- företag som inte svarar på frågeformulär (feladresserat m.m.)
- underrapportering av olika skäl eller andra fel i vägningstal m.m.

3.2 Gränsdragningen mellan svartarbete och annat skattefusk

Vi har ovan diskuterat hur nationalräkenskapernas avgränsning av produktiv verksamhet förhåller sig till Skatteverkets syn på verksamheter som bör beskattas. En stor del av skattefusket sammanhänger med dolda arbetsersättningar med koppling till den produktion som ska ingå i BNP. Skattefusk förekommer emellertid i en mängd olika former. En del har ingen koppling till den produktiva verksamheten. Skattefel är en samlingsbeteckning som Skatteverket använder för alla typer av fel som förekommer då skatter fastställs. Skattefelet visar avvikelserna i förhållande till de skatteregler som fastställts av statsmakterna. Felen kan från de skattskyldigas sida vara både avsiktliga och oavsiktliga. I de fall felen är avsiktliga brukar användas beteckningen skattefusk.

Felen är av många olika slag. Skattefelet kan med det synsätt som finns i NR delas upp i två grupper av feltyper:

1. fel som innebär svart ekonomisk aktivitet (svartarbete) och som har relevans för mätning av produktionen
2. annan informell ekonomi som inte har någon inverkan på BNP-mätningarna.

Den första gruppen ska beaktas i produktionsberäkningarna som görs i nationalräkenskaperna.

I samband med den översyn som gjordes av den ekonomiska statistiken (SOU 2002:118 bil.8) sammanställde skatteförvaltningen en lista med exempel på feltyper som vi stöter på i skattekontrollen. Feltyperna var uppdelade på kategorierna stora företag, små och medelstora företag, privatpersoner och handel. Feltyperna i de olika kategorierna var delvis överlappande. I betänkandet sorteras i sin tur feltyperna upp efter kriteriet om de för NR är relevanta som svart ekonomisk aktivitet eller inte. Uppsorteringen i de båda grupperna bidrar till förståelsen av vad som är att betrakta som svartarbete och vad som är att kategorisera som annan typ av skattefusk och återges därför nedan.

När det gäller svart arbete associerar de flesta till svarta arbetsersättningar finansierade via inkomster som hålls utanför bokföringen. Av sammanställningen i tabell 1 kan dock noteras att dolda ersättningar som är att betrakta som arbetsersättningar kan ta sig en rad olika skepnader.

Tabell 1 Svart ekonomi - exempel på oredovisad ersättning m.m. som påverkar mätningar av produktionen (svensk BNP)

Nr	Kategori och feltyp
Stora företag	
1.	Arbetsgivaren ger olika typer av ersättningar och förmåner till anställda men i kontrolluppgifterna underrapporteras den del som ska vara skattepliktig.
Små och medelstora företag	
2.	"Genuint" svartarbete där löneutbetalningar eller ersättning till egenföretagare hålls utanför bokföringen och inte redovisas till skattemyndigheten. Utrymme skapas genom att hålla inkomster utanför redovisningen eller genom att uppge kostnader (falsa eller fingerade fakturor) som inte finns.
3.	Privata kostnader får belasta företaget (fåmansbolag, enskilda firmor): a. underpris utköp b. överpris införsäljning c. underlåten beskattning av privat utnyttjande t.ex. bil d. anskaffning av rörelsefrämmande kostnader e. förbjudna lån (är ej svart ekonomi)
4.	Anställda ges dolda ersättningar (traktamenten, kontokort andra förmåner)
5.	Försäljning sker direkt till konsument och tas inte upp i företagets bokföring och pengarna stoppas direkt i fickan (kontantbranscher särskilt utsatta – frisörer, godisaffärer, taxi m.m.).
6.	Ersättningar för i Sverige utfört arbete tas ut via skatteparadis (bl.a. konsultbranschen).
7.	Ersättningar tas ut via skatteparadis utan att det i botten finns något egentligt utfört arbete som motiverar ersättningen.
Privatpersoner (delvis spegelbild av vad som angetts ovan för företagen)	
8.	Individen är "anställd" av ett företag i Sverige men får ersättning (eller del av ersättning) för utfört arbete "direkt" utan att inkomsten rapporteras till skattemyndigheten.
9.	Individen är anställd i Sverige men del av arbetsersättningen slussas utomlands så att den undgår svensk beskattning (t.ex. via skatteparadis; förmån via kontokort som kan utnyttjas utomlands).
10.	Individen har suttit i Sverige och utfört arbete på distans åt företag i utlandet. Arbetsersättningen "stannar" i utlandet och beskattas vare sig i Sverige eller i utlandet.
11.	Individen (som normalt är löntagare) utför arbete åt annan privatperson (som inte tillhör det egna hushållet) och får ersättning utan att denna redovisas till skattemyndigheten.
12.	Individen hyr ut sin fritidsbostad i Sverige men redovisar inte intäkten till skattemyndigheten.
Mer renodlat handel	
13.	Internethandel. Driftsställe kan vara svårt att fastställa. Vinst som borde beskattats i Sverige hamnar någon annanstans (eller ingenstans). Få fall men komplicerade frågor.

Tabell 2 är en sammanställning av feltyper som inte påverkar mätningar av produktionsvärdet i NR. Exempel på denna typ av informell ekonomi är individernas fusk med avdrag under inkomst av tjänst och dolda kapitalinkomster, företag i en koncern som flyttar vinster till utlandet genom en oacceptabel internprissättning, periodiseringsfel, rena momsbedrägerier, skenexport, insmuggling av varor.

Tabell 2 Exempel på skattefusk som inte påverkar mätningen av produktionen (svensk BNP)

Nr	Kategori och feltyp
Stora företag	
1.	Skattemässigt oacceptabel vinstöverflyttning till utlandet genom internprissättning inom koncerner via * felaktig prissättning på varor * felaktig prissättning för tjänsteprestationer NR: Ej svart ekonomi. Men påverkar värdet av import (alt export). Om betydande avvikelse från normalt marknadspris bör justering göras. Således ändå av viss relevans för NR.
2.	Skattemässigt oacceptabel vinstöverflyttning till utlandet genom internprissättning inom koncerner via räntebetalningar på lån
3.	Periodiseringsfel (beskattningen senareläggs) t.ex. vid större långvarigt bygge.
4.	Värderingsregler (nedskrivning, kundfordringar, varulagervärdering, klassificering byggnad/inventarier m.m.)
5.	Diverse "konstruktioner" där man tar steget över vad som är skattemässigt acceptabelt – kan förekomma t.ex. vid företagsöverlåtelser (även relativt små företag) t.ex. via skatteparadis, konstruktioner med utländska kapitalförsäkringar, leasingavtal m.m.
Små och medelstora företag	
6.	Fåmansbolag. Omvandling av det som borde ha varit tjänsteinkomster till lägre beskattade kapitalinkomster på ett från skattesynpunkt icke acceptabelt sätt. Regler finns för hur fördelning får ske men de är snåriga och svåra att upprätthålla * löpande uttag som skattefri utdelning * ägarna tar ut låg löpande lön och bygger upp ett högt värde på företaget som sedan säljs (förekommer även i form av Controlled Foreign Companies "CFC" via skatteparadis).
7.	Företag redovisar varu/tjänsteförsäljning i fel "momsgrupp" (lägre än den bransch som det verkligen gäller alternativt momsbefriat när moms ska utgå).
Privatpersoner	
8.	Individen har anställningsinkomster och gör från dessa avdrag för olika typer av kostnader som personen ifråga inte har t.ex. * kostnader för resor till och från arbetet * tillfälligt arbete, dubbelbosättning * avdrag för övriga kostnader (arbetskläder m.m.)
9.	Individen, som har skattemässig hemvist i Sverige, har placerat finansiellt kapital utomlands. Skatt ska i dessa fall normalt betalas i Sverige både på avkastning och på förmögenhet. Personen underlåter att redovisa följande till svenska skattemyndigheterna: * ränta, utdelning * kapitalvinst för i utlandet avyttrade aktier * tillgången bland de tillgångar som ska förmögenhetsbeskattas
10.	Individen säljer småhus, aktier eller andra värdepapper som han äger här i Sverige. Han redovisar inte vinsten eller beräknar den till ett för lågt värde.
Mer renodlat handel	
11.	Rena momsbedrägerier (utan att någon real verksamhet finns) med falska fakturor för att få tillbaka ingående moms (som aldrig betalats i något tidigare led) bl.a. i form av s.k. karusellhandel.
12.	Företaget uppger till skattemyndigheten att det sålt varor på export (och befrias då från svensk moms). Men varorna går aldrig iväg utan avleds och säljs i praktiken på den svenska marknaden.
13.	Företaget köper insmugglade varor (och undgår då moms som skulle påförts av tullen) som sedan säljs vidare direkt till konsument i Sverige. Alternativt köpes insmugglat gods (hittar på fakturor) och säljes vidare till företag.
14.	Internethandel. Försäljning med leverans on-line direkt till konsument är svårkontrollerat (särskilt om försäljningen dessutom sker från utlandet). Moms riskerar att tappas. Företeelsen bedöms än så länge ha liten omfattning.

Den kartläggning av svartarbete som görs i Skatteverkets svartarbetsprojekt tar sikte på den del av den dolda ekonomin där verksamheten som sådan är legal (underground economy) men där inkomsterna inte redovisas överhuvudtaget eller felredovisas.

3.3 Eurostats tabellariska ansats för att säkerställa fullständighet

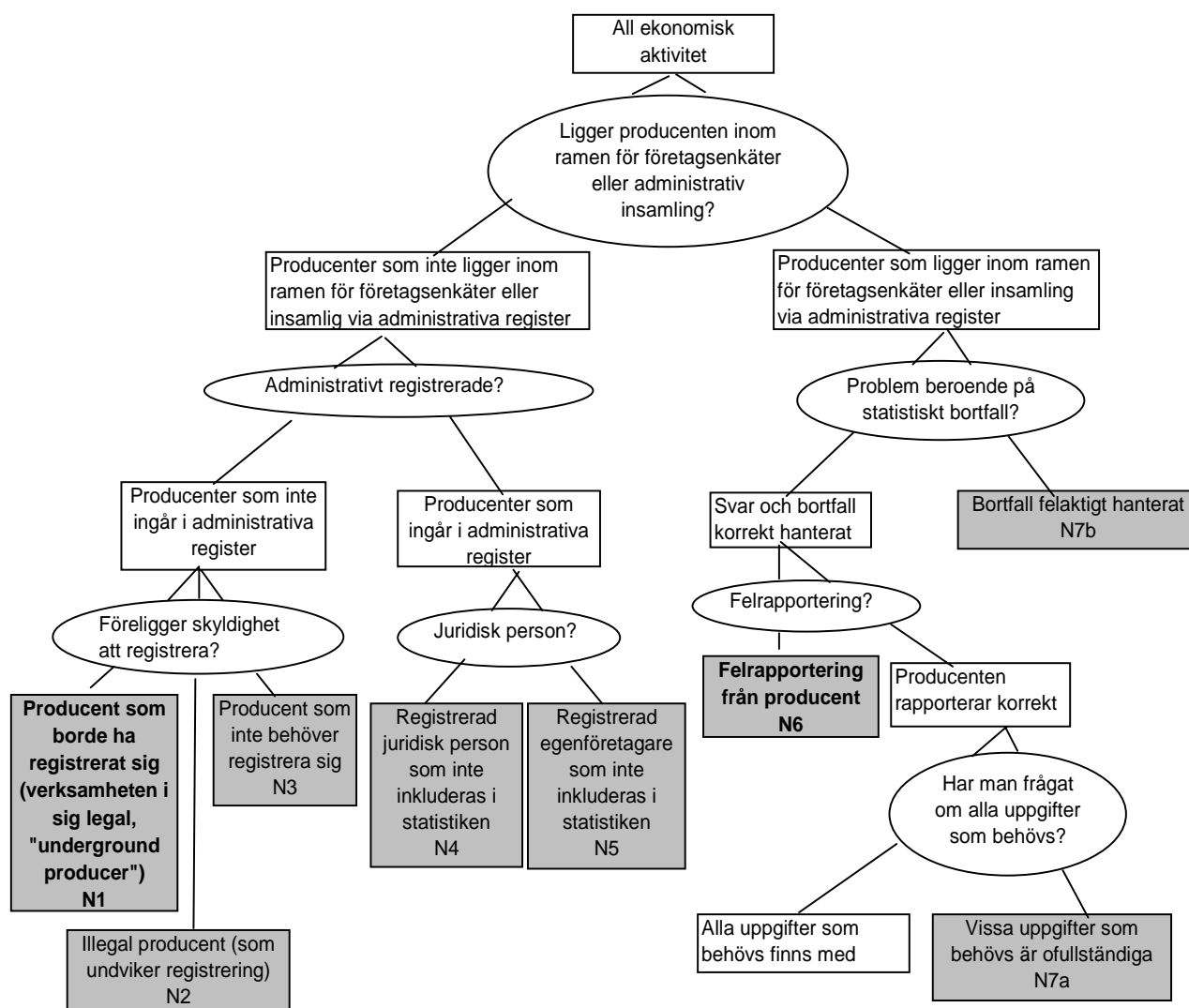
Eurostat, som är EU:s statistikorgan, har tagit fram en gemensam stomme som stöd för arbetet med att få ländernas nationalräkenskaper att täcka in allt de ska för att uppnå riktiga mätningar av BNP. Ansatsen kallas för ”The Tabular Approach to Exhaustiveness” (TAE) och tillhandahåller en fast och praktisk struktur för att tillförsäkra fullständighet.³ TAE innebär att man i tabellform går igenom och presenterar uppskattningar för sju standardiserade typer av undertäckning i mätningarna. De olika typerna av undertäckning ges etiketterna N1 – N7.

Utgångspunkten är att titta på ofullständighet ur ett producentperspektiv. Mätningarna från produktionssidan i nationalräkenskaperna bygger mestadels på data som fås från administrativa register för företag eller enkätundersökningar. Istället för begreppet ”företag” används i TAE beteckningen ”producent” för att försäkra sig om att man uppfattar att all slags företagssamhet ska ingå (även i vissa fall nyttjandevärdet av hushållens produktion för egen slutanvändning). Uppdelning görs så att de olika typerna ska vara ömsesidigt uteslutande varvid man utgår från observerbara karaktäristika för producenterna t.ex. om producenten är registrerad eller inte, om man felrapporterar eller inte osv. Hur de sju typerna av ofullständighet härleds illustreras i figuren nedan. De successiva frågor som ställs visas i ovalerna i figuren. De sju typerna av undertäckning framgår av de gråtonade rutorna.

---

³ Eurostat’s Tabular Approach to Exhaustiveness – Guidelines. 5th meeting of the GNI Committee 5-6 July 2005.

Figur 1 Härlledning av 7 typer av ofullständigheter (N1-N7) i ländernas nationalräkenskaperna

Källa: Eurostat. Non-Observed Economy in National Accounts

Anledningen till att Eurostat definierar upp de sju typerna av undertäckning är att hjälpa länderna med ett diagnostiskt verktyg. Klassificeringen underlättar arbetet med att få full täckning. Dessutom underlättas jämförelsen mellan länder och sökandet efter justeringsmetoder för de olika typfallen. TAE-schemat åtföljs av råd om vilka angreppssätt som är tänkbara för att mäta de olika typerna av undertäckning.

Tabell 3 Beskrivning av undertäckningstyperna (N1 till N7)

N1	Producenter som borde ha registrerat sig (underground producer dvs. verksamheten som sådan legal)	<p>* Producent låter bli att registrera sig i syfte att undvika skatt och sociala avgifter. Det är ofta fråga om små producenter med omsättning som överstiger tröskeln där de ska registrera sin inkomst.</p> <p>* N1 inkluderar inte producenter som låter bli att registrera sig för att de håller på med illegal verksamhet</p> <p>*N1 inkluderar inte svarta aktiviteter, vari en del ingår i typ N6</p>
N2	Illegal producent som undviker registrering	<p>* N2 täcker in aktiviteter från producenter som helt undviker registrering.</p> <p>* N2 inkluderar inte illegala aktiviteter av registrerade juridiska personer eller egenföretagare som rapporterar (eller felrapporterar) sina aktiviteter under legala beteckningar</p>
N3	Producent som inte behöver registrera sig	<p>* Producenten behöver inte registrera sig eftersom den inte producerar för en marknad. Typiskt sett är det fråga om hushåll som producerar till sig själv (t.ex. egnahemsägare som producerar boendetjänst åt sig själv; ska ingå i BNP).</p> <p>* Producenten som har viss tillverkning för en marknad men under den nivå där producenten förväntas registrera sig som företagare</p>
N4	Registrerad juridisk person inkluderas inte i statistiken	Den registrerade juridiska personen kan av olika skäl hamna utanför statistiken. T.ex. kan företagsregistret vara dåligt uppdaterat; klassificeringar (aktivitet, storlek, geografiska koder) kan vara felaktiga; den juridiska personen kan ha exkluderats från urvalsramen för en enkät eftersom dess storlek är under viss gräns, osv.
N5	Registrerad egenföretagare ingår inte i statistiken	En registrerad egenföretagare kan av olika skäl hamna utanför statistiken. T.ex. kan den administrativa källa som är grunden för det som skickas till statistikkontoren vara ofullständig eller gammal. Även om det finns ett regelbundet flöde av korrekt och uttömmande information från den administrativa källan till statistikkontoret kan den registrerade egenföretagaren hamna utanför företagsregistret av olika skäl (jfr. N4)
N6	Felrapportering från producent	<p>* Felrapportering innebär att värdet av bruttoproduktionen är underrapporterat och mellanliggande insatsförbrukning är överrapporterat i syfte att undgå (eller minska) inkomstskatt, moms eller sociala avgifter.</p> <p>* Felrapportering inbegriper ofta: att man för dubbla böcker; att man betalar lön kontant i hand som registreras som förbrukning; betalningar kontant utan kvitto; och momsfusk.</p>
N7	Statistiska brister i olika uppgifter	<p>N7 kan delas upp i två delar:</p> <p>N7a - data som är ofullständigt, inte samlas in eller inte går att samla in</p> <p>N7b - data som felhanteras av statistiker</p> <p>Statistiska brister t.ex. bör följande bockas av för att undvika undertäckning:</p> <ul style="list-style-type: none"> * hur man hanterat bortfall * produktion för egen slutanvändning av marknadsproducenter * dricks * ersättningar i gentjänster/natura * extraknäck

De typer av undertäckning som Skatteverkets svartarbetskartläggning tar sikte på är storleken och karaktären på:

- Typ N1 dvs. producenter som avsiktligt inte registrerar sig i syfte att undvika skatt och sociala avgifter
- Typ N6 dvs. producenter som är registrerade och kommer med i datainsamlingen men som avsiktligt felrapporterar bruttoproduktion eller insatsförbrukning i syfte att undgå skatt

De olika justeringar för N1-N7 som görs för att uppnå fullständighet delas i The Tabular Approach of Exhaustiveness upp efter sektorer och branscher. Det är också en uppdelning som Skatteverket har som ambition att fånga in i sin svartarbetskartläggning. Skatteverkets kartläggning har i första hand fokus på att ta reda på de dolda arbetsinkomsterna. I vissa fall finns dessa redan med i bokföringen men är felkonterade som andra utgiftsposter (t.ex. privata kostnader som förs på företaget). I dessa fall påverkas inte förädlingsvärdet. I andra fall ligger både de dolda arbetsinkomsterna och de intäkter som finansierar arbetsersättningarna helt

utanför bokföringen (t.ex. intäkter på en restaurang som inte slåss in i kassan och som finansierar svarta löner).

4 Produktion och svarta inkomster i Sverige – en introduktion till NR-statistik m.m.

4.1 BNP kan mätas på tre olika sätt

Bruttonationalprodukten (BNP) är värdet av alla de varor och tjänster som produceras i landet för användning till konsumtion, export och investeringar.⁴ BNP ska inkludera även dold produktion. När man talar om ”BNP” syftar man vanligen på ”BNP värderad till marknadspris”. Därmed avses det pris köparen betalar för produkterna vilket inkluderar t.ex. punktskatter och moms.

Vi ska här titta närmare på den del av nationalräkenskaperna där BNP beräknas. BNP kan mätas på tre olika sätt med utgångspunkt från:

1. *produktionssidan* dvs. produktionen av produkterna mätt som förädlingsvärden (produktionsvärde minus insatsförbrukning) i olika branscher⁵
2. *användningssidan* dvs. användningen av produkterna (konsumtion, investeringar, export)
3. *inkomstsidan* dvs. inkomstbildningen i ekonomin

Om ingen svart verksamhet funnes och statistiken i övrigt var heltäckande och utan felaktigheter skulle de tre sätten att mäta resultera i samma nivå på BNP. Men så är inte verkligheten – en del av verksamheten och en del av inkomsterna är dolda. Incitamenten till dold redovisning är störst vad gäller inkomster medan utgifterna kan antas vara mera korrekta. I beräkningarna av utgifterna finns därför bra förutsättningar att fånga in den svarta ekonomin.

Tabellen nedan är en s.k. försörjningsbalans år 2002 för Sverige. Vänstra delen av tabellen visar de tillgångar vi har att disponera i form av varor och tjänster som vi producerat i landet under året eller importerat från andra länder. Högra delen av tabellen visar hur vi använt dessa tillgångar. De har använts för konsumtion i hushållen och i offentlig sektor, för investeringar och en del har exporterats. Tillgång och användning ska definitionsmässigt vara lika stora.

---

⁴ Bruttonationalprodukten (BNP) är ett förädlingsvärde som räknas fram som ett netto mellan produktionsvärdet och insatsförbrukning summerat för samtliga sektorer. Varför heter det då *bruttonationalprodukt*? Prefixet ”brutto” i bruttonationalprodukt har att göra med att det är brutto utan avräkning för kapitalförslitning. Det finns även ett begrepp *nettonationalprodukt* (NNP) där kapitalförslitningen är avräknad.

⁵ Offentliga sektorn producerar inte för en marknad utan produktionen är avsedd för individuell eller kollektiv konsumtion betald via skatter eller avgifter. Det finns således inget egentligt marknadspris på denna konsumtion. Offentlig sektors produktion värderas i BNP:s produktionsberäkningar till produktionskostnaden.

Tabell 4 Försörjningsbalans för Sverige 2002. Tillgång respektive användning

Tillförsel			Användning		
	Belopp i mdkr	procent i relation till BNP		Belopp i mdkr	procent i relation till BNP
BNP från produktionssidan (varor och tjänster som produceras i Sverige)	2 347	100%	Hushållens konsumtion	1 144	49%
Import	880	38%	Offentlig konsumtion	659	28%
			Investeringar	393	17%
			Export	1 032	44%
Summa	3 228	138%	Summa	3 228	138%
			minus import	-880	-38%
			= BNP från användningssidan	2 347	100%

BNP motsvaras av vad som produceras i Sverige och kan alltså beräknas från produktionssidan. Men BNP kan också beräknas från användningssidan som summa användning minus import.

Huvudansatsen i beräkningarna av BNP i Sverige läggs på *användningssidan*. Genom en noggrann utvärdering av hushållens konsumtionsutgifter, en omfattande statistik över offentlig konsumtion och väl utbyggda undersökningar av investeringar och utrikeshandel skattas användningen på bästa möjliga sätt. Produktionen på tillförselsidan stäms i sin tur av mot användningssidan med hjälp av årliga tillgångs- och användningstabeller som omfattar 400 produktgrupper. Detta görs i de s.k. produkträkenskaperna

Det tredje sättet att mäta BNP är utifrån de inkomster som bildas i samband med produktionen. För närvarande görs inte någon fristående beräkning av BNP från inkomstsidan i de svenska nationalräkenskaperna. De beräkningar som görs för inkomsterna utgår från BNP i enlighet med beräkningarna från användningssidan. Det är genom att utnyttja diskrepanserna mellan användningssidans beräkningar och de mera ofullständiga inkomstberäkningarna som man i NR kan skapa sig en uppfattning om svartarbetets omfattning. Löner och de inkomster egenföretagarna redovisar öppet till Skatteverket räcker inte till för att nå upp till BNP-nivån mätt från användningssidan. För att ta sig upp till användningssidans nivå krävs ett tillägg för dolda inkomster. Genom differensen mellan användningen och inkomstsidans öppet redovisade inkomster kan man i första hand få en bild av svarta sektorns *totala omfattning*. När det gäller att allokera svartarbetet till branscher m.m. är problemen större. Tillägget för svarta inkomster ligger enligt nuvarande beräkningar kring 5 procent av BNP.

Tabell 5 Den svarta ekonomins omfattning 1993-2000

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Svart ekonomi, mdkr	80	88	94	92	97	100	104	108
Andel av BNP, %	5,2	5,3	5,3	5,1	5,1	5,0	5,0	4,9

Anm. Avser nivån efter de revideringar som gjordes i december 2002

Källa: SOU 2002:118 sid. 273

Kalkylen av de svarta inkomsterna bygger som framgått ovan både på att användningssidan och de vita inkomsterna är korrekt estimerade⁶. Det händer att uppgifterna revideras. Revideringar för de närmast bakåt i tiden liggande två åren sker enligt visst fastställt schema. Men

⁶ Uttrycket "estimerade inkomster" syftar på att NR inte använder inkomstbegreppen som används i taxeringen rakt upp och ned utan anpassar dem till begrepp som är konsistenta med NR-mätningarna i övrigt. Ett exempel är driftsöverskotten för företagen där bokföringsmässiga värden för kapitalförslitning ersätts med kalkylerade och värdering till återanskaffningspris.

emellanåt sker också revideringar för längre perioder. Detta görs om det framkommer ovanligt stora revideringar i underlagsmaterial som ger en kraftig förändring av bilden av en tidigare period. Orsakerna kan vara nya källor, nya metoder eller klassifikationer, ändrade tillämpningar av ENS och liknande. Sådana revideringar sker inte utifrån någon bestämd tidplan utan bestäms från fall till fall. Denna typ av revideringar kan föra med sig att bilden av de svarta inkomsternas storlek också ändras. Den senaste större revideringen publicerades i december 2002 för perioden 1993-2001.⁷

Det finns ett ömsesidigt intresse för NR och Skatteverket av att förbättra kunskaperna om svartarbetets struktur. För NR:s del gäller att beskrivningen av utvecklingen kan bli starkt missvisande om man har en stor dold sektor vars struktur är okänd. För NR är det i första hand av intresse att fånga upp svartarbetets struktur i dimensionerna:

- branschfördelning
- företags- och inkomsttyper (anställda, personliga företag, företagsstorlek)
- svartarbetets finansiering (via undanhållna inkomster eller via felbokförda utgifter)

Skatteverket å sin sida behöver kunskap om svartarbetets struktur för prioriteringar, strategival och riskbedömningar. Verket har därför ett intresse att utnyttja de möjligheter nationalräkenskaperna ger att skapa kunskap och för att placera in svartarbetet i dess ekonomiska sammanhang. Skatteverket har sålunda under lång tid vad gäller storleken på svartarbetet lutat sig mot nationalräkenskaperna.

För att skapa en brygga mellan de begrepp och storheter som finns i nationalräkenskaperna och de begrepp Skatteverket använder i samband med vitt och svart arbete kommer vi nedan att kort beskriva vad som avses med BNP och hur detta begrepp förhåller sig till skattebaserna avseende anställdas löner och egenföretagares näringsinkomster enligt de uppgifter Skatteverket samlar in från de skattskyldiga .

Det finns bra förutsättningar för personer som sysslar med skatter och personer som sysslar med nationalräkenskaper att förstå varandras världar. Nationalräkenskaperna ska mäta produktionen och Skatteverket ska beskatta produktionen. Många begrepp och definitioner i skattelagstiftning och i nationalräkenskaper uppvisar parallella drag. De principer och den systematik som nationalräkenskaperna är uppbyggda efter behövs och återfinns i mångt och mycket också i skattelagstiftningen.

4.2 NR:s beräkningar av BNP mätt från produktionssidan

Med NR:s begrepp är produktion en aktivitet som utförs under kontroll och ansvar av en institutionell enhet.⁸ Enheten använder insats av arbetskraft, kapital samt varor och tjänster för sin produktion. Helt naturliga processer utan inslag av mänsklig inblandning eller styrning, såsom opåverkad tillväxt av fiskebestånd i internationella vatten, innefattas inte i nationalräkenskapernas produktion. Ett undantag från detta är skogstillväxten som i nationalräkenskaperna ingår i produktionen. I kartläggningen av svartarbete är fokus på produktionsfaktorn arbetskraft.

⁷ Denna revidering innebar att den svarta sektorns inkomster blev högre. T.ex. ökade de svarta inkomsterna för 1996 från 4,1 till 5,1% av BNP i samband med denna revidering.

⁸ Begreppsförklaring enligt SCB Nationalräkenskaper 1997-2002. NR 10 SM 0301.

Svartarbetets omfattning behöver ses i perspektiv av det arbete som totalt utförs. Arbete kan mätas på olika sätt som t.ex.:

- antal sysselsatta
- antal arbetade timmar
- arbetsersättningens storlek mätt i kronor.

Tabellen nedan visar arbetet fördelat på olika produktionssektorer i den svenska ekonomin år 2001.

Tabell 6 Sysselsatta, arbetade timmar samt arbetsersättning i olika produktionssektorer. År 2001

	Medelantal sysselsatta tusental	Antal arbetade timmar		Ersättning till produktionsfaktorer, mdkr				
		miljoner	andel, %	Egentliga löner	Kollektiva avgifter	Kapital- förslitning	Drifts- överskott till faktorpris	S:a förädlingsvärde
A. Näringsliv*	2 934	4 877	70%	680	240	245	324	1 489
B. Statliga myndigheter inkl soc.förs	236	373	5%	59	26	23		107
C. Kommunala myndigheter	1 069	1 543	22%	201	72	24		297
D. Hushållens ideella organisationer**	106	170	2%	21	8	1		30
E. Totalt hela ekonomin	4 345	6 964	100%	962	345	292	324	1 923

*Näringslivet inkluderar i NR marknadsproducenter (inkl. statliga och kommunala affärsverk) samt vissa producenter som utför investeringar för egen användning såsom Vägverkets och Banverkets investeringsverksamhet i vägar och järnvägar, kommunal investeringsverksamhet samt egnahemsägarnas produktion av bostadstjänster.

**Med hushållens ideella organisationer avses organisationer som drivs utan vinstintresse såsom kyrkor, fackföreningar, politiska partier, idrottsföreningar och hjälporganisationer.

Källa: SCB. Nationalräkenskaper 1997-2002. NR 10 SM 0301

Medelantalet sysselsatta uppgick detta år till 4,3 miljoner och antalet arbetade timmar till nästan 7 000 miljoner. Av antalet arbetade timmar faller 70% på näringslivet. Statliga och kommunala myndigheter står för 28% av arbetstimmarerna och hushållens ideella organisationer för 2%. Löner till anställda och kollektiva avgifter som betalas av arbetsgivare uppgick till 1 307 mdkr varav 921 mdkr för näringslivet och 358 mdkr offentlig sektor. Arbetsersättningen till egenentreprenörerna (de icke-anställda) för deras arbete ligger som en del i posten ”driftsöverskott”. Driftsöverskottet i NR är en residualpost som kommer fram när man studerar inkomstbildningen. Driftsöverskottet är det överskott som produktionen genererar och innehåller en ersättning både för produktionsfaktorn arbete och för kapital. Driftsöverskottet har tre huvudkomponenter:

- driftsöverskott för bolag
- driftsöverskott för egenproduktion i egnahem
- och som en residual ”sammansatt förvärvsinkomst” för personliga företag i hushållssektorn.⁹

I beskrivningen nedan utgår vi i första hand från producentperspektivet och ser till insatsen av arbete i olika sektorer och branscher. Beskrivningen koncentreras till näringslivssektorn. Med näringsliv avses produktionen i bolag m.m. och i de personliga företagen (egenföretagarna). Vår bedömning är att svartarbete eller andra ”dolda” ersättningar/förmåner att jämföras med svart lön förekommer i mycket liten utsträckning i den produktion offentlig sektor själv står för. Däremot händer det att offentlig sektor köper in tjänster som visar sig utföras mot svart ersättning. Men detta är inte produktion i offentlig sektor utan inköp av produktion hänförlig till producenter i näringslivssektorn. Dock skulle förskjutningar i relationen mellan

⁹ ”Sammansatt förvärvsinkomst” syftar på att det kan sägas vara en sammansatt ersättning dels för eget kapital som satsas i ett personligt företag och dels ersättning för egen arbetsinsats i företaget.

egenproduktion i kommunerna (t.ex. äldreomsorg) och köp av motsvarande tjänster från privata producenter kunna ha betydelse för svartarbetet totalt sett.

Tabell 7 BNP mätt från produktionssidan till marknadspris, baspris och faktorpris med uppdelning på sektorer. År 2001

	Näringsliv	Offentliga sektorn	Hushållens ideella organisationer	Samtliga sektorer
"BNP" dvs. produktion (förädlingsvärde) värderad till marknadspris (det pris köparen faktiskt betalar för produkterna)	1 821	416	30	2 266
- produktskatter* (moms, energiskatt m.m.)	-298	0	0	-298
+ produktsubventioner	13	0	0	13
= Produktionen värderad till baspris (det pris som producenten får behålla för en producerad enhet av en vara eller tjänst)	1 536	416	30	1 981
- övriga produktionsskatter** (t.ex. fastighetsskatt)	-71	-14	-2	-87
+ övriga produktionssubventioner	24	3	2	29
= Produktionen värderad till faktorpris	1 489	405	30	1 923
varav kapitalförslitning	245	47	1	292
egentliga löner	680	261	21	962
kollektiva avgifter	240	97	8	345
driftsöverskott netto	324			324

* Produktskatter är skatter som man är skyldig att betala per enhet eller vara som produceras eller ingår i en transaktion t.ex. importtullar, energiskatter och moms

** Övriga produktionsskatter är skatter som företagen åläggs att betala som en följd av produktionsaktiviteter oberoende av kvantitet eller värdet av det producerade t.ex. fastighetsskatt.

BNP till marknadspris uppgick 2001 till 2 266 mdkr varav 1 821 mdkr är hänförligt till näringslivets förädlingsvärde. Marknadspriset är det pris köparna faktiskt betalar vid köptillfället. En del av marknadspriset är s.k. produktskatter (t.ex. energiskatt, moms) som producenten betalar per enhet av en vara eller tjänst som produceras eller ingår i en transaktion. Drar man bort dessa produktskatter (och lägger till produktsubventioner) får man fram "BNP till baspris". Baspriset är det pris som producenten får behålla för en producerad enhet av en vara eller tjänst. Men producenterna betalar också i en del fall s.k. övriga produktionsskatter (t.ex. fastighetsskatt) som är oberoende av produktionens kvantitet eller värde. Drar man bort även dessa produktionsskatter (och lägger till övriga produktionssubventioner) fås faktorpriset. Faktorpriset är den ersättning/inkomst som går till produktionsfaktorerna arbete och kapital. Produktionen värderad till faktorpris för näringslivet var år 2001 1 489 mdkr brutto. Av faktorpriset utgörs 245 mdkr av kapitalförbrukning värderad till återanskaffningspris. Av det återstående nettot svarade ersättning som betalas av arbetsgivare till anställda för utfört arbete för 920 mdkr fördelat på 680 mdkr i egentlig lön och 240 mdkr i kollektiva avgifter. Restande 324 mdkr är driftsöverskott som genereras i produktionen. Driftsöverskottet beräknas som en residual i kontot för inkomstbildning och den svarta arbetsersättning som inte finns med utlagd som lön på enskilda branscher kommer med som en del i driftsöverskottet.

5 Hur svart produktion beaktas i BNP

5.1 En första rekognoscering i näringslivets branschstruktur

Innan vi går vidare och ser närmare på vilka metoder NR använder för att få med den svarta produktionen i mätningarna kan det vara bra med en översiktlig orientering i näringslivets branschstruktur. Tabellen nedan visar totala produktionsvärdet, insatsförbrukning och förädlingsvärde uppdelat på varu- och tjänsteproducenter år 2001. Varuproduktionen svarar för 39% av näringslivets förädlingsvärde och tjänsteproduktionen för 61% (värderat till faktorpris).

Tabell 8 Förädlingsvärdet i näringslivet uppdelat på varu- respektive tjänsteproducenter. År 2001

Näringslivet	Varu- producenter SNI 01-45	Tjänste- producenter SNI 50-95	Ofördelad förbrukning av banktjänster m.m.	Summa
Produktionsvärde, baspris	1 773	1 812		3 585
Förbrukning, mottagarpris	-1 169	-835	-45	-2 049
Förädlingsvärde, baspris	604	977	-45	1 536
- övriga produktionsskatter	-25	-51	4	-71
+ övriga produktionssubventioner	14	10		24
= Produktionen värderad till faktorpris	593	936	-40	1 489
varav kapitalförslitning	106	139		245
egentliga löner	282	398		680
kollektiva avgifter	97	143		240
driftsöverskott netto	109	255	-40	324

I tabellen nedan har sammanställts uppgifter om sysselsättning, arbetade timmar, lön och driftsöverskott i enlighet med NR:s begrepp med en grov branschuppdelning.

Tabell 9 Uppgifter om utfört arbete inom näringslivet (marknadsproduktion) år 2001 (inklusive egnahemsägares produktion för egen slutlig användning)

	Medelantal sysselsatta tusenatal	Antal arbetade timmar, miljoner	Lön mdkr	Drifts- överskott mdkr	Andel % av			
					antal syssel- satta	arbetade timmar	lön	drifts- överskott
01-05 Jordbruk, jakt, skogsbruk, fiske	108	220	8	22	4	5	1	6
10-14 Gruvor och mineralutvinningsindustri	8	12	2	0	0	0	0	0
15-37 Tillverkningsindustri	754	1 280	206	61	26	26	30	17
40-41, 90.001 El-, gas-, värme-, vatten- och reningsverk	30	52	8	24	1	1	1	7
45 Byggindustri	238	435	57	2	8	9	8	1
50-55 Parti- och detaljhandel	553	909	114	29	19	19	17	8
55 Hotell och restauranger	121	192	16	6	4	4	2	2
60-64 Transp., magasin.- och kommunik.företag	284	460	68	21	10	9	10	6
65-67 Kreditinstitut och försäkringsbolag	94	144	30	19	3	3	4	5
70 del Småhus och fritidshus			0	73	0	0	0	20
70 övr Övrig fastighetsförvaltning	60	89	13	72	2	2	2	20
71-74 Uthyrnings- och företagsservicefirmor	419	684	116	11	14	14	17	3
80-85 Utbildnings-, hälso- och sjukvårdsföretag	136	197	24	7	5	4	4	2
90-95 exkl.90.001 Andra samhälls- och personliga tjänster	130	203	16	16	4	4	2	4
Totalt för näringslivet	2 934	4 877	680	364	100	100	100	100
01-45 varav för varuproducenter	1 137	1 999	282	109	39	41	41	30
50-95 varav för tjänsteproducenter	1 797	2 879	398	255	61	59	59	70

Varuproduktionen svarar för 41% och tjänsteproduktionen för 59% av antalet arbetade timmar. Av lönerna på 680 mdkr svarar varuproduktionen för 282 mdkr och tjänsteproduktionen för 398 mdkr. Tillverkningsindustrin står för 26% av arbetstimmarna, parti- och detaljhandel för 19% och hotell och restauranger för 4%.

5.2 Metoder att få med svart produktion i BNP

För flertalet branscher baseras NR:s produktionsberäkningar på den s.k. företagsstatistiken. Företagsstatistiken bygger på Skatteverkets registeruppgifter som SCB för de större företagen¹⁰ kompletterar med insamling av vissa ytterligare uppgifter via en blankettundersökning. Företagsstatistiken återspeglar därmed vad gäller nivån på anställdas löner och egenföretagares inkomster förhållandena i den vita sektorn. All ekonomisk verksamhet ska avspeglas i nationalräkenskaperna. Att de svarta inkomsterna kommer med uppnås i NR med i princip följande tre metoder:

1. Explicita tillägg för svart ekonomi görs i vissa branscher i de fall NR har dokumenterad grund för sådana tillägg.
2. Implicit fångst av dold verksamhet finns genom att produktionen i vissa branscher värderas med metoder som gör att visst svart produktionsvärde kommer med indirekt.
3. Differensberäkningar mellan inkomstanvändning och redovisade inkomster varigenom man kan sluta sig till storleken på resterande dolda inkomster i form av en klumpsumma (men strukturen går inte att säga något om).

De olika typerna av tillägg beskrivs nedan.

Punkt 1. Explicita tillägg i drygt ett tiotal branscher

För att kunna göra explicita tillägg till produktionsvärdet i olika branscher måste finnas någon typ av underbyggd dokumenterad grund att luta sig mot. Tilläggen får inte bygga på rena gissningar. Tabellen nedan visar i vilka branscher explicita tillägg görs i NR. Tabellen är hämtad ur Tengblads bilaga ”Den svarta ekonomin” till betänkandet ”Utveckling och förbättring av den ekonomiska statistiken” (SOU 2002:118, bilaga 8) och visar de explicita tillägg till produktionsvärdet som gjordes år 1996. Tilläggen uppgick detta år till drygt 27 mdkr vilket motsvarar över 4,5 procent av förädlingsvärdet för dessa branscher (1,5% av BNP).

¹⁰ Företag med 50 eller fler anställda per arbetsställe.

Tabell 10 Explicita tillägg för svart ekonomi i vissa branscher år 1996

Verksamhet	Förädlingsvärde			Därav svarta löner
	Vit sektor	Svart sektor	Vit+Svart sektor	
Jordbruk	13 310	904	14 214	318
Skogsbruk	22 768	2 124	24 892	139
Industri	352 062	1 022	353 084	972
Byggnadsverksamhet	63 099	7 339	70 438	2 187
Bilreparationer	4 400	1 576	5 976	2 390
Restauranger	18 818	3 633	22 451	728
Taxi	4 310	1 024	5 334	170
Åkerier	20 057	3 769	23 826	476
Konsulter m.m.	48 962	2 065	51 027	859
Städning	17 111	933	18 044	292
Spel	14 164	994	15 158	649
Frisörer	3 353	1 791	5 144	395
Övriga branscher				2 045
Summa	582 414	27 174	609 588	11 620
Andel av förädlingsvärdet i dessa branscher		4,7%		

1) Det explicita tillägget avser de privata småhusen

Källa: SOU 2002:118. Bilaga 8. Åke Tengblad. Den svarta ekonomin

Det explicita tillägget för byggnadsverksamhet avser arbeten på privata småhus. Tillägget för frisörbranschen är explicit beräknat som skillnaden mellan de uppgifter som finns i undersökningarna av hushållens utgifter (urval av hushåll som för kassabok över sina utgifter) och produktionsvärdena för frisörbranschen i företagsstatistiken. För övriga branscher baseras tilläggen på bearbetning av RRV:s svartarbetsundersökning för 1997. Att kvantifiera dolt produktionsvärde från RRV-undersökningen är emellertid svårt, varför storleken på de gjorda tilläggen har måst baseras även på analys av tillgångs- och användningstabellerna.

Punkt 2. Implicit fångst av svart sektors produktionsvärde i vissa branscher

För jordbruk, skogsbruk, fiske och byggnadsverksamhet använder NR inte företagsstatistiken i produktionsberäkningarna utan går på andra typer av källor.

Produktionen i jordbruket bygger på kalkyler som Jordbruksverket gör utifrån information om användningen av olika slags jordbruksprodukter inom industrin och hos andra konsumenter. Det svenska jordbruket betraktas som ett enda företag s.k. "national farm". (Ett schablonmässigt tillägg på ca 1 mdkr har gjorts till produktionsvärdet för att täcka intäkter från diverse verksamheter inklusive "svart" verksamhet).

Skogsbrukets produktion av växande skog utgörs av en kalkylmodell där tillväxten skattas med hjälp av provytor där volymtillväxten räknas fram i kubikmeter och multipliceras med ett rotpostpris.

Byggnadsverksamhet (SNI45) beräknas från användningssidan som summan av investeringar och reparationer av byggnader och anläggningar. Statistiken bygger bl.a. på uppgifter som SCB:s industriprogram samlar in via ett frågeformulär till ett urval av företag. Urvalet är stratifierat på 17 delbranscher inom SNI45 med uppdelning på storlek (efter antal anställda). Den metod som används för skattning av byggnadsverksamheten gör att det kan "antas att en bety-

dande del av dold verksamhet kommer med implicit” (citat Tengblad). Det explicita tillägg som görs i byggnadsverksamheten (1996 ca 7 mdkr, se tabell ovan) avser arbeten på ägarbebodda bostäder.

Punkt 3. Resterande residual i hushållssektorns inkomster i form av sammansatt förvärsinkomst för personliga företag

BNP beräknad från användningssidan kan som framgått ovan antas fånga upp även den svarta sektorn. BNP från inkomstsidan ska i princip stämma överens med BNP från användningssidan. Men när man summerar ingående beloppsmässigt kända komponenter ”saknas” som framgår av tabellen nedan 91 mdkr hänförligt till hushållssektorn (avseende 1999) för att man ska nå upp till beräknad nivå.

Tabell 11 Beräkning av svart sammansatt förvärsinkomst år 1999, mdkr

A	BNP till marknadspris (från användningssidan)	2 079
	<i>Delkomponenter:</i>	
	Kapitalförslitning	282
	Produktionsskatter	395
	Avgår subventioner	-50
	Deklarerade löner	839
	Svarta löner (explicit tillägg)	13
	Kollektiva avgifter	254
B	<i>Delsumma</i>	<i>1 733</i>
C = A minus B	Residual = "Driftsöverskott, netto, totalt alla sektorer"	346
	<i>varav:</i>	
	Driftsöverskott företag	167
	Driftsöverskott offentlig sektor	-1
	Driftsöverskott ägarbebodda bostäder	56
D	<i>Delsumma</i>	<i>221</i>
E = C minus D	Resterande residual = "sammansatt förvärsinkomst"	125
	<i>dvs. driftsöverskott för personliga företag</i>	
	<i>varav</i>	
F	* deklarerad vit inkomst (enligt taxeringen korrigerat att motsvara NR:s begrepp)	33
G = E minus F	* svart sammansatt förvärsinkomst	91
	Summa svarta inkomster	104

Källa: Beräkningsrutiner för nationalräkenskaperna. SOU 2002:118 Bilaga 3, sid.102.

Den residualt framräknade svarta sammansatta förvärsinkomsten på 91 mdkr består av

- inkomster hos *registrerade personliga företag* som är underrapporterade eller felredovisade som annan kostnad
- inkomster i *oregistrerade personliga företag* (inklusive extraknäck; har man ingen arbetsgivare så är man i NR:s mening att betrakta som ett personligt företag även om man bara har påhugg ett par timmar).

I anslutning till tabellen ovan kan observeras det faktum att svarta löner och svart sammansatt förvärsinkomst är beroende av varandra. Om de svarta lönerna är underskattade så överskattas svart sammansatt inkomst. Skulle man i tabellen ovan ha lagt ut svarta löner med 23 mdkr (istället för 13 mdkr) så skulle den residualt beräknade svarta sammansatta förvärsinkomsten blivit 81 mdkr (istället för 91 mdkr).

5.3 Jämförelse mellan NR:s och Skatteverkets inkomstbegrepp

När vi i Skatteverkets svartarbetskartläggning mer i detalj studerar förhållandena vitt/svart arbete används de beteckningar som Skatteverket har för ersättningar för utfört arbete. För *anställdas löner* är begreppen i NR och i skattesammanhang på det hela taget likartade. NR utgår från kontrolluppgifterna som arbetsgivarna lämnat över anställdas löner till Skatteverket och gör, för att få en anpassning till NR:s begrepp, vissa tillägg och avdrag som har att göra med avgränsningar, omklassificeringar och undertäckning. För *fysiska näringsidkare* använder Skatteverket begreppet *inkomst av näringsverksamhet*. I NR motsvaras detta av den del av driftöverskottet som är hänförlig till *registrerade personliga företags sammansatta förvärvsinkomst som är vitt redovisad*. I tabellen nedan har korrigering gjorts för olikheter i definition mellan inkomsttaxeringens och NR:s begrepp. Inkomsttaxeringens begrepp är noterat efter avdrag för egenföretagarnas egenavgifter till socialförsäkring och räntekostnader i den egna rörelsen. Dessa poster läggs till för att få motsvarigheten till NR:s sammansatta förvärvsinkomst (NR hämtar dessa poster från Försäkringskassan och från SCB:s kreditmarknadsstatistik).

Tabell 12 Inkomst för personliga företag i enlighet med inkomsttaxeringens begrepp "inkomst av näringsverksamhet" och NR:s begrepp "sammansatt förvärvsinkomst". 1999

Inkomstbegrepp	mdkr
Sammansatt förvärvsinkomst för personliga företag residualt beräknad enligt NR	124,6
varav öppet redovisad enligt taxeringen justerat för olikheter i inkomstbegrepp:	
Taxerad inkomst av näringsverksamhet enligt inkomsttaxeringens begrepp	22,5
Korr till NR-begrepp: Tillägg för låneräntor avdragna i den egna rörelsen ¹	+6,7
Korr till NR-begrepp: Tillägg för egenavgifter	+4,2
Korr till NR-begrepp: Sjukpenning	-1,0
Korr till NR-begrepp: Hobbyverksamhet	+0,9
Taxerad inkomst korrigerad för räntekostnader, egenavgifter m.=	33,3
NR:s begrepp för sammansatt förvärvsinkomst hos personliga företag	
Differens mellan beräknad och taxerad sammansatt förvärvsinkomst	91,3
"svart sammansatt förvärvsinkomst"	

1) Att betala räntor betraktas inte som en produktionskostnad i NR. Det behandlas som transfereringar.
 Källa: Beräkningsrutiner för nationalräkenskaperna. SOU 2002:118 Bilaga 3, sid.103.

SCB gör sedan ett antal år tillbaka jämförelser över hushållens inkomster enligt inkomststatistikens och NR:s begrepp. Tabellen nedan visar skillnaderna mellan de båda begreppen och hur stor del som hänförs till svarta löner respektive till sammansatt förvärvsinkomst. Inkomststatistikens begrepp är i princip desamma som används av Skatteverket när skatterna fastställs och inkluderar således inte svarta inkomster. Skillnader mellan inkomststatistikens och NR:s begrepp, som inte har att göra med svartarbete, kommenterar vi inte vidare här utan hänvisar till Bilaga 1 med SCB:s detaljerade genomgång. De svarta inkomsterna som ingår i NR har under perioden 1998-2000 legat kring 5% av BNP eller kring 10% av förvärvsinkomsterna. Relateras de svarta förvärvsinkomsterna till enbart näringslivets förvärvsinkomster blir andelen svarta inkomster kring 13%.

Tabell 13 Hushållssektorns förvärvsinkomster enligt NR och enligt inkomststatistiken

	År 1998	År 1999	År 2000	År 2001	År 2002
Löneinkomster:					
Enligt NR	803	849	907	960	990
Enligt inkomststatistiken	778	822	877	928	960
Differens	24	28	31	31	31
varav svarta löner	13	13	14	14	15
övriga skillnader i definitioner och avgränsningar	12	15	17	18	16
Sammansatt förvärvsinkomst/ Diftsöverskott/Näringsverksamhet:					
Summa driftsöverskott enligt NR	178	181	183	207	216
Näringsinkomst enligt inkomststatistiken	26	28	31	32	33
Differens	151	153	153	175	183
varav svart sammansatt förvärvsinkomst	87	91	94	101	103
driftsöverskott egnahem och fritidshus ¹⁾	58	56	57	68	71
diff övriga skillnader	7	5	2	6	9
Summa svarta förvärvsinkomster	100	104	108	114	118
BNP	1 972	2 077	2 195	2 269	2 353
Förvärvsinkomst	980	1 030	1 091	1 166	1 206
Förvärvsinkomst exkl. offentlig sektor	743	781	841	906	932
Svarta inkomster som:					
* andel av BNP	5,0%	5,0%	4,9%	5,0%	5,0%
* andel av förvärvsinkomsten	10,2%	10,1%	9,9%	9,8%	9,8%
* andel av förvärvsinkomst exkl. offentlig sektor	13,4%	13,4%	12,8%	12,6%	12,6%

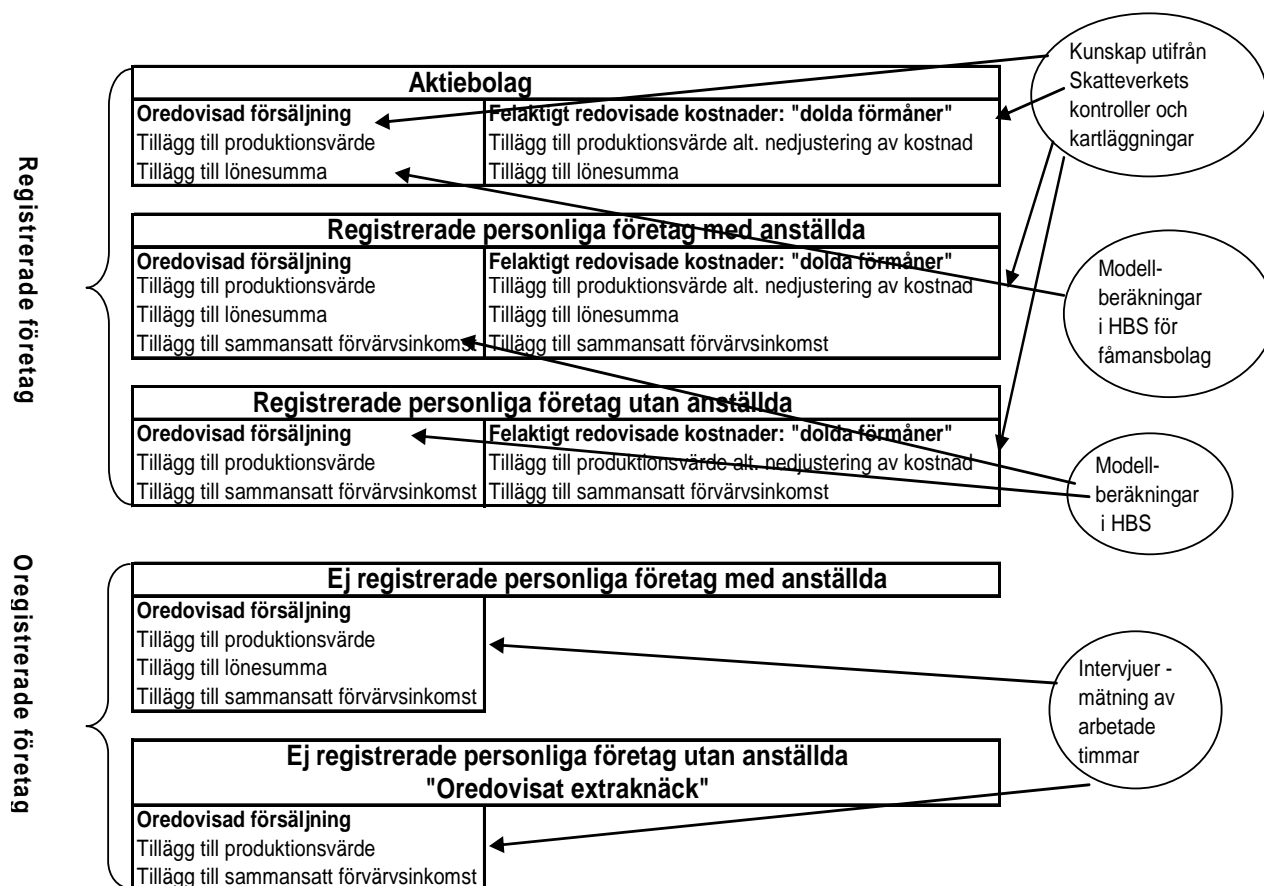
1) Egnahemsägare betraktas i NR som producenter av bostadstjänster och ett beräknat produktionsvärde för egenproducerade bostadstjänster läggs in i BNP (från produktionssidan) med en korresponderande beräkning av ett driftsöverskott bland inkomsterna (BNP från inkomstsidan). Anledningen till behandlingen är att underlätta internationella jämförelser eftersom bostadsstrukturen kan variera mycket mellan olika länder.

Källa: SCB. Jämförelse av disponibel inkomst i NR och inkomststatistiken

6 Klassificeringar av svartarbete och tänkbara mätmetoder

Ekonomisk verksamhet i näringslivet har enligt NR alltid sin utgångspunkt i företag. Företagen är av två typer – dels aktieföretag m.m. dels personliga företag. För att få bättre grepp om hur förekomsten av svartarbete påverkar NR:s beräkningar av produktionsvärden, löner och personliga företagens förvärvsinkomst föreslår Tengblad (SOU 2002:118. Bilaga 8) att man klassificerar svartarbetet utifrån företagstyp och hur finansieringen av svartarbetet sker. Översikten nedan sammanfattar den uppdelning av svartarbetet i grupper och de metoder Tengblad föreslår för att åstadkomma skattningar.

Översikt 2 Klassificering av svarta inkomster samt tänkbara mätmetoder

Företagen delas upp i registrerade och oregistrerade företag.

De registrerade företagen

Genomgången är för registrerade företag tänkt att ske branschvis. De registrerade företagen delas upp i aktiebolag och personliga företag med och utan anställda. Pengar till finansieringen av svartarbetet i dessa företag åstadkoms antingen genom att försäljningsinkomster hålls utanför bokföringen eller genom att kostnader felredovisas i bokföringen (fingerade fakturor, felaktigt bokförda förmåner). Eftersom felet kan antas ha olika karaktär i olika företag bör aktiebolagen också delas upp efter storlek. Beroende på vilken finansieringsmetod som använts för att betala svart lön och svart sammansatt förvärsinkomst får NR antingen korrigera produktionsvärdet genom tillägg eller justera insatskostnaderna. Den skattningsmetod Tengblad föreslår är att använda den kunskap som Skatteverket har genom de kontroller och kartläggningar som görs. För ägare till fåmansbolag och för personliga företag kan också användas modellbaserade beräkningar som bygger på jämförelser mellan inkomster och utgifter i de av SCB genomförda hushållsbudget-undersökningarna (HBS/HUT).

De oregistrerade företagen

Skulle man lyckas få tillförlitliga värden i kartläggningen av svartarbetet i de registrerade företagen så skulle den del som avser de oregistrerade företagen kunna räknas fram residualt mot NR:s totalberäkning. Intervjuundersökningarna av den typ RRV gjorde i Sverige 1997 där man försöker skatta antalet svart arbetade timmar kan vara en metod. Problemet med intervjuerna är att det inte går att renodla just det svartarbete som sker i oregistrerade företag. Det kommer med delar av de svarta lönerna även i de registrerade företagen (däremot torde

intervjumetoden inte fånga in de svarta inkomster som tillfaller ägare av ett bolag eller ett personligt företag).

Slutsatser kring olika metoder att mäta svarta ekonomin

Det är inte enkelt att mäta den svarta ekonomin och det finns inte en ensam heltäckande metod som kan ge svar på allt. Följande citat från Tengblad sammanfattar det pussel det är fråga om:

”Ingen av dessa metoder kan antas var för sig ge en bra bild av svart ekonomi utan de måste användas var och en på sitt område och helst utformas så att de kompletterar varandra. Detta är sannolikt förenat med många problem. De måste dessutom anlitas med insikten att en målsättning att erhålla beräkningar som är lika ”heltäckande” som i NR inte är realistisk. Det gäller snarare att söka erhålla information som kan vara underlag för modellbaserade justeringar av uppgifterna i den ekonomiska statistiken. Att sådana beräkningar kan accepteras beror på att alternativet snarast är överslagsmässiga metoder av den typ som använts i NR. Målsättningen bör i första hand vara att genom en kombination av de anförda strategierna få till stånd en mer explicit redovisning av svart ekonomi så att man erhåller tillförlitliga benchmarks.”

Bilaga: SCB:s jämförelse av faktorinkomster i nationalräkenskaperna (NR) och i inkomststatistiken. Exempel för år 2000

Miljoner kr

Faktorinkomst

I Löneinkomster

- 1 Kontant bruttolön enligt kontrolluppgifter
- 2 Differens mellan deklaration och kontrolluppgifter
- 3 Lön från utlandet
- 4 Lönegaranti
- 5 Förmåner enligt kontrolluppgifter
- 6 Kostnadsersättning utan motsvarande kostnader
- 7 Korrigering för flygbolag
- 8 **Summa löneinkomst, inkomststatistiken**
- 9 Svarta löner
- 10 Tillägg, bilförmåner
- 11 Inkomster från handelsbolag
- 12 Hyra personaldatorer
- 13 Lön till utlandet enligt kontrolluppgifter
- 14 Ersättning till idrottsutövare
- 15 Värnpliktslön
- 16 Militär mathållning
- 17 **Summa löner, NR**

II Sammansatt förvärvsink./Driftsöverskott/Näringsverks.

- 1 Deklarerade inkomster
- 2 Svart sammansatt förvärvsinkomst
- 3 Inkomst från näringsverksamhet av enskild firma
- 4 Inkomst från hobbyverksamhet m.m.
- 5 Sjukpenning till näringsidkare
- 6 Driftsöverskott, ägarbebodda bostäder
- 7 **Summa driftsöverskott, NR**
- 8 Inkomster från handelsbolag
- 9 **Summa näringsinkomst, inkomststatistiken**

III Kapitalinkomster

- 1 Ränteinkomster
- 2 Aktieutdelningar
- 3 Räntor, värdepapper
- 4 Differens, deklaration av kontrolluppgifter
- 5 **Jämförelse NR - inkomststatistiken**
- 6 Uthyrning av privatbostad
- 7 Positiv räntefördelning
- 8 Realisationsvinst
- 9 **Summa kapitalinkomster, inkomststatistiken**
- 10 Avkastning, premieobligationer
- 11 Kapitalinkomst tillräknad försäkringstagarna, brutto
- 12 Arrendeinkomster, kommuner
- 13 **Summa kapitalinkomster, NR**
- 14 Arrendeutgifter, kommuner
- 15 Ränteutgifter inkl. räntebidrag
- 16 Studielänsräntor
- 17 **Summa kapitalinkomster, netto, NR**

IV Vissa ersättningar från fåmansföretag m.m.

Summa faktorinkomst (I+II+III+IV)

NR exkl HIO	Inkomststatistiken	Differens
		0
866 793	863 453	3 340
	712	-712
2 808		2 808
-974		-974
12 388	12 262	126
	216	-216
555		555
881 570	876 643	4 927
13 591		13 591
1 458		1 458
5 890		5 890
5 376		5 376
-1 665		-1 665
287		287
802		802
160		160
907 469		30 826
32 383		32 383
94 463		
	24 653	-24 653
	1 016	-1 016
	-1 030	1 030
56 560		56 560
183 406	24 639	158 767
	5 890	-5 890
	30 529	152 877
7 113	7 186	-73
14 561	15 218	-657
3 335	2 467	868
	11 083	-11 083
25 009	35 953	-10 944
	1 135	-1 135
	5 116	-5 116
	129 485	-129 485
	171 689	-171 689
2 263		2 263
54 734		54 734
70		70
82 076		
-1 885		-1 885
-59 794		-59 794
-3 608		-3 608
16 789		-154 900
	5 367	-5 367
1 107 664	1 084 228	23 436

Radkommentarer till jämförelsen av hushållens disponibla inkomster i nationalräkenskaperna och inkomststatistiken 2000

Sammanjämkning till variabelgrupper har skett för att möjliggöra jämförelse mellan olika inkomster och transfereringar.

Faktorinkomst, löner

I 1 Kontant bruttolön enligt kontrolluppgifter

Här ingår i huvudsak sådan ersättning som arbetsgivaren/utbetalaren ska betala arbetsgivaravgift för. Vissa skattepliktiga kontanta ersättningar, för vilka arbetsgivaravgifter inte betalas, redovisas som kontant lön. Detta gäller kontant bruttolön som under året inte uppgått till 1 000 kr per mottagare och lön till personer som vid årets ingång fyllt 65 år. För dem som fyllt 65 år betalas särskild löneskatt. Ersättning för endagsförrättningar, dvs. tjänsteresor som inte varit förenade med övernattning, "endagstraktamente", anses som lön. Detsamma gäller för traktamenten och ersättningar för resa med egen bil i tjänsten som överstiger avdragsgilla schablonbelopp. Sjuklön som betalas ut via arbetsgivaren redovisas också här. Ersättning för resor mellan bostad och arbetsplats jämställs i normalfallet med kontant lön. Avgångsvederlag, som utbetalas av arbetsgivare på grund av anställnings upphörande, redovisas här liksom utbetalning av medel från semesterkassor. Förmåner som uppstår vid tilldelning av värdepapper (företagsledaroptioner och personaloptioner) som anknyter till ett anställningsförhållande, och som arbetsinkomstbeskattas, räknas som kontant ersättning. Summan av ovanstående komponenter redovisas i kontrolluppgifterna och värdet ingår i sin helhet i lönesummeberäkningarna.

I 2 Differens, deklaration av kontrolluppgifter

Inkomststatistiken: Löneinkomsten enligt rad 1 mäts som det deklarerade beloppet som utgörs av kontant bruttolön enligt kontrolluppgifterna. I regel är det deklarerade beloppet högre än det som återfinns i kontrolluppgiften.

I 3 Lön från utlandet

NR: Ett tillägg görs för de svenska hushållens löneinkomster från utländska producenter utifrån Riksbankens uppgifter. Under förutsättning att den utländska ersättningen är skattepliktig i Sverige men inte återfinns i kontrolluppgifterna kan denna lön normalt återfinnas i inkomststatistiken under avsnitt I rad 2 som lön utöver kontrolluppgifter.

I 4 Lönegaranti

NR: Utbetalda löner med anledning av den statliga lönegarantin vid konkurser enligt lönegarantilagen (1992:497) ingår i kontrolluppgifterna som löneutbetalningar från statliga myndigheter. Då garantin finansieras genom en lagstadgad socialavgift betraktas i NR dessa utbetalningar som transfereringar till hushållen i form av sociala förmåner, se avsnitt VI rad 12. Därför sker ett avdrag från lönesumman enligt kontrolluppgifterna.

I 5 Förmåner enligt kontrolluppgifter

Här ingår det sammanlagda värdet av andra skattepliktiga förmåner än kontant lön, t.ex. förmån av fri eller delvis fri bil, kost, bostad, semesterbostad, telefon, fria tidningar eller ränteförmån. Förmånerna värderas till marknadsvärdet med avdrag för vad den anställda av sin nettolön har betalat för förmånen.

NR: Förmånernas skattemässiga värde ingår i sin helhet i NR:s löneberäkning. Vad gäller bilförmåner svarar det skattemässiga värdet som fastställdes vid skattereformen 1991 mot nyttjandevärdet. Ändrade regler som följd av politiska beslut har föranlett ett tillägg till det skattemässiga förmånsvärdet 1997 och följande år. Tillägget 2000 uppgick till 1458 miljoner, se avsnitt I rad 10.

I 6 Kostnadsersättning utan motsvarande kostnader

Inkomststatistiken: Kostnadsersättningar som utbetalas av arbetsgivaren är i vissa fall högre än de kostnader för vilka avdrag gjorts.

I 7 Korrigering för flygbolag

NR: Sverige äger tre sjundedelar av flygbolaget SAS, men det motsvaras inte alltid av det lönebegrepp som redovisas i kontrolluppgifterna. Avvikelser mellan kontrolluppgifterna och tre sjundedelar av företagets lönesumma läggs in som en korrigeringspost.

I 9 Svarta löner

NR: All ekonomisk verksamhet i landet skall avspeglas, vilket betyder att även s.k. svarta inkomster skall inkluderas. Det svarta arbetets totala omfattning baseras i huvudsak på inbyggda avstämningsmöjligheter inom NR-systemet, där inkomster och utgifter i princip ska vara lika stora. För bedömning av det svarta arbetets struktur med avseende på bransch m.m. har Riksrevisionsverkets (RRV) utredning av svart arbete avseende 1997 använts i viss utsträckning (RRV 1997:59, 1998:28, 29 och 36 samt en sammanfattning på engelska, RRV 1998:61).

RRV definierar det svarta arbetet som ”det arbete som utförs mot ersättning, men som trots att den skall beskattas inte redovisas till skattemyndigheten”. RRV har använt en kombination av metoder för att belysa det svarta arbetet. För en totalbild har en indirekt beräkningsansats baserad på NR-data tillämpats. Denna har kombinerats med två direkta metoder, dels en kvalitativ, dels en kvantitativ i vilka olika aktörer tillfrågats om sin svarta verksamhet. Den kvantitativa metoden består av drygt 2 200 intervjuer, där de tillfrågade personerna angett om de arbetat svart, hur och inom vilket område arbetet utförts samt omfattningen av och ersättningen för detta. Den kvalitativa studien baseras på djupintervjuer på sex orter i Sverige.

RRV drar följande slutsatser avseende 1997:

- 11 till 14 procent av befolkningen mellan 18 och 74 år arbetade svart
- Det svarta arbetet omfattade minst 160 miljoner årsarbetstimmar
- De individer som arbetat svart:
  - erhöll i genomsnitt 25 000 kr i svart ersättning
  - arbetade i genomsnitt 5 timmar svart i veckan
  - erhöll en genomsnittlig timersättning på 112 kr

Arbetsbyten omfattning ingår ej i studien. Det måste också sägas att syftet med RRV:s studie inte primärt var att ta fram statistik belysande den svarta sektorn.

RRV konstaterar att den svarta verksamhetens relativa tyngdpunkt ligger på mindre företag. Undersökningen har också gett viss information om branschfördelning av svart arbete och fördelning mellan företagare och anställda. Med detta som utgångspunkt har NR gjort en detaljerad fördelning för näringslivet över antalet svarta arbetstimmar branschvis och med uppdelning på företagare och anställda i icke-finansiella företag respektive personliga företag. Enligt beräkningarna utförs då svart arbete i huvudsak inom icke-finansiella företag med 1-9 anställda samt inom samtliga handelsbolag och personliga företag. Inom finansiella företag förekommer i princip inte något svart arbete. Uppgifter i SCB:s företagsdatabas (FDB) har legat till grund för beräkning av andelen anställda i små företag (1-9 anställda).

Den av RRV beräknade timersättningen på 112 kr för 1997 har varierats över åren med genomsnittlig förtjänstutveckling. Baserat på RRV:s beräkningar har NR kalkylerat värdet av svarta löner till 13,6 miljarder 2000.

I 10 Tillägg, bilförmåner

NR: Förmånernas skattemässiga värde ingår i sin helhet i NR:s löneberäkning. Vad gäller bilförmåner svarar det skattemässiga värdet som fastställdes vid skattereformen 1991 mot nyttjandevärdet. Ändrade regler som följd av politiska beslut har föranlett ett tillägg till det skattemässiga förmånsvärdet 1997 och följande år. Tillägget 2000 uppgick till 1 458 miljoner, se avsnitt I rad 5.

I 11 Inkomster från handelsbolag

Inkomststatistiken: Inkomster från handelsbolag ingår i näringsinkomsten.

NR: Enligt de internationella riktlinjerna SNA och ENS bör institutionella enheter, som har fullständig bokföring, självständighet i beslutsfattandet och är självständiga juridiska enheter och marknadsproducenter, föras till företagssektorn. Detta förhållande gäller för de svenska handelsbolagen och kommanditbolagen vilka i SCB:s företagsdatabas (FDB) klassificeras som kvasibolag i sektorn icke-finansiella företag. Enligt SNA och ENS skall arbetsinkomst för ägare till kvasibolag registreras som lön. Samma synsätt avspeglas i de svenska skattereglerna som innebär att i stort sett endast delägares andel i realisationsvinster på fastigheter eller bostadsrätter skall beskattas i inkomstslaget kapital. Övriga inkomster beskattas som förvärvsinkomster. Delägarnas inkomst från handelsbolag klassificeras därför i sin helhet i NR som lön.

I 12 Hyra personaldatorer

NR: Lånedatorer för de anställda med syfte att höja den allmänna datorkompetensen i samhället blev möjligt genom lagstiftning 1997. Arrangemanget föranledde ett tillägg till kontrolluppgifterna fr.o.m. 1998. De anställda bidrar till finansieringen av lånet genom att ett avdrag görs från lönen innan arbetsgivaravgifter och skatt beräknas. Från skatteteknisk synpunkt är det fråga om en sänkning av lönen efter omförhandling. Därigenom motiveras befrielse från förmånsbeskattning. I NR behandlas dock de anställdas hyra av datorutrustning som en transaktion mellan de företag som hyr ut utrustningen och hushållen. Finansieringen sker genom en imputerad löneförmån från arbetsgivaren. I kontrolluppgifterna redovisas lönesummorna efter löneavdrag vilket motiverar ett tillägg fr.o.m. 1998.

Inkomststatistiken: I brist på underlag kan förmånen inte beräknas.

I 13 Lön till utlandet enligt kontrolluppgifter

NR: Löner som inhemska företag betalar till personer som bor i utlandet ingår i NR:s totala lönesumma. För att beräkna de löner som går till svenska hushåll dras löner till utlandet bort.

Inkomststatistiken: Dessa löner hamnar utanför beräkningarna eftersom personer som bor i utlandet inte ingår i populationen.

I 14 Ersättning till idrottsutövare

Inkomststatistiken: Ersättningar till idrottsutövare ingår som en del av ”andra skattepliktiga ersättningar som inte är pensionsgrundande”. Dessa återfinns i IoF som positiv transferering, se avsnitt V rad 24.

NR: Ersättningar till idrottsutövare avser skattebefriade utbetalningar från ideella föreningar med huvudsakligt syfte att främja idrottslig verksamhet och där ersättningen samtidigt understiger ett halvt basbelopp per mottagare och år. Om ersättningen är större redovisas ersättningen som kontant ersättning och förmån.

I 15 Värnpliktslön

Inkomststatistiken: Ersättningar till värnpliktiga återfinns som positiva transfereringar, se avsnitt V rad 26 och 27 och avsnitt VI rad 19.

NR: De värnpliktiga betraktas i NR som anställda i försvaret. Deras ersättning (lön) ingår dock ej i kontrolluppgifterna. Därför görs ett tillägg av värnpliktslöner baserat på den statliga redovisningen enligt Ekonomistyrningsverket (ESV).

I 16 Militär mathållning

Inkomststatistiken: Militär mathållning saknas.

NR: I konsekvens med värnpliktslön behandlas värdet av militär mathållning som en naturförmån för de värnpliktiga. Källa är ESV.

Faktorinkomst, driftsöverskott/näringsinkomst**II 1 Deklarerade inkomster**

NR: Denna post består av summan av företagarinkomsterna i inkomststatistiken (jfr II 3) och inkomst av hobbyverksamhet (jfr II 4) justerade för olikheter i inkomstbegrepp bl.a. sjukpenning (jfr II 5), låneräntor i näringsverksamheten och egenavgifter till sjukförsäkringssystemen.

II 2 Svart sammansatt förvärvsinkomst

NR: Sammansatt förvärvsinkomst för personliga företag i NR är som benämningen antyder ett blandat löne- och vinstbegrepp. Det utgörs av inkomster minus förbrukning minus nettot av produktionsskatter och subventioner. Svart sammansatt förvärvsinkomst utgörs av företagarinkomster som inte är redovisade eller statistiskt belagda. De utgörs av skillnaden mellan hushållens totala inkomster, uppskattade som totala BNP till faktorpris minus summan av de andra sektorernas faktorinkomster, och summan av hushållens löneinkomster (inklusive svarta löner) och deklarerade företagarinkomster (jfr II 1).

II 3 Inkomst från näringsverksamhet av enskild firma

Inkomststatistiken: Inkomsten utgörs av deklarerad inkomst av näringsverksamhet enligt taxeringen - ett nettobegrepp. För att förbättra jämförbarheten har inkomsten från näringsverksamhet delats upp i inkomst från enskild firma respektive handelsbolag (rad 8).

II 4 Inkomst från hobbyverksamhet m.m.

Inkomststatistiken: Inkomster från hobbyverksamhet innebär inkomstgivande verksamhet av varaktig eller tillfällig natur där egenavgifter skall betalas. Exempel på hobbyverksamhet är hemslöjd, trädgårdsodling, djuruppfödning, biodling, kulturell verksamhet och hästsport. Dessutom ingår följande ersättningar:

- ersättning för arbete (vid omvänt likställighetsavtal) som har utförts i Sverige för utländsk arbetsgivare som saknar fast driftställe i Sverige,
- ersättning för utfört arbete för utländsk arbetsgivare i land med vilket Sverige inte har socialförsäkringskonvention och som inte heller är EU-/EES-land,
- arvode eller royalty för enstaka konstnärligt, litterärt, vetenskapligt etc. arbete där inte uppdragsförhållande föreligger,
- forskarstipendium som utges av Europeiska gemenskaperna (Marie Curie-stipendium) och som utbetalas direkt till stipendiaten från utlandet,
- arbetsersättning som understiger 10 000 kr per utbetalare och där utbetalaren är fysisk person eller dödsbo och ersättningen inte är utgift i utbetalarens näringsverksamhet.

II 5 Sjukpenning till näringsidkare

Inkomststatistiken: Näringsinkomsten reduceras med erhållen sjukpenning m.m. som istället återfinns som positiv transferering, avsnitt V rad 17.

II 6 Driftsöverskott, ägarbebodda bostäder

NR: Här avses egna hem och fritidshus i enskild ägo. Från förädlingsvärdet för dessa bostäder, som beräknas inom ramen för NR:s beräkningar av BNP från produktionssidan, dras fastighets-skatt och adderas värdet av övriga subventioner enligt uppgifter från ESV. Kapitalförslitning beräknas i en modell som baseras på uppgifter från fastighetstaxering och fastighetsprisstatistik. I modellen tillämpas en linjär avskrivning på 75 år för egna hem och 65 år för fritidshus. Andelen ägarbebodda bostäder av samtliga i småhus och fritidshus har satts till 93 procent. Andelen baseras på uppgifter från fastighetstaxeringen.

II 8 Inkomster från handelsbolag

NR: Inkomsten från handelsbolag ingår i löneinkomsten, se avsnitt I rad 11.

II 9 Summa näringsinkomst, inkomststatistiken

Inkomststatistiken: Begreppet är ett taxeringsmässigt begrepp i inkomst- och förmögenhetsstatistiken (IoF). I undersökningen hushållens ekonomi (HEK) förfinas företagarkinkomsten med hjälp av information från standardiserade räkenskapsutdrag (SRU). Hänsyn tas till underskott av näringsverksamhet. Tidigare underskott som reducerat årets överskott återförs. Dessutom återförs pensionssparande och resor till och från arbetsplatsen som också påverkat resultatet.

Abstract

En skattning av svarta arbetsinkomster baserad på Skatteverkets revisionsresultat – revisionsmetoden

Bakgrund

Med "skattefel" avses alla avvikelser i förhållande till en teoretiskt beräknad skatt enligt lagens bokstav till följd av både avsiktliga och oavsiktliga fel. Skatteverket har tidigare gjort bedömningen att skattefelet motsvarar 9 procent av den teoretiskt riktiga skatten. Uppemot 2/3 av detta skattefel beräknas härröra från svartarbete. De svarta arbetsinkomsterna (inte skatt på dessa) uppskattas av Statistiska Centralbyrån (SCB) i de svenska nationalräkenskaper (NR) uppgå till 5 procent av BNP, vilket innebär i storleksordningen 115-120 mdkr (2002 års nivå). Skattningen visar omfattningen men ger därutöver inga ledtrådar till strukturen såsom förekomsten av dolda arbetsinkomster i olika företagsstorlekar, branscher m.m.

Att mäta dold ekonomi är som att lägga ett pussel med resultat som kommer fram med olika angreppssätt. I en handbok från 2002 rekommenderar OECD att länderna i jakten på skattningar av strukturen i den dolda ekonomin bl.a. kan använda sig av resultatet av de revisioner skatteförvaltningarna utför. Några länder använder redan metoden. Metoden att använda skatterevisioner för att skatta svarta arbetsinkomster har inte tidigare använts i Sverige.

Revisionsmetoden

I denna bilaga redovisas en skattning av svartarbetets omfattning baserat på Skatteverkets revisioner avseende inkomstskatt. För att få tillräckligt med observationer används resultatet från revisioner under en period av åtta år (från 1995 till våren 2003). I ett försök att motverka inverkan av att revisionsurvalet inte är slumpmässigt stratifieras observationerna ingående efter företagstyp (8 grupper), företagsstorlek (3 grupper) och bransch (25 grupper). Av samma skäl baseras skattningen endast på 90 procent av revisionerna för de mindre företagen. Efter sortering efter ändringarnas storlek har vi för de mindre företagen tagit bort fem procent av de högsta och fem procent av de lägsta ändringarna. Eftersom det är svartarbetet, dvs. dolda *arbetsinkomster*, vi vill mäta omfattar kalkylen bara förslag till ändringar som avser *lön vid anställning* och *inkomst av näringsverksamhet hos fysiska personer*.

Resultat

Uppvikttat representerar skattningen av de dolda arbetsinkomsterna 770 000 aktiva företag (inkl. offentlig sektor, ideella föreningar m.m.) med en totalt redovisad vit arbetsinkomst på 997 mdkr. Av företagen saknar 101 000 branschkod. Företagen utan branschkod är dock små och arbetsinkomsten för dem utgör bara 10 mdkr. Skattningar av det slag vi gjort försvåras dock och osäkerheten blir större när det inte går att föra företagen till en specifik bransch.

Vår räkneövning resulterar i en skattning av de dolda arbetsinkomsterna på totalt ca 71 mdkr:

	Vit arbetsinkomst		Skattad dold arbetsinkomst	
	mdkr	andel	mdkr	andel
Småföretag; lönesumma under 1 mnkr	87	9%	59,8	85%
Aktiebolag med lönesumma 1-5 mnkr	100	10%	7,9	11%
Större aktiebolag samt övriga sektorer	810	81%	3,0	4%
Summa	997	100%	70,6	100%

Från denna kalkyl bör egentligen räknas bort den del av de dolda arbetsinkomsterna som faktiskt reviderats fram – de är inte längre dolda. Men denna del är förhållandevis liten. För den period vi studerat har genomförda revisioner med inriktning mot inkomstskatt reducerat de dolda arbetsinkomsterna med i genomsnitt 1 mdkr per år fördelat på 0,65 mdkr avseende inkomst av tjänst och 0,35 mdkr avseende inkomst av näringsverksamhet för fysiska personer och handelsbolag.

Kalkylen indikerar en stark koncentration av de dolda arbetsinkomsterna (DAI) till småföretagen:

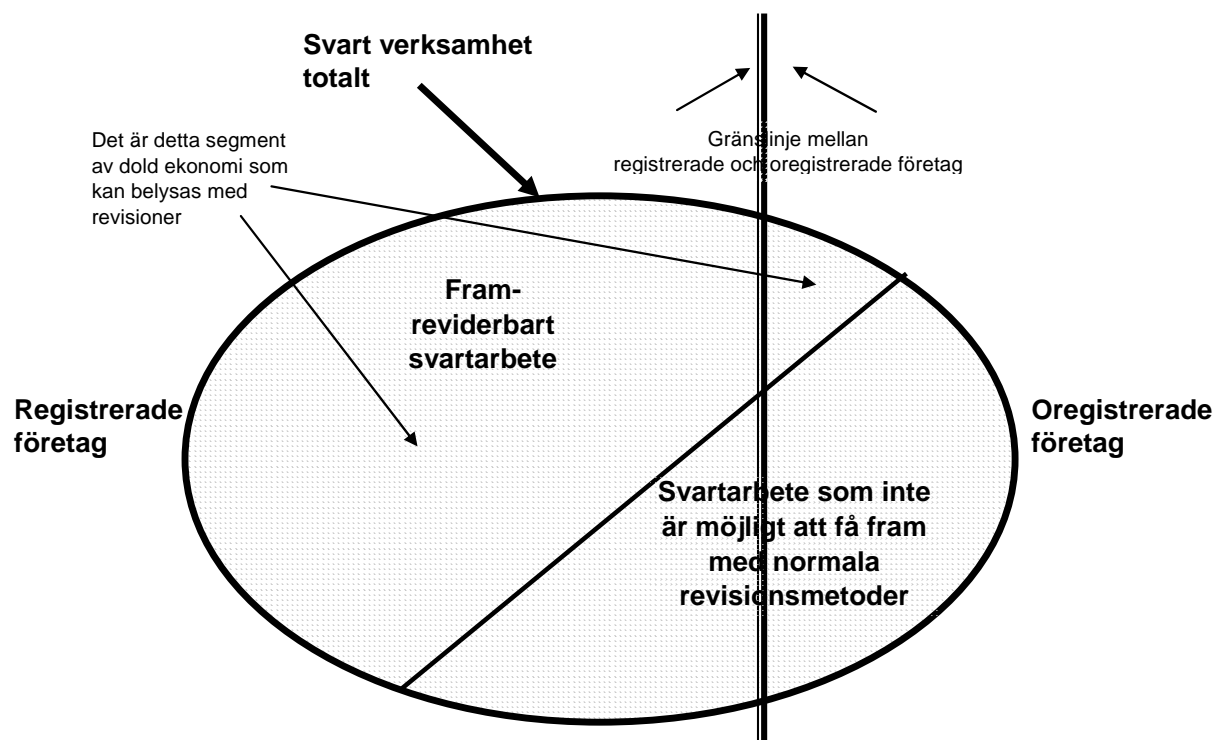
- Egenföretagare och bolag med lönesumma under 1 mnkr svarar för 9 procent av de vitt redovisade arbetsinkomsterna och för hela 85 procent av kalkylerade DAI.
- De halvstora aktiebolagen (med lönesumma 1-5 mnkr) svarar för 10 procent av de vitt redovisade arbetsinkomsterna och för 11 procent av kalkylerade DAI.
- Aktiebolag med lönesumma över 5 mnkr samt övriga sektorer har 81 procent av de vita arbetsinkomsterna och svarar för 4 procent av beräknade DAI.

Skattningen av de dolda arbetsinkomsterna har även bearbetats uppdelat på 25 branscher. Branscherna är mycket olika stora. Med den branschindelning som använts är de dolda inkomsterna i absoluta tal (räknat i kronor) störst i stora branscher som uthyrnings- och företagservicefirmor (13,9 mdkr), detaljhandel (8,1 mdkr) och byggindustri (6,2 mdkr).

Kalkyler har också gjorts av de dolda inkomsterna relativt sett dvs. som påslag på vitt redovisad arbetsinkomst. I toppen med dolda arbetsinkomster på över 15 procent ligger fiske, jordbruk och skogsbruk, restauranger, hårfrisörer, taxi, bilservice, lokalvård och övriga personliga tjänster. I en mellangrupp med svarta arbetsinkomster på mellan 5-15 procent finns utbildnings, hälso- och sjukvårdsföretag (exkl. offentlig sektor), byggindustri, uthyrnings- och företagservicefirmor, vägtransporter, livsmedelsbutiker, handel och hotell, camping. Mycket små svarta inkomster – under 2 procent - finns i tillverkningsindustri, gruvor, kreditinstitut, avfallshantering, elverk m.m. Resultatet av kalkylen är intressant så till vida att det i stor utsträckning bekräftar den allmänna uppfattningen om fusket i olika branscher.

Andelen svart arbete och inslaget av småföretag i branscherna förefaller följas åt. Korrelationen är hela 0,86 vilket innebär ett mycket starkt positivt samband mellan inslaget av småföretag i branschen och förekomst av svarta arbetsinkomster.

Skattningen av de dolda arbetsinkomsterna med revisioner som underlag kan sägas ge en indikation på de dolda arbetsinkomster som går att belägga med de metoder och kontrollunderlag Skatteverket har idag. Kalkylen fångar främst upp dolda arbetsinkomster i registrerade företag även om något lite av oregistrerade företag torde komma med.

Resultaten vi ser för olika företagsstorlekar och branscher är bara en indikation på vad revisionsinstrumentet förmår att ta fram av de svarta arbetsinkomsterna. Hur det faktiskt förhåller sig om man till detta lägger dolda arbetsinkomster, som inte kan beläggas med normala revisionsmetoder, kan relationerna mellan olika branscher förskjutas i förhållande till den bild som tecknats ovan.

Verkar resultatet 71 mdkr rimligt? Vi är medvetna om att det finns olika faktorer som påverkar skattningen och som drar åt olika håll. Om effekten av faktorerna sammantaget sett tenderar leda till över- eller underskattning har vi svårt att bedöma. Ett sätt att bedöma kalkylresultatet 71 mdkr är att placera in det i perspektiv av andra skattningar som gjorts. Den mest heläckande skattningen av de dolda arbetsinkomsterna är den som framkommer i nationalräkenskaperna och som för år 2002 innebär i storleksordningen 115-120 mdkr i svarta inkomster. Drar vi bort vår kalkyl av dolda arbetsinkomster som går att revidera fram – 71 mdkr – återstår 45-50 mdkr. Dessa 45-50 mdkr skulle då bestå av svarta inkomster som Skatteverket med dagens metoder har svårt att belägga i registrerade och oregistrerade företag bl.a. extraknäck och liknande som utförs direkt åt hushållen.

Ett av syftena med kalkylen har varit att söka stöd för storleksordningen på NR:s skattning av de dolda arbetsinkomsterna (5 procent av BNP). I perspektiv av den genomgång vi gjort finns inget som talar för att nivån på NR:s skattning skulle ligga fel. Den förefaller på det hela taget rimlig.

Med eller inte i bokföringen?

I vilken utsträckning skapas finansiellt utrymme för utbetalning av svarta ersättningar genom att hålla intäkter utanför bokföringen? I vilken utsträckning finns de svarta ersättningarna med bland utgifterna i företagsbokföringen men är felkonterade under andra kostnadsslag? Den revisionsstatistik vi använt är inte upplagd på sådant sätt att det går att uttala sig om detta. Det finns dock vissa spridda iakttagelser i samband med andra kartläggningar Skatteverket gjort. För de mindre företagen pekar kartläggningarna på en mixad finansiering med inslag av såväl undanhållna intäkter som insmugna privata kostnader i bokföringen. För aktiebolag med en lönesumma under 1 mnkr gör vi bedömningen att minst en tredjedel av de svarta ersättningarna finns med i företagsbokföringen. I större företag är det svårare att hålla intäkter dolda vid sidan av varför det sannolikt förhåller sig så att de dolda arbetsinkomsterna i högre grad finns med i företagsbokföringen, men att man inte redovisar dem som kontant lön eller löneförmån.

Sett över en lång tid verkar svartarbetet på det hela taget ha varit oförändrat

Utifrån det resultatet kan man reflektera över vilken betydelse branschförskjutningar haft för svartarbetets utveckling. Under 1950-, 1960- och 1970-talet byggdes den offentliga sektorn ut. Under 1980- och 1990-talet har skett en förskjutning av nedlagda arbetstimmar från varu- till tjänsteproduktion. De dolda arbetsinkomsterna är små i offentlig sektor.

Om den svarta sektorn räknat som andel av BNP under denna tid varit oförändrad innebär detta att de svarta ersättningarna i näringslivet relativt sett ökat. Sannolikt är det en ökad tjänsteproduktion, som är mer svårkontrollerad, som bidragit till denna utveckling. Men det är inte bara förskjutningar mellan sektorer och branscher som påverkar hur svartarbetet utvecklas. Det har skett en rad andra strukturella förändringar som kan antas vara av betydelse för den faktiska utvecklingen. Arbetskraften har en annan sammansättning än för 30 år sedan - högre utbildning, fler kvinnor, annan ålderssammansättning. Skatteverkets kontrollinstrument har utvecklats. Skatternas nivåer och utformning har ändrats liksom de offentliga socialförsäkringssystemen - skattekilrar och tröskeleffekter är annorlunda.

Det finns en diskussion kring huruvida sänkta skatter kan påverka benägenheten till svart arbete. Resultaten ger inte svar på den frågan utan resultaten tyder mer på att arbetsinkomster döljs där de går att dölja på sådant sätt att risken för upptäckt är liten. Detta är enklare i små företag med få inblandade och mindre risk för skattekontroll i form av revision. Stora företag måste institutionalisera sina rutiner vilket innebär att de har svårare att dölja inkomster för att betala svarta arbetsersättningar. Vill man minska svartarbetet är åtgärder som syftar till att öka upptäcktsrisken viktiga liksom påverkan av allmänhetens attityder till att utföra och köpa svartarbete. Detta gäller oavsett nivån på skattekilarna.

Innehåll:

1	Bakgrund	287
2	Statistiskt underlag och genomförande av revisionsmetoden	290
3	Resultatet av räkneövningen	294
	3.1 Översiktligt.....	294
	3.2 Mer om företagsstorlekar	297
	3.3 Skattningens branschfördelning	299
	3.4 Revisionsverksamhetens inriktning och profilen på de dolda arbetsinkomsterna	306
	3.5 Några reflektioner över effekterna av senaste halvseklets branschförskjutningar	310
4	Värdering av resultatet	313
5	Finansieringen av de dolda inkomsterna.....	315
6	Kan och bör skattningen upprepas i framtiden?.....	318

Bilaga 9:1. Indelning av företagen i grupper samt gruppernas matchning mot statistiken i gamla revisionsregistret

Bilaga 9:2. Resultatet av skattningen med uppdelning på företagsgrupp, företagsstorlek och bransch

Bilaga 9:3. Hår-, skönhets- och kroppsvård. Ledtrådar till svarta inkomster via kartläggning av hushållens utgifter

1 Bakgrund

Uppemot 2/3 av det s.k. skattefelet bedöms härröra från svartarbete. De svarta inkomsterna uppskattas av Statistiska Centralbyrån (SCB) i de svenska nationalräkenskaperna (NR) till 5 procent av BNP vilket innebär i storleksordningen 115-120 mdkr (2002 års nivå). Skattningen ger inga ledtrådar till förekomsten av dolda arbetsinkomster i olika branscher, storlek på företag m.m. Det vore värdefullt om det gick att få stöd för storleksordningen på de svarta inkomsterna utifrån skattningar med andra metoder. För SCB/NR – liksom för Skatteverket – är det dessutom intressant att få grepp om strukturen på svartarbetet.

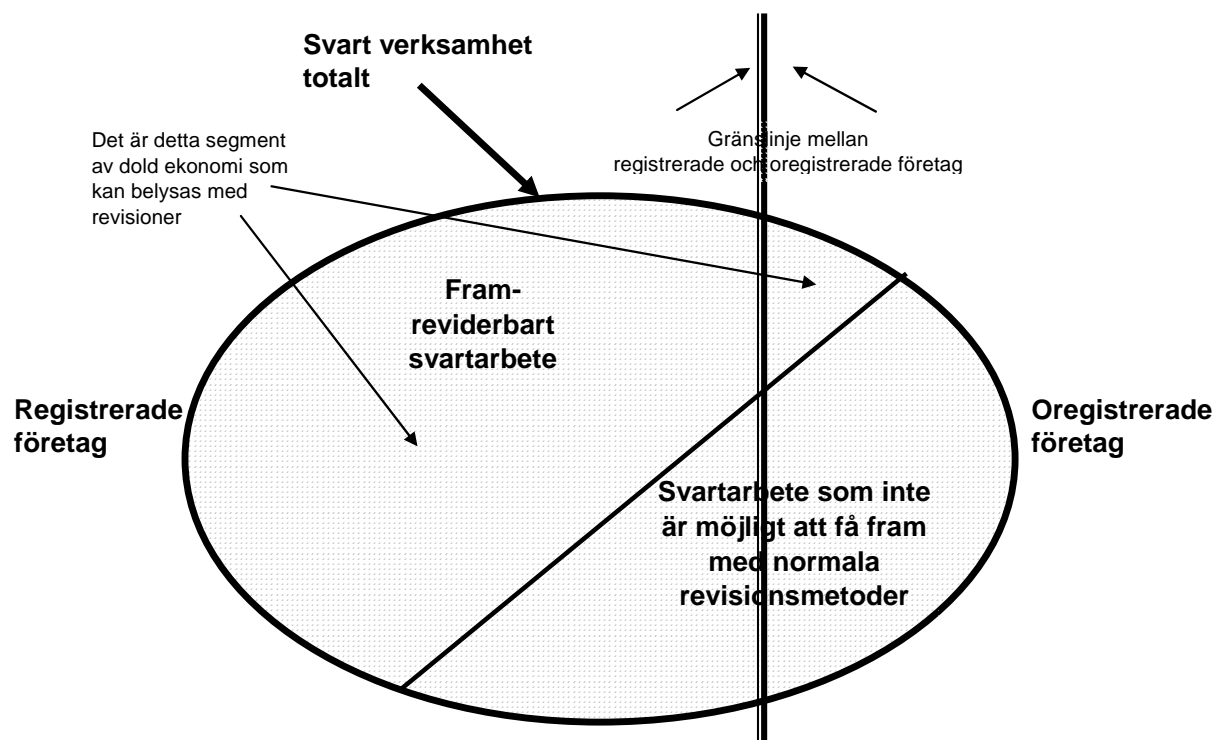
Att mäta dold ekonomi är att lägga ett pussel. En av de metoder som framförs som tänkbar i jakten på skattningar av strukturen i den dolda ekonomin är att använda sig av resultatet av de revisioner skatteförvaltningarna utför. Denna metod finns t.ex. med i OECD:s Handbok om hur man kan mäta den dolda ekonomin.¹ Metoden bidrar med kunskap avseende i första hand dolda inkomster i registrerade företag som går att få fram med normala revisionsmetoder. Men det blir fråga om en indikator eftersom skatterevisioner i allmänhet inte görs med slumpmässiga urval.

---

¹ Measuring the Non-Observed Economy. A Handbook. OECD, 2002.

Figur 1 illustrerar hur revisionsmetoden förhåller sig till den totala svarta ekonomin. Svartarbete förekommer givetvis bland oregistrerade företag men även i registrerade företag förekommer dolda arbetsinkomster. Även om revisionsmetoden i någon mån kan fånga upp svartarbete i oregistrerade företag täcker den i första hand in svartarbete i registrerade företag. Men allt svartarbete i registrerade företag går inte att komma åt med revisioner.

Figur 1 Den dolda ekonomin och revisionsresultaten
(Figuren är "principiell". Ytornas storlek är godtyckligt vald)

FN har under 2001-2002 gjort en kartläggning av vilka metoder olika länder använder för att uppnå fullständighet i mätningarna i ländernas nationalräkenskaper (NR). Kartläggningen omfattar 29 länder varav åtta med utvecklade marknadsekonomier, nio av EU:s dåvarande kandidatländer samt Turkiet, sju länder i Centralasien och fyra länder från sydöstra Europa. Några av dessa – USA, Finland, Moldavien och Rumänien - använder resultatet från skatterevisioner som stöd för sina mätningar.

I USA har funnits särskilda program med stora slumpmässiga urval av inkomstdeklarationer för kartläggning av felrapporterade inkomster (TCMP – Taxpayer Compliance Measurement Program). När FN genomförde kartläggningen användes fortfarande TCMP-undersökningen från 1988 som extrapolerades och utnyttjades för korrigeringar i nationalräkenskaperna.² TCMP-data har fördelen att vara slumpmässigt men är resurskrävande att få fram.

² Under 2002 har startats upp nya kartläggningar med slumpmässiga urval inom ramen för "The National Research Program" (NRP). Angreppssättet i NRP är mer diversifierat än i de tidigare TCMP-kartläggningarna.

Finland (5,2 miljoner invånare) har haft tillgång till underlag från revisioner sedan 1996. Beroende på att urvalet för revision i första hand består av företag där oegentligheter avslöjats har det varit svårt att införliva resultatet i nationalräkenskaperna. För två branscher (taxi och restauranger) har utförts mer generella revisioner. För övriga branscher ger revisionsmaterialet bara en indikation på en sannolik övre gräns för den svarta ekonomin.

Moldaviens (4,4 miljoner invånare) skatteförvaltning tar fram uppgifter om antal reviderade företag efter bransch och där överträdelser finns i beräkningarna av moms, driftöverskott m.m. Resultatet räknas upp till att motsvara alla aktiva företag som finns i registren.

Rumänien (22 miljoner invånare) utför årligen revisioner av ungefär en tredjedel av de företag som ska lämna deklarationer. Det mönster som kommer fram vid dessa revisioner extrapoleras till hela populationen.

Belgien (10 miljoner invånare) har försökt men inte lyckats få fram några användbara justeringskvoter utifrån skatterevisioner.

I *Frankrike* (59 miljoner invånare, inte med i FN-kartläggningen) har skattemyndigheterna (trots att urvalen för revision inte är slumpmässiga) ansett sig för NR-ändamål kunna räkna fram makrotal på basis av de justeringar som gjorts i samband med revisionerna (källa Tengblad sid. 255 i SOU 2002:118 "Utveckling och förbättring av den ekonomiska statistiken", bil. 4-9). Citat Tengblad: "Man använder sig av resultatet från revisionsarbetet under en femårsperiod och man stratifierar ingående efter bransch, ägarform och företagsstorlek. Därigenom anser man sig på ett någorlunda tillfredsställande sätt hantera nackdelen av att urvalen inte är slumpmässiga. Den risk för överskattning som man ändå måste erkänna föreligger anser man motverkas av den underskattning som uppstår genom att man i revisionerna ändå inte kommer åt hela underrapporteringen." En fördel för Frankrike i jämförelse med Sverige är dess storlek. Med samma revisionsfrekvens i förhållande till invånarantalet får fransmännen 6 å 7 ggr så stort underlag för sina kalkyler.

Metoden att använda skatterevisioner för att skatta svartarbetet har inte använts tidigare i Sverige. I sammanhanget kan dock nämnas de s.k. ÅSA-undersökningar som gjordes av de mindre företagen åren 1993-1995. ÅSA-undersökningarna hade förebild i USA:s TCMP-undersökningar. Urvalen i ÅSA-undersökningarna gjordes slumpmässigt och en noggrann kontroll genomfördes och resultatet räknades upp till totalpopulationen. Men observationerna var inte tillräckligt många för att ta fram branschvisa resultat. Skatteverket har dock använt resultaten för att skatta skattefelet – inte svartarbetet.³

Den av OECD rekommenderade revisionsmetoden kräver underlag i form av ett stort antal revisioner och att revisionsresultatet kodifierats tillräckligt bra samt att man har en bra grundstatistik över företagsstrukturen. Om metoden används på svenska data ger rimliga resultat skulle det kunna vara ett stöd för de svenska nationalräkenskaperna vid allokering av den dolda ekonomin till branscher och sektorer. Och visar sig denna väg (som i Belgien) inte fungera så har vi i alla fall gjort ett försök. Även ett eventuellt misslyckande bör dokumenteras – varför det inte fungerar osv. Hur som helst bör räkneexemplet resultera i en del intressanta resultat om hur Skatteverkets revisionsverksamhet är inriktad.

---

³Se Skatteverkets årsbok "Skatter i Sverige"; kapitel 10 "Fel och fusk".

2 Statistiskt underlag och genomförande av revisionsmetoden

Vi försöker i den skattning av dolda arbetsinkomster vi gör för Sverige efterlikna det angreppssätt man haft i Frankrike. Vi använder revisionsresultat för flera år och stratifierar efter ägarform, företagsstorlek och bransch. Den svenska företagsstatistiken är bra även om SNI-kodning saknas för en hel del av de minsta företagen i Skatteverkets register. Hur vi valt att gå tillväga beskrivs nedan.

Kalkylen baseras på revisioner mellan 1995 och våren 2003

Ju fler revisioner skattningarna kan grundas på ju säkrare blir resultatet. En skattning kan inte baseras på resultatet av revisioner för ett enda år. Det blir för få observationer. Det krävs flera årgångar. Samtidigt kan tänkas att felredovisningarna ändrar karaktär över tiden. Alltför gamla revisioner kanske inte återspeglar hur det ser ut idag. Vi har i avvägningen mellan önskemålet om ett stort underlag och aktualitet valt att styras av praktiska hänsyn. Skatteverket övergick våren 2003 till ett nytt revisionsregister och ändrade därvid registrets innehåll. För att få tillräckligt med data för våra skattningar använder vi oss av det äldre registret. SNI-kodningen lades om till ny struktur i början av 1990-talet. Nuvarande SNI-kodning (SNI 92) har fullt genomslag i registret först för revisioner påbörjade från 1995. För att få en enhetlig SNI-kodning i de bearbetningar vi gjort håller vi oss till resultatet av revisioner som påbörjats 1995 eller senare och som hunnit avslutas under perioden 1995 tom 17 april 2003.

Bara revisioner med inriktning mot inkomstskatt

Skatteverkets revisioner har olika omfattning. Vissa omfattar alla skatteslag medan andra kan vara begränsade till visst skatteslag såsom punktskatt eller moms. Eftersom vi är ute efter att titta på undanhållna arbetsinkomster – dvs. ersättningar för arbete som ska inkomstbeskattas – har vi valt att begränsa oss till revisioner som avser inkomstskatt. (Man kanske tittar på fler skatteslag i revisionen men inkomstskatt ska finnas med i den inriktning revisionen haft). Det händer att även andra revisioner än de som avser inkomstskatt som en bieffekt leder till ändringar i inkomst av tjänst eller inkomst av näringsverksamhet. Men med hänsyn till att vi är ute efter att skapa justeringskvoter utifrån grundliga revisioner så håller vi oss till de revisioner som explicit har haft inriktning mot inkomstskatt. Beräkningen baseras på resultatet av 20 491 revisioner⁴.

Definition av dold arbetsinkomst

Vid revisioner förekommer en mängd olika typer av ändringar. Det kan vara ändringar i värdering av lager, periodiseringar och avskrivningar. I kalkylen av oredovisade arbetsinkomster är det endast de underlag som leder till en ändrad arbetsinkomst som vi är ute efter.

---

⁴ Efter det att svansarna ”kuperats”; se nedan.

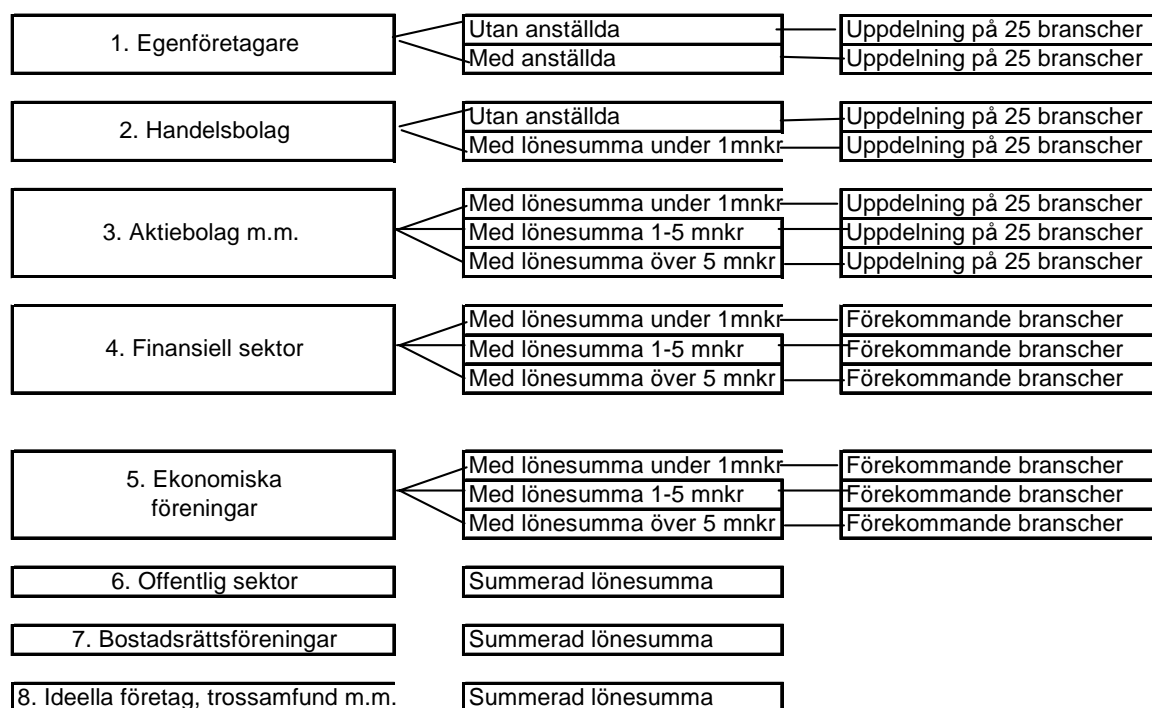
Arbetsinkomst förekommer i två former:

- lön vid anställning (inkomst av tjänst)
- inkomst av näringsverksamhet hos fysiska personer (enskild verksamhet och från handelsbolag).

Stratifiering på företagstyp, företagsstorlek och bransch

En del av problemen som finns när resultatet av revisioner blåses upp till makrokalkyler över dolda arbetsinkomster kan motverkas genom att dela upp revisionsresultatet efter företagstyp, företagsstorlek och branscher. En sådan stratifiering är också en förutsättning för att resultaten ska kunna tillföra kunskap om strukturen på de dolda arbetsinkomsterna. Figuren nedan visar hur vi valt att gå tillväga.

Figur 2 Strukturen i kalkylen - uppdelning av företagen på företagstyp, storlek och bransch

Det finns ca 770 000 aktiva företag i Skatteverkets register. Huruvida ett företag är aktivt har bedömts utifrån kriterier som att företaget lämnat kontrolluppgifter för anställda, redovisat intäkter i sitt standardiserade räkenskapsutdrag eller lämnat inkomstdeklaration med redovisning av näringsverksamhet.⁵ Vi har i våra kalkyler delat upp företagen i åtta huvudgrupper.

⁵ Det finns ingen enkel definition av vad som ska vara att se som ett aktivt företag. Vi har gjort följande avgränsningar. Egenföretagare avser personer som vid taxeringen 2003 lämnade in deklarationsblankett INK1 och hade inkomst eller underskott av aktiv näringsverksamhet. Övriga grupper har i vår gruppindelning definierats som aktiva om de lämnat lönekontrolluppgift och/eller redovisat intäkt på sitt standardiserade räkenskapsutdrag.

En närmare beskrivning av vad som ingår i de olika grupperna samt hur matchningen gjorts mot revisionsregistrets uppgifter återfinns i bilaga 1.

Fem av grupperna har i sin tur delats upp efter storlek mätt utifrån lönesummans storlek. Grupperna egenföretagare, handelsbolag och aktiebolag har efter denna storleksuppdelning splittrats upp på 25 branschgrupper. Skälet till att vi i första hand gått på lönesumman är att detta är en säker uppgift medan det finns brister i företagens kodning på bransch.

Offentlig sektor, bostadsrättsföreningar och ideella företag har vi behandlat mera schabloniserat i kalkylerna utifrån lönesummans storlek i respektive sektor.

Metod för uppviktning – enkel grundskolematematik

Skattningarna görs som enkel grundskolematematik. För varje huvudgrupp av företag, storleksklass och bransch (i praktiken drygt 200 grupper) tas fram hur många företag av ifrågavarande slag som finns i riket. Dessa uppgifter matchas sedan med genomsnittliga ändringen av arbetsinkomsten per reviderat företag i motsvarande grupp, storlek och bransch. Antalet i riket multipliceras sedan med genomsnittsändringen för reviderade företag i samma grupp.

Ett exempel illustrerar tekniken:

I kategorin aktiebolag med lönesumma under 1 mnkr och med SNI "Vägtransport av gods" finns totalt 5 088 aktiva företag enligt Skatteverkets register. I de revisioner som gjorts för motsvarande kategori (276 revisioner) uppgår den föreslagna höjningen av inkomst av tjänst i snitt till 88 tkr per revision. Med enkel grundskolemultiplikation uppskattas den dolda arbetsinkomsten för kategorin till 448 mnkr ($5\,088 * 88\text{ tkr} = 448\text{ mnkr}$).

Den i exemplet beskrivna metoden har använts genomgående utom i kalkylerna för offentlig sektor, bostadsrättsföreningar och ideella föreningar. Kalkylerna för dessa grupper har gjorts som ett procentpåslag i förhållande till lönesummans storlek:

- För *offentlig sektor* görs ett påslag på 0,012 %. Procentsatsen baseras på 52 revisioner av offentlig förvaltning. Dessa revisioner omslöt en lönesumma på 23 miljarder kr och ändringarna var blygsamma 2,7 mnkr vilket motsvarar ett påslag på 0,012 % på lönesumman.
- För *bostadsrättsföreningarna* görs ett påslag på 0,031 %. Procentsatsen baseras på 70 revisioner avseende andra juridiska former än aktiebolag och handelsbolag inom branschen "Fastighetsförvaltning". Ändringarna i dessa revisioner motsvarar ett påslag på 0,031 % av lönesumman.
- För *ideella företag, trossamfund m.m.* har vi valt att göra samma procentpåslag som för bostadsrättsföreningarna dvs. 0,031 %. Grunden för detta är att det liksom i bostadsrättsföreningar kan antas finnas stor insyn och att vi inte kunnat finna någon bättre metod.

Antalet handelsbolag med lönesumma över 1 mnkr är litet (1 189 stycken) och de har placerats bland aktiebolagen i motsvarande storleksklass. Orsaken till denna hantering är att det finns få observationer av handelsbolag med lönesumma över 1 mnkr i revisionsstatistiken varför det är svårt att behandla dem som en egen grupp i skattningen. Den valda hanteringen innebär att skattningen av de dolda arbetsinkomsterna tappar bort de fel i dessa handelsbolag som avser inkomst av näring för handelsbolagsägarna själva. Det rör sig dock av allt att döma inte om något större belopp sammantaget sett. Om vi antar att

den genomsnittliga ändringen av inkomst av näringsverksamhet är lika stor som i revisionerna av mindre handelsbolag (dvs. i snitt 137 000 kr) rör det sig om mindre än 200 mnkr som tappas bort i vår skattning av de dolda arbetsinkomsterna.

”Kupering av svansar” i revisionsstatistiken för de mindre företagen

Det finns en stor mängd mindre företag. Alla kan inte revideras. Ett urval måste göras. Även om det i materialet finns slumpmässiga revisioner så gör Skatteverket i allmänhet selektionen för revision utifrån en bedömning av risken för fel. De allra största företagen revideras dock mer eller mindre enligt ett rullande schema. Om Skatteverket lyckas i riskbedömningarna innebär detta för de mindre företagen att revisionsresultatet med den använda metoden för uppviktning kan komma att överskatta de dolda arbetsinkomsterna (som går att få fram med revision). Samtidigt vet vi att Skatteverket vid revision inte alla gånger hittar alla de dolda arbetsinkomster som finns. Vi försöker balansera effekten på våra kalkyler av dessa båda snedvridningar genom att för de mindre företagen basera kalkylerna på de 90 % av revisionerna som ligger ”i mitten” vad gäller storleksmässig ändring. Efter sortering efter ändringens storlek kuperar vi helt enkelt bort 5 % av revisionerna i båda svansarna för företag med lönesumma under 1 mnkr.⁶

---

⁶ Det förekommer i revisionsregistret ett mindre antal extremt stora ändringar på små företag. Uppgifterna i revisionsregistret är avidentifierade så vi har inte kunnat kontrollera och stämma av riktigheten mot beslut i andra register. Vi bedömer dock att det rör sig om misstag vid inmatning av uppgifterna till registret. Men oavsett om det rör sig om felinmatning eller inte medför metoden med kapning av svansarna att udda resultat sållas bort. Utan rensning för dessa extremvärden skulle makroberäkningen av de dolda arbetsinkomsterna ha lett till helt orimliga resultat.

3 Resultatet av räkneövningen

3.1 Översiktligt

Vi inleder med en översikt av resultatet av genomförda kalkyler för att därefter titta närmare på hur kalkylen fördelar sig på storlek och bransch. Vår räkneövning resulterar i en skattning av de dolda arbetsinkomsterna på totalt 71 mdkr (tabell 1 samt detaljerad tabell 3).

Tabell 1 Översikt över kalkylerade dolda arbetsinkomster (DAI) baserat på revisioner

Företagstyp	Vit arbetsinkomst		Skattad dold arbetsinkomst	
	mdkr	andel	mdkr	andel
<u>Näringsverksamhet:</u>				
Egenföretagare	27	3%	31,2	44%
Delägare i mindre handelsbolag (lönesumma < 1mkr)	6	1%	5,4	8%
<u>Anställda (inkomst av tjänst):</u>				
Hos egenföretagare	7	1%	6,6	9%
Hos handelsbolag med lönesumma < 1mkr	3	0%	0,8	1%
AB lönesumma < 1mkr	44	4%	15,8	22%
AB lönesumma 1-5 mkr	100	10%	7,9	11%
AB lönesumma >5 mkr	465	47%	2,5	4%
Finansiell sektor	24	2%	0,0	0%
Ekonomiska föreningar	11	1%	0,4	1%
Offentlig sektor	278	28%	0,0	0%
Ideella föreningar m.m.	32	3%	0,0	0%
Summa	997	100%	70,6	100%
<u>Delsummor för vissa grupperingar:</u>				
Småföretag (lönesumma < 1mkr)	87	9%	59,8	85%
AB lönesumma 1-5 mkr	100	10%	7,9	11%
Större AB samt övriga sektorer	810	81%	3,0	4%

Från denna kalkyl bör egentligen räknas bort den del av de dolda arbetsinkomsterna som faktiskt reviderats fram – de är inte längre dolda. För den period vi studerat har genomförda revisioner med inriktning mot inkomstskatt reducerat de dolda arbetsinkomsterna med 1 mdkr per år:

Tabell 2 Ändring av arbetsinkomst i revisioner under perioden 1995 till våren 2003 (8,3 år)

Ändringar sammanlagt under hela perioden 1995 - våren 2003:	
Inkomst av tjänst	5 400 mkr
Inkomst av näringsverksamhet för fysiska personer och handelsbolag	2 900 mkr
Summa	8 300 mkr
Genomsnittlig årlig ändring:	1 000 mkr

Kalkylen av de dolda arbetsinkomsterna (DAI) indikerar en stark koncentration till småföretagen. Egenföretagare, mindre handelsbolag och aktiebolag med lönesumma under 1 mkr svarar för 9 procent av de vitt redovisade arbetsinkomsterna och för hela 85 procent av kalkylerade DAI. De halvstora aktiebolagen (med lönesumma över 1 mkr) svarar för 10 procent av de vitt redovisade arbetsinkomsterna och för 11 procent av kalkylerade DAI. Aktiebolag med lönesumma över 5 mkr samt övriga sektorer har 81 procent av de vita arbetsinkomsterna och svarar för 4 procent av beräknade DAI.

När Skatteverket gör en revision görs i allmänhet inte ändringar i taxeringen när beloppen rör sig om ett par hundralappar i felaktiga förmåner för en anställd. I en del fall tas ut arbetsgivaravgifter. Men att göra omprövningar av tidigare fastställd taxering för ett stort antal personer för blygsamma belopp är inte värt den irritation och kostnad det skulle orsaka. De ändringar i anställdas taxeringar som föreslås vid revision torde i första hand vara när det uppdragas större felaktigheter i förmåner och ersättningar till chefer och direktörer. Detta innebär att skattningsmetoden – eftersom den bygger på förslag till ändringar – inte får med dessa beloppsmässigt mindre felaktigheter. Men det rör sig hur som helst om mindre belopp och ändrar bara marginellt bilden. Om man som räkneexempel antar att alla anställda i de större företagen och i offentlig sektor har dolda löneförmåner på 200 kr/anställd så summerar detta ändå bara ihop till ca 0,7 mdkr.⁷

I stora företag är inkomstredovisningen ofta av hög kvalitet. I näringsverksamhet ska emellertid resultaten periodiseras dvs. inkomster och utgifter ska som intäkter och kostnader fördelas på rätt beskattningsår. Det gäller hur kundfordringar, varulager och pågående arbeten etc. ska värderas. Den typen av felaktigheter är frekventa i revisionspromemorior avseende stora företag och ger ofta upphov till stora höjningar av inkomsten av näringsverksamhet för bolaget (den juridiska personen). MEN höjningen av en juridisk persons inkomst av näringsverksamhet är inte dold arbetsinkomst (svartarbete) för någon fysisk person och kommer därför inte med i våra beräkningar.

I ett handelsbolag eller enskild näringsverksamhet däremot drivs näringsverksamheten av ägaren personligen. En taxeringshöjning av nu diskuterat slag resulterar i en höjd inkomst av näringsverksamhet för den fysiska personen. I mindre företag har värderingsfrågorna en undanskymd roll. Balansposterna är i allmänhet små och värderingsfrågorna kommer ofta i bakgrunden – fokus i revisionerna ligger på bristerna i inkomstredovisningen.

Bägge de förhållanden vi nu tagit upp gör att skattningen av de dolda arbetsinkomsterna blir lägre i stora företag etc. och högre för egenföretagare och delägare i handelsbolag. Det har inte varit möjligt att tränga närmare in i denna frågeställning.

---

⁷ Lönesumman i de stora företagen och offentlig sektor uppgår till 810 mdkr. Den genomsnittliga lönen för anställda i åldersgruppen 20-64 år var 242 300 kr. Bakvägsberäkning innebär det att det rör sig om 3,3 miljoner anställda. 3,3 miljoner personer á 200 kr = 660 mdkr i dolda förmåner.

Tabell 3 Uppviktning av revisionsresultatet avseende arbetsinkomster till "riksnivå". Översikt

Kategori	Vitt enligt Skatteverkets register				Kalkylerad dold arbetsinkomst utifrån revisionsstatistik				
	Antal företag totalt	Löne- summa för dessa	Fys pers. inkomst av närings- verksamhet enskild+hb	Summa arbets- inkomst	Summa kalkylerad felredovisad arbetsinkomst uppvikttat till riksnivå			Uppvikttad felredovisning uttryckt i % av	
					lön	inkomst av näringsv.	totalt	vitt redovisad arbetsinkomst	vitt+felredovisat
mnkr	mnkr	mnkr	mnkr	mnkr	mnkr	mnkr			
Egenföretagare utan anställda	330 193	-	21 528	21 528	5 910	27 304	33 214	154%(127%)	61%(56%)
Egenföretagare med anställda	36 832	6 850	5 579	12 429	661	3 900	4 561	37%(70%)	se not 3) 27%(41%)
Delsumma egenföretagare	367 025	6 850	27 107	33 957	6 571	31 204	37 775	111%(115%)	53%(54%)
Aktiva handelsbolag utan anställda	46 333	-			313	4 002	4 315		
Handelsbolag med lönesumma under 1 mnkr	12 780	2 556			458	1 415	1 873		
Delsumma för aktiva mindre HB	59 113	2 556	6 200	8 756	771	5 417	6 188	71%	41%
AB m.m. med lönesumma 0-1 mnkr	163 459	44 432	-	44 432	15 846	-	15 846	36%	26%
AB m.m. med lönesumma 1-5 mnkr	46 728	99 769	-	99 769	7 882	-	7 882	8%	7%
AB m.m. med lönesumma över 5 mnkr	14 939	464 902	-	464 902	2 483	-	2 483	0,53%	0,53%
Finansiell sektor ¹	445	24 029	-	24 029	6	-	6	0,02%	0,02%
Ekonomiska föreningar	5 921	10 713		10 713	427	-	427	4%	4%
Delsumma för företagsgrupperna ovan	657 630	653 251	33 307	686 558	33 986	36 621	70 606	10%	9%
Offentlig sektor, schablonpåslag	910	277 932	-	277 932	33	-	33	0,012%	0,012%
Bostadsrättsföreningar, schablonpåslag	11 862	833	-	833	0,3	-	0,3	0,031%	0,031%
Ideella företag, trossamfund, stiftelser m.m., schablonpåslag	100 051 (28 579) ²	31 622	-	31 622	10	-	10	0,031%	0,031%
Totalt hela samhället	770 453	963 638	33 307	996 945	34 029	36 621	70 650	7,1%	6,6%

1) Här avgränsat som företag med juridisk form 41 bankaktiebolag, 42 försäkringsaktiebolag, 88 hypoteksföreningar, 92 ömsesidiga försäkringsbolag samt 93 sparbanker.

2) Siffran inom parentes avser de som haft anställda medan den högre siffran även omfattar alla som lämnat inkomstdeklaration

3) Siffran inom parentes visar felredovisningen i den del den avser egenföretagarens inkomst av näringsverksamhet

3.2 Mer om företagsstorlekar

Egenföretagarna och deras anställda

Vi tittar nu närmare på kalkylresultatet för den grupp som väger tyngst i kalkylen nämligen egenföretagarna.

Enligt Skatteverkets register finns 367 000 egenföretagare som kan bedömas vara aktiva. Av dessa har 10 procent anställda enligt den redovisning som gjorts till Skatteverket.

Egenföretagare: Vitt enligt Skatteverkets register:

Antal företagare	367 025		
varav med anställda	36 832	dito i % av alla egenföretagare	10%
Inkomst av näringsverksamhet	27 107 mnkr	dito i snitt per företag	73 856 kr
Lön för anställda	6 850 mnkr	dito i snitt per företag med anställda	185 966 kr
Summa arbetsinkomst	33 957 mnkr		

Den dolda arbetsinkomsten kalkyleras för egenföretagarens egen del till 31 mdkr vilket innebär att den dolda arbetsinkomsten uttryckt som påslag på den vita redovisningen uppgår till 115% . Om kalkylen återspeglar hur det faktiskt ser ut innebär det att egenföretagarna håller drygt hälften av sin arbetsinkomst dold.

Kalkylerad dold arbetsinkomst (DAI) för egenföretagare

Egenföretagarnas egen inkomst:	
Antal registrerade företagare	367 025 st
Vitt redovisad inkomst av näringsverksamhet	27 107 mnkr
Kalkylerad dold inkomst av näringsverksamhet	31 204 mnkr
DAI i snitt per företag	85 018 kr
DAI i % av vit redovisning	115%
DAI i % av vitt+DAI	54%
Anställda hos egenföretagare:	
<i>A. Egenföretagare utan uppgivna anställda</i>	
Antal företagare	330 193 st
Kalkylerad dold lön	5 910 mnkr
DAI i snitt per företag	17 899 kr
<i>B. Egenföretagare med uppgivna anställda</i>	
Antal företagare	36 832 st
Vit lönesumma	6 850 mnkr
Kalkylerad dold lön	661 mnkr
DAI i snitt per företag *	17 942 kr
DAI i % av vit redovisning	10%
DAI i % av vitt+DAI	9%

Det är inte bara egenföretagarnas egen inkomst där DAI är stor. Även för egenföretagarnas anställda pekar kalkylen på mycket hög DAI. Av egenföretagarna uppger 10 procent att de har anställda med en vitt redovisad lönesumma på 6,9 mdkr. Den kalkylerade DAI för anställda hos egenföretagare uppgår till nästan lika stort belopp som den vita redovisningen nämligen 6,6 mdkr. Den stora delen av denna DAI, 5,9 mdkr, ligger på egenföretagare som uppgivit att de inte har anställda.

Är resultatet revisionsmetoden ger för egenföretagarna "rimligt"? En hållpunkt för en sådan bedömning är en studie som gjorts av Engström-Holmlund vid Uppsala universitet (Bilaga 12). Den metod de använder går ut på modellbaserade jämförelser av konsumtionsmönster och inkomster i företag- och löntagarhushåll i syfte att skatta underrapporteringen av företagens inkomster. För enskilda näringsidkare uppskattas de undanhållna inkomsterna motsvara ett påslag på i storleksordningen 100 procent på företagarinkomsten (vilket innebär att hälften av den verkliga företagarinkomsten redovisas). Då är att lägga märke till att Engström-Holmlunds studie bygger på en jämförelse med löntagarnas officiellt redovisade inkomster och även löntagare kan ha dolda inkomster. De dolda inkomsterna enligt denna studie ligger således i samma räjong som med revisionsmetoden

Det är alltid intressant att jämföra med andra länder men oftast svårt att finna uppgifter. Just för egenföretagarinkomster har vi uppgift från TCMP-undersökningarna i USA. I dessa används begreppet acceptansgrad. Med det avses hur mycket som frivilligt rapporteras av de faktiska inkomsterna. Egenföretagarna i USA redovisade frivilligt 41,4 procent av sina inkomster (TCMP 1988).⁸ Om detta resultat för egenföretagarna istället uttrycks som underrapportering i förhållande till faktiskt redovisade inkomster blir det ett påslag på 142 procent som kan jämföras med 115 procent för Sverige med revisionsmetoden. Det är således ett resultat som antyder stor likhet i underrapportering av inkomster för egenföretagarna i de båda länderna.

Aktiebolag m.m.

Aktiebolagen har större krav på sin ekonomiska redovisning än egenföretagarna. Bl.a. ska upprättas årsredovisning och revisionsberättelse. Dessa ska lämnas in till Bolagsverket och där finnas tillgänglig för de som vill ta del av den. Förutom den ekonomiska redovisningen innehåller dessa dokument uppgifter om t.ex. styrelsesammansättning.

Tabellen nedan visar resultatet för bolagssektorn uppdelat efter lönesummans storlek.

Tabell 4   Aktiebolag m.m. Skattad dold lönesumma

Kategori efter lönesummans (Is) storlek	Antal företag	Vit lönesumma mdkr	Skattad dold DAI mdkr	DAI som påslag på vit lönesumma
AB Is under 1 mnkr	163 459	44	15,8	36%
AB Is 1-5 mnkr	46 728	100	7,9	8%
AB Is över 5 mnkr	14 939	465	2,5	0,5%
Summa	225 126	609	26,2	4%

Bolagssektorn har en vit redovisad lönesumma på 609 mdkr. Med revisionsresultatet som grund uppskattas de dolda arbetsinkomsterna till 26 mdkr vilket motsvarar 4 procent i påslag på den vita lönesumman. Skillnaderna mellan bolag av olika storlek är stor. De minsta bolagen (med lönesumman under 1 mnkr) svarar för 16 mdkr av kalkylerade DAI vilket motsvarar ett påslag på 36 procent. För bolag med lönesumma 1-5 mnkr är DAI 8 mdkr och påslaget 8 procent. I de större bolagen (lönesumma över 5 mnkr) motsvarar kalkylerad DAI endast ett påslag på en halv procent.

⁸ Slemrod, Joel & Yitzhaki, Shlomo. 2000. Tax Avoidance, Evasion, and Administration.

Det finns en diskussion kring huruvida sänkta skatter kan påverka benägenheten till svart arbete. Resultaten ger inte svar på den frågan utan resultaten tyder mer på att arbetsinkomster döljs där de går att dölja på sådant sätt att risken för upptäckt är liten. Detta är enklare i små företag med få inblandade. Stora företag måste institutionalisera sina rutiner vilket innebär att de har svårare att dölja inkomster för att betala svarta arbetsersättningar. Vill man minska svartarbetet är åtgärder som syftar till att öka upptäcktsrisken viktiga liksom påverkan av allmänhetens attityder till att utföra och köpa svartarbete. Detta gäller oavsett nivån på skatteki-larna. En annan fråga man kan ställa (och som nog aldrig kommer att kunna besvaras) är om olika företagsformer drar till sig personer med i grunden olika acceptans för att undanhålla skatt.

3.3 Skattnings branschfördelning

Skattningen av de dolda arbetsinkomsterna har även bearbetats uppdelat på 25 branscher. Branschindelningen har gjorts något mer detaljerad än den som brukar användas i normala branschöversikter genom att separatredovisa vissa branscher som ofta brukar pekas ut i sam-band med svartarbete t.ex. taxi, lokalvård, frisörer, åkerier. I nationalräkenskapernas till-gångs/användningstabeller används i beräkningarna en mer detaljerad indelning med 134 branscher.⁹ Skälet till att vi inte använt denna är att revisionsstatistiken inte håller för ytterli-gare nedbrytning.

Tabellen nedan visar de kalkylerade dolda arbetsinkomsterna fördelade branschvis (exkl. of-fentlig sektor, bostadsrättsföreningar och ideella företag).

---

⁹ Beräkningarna görs uppdelat på 134 branscher. Publicering sker på 2-siffer SNI, vilket innebär 57 branscher.

**Tabell 5 Kalkylerad dold arbetsinkomst med uppdelning per bransch.
Exkl. offentlig sektor, bostadsrättsföreningar och ideella företag**

Bransch	Antal företag	Vitt redovisad arbetsinkomst			Kalkylerad DAI		DAI i procent av	
		belopp mnkr	andel av total, %	småföretagens* andel av arbetsinkomsten, %	belopp mnkr	andel av total, %	vitt redovisad arbetsinkomst	vitt+dold
Jordbruk	78 131	7 135	1,0	75	4 804	6,8	67%	40%
Skogsbruk	15 915	3 268	0,5	38	1 809	2,6	55%	36%
Fiske	1 237	183	0,0	60	141	0,2	77%	44%
Gruvor och mineralutvinningsindustri	538	1 578	0,2	6	21	0,0	1%	1%
Tillverkningsindustri	45 858	180 205	26,2	4	4 481	6,3	2%	2%
El-, gas, värme-, vatten- och reningsverk	1 099	6 874	1,0	1	29	0,0	0,4%	0,4%
Byggindustri	49 858	50 506	7,4	19	6 180	8,8	12%	11%
Bilservice	9 106	4 154	0,6	37	1 051	1,5	25%	20%
Livsmedelsbutiker och tobakshandel	9 862	13 276	1,9	12	1 255	1,8	9%	9%
Övrig parti- och detaljhandel	77 709	95 885	14,0	13	8 093	11,5	8%	8%
Hotell, camping mm.m.	3 030	4 948	0,7	9	412	0,6	8%	8%
Restauranger och barer	15 386	8 398	1,2	34	4 340	6,1	52%	34%
Annan köksverksamhet	923	1 118	0,2	12	140	0,2	12%	11%
Taxi	8 264	3 411	0,5	63	1 275	1,8	37%	27%
Vägtransport av gods	14 085	14 918	2,2	23	1 609	2,3	11%	10%
Övriga transport-, magasinerings och kommunikationsföretag	7 037	42 680	6,2	2	776	1,1	2%	2%
Kreditinstitut och försäkringsbolag	4 885	31 036	4,5	2	371	0,5	1%	1%
Fastighetsförvaltning	24 137	18 580	2,7	12	1 967	2,8	11%	10%
Lokalvård	3 975	5 973	0,9	12	1 118	1,6	19%	16%
Uthyrnings- och företagsservicefirmor exkl lokalvård	113 774	128 066	18,7	12	13 876	19,7	11%	10%
Utbildnings-, hälso- och sjukvårdsföretag	26 350	30 075	4,4	15	3 704	5,2	12%	11%
Avloppsrening och avfallshantering	751	2 159	0,3	5	32	0,0	1%	1%
Hårvård och skönhetsalonger	14 680	1 869	0,3	85	846	1,2	45%	31%
Övriga personliga tjänster	30 329	12 523	1,8	21	2 162	3,1	17%	15%
Verksamhet vid internationell org, utländska ambassader o.d.	7	1	0,0	100	1	0,0	..	..
<i>Summa exkl. SNI saknas</i>	<i>556 926</i>	<i>668 820</i>	<i>97,4</i>	<i>11</i>	<i>60 492</i>	<i>85,7</i>	<i>9%</i>	<i>8%</i>
SNI saknas	100 704	9 890	1,4	47	10 113	14,3	102%	51%
<i>Summa alla inkl. SNI saknas</i>	<i>657 630</i>	<i>678 709</i>	<i>98,9</i>	<i>12</i>	<i>70 605</i>	<i>100,0</i>	<i>10%</i>	<i>9%</i>
Tillkommer Inkomst av passiv enskild näringsverksamhet (kan ej SNI-fördelas)		7 849	1,1			0,0		
Summa inkl. inkomst från passiv näringsverks.	657 630	686 558	100,0		70 605	100,0	10%	9%

* Småföretag omfattar här egenföretagare utan och med anställda samt handelsbolag och aktiebolag med lönesumma under 1 mnkr.

Av de totalt 658 000 företagen saknar 101 000 branschkodning (varav 86 000 egenföretagare och 7 000 aktiebolag med lönesumma under 1 mnkr). Företagen som saknar SNI är små och svarar för 1,4 procent av de vitt redovisade arbetsinkomsterna. Studerar vi egenföretagare utan anställda – den grupp som har flest utan SNI-kod – finner vi att de har lägre inkomst av näringsverksamhet (38 100 kr) än de med branschkod (67 900 kr).

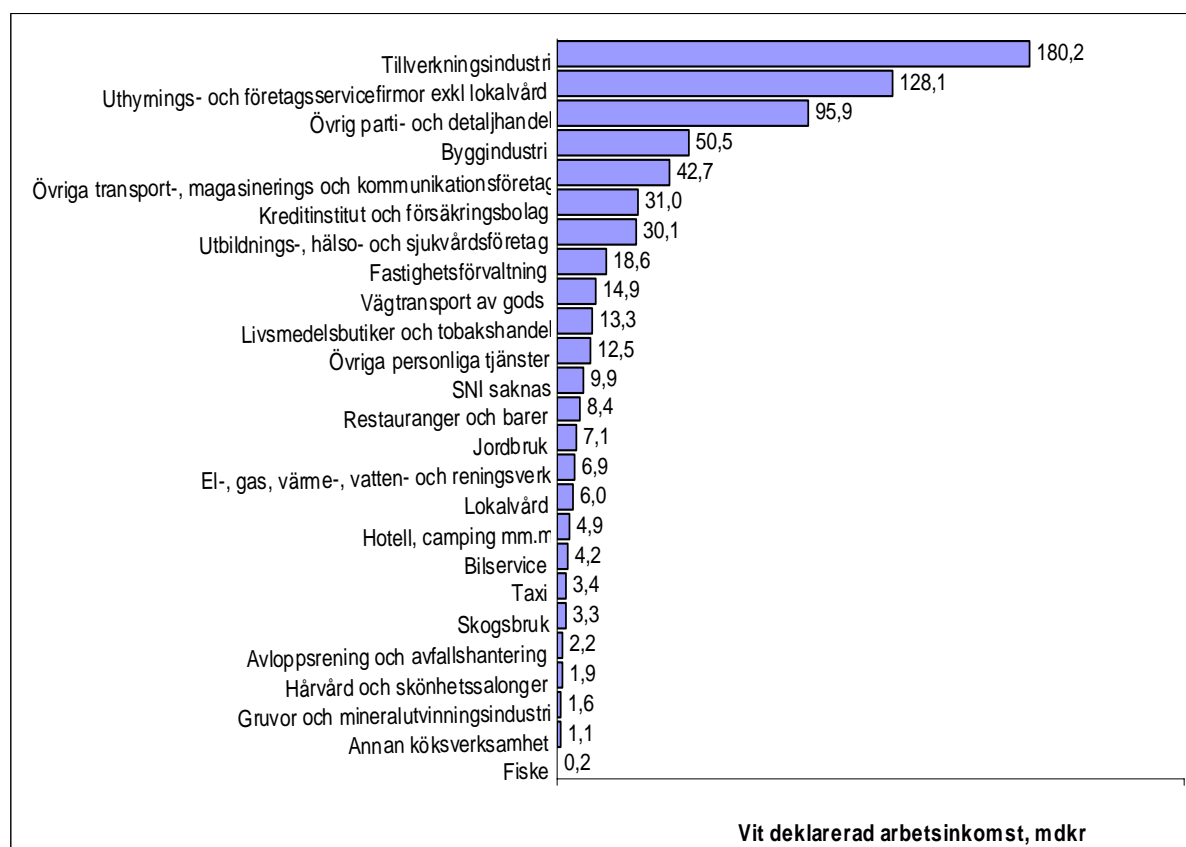
Egenföretagare utan anställda

	Antal företagare	Genomsnittligt vitt redovisad inkomst av näringsverksamhet
Med SNI-kod	245 000	67 900 kr
Utan SNI-kod	85 100	38 100 kr

I revisionsstatistiken finns med något enstaka undantag inte några observationer för företag utan SNI-kod. SNI-kod anges vid inrapporteringen av revisionsresultatet och det går därför inte att kalkylera DAI för företag som saknar SNI-kod via revisionsresultaten. De företag som saknar SNI har i avsaknad av egna observationer i beräkningen av DAI tilldelats genomsnittsvärdet sammantaget för ifrågavarande kategori efter storleksgruppering. Med detta beräkningsantagande kommer företagen utan SNI-kod att svara för 10 mdkr av totalt kalkylerade DAI på 71 mdkr. Det finns naturligtvis en betydande osäkerhet i denna värdering. Genom att tilldela dem i kronor samma genomsnittliga DAI per företag som de med SNI-kod blir det relativa DAI-påslaget högre för de som saknar branschkod eftersom deras vita inkomster är genomsnittligt sett lägre. Skulle DAI för de som saknar SNI-kod istället gjorts med samma procentpåslag på den vita arbetsinkomsten, som resultatet av beräkningarna för de med SNI-kod, skulle kalkylen hamna 4 å 4,5 mdkr lägre. Vi vet inte hur det faktiskt förhåller sig. Att inte vara branschkodad innebär att kontrollnätet inte är lika tätt eftersom man undgår kontroller där selektionen sker med inriktning på bransch.

Innan vi tittar på hur stora de dolda inkomsterna är relativt sett i olika branscher så bör påpekas att branscherna är mycket olika stora med den branschindelning som använts i bearbetningarna. Diagrammet nedan visar de deklarerade ”vita” arbetsinkomsterna i miljarder kronor branschvis.

Diagram 1 Branschstruktur. Deklarerad ”vit” arbetsinkomst, mdkr

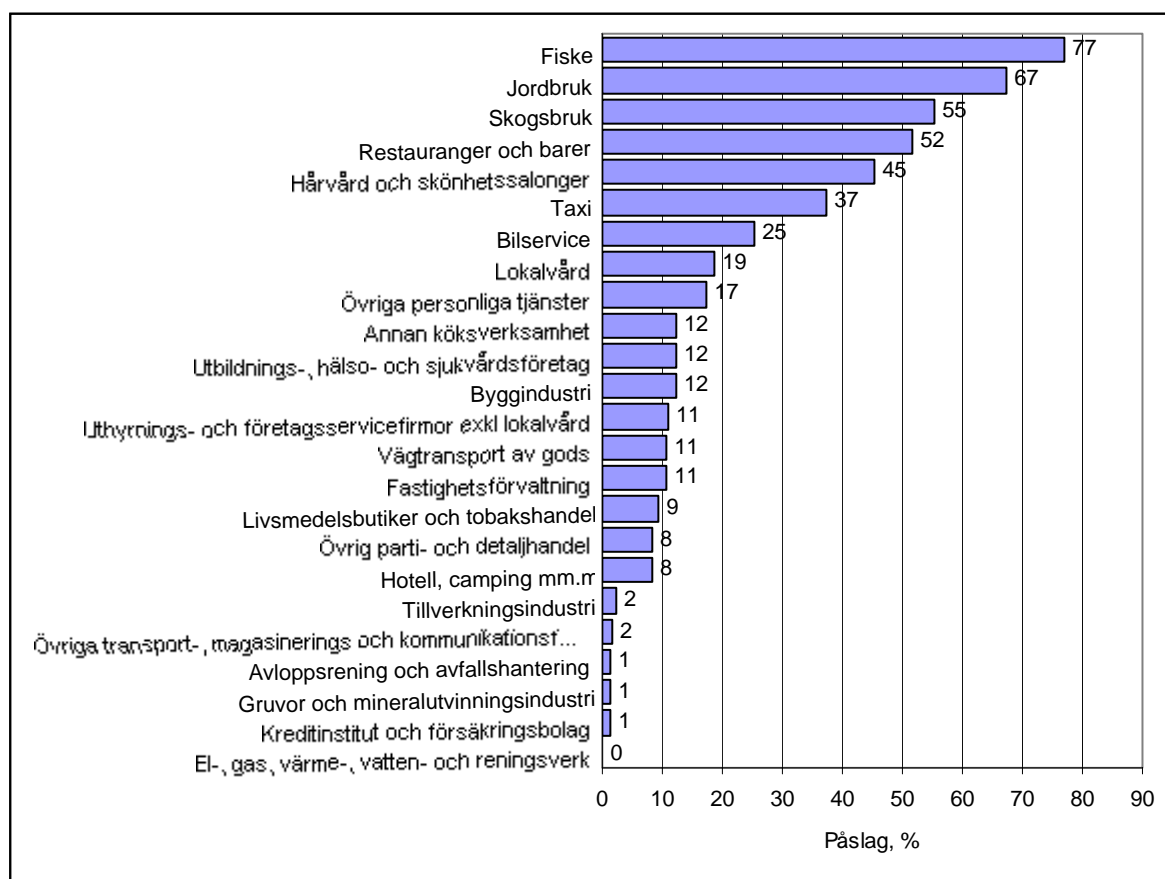

En stor bransch som ”tillverkning” har enligt kalkylen lite dolda inkomster relativt sett (2%) men hamnar ändå ganska högt när man summerar de dolda inkomsterna i absoluta tal (4,5 mdkr; se tabell 5). Medan små branscher som fiske och hårvård med relativt sett stora dolda inkomster svarar för lite av de dolda inkomsterna i absoluta tal (0,1 respektive 0,8 mdkr).

Med den indelning vi använt är de branscher som i absoluta tal har de största dolda inkomsterna uthyrnings- och företagsservicefirmor (13,9 mdkr), detaljhandel (8,1 mdkr) och byggin-
dustri (6,2 mdkr).

Vi övergår nu till att studera storleken på de dolda inkomsterna relativt sett. Sammantaget motsvarar kalkylerade DAI ett påslag på 10 procent på de vita arbetsinkomsterna (exkl. of-
fentlig sektor, bostadsrättsföreningar och ideella företag). Detta är dock ett genomsnitt och det finns stora skillnader mellan branscherna.

Diagram 2 Kalkylerad DAI i olika branscher uttryckt som påslag på vitt redovisad arbetsinkomst

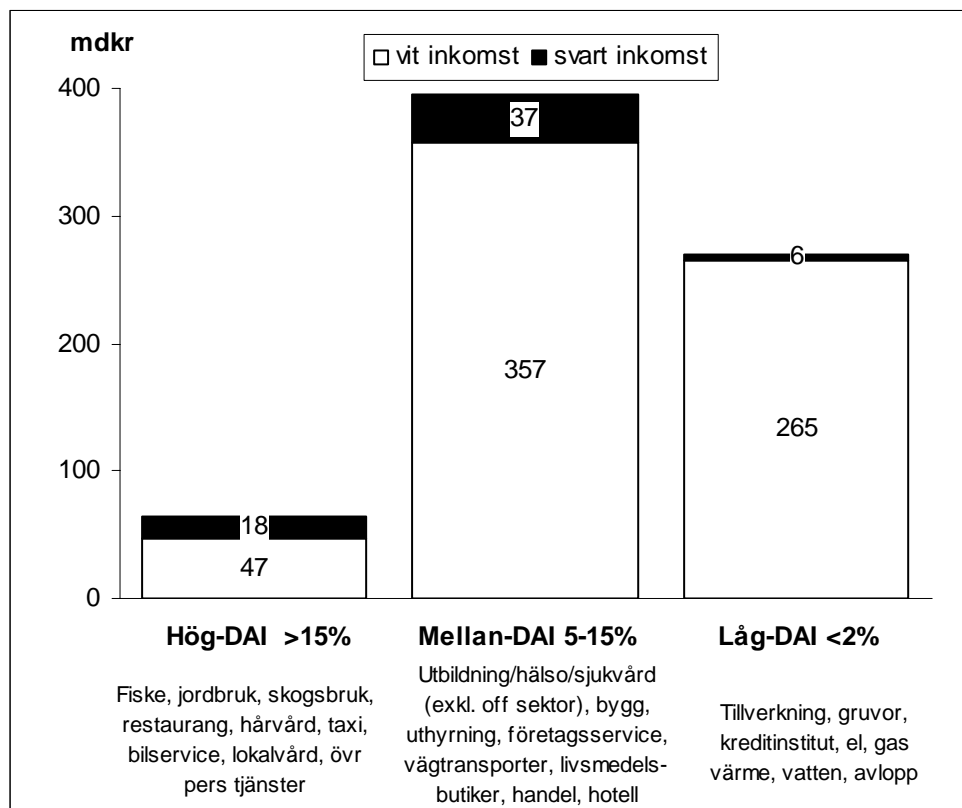
1. I toppen med påslag på över 15 procent återfinns fiske, jordbruk, skogsbruk, restauranger, hårfrisörer, taxi, bilservice, lokalvård och övriga personliga tjänster.
2. I en mellangrupp med påslag på mellan 5-15 procent finns utbildnings-, hälso- och sjukvårdsföretag (exkl. offentlig sektor), byggindustri, uthyrnings- och företags-servicefirmor, vägtransporter, livsmedelsbutiker, handel och hotell, camping.
3. Mycket små påslag – under 2% - finns i tillverkningsindustri, gruvor, kreditinstitut, avfallshantering, elverk m.m.

Diagrammet är intressant så till vida att det i stor utsträckning bekräftar den allmänna uppfattningen om fusk i olika branscher.

Men även om de dolda inkomsterna relativt sett är höga i vissa branscher innebär detta inte att de svarar för merparten av de dolda arbetsinkomsterna. Diagrammet nedan sammanfattar

resultaten gruppindelade (hög-, mellan- och låg-DAI) genom att visa de vita och de dolda arbetsinkomsterna i absoluta tal, dvs. miljarder kronor. De dolda inkomsterna summerar till betydande belopp i miljarder kronor även för branscher med låg relativ DAI eftersom det är fråga om så stora branscher.

Diagram 3 Deklarerade och dolda arbetsinkomster i absoluta tal (miljarder kr) exkl. offentlig sektor, bostadsrättsföreningar, ideella företag och företag som saknar SNI

En iakttagelse är att inslaget av småföretag i en bransch är av stor betydelse för branschens DAI. Tabellen nedan visar småföretagens andel av arbetsinkomsten med uppdelning efter om branschen tillhör gruppen med hög-, mellan- eller låg-DAI.

Tabell 6 Översikt gruppvis av vita och kalkylerade dolda arbetsinkomster. Exkl. offentlig sektor, bostadsrättsföreningar och ideella företag

	Grupp 1 Hög-DAI	Grupp 2 Mellan-DAI	Grupp 3 Låg-DAI	SNI saknas	Alla
Antal företag	177 000	320 000	60 000	101 000	658 000
<u>Vitt redovisad arbetsinkomst:</u>					
- belopp i mdkr	47 mdkr	357 mdkr	265 mdkr	10 mdkr	679 mdkr**
- gruppens andel av vit arbetsinkomst	7%	53%	39%	1%	100%
- snitt per företag	265 000 kr	1 118 000 kr	4 397 000 kr	98 000 kr	1 032 000 kr
Småföretagens* andel av vit arbetsinkomst	39%	14%	3%	47%	12%
<u>Kalkylerad DAI:</u>					
- belopp i mdkr	18 mdkr	37 mdkr	6 mdkr	10 mdkr	71 mdkr
- gruppens andel av DAI	25%	53%	8%	14%	100%
- som påslag på vitt redovisad arbetsinkomst	37%	10%	2%	102%	10%
- som andel av vitt+dolt	27%	9%	2%	51%	9%

* Småföretag omfattar här egenföretagare utan och med anställda samt handelsbolag och aktieföretag med lönesumma under 1 mnkr.

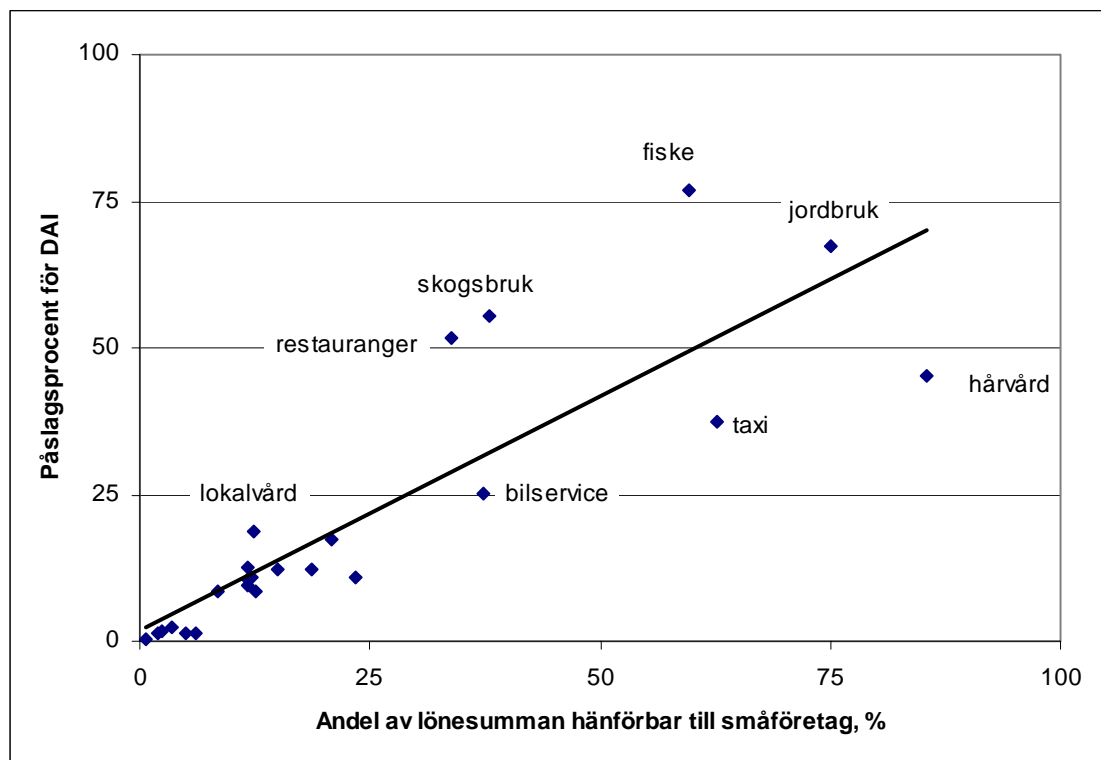
** Exkl. inkomst av passiv näringsverksamhet och inkomst av näringsverksamhet i handelsbolag som inte kunnat branschfördelas.

- I grupp 1 härrör 39 procent av de vita arbetsinkomsterna från småföretagen och DAI-påslaget är 37 procent sammantaget för branscherna i gruppen.
- I grupp 2 är småföretagsinslaget 14 procent och DAI-påslaget 10 procent.
- I grupp 3 är småföretagsinslaget 3 procent och DAI-påslaget 2 procent.

Påslagsprocenten och inslaget av småföretag i branscherna förefaller således följas åt. Korrelationen är hela 0,86 vilket innebär ett mycket starkt positivt samband mellan de båda variablerna.¹⁰

¹⁰ Korrelation är ett statistiskt mått som mäter graden av linjärt samband mellan två variabler. Måttet varierar mellan -1 och +1. Värdet över 0,6 indikerar ett starkt positivt samband.

Diagram 4 Påslagsprocent för DAI och inslag av småföretag i olika branscher

Möjligt kan det förvåna att påslagsprocenten är betydligt lägre för hårvård (45%) än för jordbruk (67%). Det stämmer nog inte med den föreställning som finns. Det förtjänar därför betonas att det vi här studerar är de framreviderbara dolda arbetsinkomsterna. I en bransch som jordbruk finns det betydligt mer "ledtrådar" vid en revision än vid revision av frisörer. Frisörbranschen kännetecknas av att produktion och konsumtion sker samtidigt och i efterhand är det svårt att finna några spår. En annan bransch där resultatet i förstone kan förvåna är lokalvård med ett påslag på "endast" 19 procent. Man ska då ha klart för sig att de företag inom branschen lokalvård, som vi här har med, är förhållandevis stora och den lokalvård det gäller främst avser köp som görs av andra företag eller myndigheter. Svart städning i hushållen fångas inte upp med den metod vi använt. Resultaten vi ser för olika branscher är bara en indikation på vad revisionsinstrumentet förmår att ta fram. Hur det faktiskt förhåller sig om man till detta lägger dolda arbetsinkomster, som inte kan beläggas med normala revisionsmetoder, kan relationerna mellan olika branscher förskjutas i förhållande till den bild som tecknats ovan.

Vi har här studerat DAI sammantaget för alla företag i en bransch. Vi har varit ute efter att skapa en bild av den övergripande strukturen på de dolda arbetsinkomsterna i den del de går att revidera fram. För den specialintresserade har vi i bilaga 2 sammanställt delar av beräkningsunderlaget med mer detaljerade data med branschfördelade tabeller för olika företagskategorier och företagsstorlekar. Det bör dock understrykas att den använda metoden är att se som ett räkneexempel och siffror för en enskild bransch av viss storlek inte får övertolkas. Finessen med metoden är just den stora mängden strata (drygt 200) som gör att i den mån det finns extremvärden i ett strata isoleras detta och får begränsat genomslag på totalskattningen.

3.4 Revisionsverksamhetens inriktning och profilen på de dolda arbetsinkomsterna

Revisionstäthet efter företagsstorlek och bransch

Dolda arbetsinkomster förefaller således vara relativt sett större i de mindre företagen. Till grund för kalkylen ligger Skatteverkets revisionsstatistik. Även om revisioner bara är ett av de verktyg Skatteverket har för att motverka skatteundandragande ligger det nära tillhands att här beskriva vilken inriktning Skatteverkets revisioner har. Hur ser revisionsfrekvensen ut i företag av olika storlek? Till saken hör också att en sådan bearbetning är enkel för oss att göra eftersom vi ändå lagt tillräta uppgifterna för bearbetning i samband med den skattning vi gjort.

Vi håller oss, liksom i den statistik vi tidigare använt, till revisioner under perioden 1995 till våren 2003. Under denna period utfördes totalt 31 050 revisioner med inriktning mot inkomstskatt hos företagare/företag. Eftersom antalet företag uppgår till ca 770 000 (tabell 2) innebär det en revisionsfrekvens avseende inkomstskatt på 4 procent sett över perioden som helhet (drygt åtta år).¹¹ Lite grovt innebär det en genomsnittlig årlig revisionsfrekvens på 0,5 procent avseende inkomstskatt. Det kan också uttryckas så att i genomsnitt per år har 1 av 200 företag varit föremål för revision av inkomstskatten.

Diagrammet nedan visar ”revisionstätheten” för i företag av olika storlek sett sammantaget över perioden. Revisionstätheten illustreras med två olika mått; dels med revisionsfrekvens (relaterar till antal) dels med hur stor del av lönesumman¹² som blivit reviderad. I diagrammet har också lagts in de dolda arbetsinkomsterna (DAI) uttryckta som påslag på de vitt redovisade arbetsinkomsterna.

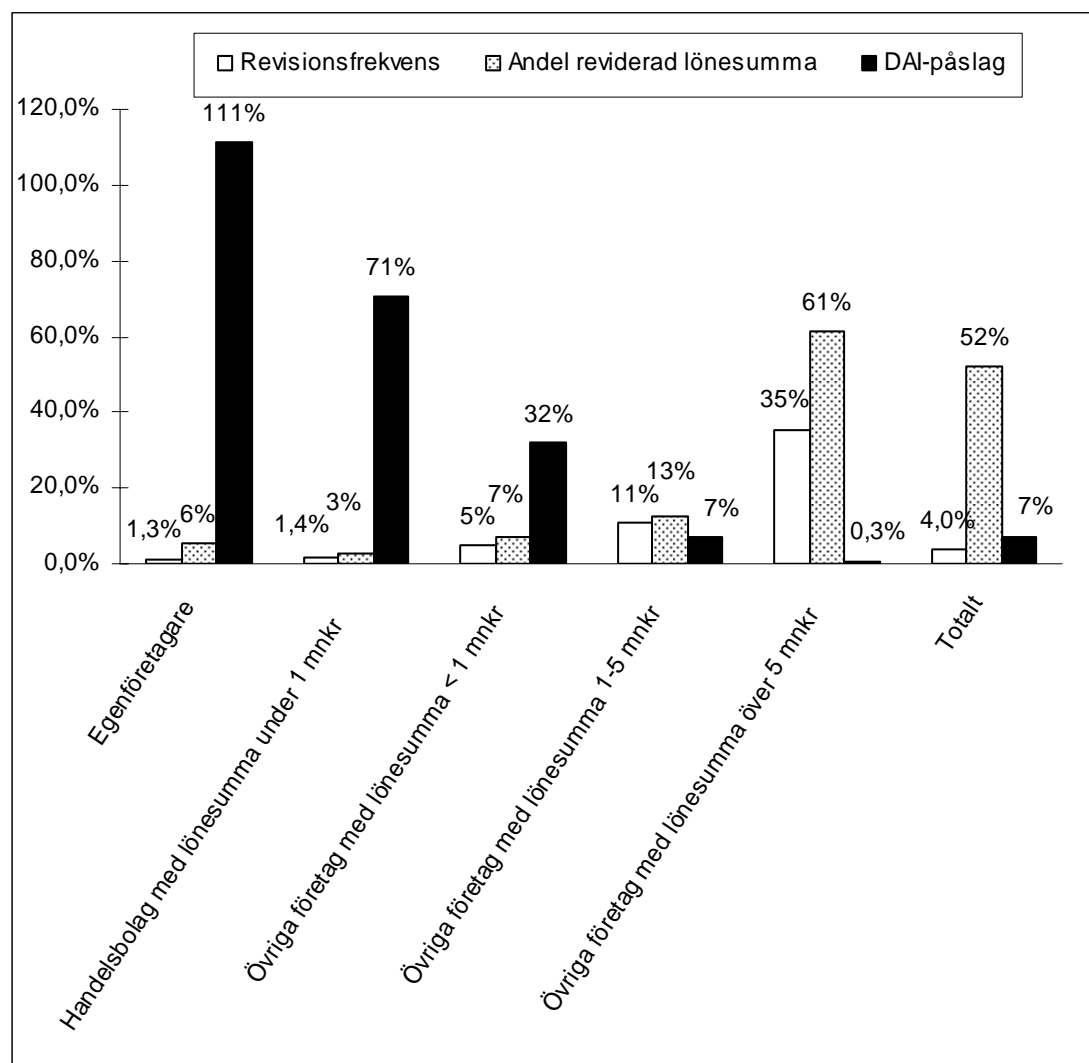
---

¹¹ Därutöver genomfördes 25 100 andra mer partiella revisioner av företag (inriktning mot moms, punktskatt, arbetsgivaravgift, avdragen skatt, tredjemansuppgifter, F-skatt) och drygt 4 000 inkomstrevisioner avseende fysiska personer som inte bedrev näringsverksamhet. Inkluderas även dessa partiella revisioner av företag blir den totala revisionsfrekvensen drygt 7 procent sett över åttaårsperioden.

¹² Obs. i måttet ingår endast lön till anställda. Det har inte varit möjligt att ta med inkomst av näringsverksamhet för egenföretagare och handelsbolag i måttet.

Diagram 5 Revisionsfrekvens, reviderad lönesumma och dolda arbetsinkomster i företag av olika storlek

Revisionsfrekvens och reviderad lönesumma avser revisioner avseende inkomstskatt sammantaget under perioden 1995 till våren 2003 satt i relation till företagsstruktur och lönesumma under 2002

Totalt ligger revisionsfrekvensen på 4 procent under den studerade åttaårsperioden och den andel av lönesumman som reviderats på 52 procent. De dolda arbetsinkomsterna uppgår som påslag på den vita redovisningen till 7 procent (inkl. offentlig sektor m.m.). Bryts resultatet upp efter företagsstorlek finner vi att revisionsfrekvensen är lägst och DAI högst i de mindre företagen. Av egenföretagarna har endast reviderats 1,3 procent under åttaårsperioden (dvs. i snitt per år 1 av 600 företagare). I företag med lönesumma över 5 mnkr ligger revisionsfrekvensen på 35 procent, den reviderade lönesumman på 61 procent och DAI-påslaget är bara 0,3 procent.

Den olika revisionstätheten kan vara en förklaring till de skilda nivåerna på dolda arbetsinkomster. Skulle revisionsfrekvensen vara lika hög i de små företagen som i de allra största skulle detta sannolikt bidra till att de dolda arbetsinkomsterna hölls nere i småföretagen. Men priset skulle vara en oerhört stor resursinsats. Skillnaderna i revisionsfrekvens kan således vara en av förklaringarna till varierande DAI-påslag. Men även om det finns skillnader i revi-

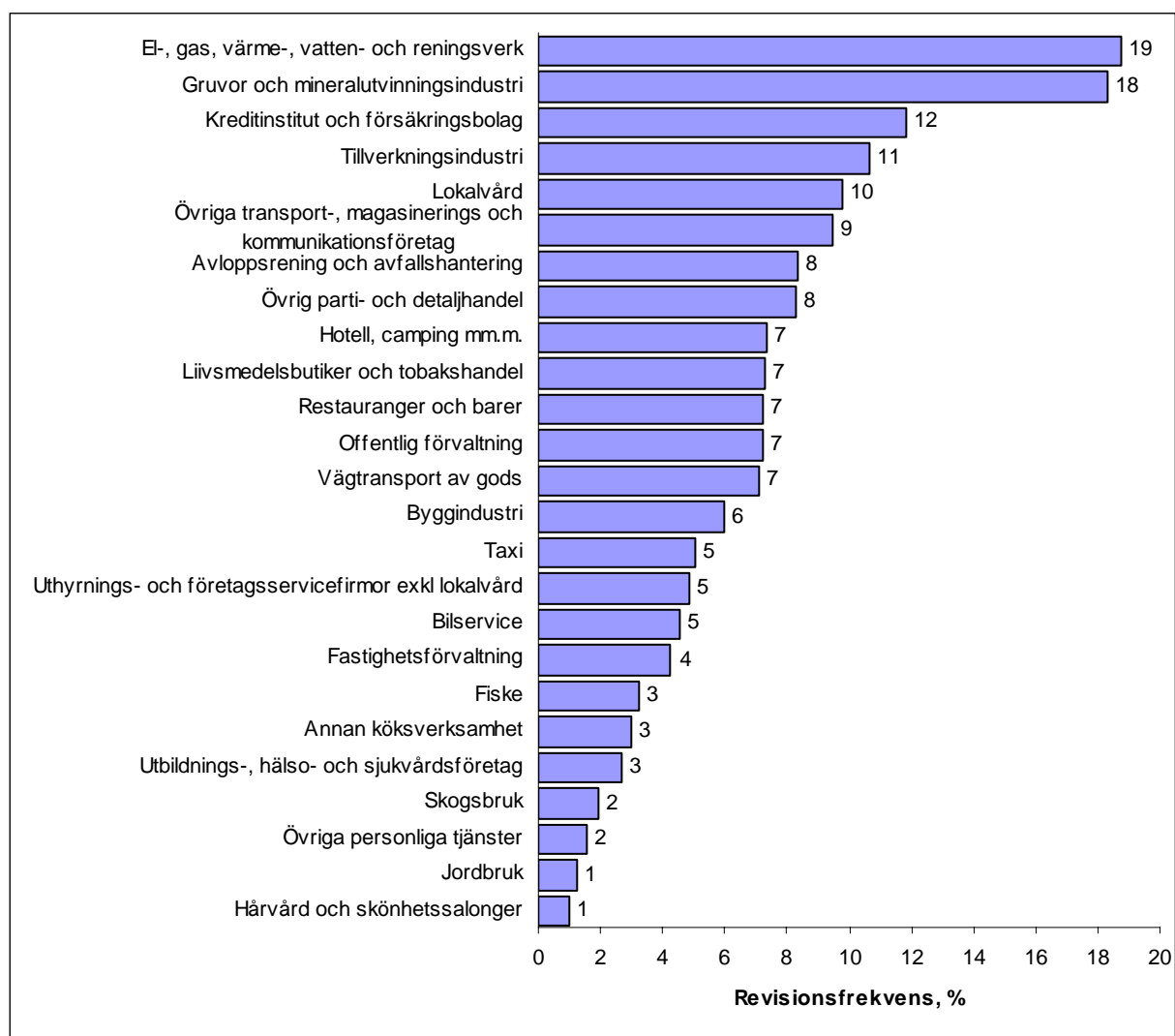

sionsfrekvens innebär detta inte att vi menar att kontrollresurserna använts fel. Det har ansetts viktigt att det finns en systemkontroll som innebär att de stora beskattningsunderlag, som finns i de stora företagen, i allt väsentligt fångas upp och beskattas på avsett sätt. Dessutom bör nämnas att vi här ser enbart till dolda arbetsinkomster medan man vid inriktningen av revisionsverksamheten måste beakta förekomsten av andra typer av fel.

Det finns en rad olika faktorer som inverkar på förekomsten av dolda arbetsinkomster. Inte desto mindre är en jämförelse mellan revisionsfrekvensen och förekomsten av dolda inkomster i olika branscher av intresse.

Diagrammet nedan visar revisionsfrekvensen i olika branscher. Det bekräftar bilden av lägre revisionsfrekvens i branscher med stort inslag småföretag och högt DAI-påslag (jfr. tabell 5 och diagram 2).

Diagram 6 Revisionsfrekvens i olika branscher sammantaget under perioden 1995 – våren 2003

Allokeringen av Skatteverkets kontrollresurser

Målet för inriktningen av Skatteverkets revisionsresurser är att kontrollen ska skapa maximal preventiv effekt. Kontrollen ska vara synlig, träffsäker och oförutsägbar. Det bör inte finnas några kontrollfria zoner och inte någon verksamhet ska kunna vara säker på att inte kunna bli kontrollerad. Kontrollens ”avkastning” kan därför inte räknas i de extra skatter som debiteras till följd av kontrollen.

Följande resonemang utgår emellertid från ett renodlat ekonomiskt synsätt enligt vilket kontrollresurserna ska allokeras så att den marginella avkastningen av en insatt krona ska vara lika stor inom alla aktiviteter. Är den inte är det kan den ekonomiska avkastningen ökas genom att flytta resurser från en aktivitet som har lägre avkastning per insatt krona till en aktivitet som har högre.

Låt oss föra ett förenklat resonemang kring detta. Antag att vi kan mäta avkastningen ”minskad dold arbetsinkomst” med vilket vi då menar både det som upptäcks hos den reviderade vid revisionen, minskningen av dold arbetsinkomst hos den skattskyldige i framtiden samt minskningen av oredovisad arbetsinkomst hos andra personer som får kännedom om kontrollen.

Antag vidare att det bara finns två aktiviteter:

1. revision av mindre företag
2. revision av större företag

Det som sagts innebär att om vi överväger att öka resursinsatsen (eller omfördela) med t.ex. 10 mnkr så ska vi satsa resurserna på de större företagen om detta bringar ned de dolda arbetsinkomsterna mer än om resursen sätts in på kontroll av de mindre. Detta gäller oavsett om frekvensen revisioner redan är högre för de större företagen än för de mindre.

Men det är besvärligt att i praktiken mäta effekten på de dolda arbetsinkomsterna av en marginellt ökad kontrollinsats. Det kan inte göras genom att följa skatteintäkterna över tiden eftersom det finns så mycket annat som inverkar. Det kan inte heller göras genom att revidera för att se om det förefaller finnas mindre fel – vi vet helt enkelt inte hur det skulle ha sett ut annars; man missar den preventiva effekten. Skatteverket navigerar därför lite på känn vid fördelningen av resurser på olika aktiviteter. Det har bedömts som viktigt att kontrollera de stora skatteunderlag som finns i de stora företagen återkommande för att säkerställa att dessa system inte ”läcker”. I detta övervägande ligger också bedömningen att legitimiteten i beskattningen skulle skadas om beskattningen av de stora skatteunderlagen inte fungerade.

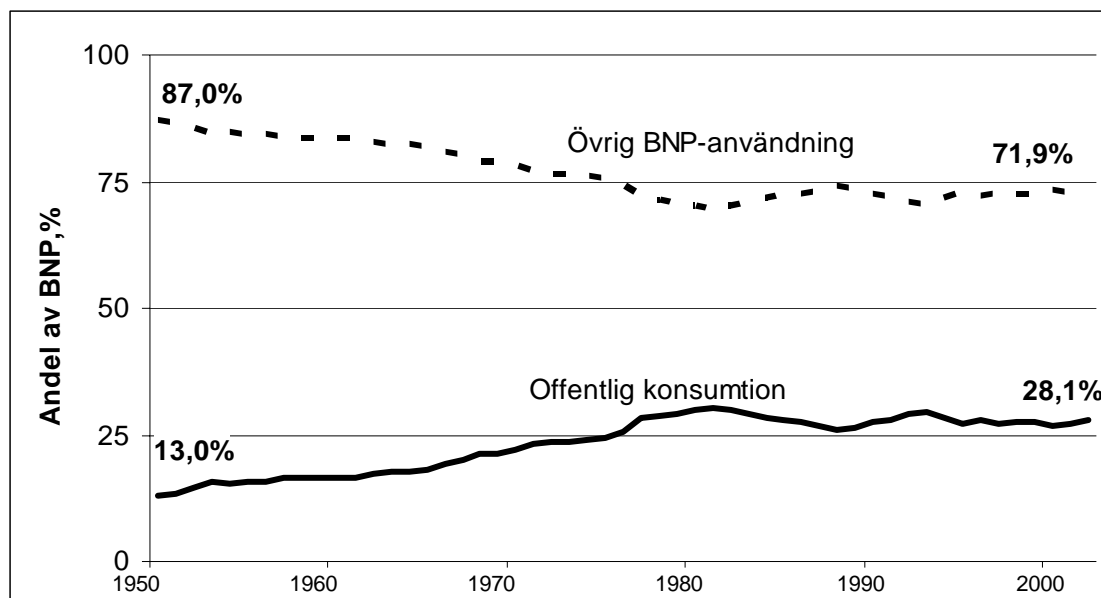
Ett sätt att värdera när man står i valet mellan olika slags insatser kan vara att genomföra kontrollerade experiment. Den population man vill studera (målgruppen) delas upp i olika delgrupper. En av delgrupperna får vara en s.k. kontrollgrupp. Man gör inget specifikt åt denna grupp utöver det man brukar göra. Övriga grupper gör man det man brukar + att man gör kontrollinsatser av olika slag. Resultatet (mätt t.ex. som utvecklingen av de vitt redovisade arbetsinkomsterna över tiden) för experimentgrupperna jämförs med kontrollgruppens. För att få fram marginalavkastningen måste resultaten matchas mot merkostnaden för kontrollinsatsen i varje experimentgrupp.

Försök av detta slag kan vara ett sätt att öka kunskapen om effekter av olika insatser mer principiellt och kan därmed vara till hjälp i strategiska vägval för Skatteverket. Sådan kunskap kan fungera som komplement till de allmänna överväganden som görs när man bestämmer hur Skatteverkets kontrollresurser ska användas.

3.5 Några reflektioner över effekterna av senaste halvseklets branschförskjutningar

Utifrån resultatet ovan kan man reflektera över betydelsen av branschförskjutningar över tiden. Under 1950-, 1960- och 1970-talet byggdes den offentliga sektorn ut. Vi har ovan sett att de dolda arbetsinkomsterna är små i denna sektor. Denna expansion torde under dessa årtionden ha verkat återhållande när de svarta inkomsterna mäts som andel av BNP.

Diagram 7 BNP uppdelad på offentlig konsumtion och övrig BNP-användning

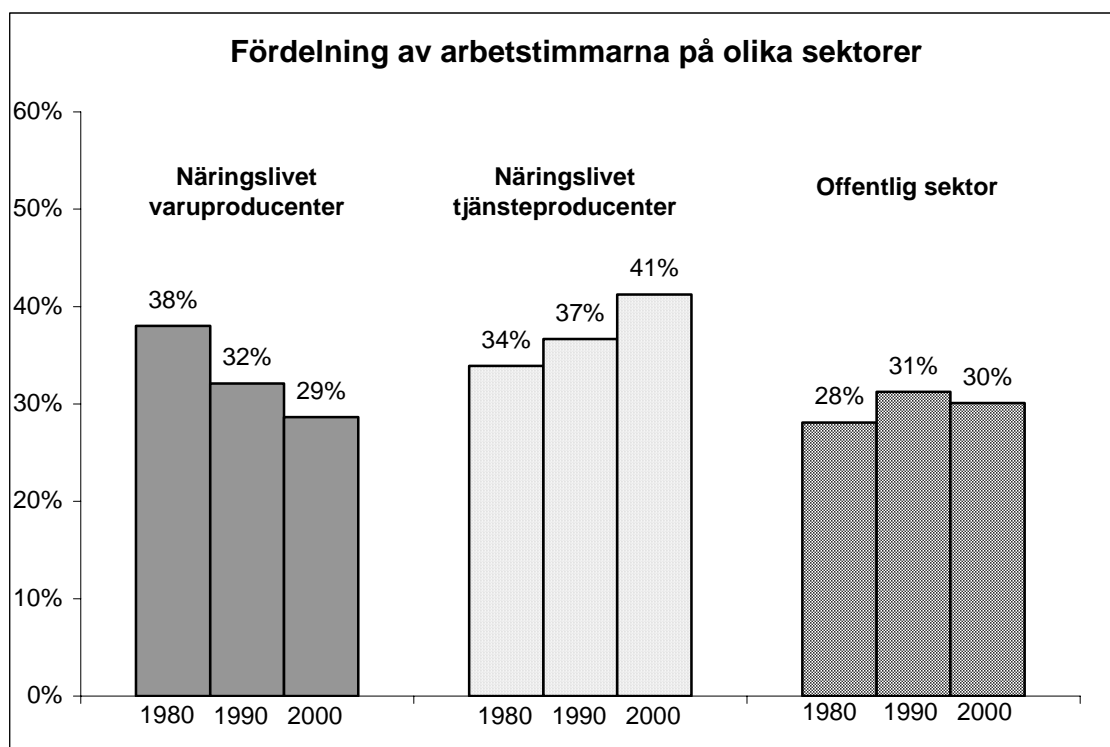

Under 1980- och 1990-talet har skett en förskjutning av nedlagda arbetstimmar från varu- till tjänsteproduktion (tabell 7 samt diagram nedan). Ovan har vi baserat på Skatteverkets revisionsresultat kommit fram till att tillverkningsindustrin har låg andel dolda arbetsinkomster. Den förskjutning som skett under de senaste decennierna mot en ökad andel tjänsteproduktion kan därför ha verkat pådrivande på de dolda arbetsinkomsterna.

Tabell 7 Antalet arbetade timmar i Sverige 1980-2000

År	Näringslivet		Offentlig sektor och ideella organisationer	Totalt
	varu- producenter	tjänste- producenter		
Antal arbetade timmar, miljoner				
1980	2 453	2 188	1 812	6 453
1990	2 291	2 616	2 229	7 136
2000	1 985	2 857	2 086	6 928
Sammansättning, andel i %				
1980	38%	34%	28%	100%
1990	32%	37%	31%	100%
2000	29%	41%	30%	100%
Index (1980=100)				
1980	100	100	100	100
1990	93	120	123	111
2000	81	131	115	107

Källa: SCB, nationalräkenskaperna

Kalkylerna med revisionsmetoden pekar på att de dolda arbetsinkomsterna är större i de små företagen. Andelen små företag är högre i tjänstesektorn än i den varuproducerande delen av näringslivet (tabell 8). I tjänstesektorn ligger arbetsinkomsterna i snitt på 1,2 mnkr att jämföra med 2,5 mnkr per företag i varuproduktionen (exkl. jord-, skogsbruk och fiske).

Tabell 8 Varu- och tjänsteproducenter fördelade efter företagsstorlek (lönesummans storlek). Exkl. offentlig sektor, bostadsrättsföreningar och ideella företag

	Företag med lönesumma			Summa
	under 1 mnkr	1-5 mnkr	över 5 mnkr	
Antal företag				
Jordbruk, skogsbruk och fiske	94 253	938	92	95 283
Övriga varuproducenter	78 416	13 489	5 448	97 353
Tjänsteproducenter	322 242	32 438	9 610	364 290
Ofördelat (SNI saknas)	99 789	765	150	100 704
Summa	594 700	47 630	15 300	657 630
Arbetsinkomst: belopp mdkr				
Jordbruk, skogsbruk och fiske	7	2	2	11
Övriga varuproducenter	16	30	193	239
Tjänsteproducenter	53	68	298	419
Ofördelat*	12	2	4	18
Summa	88	102	497	687
Arbetsinkomst: genomsnitt per företag, tkr				
Jordbruk, skogsbruk och fiske	71	1 768	24 117	111
Övriga varuproducenter	202	2 224	35 487	2 457
Tjänsteproducenter	165	2 106	30 969	1 150
Summa	148	2 132	32 475	1 044
Andel av antalet företag, %				
Jordbruk, skogsbruk och fiske	99%	1%	0%	100%
Övriga varuproducenter	81%	14%	6%	100%
Tjänsteproducenter	88%	9%	3%	100%
Ofördelat (SNI saknas)	99%	1%	0%	100%
Summa	90%	7%	2%	100%
Andel av arbetsinkomsten, %				
Jordbruk, skogsbruk och fiske	63%	16%	21%	100%
Övriga varuproducenter	7%	13%	81%	100%
Tjänsteproducenter	13%	16%	71%	100%
Ofördelat*	70%	9%	21%	100%
Summa	13%	15%	72%	100%

* Ofördelad arbetsinkomst består av företag som saknar SNI samt inkomst av passiv enskild näringsverksamhet som inte har kunnat fördelas på bransch

Utöver ett större inslag av små företag i tjänstesektorn kan begränsade möjligheter till produktivitetshöjningar i delar av tjänsteproduktionen verka pådrivande på benägenheten att dölja arbetsinkomster. Är konkurrensen hård (överetableringar i vissa branscher där kapitalinsatsen är låg) och produktiviteten inte går att höja är det svårt att hålla takt med inkomstutvecklingen i andra delar av ekonomin. Priserna på de producerade tjänsterna kan inte höjas alltför mycket och kostnadsbesparingar har också sin gräns. I ett sådant läge blir det frestande att som utväg välja att få ned företagets kostnader genom att dölja arbetsinkomster så att man ”slipper” kostnaderna för inkomstskatt och arbetsgivaravgifter.

Men det är inte bara branschförskjutningar som påverkar hur svartarbetet utvecklas. Det har skett en rad andra strukturella förändringar som kan antas vara av betydelse för den faktiska utvecklingen. Arbetskraften har en annan sammansättning än för 30 år sedan - högre utbildning, fler kvinnor, annan ålderssammansättning. Skatteverkets kontrollinstrument har utvecklats. Skatternas nivåer och utformning har ändrats liksom de offentliga socialförsäkringsystemen - skatteklara och tröskeleffekter är annorlunda.

4 Värdering av resultatet

Den skattning av DAI som vi gjort utifrån revisionsresultat summerar till 71 mdkr. Kalkylen kan sägas återspegla de dolda arbetsinkomster som går att belägga med normala revisionsmetoder. Verkar resultatet rimligt? Det finns olika faktorer som påverkar skattningen och som drar åt olika håll. Faktorer som kan bidra till:

↑ Överskattning:

1. Selektion för revision är inte slumpmässig utan görs, särskilt för de mindre företagen, utifrån en bedömning av risk för fusk.
2. Kalkylen baseras på det som rapporterats in som förslag till ändringar i Skatteverkets revisionsregister. Alla förslag till ändringar skulle inte stå sig vid en prövning i domstol. (Del av förslagen är skönsbeskattningar; dock gäller som riktlinje att skönsbeskattningar ska göras så bra som möjligt).
3. I kalkylen har vi betraktat de föreslagna ändringarna i en revision såsom hänförliga till ett enskilt år. I vissa fall omfattar en revision ändringar på mer än ett år.
4. Företag utan SNI-kod har tilldelats samma DAI i kronor som företag med SNI-kod i samma företagsform och storleksklass. Om verksamheten i företag utan SNI-kod har mer karaktär av komplement till annan vit försörjning kan antagandet leda till viss överskattning.

↓ Underskattning:

1. Man hittar inte alla fel i ett företag vid revision.
2. Vi har i bearbetningarna utgått från det penningvärde som gällde då besluten fattades. Den revisionsstatistik vi använt är hänförlig till perioden 1995 till våren 2003. Skulle revisionsresultaten räknats om till 2002 års penningvärde rör det sig om ett påslag på ca 7 procent i förhållande till den kalkyl vi gjort och DAI skulle hamna på ca 76 mdkr (71 mdkr + 5 mdkr = 76 mdkr).
3. Skönstaxeringar vid skatterevision tenderar att bli minimiskattningar t.ex. vad den skattskyldige *åtminstone* måste ha tjänat för att få utrymme för levnadskostnader för familjen.

Effekten av faktorerna sammantaget sett har vi svårt att bedöma. Genom att ta bort 5-procent av "svansarna" i revisionsresultatet för de mindre företagen har vi försökt motverka både tendensen till överskattning pga. att urvalet till revision inte görs slumpmässigt och tendensen till underskattning på grund av att man vid revision inte hittar allt i de företag som revideras.

Ett sätt att bedöma kalkylresultatet 71 mdkr är att placera in det i perspektiv av nationalräkenskapernas beräkning av de dolda inkomsterna. Ett av syftena med den kalkyl vi gjort har ju just varit att söka stöd för storleksordningen på NR:s skattning av de dolda arbetsinkomsterna.

Tabell 9 Resultatet av revisionsmetoden i perspektiv av NR:s diskrepans. Nivå 2002

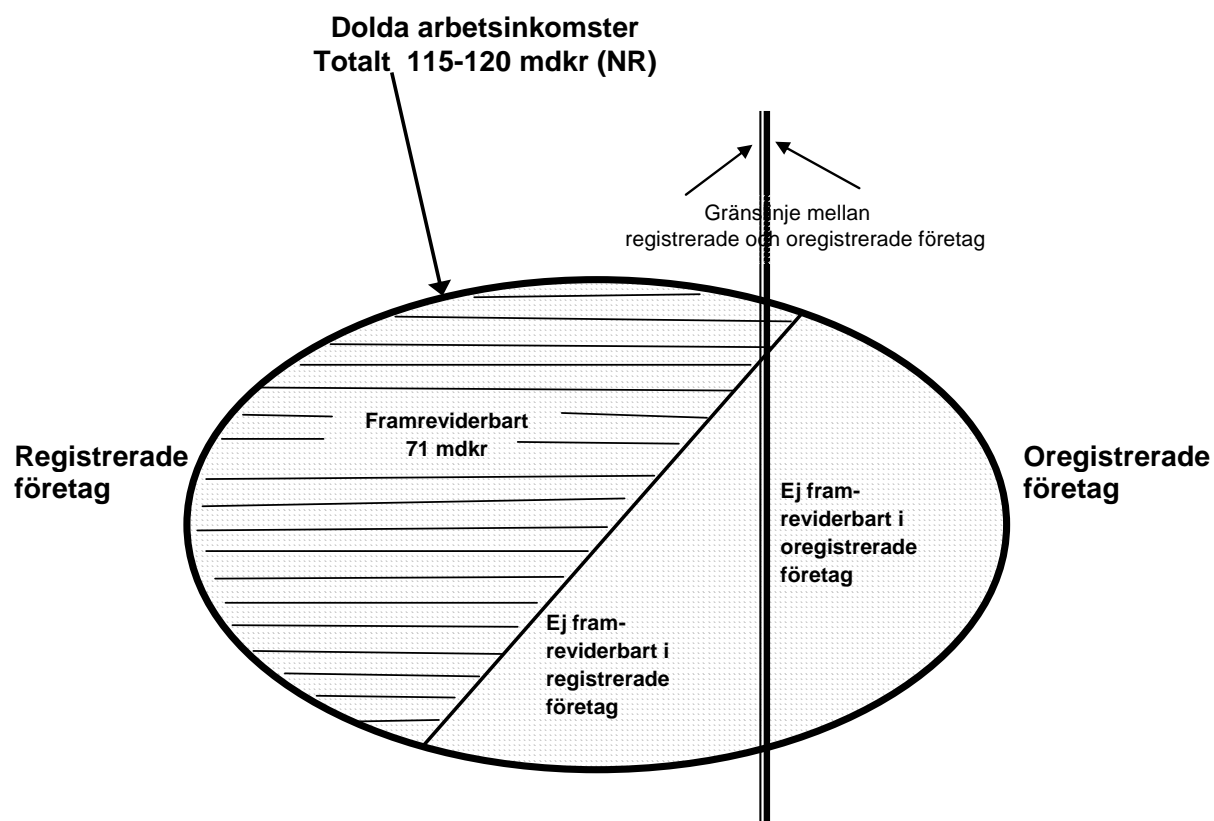
1. Nationalräkenskaperna - svarta inkomster 5% av BNP	115-120 mdkr
2. Framreviderbara dolda arbetsinkomster baserat på revisionsstatistik	71 mdkr
Residualt - "ej framreviderbart"	45-50 mdkr

Den differens som finns i nationalräkenskaperna mellan de inkomster hushållen använt och de som rapporterats till Skatteverket är den mest heltäckande skattningen av de dolda arbetsinkomsterna. Differensen har under senare år legat på ca 5 procent av BNP vilket för år 2002 innebär i storleksordningen 115-120 mdkr i svarta inkomster. Drar vi bort vår kalkyl av dolda arbetsinkomster som går att revidera fram – 71 mdkr – återstår 45-50 mdkr. Kalkylen, baserat

på revisionsresultat, fångar främst upp registrerade företag även om något lite av oregistrerade företag torde komma med.

I perspektiv av den genomgång vi gjort av revisionsresultat finns inget som talar för att nivån på NR:s skattning skulle ligga fel. Men för att kunna bedöma om den ligger rätt behövs resultat från andra typer av undersökningar.

Figur 3 "Grafisk framställning" av resultatet av revisionskartläggningen av dolda arbetsinkomster i Sverige. Nivå 2002

5 Finansieringen av de dolda inkomsterna

För de korrigeringar som kan bli aktuella i nationalräkenskaperna med hänsyn till dolda arbetsinkomster och dold produktion är det av intresse att känna till hur svartarbetet finansieras. I vilken utsträckningen sker det genom att skapa finansiellt utrymme för utbetalning av svarta ersättningar genom att hålla intäkter utanför bokföringen? I vilken utsträckning finns ersättningarna med bland utgifterna i företagsbokföringen men är felrubricerade så att de döljer sig under andra kostnadslag? Den revisionsstatistik vi använt är inte upplagd på sådant sätt att det går att uttala sig om detta. Det finns dock vissa spridda iakttagelser i samband med andra kartläggningar Skatteverket gjort.

Riksplanen 2003 - Avdrag för "övriga utgifter" i näringsverksamhet

Kartläggningen omfattade 1 200 slumpmässigt utvalda näringsidkare/företag i skatteregionerna Stockholm, Linköping och Örebro som gjort avdrag i intervallet 10 000 – 200 000 kr. Den bokföringspost som utreddes var "övriga utgifter"¹³. Posten kan sägas vara en uppsamlingspost för resterande omkostnader som är omedelbart avdragsgilla – en post där det kan trilla in diverse olika utgifter av privat karaktär såsom tidningar, telefon, medlemsavgifter, startavgifter för vasalopp m.m.

Syftet med kartläggningen har bl.a. varit att se om avdragna utgifter varit att betrakta som privata och bortomkategoriseras till ersättning för arbete.

Tabell 10 Kartläggning av felredovisning under posten "övriga utgifter" i näringsverksamhet. Riksplanen 2003

Blankett/kategori	Antal i urvalet	Antal rapporterade*	Antal med påvisat fel	Andel med fel	Genomsnittlig ändring utslaget på	
					de som haft fel	alla rapporterade
N1: Egenföretagare utan årsbokslut (nettoomsättning högst 20 basbelopp)	300	285	114	40%	6 618 kr	2 647 kr
N2: Egenföretagare med årsbokslut	300	294	120	41%	6 812 kr	2 780 kr
INK2: Aktiebolag, ek.föreningar, m.fl.	300	277	72	26%	9 936 kr	2 583 kr
INK4: Handelsbolag	300	281	71	25%	10 032 kr	2 535 kr
Alla	1 200	1 137				

* Det finns olika orsaker till bortfallet – utredningen var ej avslutad vid återrapporteringstillfället, konkurs, företaget föremål för annan granskning/revision.

Andelen egenföretagare som haft fel på avdragsposten är 40 procent och för aktiebolag och handelsbolag ca 25 procent. De beloppsmässiga ändringarna är förhållandevis ringa. Utslaget på alla undersökta företag ligger genomsnittet på drygt 2 500 kr.

Riksplanen 2001 – Inköp för privat bruk m.m. i fåmansföretag med högst tre anställda

Under 2001 undersökte Skatteverket förekomsten av oredovisade ersättningar eller förmåner till delägare i fåmansbolag med en omsättning på mellan 1 och 10 mnkr samt högst tre kontrolluppgifter för anställda. Med fåmansbolag avses ett aktiebolag eller en ekonomisk före-

¹³ För blankett N1 SRU-kod 175, för blanketterna N2, INK2 och INK4 SRU-kod 530.

ning där mer än hälften av rösterna (eller andelarna) innehas av fyra eller färre fysiska personer. Det finns ca 45 000 sådana företag i landet. Som grund för granskningen gjordes ett slumpurval och 441 företag reviderades.¹⁴ Kartläggningen hade en bredare ansats än den av ”övriga utgifter” i näringsverksamhet som beskrivits ovan. Den tog sikte på den typ av transaktioner som omfattades av de s.k. stoppregler som tidigare funnits för att förhindra att företagen undandrar sig skatt genom transaktioner med sina ägare.¹⁵

Vanligaste rättelsen var inköp för privat bruk (18% av revisionerna). Övriga rättelser har avsett uthyrning av lokal till företaget (4% av revisionerna), lån med förmånliga villkor m.m. (2%) samt felprissättning av varor som säljs till eller köps från företaget (1%). Ändringarna ledde i de flesta fall både till ändringar av delägarens skatt och till ändringar av bolagets skatt. I genomsnitt uppgick höjningarna av *skatten* till 22 000 kr. Eftersom vi här i första hand är intresserad av arbetsinkomst ser vi till den ändring som gjorts av skatt på inkomst av tjänst. Nästan hälften (49%) av skattehöjningen avsåg inkomstlaget tjänst för delägarna vilket innebär en inkomstskatt på 10 800 kr och ett beskattningsunderlag på ca 31 000 kr.¹⁶

De undersökta bolagen är koncentrerade till aktiebolag med lönesumma under 1 mnkr.¹⁷ Om vi sammanför resultatet med bearbetningarna av revisionsstatistiken är det därför närmast kategorin ”aktiebolag med lönesumma under 1mnkr” som vi ska jämföra med.

Aktiebolag med lönesumma under 1 mnkr – DAI totalt och DAI i bokföringen

Skattning	Snitt per företag	Som påslag på vitt redovisning
Kalkylerad total DAI (revisionsstatistiken)	97 tkr	36%
Skattad DAI; transaktioner i bokföringen (riksplanen 2001)	31 tkr	12%
DAI i övrigt (residualt)	66 tkr	24%

Baserat på revisionsstatistiken har de dolda arbetsinkomsterna för denna kategori kalkylerats till i snitt 97 000 kr motsvarande ett påslag på 36 procent på vitt redovisad lönesumma. Av undersökningen av transaktioner med koppling till de gamla stoppreglerna drar vi slutsatsen att i genomsnitt 31 000 kr avseende delägarnas dolda arbetsinkomster finns med i företagets bokföring men är felrubricerade. Residualt återstår 66 000 kr för andra dolda arbetsinkomster. Det är lite diffust hur detta residualt beräknade belopp ska karaktäriseras. Det går inte att säga att det skulle vara helt hänförligt till sådant som ligger utanför företagets bokföring. Bilden fördunklas också av att del av revisionsresultatet härrör från skönsbeskattningar. Det man kan säga i dessa fall är att företagsbokföringen i allmänhet är dålig. Sammanfattar vi iakttagelserna kan sägas att *minst* 1/3 av de dolda arbetsinkomsterna, avseende ägarnas dolda arbetsinkomster, finns med i bokföringen men dolda under andra poster än löner. Till detta kommer dolda arbetsinkomster för andra anställda än ägarna.

¹⁴ Resultatet av undersökningen finns dokumenterat i Skatteekonomiskt meddelande. Nr 30. ”Att göra affärer med sig själv – Privata transaktioner mellan fåmansföretag och deras delägare”. När rapporten skrevs fanns resultatet klart för 415 revisioner. De 26 revisioner som inte var klara kan antas ha en högre felfrekvens än de som ingår i bearbetningen i rapporten.

¹⁵ Från och med år 2000 har de flesta av dessa stoppregler upphävts och beskattning sker istället enligt de allmänna beskattningsreglerna.

¹⁶ När skatten kalkyleras i revisionsresultatet används det schablonmässiga antagandet att skattesatsen är 35%.

¹⁷ Av kategorin aktiebolag med högst 3 kontrolluppgifter och omsättning under 10 mnkr har 99% en lönesumma under 1 mnkr.

Kontroller med inriktning på området oredovisade intäkter/svartarbete

Inom ramen för riksplanen har skatteregionerna under senare år gjort utredningar som tar sikte på området oredovisade intäkter/svart arbetskraft. T.ex. har olika regioner tittat på privata vårdgivare, städbranschen, flytt- och åkeribranschen, taxi, frisörer, restauranger och byggbranschen. Av de avlämnade rapporterna från regionerna är det endast i enstaka fall det gjorts en mer ingående bedömning av beloppsmässiga skattefelet på grund av utelämnade inkomster och oredovisade förmåner. Däremot förekommer det många, rätt svepande, bedömningar att felet är stort och även i viss mån vad felet består av dvs. i de flesta fall oredovisade inkomster/svarta löner. Det vi här kan konstatera lakoniskt är att utredningarna ger belägg för att det finns oredovisade inkomster och svarta löner i de studerade branscherna.

Reflektioner över mixen dolda intäkter och privata kostnader i bokföringen

Tabellen nedan visar de dolda arbetsinkomsterna i olika företagsgrupper – dels i snitt per företag dels som påslag på de vitt redovisade arbetsinkomsterna. De dolda arbetsinkomsterna är relativt sett betydligt mindre i de stora än de små företagen.

Tabell 11 Kalkylerade dolda arbetsinkomster i olika företagsgrupper. Genomsnitt per företag samt som relativt påslag på vitt redovisad arbetsinkomst.

Kategori	DAI i snitt per företag tkr	DAI som påslag på vitt redovisad arbetsinkomst
Egenföretagare och deras anställda	103 tkr	111%
Handelsbolag med lönesumma 0-1 mnkr	105 tkr	71%
AB med lönesumma 0-1 mnkr	97 tkr	36%
AB med lönesumma 0-5 mnkr	169 tkr	8%
AB med lönesumma över 5 mnkr	166 tkr	0,50%
Finansiell sektor	13 tkr	0,02%
Ekonomiska föreningar	72 tkr	4%

Anm. En uppmärksam läsare kanske funderar över varför dessa genomsnittvärden avviker från de som återfinns i bilaga 2 som genomsnittlig ändring per revision för respektive grupp. Orsaken är att vi i tabellen ovan vid beräkning av DAI har gjort en omviktning utifrån den faktiska branschstrukturen.

För de mindre företagen pekar kartläggningarna på en mixad finansiering med inslag av såväl undanhållna intäkter som insmugna privata kostnader i bokföringen. För aktiebolag med en lönesumma under 1 mnkr gör vi bedömningen att minst en tredjedel finns med i företagsbokföringen. I större företag är det svårare att hålla intäkter dolda vid sidan av varför det sannolikt förhåller sig så att de dolda arbetsinkomsterna i högre grad finns med i företagsbokföringen.

6 Kan och bör skattningen upprepas i framtiden?

Vi har i skattningen av de dolda arbetsinkomsterna använt uppgifter i Skatteverkets gamla revisionsregister. Uppgifterna avser revisioner avslutade mellan 1995 och våren 2003. Om vi någon gång i framtiden vill uppdatera kalkylen får inputen vara uppgifter i det nya revisionsregistret. Det nya revisionsregistret startade upp 2003-04-23. Är det nya registret bättre utifrån ambitionen att kalkylera och beskriva dolda arbetsinkomster och hur de finansieras?

Det nya revisionsregistret innehåller betydligt fler uppgifter om vilka poster i bokföringen som ändrats i revisionerna. Förutsatt att återrapporteringen av revisionsresultat till revisionsregistret håller god kvalitet bör det därför i framtiden gå att få något bättre grepp om mixen i finansieringen av svartarbetet. Men frågeställningen är komplex och det finns problem även om tillgången på data är större.

I det nya revisionsregistret finns för varje revision en variabel som talar om vilken period som granskats i revisionen. Därmed försvinner en av de osäkerheter vi haft i den kalkyl som här gjorts (se sammanställningen över risk för övervärdering).

I den statistikdatabas som finns tillgänglig för bearbetningar av det nya revisionsregistret inom Skatteverket har det beloppsmässiga revisionsresultatet ackumulerats. Resultat kan hämtas ut för t.ex. olika kontor, olika projekt och granskningsområden. Men inte grupperat på företagsstorlek, bransch eller juridisk form – grupperingar som är väsentliga i den typ av skattningar av de dolda arbetsinkomsterna som vi gjort.¹⁸ Orsaken till att det bara finns ackumulerade data är den sekretess som gäller kring revisionsresultat i det enskilda fallet. Dock finns det underliggande ”mikrodatat” kvar i försystemet och det bör gå att få tillstånd till statistikbearbetningar av det slag som vi genomfört här eftersom inga data för enskilda företag avslöjas. Eftersom uppgifterna i försystemet är lagrat per reviderat företag är det möjligt att ”klä på” mikrodatat med sådana väsentliga uppgifter som just företagsstorlek, bransch och juridisk form.

Om kalkylen av det framreviderbara svartarbetet ska göras om i framtiden bör bedömas i perspektiv av den nytta vi (och SCB/NR) har av den. Om man kommer fram till att skattningen bör upprepas anser vi att detta inte bör ske oftare än med 5-10 års intervall. Det är en resursfråga som också får ses i perspektiv av att ändrat beteende slår igenom långsamt i en kalkyl av detta slag som måste utgå från flera årgångar av revisioner. Hur som helst kommer det att vara svårt att länka samman uppgifter i det gamla och nya revisionsregistret. En ny kalkyl kan därför bli aktuell först när det nya registret innehåller 6 å 7 årgångar av avslutade revisioner. Vi befinner oss då kring år 2010.

---

¹⁸ I viss mån ger aktivitet/projektkodningen upplysning om bransch och företagsstorlek men inte på ett enhetligt genomgående sätt.

Bilaga 1.

Indelning av företagen i grupper samt gruppernas matchning mot statistiken i gamla revisionsregistret

Företagen har i bearbetningarna delats in i åtta huvudgrupper:

1. Egenföretagare
2. Handelsbolag
3. Aktiebolag m.m.
4. Finansiell sektor
5. Ekonomiska föreningar
6. Offentlig sektor
7. Bostadsrättsföreningar
8. Ideella företag, trossamfund m.m.

Grunden för indelningen i grupper är för juridiska personer i första hand baserat på s.k. juridisk form. Tyvärr innehåller inte revisionsregistret uppgift om juridisk form och eftersom revisionsregistret är avidentifierat så har vi inte så här i efterhand kunnat bakvägen ”klä på” juridisk form. Revisionsregistret har emellertid en kod för ”företagstyp” med uppdelning på följande koder:

- 1 = fåmansbolag
- 2 = övriga aktiebolag
- 3 = juridiska personer utom HB och AB
- 4 = handelsbolag
- 5 = dödsbon
- 6 = fysisk person som driver näring

Vid matchning av de åtta grupperna mot revisionsregistret har utnyttjats registrets kodning för företagstyp. I vissa fall har företagstyp kombinerats med revisionsregistrets SNI-kodning.

Vad som ingår i de åtta grupperna och hur matchning mot revisionsregistret gjorts framgår nedan.

1. Egenföretagare

Egenföretagare avser personer som vid taxeringen 2003 lämnade in deklaraionsblankett INK1 och hade inkomst eller underskott av aktiv näringsverksamhet.

Matchning har gjorts mot revisionsregistrets resultat för företagstyp med kod 6 = ”fysisk person som driver näring”.

Skattning:

Antal företag * genomsnittlig ändring av inkomst av näringsverksamhet per revision
+ antal företag* genomsnittlig ändring av inkomst av tjänst per revision

2. Handelsbolag

Till gruppen har förts juridisk form:

31 = handelsbolag, kommanditbolag med en lönesumma under 1 mnkr

Aktiva handelsbolag har definierats som bolag som lämnat lönekontrolluppgift och/eller redovisat intäkt på sitt standardiserade räkenskapsutdrag. Arbetsinkomst för handelsbolag består dels av lön för ev. anställda dels av fysiska personers inkomst av näringsverksamhet (aktiv+passiva) hänförlig till handelsbolag.

Matchning har gjorts mot revisionsregistrets resultat för företagstyp med kod 4 = ”handelsbolag”.

Skattning:

Antal företag * genomsnittlig ändring av inkomst av näringsverksamhet per revision
+ antal företag* genomsnittlig ändring av inkomst av tjänst per revision

Hantering av handelsbolag med lönesumma över 1 mnkr: se nedan under grupp 3. Aktiebolag m.m.

3. Aktiebolag m.m.

Till gruppen har förts de juridiska formerna

49 = aktiebolag

96 = utländska juridiska personer

99 = jurform saknas

samt

31 = handelsbolag med lönesumma över 1 mnkr

Att juridiska formerna 96 och 99 tagits med i denna huvudgrupp beror på att de vid matchning mot revisionsstatistiken måste sorteras in någonstans. Den stora grupp som aktiebolagen utgör ligger närmast till hands. Att de större handelsbolagen (med lönesumma över 1 mnkr; 1 189 st) förts in i denna grupp beror på att antalet observationer i revisionsregistret för större handelsbolag är så få att det inte går att göra någon bearbetning per bransch vilket vi vill ha. Det har då legat närmast till hands att tilldela dessa handelsbolag samma värden som aktiebolag av motsvarande storlek (mätt med lönesumman) och bransch. Den valda hanteringen av dessa större handelsbolag innebär att man i skattningen av de dolda arbetsinkomsterna tappar bort dold inkomst av näringsverksamhet för dessa. Eftersom dessa större handelsbolag är få bedöms dock underskattningen på grund av detta vara av mindre betydelse.

Det har inte varit möjligt att dela upp aktiebolagen i fåmansbolag och andra typer av aktiebolag. Men fåmansbolagen dominerar. Vi vet att de s.k. publika bolagen bara utgör ca 1 100.

Alla aktiebolag m.fl. har tilldelats värdet för revisionsregistrets resultat för företagstyp med kod 1 = ”fåmansbolag”.

Skattning: Antal företag * genomsnittlig ändring av inkomst av tjänst per revision.

4. Finansiell sektor

Till gruppen har förts de juridiska formerna:

41 = bankaktiebolag

42 = försäkringsaktiebolag

88 = hypoteksföreningar

92 = ömsesidiga försäkringsbolag

93 = sparbanker

Matchning har gjorts mot revisionsregistrets resultat för företagstyp med kod 3 = ”juridiska personer utom HB och AB” (med uppdelning på lönesummans storlek och bransch).

Skattning: Antal företag * genomsnittlig ändring av inkomst av tjänst per revision.

5. Ekonomiska föreningar

Till gruppen har förts juridisk form:

51 = ekonomiska föreningar, sambruksföreningar

Matchning har gjorts mot revisionsregistrets resultat för företagstyp med kod 3 = ”juridiska personer utom HB och AB” (med uppdelning på lönesummans storlek och bransch).

Skattning: Antal företag * genomsnittlig ändring av inkomst av tjänst per revision.

6. Offentlig sektor

Till gruppen har förts de juridisk formerna:

81 = statliga enheter

82 = kommuner

83 = kommunalförbund

84 = landsting

85 = allmänna försäkringskassor

87 = offentliga korporationer och anstalter

89 = regionala statliga myndigheter

Matchning har gjorts mot revisionsregistrets resultat för företagstyp med kod 3 = ”juridiska personer utom HB och AB” med branschkod ”offentlig förvaltning”.

Skattning: Procentpåslag (0,012%) på lönesumman. Procentsatsen baseras på 52 revisioner. Dessa revisioner omslöt en lönesumma på 23 miljarder kr och ändringarna var blygsamma 2,7 mnkr vilket motsvarar ett påslag på 0,012% på lönesumman.

7. Bostadsrättsföreningar

Till gruppen har förts juridisk form:

53 = bostadsrättsföreningar

Bostadsrättsföreningarna har inte kunnat skiljas ut som en separat grupp i revisionsregistret. I avsaknad av denna möjlighet har valts att matcha mot revisionsregistrets kod för företagstyp ”juridiska personer utom HB och AB” med branschkod ”Fastighetsförvaltning”.

Skattning: Procentpåslag (0,031%) på lönesumman. Procentsatsen baseras på 70 revisioner avseende andra juridiska former än aktiebolag och handelsbolag inom branschen ”Fastighetsförvaltning”.

8. Ideella företag, trossamfund, stiftelser m.m.

Gruppen omfattar de juridiska formerna:

61 = ideella föreningar

62 = samfällighetsföreningar, vägföreningar, vägsamfälligheter

63 = registrerade trossamfund

71 = familjestiftelser

72 = övriga stiftelser och fonder, pensionsstiftelser, personalstiftelser

94 = understödsföreningar

95 = arbetslöshetskassor

Ovanstående juridiska former med ideell prägel har inte kunnat skiljas ut som en separat grupp i revisionsregistret.

Skattning: Vi har valt att göra samma procentpåslag på lönesumman som för bostadsrättsföreningarna dvs. 0,031%. Grunden för detta är att det liksom i bostadsrättsföreningar kan antas finnas stor insyn och att vi inte kunnat finna något bättre värde.

Bilaga 9:2

Resultatet av skattningen med uppdelning på företagsgrupp, företagsstorlek och bransch

Innehåller tabeller för:

- egenföretagare utan anställda
- egenföretagare med anställda
- handelsbolag utan anställda och med lönesumma under 1 mnkr
- AB med lönesumma under 1 mnkr
- AB med lönesumma 1-5 mnkr
- AB med lönesumma över 5 mnkr

Uppviktning av revisionsresultatet till "riksnivå" Egenföretagare utan anställda

Bransch	Vitt enligt Skatteverkets register		Revisionsstatistiken			Kalkylerat svartarbete utifrån revisionsstatistik							
	Egenföretagare utan anställda		antal revisioner	Föreslagen genomsnittlig ändring av underlag, tkr		Summa kalkylerad felredovisad arbetsinkomst uppvikttat till riksnivå			Uppvikttad felredovisning uttryckt i % av vitt redovisad arbetsinkomst				
	Antal i riket	Inkomst av aktiv näringsverks. mnkr		inkomst av tjänst	inkomst av näringsverks.	lön	inkomst av näringsv. mnkr	summa mnkr	hela arbets-inkomsten	dito endast näringsverks	hela arbets-inkomsten	dito endast näringsverks	
SNI saknas			7	57	-11								
Jordbruk	64 627	2 482	427	14	48	898	3 098	3 996	161%	125%	62%	56%	
Skogsbruk	12 773	418	104	38	85	482	1 080	1 562	374%	259%	79%	72%	
Fiske	869	63	15	1	140	1	121	123	196%	194%	66%	66%	
Gruvor och mineralutvinningsindustri	79	7	2	0	0	0	0	0	0%	0%	0%	0%	
Tillverkningsindustri	14 195	938	143	24	66	347	941	1 288	137%	100%	58%	50%	
El-, gas, värme-, vatten- och reningsverk	64	3	1	0	65	0	4	4	137%	137%	58%	58%	
Byggindustri	20 636	2 445	319	12	108	241	2 236	2 477	101%	91%	50%	48%	
Bilservice	4 030	300	93	2	119	8	478	486	162%	159%	62%	61%	
Livsmedelsbutiker och tobakshandel	2 971	164	89	8	121	25	361	385	235%	220%	70%	69%	
Övrig parti- och detaljhandel	21 120	1 168	592	11	111	241	2 338	2 579	221%	200%	69%	67%	
Hotell, camping mm.m.	496	21	10	2	50	1	25	26	123%	118%	55%	54%	
Restauranger och barer	3 386	187	179	6	205	20	695	715	382%	371%	79%	79%	
Annan köksverksamhet	375	19	6	-11	57	-4	21	17	91%	113%	48%	53%	
Taxi	2 950	391	55	18	103	52	303	355	91%	78%	48%	44%	
Vägtransport av gods	4 251	709	133	4	132	17	559	576	81%	79%	45%	44%	
Övriga transport-, magasinering och kommunikationsföretag	1 562	126	32	15	102	24	159	183	145%	127%	59%	56%	
Kreditinstitut och försäkringsbolag	245	25	5	8	172	2	42	44	179%	170%	64%	63%	
Fastighetsförvaltning	4 475	338	134	9	51	39	229	268	79%	68%	44%	40%	
Lokalvård	1 387	126	45	16	170	22	236	258	204%	187%	67%	65%	
Uthyrnings- och företagsservicefirmor exkl lokalvård	42 537	3 635	287	29	114	1222	4 831	6 053	167%	133%	62%	57%	
Utbildnings-, hälso- och sjukvårdsföretag	12 600	1 217	47	39	69	488	871	1 359	112%	72%	53%	42%	
Avloppsrening och avfallshantering	242	15	5	25	19	6	5	11	70%	30%	41%	23%	
Härvård och skönhetssalonger	11 575	918	78	1	53	11	609	621	68%	66%	40%	40%	
Övriga personliga tjänster	17 581	924	61	14	58	242	1 019	1 261	136%	110%	58%	52%	
Verksamhet vid internationell org. utländska ambassader o.d.	1	0	4	0	119	0	0	0	181%	181%	64%	64%	
Summa exkl. SNI saknas	245 027	16 637	2873	14	100	4 386	20 261	24 647	148%	122%	60%	55%	
SNI saknas	85 166	3 242											
Summa alla inkl. SNI saknas	330 193	19 879				5 910	27 304	33 214	167%	137%	63%	58%	
Tillkommer Inkomst av passiv enskild näringsverksamhet (kan ej SNI-fördelas)		1 649											
Summa inkl. inkomst från passiv näringsverks.		21 528				5 910	27 304	33 214	154%	127%	61%	56%	

Uppviktning av revisionsresultatet till "riksnivå" Egenföretagare med anställda

Bransch	Vitt enligt Skatteverkets register				Revisionsstatistiken			Kalkylerat svartarbete utifrån revisionsstatistik						
	Egenföretagare med anställda				antal revisioner	Föreslagen genomsnittlig ändring av underlag, tkr		Summa kalkylerad felredovisad arbetsinkomst uppvikttat till riksnivå			Uppvikttad felredovisning uttryckt i % av vitt redovisad arbetsinkomst			
	Antal i riket	Inkomst av aktiv näringsverks. mnkr	Löne-summa för dessa mnkr	Summa arbetsinkomst mnkr		inkomst av tjänst	inkomst av näringsverks.	lön mnkr	inkomst av näringsv. mnkr	summa mnkr	hela arbetsinkomsten		dito endast näringsverks	
					hela						dito	hela	dito	
SNI saknas					4	85	75							
Jordbruk	6 454	817	955	1 772	213	8	49	49	317	366	21%	39%	17%	28%
Skogsbruk	991	137	218	355	39	16	77	15	76	92	26%	56%	21%	36%
Fiske	28	4	5	8	3	32	2	1	0	1	11%	1%	10%	1%
Gruvor och mineralutvinningsindustri	25	4	11	15	3	0	-46	0	-1	-1	-8%	-27%	-8%	-37%
Tillverkningsindustri	1 984	316	428	745	78	6	139	12	276	288	39%	87%	28%	47%
El-, gas, värme-, vatten- och reningsverk	2	0	0	1	0					0	0%	0%	0%	0%
Byggindustri	4 070	750	966	1 716	169	18	86	73	349	422	25%	47%	20%	32%
Bilservice	798	120	164	284	32	4	91	3	73	76	27%	61%	21%	38%
Livsmedelsbutiker och tobakshandel	1 195	144	205	349	73	12	124	14	148	163	47%	103%	32%	51%
Övrig parti- och detaljhandel	3 903	480	617	1 097	191	16	116	61	452	513	47%	94%	32%	48%
Hotell, camping mm.m.	198	23	28	51	9	0	114	0	23	23	44%	98%	31%	50%
Restauranger och barer	2 874	315	457	772	172	12	265	34	763	797	103%	242%	51%	71%
Annan köksverksamhet	124	14	24	39	5	15	146	2	18	20	51%	125%	34%	56%
Taxi	3 375	588	702	1 290	164	43	96	144	323	467	36%	55%	27%	35%
Vägtransport av gods	1 621	360	504	864	75	20	118	32	191	223	26%	53%	21%	35%
Övriga transport-, magasinerings och kommunikationsföretag	351	57	89	146	19	11	78	4	27	32	22%	48%	18%	33%
Kreditinstitut och försäkringsbolag	12	1	2	3	0					0	0%	0%	0%	0%
Fastighetsförvaltning	611	113	149	262	51	8	139	5	85	90	34%	75%	26%	43%
Lokalvård	718	142	179	320	24	25	129	18	93	111	35%	66%	26%	40%
Uthymnings- och företagsservicefirmor exkl lokalvård	2 760	509	422	931	92	44	85	120	234	354	38%	46%	28%	31%
Utbildnings-, hälso- och sjukvårdsföretag	1 034	241	211	452	31	21	150	22	155	176	39%	64%	28%	39%
Avloppsrening och avfallshantering	46	10	15	25	1	0	68	0	3	3	12%	32%	11%	24%
Härvård och skönhetsalonger	1 175	147	205	352	15	0	66	0	77	77	22%	52%	18%	34%
Övriga personliga tjänster	1 157	134	148	282	24	28	96	32	111	144	51%	83%	34%	45%
Verksamhet vid internationell org, utländska ambassader o.d.	1		0	0	0					0	0%	#DivisionV!	0%	#DivisionV!
Summa exkl. SNI saknas	35 507	5 426	6 705	12 132	1487	18	116	643	3 793	4 436	37%	70%	27%	41%
SNI saknas	1 325	153	144	297		påslag för SNI saknas	3%	18	107	125	42%	70%	30%	41%
Summa alla inkl. SNI saknas	36 832	5 579	6 850	12 429				661	3 900	4 561	37%	70%	27%	41%

Uppviktning av revisionsresultatet till "riksnivå" Handelsbolag utan anställda och med lönesumma under 1 mnkr

Bransch	Handelsbolag utan anställda				Handelsbolag lönesumma < 1mnkr					Kalkylerat svartarbete utifrån revisionsstatistik				
	Vitt	Revisionsstatistiken			Vitt	Revisionsstatistiken				Summa kalkylerad felredovisad			Uppviktad felredovisning uttryckt i % av	
	Antal i riket	antal revisioner	medelvärde, tkr inkomst av tjänst	medelvärde, tkr inkomst av näring	Antal i riket	Löne-summa för dessa mnkr	antal revisioner	medelvärde, tkr inkomst av tjänst	medelvärde, tkr inkomst av näring	Summa löner	Summa inkomst av näringsv.	Summa felredovisad	vitt redovisad arbetsinkomst	vitt+felredovisat
SNI saknas		67	4	71			35	25	151					
Jordbruk	2 182	8	0	46	494	101	7	42	29	21	115	136		
Skogsbruk	291	1	0	74	107	27	1	0	7	0	22	22		
Fiske	137	0	..	..	16	2	0	..	..	..	..	..		
Gruvor och mineralutvinningsindustri	34	3	0	29	12	3	4	0	102	0	2	2		
Tillverkningsindustri	3 403	21	9	112	968	221	17	21	42	50	423	473		
El-, gas, värme-, vatten- och reningsverk	71	0	..	..	6	0	0	..	..	..	..	..		
Bygginndustr	2 688	24	12	129	972	235	17	75	70	107	415	521		
Bilservice	781	9	0	153	293	62	2	0	47	0	133	133		
Livsmedelsbutiker och tobakshandel	770	15	83	125	652	127	17	18	63	75	137	212		
Övrig parti- och detaljhandel	6 832	66	9	87	1 838	350	54	31	112	117	801	919		
Hotell, camping mm.m.	225	2	0	43	181	32	5	5	152	1	37	38		
Restauranger och barer	1 056	33	0	239	2 247	426	72	4	305	10	937	946		
Annan köksverksamhet	106	0	..	..	61	10	0	..	..	..	..	..		
Taxi	130	4	0	50	167	39	7	6	190	1	38	39		
Vägtransport av gods	392	7	0	-39	212	59	3	371	47	79	-5	73		
kommunikationsföretag	445	11	0	37	132	22	3	34	73	4	26	31		
Kreditinstitut och försäkringsbolag	180	7	0	4	46	13	2	189	28	9	2	11		
Fastighetsförvaltning	4 297	42	19	23	482	83	13	4	179	83	184	267		
Lokalvård	370	3	0	54	280	66	13	37	132	10	57	67		
Uthyrnings- och företagservicefirmor exkl lokalvård	10 700	73	0	109	1 644	335	31	4	55	10	1253	1262		
Utbildnings-, hälso- och sjukvårdsföretag	1 982	17	3	98	519	119	11	132	-16	74	185	259		
Avloppsrening och avfallshantering	52	0	..	..	12	5	0	..	..	..	..	..		
Hårvård och skönhetsalonger	690	3	0	123	270	56	2	0	0	0	85	85		
Övriga personliga tjänster	3 638	13	1	24	578	85	11	111	-9	66	82	148		
ambassader o.d.		1	0	300	0	0	0	..	..	..	..	..		
Summa exkl. SNI saknas	41 452	430	8	92	12 189	2 479	327	31	137	716	4 930	5 646		
SNI saknas	4 881	SNI saknas	12%		591	78	SNI saknas	5%		54	487	541		
Summa alla inkl. SNI saknas	46 333				12 780	2 556				770	5 417	6 187		
Tillkommer:														
Inkomst av aktiv näringsverksamhet i handelsbolag (kan ej SNI-fördelas)														
Inkomst av passiv näringsverksamhet i handelsbolag (kan ej SNI-fördelas)														
Summa arbetsinkomst för handelsbolag														
8 756														
71%														
41%														

Uppviktning av revisionsresultatet till "riksnivå"

AB m.m. med lönesumma 0-1 mnkr

Antalsstatistiken omfattar alla aktiva med jurform 49 (som lämnat INK2 vid tax-03 och haft intäkt och/eller lönesumma under 1 mnkr) samt jurform 96+99 med lönesumma under 1 mnkr.
Revisionsstatistiken omfattar de revisioner som fått koden "fåmansbolag"

Bransch	Vitt enligt Skatteverkets register		Revisionsstatistiken		Kalkylerat svartarbete utifrån revisionsstatistik		
	AB med lönesumma 0 till 1mnkr		antal revisioner	Föreslagen genomsnittlig ändring av inkomst av tjänst tkr	Summa kalkylerad felredovisad arbetsinkomst (lön) uppviktat till riksnivå mnkr	Uppviktnad felredovisning uttryckt i % av vitt+felredovisat	
	Antal i riket	Löne-summa för dessa mnkr				vitt redovisad lönesumma	vitt+felredovisat
SNI saknas			21	178			
Jordbruk	3 703	995	143	81	299	30%	23%
Skogsbruk	1 318	438	64	62	82	19%	16%
Fiske	144	36	14	80	12	32%	24%
Gruvor och mineralutvinningsindustri	258	72	24	27	7	10%	9%
Tillverkningsindustri	13 550	4 402	791	76	1 026	23%	19%
El-, gas, värme-, vatten- och reningsverk	498	39	20	3	2	4%	4%
Byggindustri	14 576	4 965	752	99	1 442	29%	23%
Bilservice	2 353	902	103	73	172	19%	16%
Livsmedelsbutiker och tobakshandel	2 484	881	167	137	340	39%	28%
Övrig parti- och detaljhandel	30 830	9 375	1 888	87	2 682	29%	22%
Hotell, camping mm.m.	1 093	312	68	110	120	38%	28%
Restauranger och barer	3 951	1 441	303	241	954	66%	40%
Annan köksverksamhet	194	61	7	188	36	60%	38%
Taxi	1 173	416	81	194	228	55%	35%
Vägtransport av gods	5 088	1 855	276	88	446	24%	19%
Övriga transport-, magasinerings och kommunikationsföretag	2 630	719	142	85	223	31%	24%
Kreditinstitut och försäkringsbolag	3 314	491	186	70	233	47%	32%
Fastighetsförvaltning	12 086	1 468	489	103	1 250	85%	46%
Lokalvård	652	222	99	258	168	76%	43%
Uthyrings- och företagservicefirmor exkl lokalvård	43 991	10 651	1 741	98	4 324	41%	29%
Utbildnings-, hälso- och sjukvårdsföretag	6 412	2 181	222	109	699	32%	24%
Avloppsrening och avfallshantering	206	61	15	36	7	12%	11%
Hårvård och skönhetsalonger	817	269	22	18	15	5%	5%
Övriga personliga tjänster	5 221	1 202	173	79	411	34%	25%
Verksamhet vid internationell org, utländska ambassader o.d.	5	1	5	90	0	46%	32%
Summa	156 547	43 456	7 819	100	15 176	35%	26%
SNI saknas	6 912	976	påslag för SNI saknas	4%	670	69%	41%
Summa alla inkl. SNI saknas	163 459	44 432			15 846	36%	26%

Uppviktning av revisionsresultatet till "riksnivå"

AB m.m. med lönesumma 1-5 mnkr

Antalsstatistiken omfattar alla aktiva med jurform 49 (som lämnat INK2 vid tax-03 och haft intäkt och/eller lönesumma 1-5 mnkr) samt jurform 96+99 samt handelsbolag med lönesumma 1-5 mnkr. Revisionsstatistiken omfattar de revisioner som fått koden "fåmansbolag" för företagstyp.

Bransch	Vitt enligt Skatteverkets register		Revisionsstatistiken		Kalkylerat svartarbete utifrån revisionsstatistik		
	AB med lönesumma 1 till 5mnkr		antal revisioner	Föreslagen genomsnittlig ändring av inkomst av tjänst tkr	Summa kalkylerad felredovisad arbetsinkomst (lön) uppviktat till riksnivå mnkr	Uppviktad vitt redovisad lönesumma	uttryckt i % av vitt+felredovisat
	Antal i riket	Löne-summa för dessa mnkr					
SNI saknas			9	551			
Jordbruk	512	924	28	10	5	1%	1%
Skogsbruk	377	644	26	126	48	7%	7%
Fiske	41	74	2	135	6	8%	7%
Gruvor och mineralutvinningsindustri	99	214	15	57	6	3%	3%
Tillverkningsindustri	7 544	17 309	903	111	837	5%	5%
El-, gas, värme-, vatten- och reningsverk	101	258	12	1	0	0%	0%
Byggindustri	5 693	12 097	412	182	1 037	9%	8%
Bilservice	800	1 445	36	214	171	12%	11%
Livsmedelsbutiker och tobakshandel	1 357	3 075	126	95	129	4%	4%
Övrig parti- och detaljhandel	10 229	21 264	857	103	1 054	5%	5%
Hotell, camping mm.m.	574	1 337	39	356	204	15%	13%
Restauranger och barer	1 624	3 202	86	504	819	26%	20%
Annan köksverksamhet	45	95	2	1 474	66	70%	41%
Taxi	386	798	28	234	90	11%	10%
Vägtransport av gods	2 016	4 234	168	123	248	6%	6%
kommunikationsföretag	1 144	2 511	79	165	189	8%	7%
Kreditinstitut och försäkringsbolag	455	988	40	157	71	7%	7%
Fastighetsförvaltning	1 167	2 421	94	67	79	3%	3%
Lokalvård	425	937	75	822	349	37%	27%
Uthyrnings- och företagsservicefirmor exkl lokalvård	8 369	18 092	581	148	1 237	7%	6%
Utbildnings-, hälso- och sjukvårdsföretag	1 791	3 841	62	547	979	25%	20%
Avloppsrening och avfallshantering	122	273	11	90	11	4%	4%
Hårvård och skönhetsalonger	149	253	6	78	12	5%	4%
Övriga personliga tjänster	958	1 948	48	113	109	6%	5%
Verksamhet vid internationell org, utländska ambassader o.d.	0	0	0				
Summa	45 978	98 233	3 745	159	7 756	7,9%	7,3%
SNI saknas	750	1 536	påslag för SNI saknas	1,6%	127		
Summa alla inkl. SNI saknas	46 728	99 769			7 882	7,9%	7,3%

Uppviktning av revisionsresultatet till "riksnivå"

Antalsstatistiken omfattar alla aktiva med jurform 49 (som lämnat INK2 vid tax-03 och haft intäkt och/eller lönesumma över 5 mnkr) samt jurform 96+99 samt handelsbolag med lönesumma över 5 mnkr

Revisionsstatistiken omfattar de revisioner som fått koden "fåmansbolag" för företagstyp.

AB m.m. med lönesumma över 5 mnkr

Bransch	Vitt enligt Skatteverkets register		Revisionsstatistiken		Kalkylerat svartarbete utifrån revisionsstatistik		
	AB med lönesumma över 5mnkr		antal revisioner	Föreslagen genomsnittlig ändring av inkomst av tjänst tkr	Summa kalkylerad felredovisad arbetsinkomst (lön) uppviktat till riksnivå mnkr	Uppviktad felredovisning uttryckt i % av vitt+felredovisat	
	Antal i riket	Löne-summa för dessa mnkr				vitt redovisad lönesumma	vitt+felredovisat
SNI saknas			36	495			
Jordbruk	49	666	6	26	1	0%	0%
Skogsbruk	27	912	8	121	3	0%	0%
Fiske	0	0					
Gruvor och mineralutvinningsindustri	30	1 267	7	244	7	1%	1%
Tillverkningsindustri	4 044	155 590	1 281	138	560	0%	0%
El-, gas, värme-, vatten- och reningsverk	186	6 469	52	123	23	0%	0%
Byggindustri	1 166	29 016	241	217	253	1%	1%
Bilservice	47	1 160	14	267	13	1%	1%
Livsmedelsbutiker och tobakshandel	313	7 311	62	51	16	0%	0%
Övrig parti- och detaljhandel	2 692	59 971	510	125	336	1%	1%
Hotell, camping mm.m.	207	3 153	26	9	2	0%	0%
Restauranger och barer	166	2 290	24	653	108	5%	5%
Annan köksverksamhet	12	891	0				
Taxi	48	455	3	1 992	96	21%	17%
Vägtransport av gods	470	7 159	101	88	42	1%	1%
kommunikationsföretag	570	39 018	82	200	114	0%	0%
Kreditinstitut och försäkringsbolag	227	7 846	25	31	7	0%	0%
Fastighetsförvaltning	404	10 503	68	24	10	0%	0%
Lokalvård	128	4 299	24	1 280	164	4%	4%
lokalvård	3 097	93 727	452	200	620	1%	1%
Utbildnings-, hälso- och sjukvårdsföretag	610	20 217	32	66	40	0%	0%
Avloppsrening och avfallshantering	61	1 779	7	0	0	0%	0%
Hårvård och skönhetsalonger	3	19	1	12 261	37	189%	65%
Övriga personliga tjänster	235	7 524	30	30	7	0%	0%
Verksamhet vid internationell org, utländska ambassader o.d.	0	0	1	0			
Summa	14 792	461 240	3 093	166	2 458	0,5%	0,5%
SNI saknas	147	3 661	påslag för SNI saknas	1,0%	24		
Summa alla inkl. SNI saknas	14 939	464 902			2 483	0,53%	0,5%

Bilaga 9:3**Hår-, skönhets- och kroppsvård.****Ledtrådar till svarta inkomster via kartläggning av hushållens utgifter****Hushållens totala utgifter ger ledtrådar till svarta omsättningens storlek**

Hår-, skönhets- och kroppsvård (manikyr etc.) är unika tjänster genom att de nästan uteslutande köps av privatpersoner. Genom att fråga hushållen vad de betalar för dessa tjänster går det därför att ringa in vad branschen omsätter totalt dvs. det vita och svarta sammantaget. Nationalräkenskapernas produktionsberäkningar ska omfatta både vit och svart produktion. Den vitt redovisade produktionen får nationalräkenskaperna (NR) fram via redovisade uppgifter i företagets bokföring. Glappet mellan hushållens totala utgifter för tjänsterna och den vitt redovisade omsättningen är svart produktion som NR lägger till vid beräkning av totalproduktionen.

SCB undersöker hushållens utgifter genom särskilda urvalsundersökningar. Målpopulationen för dessa hushållsbudgetundersökningar (HBS Household Budget Survey) är hushåll där minst en av hushållsmedlemmarna är i åldern 0-79 år. Datat samlas in med hjälp av kassabokföring, telefonintervjuer och administrativa register. Nationalräkenskaperna använder sig av uppviktade uppgifter från HBS. Ett tillägg görs för hushållsgruppen som är äldre än 79 år som inte omfattas av HBS. Tillägget för de som är över 79 år baseras i nationalräkenskapernas kalkyler på antagandet att de lägger ned lika stor andel av sin disponibla inkomst på frisörtjänster som 75-79-åringarna.

Hushållen betalade 2002 totalt 11,1 mdkr för hår-, skönhets- och kroppsvård enligt de undersökningar som gjorts av hushållens utgifter. För att komma fram till branschens hela omsättning behöver läggas till ett mindre belopp där köp av denna typ av tjänster sker mellan företag (köpen inte att se som privat utgift utan en del i produktionen; kan vara t.ex. artister och liknande). Nationalräkenskaperna räknar med att företagets köp ligger på cirka 0,5 mdkr. Totalt har således betalats 11,6 mdkr för tjänsterna. Via uppgifter från företagets bokföring kan ringas in den del av försäljningen som finns med i bokföringen. Denna i bokföringen redovisade del uppgår inklusive betald moms till 9,1 mdkr. Den dolda "svarta" produktionen kan då residualt beräknas till storleksordningen 2,5 mdkr.

Produktionen av hår-, skönhets- och kroppsvård fördelat på vit och svart produktion. 2002

	Belopp mdkr
Hushållens köp enligt konsumtionskartläggningar	11,1
Köp mellan företag	0,5
Summa totala köp	11,6
varav	
Vit produktion inkl. moms ("med i företagets bokföring")	9,1
Svart produktion (residualt beräknad)	2,5
varav	
svart hår- och skönhetsvård	2,3
svart kroppsvård (manikyr etc.)	0,2

Källa: Beräkningsunderlag från nationalräkenskaperna

När man talar om svarta inkomster bör uppmärksammas att utöver inkomsterna av den svarta produktion som hålls utanför bokföringen (2,5 mdkr) kan ägaren till företaget ha belastat rörelseresultatet genom att bokföra privata kostnader på firman. Det är en annan form av svarta inkomster.

Det finns en betydande osäkerhet i kalkylen. Konfidensintervallet i HBS för frisör- och kroppsvård ligger på storleksordningen $\pm 1,1$ mdkr vilket ger motsvarande osäkerhet i beräkningen av den svarta produktionen ($2,5 \pm 1,1$ mdkr).

Inplacering på kartan av vad som fångas med olika skattningsmetoder

Skattningen av svart produktion av hår- och kroppsvård till 2,5 mdkr kan jämföras med det värde på 0,8 á 0,9 mdkr i dolda arbetsinkomster som vi fick fram genom att blåsa upp resultatet av revisioner. Väl medvetna om osäkerheten i båda dessa skattningar sammanför vi resultaten. Vi menar att just på det område vi här sysslar med – att skatta det dolda – är det en poäng att bygga ihop osäkra uppgifter för att se om det uppstår orimligheter som gör att man får ta sig en funderare på metoderna som sådana.

Om vi utgår från de uppgifter vi fått fram i kalkylerna innebär det att när det gäller hår- och skönhetsvård går en tredjedel av de svarta inkomsterna att belägga med de revisionsmetoder som används idag. I storleksordningen 1 á 2 mdkr av de svarta frisörtjänsterna skulle förbli dolda även om vi reviderade alla registrerade frisörer.

Abstract

Deklarerade arbetsinkomster – en jämförelse av medianinkomster för företagare och anställda i samma bransch

Syfte och genomförande

I denna bilaga görs jämförelser branschvis mellan medianinkomster för etablerade egenföretagare (som drivit verksamhet med överskott i minst tre år) och löntagare i åldersgrupperna 25-60 år. Jämförelserna baseras på bearbetningar av SCB:s registerbaserade arbetsmarknadsstatistik (RAMS) för inkomståret 2002. Vi undersöker hur relationerna ser ut mellan egenföretagarnas och de anställdas medianinkomster och om resultatet bekräftar den bild av stora dolda arbetsinkomster hos egenföretagare som vi fick fram utifrån en skattning baserad på skatterevisjoner. Presumtionen när vi gör dessa jämförelser av medianinkomster är att väsentligt lägre nivåer hos egenföretagare än löntagare kan vara en indikation på att det finns dolda arbetsinkomster.

Idealt hade vi velat skilja ut heltidsarbetande och bara jämföra inkomsterna för dessa. I RAMS-statistiken finns emellertid inte uppgift om arbetstidens längd. Istället har jämförts medianinkomster i de båda grupperna. Genom att utgå från medianvärden minskar störningarna av att deltid arbetande finns med.

Branschgrupperingen som använts är inte den vanliga utan en modifierad variant som vi menar passar särskilt bra i studier av dolda inkomster. För tillverkningsindustrin tar den hänsyn till bl.a. kapitalintensitet och för tjänstebanscherorna vilket köparsegment företagen i första hand riktar sig mot.

Statistikkällan

RAMS är en årlig, totalräknad statistik som i första hand baseras på arbetsgivarnas kontrolluppgifter och egna företagares inkomstdeklarationer. Uppgifterna i RAMS hämtas också från SCB:s utbildningsregister och företagsdatabas. Den totala populationen utgörs av alla personer som var folkbokförda vid årets slut. Det finns i statistiken dels uppgifter om inkomsttagaren (t.ex. kön, ålder, bostadsort, utbildning, inkomst) dels uppgifter om den plats/företag (t.ex. näringsgren, sektor, storlek, belägenhet) personen arbetar vid.

Resultat

Företagarna i bearbetningen avviker i sammansättning från löntagarna främst genom att de relativt sett består av fler män och genom att relativt sett färre personer har eftergymnasial utbildning. Egenföretagarna har också i jämförelse med löntagarna en klart avvikande branschsammanställning. Egenföretagarna är relativt sett överrepresenterade inom jordbruk, byggverksamhet och hushållsinriktade tjänster av typ hårvård, restauranger och taxi.

Medianinkomsten för egenföretagarna ligger för alla branscher sammantaget på 137 000 kr att jämföra med 233 000 kr för löntagare. Detta innebär att medianinkomsten för egenföretagarna skulle behöva räknas upp med 70 procent för att nå upp i nivå med löntagarnas. Uppräkningstalet är dock missvisande beroende på att branschsammanställningen avviker kraftigt mellan egenföretagarna och löntagarna. Om branschsammanställningen varit densamma för löntagarna som egenföretagarna blir skillnaderna mindre. Efter en omviktning med beaktande av egenföretagarnas branschsammanställning behövs en uppräkningsfaktor på 51 procent för att egenföretagarnas medianinkomster ska komma upp i nivå med löntagarnas.

En sak som bör finnas med i bilden är att vi här jämför med anställdas faktiskt redovisade arbetsinkomster. Men även anställda har viss dold inkomst. I skattningen med revisionsmetoden utgjorde de dolda arbetsinkomsterna för anställda 5 procent av lönesumman för samtliga sektorer exkl. offentlig sektor, bostadsrättsföreningar och ideella föreningar. Emellertid är branschsammanställningen för anställda helt annorlunda än egenföretagarnas. Viktas de dolda arbetsinkomsterna för anställda om till att motsvara egenföretagarnas branschsammanställning blir de dolda arbetsinkomsterna för anställda istället 15 procent av lönen. Om revisionsmetoden korrekt avspeglar underrapporteringen hos löntagarna betyder det att det skulle behövas ett påslag på betydligt mer än 51 procent för att företagarna ska nå upp i samma nivå som löntagarnas "faktiska" inkomst.

Sammanfattningsvis visar bearbetningarna att etablerade egenföretagare genomgående har betydligt lägre medianarbetsinkomster än jämförbara löntagare. Tillsammans med den bild av dolda arbetsinkomster för egenföretagare som fås utifrån skatteförvaltningens revisioner tolkar vi detta som att det finns en betydande underrapportering av inkomster för egenföretagare.

Innehåll:

1	Syfte och disposition.....	333
2	Allmänt om företagare och anställdas arbetsinkomster.....	334
3	Specialbearbetning branschvis av medianinkomster för egenföretagare och anställda	335
3.1	Avgränsningar och definitioner.....	335
3.2	Inkomstbegreppen ”inkomst av näringsverksamhet” och ”lön”	340
3.3	Skillnader i medianinkomst mellan grupperna totalt	343
3.4	Skillnader i medianinkomst mellan män och kvinnor.....	347
3.5	Skillnader i medianinkomst mellan åldersgrupper.....	348
3.6	Skillnader i medianinkomst mellan utbildningsnivåer.....	349
3.7	Skillnader i medianinkomster mellan H-regioner	350
4	Jämförelse med tidigare resultat baserat på bearbetningar av Skatteverkets revisionsstatistik.....	351
4.1	Problembanschererna sammanfaller ofta med konsumentinriktade branscher med lågt löneläge	351
4.2	Jämförelse mellan de beloppsmässiga nivåerna på skattningarna av de dolda inkomsterna.....	353
	Bilaga: Medianinkomster för egenföretagare och löntagare. Detaljerad branschindelning	354

1 Syfte och disposition

De svarta inkomsterna uppskattas av SCB i nationalräkenskaperna till i storleksordningen 115-120 mdkr (år 2002). Som en av metoderna att skapa sig en bild av svartarbetet har i anslutning till kartläggningen också gjorts en skattning av de svarta arbetsinkomsterna baserat på resultatet av skatteförvaltningens revisioner under en åttaårsperiod. De framreviderbara svarta arbetsinkomsterna uppskattas utifrån revisionsresultat till 71 mdkr varav 31 mdkr avseende inkomst av näringsverksamhet för egenföretagare. Egenföretagarna är således en viktig grupp att studera när det gäller att få grepp om svartarbetet. I detta avsnitt kommer vi att göra jämförelser branschvis mellan medianinkomster för etablerade egenföretagare och löntagare. Ger en sådan jämförelse en bild av egenföretagarnas dolda arbetsinkomster som är likartad den vi fått utifrån skattningen med revisioner som grund? Presumtionen när vi gör dessa jämförelser av medianinkomster är att väsentligt lägre nivåer hos egenföretagare än löntagare kan vara en indikation på att det finns dolda inkomster.

Upplägget är följande. Vi inleder med en allmän översikt över arbetsinkomster för företagare och löntagare enligt den bild som kommer fram i SCB:s undersökning av hushållens ekonomi (HEK). HEK är en urvalsundersökning och det går att dela upp populationen i heltids- och deltidsarbetande vilket är väsentligt då grupperna jämförs. Vi vill emellertid ha grepp även om den branschvisa strukturen och då är materialet i HEK för litet. I nästa avsnitt presenterar vi därför en specialbearbetning av den registerbaserade arbetsmarknadsstatistiken (RAMS). RAMS innehåller uppgifter om alla anställda och företagare och kan brytas ned på bransch. En översiktlig bedömning görs av vad det skulle kunna röra sig om i underrapportering för egenföretagarna.

2 Allmänt om företagare och anställdas arbetsinkomster

SCB gör varje år en undersökning av hushållens ekonomi (HEK). Undersökningen är en urvalsundersökning som år 2002 omfattade 18 800 urvalspersoner var till kommer personer som tillhör hans/hennes hushåll vilket innebär att det blir drygt 30 000 personer över 20 år som kartläggs genom registerdata och intervjuer. Klassificeringen av företagare görs i HEK utifrån vad intervjupersonerna själv uppger som sysselsättning (den längsta tiden under året). Företagare i HEK omfattar både "Företagare i eget aktiebolag" och "Företagare – ej aktiebolag" samt "Jordbrukare".

Vi använder nedan HEK för 2002 för att få en överblick av hur företagarnas arbetsinkomster förhåller sig till de anställdas. För att renodla jämförelsen håller vi oss till personer i *aktiv ålder (20-64 år) som varit heltidsarbetande och arbetat hela året*. De anställda avser personer helt utan näringsinkomst. Uppräknat uppgår de helårs- och heltidsarbetande företagarna till ca 155 000 och de anställda till 2 566 000. Företagarna utgjorde således ca 6 procent av samtliga helårs- och heltidsarbetande i den aktuella åldersgruppen.

Tabell 1 Översikt av arbetsinkomsten för helårs- och heltidsarbetande företagare och anställda (utan näringsinkomst). Åldersgruppen 20-64 år. År 2002

	Antal individer tusental	Total summerad arbetsinkomst mdkr	Median- inkomst tkr	Medel- inkomst tkr
Företagare och jordbrukare	155	27	143	176*
Anställda	2 566	741	255	289

*Medelvärdet beräknat exkl. företagare med underskott

Källa: SCB HEK. Specialbearbetning gjord i samband med arbetet med Skatteverkets årsbok "Skatter i Sverige".

Översiktstabellen visar tydligt att företagarna har betydligt lägre redovisade arbetsinkomster än anställda. Medianinkomsten för heltidsarbetande företagare ligger på 143 000 kr att jämföra med 255 000 kr för heltidsarbetande anställda.

I tabellen nedan studerar vi samma grupp av heltidsarbetande företagare och anställda men mer detaljerat efter storleken på arbetsinkomsten.

Tabell 2 Helårs- och heltidsarbetande företagare och anställda. Åldersgruppen 20-64 år. Fördelning efter arbetsinkomstens storlek. År 2002

Årsinkomst tkr	Genomsnittlig månadsinkomst tkr	Antal		Antal, andel %		Arbetsinkomst, mdkr	
		företagare	anställda	företagare	anställda	företagare	anställda
underskott		5 299		3			
-100	0 - 8,3	44 228	32 460	29	1	2	2
100 - 140	8,3 - 11,7	20 579	47 387	13	2	2	6
140 - 180	11,7 - 15,0	20 201	133 010	13	5	3	22
180 - 220	15,0 - 18,3	18 485	526 129	12	21	4	106
220 - 260	18,3 - 21,7	13 110	608 054	8	24	3	146
260 - 300	21,7 - 25,0	11 409	444 307	7	17	3	124
300 -	25,0 -	21 485	774 952	14	30	9	335
Samtliga		154 796	2 566 299	100	100	27	741
Andel personer med inkomst under 15 tkr i månaden				58%	8%		
Andel personer med inkomst över 15 tkr i månaden				42%	92%		

Källa: SCB HEK. Specialbearbetning gjord i samband med arbetet med Skatteverkets årsbok "Skatter i Sverige".

Som framgår av tabellen är företagarna klart överrepresenterade i botten av fördelningen. Av de heltidsarbetande företagarna har 58 procent inkomster under 180 000 kr (motsvarar 15 000 kr/månad) medan motsvarande andel för anställda endast är 8 procent.

3 Specialbearbetning branschvis av medianinkomster för egenföretagare och anställda

3.1 Avgränsningar och definitioner

När man studerar dolda arbetsinkomster är det av intresse att få en bild av den branschvisa strukturen. Hur ser då de redovisade "vita" arbetsinkomsterna för företagare och anställda ut per bransch? Urvalet av företagare i HEK är för litet för sådan uppdelning. Den registerbaserade arbetsmarknadsstatistiken (RAMS) innehåller däremot uppgifter för alla anställda och företagare hämtat från olika register. RAMS-statistiken är en totalräkning och uppgifterna är därför säkra statistiskt sett. SCB har speciellt för denna studie gjort bearbetningar där inkomsterna för egenföretagare i olika branscher kan jämföras med löntagares inkomster i samma bransch.

Totalt fanns inkomståret 2002 ca 360 000 personer som i större eller mindre omfattning bedrev aktiv näringsverksamhet som enda försörjningskälla eller parallellt med annat arbete. Av de personer som bedrev aktiv näringsverksamhet uppvisade 243 000 överskott och 116 000 underskott.

I en jämförelse av det slag vi här tänker göra är det viktigare att ha grupper som är homogena i olika avseenden än att täcka in så många som möjligt av de förvärvsarbetande. Jämförelsen avgränsas till personer som år 2002 var i åldern 25-60 år. Företagargruppen avser etablerade företagare som driver verksamheten som egenföretagare (ej bolag). De har bedrivit verksamheten med överskott i tre år – 2000, 2001 och 2002. De har under alla tre åren bara haft inkomst från sitt företag, således ingen anställningsinkomst därutöver. Den inkomst vi använder i jämförelsen är företagarens rapporterade inkomst av näringsverksamhet från det sista av de tre åren dvs. 2002. De företagare som omfattas av bearbetningen bör detta år ha kommit över inkomstfluktuationer som kan förekomma under en etableringsfas. Med de kriterier vi ställt

upp uppstår en kraftig sällning. Två tredjedelar av näringsidkarna med överskott försvinner beroende på att de antingen är yngre än 25 år eller över 60 år, eller att de bedrivit verksamhet kortare tid än tre år, eller att de parallellt med inkomsten från företaget har inkomst av anställning. Totalt omfattar bearbetningen 88 000 egenföretagare. De anställda som används i jämförelsen avser samma åldersgrupp (25-60 år) och är "stabila" i meningen att de varit anställda under tre år och arbetat för samma arbetsgivare under hela året, de har inte haft någon företagarinkomst. För anställda avser inkomsten redovisad lön enligt kontrolluppgift. Totalt omfattar bearbetningen 1,4 miljoner löntagare.

Idealt hade vi, liksom i uppgifterna från HEK, velat skilja ut heltidsarbetande och bara jämföra inkomsterna för dessa. Det är emellertid inte möjligt. Hur stor betydelse har då detta för jämförelserna? Av HEK kan utläsas att 69 procent av de anställda i åldern 20-64 år arbetar helår- och heltid.

Tabell 3 Andel hel- och deltidssarbetande anställda i åldrarna 20-64 år. År 2002

Anställning Andel av årsarbetstid	Antal personer			Andel, %		
	Män	Kvinnor	Samtliga	Män	Kvinnor	Samtliga
Helårs- och heltid 90-100 procent	1 510	1 057	2 566	81	57	69
Lång deltid 50-89 procent	173	510	683	9	27	18
Kort deltid 1-49 procent	175	297	472	9	16	13
Samtliga	1 859	1 864	3 723	100	100	100

Källa: SCB HEK.

Av Arbetskraftsundersökningarna (AKU) vet vi att företagarna har betydligt längre arbetsdagar än anställda. Enligt AKU hade företagare inom branscherna jordbruk, skogsbruk och fiske under tredje kvartalet 2004 en medelarbetstid¹ på 55 arbetstimmar per vecka medan anställda i samma branscher har en medelarbetstid på 39 timmar i veckan. Företagare i övriga branscher har en medelarbetstid på 43 timmar att jämföra med 37 timmar för anställda.

Tabell 4 Medelarbetstid per vecka (AKU) för personer i arbete med uppdelning på företagare och anställda. 2004 kvartal 3

	Män	Kvinnor	Totalt
Jordbruk m.m.:			
Anställda	41,2	30,0	38,8
Företagare	56,9	47,1	55,3
Övriga branscher:			
Anställda	38,9	33,9	36,5
Företagare	44,1	38,0	42,6
Samtliga i arbete	40,1	34,1	37,3

Källa. AKU. Uttag ur statistikdatabasen på SCB:s hemsida.

Vi kommer i första hand att i våra slutsatser utgå från medianvärden vilket minskar störningarna av att vissa deltidssarbetande kommer med. Eftersom företagare generellt sett arbetar fler timmar än anställda torde de redovisade skillnaderna i medianarbetsinkomst mellan grupperna snarare underskattas. Med de avgränsningar som gjorts bedömer vi att medianinkomster är en

¹ Medelarbetstid avser en genomsnittlig mätvecka. För att tillhöra gruppen "i arbete" ska personen under mätveckan utfört minst en timmes arbete som avlönad arbetstagare, som egen företagare (inklusive fri yrkesutövare) eller som oavlönad medhjälpare i företag som tillhör familjemedlem i samma hushåll.

metod som ger en hygglig bild av skillnaderna i inkomstnivå mellan egenföretagare och löntagare.

Branschgrupperingen i tabellerna är inte den vanliga utan en modifierad variant. För tillverkningsindustrin tar den hänsyn till bl.a. kapitalintensitet och för tjänstebranscherna vilket köparsegment företagen i första hand riktar sig mot. För tjänstenäringarna innebär detta att det finns tre huvudgrupper:

- tjänster som i första hand riktar sig till företag,
- blandade tjänster (riktar sig både till företag och hushåll) och
- tjänster som i första hand riktar sig till hushållen.

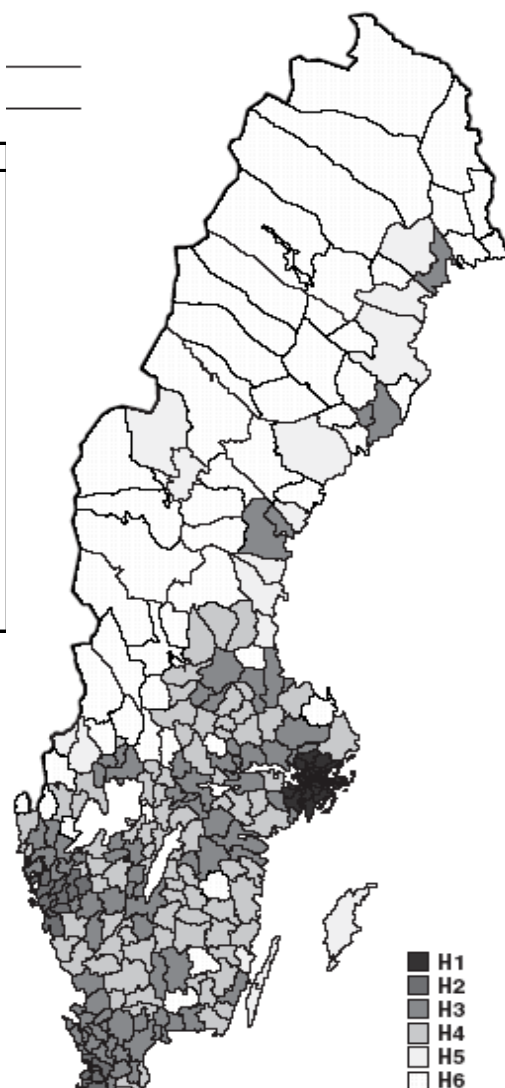
De hushållsinriktade tjänsterna är i sin tur uppdelade i två undergrupper nämligen

- hushållstjänster som i första hand utförs av producenter i privat sektor och
- offentliga hushållstjänster som normalt produceras i offentlig sektor (utbildning, hälso- och sjukvård, socialvård).

Denna indelning gör att en bransch som hotell och restaurang här förekommer flera gånger. När det gäller företagsinriktade tjänster ingår drift av konferensanläggningar och personalmatsalar. Blandade sektorn omfattar hotellrörelse utom konferensanläggningar medan bland de hushållsinriktade tjänster återfinns sådant som camping, vandrarhem, stugbyar, restauranger och barer. På samma sätt finns transporter i alla tre huvudgrupperna beroende på om det är fråga om den typ av transporter som köps i första hand av företag eller hushåll.

För att illustrera *skillnader mellan olika delar av landet* används en indelning i s.k. H-regioner. H-regioner (H = homogena med avseende på befolkningsunderlaget) är en gruppering av kommuner efter lokalt och regionalt befolkningsunderlag, längs skalan storstad-glesbygd.

H-region	Omfattning
H1 Stockholm	Stockholms/Södertäljes A-region
H2 Göteborg	Göteborgs A-region
H2 Malmö	Malmö/Lunds/Trelleborgs A-region
<u>Kommuner med:</u>	
H3 Större städer	Mer än 90 000 invånare inom 3 mils radie från kommuncentrum.
H4 Mellanbygden	27 000 - 90 000 invånare inom 3 mils radie från kommuncentrum samt med mer än 300 000 invånare inom 10 mils radie från samma punkt.
H5 Tätbygden	27 000 - 90 000 invånare inom 3 mils radie från kommuncentrum samt med mindre än 300 000 invånare inom 10 mils radie från samma punkt.
H6 Glesbygden	Mindre än 27 000 invånare inom 3 mils radie från kommuncentrum.

I tabellen nedan jämförs sammansättningen av de 88 000 egenföretagarna med sammansättningen av de 1,4 miljoner löntagare som ingår i bearbetningen efter den sällning som gjorts.

**Tabell 5   Antal personer och summa arbetsinkomster som ingår i bearbetningen.
Inkomståret 2002**

	Företagare	Löntagare
Antal personer i bearbetningen	87 995	1 429 755
Arbetsinkomst	13,8 mdkr	355,3 mdkr

	Företagare		Löntagare	
	Antal	Fördelning, %	Antal	Fördelning, %
Alla	87 995	100	1 429 755	100
Män	62 009	70 (72)*	691 427	48 (65)*
Kvinnor	25 986	30 (28)*	738 328	52 (35)*
<u>Ålder år 2002:</u>				
25-34	9 360	11	266 075	19
35-44	24 849	28	406 907	28
45-54	31 697	36	460 484	32
55-60	22 089	25	296 289	21
<u>Utbildning</u>				
Förgymnasial (inkl. okänd)	28 399	32	241 798	17
Gymnasial	46 752	53	739 956	52
Eftergymnasial mindre än 3 år	7 072	8	217 499	15
Eftergymnasial 3 år eller mer	5 772	7	230 502	16
<u>H-region</u>				
Sthlm	18 306	21	274 428	19
Gbg	7 956	9	148 604	10
Malmö	5 165	6	82 793	6
Större städer	29 019	33	527 654	37
Mellanbygden	18 378	21	255 958	18
Tätbygden	4 350	5	75 407	5
Glesbygden	4 821	5	64 168	4
Utlandet		0	743	0

* Dito andel exkl. producenter av offentliga hushållstjänster (utbildning, hälso- och sjukvård, socialvård och försäkringskassor)

Källa: SCB. Specialbearbetning av den registerbaserade arbetsmarknadsstatistiken (RAMS)

Företagarna i bearbetningen avviker i sammansättning från löntagarna främst genom att de relativt sett består av fler män och genom att de relativt sett har färre personer med eftergymnasial utbildning.² Företagarna är genomsnittligt sett en aning äldre än löntagarna. Fördelningen på H-region är ungefär likartad. Att det finns fler män och att åldrarna är något högre bland egenföretagarna talar för en högre arbetsinkomst relativt sett medan den lägre utbildningsnivån talar för en lägre relativ lön. Detta gäller totalt sett. När vi jämför medianinkomsterna är det emellertid inte en jämförelse för totalen som är intressant i första hand. Egenföretagarna har en helt annan fördelning på branscher än de anställda. Vi kommer att renodla jämförelserna genom att branschindela och studera skillnaderna i medianlön med uppdelning på kön, ålder, utbildningsnivå och H-region.

² Mer detaljerade uppgifter branschvis om inslaget kvinnor/män och personer med eftergymnasial utbildning bland egenföretagarna respektive löntagarna återfinns i bilaga 1.

Jämförelserna avser medianinkomster. Uppgifter som baseras på mindre än 10 observationer redovisas inte (anges med ”..” i tabellerna).

Uppgifter om enskilda branscher är av stort intresse för Skatteverket. I presentationen nedan använder vi en översiktlig branschgruppering. Tabeller med en mer detaljerad branschindelning återfinns i bilaga 1.

3.2 Inkomstbegreppen ”inkomst av näringsverksamhet” och ”lön”

Först några kommentarer kring de använda inkomstbegreppen. Att göra olika inkomstbegrepp jämförbara med varandra är inte lätt. Vi jämför egenföretagarnas inkomst av näringsverksamhet med lön för anställda enligt kontrolluppgift från arbetsgivaren. Nedan resonerar vi kring vilken inverkan olikheter i begreppen kan tänkas ha på den jämförelse vi gör av medianinkomster för de båda grupperna. Det kan vara svårt att i alla delar hänga med i redogörelsen och det är inte heller nödvändigt. Det viktiga är vad vi kommer fram till, nämligen att skillnaderna i begrepp har marginell betydelse när jämförelsen avser medianinkomster. Den som inte är intresserad av detaljer kan fortsätta läsningen i avsnitt 3.3.

Inkomst av näringsverksamhet avser överskottet av verksamheten efter schablonavdrag för egenavgifter. På så vis kan inkomst av näringsverksamhet sägas vara jämförbar med den lön som betalas ut till en löntagare efter det att arbetsgivaren betalt arbetsgivaravgifter.

Vid beräkning av egenföretagarens inkomst görs *periodiseringar* genom avskrivningar och avsättningar till periodiseringsfonder. Avskrivningar görs ibland snabbare än kapitalets faktiska livslängd. Detta sänker i så fall nivån på egenföretagarens inkomst – den ser ut att vara lägre än i praktiken. Men det innebär å andra sidan att inkomsterna tiden därefter blir högre. Sett över längre perioder jämnar det ut sig för den enskilde företagaren och här, där vi ser till hela kollektivet, spelar denna typ av periodisering ingen roll. Motsvarande effekter finns i princip för avsättningar till periodiseringsfonder (återförs med tiden). Genom att vi använder medianinkomster – dvs. den mittersta personen efter sortering efter inkomstens storlek - bedömer vi att jämförelserna störs i obetydlig omfattning av dessa periodiseringsinslag.

Men det finns även en del andra poster som skiljer åt. Inom ramen för inkomstbegreppet inkomst av näringsverksamhet görs avdrag för *resor till och från arbetet* och tillägg för *sjukpenning*. Eftersom för anställda använts begreppet ”lön enligt arbetsgivarens kontrolluppgift” bör egenföretagarens avdrag för resor till och från arbetet samt tillägget för sjukpenning tas bort vid jämförelsen med lön enligt kontrolluppgift.

En egenföretagare kan ha del av sitt sparande i form av eget kapital i sin verksamhet. En egenföretagare har genom reglerna för positiv och negativ räntefördelning möjlighet att beskatta en del av näringsinkomsterna, det s.k. räntefördelningsbeloppet, som avkastning i inkomstslaget kapital istället för som förvärvsinkomst. En sådan omflyttning har fördelen att skatten blir lägre än vid beskattning som inkomst av näringsverksamhet (t.ex. slipper man egenavgifter). Det positiva räntefördelningsbeloppet utgörs av en schablonmässigt beräknad avkastning på det egna kapitalet. Företagaren har själv rätt att välja om man ska utnyttja möjligheten till positiv räntefördelning eller inte. Avkastningen beräknas schablonmässigt till statslåneräntan plus fem procentenheter. Inkomståret 2002 var räntesatsen för positiv räntefördelning 9,94 procent (statslåneränta 4,94 procentenheter + tillägg 5 procentenheter).

Är det egna kapitalet i företaget negativt beräknas på motsvarande sätt en skuldränta såsom om företagaren lånat kapital från sitt företag. Denna "skuldränta" drar han av i inkomstslaget kapital och lägger till som en inkomst till sin näringsverksamhet. Negativ räntefördelning är tvingande. Räntesatsen för negativ räntefördelning är satt till statslåneräntan plus en procentenhet dvs. år 2002 5,94 procent.

För att undvika arbete med småbelopp sker ingen räntefördelning om det egna kapitalet är mindre än +/-50 000 kr.

Det är endast i den mån räntesatserna vid beräkning av positiv och negativ räntefördelning avviker från vad en löntagare normalt har i avkastning respektive skuldränta som det är av betydelse för jämförelsen av begreppet inkomst av näringsverksamhet med begreppet lön enligt arbetsgivares kontrolluppgift. För att få en uppfattning om hur stor betydelse regelsystemet om räntefördelning har i jämförelserna gör vi en "känslighetsanalys". Vi antar att tillägget på fem procentenheter vid beräkning av positivt räntefördelningsbelopp är en riskpremie utöver det normala som bör läggas till inkomst av näringsverksamhet vid jämförelse med anställdas lön. Vi gör däremot i denna känslighetsanalys ingen korrigering för negativ räntefördelning eftersom räntesatsen kan antas ligga ganska nära vad som är normal kostnadsränta på ett lån.

Känslighetsanalysen innebär att vi tar fram en korrektionsfaktor beräknad enligt sammanställningen nedan. Värdena i sammanställningen bygger på statistik framtagen ur Skatteverkets databaser och gäller sammantaget för personer som haft positiv inkomst av aktiv enskild näringsverksamhet och som lämnat standardiserade räkenskapsutdrag (ca 240 000 personer). Korrektionsfaktorn ligger på strax under 4 procent uttryckt i procent av inkomst av näringsverksamhet.

Tillägg för reseavdrag	+622 mnkr
Avdrag för sjukpenning	-834 mnkr
Tillägg för positiv räntefördelning med 5 procentenheter	+1 143 mnkr
Summa "korrektion"	+930 mnkr
Dito i procent av inkomst av näringsverksamhet	+3,8%

I den jämförelse vi gör av medianinkomster baserat på uppgifter från RAMS har vi emellertid bara med egenföretagare som är mer etablerade. Dessa har betydligt högre inkomster än vad som gäller i snitt för samtliga personer med inkomst av näringsverksamhet i sammanställningen ovan. För att ringa in hur korrektionsfaktorn ter sig vid olika inkomstnivåer redovisas korrektionsfaktorn i tabellen nedan uppdelad på deciler efter storleken på egenföretagarens inkomst av näringsverksamhet. En decil omfattar tio procent av populationen. Decil 1 omfattar således de 10 procent av egenföretagarna som har lägst inkomst av näringsverksamhet och decil 10 de 10 procent som har högst inkomst av näringsverksamhet. Av tabellen kan t.ex. utläsas att genomsnittsinkomsten för de 24 000 näringsidkarna i decil 1 ligger på 902 kr och för de 24 000 i decil 10 på ca 341 000 kr.

Tabell 6 Vissa poster av betydelse vid jämförelse av egenföretagares inkomst av näringsverksamhet med anställds lön enligt arbetsgivarens kontrolluppgift. Uppdelat på decil efter inkomst av näringsverksamhet. Samtliga personer som haft inkomst (överskott) av aktiv näringsverksamhet.

Makrotal:

Decil	Intervall uttryckt i inkomst av näring tkr	Ackumulerat antal personer	Belopp "makro" för resp. decil, mnkr					Korrektionsfaktor	
			Inkomst av näringsverks.	Rese-avdrag	Sjuk-penning	Positiv räntefördeln.	Negativ räntefördeln.	Belopp, dito i % av mnkr	inkomst av näringsverks.
1	-2,9	24 000	22	26	3	303	4	176	.
2	2,9 - 11,8	48 000	169	29	9	168	8	105	62%
3	11,8 - 25,8	72 000	438	37	20	157	15	96	22%
4	25,8 - 45,0	95 900	845	47	38	177	22	98	12%
5	45,0 - 69,1	119 900	1 357	58	57	184	32	93	7%
6	69,1 - 99,1	143 900	2 007	64	81	194	37	80	4%
7	99,1 - 133,3	167 900	2 770	75	108	237	46	86	3%
8	133,3 - 179,0	191 900	3 714	82	146	241	59	58	2%
9	179,0 - 246,4	215 900	4 997	91	186	276	76	44	1%
10	246,4 -	239 800	8 167	113	187	333	142	94	1%
Summa			24 486	622	834	2 272	442	930	3,8%

Genomsnittsvärden:

Decil	Intervall uttryckt i inkomst av näring tkr	Ackumulerat antal personer	Belopp snitt per person i resp decil, kr					Korrektionsfaktor	
			Inkomst av näringsverks.	Rese-avdrag	Sjuk-penning	Positiv räntefördeln.	Negativ räntefördeln.	Belopp i genomsnitt, kr	dito i % av inkomst av näringsverks.
1	-2,9	24 000	902	1 092	106	12 629	157	7 339	.
2	2,9 - 11,8	48 000	7 054	1 218	369	7 012	341	4 376	62%
3	11,8 - 25,8	72 000	18 278	1 543	826	6 563	616	4 018	22%
4	25,8 - 45,0	95 900	35 219	1 972	1 593	7 371	911	4 087	12%
5	45,0 - 69,1	119 900	56 592	2 408	2 379	7 680	1 347	3 893	7%
6	69,1 - 99,1	143 900	83 687	2 649	3 398	8 089	1 539	3 320	4%
7	99,1 - 133,3	167 900	115 514	3 126	4 519	9 898	1 934	3 586	3%
8	133,3 - 179,0	191 900	154 852	3 437	6 075	10 068	2 481	2 426	2%
9	179,0 - 246,4	215 900	208 350	3 777	7 740	11 526	3 173	1 835	1%
10	246,4 -	239 800	340 517	4 693	7 785	13 904	5 912	3 902	1%
Summa			102 096	2 591	3 479	9 474	1 841	3 878	3,8%

Källa: Skatteverkets statistikdatabas GIN-Skatt.

Medianinkomsterna för egenföretagarna ingående i RAMS-bearbetningen ligger på 137 000 kr med vissa variationer beroende på bransch (se nästa avsnitt). Detta innebär att det närmast är korrektionsfaktorn för decilerna 7-10 som är relevanta i känslighetsanalysen. Korrektionsfaktorn motsvarar i dessa inkomstlägen ett påslag på mellan 1 till 3 procent av näringsidkarens inkomst av näringsverksamhet.

3.3 Skillnader i medianinkomst mellan grupperna totalt

Vi ger oss nu in på resultatet av bearbetningarna av RAMS-uppgifterna för etablerade företagare. Först studeras skillnaderna mellan egenföretagare och löntagare i olika branscher för grupperna totalt sett. I påföljande avsnitt delar vi upp resultatet efter kön, ålder, utbildning och H-region. Tabellerna 7 (grov branschindelning) och 8 (detaljerad branschgruppering) ger en första översikt av resultatet.

Tabell 7 Översikt. Egenföretagare och löntagare. Antal samt medianinkomster

"Ny" SNI-gruppering	Egenföretagare		Löntagare		Medianinkomst, tkr		Kvoter mellan medianinkomster	
	Antal	Andel %	Antal	Andel %	Egenföretagare	Löntagare	Egenföretagare/Löntagare	Löntagare/Egenföretagare
1 Jordbruk, skogsbruk, fiske	14 903	16,9	9 816	0,7	119	218	0,55	1,83
2 Tillverkning och utvinning	5 258	6,0	327 280	22,9	142	256	0,56	1,80
3 Energi, vatten och avlopp	72	0,1	16 752	1,2	230	285	0,81	1,24
4 Byggverksamhet	11 331	12,9	79 517	5,6	177	265	0,67	1,49
5 Företagsinriktade tjänster	13 431	15,3	211 648	14,8	193	266	0,72	1,38
6 Blandade tjänster	3 502	4,0	197 160	13,8	134	253	0,53	1,89
71 Privata hushållstjänster	23 028	26,2	128 433	9,0	112	205	0,55	1,83
72 Offentliga hushållstjänster	2 667	3,0	448 621	31,4	201	196	1,02	0,98
8 Okänd näringsgren	13 803	15,7	10 528	0,7	127	185	*)	*)
1 - 8 Totalt	87 995	100,0	1 429 755	100,0	137	233	0,59	1,70

* En jämförelse är inte relevant.

Källa: SCB. Specialbearbetning av den registerbaserade arbetsmarknadsstatistiken (RAMS).

Det framgår av tabellerna att egenföretagarna har en i jämförelse med löntagarna klart avvikande branschammansättning. Egenföretagarna är relativt sett överrepresenterade inom jordbruk, byggverksamhet och privata hushållstjänster. Nästan 17 procent av egenföretagarna i bearbetningen arbetar inom "jordbruk, skogsbruk, fiske", nästan 13 procent inom "byggverksamhet" och 26 procent arbetar med produktion av privata hushållstjänster. Sex procent arbetar med tillverkning vilket är en betydligt lägre andel än för löntagarna. Inom "tillverkning" är egenföretagarna främst representerade i den arbetsintensiva sektorn (tabell 8). I undergrupperna taxi, hårvård, hudvård m.m. finns antalsmässigt fler egenföretagare än anställda. Att lägga märke till är att uppgift om näringsgren saknas för nästan 16 procent av egenföretagarna. Även om det även bland löntagare finns fall där näringsgren saknas så är en jämförelse av medianinkomster mellan egenföretagare och löntagare inte relevant för gruppen "näringsgren okänd".

I de båda kolumnerna längst till höger i tabellerna återfinns en kvot mellan medianinkomsterna för de båda grupperna. I ena kolumnen visas kvoten mellan egenföretagarnas medianinkomst och löntagarnas. Kvoten 0,55 för jordbruk, skogsbruk, fiske i denna kolumn innebär sålunda att jordbrukaregenföretagarnas medianinkomst når upp till 55 procent av medianinkomsten för anställda inom jordbruksnäringen. I andra kolumnen har "vänts" på kvoten dvs. den visar löntagarnas medianinkomst i förhållande till egenföretagarnas. Kvoten för jordbruk blir då 1,83 vilket ska tolkas som att det krävs ett påslag på 83 procent för att egenföretagarnas medianinkomst ska nå upp till motsvarande medianinkomst för en anställd inom samma näring.

Vi tittar nu närmare på skillnaderna i medianinkomst i enskilda branscher (tabell 8). Medianinkomsten för egenföretagare inom *jordbruk, skogsbruk och fiske* (14 903st.) ligger på 119 000 kr vilket motsvarar 55 procent av medianinkomsten för anställda i samma bransch.

Egenföretagare som sysslar med *tillverkning* utgör ca 6 procent (5 218 st.) av egenföretagarna i bearbetningen. De flesta sysslar med arbetsintensiv produktion (4 072 st.) och har en medianinkomst på 130 000 kr vilket motsvarar 56 procent av löntagarnas medianinkomst. I den kunskapsintensiva produktionen (677 st.) ligger medianinkomsten för egenföretagarna på 183 000 kr motsvarande 70 procent av löntagarnas medianinkomst. FoU-intensiv tillverkning sysselsätter relativt få egenföretagare (280 st.) och medianinkomsten ligger på 185 000 kr motsvarande 66 procent av löntagarnas. Kapitalintensiv tillverkning är mera sällsynt (189 st.) med en medianinkomst på 162 000 kr motsvarande 59 procent av löntagarnas.

Nästan 13 procent (11 331 st.) av egenföretagarna arbetar inom byggverksamhet. Medianinkomsten ligger på 177 000 kr att jämföra med 265 000 för anställda inom byggbranschen vilket innebär en kvot på 67 procent.

Den resterande tjänsteproducerande delen av företagarna (5-6-71-72) sysselsätter närmare 43 000 av egenföretagarna varav 13 400 med tjänster som i första hand köps av företag, 3 500 med en blandad köparkrets av företag och hushåll medan 25 700 producerar tjänster som i första hand köps av hushåll. Den hushållsinriktade tjänsteproduktionen avser för egenföretagarnas del i första hand ”privata hushållstjänster” dvs. sådana tjänster som brukar utföras av privat näringsliv t.ex. detaljhandel (6 900st.), hotell och restaurang (3 300st.), taxi (2 600st.), hårvård (7 200st.). Det finns 2 700 egenföretagare som producerar ”offentliga hushållstjänster” dvs. den typ av tjänster som annars normalt produceras i offentlig sektor. I första hand rör det sig om vårdgivare inom hälso- och sjukvård.

Egenföretagare som producerar företagsinriktade tjänster (5) har högre medianinkomster och mindre differens mot löntagarnas medianinkomster (median 193 000 kr, 72% av löntagarnas medianinkomst) än egenföretagare som producerar blandade tjänster (6)(median 134 000 kr, 53%) och privata hushållsinriktade tjänster (71)(median 112 000 kr, 55%). Egenföretagare som producerar offentliga hushållstjänster (72)(t.ex. privata vårdgivare) har medianinkomster som ligger i nivå med motsvarande anställdas eller t.o.m. aningen högre. Här spelar säkert in att det finns god insyn genom kopplingar till offentlig sektor genom försäkringsersättningar av olika slag. Det rör sig också om ett segment av egenföretagare med betydligt högre andel personer med eftergymnasial utbildning (Bilaga 1, tabell 1).

Inom privata hushållstjänster finns en rad branscher som brukar dra till sig uppmärksamhet i diskussioner kring svartarbete. I detaljhandeln ligger medianinkomsten för egenföretagare (107 000 kr) på 54 procent av motsvarande för anställda. Frisörer som är egenföretagare har en medianinkomst på 99 000 kr motsvarande 60 procent för en anställd frisör. Inom restaurangbranschen ligger medianinkomsten för egenföretagarna på 111 000 kr motsvarande 65 procent för anställda. Skillnaden i medianinkomst mellan egenföretagare och anställda är förvånande liten inom taxinäringen. Kvoten mellan medianinkomsterna ligger på 89 procent. Detta återspeglar sannolikt den bild som framkom i bearbetningen av revisionsstatistiken - att det finns mycket dolda inkomster även bland anställda i små taxibolag.

Tabell 8 Detaljerad branschindelning. Egenföretagare och löntagare. Antal samt medianinkomster

"Ny" SNI-gruppering	Egenföretagare		Löntagare		Medianinkomst, tkr		Kvoter mellan medianinkomster	
	Antal	Andel %	Antal	Andel %	Egenföretagare	Löntagare	Egenföretagare/Löntagare	Löntagare/Egenföretagare
1 Jordbruk, skogsbruk, fiske	14 903	16,9	9 816	0,7	119	218	0,55	1,83
2 Tillverkning och utvinning	5 258	6,0	327 280	22,9	142	256	0,56	1,80
21 Utvinning	40	0,0	3 619	0,3	180	280	0,64	1,56
22 Tillverkning	5 218	5,9	323 661	22,6	142	256	0,55	1,80
221 Arbetsintensiv sektor	4 072	4,6	108 053	7,6	130	234	0,56	1,80
222 Kapitalintensiv sektor	189	0,2	59 974	4,2	162	277	0,59	1,71
223 Kunskapsintensiv sektor	677	0,8	112 166	7,8	183	263	0,70	1,43
224 FoU-intensiv	280	0,3	43 468	3,0	185	279	0,66	1,51
3 Energi, vatten och avlopp	72	0,1	16 752	1,2	230	285	0,81	1,24
4 Byggverksamhet	11 331	12,9	79 517	5,6	177	265	0,67	1,49
5 Företagsinriktade tjänster	13 431	15,3	211 648	14,8	193	266	0,72	1,38
51 Partihandel	2 079	2,4	69 157	4,8	154	269	0,57	1,75
52 Hotell och restaurang	79	0,1	3 246	0,2	126	187	0,67	1,48
53 Transport	3 117	3,5	26 087	1,8	225	253	0,89	1,12
54 Fastighetsförvaltning m.m.	626	0,7	7 173	0,5	147	240	0,61	1,63
55 Företagstjänster och uthyrning	7 446	8,5	101 815	7,1	191	278	0,69	1,45
56 Organisationer m.m.	84	0,1	4 170	0,3	179	229	0,78	1,28
6 Blandade tjänster	3 502	4,0	197 160	13,8	134	253	0,53	1,89
61 Handel med motorfordon	2 985	3,4	24 615	1,7	126	238	0,53	1,88
62 Hotell	79	0,1	4 723	0,3	132	192	0,69	1,45
63 Transporter	73	0,1	13 516	0,9	197	290	0,68	1,48
64 Post och tele	58	0,1	24 523	1,7	154	224	0,68	1,46
65 Banker och finansbolag	55	0,1	34 584	2,4	154	290	0,53	1,89
66 Uthyrning, förmedling	250	0,3	1 446	0,1	208	258	0,80	1,24
67 Offentlig förvaltning, militär	..	..	93 753	6,6	..	253	..	..
7 Hushållsinriktade tjänster	25 695	29,2	577 054	40,4	117	198	0,59	1,69
71 Privata hushållstjänster	23 028	26,2	128 433	9,0	112	205	0,55	1,83
711 Detaljhandel och uthyrning	6 942	7,9	59 884	4,2	107	198	0,54	1,85
7111 Livsmedelsbutiker och tobakshandel	2 097	2,4	23 217	1,6	109	187	0,58	1,71
7112 Övrig detaljhandel och uthyrning	4 845	5,5	36 667	2,6	105	205	0,51	1,95
712 Hotell o restaurang	3 344	3,8	6 745	0,5	111	170	0,65	1,54
713 Transporter	2 776	3,2	15 357	1,1	176	217	0,81	1,23
7130 Taxi	2 599	3,0	2 079	0,1	177	198	0,89	1,12
7131 Övriga transporter	177	0,2	13 278	0,9	147	219	0,67	1,49
714 Fastighetsförvaltning	285	0,3	11 647	0,8	169	226	0,75	1,34
715 Organisationer	..	..	10 777	0,8	..	202	..	..
716 Kultur, rekreation	9 679	11,0	24 023	1,7	100	207	0,48	2,07
7161 Media, konstnärlig verksamhet	910	1,0	11 583	0,8	138	224	0,61	1,63
7162 Sport, rekreation	487	0,6	10 259	0,7	102	200	0,51	1,96
7163 Hårvård	7 153	8,1	1 054	0,1	99	164	0,60	1,66
7164 Övrigt (hudvård, kroppsvård, begravning m.m.)	1 129	1,3	1 127	0,1	92	198	0,46	2,16
72 Offentliga hushållstjänster	2 667	3,0	448 621	31,4	201	196	1,02	0,98
721 Utbildning, forskning	315	0,4	175 016	12,2	175	203	0,86	1,16
722 Hälso- och sjukvård	2 133	2,4	210 422	14,7	201	194	1,04	0,96
723 Socialvård och försäkringskassor	219	0,2	63 183	4,4	236	190	1,24	0,81
8 Okänd näringsgren	13 803	15,7	10 528	0,7	127	185	*)	*)
1 - 8 Totalt	87 995	100,0	1 429 755	100,0	137	233	0,59	1,70

* En jämförelse är inte relevant.

Källa: SCB. Specialbearbetning av den registerbaserade arbetsmarknadsstatistiken (RAMS).

Kvoten mellan medianerna för egenföretagare och löntagare i bearbetningen ligger sammantaget för alla branscher på 0,59 dvs. egenföretagarnas medianinkomst motsvarar 59 procent av löntagarnas medianinkomst. Denna kvot kan dock vara missvisande eftersom branschsammanställningen avviker kraftigt mellan egenföretagarna och löntagarna. Vi tar därför fram även en kvot där omviktning gjorts till den branschsammanställning som gäller för egenföretagarna.³ Vi undersöker således hur kvoten skulle ha sett ut om bransch-sammansättningen för löntagarna varit densamma som för egenföretagarna. Härigenom får vi bort effekten av den olikartade branschsammanställningen. Efter en sådan omviktning blir gapet mellan egenföretagarnas och löntagarnas medianinkomst något mindre. Med viktning efter *antalet* egenföretagare hamnar egenföretagarnas medianinkomst i snitt på 64 procent av löntagarnas. Sker viktning istället efter *storleken på inkomst av näringsverksamhet* hamnar andelen på 66 procent.

Tabell 9 Kvot mellan egenföretagares och löntagares medianinkomster. Oviktat samt omviktat med beaktande av egenföretagarnas annorlunda branschsammanställning

Viktningssmetod	Kvoter mellan medianinkomster	
	Egenföretagare/ Löntagare	Löntagare/ Egenföretagare
Oviktat (utan beaktande av skillnader i branschsammanställning)	0,59	1,70
Omviktat utifrån egenföretagarnas branschsammanställning:		
- viktning efter antal egenföretagare i resp. bransch	0,64	1,57
- viktning efter summa näringsinkomst i resp. bransch	0,66	1,51

En i sammanhanget relevant fråga är om egenföretagarnas lägre inkomster skulle kunna vara ett uttryck för att man om en verksamhet går mycket bra så sätter man sig istället på bolag. En mothållande kraft är att bolagsformen ställer ökade krav på insyn. Kraven på den ekonomiska redovisningen ökar. Man ska bl.a. upprätta årsredovisning och revisionsberättelse som ska finnas offentligt tillgänglig hos Bolagsverket.

³. Omviktningen görs på basis av den mer detaljerade branschindelningen i tabell 8. "Okänd näringsgren" tas inte med i omviktningen eftersom det inte finns någon relevant medianinkomst att jämföra med i löntagargruppen.

3.4 Skillnader i medianinkomst mellan män och kvinnor

Finns det skillnader mellan manliga och kvinnliga egenföretagare? I tabellen nedan delar vi upp egenföretagarna på män och kvinnor och jämför medianinkomsterna med löntagarnas.

Tabell 10 Skillnader i medianinkomster mellan egenföretagare och löntagare. Uppdelning på kön

"Ny" SNI-gruppering	Medianinkomst, tkr				Kvot mellan medianinkomster	
	Egenföretagare		Löntagare		Egenföretagare/Löntagare	
	män	kvinnor	män	kvinnor	män	kvinnor
1 Jordbruk, skogsbruk, fiske	126	94	229	173	0,55	0,54
2 Tillverkning och utvinning	157	90	269	217	0,58	0,42
3 Energi, vatten och avlopp	231	..	299	233	0,77	..
4 Byggverksamhet	179	89	268	219	0,67	0,41
5 Företagsinriktade tjänster	204	159	294	218	0,69	0,73
6 Blandade tjänster	135	123	287	223	0,47	0,55
71 Privata hushållstjänster	131	97	227	185	0,57	0,53
72 Offentliga hushållstjänster	240	183	250	191	0,96	0,96
8 Okänd näringsgren	142	100	184	186	*)	*)
1 - 8 Totalt	152	106	270	199	0,57	0,53
<i>Omviktat utifrån egenföretagarnas branschammansättning:</i>						
- viktning efter antal manliga resp. kvinnliga egenföretagare i resp. bransch					0,63	0,62
- viktning efter summa näringsinkomst för män resp. kvinnor i resp. bransch					0,65	0,66

* En jämförelse är inte relevant.

Anm. I bilaga 1 tabell 2 finns motsvarande uppgifter med en mer detaljerad branschindelning.

De manliga egenföretagarna har högre medianinkomster än de kvinnliga företagarna i stort sett i alla branscher (Bilaga 1, tabell 2). Enda undantagen är inom SNI-gruppen "blandade tjänster" undergrupperna "hotellverksamhet" och "banker och finansbolag" (t.ex. fond- och försäkringsmäklare). Anmärkas bör dock att antalet egenföretagare i bearbetningen är få i dessa grupper (hotell 79 st.; banker och finansbolag" 55 st.). Ser vi på löntagarna gäller för alla branschgrupper att männens medianinkomster är högre än kvinnornas. En del av skillnaderna mellan männen och kvinnornas medianinkomster kan förmodligen tillskrivas att det finns ett större inslag av deltidsarbetande bland kvinnorna än männen. Genom att studera medianinkomster försöker vi komma runt inverkan av olika frekvens deltidsarbete i olika grupper och branscher. Hur som helst, det intressanta när vi jämför manliga egenföretagare med manliga löntagare och kvinnliga egenföretagare med kvinnliga löntagare är att kvoterna mellan medianinkomsterna i många av branscherna hamnar på ungefär samma nivå. Skillnaderna i inkomst mellan män och kvinnor uppvisar således samma drag oberoende av om kvinnorna tillhör kretsen egenföretagare eller kretsen löntagare.

3.5 Skillnader i medianinkomst mellan åldersgrupper

Finns det skillnader mellan åldersgrupper? Vi delar nu upp egenföretagarna på åldersgrupper och jämför medianinkomsterna med löntagare i samma ålder.

Tabell 11 Skillnader i medianinkomster mellan egenföretagare och löntagare. Uppdelning efter ålder

"Ny" SNI-gruppering	Medianinkomst, tkr								Kvot mellan medianinkomster			
	Egenföretagare				Löntagare				Egenföretagare/Löntagare			
	25-34	35-44	45-54	55-60	25-34	35-44	45-54	55-60	25-34	35-44	45-54	55-60
1 Jordbruk, skogsbruk, fiske	125	130	126	101	203	220	225	223	0,61	0,59	0,56	0,45
2 Tillverkning och utvinning	148	154	138	132	247	260	261	256	0,60	0,59	0,53	0,51
3 Energi, vatten och avlopp	..	236	238	182	273	288	293	281	..	0,82	0,81	0,65
4 Byggverksamhet	165	185	179	168	256	265	271	268	0,65	0,70	0,66	0,63
5 Företagsinriktade tjänster	171	192	201	188	252	272	274	264	0,68	0,70	0,73	0,71
6 Blandade tjänster	115	138	138	124	237	253	261	252	0,49	0,54	0,53	0,49
71 Privata hushållstjänster	109	115	114	106	194	205	213	205	0,56	0,56	0,54	0,52
72 Offentliga hushållstjänster	178	201	216	185	168	187	208	205	1,06	1,07	1,04	0,90
8 Okänd näringsgren	123	134	134	111	166	178	197	189	*)	*)	*)	*)
1 - 8Totalt	127	143	144	127	223	231	238	235	0,57	0,62	0,60	0,54
<i>Omviktat utifrån egenföretagarnas branschsammanställning:</i>												
- viktning efter antal egenföretagare i olika åldersgrupper i resp. bransch									0,64	0,65	0,64	0,60
- viktning efter summa näringsinkomst för olika åldersgrupper i resp. bransch									0,65	0,67	0,67	0,63

* En jämförelse är inte relevant.

Anm. I bilaga 1 tabell 3 finns motsvarande uppgifter med en mer detaljerad branschindelning.

Inom jordbruk och tillverkning divergerar medianinkomsterna mellan egenföretagare och löntagare alltmer med stigande ålder. Inom byggverksamhet är skillnaderna mellan egenföretagare och anställda minst i åldersgruppen 35-44 år. Inom gruppen hushållsinriktade privata hushållstjänster, som är en stor bransch bland egenföretagarna, är skillnaden i medianinkomst mellan egenföretagare och löntagare förhållandevis stabil över åldrarna.

3.6 Skillnader i medianinkomst mellan utbildningsnivåer

Vi har tidigare konstaterat att andelen med eftergymnasial utbildning är betydligt mindre bland egenföretagarna än bland löntagarna. Av de 88 000 egenföretagarna har 28 400 enbart förgymnasial utbildning (inkl. utbildningsnivå okänd), 46 800 gymnasial utbildning och 12 800 eftergymnasial utbildning (varav 5 800 med tre år eller mer). Finns vi vid jämförelse av personer med samma utbildningsnivå något intressant mönster vad gäller skillnader i medianinkomster mellan egenföretagare och löntagare?

Tabell 12 Skillnader i medianinkomster mellan egenföretagare och löntagare. Uppdelning efter utbildningsnivå

Nivå 1=förgymnasial (inkl. okänd), nivå 2=gymnasial, nivå 3=eftergymnasial mindre än 3 år, nivå 4=Eftergymnasial 3 år el. mer.

"Ny" SNI-gruppering	Medianinkomst, tkr								Kvot mellan medianinkomster			
	Egenföretagare				Löntagare				Egenföretagare/Löntagare			
	nivå 1	nivå 2	nivå 3	nivå 4	nivå 1	nivå 2	nivå 3	nivå 4	nivå 1	nivå 2	nivå 3	nivå 4
1 Jordbruk, skogsbruk, fiske	112	126	125	113	206	212	295	302	0,54	0,59	0,42	0,37
2 Tillverkning och utvinning	145	143	150	102	238	251	305	405	0,61	0,57	0,49	0,25
3 Energi, vatten och avlopp	239	209	..	..	258	276	341	402	0,93	0,76	..	..
4 Byggverksamhet	180	176	177	122	255	264	314	341	0,71	0,67	0,56	0,36
5 Företagsinriktade tjänster	198	185	203	202	235	249	320	364	0,84	0,75	0,63	0,55
6 Blandade tjänster	126	138	152	155	224	231	299	328	0,56	0,60	0,51	0,47
71 Privata hushållstjänster	113	111	116	107	193	203	231	253	0,58	0,55	0,50	0,42
72 Offentliga hushållstjänster	138	128	268	248	169	178	215	257	0,82	0,72	1,24	0,96
8 Okänd näringsgren	120	123	157	171	157	176	220	256	*)	*)	*)	*)
1 - 8 Totalt	133	134	162	170	220	220	254	289	0,60	0,61	0,64	0,59
<i>Omviktat utifrån egenföretagarnas branschsammanställning:</i>												
- viktning efter antal egenföretagare med olika utbildningsnivå i resp. bransch									0,65	0,64	0,65	0,60
- viktning efter summa näringsinkomst för olika utbildningsnivåer i resp. bransch									0,68	0,66	0,70	0,65

* En jämförelse är inte relevant.

Anm. I bilaga 1 tabell 4 finns motsvarande uppgifter med en mer detaljerad branschindelning.

Löntagarnas medianinkomster ökar med utbildningsnivån. Detta gäller med något enstaka undantag för löntagare i alla branscher även med den detaljerade branschindelningen (Bilaga 1, tabell 4). Ett undantag är taxi där anställda taxichaufförer med gymnasial eller förgymnasial utbildning har högre medianinkomster än anställda taxichaufförer med eftergymnasial utbildning. I denna bransch torde finnas liten koppling mellan den utbildning man har som förutsättning för arbetet som taxichaufför. Det är andra selekteringsmekanismer som verkar.

För egenföretagarna visar sambandet mellan medianinkomst och utbildningsnivå en betydligt mer splittrad bild. I flertalet branscher (1-8) har egenföretagare med eftergymnasial utbildning på tre år eller mer (nivå 4) lägre medianinkomster än de med eftergymnasial utbildning på mindre än tre år (nivå 3) men oftast även lägre än de med enbart gymnasial utbildning (undantag gäller egenföretagare inom nischen offentliga hushållstjänster). Frågan är hur selekteringsmekanismerna fungerar. Vi har studerat egenföretagare som varit igång minst tre år. Man kan ändå spekulera i om välutbildade tillfälligt finner sin försörjning som egenföretagare i avvaktan på annat jobb mer anpassat till sin utbildning – kanske som anställd, kanske i annan bransch, eller om välutbildade i stället väljer aktiebolagsformen (är kapabla att klara de krav som ställs).

3.7 Skillnader i medianinkomster mellan H-regioner

Vi studerar slutligen medianinkomsterna för egenföretagare och löntagare med avseende på dimensionen storstad-glesbygd.

Tabell 13 Skillnader i medianinkomster mellan egenföretagare och löntagare. Uppdelning efter H-region

"Ny" SNI-gruppering	Medianinkomst, tkr													
	Egenföretagare, H-region							Löntagare, H-region						
	Sthlm	Gbg	Malmö	Större städer	Mellanbygden	Tätbygden	Glesbygden	Sthlm	Gbg	Malmö	Större städer	Mellanbygden	Tätbygden	Glesbygden
1 Jordbruk, skogsbruk, fiske	116	107	150	120	118	120	119	222	223	195	218	212	236	225
2 Tillverkning och utvinning	137	156	124	149	146	116	125	293	284	267	256	243	244	245
3 Energi, vatten och avlopp	275	..	..	272	183	....		309	285	299	275	288	262	304
4 Byggverksamhet	180	186	164	178	176	156	166	286	272	270	263	253	251	251
5 Företagsinriktade tjänster	189	214	189	196	185	173	180	306	283	271	250	235	236	227
6 Blandade tjänster	145	133	131	134	132	116	134	289	253	251	240	231	235	225
71 Privata hushållstjänster	118	108	100	108	113	119	124	232	212	204	199	190	191	192
72 Offentliga hushållstjänster	221	184	225	189	193	164	153	214	201	203	196	188	192	191
8 Okänd näringsgren	136	139	113	118	121	112	124	212	149	159	166	167	170	165
1 - 8 Totalt	151	147	128	135	131	129	135	265	247	236	228	220	217	215
"Ny" SNI-gruppering	Kvot mellan medianinkomster Egenföretagare/Löntagare													
	Sthlm	Gbg	Malmö	Större städer	Mellanbygden	Tätbygden	Glesbygden							
	Sthlm	Gbg	Malmö	Större städer	Mellanbygden	Tätbygden	Glesbygden							
1 Jordbruk, skogsbruk, fiske	0,52	0,48	0,77	0,55	0,56	0,51	0,53							
2 Tillverkning och utvinning	0,47	0,55	0,47	0,58	0,60	0,47	0,51							
3 Energi, vatten och avlopp	0,89	..	..	0,99	0,63	..	..							
4 Byggverksamhet	0,63	0,69	0,61	0,68	0,70	0,62	0,66							
5 Företagsinriktade tjänster	0,62	0,75	0,70	0,78	0,78	0,74	0,80							
6 Blandade tjänster	0,50	0,53	0,52	0,56	0,57	0,50	0,59							
71 Privata hushållstjänster	0,51	0,51	0,49	0,54	0,59	0,62	0,64							
72 Offentliga hushållstjänster	1,03	0,91	1,11	0,97	1,03	0,85	0,80							
8 Okänd näringsgren	*)	*)	*)	*)	*)	*)	*)							
1 - 8 Totalt	0,57	0,59	0,54	0,59	0,60	0,60	0,63							
<i>Omviktat utifrån egenföretagarnas branschsammanställning:</i>														
- viktning efter antal i resp. H-region och bransch	0,64	0,64	0,63	0,64	0,65	0,60	0,65							
- viktning efter summa näringsinkomst i resp. H-region och bransch	0,66	0,66	0,68	0,67	0,67	0,62	0,66							

* En jämförelse är inte relevant.

Anm. I bilaga 1 tabell 5 finns motsvarande uppgifter med en mer detaljerad branschindelning.

Egenföretagare inom jordbruk är få inom H-regionerna för Stockholm, Göteborg och Malmö (ca 1 000 st.). Inom övriga H-regioner (ca 14 000 egenföretagare) är medianinkomsterna påfallande lika ca 120 000 kr.

Egenföretagare inom byggbranschen har högre medianinkomster i Stockholm, Göteborg, Större städer och Mellanbygden. I Malmö och i de befolkningsmässigt glesare delarna av landet är medianinkomsterna lägre.

Egenföretagarna i Malmö ligger också påfallande lågt inom segmentet privata hushållstjänster. Medianinkomsterna för egenföretagare inom såväl detaljhandel, taxi och hårvård ligger i Malmö lägre än i alla andra delar av landet (Bilaga 1, tabell 5). Just när det gäller taxi är skill-

naderna mot övriga delar av landet mycket stora. Men detta gäller även för anställda taxi-chaufförer i Malmö-området. Taxichaufförer i Mellan-, Tät- och Glesbygden har ungefär samma medianinkomst oberoende av om man är egenföretagare eller anställd. Det finns inom Skatteverket en föreställning att företagare i Malmö är utsatta för en mycket hård konkurrens med överetablering inom branscherna livsmedelsbutiker, restauranger och frisörer. De låga medianinkomsterna i dessa branscher i Malmö-regionen kan vara ett uttryck för att det faktiskt ligger till på detta sätt. I vilken grad detta sedan yttrar sig i att egenföretagarna i Malmö de facto har lägre inkomster eller om de dolda inkomsterna är större är en annan fråga. En annan effekt av överetableringarna, som kommit fram i samband med intervjuer av personer med kännedom om dessa näringar, är att företagarna arbetar allt fler timmar per dag för att få verksamheten att gå runt. Timersättningen blir mycket låg och det uppstår en förlust av välfärd genom att deras fritid blir alltmer beskuren.

4 Jämförelse med tidigare resultat baserat på bearbetningar av Skatteverkets revisionsstatistik

4.1 Problembanscher sammanfaller ofta med konsumentinriktade branscher med lågt löneläge

Inledningsvis tittar vi på branschstrukturen. En allmän iakttagelse är att många av de branscher som enligt RAMS-bearbetningen har låga medianinkomster sammanfaller med branscher som enligt en bearbetning av skatteförvaltningens revisionsstatistik uppvisar stora dolda inkomster relativt sett.⁴ Medianinkomsterna är sålunda låga i branscher som hårvård, restauranger, livsmedelsbutiker, kroppsvård och taxi.

I tabellen nedan (tabell 14) har sortering av RAMS-uppgifterna gjorts efter nivån på löntagarnas medianinkomster i olika branscher. Medianinkomsterna i viss bransch är uttryckta som ett ”index” i förhållande till medianinkomsten för anställda sammantaget för alla branscher (= 233 000 kr). I tabellen har för varje bransch också lagts in motsvarande medianinkomst för egenföretagare – även denna uttryckt som index i förhållande till de anställdas medianinkomst.

---

⁴ Dvs. i förhållande till de inkomster som har deklarerats i samma bransch.

Tabell 14 Branschernas medianinkomstnivå sorterad från lägsta till högsta. Inkomstnivåerna för både löntagare och egenföretagare uttryckta som "index" i förhållande till medianinkomsten för löntagarna sammantaget för alla branscher. Åldersgrupperna 25-60 år

"Ny" SNI-gruppering			"Index"	
			Medianinkomst i % av medianinkomst för samtliga löntagare	
			Löntagare	Egenföretagare
7163	Privata hushållstjänster	Härvård	70	42
712	Privata hushållstjänster	Restaurang och camping m.m.	73	48
8		Okänd näringsgren	80	54
7111	Privata hushållstjänster	Livsmedelsbutiker och tobakshandel	80	47
52	Företagsinriktade tjänster	Konferensanläggningar och centralkök	80	54
723	Offentliga hushållstjänster	Socialvård och försäkringskassor	82	101
62	Blandade tjänster	Hotell	82	57
722	Offentliga hushållstjänster	Hälso- och sjukvård	83	86
7164	Privata hushållstjänster	Hudvård, kroppsvård, begravning m.m.	85	39
7130	Privata hushållstjänster	Taxi	85	76
7162	Privata hushållstjänster	Sport, rekreation	86	44
715	Privata hushållstjänster	Organisationer	87	..
721	Offentliga hushållstjänster	Utbildning, forskning	87	75
7112	Privata hushållstjänster	Övrig detaljhandel och uthyrning	88	45
1		Jordbruk, skogsbruk, fiske	94	51
7131	Privata hushållstjänster	Kollektivtrafik	94	63
64	Blandade tjänster	Post och tele	96	66
7161	Privata hushållstjänster	Media, konstnärlig verksamhet	96	59
714	Privata hushållstjänster	Fastighetsförvaltning	97	72
56	Företagsinriktade tjänster	Organisationer m.m.	99	77
1 - 8		Totalt	100	59
221	Tillverkning	Arbetsintensiv sektor	101	56
61	Blandade tjänster	Handel med motorfordon	102	54
54	Företagsinriktade tjänster	Fastighetsförvaltning m.m.	103	63
67	Blandade tjänster	Offentlig förvaltning, militär	109	..
53	Företagsinriktade tjänster	Transport	109	97
66	Blandade tjänster	Uthyrning, förmedling	111	89
223	Tillverkning	Kunskapsintensiv sektor	113	79
4		Byggverksamhet	114	76
51	Företagsinriktade tjänster	Partihandel	116	66
222	Tillverkning	Kapitalintensiv sektor	119	70
55	Företagsinriktade tjänster	Företagstjänster och uthyrning	119	82
224	Tillverkning	FoU-intensiv	120	79
21	Tillverkning	Utvinning	120	77
3		Energi, vatten och avlopp	122	99
65	Blandade tjänster	Banker och finansbolag	125	66
63	Blandade tjänster	Tåg, flyg, båt	125	85

Branscher med index under 100 för löntagare består nästan uteslutande av tjänstebranscher riktade mot hushållen. Om man bortser från offentliga tjänster är det i de flesta fall fråga om branscher som, enligt den tidigare bearbetningen av revisionsstatistiken, uppvisar stora dolda inkomster relativt sett. Index över 100 förekommer främst i tillverkningsindustri och företagsinriktade tjänster dvs. i branscher där revisionsstatistiken pekar på relativt sett mindre dolda inkomster.

4.2 Jämförelse mellan de beloppsmässiga nivåerna på skattningarna av de dolda inkomsterna

Baserat på resultatet av skatteförvaltningens revisioner har de dolda arbetsinkomsterna avseende enskild näringsverksamhet uppskattats till 31 mdkr. Uttryckt som påslag på den vitt redovisade inkomsten innebär det ett påslag på 115 procent dvs. mer än en fördubbling. Undantags de fall där bransch kod saknas, som ställde till problem i revisionskattningen, ligger påslaget på 109 procent. Det är således högre än den uppräknings på 51 procent⁵ som skulle behövas på egenföretagarnas medianinkomster för att nå upp till medianinkomsten för anställda.

En sak som emellertid bör finnas med i bilden är att mediankvoteringen baseras på en *jämförelse mot anställdas faktiskt redovisade arbetsinkomster*. Men även anställda har viss dold inkomst. Detta har betydelse för jämförelsen mellan resultatet av revisionsmetoden och de kvoter vi fått fram genom att jämföra egenföretagares och löntagares medianinkomster. Ett praktiskt exempel på detta som tidigare nämnts är "Taxi" där skillnaden i faktiskt redovisad medianinkomst är uppseendeväckande liten mellan egenföretagare och löntagare. Bearbetningen av revisionsstatistiken pekar emellertid på betydande dolda inkomster för anställdas löner i taxinäringen vilket kan vara en förklaring. En bearbetning av revisionsstatistiken påvisar att de dolda arbetsinkomsterna för egenföretagare och löntagare följs åt branschvis. Om de dolda arbetsinkomsterna är stora för egenföretagarna i en viss bransch så är de också relativt sett stora för anställda i samma bransch. Korrelationen är 0,44 vilket får ses som ett ganska starkt positivt samband.

I skattningen med revisionsmetoden utgjorde de dolda arbetsinkomsterna för anställda 5 procent av lönesumman för samtliga sektorer exkl. offentlig sektor, bostadsrättsföreningar och ideella föreningar. Emellertid är branschsammanställningen för anställda helt annorlunda än egenföretagarnas. Ett exempel är tillverkningsindustrin som svarar för 28 procent av de anställdas löner men som är en betydligt mindre bransch bland de som har inkomst av aktiv enskild näringsverksamhet (6 procent av antalet). Ett annat exempel är jordbruk som svarar för mindre än en procent av de anställdas löner men som är en stor bransch bland egenföretagarna (25 procent av antalet). Viktas de dolda arbetsinkomsterna för anställda om till att motsvara egenföretagarnas branschsammanställning blir de dolda arbetsinkomsterna för anställda istället 15 procent av lönen.

Sammanfattningsvis visar bearbetningarna att etablerade egenföretagare genomgående har betydligt lägre medianarbetsinkomster än jämförbara löntagare. Tillsammans med den bild av dolda arbetsinkomster för egenföretagare som fås utifrån skatterevisioner tolkar vi detta som att det finns en betydande underrapportering av inkomster för egenföretagare.

---

⁵ Viktat efter egenföretagarnas branschsammanställning (utifrån summa inkomst av näringsverksamhet). Se tabell 9.

Bilaga: Medianinkomster för egenföretagare och löntagare. Detaljerad branschindelning

Tabell 1 Andel kvinnor och andel personer med eftergymnasial utbildning bland egenföretagare och löntagare i olika branscher

"Ny" SNI-gruppering	Andel (%) kvinnor		Andel(%) med eftergymnasial utb.	
	Egen-företagare	Lön-tagare	Egen-företagare	Lön-tagare
1 Jordbruk, skogsbruk, fiske	18	23	7	15
2 Tillverkning och utvinning	20	26	10	19
21 Utvinning	..	9	5	10
22 Tillverkning	20	26	..	19
221 Arbetsintensiv sektor	22	29	10	11
222 Kapitalintensiv sektor	13	20	..	16
223 Kunskapsintensiv sektor	9	22	10	21
224 FoU-intensiv	18	36	19	41
3 Energi, vatten och avlopp	..	20	..	27
4 Byggverksamhet	2	7	4	10
5 Företagsinriktade tjänster	25	36	28	33
51 Partihandel	21	29	17	24
52 Hotell och restaurang	51	73	15	10
53 Transport	4	17	2	8
54 Fastighetsförvaltning m.m.	18	38	10	21
55 Företagstjänster och uthyrning	35	43	43	48
56 Organisationer m.m.	40	61	60	31
6 Blandade tjänster	9	48	6	37
61 Handel med motorfordon	6	18	3	7
62 Hotell	61	72	19	13
63 Transporter	14	42	..	27
64 Post och tele	..	41	..	17
65 Banker och finansbolag	20	60	40	36
66 Uthyrning, förmedling	28	42	26	25
67 Offentlig förvaltning, militär	..	54	..	52
7 Hushållsinriktade tjänster	52	81	17	39
71 Privata hushållstjänster	50	58	11	18
711 Detaljhandel och uthyrning	39	69	13	13
7111 Livsmedelsbutiker och tobakshandel	38	75	17	6
7112 Övrig detaljhandel och uthyrning	40	65	11	17
712 Hotell o restaurang	29	49	12	9
713 Transporter	8	36	14	14
7130 Taxi	7	27	14	9
7131 Övriga transporter	25	38	17	15
714 Fastighetsförvaltning	26	37	19	13
715 Organisationer	..	67	..	31
716 Kultur, rekreation	79	55	9	31
7161 Media, konstnärlig verksamhet	38	62	50	46
7162 Sport, rekreation	31	43	15	17
7163 Hårvård	88	92	2	1
7164 Övrigt (hudvård, kroppsvård, begravning m.m.)	71	64	18	18
72 Offentliga hushållstjänster	68	87	63	45
721 Utbildning, forskning	37	83	42	66
722 Hälso- och sjukvård	70	90	71	35
723 Socialvård och försäkringskassor	93	90	20	23
8 Okänd näringsgren	35	63	19	33
1 - 8 Totalt	30	52	15	31
Dito andel exkl. offentliga hushållstjänster	28	35	13	25

Tabell 2 Detaljerad branschindelning. Skillnader i medianinkomster mellan egenföretagare och löntagare. Uppdelning på kön

"Ny" SNI-gruppering	Medianinkomst, tkr				Kvot mellan medianinkomster	
	Egenföretagare		Löntagare		Egenföretagare/Löntagare	
	män	kvinnor	män	kvinnor	män	kvinnor
1 Jordbruk, skogsbruk, fiske	126	94	229	173	0,55	0,54
2 Tillverkning och utvinning	157	90	269	217	0,58	0,42
21 Utvinning	210	..	284	226	0,74	..
22 Tillverkning	156	90	269	217	0,58	0,41
221 Arbetsintensiv sektor	148	87	246	201	0,60	0,43
222 Kapitalintensiv sektor	169	95	287	232	0,59	0,41
223 Kunskapsintensiv sektor	190	111	272	225	0,70	0,49
224 FoU-intensiv	190	173	309	233	0,61	0,74
3 Energi, vatten och avlopp	231	..	299	233	0,77	..
4 Byggverksamhet	179	89	268	219	0,67	0,41
5 Företagsinriktade tjänster	204	159	294	218	0,69	0,73
51 Partihandel	164	116	290	227	0,56	0,51
52 Hotell och restaurang	174	101	227	174	0,77	0,58
53 Transport	228	129	259	217	0,88	0,60
54 Fastighetsförvaltning m.m.	155	92	262	202	0,59	0,45
55 Företagstjänster och uthyrning	202	175	331	220	0,61	0,80
56 Organisationer m.m.	213	147	291	205	0,73	0,72
6 Blandade tjänster	135	123	287	223	0,47	0,55
61 Handel med motorfordon	128	110	244	205	0,53	0,54
62 Hotell	122	138	223	179	0,55	0,77
63 Transporter	213	80	318	248	0,67	0,32
64 Post och tele	156	..	237	211	0,66	..
65 Banker och finansbolag	143	176	390	253	0,37	0,70
66 Uthyrning, förmedling	209	200	294	224	0,71	0,89
67 Offentlig förvaltning, militär	..	..	300	219	..	..
7 Hushållsinriktade tjänster	135	103	237	190	0,57	0,54
71 Privata hushållstjänster	131	97	227	185	0,57	0,53
711 Detaljhandel och uthyrning	113	98	235	180	0,48	0,54
7111 Livsmedelsbutiker och tobakshandel	112	103	241	174	0,46	0,59
7112 Övrig detaljhandel och uthyrning	113	95	232	186	0,49	0,51
712 Hotell o restaurang	117	99	180	160	0,65	0,62
713 Transporter	178	152	222	201	0,80	0,76
7130 Taxi	178	165	203	188	0,88	0,88
7131 Övriga transporter	176	110	224	203	0,79	0,54
714 Fastighetsförvaltning	177	114	236	204	0,75	0,56
715 Organisationer	..	..	217	191	..	..
716 Kultur, rekreation	124	96	227	193	0,55	0,50
7161 Media, konstnärlig verksamhet	145	121	253	207	0,57	0,59
7162 Sport, rekreation	119	82	213	179	0,56	0,46
7163 Hårvård	120	96	181	163	0,66	0,59
7164 Övrigt (hudvård, kroppsvård, begravning m.m.)	111	86	233	183	0,48	0,47
72 Offentliga hushållstjänster	240	183	250	191	0,96	0,96
721 Utbildning, forskning	181	162	260	194	0,70	0,83
722 Hälso- och sjukvård	268	173	247	189	1,09	0,92
723 Socialvård och försäkringskassor	295	233	220	187	1,34	1,25
8 Okänd näringsgren	142	100	184	186	*)	*)
1 - 8 Totalt	152	106	270	199	0,57	0,53

*En jämförelse är inte relevant.

Källa: SCB. Specialbearbetning av den registerbaserade arbetsmarknadsstatistiken (RAMS)

Tabell 3 Detaljerad branschindelning. Skillnader i medianinkomster mellan egenföretagare och löntagare. Uppdelning på ålder

"Ny" SNI-gruppering		Medianinkomst, tkr								Kvot mellan medianinkomster			
		Egenföretagare				Löntagare				Egenföretagare/Löntagare			
		25-34	35-44	45-54	55-60	25-34	35-44	45-54	55-60	25-34	35-44	45-54	55-60
1	Jordbruk, skogsbruk, fiske	125	130	126	101	203	220	225	223	0,61	0,59	0,56	0,45
2	Tillverkning och utvinning	148	154	138	132	247	260	261	256	0,60	0,59	0,53	0,51
21	Utvinning	..	..	165	179	278	284	282	273	..	..	0,59	0,66
22	<i>Tillverkning</i>	147	154	138	131	247	260	261	256	0,60	0,59	0,53	0,51
221	Arbetsintensiv sektor	144	144	127	121	228	236	238	234	0,63	0,61	0,53	0,52
222	Kapitalintensiv sektor	204	172	167	128	266	281	282	274	0,77	0,61	0,59	0,47
223	Kunskapsintensiv sektor	159	182	186	194	255	266	267	262	0,62	0,68	0,70	0,74
224	FoU-intensiv	156	192	185	171	265	288	285	279	0,59	0,67	0,65	0,61
3	Energi, vatten och avlopp	..	236	238	182	273	288	293	281	..	0,82	0,81	0,65
4	Byggverksamhet	165	185	179	168	256	265	271	268	0,65	0,70	0,66	0,63
5	Företagsinriktade tjänster	171	192	201	188	252	272	274	264	0,68	0,70	0,73	0,71
51	Partihandel	150	150	168	137	246	275	286	274	0,61	0,55	0,59	0,50
52	Hotell och restaurang	181	101	139	102	171	192	193	183	1,06	0,53	0,72	0,56
53	Transport	209	220	229	229	241	252	260	256	0,87	0,87	0,88	0,89
54	Fastighetsförvaltning m.m.	139	174	146	138	229	238	243	244	0,61	0,73	0,60	0,57
55	Företagstjänster och uthyrning	166	188	207	185	266	289	285	269	0,62	0,65	0,73	0,69
56	Organisationer m.m.	..	236	195	142	211	217	236	248	..	1,09	0,83	0,57
6	Blandade tjänster	115	138	138	124	237	253	261	252	0,49	0,54	0,53	0,49
61	Handel med motorfordon	111	135	133	115	226	240	244	243	0,49	0,56	0,54	0,47
62	Hotell	..	108	155	99	180	195	199	195	..	0,55	0,78	0,51
63	Transporter	..	200	212	176	258	288	306	300	..	0,70	0,69	0,58
64	Post och tele	162	161	152	83	219	224	227	224	0,74	0,72	0,67	0,37
65	Banker och finansbolag	..	138	184	143	263	296	310	281	..	0,47	0,59	0,51
66	Uthyrning, förmedling	179	196	208	220	240	260	272	260	0,75	0,76	0,76	0,85
67	Offentlig förvaltning, militär	..	..	..	..	244	252	258	250	..	..	..	..
7	Hushållsinriktade tjänster	110	119	121	114	175	191	209	205	0,63	0,62	0,58	0,56
71	<i>Privata hushållstjänster</i>	109	115	114	106	194	205	213	205	0,56	0,56	0,54	0,52
711	Detaljhandel och uthyrning	108	111	105	101	193	202	205	189	0,56	0,55	0,51	0,53
7111	Livsmedelsbutiker och tobakshandel	102	110	110	112	182	191	194	179	0,56	0,57	0,56	0,63
7112	Övrig detaljhandel och uthyrning	111	111	104	99	199	208	214	198	0,56	0,54	0,49	0,50
712	Hotell o restaurang	106	111	112	117	166	173	171	169	0,64	0,64	0,66	0,69
713	Transporter	156	164	177	195	202	215	223	218	0,77	0,76	0,79	0,89
7130	Taxi	157	165	179	195	194	197	205	195	0,81	0,83	0,87	1,00
7131	Övriga transporter	124	138	132	199	204	217	226	220	0,61	0,64	0,59	0,90
714	Fastighetsförvaltning	196	175	166	156	213	225	229	228	0,92	0,78	0,73	0,68
715	Organisationer	..	..	..	..	184	196	209	205	..	..	..	..
716	Kultur, rekreation	105	104	102	85	198	205	213	208	0,53	0,51	0,48	0,41
7161	Media, konstnärlig verksamhet	138	146	132	130	223	222	230	221	0,62	0,66	0,57	0,59
7162	Sport, rekreation	100	99	111	111	193	201	204	199	0,52	0,49	0,54	0,56
7163	Hårvård	103	104	100	84	162	167	165	159	0,64	0,63	0,60	0,52
7164	Övrigt (hudvård, kroppsvård, begravning m.m.)	97	89	100	82	181	189	208	207	0,54	0,47	0,48	0,39
72	<i>Offentliga hushållstjänster</i>	178	201	216	185	168	187	208	205	1,06	1,07	1,04	0,90
721	Utbildning, forskning	144	172	192	156	173	189	219	228	0,83	0,91	0,87	0,68
722	Hälso- och sjukvård	175	201	215	189	166	188	205	198	1,05	1,07	1,05	0,96
723	Socialvård och försäkringskassor	..	237	242	209	161	182	200	195	..	1,30	1,21	1,07
8	Okänd näringsgren	123	134	134	111	166	178	197	189	*)	*)	*)	*)
1 - 8	Totalt	127	143	144	127	223	231	238	235	0,57	0,62	0,60	0,54

* En jämförelse är inte relevant.

Källa: SCB. Specialbearbetning av den registerbaserade arbetsmarknadsstatistiken (RAMS)

Tabell 4 Detaljerad branschindelning. Skillnader i medianinkomster mellan egenföretagare och löntagare. Uppdelning efter utbildningsnivå

Nivå 1=förgymnasial (inkl. okänd), nivå 2=gymnasial, nivå 3=eftergymnasial mindre än 3 år, nivå 4=Eftergymnasial 3 år el. mer.

"Ny" SNI-gruppering	Medianinkomst, tkr								Kvot mellan medianinkomster			
	Egenföretagare, utb.nivå				Löntagare, utb.nivå				Egenföretagare/Löntagare			
	nivå 1	nivå 2	nivå 3	nivå 4	nivå 1	nivå 2	nivå 3	nivå 4	nivå 1	nivå 2	nivå 3	nivå 4
1 Jordbruk, skogsbruk, fiske	112	126	125	113	206	212	295	302	0,54	0,59	0,42	0,37
2 Tillverkning och utvinning	145	143	150	102	238	251	305	405	0,61	0,57	0,49	0,25
21 Utvinning	168	213	..	..	261	281	308	415	0,64	0,76	..	..
22 Tillverkning	145	143	150	102	238	251	305	405	0,61	0,57	0,49	0,25
221 Arbetsintensiv sektor	134	129	134	89	226	234	279	343	0,60	0,55	0,48	0,26
222 Kapitalintensiv sektor	161	163	..	..	260	274	319	425	0,62	0,59	..	..
223 Kunskapsintensiv sektor	177	185	209	101	245	257	307	398	0,72	0,72	0,68	0,25
224 FoU-intensiv	161	190	221	175	228	252	319	424	0,70	0,75	0,69	0,41
3 Energi, vatten och avlopp	239	209	..	..	258	276	341	402	0,93	0,76	..	..
4 Byggverksamhet	180	176	177	122	255	264	314	341	0,71	0,67	0,56	0,36
5 Företagsinriktade tjänster	198	185	203	202	235	249	320	364	0,84	0,75	0,63	0,55
51 Partihandel	155	150	177	128	244	258	333	405	0,63	0,58	0,53	0,32
52 Hotell och restaurang	59	155	167	..	175	188	229	242	0,34	0,82	0,73	..
53 Transport	231	218	219	185	254	249	277	369	0,91	0,88	0,79	0,50
54 Fastighetsförvaltning m.m.	148	148	153	119	208	236	301	380	0,71	0,63	0,51	0,31
55 Företagstjänster och uthyrning	180	182	211	212	208	245	319	358	0,87	0,74	0,66	0,59
56 Organisationer m.m.	..	174	152	212	194	219	293	362	..	0,79	0,52	0,59
6 Blandade tjänster	126	138	152	155	224	231	299	328	0,56	0,60	0,51	0,47
61 Handel med motorfordon	123	131	119	98	233	236	284	367	0,53	0,55	0,42	0,27
62 Hotell	141	135	155	..	177	196	214	217	0,80	0,69	0,72	..
63 Transporter	170	208	..	..	270	280	326	425	0,63	0,74	..	..
64 Post och tele	141	156	..	..	215	219	307	365	0,66	0,71	..	..
65 Banker och finansbolag	..	154	..	117	260	269	328	397	..	0,57	..	0,29
66 Uthyrning, förmedling	217	200	234	207	220	245	315	368	0,99	0,81	0,74	0,56
67 Offentlig förvaltning, militär	..	..	..	..	209	219	296	314	..	..	..	..
7 Hushållsinriktade tjänster	113	112	151	160	179	184	217	257	0,63	0,61	0,69	0,62
71 Privata hushållstjänster	113	111	116	107	193	203	231	253	0,58	0,55	0,50	0,42
711 Detaljhandel och uthyrning	105	110	99	96	186	197	242	260	0,57	0,56	0,41	0,37
7111 Livsmedelsbutiker och tobakshandel	114	110	94	99	181	190	207	240	0,63	0,58	0,45	0,41
7112 Övrig detaljhandel och uthyrning	101	110	100	89	191	202	247	264	0,53	0,54	0,41	0,34
712 Hotell o restaurang	113	110	102	105	152	178	182	196	0,74	0,62	0,56	0,53
713 Transporter	195	174	152	137	218	215	221	234	0,89	0,81	0,69	0,58
7130 Taxi	195	175	156	135	203	198	189	197	0,96	0,88	0,83	0,69
7131 Övriga transporter	167	154	103	187	220	217	226	237	0,76	0,71	0,46	0,79
714 Fastighetsförvaltning	170	155	196	212	214	226	277	341	0,80	0,69	0,71	0,62
715 Organisationer	..	..	..	..	183	194	215	274	..	..	..	..
716 Kultur, rekreation	96	100	119	106	192	201	227	246	0,50	0,50	0,52	0,43
7161 Media, konstnärlig verksamhet	111	142	150	125	199	209	240	245	0,56	0,68	0,62	0,51
7162 Sport, rekreation	98	100	145	109	190	199	219	262	0,52	0,50	0,66	0,42
7163 Hårvård	96	100	71	60	165	163	177	242	0,58	0,61	0,40	0,25
7164 Övrigt (hudvård, kroppsvård, begravning m.m.)	89	93	94	91	190	196	213	259	0,47	0,48	0,44	0,35
72 Offentliga hushållstjänster	138	128	268	248	169	178	215	257	0,82	0,72	1,24	0,96
721 Utbildning, forskning	154	169	196	159	157	171	210	259	0,98	0,99	0,93	0,61
722 Hälso- och sjukvård	103	101	275	253	169	180	226	257	0,61	0,56	1,22	0,99
723 Socialvård och försäkringskassor	228	240	233	227	185	184	212	239	1,23	1,31	1,10	0,95
8 Okänd näringsgren	120	123	157	171	157	176	220	256	*)	*)	*)	*)
1 - 8 Totalt	133	134	162	170	220	220	254	289	0,60	0,61	0,64	0,59

* En jämförelse är inte relevant

Källa: SCB. Specialbearbetning av den registerbaserade arbetsmarknadsstatistiken (RAMS)

Abstract

Indikatorer på levnadsnivå för företagare och löntagare med samma deklarerade arbetsinkomst

Syfte och genomförande

Undersökningar som gjorts inom ramen för Skatteverkets svartarbetskartläggning visar på stora skillnader i nivån på deklarerad inkomst mellan företagare och löntagare. Tillsammans med den bild av dolda arbetsinkomster för egenföretagare och små bolag som fås utifrån skatteförvaltningens revisioner tolkar vi detta som att det finns en betydande underrapportering av inkomster för företagare. Det skulle ju kunna vara så att företagarna de facto har lägre inkomster än anställda och att det inte är tecken på dolda inkomster. Om det inte fanns dolda inkomster borde man i så fall förvänta sig att personer med likartade inkomstnivåer har relativt likartade levnadsförhållanden. För att undersöka hur det förhåller sig jämförs i denna bilaga standarden för företagare med låga inkomster med anställda i samma inkomstintervall med hjälp av levnadsnivåindikatorerna i SCB:s Levnadsnivåundersökningar för åren 2002-2003.

Jämförelsen har begränsats till heltidsarbetande i åldrarna 25-60 år. Klassificeringen ”företagare” bygger på vad den intervjuade själv uppgett vilket innebär att både egenföretagare och fåmansbolagsägare ingår. För att inte störa jämförelsen har lantbrukare exkluderats eftersom speciella förhållanden gäller för deras boende (generellt sett stora bostäder). Jämförelsen har gjorts med två olika inkomstbegrepp, dels egen arbetsinkomst dels disponibel inkomst per konsumtionsenhet för det hushåll personen ingår i.

Statistikkällan

SCB:s undersökningar av levnadsförhållanden (ULF) genomförs i huvudsak som besöksintervjuer med ett slumpmässigt urval av befolkningen, vanligen åldrarna 16-84 år. Mellan 12 000 och 13 000 personer intervjuas under en tvåårsperiod. De uppgifter vi använt är för inkomst-åren 2002-2003. Bland uppgifterna i ULF finns bl.a. indikatorer på standarden i boende, innehav av andra materiella tillgångar (t.ex. bil), förmågan att klara av en tillfällig ekonomisk kris m.m.

Resultat

Jämförelsen visar att företagare med låga inkomster har betydligt bättre standard än anställda med motsvarande inkomst. Nivån hos företagare med låga inkomster liknar den hos anställda med högre inkomster. Detta gäller oberoende av om jämförelsen görs i förhållande till företagaren/löntagarens egen inkomst eller om jämförelsen baseras på disponibel inkomst per konsumtionsenhet för det hushåll personen ingår i.

Även en analys som gjorts i rapporten ”Barn i ekonomiskt utsatta familjer” (Ds 2004:41) pekar i samma riktning nämligen att de officiella inkomsterna för just företagarhusållen inte avspeglar hur de faktiskt har det. Rapporten visar att barn vars föräldrar är företagare med inkomster under fattigdomsgränsen har levnadsförhållanden liknande dem som gäller barn i familjer med högre disponibel inkomst.

Innehåll:

1	Bakgrund och syfte.....	361
2	Andra indikatorer än inkomst på företagarnas levnadsnivå.....	361
2.1	Jämförelse av standardindikatorer för heltidsarbetande företagare och löntagare i åldern 25-60 år	362
2.2	Företagarbarns ekonomiska situation jämfört med andra barns.....	367

1 Bakgrund och syfte

Skatteverkets svartarbetskartläggning pekar på att dolda arbetsinkomster är stora i små företag. De framreviderbara svarta arbetsinkomsterna uppskattas på basis av en metod som utgår från resultatet av skatterevisioner till 71 mdkr varav 31 mdkr hänförligt till egenföretagare och ytterligare 16 mdkr till bolag med lönesumma under 1 mnkr. De dolda arbetsinkomsterna motsvarar för egenföretagarna, enligt resultatet från bearbetningen av skatterevisioner, ett påslag på 115 procent av den deklarerade inkomsten vilket i så fall innebär att man deklarerar knappt hälften av den verkliga inkomsten. För småbolagen är motsvarande påslag för dolda arbetsinkomster 36 procent vilket innebär att ungefär 75 procent av den verkliga inkomsten deklarerar. I en annan studie har jämförts medianinkomster för etablerade egenföretagare och anställda i åldrarna 25-60 år. Om man standardiserar för skillnaderna i branschstruktur mellan de båda grupperna behövs en uppräkningsfaktor på 51 procent för att egenföretagarnas medianinkomster ska komma upp i nivå med löntagarnas.

Om det inte fanns dolda inkomster borde man förvänta sig att personer med likartade inkomstnivåer har relativt likartade levnadsförhållanden. För att undersöka hur det förhåller sig jämförs i detta PM standarden för företagare med låga inkomster med anställda i samma inkomstintervall med hjälp av levnadsnivåindikatorerna i SCB:s Levnadsnivåundersökningar (ULF) för åren 2002-2003.

2 Andra indikatorer än inkomst på företagarnas levnadsnivå

Inkomster behövs för att kunna betala utgifter. Över tiden måste inkomster och utgifter gå ihop. Står levnadsnivå/utgifterna för företagarna i paritet med rapporterade inkomster?

En hållpunkt för en bedömning av diskrepansen mellan levnadsstandard och registrerade inkomster är att använda sig av modellbaserade jämförelser. En metod för sådana jämförelser utarbetades av Pissarides och Weber i slutet av 1980-talet. Metoden går ut på att jämföra konsumtionsmönster och inkomster i företagare- och löntagarhushåll i syfte att skatta underrapporteringen av företagarnas inkomster. I korthet kan sägas att modellen bygger på att man beräknar hur mycket större utgifterna för livsmedel är hos företagarehushåll jämfört med löntagarhushåll vid en given rapporterad inkomst. Värdet av denna ”överkonsumtion” kan sedan användas för att kalkylera hur stor underrapporteringen av inkomsterna är hos företa-

garhushållen. En skattning av underrapporteringen med denna modellbaserade metod har gjorts av Engström-Holmlund vid Uppsala universitet.¹ Resultatet av deras studie redovisas i en särskild uppsats i anslutning till svartarbetskartläggningen (bilaga 12).

En annan variant på temat är att helt enkelt jämföra olika indikatorer på materiell standard hos företagare och löntagare. Detta görs i denna PM. Presumtionen i denna jämförelse är att en högre standard för företagare än löntagare vid samma inkomst är tecken på att det finns dolda inkomster.

Den första jämförelsen avser heltidsarbetande företagare och löntagare i åldern 25-60 år. Den andra utgår från ett barnperspektiv och visar hur barn till företagare med låga inkomster har det i jämförelse med barn till andra låginkomsttagare.

2.1 Jämförelse av standardindikatorer för heltidsarbetande företagare och löntagare i åldern 25-60 år

För att få en bredare indikation på företagarnas ekonomiska standard och levnadsförhållanden än vad som fås enbart av den registrerade redovisade arbetsinkomsten har vi använt SCB:s Levnadsnivåundersökningar (ULF). ULF-undersökningarna genomförs som besöksintervjuer med ett slumpmässigt urval av befolkningen, vanligen åldrarna 16-84 år. Mellan 12 000 och 13 000 personer intervjuas under en tvåårsperiod. De uppgifter vi använder här är för inkomståren 2002-2003. Bland uppgifterna i ULF finns bl.a. indikatorer på standarden i boende, innehav av andra materiella tillgångar (t.ex. bil), förmågan att klara av en tillfällig ekonomisk kris m.m.

Om det inte finns dolda inkomster borde man förvänta sig att personer med likartade inkomstnivåer har relativt likartade levnadsförhållanden. ULF-bearbetningarna bekräftar iakttagelsen att företagare i allmänhet har lägre inkomster än anställda. Frågan är om detta också återspeglar sig i en lägre standard? För att belysa om redovisade inkomster står i paritet med levnadsnivån jämförs heltidsarbetande företagare med låga inkomster med heltidsarbetande anställda i samma inkomstintervall. Jämförelsen begränsas till åldrarna 25-60 år. Heltidsarbetande är definierat som personer som normalt arbetar mer än 35 timmar per vecka. Klassificeringen "företagare" bygger på vad den intervjuade själv uppgett vilket innebär att både egenföretagare och fåmansbolagsägare ingår. För att inte störa jämförelsen har lantbrukare exkluderats eftersom speciella förhållanden gäller för deras boende (generellt sett stora bostäder). Med dessa avgränsningar motsvarar ULF-bearbetningen uppräknat 288 000 företagare och 2,6 miljoner anställda.

---

¹ Engström-Holmlund: Tax Evasion and Self-Employment in a High-Tax Country: Evidence from Sweden (2006).

Tabell 1 Heltidsarbetande företagare och anställda i åldrarna 25-60 år fördelade efter inkomstens storlek. Använda inkomstbegrepp är "arbetsinkomst" respektive "disponibel inkomst per konsumtionsenhet"

Inkomstbegrepp	Företagare (exkl. lantbrukare)		Anställda	
	Antal personer tusental	Fördelning	Antal personer tusental	Fördelning
Arbetsinkomst				
- 180 tkr	125	43%	281	11%
180 tkr -	163	57%	2 303	89%
Samtliga	288	100%	2 584	100%
Disponibel inkomst per konsumtionsenhet				
- 107 tkr	115	40%	500	19%
107 tkr -	173	60%	2 084	81%
Samtliga	288	100%	2 584	100%

Källa: SCB. Specialbearbetning av Levnadsnivåundersökningarna (ULF 2002-2003)

I jämförelsen av levnadsnivån för företagare och anställda används två olika inkomstbegrepp:

- egen arbetsinkomst
- disponibel inkomst per konsumtionsenhet.

Vi tittar först på levnadsnivåindikatorerna i förhållande till den *egna arbetsinkomsten*. Vi delar upp arbetsinkomsten i två intervall:

- "Låg arbetsinkomst" – årsinkomst under 180 000 kr (=15 000 kr per månad)
- "Ej låg arbetsinkomst" – årsinkomst över 180 000 kr

Företagarna är klart överrepresenterade i gruppen med "låg arbetsinkomst" - 43 procent tillhör gruppen "låg inkomst" mot 11 procent bland de anställda.

**Tabell 2 Arbetsinkomstens storlek och indikatorer på levnadsnivå.
Heltidsarbetande i åldern 25-60 år. Uppdelning på företagare och anställda.
Andel personer träffad av indikatorn, procent**

Indikator (ULF)	"Låg arbetsinkomst" under 180 tkr		"Ej låg arbetsinkomst" 180 tkr eller mer	
	Företagare exkl. lantbrukare	Anställda	Företagare exkl. lantbrukare	Anställda
Antal personer i urvalet	198	450	260	3 661
Antal personer uppräknat	125 000	281 000	163 000	2 303 000
Utbildning				
Enbart förgymnasial utbildning	12	14	10	10
Gymnasial (men inte eftergymnasial)	58	49	51	45
Eftergymnasial utbildning	30	36	39	45
Boende				
Antal boende per 100 rumsenheter (inkl kök)**	54*	61*	53*	55*
Trångbodd enligt norm 3	13	21	7	11
6 rum eller mer	44	30	59	41
Bor i småhus	68	49	75	60
Bor med bostadsrätt	12	16	13	17
Bor i flerfamiljshus	32	51	25	40
Bor med äganderätt	62	38	68	54
Ägande eller bostadsrätt	74	54	82	70
Bor med hyresrätt	26	45	18	29
Utrustning i hemmet				
Har tillgång till bil	96	79	97	89
Tillgång till diskmaskin	68	53	81	64
Tillgång till dator i bostaden	86	79	91	87
Tillgång till internet i bostaden	78	69	85	80
Tillgång till video	91	89	93	93
Fritid och semester				
Har tillgång till fritidshus	43	44	57	53
Har under de senaste 12 månaderna gjort minst 1 semesterresa på 1 vecka	69	62	78	73
Saknar kontantmarginal m.m.				
Har ej kontantmarginal, kan ej skaffa fram 14000 kronor på en vecka	6	18	2	8
Skulle ha svårt att klara en ekonomisk kris	18	26	11	10
Känner oro för den egna ekonomin	39	41	24	24
Ej varit hos tandläkare det senaste året	13	19	13	13
Sociala bidrag				
Tillhör hushåll som fått socialbidrag under året	0,4	3,3	0,0	0,5
Tillhör hushåll som fått bostadsbidrag under året	8	12	1	3

* Denna indikator avviker från övriga genom att den inte är ett andelstal.

Källa: SCB. Specialbearbetning av Levnadsnivåundersökningarna (ULF 2002-2003).

En viktig indikator på ekonomisk standard är hur man bor. Inkomsten torde ha stor betydelse genom möjligheten att köpa bostad och låna pengar. Tabellen visar att företagare med låga inkomster har högre boendestandard än anställda i motsvarande inkomstläge. Antal boende per 100 rumsenheter är färre bland företagare, färre är trångbodda, fler har en stor bostad och fler innehar sin bostad med ägande- eller bostadsrätt. Även standarden på hemutrustningen hos företagare med låga inkomster är bättre än anställdas. Andelen företagare med låga inkomster som inte har kontantmarginal (definierat som att inte kunna få fram 14 000 kr inom en vecka vid en oförutsedd situation) är ca 6 procent jämfört med 18 procent bland de anställda.

Det går alltid att invända att den egna arbetsinkomsten inte behöver återspegla hur en viss person har det. Makes arbetsinkomst, barn att försörja liksom förekomsten av andra inkomster

än förvärvsinkomster har betydelse. Ett inkomstbegrepp som tar sådana hänsyn är ”disponibel inkomst per konsumtionsenhet (k.e.)”. Disponibel inkomst är summan av alla skattepliktiga inkomster (både från arbete och kapital) och skattefria transfereringar (t.ex. bostadsbidrag) minskat med skatt, betalda underhållsbidrag och återbetalda studielån för det hushåll man ingår i. För att kunna jämföra ekonomisk köpkraft mellan olika familjetyper utnyttjas ett viktsystem som bygger på att konsumtionen är relaterad till familjens sammansättning. Den disponibla inkomsten divideras med en särskild konsumtionsvikt - ett konsumtionsenhetstal. Varje individ i hushållet tilldelas den inkomst per k.e. som hushållet har. Genom att använda disponibel inkomst per k.e. för det hushåll företagaren tillhör får man viss kontroll över inflytandet av partners arbetsinkomst, andra inkomster och barnantal på resultatet.

I tabellen nedan har levnadsnivåindikatorerna satts i förhållande till den disponibla inkomsten. Den disponibla inkomsten har delats upp i två intervall²:

- ”Låg disponibel inkomst per k.e.” – under 107 000 kr per k.e.
- ”Ej låg disponibel inkomst per k.e.” – över 107 000 kr per k.e.

Även med detta inkomstbegrepp finns en överrepresentation av företagare i gruppen med låg inkomst. 40 procent av företagarna tillhör gruppen ”låg disponibel inkomst per k.e.” mot 19 procent för anställda.

Mönstret som framkommer vid bearbetningen efter disponibel inkomst är likartat det som framkom vid bearbetningen efter arbetsinkomst.

---

² Intervallavgränsningen har gjorts med sikte att få med ca 20 procent av de heltidsarbetande i intervallet med den lägre disponibla inkomsten.

Tabell 3 Nivån på disponibel inkomst per konsumtionsenhet (k.e.) i det hushåll man tillhör och indikatorer på levnadsnivå. Heltidsarbetande i åldern 25-60 år. Uppdelning på företagare och anställda. Andel personer träffad av indikatorn, procent

Indikator (ULF)	"Låg disponibel inkomst per k.e." under 107 tkr per k.e.		"Ej låg disponibel inkomst per k.e." 107 tkr per k.e. eller mer	
	Företagare exkl. lantbrukare	Anställda	Företagare exkl. lantbrukare	Anställda
Antal personer i urvalet	185	801	273	3 310
Antal personer uppräknat	115 000	500 000	173 000	2 084 000
Utbildning				
Enbart förgymnasial utbildning	14	12	9	10
Gymnasial (men inte eftergymnasial)	62	57	49	43
Eftergymnasial utbildning	25	31	42	47
Boende				
Antal boende per 100 rumsenheter (inkl kök)*	61*	72*	48*	51*
Trångbodd enligt norm 3	18	27	4	8
6 rum eller mer	52	43	53	39
Bor i småhus	73	60	71	58
Bor med bostadsrätt	8	13	16	18
Bor i flerfamiljshus	27	40	29	42
Bor med äganderätt	67	49	65	52
Ägande eller bostadsrätt	75	62	80	70
Bor med hyresrätt	24	38	20	29
Utrustning i hemmet				
Har tillgång till bil	97	85	97	89
Tillgång till diskmaskin	73	63	76	63
Tillgång till dator i bostaden	92	87	87	86
Tillgång till internet i bostaden	83	77	81	80
Tillgång till video	95	94	91	93
Fritid och semester				
Har tillgång till fritidshus	39	43	59	54
Har under de senaste 12 månaderna gjort minst 1 semesterresa på 1 vecka	70	64	77	74
Saknar kontantmarginal m.m.				
Har ej kontantmarginal, kan ej skaffa fram 14000 kronor på en vecka	7	20	2	7
Skulle ha svårt att klara en ekonomisk kris	21	26	10	9
Känner oro för den egna ekonomin	40	44	24	22
Ej varit hos tandläkare det senaste året	15	19	12	13
Sociala bidrag				
Tillhör hushåll som fått socialbidrag under året	0,5	2,3	0,0	0,4
Tillhör hushåll som fått bostadsbidrag under året	8	13	1	1

* Denna indikator avviker från övriga genom att den inte är ett andelstal.

Källa: SCB. Specialbearbetning av Levnadsnivåundersökningarna (ULF 2002-2003).

Genomgången visar att den registrerade redovisade inkomsten inte alltid fångar hushållens verkliga situation. Heltidsarbetande företagare med låga arbetsinkomster och med låg disponibel inkomst per k.e. har bättre levnadsförhållanden än heltidsarbetande anställda med motsvarande inkomst. För många av indikatorerna liknar nivån för företagare med låga inkomster den nivå som finns hos anställda med högre inkomster.

2.2 Företagarbarns ekonomiska situation jämfört med andra barn

I rapporten ”Barn i ekonomiskt utsatta familjer” (Ds 2004:41) beskrivs och analyseras situationen för barn som lever i ekonomiskt utsatta familjer. Den analys som görs pekar i samma riktning som den jämförelse vi gjort av heltidsarbetande företagare och anställda i åldern 25-60 år, nämligen att de officiella inkomsterna inte avspeglar hur företagarhushållen faktiskt har det. Rapporten visar att barn vars föräldrar är företagare med inkomster under fattigdomsgränsen har levnadsförhållanden liknande dem som gäller barn i familjer med högre disponibel inkomst. Nedan återger vi en del uppgifter hämtade ur rapporten. Perspektivet är barnens. Så jämförelsen avser hur företagarbarn har det jämfört med andra barn.

En hög andel av barnen i företagare- och jordbrukarhushåll har låg ekonomisk standard mätt utifrån officiellt redovisad inkomst. Låg ekonomisk standard är här avgränsad som disponibel inkomst per k.e. under 60 procent av medianinkomsten i befolkningen. Måttet används enligt överenskommelse i alla EU-länder som en indikator på risk för fattigdom (Risk of Poverty). Av företagarbarnen noteras inte mindre än 28 (ensamstående barn) respektive 17 procent (sammanboendes barn) för låg ekonomisk standard. Motsvarande för barn till andra förvärvsarbetande är 10 (ensamstående barn) respektive 6 procent (sammanboendes barn). Det framgår också hur det är ställt i familjer utan barn. 12 procent av företagarna utan barn har låg ekonomisk standard att jämföra med 3 procent av andra förvärvsarbetande utan barn.

Tabell 4 Andel barn som lever i ekonomiskt utsatta familjer* samt andel som fått ekonomiskt bistånd någon gång under ett år. Genomsnitt år 2000-2002 i procent

	Andel med låg ekonomisk standard			Andel som fått ekonomiskt bistånd		
	Barn till ensamstående	Barn till sammanboende	Vuxna utan barn	Barn till ensamstående	Barn till sammanboende	Vuxna utan barn
Förvärvsarbetande	10	6	3	10	3	2
Arbetare och lägre tjänstemän	10	6	2	13	5	3
Mellan och högre tjänstemän	3	2	1	3	1	1
Övriga förvärvsarbetande	34	15	8	37	11	5
Företagare och jordbrukare	28	17	12	2	2	1
Ej förvärvsarbetande	40	45	24	49	44	11
Studierande	52	56	37	65	65	13
Arbetslös, sjuk, pensionär	24	29	8	35	28	9
Övriga ej förvärvsarbetande	73	85	87	62	69	22

* Disponibel inkomst per konsumtionsenhet under 60 procent av medianinkomsten i befolkningen.

Trots låga inkomster tillhör endast två procent av företagare-/jordbrukarbarnen familjer som mottagit ekonomiskt bistånd. Sannolikt deklarerar många av dessa föräldrar en lägre inkomst än vad deras verkliga levnadsstandard motsvarar. Det är dock mycket svårt för en företagare att få ekonomiskt bistånd. Det krävs i princip att man gör sig av med alla tillgångar vilket innebär att man måste avveckla sitt företag för att komma ifråga för ekonomiskt bistånd. Förekomsten av ekonomiskt bistånd är därför ingen bra indikator på låg ekonomisk standard för företagarhushåll.

Tabellen nedan visar hur 10-18-åringarna karakteriserade som tillhöriga gruppen ”relativt fattiga” fördelar sig på samhällsklasser.

**Tabell 5 10-18-åringar. Fördelning på samhällsklass.
Alla samt för de som lever i familjer med låg inkomst**

Samhällsklass	Andel av alla	Andel av de "relativt fattiga"	Andel av övriga
Över-medelklass	22	10	23
Lägre medelklass	35	17	36
Egna företagare och jordbrukare	13	42	11
Arbetare, lägre okvalificerade tjänstemän	30	31	30
Totalt	100	100	100

* Disponibel inkomst under 60 procent av medianinkomsten
Källa: Ds 2004:41. Kapitel 5. Tabell 1.1. Barn-ULF 2001 och 2002.

13 procent av 10-18-åringarna hör hemma i företagarfamiljer. Men av de relativt fattiga, mätt med officiellt redovisad inkomst, utgör dessa företagarbarn hela 42 procent. När inkomstdefinitionen är *officiellt redovisad nominell inkomst* blir företagarbarnen således starkt överrepresenterade bland de "relativt fattiga". Hur stämmer detta med andra mått på ekonomisk utsatthet?

Kombineras den registrerade redovisade inkomsten med andra mått på ekonomisk utsatthet blir bilden av företagarbarnens situation en helt annan. Tabellen nedan visar andelen barn (10-18-åringar) i olika grupper som lever i familjer som saknar kontantmarginal (definierat som att inte kunna få fram 14 000 kr inom en vecka vid en oförutsedd situation), är oroliga för ekonomin eller har svårt med löpande utgifter.

Tabell 6 10-18-åringar. Andel inom respektive inkomstgrupp som saknar kontantmarginal m.m.

Redovisad registrerad sammanlagd inkomst	Andel av barnen i respektive grupp som hör till hushåll som		
	saknar kontantmarginal	är orolig för ekonomin	har svårt med löpande utgifter
Alla	18	12	21
Ej låg inkomst	14	10	17
Låginkomst, företagare	3	7	25
Låginkomst, övriga	52	26	47

Anm. I denna tabell har till låginkomsttagare hänförs de 15 procent av barnen som bor i hushållen med de lägsta inkomsterna.

Ser man till alla familjer med 10-18 åringar saknas kontantmarginal i 18 procent av fallen, 12 procent är oroliga för ekonomin och 21 procent har svårt med löpande utgifter. Barnen i låginkomstfamiljerna har delats upp i barn till företagare och övriga. De båda grupperna ser helt olika ut. Det förefaller klart att barn vars föräldrar är företagare är betydligt mindre utsatta ekonomiskt trots att hushållet har låga redovisade inkomster. Företagarbarnen med låga inkomster är mycket mer lika barnen i familjer som inte har låg inkomst (se rad "Ej låg inkomst" i tabellen).

Tabellen nedan är en variation på temat ovan. I tabellen har ekonomisk utsatthet definierats som barn som bor i de 20 procent av hushållen som har lägst inkomst och som samtidigt saknar kontantmarginal. Bilden av företagarbarnens ekonomiska situation blir, när även förekomsten av kontantmarginal beaktas, en helt annan än när man bara ser till officiellt redovisad inkomst. Mindre än en procent av företagarbarnen hamnar då bland de ekonomiskt utsatta – att jämföra med drygt 6 procent av samtliga 10-18-åringar.

Tabell 7 10-18 åringar. Fördelning på samhällsklass samt andel som är ekonomiskt utsatta (lever i familjer som har låg redovisad inkomst samt saknar kontantmarginal)

Samhällsklass	Barnens fördelning på samhällsklass andel, %	Ekonomiskt utsatta (låg redovisad inkomst samt saknar kontantmarginal)	
		andel inom resp. samhällsklass	andel av de ekonomiskt utsatta
Över-medelklass	22,8	1,0	3,8
Lägre medelklass	33,4	4,3	22,7
Egna företagare och jordbrukare	13,2	0,7	1,5
Arbetare, lägre okvalificerade tjänstemän	30,6	14,8	72,0
Totalt	100,0	6,3	100,0

Källa. Ekonomiskt utsatta barn (Ds 2004:41). Kapitel 5. Resurser och levnadsförhållanden bland ekonomiskt utsatta 10-18 åringar: Analys av Barn-LNU och Barn-ULF

Abstract

Underdeklarerade arbetsinkomster hos företagare jämfört med löntagare baserat på jämförelser av utgifter för livsmedelsinköp

Syfte och genomförande

I anslutning till utvärderingen av 1990/1991 års skattereform publicerade Mikael Apel år 1994 en studie av skatteundandragande som byggde på jämförelser av livsmedelskonsumtion mellan löntagare och företagare. Metoden hade ursprungligen använts av brittiska forskarna Pissarides och Weber i en år 1989 publicerad uppsats. Metodens två nyckelantaganden är att företagare kan underrapportera sin inkomst medan löntagare inte kan det samt att utgifterna för livsmedelskonsumtionen är korrekt rapporterade av både löntagar- och företagarhushåll.

För att se om förändring skett i Sverige och för att konfrontera resultaten från revisionsmetoden, jfr bilaga 9, har Uppsala Universitet, med finansiellt stöd från Skatteverket, tillämpat den av Pissarides och Weber använda metoden på nyare svenska data.

I skattningen har använts data från Statistiska centralbyråns urvalsundersökning av Hushållens utgifter (HUT) från åren 1999-2001 samt 2003-2004. Eftersom preliminära analyser visade mycket likartade resultat för de båda tidsperioderna sammanfördes data från alla åren till ett gemensamt dataset bestående av fem år. Klassificeringen av vad som är företagare utgår från vad individerna själva uppgivit i HUT-undersökningen. Det innebär att företagargruppen omfattar både enskilda näringsidkare och företagsledare i små bolag.

Slutsatser

Engström-Holmlunds skattning ligger ungefär på samma nivå som den Apel genomförde i Sverige 1994 baserat på data om hushållens utgifter från 1988 och nivån är jämförbar med en liknande studie i Finland år 2000.

I hushåll med enskilda näringsidkare motsvarar underrapporteringen 40-50 procent av *hushållets redovisade disponibla inkomst* mot i storleksordningen 15-20 procent i hushåll där företagen driver verksamheten i bolagsform.

Vid jämförelser med andra uppgifter som fås fram i Skatteverkets svartarbetskartläggning är det emellertid mera ändamålsenligt att uttrycka de undanhållna inkomsterna *i förhållande till företagarinkomsten* än till hushållets disponibla inkomst. För enskilda näringsidkare uppskattas de undanhållna inkomsterna motsvara ett påslag på i storleksordningen 100 procent på företagarinkomsten vilket innebär att hälften av den verkliga företagarinkomsten är dold. För

företagare med verksamhet i bolagsform beräknas de undanhållna inkomsterna motsvara ett påslag på 30-35 procent motsvarande en fjärdedel av den ”sanna” företagarinkomsten.

Revisionsmetoden landade för enskilda näringsidkare på dolda arbetsinkomster på 115 procent uttryckt som påslag på redovisad inkomst vilket är i samma storleksordning som i Engström-Holmlunds studie. Då är att lägga märke till att Engström-Holmlunds studie bygger på en jämförelse med löntagarnas officiellt redovisade inkomster och även löntagare kan ha dolda inkomster.

Den skriftliga rapporten från Per Engström och Bertil Holmlund återges nedan:

Tax Evasion and Self-Employment in a High-Tax Country: Evidence from Sweden[§]

by

Per Engström* and Bertil Holmlund**

This version: May 17, 2006

Abstract

Self-employed individuals have arguably greater opportunities than wage earners to underreport their incomes. The incentives for underreporting should be especially strong in an economy with generally high taxes. This paper uses recent income and expenditure data to examine the extent of underreporting of income among self-employed individuals in Sweden. A key hypothesis is that underreporting of incomes among the self-employed would be visible in the data as “excess food consumption”, for a given level of observed income. Our results confirm the underreporting hypothesis. In particular, we estimate that households with at least one self-employed member underreport their total incomes by around 30 percent. Underreporting appears to be twice as prevalent among self-employed people with unincorporated businesses as among those with incorporated businesses.

Keywords: Tax evasion, self-employment, Engel curves.

JEL-codes: D12, H24, H25, H26.

[§] Financial support from the Swedish National Tax Board (Skatteverket) is gratefully acknowledged. We thank Annika Persson and other seminar participants at Skatteverket for useful comments. We also thank Åsa Andersson and Katarina Hansson at Statistics Sweden for helpful guidance regarding the data.

* Department of Economics, Uppsala University, Box 513, SE-751 20 Sweden.

E-mail: per.engstrom@nek.uu.se

** Department of Economics, Uppsala University, Box 513, SE-751 20 Sweden.

E-mail: bertil.holmlund@nek.uu.se

1. Introduction

It is widely believed that self-employed people can more easily underreport their taxable incomes than wage earners are able to do. Several researchers have tried to estimate the extent of underreporting by using information on consumption expenditure and reported income. The key idea is that expenditure on food is accurately reported by all people participating in an expenditure survey, or at least that there is no systematic misreporting that is related to employment status. If the self-employed underreport their incomes, this would be visible in the data as “excess food consumption” among self-employed people, for a given level of observed income. If one can get an estimate of the extent of underreporting, it is also possible to get an estimate of the size of the black economy relative to GDP that is related to self-employment activities.

The expenditure-based approach to estimation of tax evasion and the size of the black economy was pioneered by Pissarides and Weber (1989) and has been applied in a number of other studies. Pissarides and Weber examined British data from 1982; Apel (1994) provided evidence for Sweden using data from 1988; Johansson (2000) used Finnish data from the mid-1990s; Schuetze (2002) examined consumption and income in Canada over the period 1969-1992; Lyssiotou et al (2004) investigated consumption and income using British data from 1993. The studies by Apel, Johansson and Schuetze follow the Pissarides and Weber approach closely, whereas Lyssiotou et al develop a somewhat different methodology based on consumer demand systems. An alternative nonparametric methodology is developed by Tedd (2004).

The available empirical studies generally support the basic hypothesis: self-employed people do tend to underreport their incomes relative to wage earners. There is, however, considerable dispersion in the estimates of underreporting. Pissarides and Weber (1989) estimate the mean underreporting to around 55 percent, whereas Apel (1994) report a mid-point estimate of around 35 percent. Schuetze (2002) reports underreporting in the interval 11 to 23 percent, whereas Johansson (2000) estimates underreporting by some 27 percent on average. Lyssiotou et al (2004) estimate that true income for blue collar self-employed people is more than 100 percent greater than reported income, whereas true income for white-collar self-employed people exceeds reported income by 64 percent. The implications of these various estimates on the relative size of the black economy depend to the relative importance of self-employment in the economy. Pissarides and Weber conclude that black economy activities

related to self-employment amount to 5 percent of GDP in the United Kingdom; Apel gets an estimate for Sweden of only 1 percent, whereas Johansson gets 2 percent for Finland. The estimates in Lyssiotou et al imply that close to 11 percent of the UK economy involves black economy activities related to self-employment. The dispersion in estimates is thus considerable, and the reasons for the different estimates are not well understood.

This paper takes a new look at consumption expenditure and reported income among self-employed people and wage earners in Sweden. Sweden has the highest tax-to-GDP ratio in the world, and there is a presumption that the incentives for tax evasion would be particularly pertinent in such an economy.¹ We use two samples, the first for the years 1999-2001 and the second for 2003-2004. Our results confirm the underreporting hypothesis. Specifically, we estimate that the degree of income underreporting hovers around 30 percent of household income for a household with at least one self-employed member.

We also examine whether the degree of underreporting varies by the legal form of self-employment and find striking differences between incorporated and unincorporated businesses: self-employed in the latter category are much more prone to underreporting than those in the incorporated category. We interpret these differences as the outcome of differences in regulations that entail higher costs of tax evasion associated with incorporated business activities. These results based on expenditure patterns are consistent with observed earnings differences between paid employees and self-employed individuals. Controlling for human capital characteristics and industry affiliation, we find that self-employed individuals with unincorporated businesses report substantially lower incomes than employees as well as lower incomes than self-employed in the incorporated category.

The next section discusses briefly the Pissarides and Weber methodology. Section 3 of the paper presents the data, section 4 gives the results and section 5 concludes.

2. Estimating Tax Evasion from Expenditure Data

The Pissarides and Weber approach can be illustrated by means Figure 1. Let c denote log food consumption, $c = \ln C^F$, and y log disposable income, $y = \ln Y^D$. The figure shows two

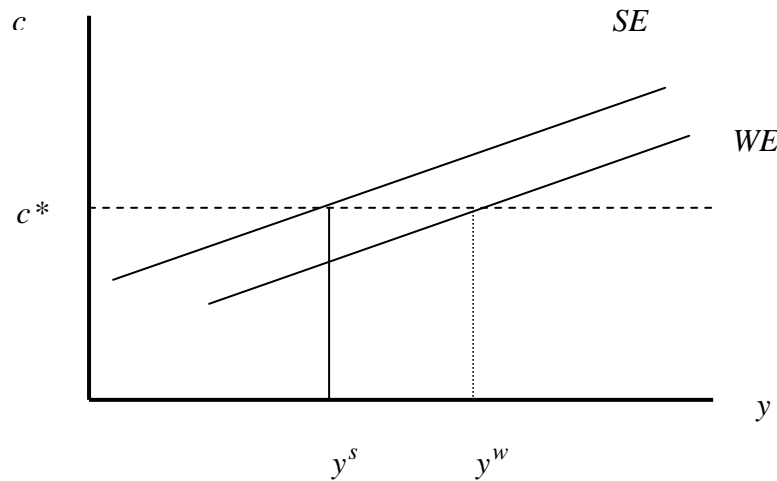
---

¹ According to OECD data, the tax-to-GDP ratio in Sweden stood at 50.7 percent in 2004 which is the highest ratio among OECD countries; Denmark came second at 49.6 percent. Agell et al (1996) provide an overview and evaluation of the major 1991 reform of the Swedish tax system. Sandmo (2005) presents a recent survey of the theory of tax evasion.

log-linear consumption-income profiles (Engel curves), one for self-employed people (*SE*) and one for wage earners (*WE*). By assumption, the elasticity of consumption with respect to income is equal for the two groups; the Engel curves have thus the same slopes. However, we allow the intercepts to differ so as to capture the possibility of underreporting of income among self-employed people. Imagine two individuals, one self-employed and one wage earner, who both report consumption level c^* . The wage earner reports income level y^w whereas the self-employed person reports income y^s . Suppose that consumption is truthfully reported by both types and that income corresponds to true income for the wage earner but not for the self-employed person. If preferences are the same, we can infer that the self-employed person's true income is y^w rather than reported y^s . The extent of underreporting is thus given by $y^w - y^s$.

Figure 1. Engel curves for wage earners (*WE*) and self-employed people (*SE*)

Now suppose that we pool the data for self-employed people and wage earners and estimate an equation of the form:

$$(1) \quad c_i = X_i\alpha + \beta y_i + \gamma SE_i + \varepsilon_i$$

where subscript i denotes individual i , X is a vector of variables affecting consumption (in addition to income), SE is a dummy variable for self-employed persons and ε is a random

error term. The parameter γ captures the vertical distance between the two Engel curves; $\gamma > 0$ implies some underreporting of income among self-employed people. The degree of underreporting (in logs) is obtained as $y^w - y^s = \gamma / \beta$. For example, if $\gamma = .05$ and $\beta = 0.5$, we get $\gamma / \beta = 0.10$, which says that self-employed people underreport their incomes by around 10 percent. The percentage difference is generally obtained as $D \equiv 100 \times [\exp(\gamma / \beta) - 1]$. We might alternatively express underreporting in terms of $k \equiv \exp(\gamma / \beta)$, which gives the number by which a self-employed person's disposable income has to be multiplied so as to get the true disposable income. With $\gamma = .05$ and $\beta = 0.5$, we get $k = 1.105$.

The estimate of underreporting obtained from eq. (1) pertains to disposable income. We might alternatively express underreporting in terms of gross income. Let Y^* denote true gross income, U the amount of underreported income and define $\kappa \equiv Y^* / (Y^* - U)$ as the ratio between true and reported gross income. It follows that $\kappa = k(1-t) + t$, where t is the effective tax rate.² Clearly, we have $\kappa < k$.

Estimation of (1) raises several issues that are discussed in Pissarides and Weber (1989) and some of the subsequent literature. One issue is how income should be interpreted and treated in the estimation. The most relevant income concept is arguably permanent income rather than current income. However, existing data sets include only data on current incomes. Pissarides and Weber, as well as much of the subsequent literature, have attempted to resolve this problem by treating current income as endogenous and pursued instrumental variable estimation. A potential problem with this approach is that it relies on perhaps arbitrary exclusion restrictions for identification: one needs to find variables that affect disposable income without directly affecting also food consumption. We will present results from OLS as well as from IV estimations; in fact, the results are very similar.

---

² By effective tax rate we mean $t = 1 - (\text{disposable income} / \text{total factor income})$. Transfers to households add to disposable income and thus reduces the effective (average) tax rate. Reported disposable income, Y^D , is given as $Y^D = Y^* - t(Y^* - U)$. We have $\kappa \equiv Y^* / (Y^* - U)$ and k is the ratio between true disposable income and reported disposable income. We thus get $\kappa = k(1-t) + t$.

3. The Data

We have used data from the Swedish Household Budget Survey (Hushållens utgifter, HUT) from 1999-2001, 2003 and 2004.³ Data for 1999-2001 are based on surveys to households that include the second quarter of 1999 up to the first quarter of 2002. Around 9000 randomly selected households were approached over these years, but only slightly above 50 percent of those did actually participate in the surveys. In 2003 and 2004, 4000 households were approached each year and the response rate was 58 percent both years. The response rates are thus fairly low, although not exceptionally low for these kinds of time intensive surveys.

The 1999-2001 surveys are produced and presented by Statistics Sweden as one survey and we will refer to it as HUT 1999-2001. The other two surveys are produced and presented by Statistics Sweden as two separate surveys. We will concatenate the surveys for 2003 and 2004 and refer to the resulting linked data set as HUT 2003-2004. The HUT data contain no panel elements.

The participating households were asked to report their consumption expenditures during randomly selected two-week periods. In addition, supplementary questions were asked regarding expenditures over the past 12 months. Various other questions were asked so as to get information on household characteristics, including employment status and occupation. Information about disposable incomes is obtained from official income and tax registers and merged with the expenditure data.

The two key variables are annual food consumption and annual disposable income. We follow the literature by focusing on food consumption on the assumption that this is truthfully reported and that expenditure functions for food are similar for employees and self-employed people. Our measure of food consumption is reported in the data as “food purchases”.⁴ Disposable income is based on all types of (register-based) incomes, including transfers. Taxes are deducted from gross income so as to get household disposable income.

We focus on consumption and incomes among employees and self-employed people. Self-employment status can be defined in several ways. Most previous studies in this genre have

---

³ The design and main results of the HUT-studies are presented in reports from Statistics Sweden (2003, 2004, 2005).

⁴ We have obtained similar results for broader measures of food consumption, such as food purchases plus meals out.

classified households by using information on income shares attributed to paid employment and self-employment.⁵ A problem with this approach, besides the difficulty of choosing the borderline, is that it may be sensitive to the legal form of the business. A person who runs an incorporated business may be formally employed by the company and receive the main part of the compensation in the form of wage income.

We prefer to make use of self-reported information on employment status of the individual household members. As a requirement for sample inclusion we require either that (i) at least one member of the household is employed or self-employed, or that (ii) two members are employed or self-employed. The self-employed category includes incorporated as well as unincorporated businesses and the data contain information about the legal form. We have excluded farmers, however, assuming that their food purchases exhibits a pattern relative to income that differs from other self-employed people. Following Pissarides and Weber (1989) and others in the literature, we also restrict the analysis to households with married or cohabiting couples. The bigger sample, fulfilling criterion (i), comprises around 3000 households for 1999-2001 as well as for 2003-2004. The smaller sample (ii) includes a little more than 2000 households for 1999-2001 as well as for 2003-2004. The share of self-employed varies between 13 and 16 percent according to the adopted definitions.⁶ A first look at the data is given in Table 1.

The table displays average food consumption and disposable incomes among employees and self-employed in our sample. A household is here classified as self-employed if at least one member is self-employed. Average incomes are slightly higher among employees, whereas food consumption is higher among the self-employed. It is thus clear that food consumption relative to income is higher, on average, among self-employed people. The difference amounts to around 4 percentage points.⁷ This pattern is what we would expect according to the hypothesis that self-employed people are more likely to underreport their true incomes. Of

---

⁵ Pissarides and Weber (1989) define households as self-employed if income from self-employment accounts for at least 25 percent of total income.

⁶ The fraction of self-employed in total employment is 10 percent according to the labor force surveys of 2000. Note that our sample is restricted to couples. Moreover, our measure of the rate of self-employment in households is not directly compared to the labor force survey data based on individuals.

⁷ The food consumption ratios are substantially lower in 2003-2004 than in the previous surveys, a pattern also visible in the aggregate data published by Statistics Sweden. The likely main reason for the differences is that the measurement techniques have changed. According to Statistics Sweden (2003), the surveys for 1999-2001 produced an upward bias in food consumption by inducing households to include some non-food items in their reports of food purchases.

course, this is just a first look at the data and we need to control for other variables that may affect consumption. This is the topic for the next section.

Table 1. Means of variables.

	1999 -- 2001				2003 -- 2004			
	Households with at least one member employed or self-employed		Households with at least two members employed or self-employed		Households with at least one member employed or self-employed		Households with at least two members employed or self-employed	
	Employees	Self-employed	Employees	Self-employed	Employees	Self-employed	Employees	Self-employed
$\ln Y^D$	12.736	12.6560	12.788	12.721	12.860	12.774	12.924	12.812
$\ln C^F$	10.783	10.852	10.818	10.865	10.646	10.682	10.689	10.708
C^F / Y^D	0.161	0.204	0.155	0.194	0.122	0.158	0.119	0.155
# obs.	2684	379	2052	314	2516	425	1874	363

Notes: Disposable income (Y^D) and food consumption (C^F) is in units of SEK, 2001 prices for 1999-2001 and current prices for 2003-2004. A household is classified as self-employed if at least one member is self-employed. A few households with income above two million SEK are excluded.

4. Estimation Results

We have estimated a number of models along the lines of eq. (1). That is, we regress log food consumption on log disposable income and a bunch of control variables. The latter include age and age squared, type of housing, number of children under age 20, average years of education among adult household members, and region of residence.⁸ We use two alternative definitions of self-employment status. One variable (SE_1), with associated parameter γ_1 , is a dummy for households where at least one member is self-employed. The second variable

⁸ Age is the age of the “household head”, which is the person with the highest income in the household; type of housing is a dummy for single family housing; regions are so called H-regions, which capture the degree of urbanization.

(*SETOT*), with associated parameter γ_2 , is the number of persons who are self-employed in the household; this variable takes only three values in our sample, viz. 0, 1 or 2.

Preliminary analyses revealed very similar results for the 1999-2001 sample and the 2003-2004 sample. We have therefore decided to concatenate all data, thus obtaining a data set comprising five years. The estimation results for the basic specification are set out in Table 2.

Table 2. Estimation results for the pooled data. Dependent variable: $\ln C^F$

	Households with at least one member employed or self-employed				Households with at least two members employed or self-employed			
	OLS (1)	OLS (2)	IV (3)	IV (4)	OLS (5)	OLS (6)	IV (7)	IV (8)
$\ln Y^D$ (β)	.233 (10.75)	.234 (10.87)	.259 (3.52)	.258 (4.44)	.219 (8.36)	.222 (8.48)	.185 (2.26)	.184 (2.59)
SE_1 (γ_1)	.065 (3.55)		.070 (3.53)		.056 (2.92)		.054 (2.60)	
$SETOT$ (γ_2)		.064 (3.98)		.069 (4.35)		.055 (3.32)		.054 (3.14)
$k \equiv \exp(\gamma_j / \beta)$	1.32	1.31	1.31	1.31	1.29	1.28	1.34	1.34
R^2	.204	.204	.203	.204	.192	.193	.191	.191
# obs.	6004	6004	5965	5965	4603	4603	4574	4574

Notes: *SE_1*: at least one self-employed; *SETOT*: number of self-employed {0,1,2}. The other controls are age, age squared, number of children, single family house, average years of schooling in the household, six dummies for H-region and a dummy for 2003-2004. The instruments used in the IV estimations are income from capital and property taxes. Households with incomes above 2 million SEK are excluded. Robust standard errors, absolute *t*-values in parentheses.

In the IV estimations we use two variables to achieve identification, viz. income from capital and property taxes. Property taxes are closely related to the market value of owned housing (including housing used for recreational purposes). A comparison across columns shows that the coefficients pertaining to self-employment status are fairly robust as well as statistically significant at conventional levels. The interpretation is that self-employed households are characterized by “excess food consumption” by 5 to 7 percent. That is, they spend 5 to 7 percent more on food relative to wage earners with the same reported income.

The extent of underreporting, as measured by $k \equiv \exp(\gamma_j / \beta)$, varies in a fairly narrow band around 1.30. That is, the degree of underreporting amounts to 30 percent. Our estimates of underreporting are in the same (big) ballpark as those reported in most previous studies (with the exception of Lyssioutou et al, 2004).

These estimates of underreporting are expressed in terms of disposable income. Using the fact that the ratio between true and reported gross income is given by $\kappa = k(1-t) + t$, we obtain $\kappa \approx 1.23$ in our data. Effective tax rates are fairly low in our sample, reflecting the fact that taxes to a substantial degree are used to finance transfers to households.

Self-employment status according to our definitions does not exactly correspond to the share of household income that can be attributed to self-employment. Recall that $k=1.30$ means that households with self-employed members underreport their disposable incomes by 30 percent. However, self-employed households typically include also employees with wage incomes so 30 percent is not an estimate of how much underreporting of *self-employment income* there is. To arrive at such an estimate, we define self-employment income as including (i) entrepreneurial income⁹ and (ii) wage income for households with incorporated businesses (on the assumption that owners of incorporated businesses are employed by their companies). Let μ denote the ratio between this (adjusted) measure of reported gross income from self-employment and total reported gross income among self-employed households. Underreporting of income from self-employment can be derived as

$$(2) \quad D^s = \frac{U}{U + Y^s} = \frac{\kappa - 1}{\mu + \kappa - 1}$$

---

⁹ In Swedish, this concept is known as “inkomst av näringsverksamhet”.

where Y^s is reported income from self-employment in self-employment households (assuming that underreporting is only relevant for self-employment income).

In our data for 2003-2004, we have $\mu \approx 0.43$ so we obtain $D^s \approx 0.35$ using $\kappa = 1.23$.¹¹ Thus, we can conclude that households with at least one self-employed member underreport their incomes from self-employment by roughly 35 percent. Note that this is a conservative estimate since μ is an upper bound of self-employment income relative to total income.

Heterogeneous Effects

Among the self-employed in our sample, around 50 percent runs an incorporated business. Those with incorporated businesses are presumably employed by their company and paid by the company. Indeed, our data reveal that wage incomes account for a much higher share of gross income among self-employed households with incorporated businesses than among those with unincorporated businesses.

Incorporated businesses are circumscribed by other and more elaborate legal rules than those relevant for unincorporated business activities. The transactions pertaining to the corporation and those pertaining to the owner should be kept apart. An annual financial report, which becomes public information, should be delivered for each financial year. Moreover, a certified auditor must be appointed and the auditor's report on the financial transactions of the company is public information. For unincorporated businesses, on the other hand, the borderline between the owner's and the company's financial transactions is fuzzy and the transactions are less easily scrutinized by outsiders. These differences in the legal form of self-employment are likely to influence incentives for tax evasion. There is a presumption that the more stringent legislation pertaining to incorporated businesses means higher costs of tax evasion.

We have examined whether the legal form of self-employment matters by including variables for incorporated and unincorporated businesses, respectively. The definitions are analogous to those already defined. For example, SE_1 (inc.) takes the value of one when at least one household member runs an incorporated business. The results are given in Table 3.

---

¹¹ It is more difficult to disentangle income sources in the 1999-2001 data so we focus on 2003-2004.

Table 3. Underreporting by the legal form of self-employment. Dependent variable: $\ln C^F$.

	Households with at least one member employed or self-employed				Households with at least two members employed or self-employed			
	OLS (1)	OLS (2)	IV (3)	IV (4)	OLS (5)	OLS (6)	IV (7)	IV (8)
$\ln Y^D$	.237 (10.92)	.237 (10.97)	.269 (.075)	.268 (3.56)	.224 (8.56)	.225 (8.61)	.195 (2.33)	.194 (2.32)
SE_1 (inc.)	.039 (1.58)		.040 (1.62)		.028 (1.09)		.030 (1.16)	
SE_1 (uninc.)	.089 (3.47)		.098 (3.37)		.084 (3.12)		.079 (2.55)	
$SETOT$ (inc.)		.041 (1.92)		.042 (1.96)		.031 (1.40)		.032 (1.45)
$SETOT$ (uninc.)		.086 (3.76)		.095 (3.65)		.080 (3.40)		.078 (2.82)
$k \equiv \exp(\gamma_j / \beta)$ (inc.)	1.18	1.19	1.16	1.17	1.13	1.15	1.17	1.18
$k \equiv \exp(\gamma_j / \beta)$ (uninc.)	1.46	1.44	1.44	1.43	1.45	1.43	1.50	1.49
R^2	.204	.204	.204	.204	.192	.193	.192	.192
# obs.	6004	6004	5965	5965	4603	4603	4603	4603

Notes: SE_1 : at least one self-employed (incorporated, unincorporated); $SETOT$: number of self-employed (incorporated, unincorporated). The controls are age, age squared, number of children, single family house, average years of schooling in the household, six dummies for H-region and a dummy for 2003-2004. The instruments used in the IV estimations are income from capital and property taxes. Households with incomes above 2 million SEK are excluded. Robust standard errors, absolute t -values in parentheses.

There is a clear pattern in the results suggesting that self-employment associated with incorporated businesses involves less tax evasion than self-employment in general. Self-employed with incorporated businesses underreport some 15 to 20 percent of their incomes, although these estimates are typically only marginally significant. Self-employed with

unincorporated businesses underreport at the rate of 40 to 50 percent. These results are consistent with the hypothesis that incorporated businesses face higher costs of tax evasion as a result of more detailed regulations.

We can also in this case ask how large proportion of self-employment income that is hidden from the authorities. Among households with unincorporated businesses, entrepreneurial income accounts on average for roughly 40 percent of total household income. To get an estimate of the amount of hidden entrepreneurial income, we use (2) and arrive at $D^s \approx 0.50$. That is, self-employed households with unincorporated businesses hide around 50 percent of their true incomes.

We have also checked for heterogeneous age effects by including interactions between the self-employment variables and a dummy for household heads over the median age (which is 44 in the data). However, we did not find any evidence that the propensity to underreport varies by age. Analogously, we have checked whether the effect varies by gender by interacting self-employment status and a gender dummy (equal to one if the self-employed person is a woman). We found no statistical significance for this interaction variable. We also checked whether skilled blue collar workers are more prone to tax evasion relative to other employees, a hypothesis motivated by anecdotal evidence as well as some previous empirical findings (see Pissarides and Weber, 1989, and Persson, 2006). However, we could not find any systematic evidence supporting this hypothesis.

Corroborating Evidence: Income and Employment Status

An arguably straightforward approach to examine tax evasion by employment status would be to look at differences in reported income between employees and self-employed individuals with similar measurable human capital and other characteristics. That is, we could estimate models of the form

$$(3) \quad \ln Y_i = Z_i \delta + \sigma SE_i + \eta_i$$

where Y is gross income, i.e., income before taxes and transfers. Z is a vector of personal characteristics and SE a dummy for (individual) self-employment status. A negative sign of

σ would be consistent with underreporting of income among the self-employed.¹² Of course, a negative estimate could also reflect compensating income differences, which could be present to the extent that individuals place a positive value of self-employment status because it may confer non-pecuniary benefits such as personal independence (“being your own boss” etcetera).¹³ On the other hand, the self-employed are known to work longer hours than the typical employees, a fact that would contribute to higher annual earnings.¹⁴

We have estimated a number of equations of the type given by (3) on data for 2004, focusing as before on married (or cohabiting) individuals aged 20 to 64. The specifications include, inter alia, some 50 industry dummies as well as six regional dummies. The results are displayed in Table 4. The estimates in the first three columns are based on a narrow income concept, whereas the last three columns are based on a broad concept that includes all incomes from labor and capital.

The estimates imply that self-employed individuals earn substantially lower incomes than wage earners. For given characteristics, the level of (reported) income is around 40-50 percent lower among the self-employed individuals with unincorporated businesses.¹⁸ For individuals with incorporated businesses, the negative “effect” is smaller (in absolute value) and at best only marginally significant

The patterns set out in Table 4 are consistent with what we found in the analysis of consumption behavior, i.e., strong evidence of underreporting for households with unincorporated businesses but only weak evidence for households with incorporated businesses. The results in Table 4 might, however, reflect compensating income differences associated with employment status as well as underreporting of incomes. Although this seems likely, it is not clear why the legal form of a business ownership should matter much for job satisfaction.

---

¹² Persson (2005) compares earnings among employees and self-employed using Swedish data for 2002 and find substantially lower reported earnings among the self-employed even after having standardized for industry affiliation. The paper does not distinguish between incorporated and unincorporated businesses, however.

¹³ See Hamilton (2000) for a study of the returns to self-employment in the United States. Hamilton finds a substantial “earnings penalty” associated with self-employment, a result that he interprets as evidence of nonpecuniary self-employment benefits. Blanchflower (2004) surveys the literature on self-employment and reports that job satisfaction is higher among self-employed than among wage earners.

¹⁴ According to the Swedish labor force surveys for 2004, paid employees worked on average 35 hours per week whereas self-employed people worked 43 hours.

¹⁸ The estimates in column (1) imply $\exp(-.701) - 1 \approx -0.5$, whereas the estimates in column (4) imply $\exp(-.500) - 1 \approx -0.4$.

Table 4. Income and self-employment status 2004. Dependent variable: $\ln Y$.

	Y: wages plus entrepreneurial income			Y: total factor income		
	Both sexes (1)	Men (2)	Women (3)	Both sexes (4)	Men (5)	Women (6)
Age	.118 (8.63)	.092 (5.58)	.142 (6.31)	.115 (8.63)	.096 (5.51)	.129 (6.30)
Age squared/100	-.123 (7.73)	-.097 (5.08)	-.148 (5.56)	-.119 (7.69)	-.099 (4.95)	-.132 (5.55)
Education (yrs)	.066 (9.93)	.077 (8.81)	.056 (5.47)	.069 (10.54)	.077 (8.45)	.063 (6.38)
Female	-.449 (13.13)			-.440 (3.10)		
# children	-.043 (2.92)	.008 (.045)	-.075 (3.05)	-.044 (3.10)	-.017 (.92)	-.068 (2.86)
SE – uninc.	-.701 (3.51)	-.642 (2.92)	-.766 (2.01)	-.500 (2.97)	-.392 (2.26)	-.751 (1.93)
SE – inc.	-.191 (1.79)	-.194 (1.64)	-.226 (.94)	-.060 (.55)	-.054 (.45)	-.144 (.55)
R^2	.256	.243	.178	.265	.227	.190
# obs.	2548	1306	1242	2551	1307	1444

Notes: All specifications include region dummies as well as a full set of (feasible) industry dummies (maximum 52). Total factor income include – in addition to wages and entrepreneurial income – dividends, interest payments and capital gains. Robust standard errors, absolute t -values in the parentheses.

5. Concluding Remarks

Our study of food expenditure and incomes among employees and self-employed has produced results that are broadly consistent with findings from previous studies. There is strong evidence of “excess food consumption” among the self-employed, for a given level of disposable income. A plausible interpretation is that the pattern reflects underreporting of

incomes among the self-employed. The magnitude of underreporting is non-trivial: our estimates suggest that the households with at least one member underreport their total incomes at the average rate of 30 percent and their incomes from self-employment by around 35 percent. Our results also imply that tax evasion is most pronounced among self-employed who run unincorporated businesses. We interpret this finding as indicating higher costs of tax evasion for owners of incorporated businesses since their transactions are more easily exposed to public scrutiny.

Our look at income differentials between employees and self-employed offers results consistent with the analysis of consumption data. Reported incomes among the self-employed, and in particular those with unincorporated businesses, are substantially lower than incomes among employees even after controlling for human capital characteristics and industry affiliation at a fairly detailed level. Although this pattern could reflect many different forces, including compensating earnings differences, it seems likely that tax evasion behavior is part of the story. In fact, longer work hours would tend to create an earnings advantage (rather than a penalty) for the self-employed.

There is no obvious policy prescription that follows from our results. However, the fact that tax evasion seems to depend on the legal form of self-employment is of potential policy relevance. The regulatory framework pertaining to small firms is subject to ongoing policy discussions, often emphasizing the need to simplify the regulations so as to facilitate entrepreneurship. One issue concerns whether independent auditing should be required for all incorporated businesses, including (very) small firms. The details of the regulatory framework matter for incentives for tax evasion, a consideration that needs to be acknowledged in the policy discussions.

References

- Agell, J, P Englund and J Södersten (1996), Tax Reform of the Century – the Swedish Experiment, *National Tax Journal* 49, 643-664.
- Apel, M (1994), An Expenditure-Based Estimate of Tax Evasion in Sweden, in M Apel, *Essays on Taxation and Economic Behavior*, Economic Studies 18, Department of Economics, Uppsala University.
- Blanchflower, D (2004), Self-Employment: More May Not Be Better, *Swedish Economic Policy Review* 11, 15-73.
- Hamilton, B (2000), Does Entrepreneurship Pay? An Empirical Analysis of the Returns to Self-Employment, *Journal of Political Economy* 108, 604-631.
- Johansson, E (2000), An Expenditure-Based Estimation of Self-Employment Income Underreporting in Finland, Working Paper 433, Swedish School of Economics and Business Administration, Helsinki.
- Lyssiottou, P, P Pashardes and T Stengos (2004), Estimates of the Black Economy Based on Consumer Demand Approaches, *Economic Journal* 114, 622-640.
- Persson, A (2005), Om företagarnas faktiskt redovisade arbetsinkomster och andra indikatorer på deras ekonomiska standard (Reported incomes and other indicators of living standards among the self-employed), Skatteekonomiska meddelanden No 48, The Swedish National Tax Board.
- Persson, A (2006), Svartarbetets omfattning och struktur (The extent and structure of black market activities), Skatteekonomiska meddelanden No 56, The Swedish National Tax Board.
- Pissarides, C and G Weber (1989), An Expenditure-Based Estimate of Britain's Black Economy, *Journal of Public Economics* 39, 17-32.
- Sandmo, A (2005), The Theory of Tax Evasion: A Retrospective View, *National Tax Journal* 58, 643-663.
- Schuetze, H (2002), Profiles of Tax Noncompliance Among the Self-Employed in Canada: 1969-1992, *Canadian Public Policy* 28, 219-238.
- Statistics Sweden (2003), *Hushållens utgifter 1999-2001* (The Household Budget Survey 1999-2001), Stockholm.
- Statistics Sweden (2004), *Hushållens utgifter 2003* (The Household Budget Survey 2003), PR 35 SM 0402, Stockholm.
- Statistics Sweden (2005), *Hushållens utgifter 2004* (The Household Budget Survey 2004), HE 35 SM 0502, Stockholm.
- Tedds, L (2004), Noparametric Expenditure-Based Estimation of Income-Underreporting and the Underground Economy, Working Paper 2004:17, McMaster University.

Abstract

Förekomsten av svartarbete och folkbokföringsfel bland maskinellt nolltaxerade

Bakgrund

För Skatteverkets strategival behövs kunskap om riskerna för dolda inkomster inom olika sektorer och för olika grupper. Taxeringsåret 2004 gjorde Skatteverket för första gången en massiv genomgång av nolltaxerade personer som inte förefaller ha varit ekonomiskt aktiva och som därför inte anmanats att deklarerat. Med hänsyn till den rutin som används inom Skatteverket brukar dessa personer internt inom verket gå under beteckningen ”maskinellt nolltaxerade”. När vi i det följande talar om nolltaxerade avses enbart ”maskinellt nolltaxerade” och inte personer som själv deklarerat ”noll”, t.ex. en företagare vars verksamhet under året gått med förlust.

Studerad population

De flesta nolltaxerade är barn. Den grupp av nolltaxerade som granskats i kontrollprojektet är emellertid åldersgruppen 25-60 år dvs. en grupp som kan förväntas vara ekonomiskt aktiv. Vid inkomsttaxeringen 2004 fanns totalt 146 700 maskinellt nolltaxerade personer i denna åldersgrupp. De nolltaxerade motsvarade 3,1 procent av antalet potentiella deklaranter i den studerade åldersgruppen. Andelen nolltaxerade var högre i storstadsregionerna än i övriga landet.

Kontrollaktion mot misstänkta fall

Kontrollen av de nolltaxerade riktade sig i första hand mot fall där Skatteverket hade bevis eller indikatorer på ekonomisk aktivitet och dessa personer anmanades att deklarerat och blev i många fall skönstaxerade. Kontrollen i denna del visar att det förekommer oredovisade inkomster. Och det är många gånger fråga om fall där det sticker i ögonen på allmänheten att man lever på god fot samtidigt som man deklarerar inga eller låga inkomster. Av detta skäl är kontroll av gruppen viktig för att personer som lojalt betalar sin skatt ska göra så i längden. Kontrollen bedöms ha preventiv effekt och motverkar både skatte- och bidragsfusk.

Två slumpmässiga urval

Men utöver den egentliga kontrollen gjordes två slumpmässiga urval – ett i Stockholm och ett i Halmstad - som också kontrollerades för att vi skulle kunna uttala oss om hela gruppen maskinellt nolltaxerade. Insatsen ingår som ett led i en strategi som syftar till att kartlägga risken för dolda inkomster inom olika sektorer och grupper.

Slumpurvalen – de nolltaxerades försörjning och bosättning

Den bild som framträder i slumpurvalen är i korthet följande:

- De nolltaxerade domineras av personer födda utomlands. I Stockholmsurvalet var 71 procent och Halmstadsurvalet 56 procent utlandsfödda. Hälften av nolltaxerarna i Stockholmsurvalet och en fjärdedel i Halmstadsurvalet var födda utanför Europa.
- Av de nolltaxerade har i storleksordningen 20 å 25 procent antingen utvandrat eller är vistelseorten oklar. Detta motsvarar uppräknat till riksnivå i storleksordningen 25 000 till 35 000 personer.
- Ca $\frac{3}{4}$ bedöms vara kvar i landet. Andelen kvarboende med förklarad försörjning skiljer sig åt i de båda urvalen. I Stockholmsurvalet kan försörjningen för de kvarboende förklaras i två tredjedelar av fallen (socialbidrag, studiemedel, makes/sambos inkomst eller på annat sätt) mot ca 90 procent i Halmstadsurvalet.
- För ungefär en tredjedel av de kvarboende i Stockholmsurvalet och 10 procent i Halmstadsurvalet är det således oklart var försörjningen kommer ifrån – det kan vara fråga om svartarbete eller annan illegal försörjning.
- Konkreta indikationer på inkomster utifrån kontrollmaterial finns för 1 å 2 procent av de nolltaxerade.
- Problemen med oförklarad försörjning och folkbokföringsfel är större i Stockholms-än i Halmstadsurvalet.

Slutsatser om svartarbete och folkbokföringsfel

En positiv slutsats av kartläggningen genom slumpurval är att andelen med dolda inkomster förefaller vara låg i den studerade gruppen. Att det är få nolltaxerade som förefaller ha dolda förvärvsinkomster är konsistent med den bild som finns att de som arbetar svart också har vita arbetsinkomster. Personer som är attraktiva på den svarta marknaden är i första hand sådana som också är gångbara och aktiva på den vita. Svarta inkomsterna tar sig ofta formen av extraknäck, svart övertidsersättning eller fusk i bokföring genom felrubricerade fakturor. Personer med dolda inkomster deklarerar därför vanligen också vita inkomster. Nolltaxerare är däremot typiskt sett personer helt utan vita arbetsinkomster.

Även om risken för dolda inkomster bland de nolltaxerade som grupp är låg så finns det trots allt bland dem en skara som har stora dolda inkomster. Därför bör de nolltaxerade ändå kontrolleras genom s.k. spetsiga urval där man tar fasta på uppgifter som indikerar att personerna varit ekonomiskt aktiva.

En negativ slutsats från kontrollen är att det bland de nolltaxerade, särskilt i storstadsområden, finns många som utvandrat men som kvarstår som folkbokförda i Sverige. Det innebär en risk för framtida kostnader för offentlig sektor. Vi gör bedömningen att om man gör ett urval just av personer för vilka det inte finns några offentliga uppgifter alls, så skulle det gå att sälla fram och rensa bort en betydande del av dessa personer från registret över folkbokförda.

Slutsatser om behovet av information och samarbete

Erfarenheterna från den nu genomförda kontrollen har visat att den framtida kontrollen kan effektiviseras. Det kan, som i detta projekt, bl.a. ske genom samverkan med andra myndigheter för att underlätta uppgiftsinhämtningen och genom att dra nytta av stordriftsfördelar i sammanställningen av kontrollunderlag och därtill hörande riskvärdering.

Men kontroll av det slag som här är aktuell bör enligt vår mening inte enbart lösas genom att ske tillfälligt i projektform - det behövs också strukturella dvs. permanenta och långsiktiga lösningar. Vi vill i detta sammanhang indikera sådana möjligheter.

För att myndigheterna ska kunna arbeta effektivare och fatta riktiga beslut behöver de ofta tillgång till uppgifter som finns hos andra myndigheter – den nu genomförda kontrollen av nolltaxerade visar på detta. Men för att detta ska kunna fungera i praktiken måste tillgången vara både enkel och säker. Det kan gälla uppgifter som krävs för att fatta korrekta beslut om t.ex. försörjningsstöd, bostadsbidrag, arbetslöshetsersättning eller skönstaxering m.m.

Om bidragsgivande myndigheter etc. hade månadsaktuella uppgifter om lön och uppgift om vissa tillgångar/skulder skulle t.ex. fusk med A-kassa och försörjningsstöd kunna undvikas och fattas mer korrekta beslut om dessa bidrag. En möjlighet skulle kunna vara att ett villkor för bidrag/försäkringsutbetalningen är att mottagaren lämnar sitt tillstånd att uppgifternas korrekthet får kontrolleras mot andra myndigheters register dvs. att bidraget inte fått på falska premisser och kan omprövas vid ändrade inkomstförhållanden.

Det är önskvärt att register är korrekta och aktuella. Frågan om ett lägenhetsregister och folkbokföring på lägenhet har övervägts länge. Folkbokföring på lägenhet skulle på ett påtagligt sätt förbättra förutsättningarna för bosättningskontrollen och göra det enklare att rensa ut personer som inte bör vara folkbokförda i Sverige. Därmed rensas även skattedatabasen från personer som inte längre ska beskattas i Sverige.

Slutsatser om urvalsmetoder

Till slut vill vi allmänt peka på nyttan av att, som här gjorts, i kartläggningssyfte göra *små* slumpmässiga urval för att skapa kunskap om områden som är av intresse i Skatteverkets verksamhet. Slumpurvalen i detta projekt uppgick bara till 400 (2 x 200) men *samtliga* undersöktes vilket är en styrka när man ska dra slutsatser. Små urval utan bortfall är många gånger att föredra framför större urval där man i slutändan tvingas acceptera visst bortfall.

Innehåll:

1	Bakgrund	395
2	Vilka personer avkrävs inte deklaration?	395
3	Allmän beskrivning av de nolltaxerade	396
3.1	Översikt	396
3.2	Maskinellt nolltaxerade fördelade på kön, ålder och barnförekomst	397
3.3	Nolltaxerades försörjning	398
3.4	15 procent hade en liten inkomst men under gränsen för att avkrävas deklaration	399
3.5	40 procent hade socialbidrag eller studiemedel	399
3.6	7 procent hade finansiella tillgångar över 20 000 kr	400
3.7	Mer än hälften saknar egen försörjning varav en tredjedel troligen lämnat landet	401
3.8	Maskinell nolltaxering är vanligast i Skåne och Stockholmsområdet	403
3.9	Tillståndet som nolltaxerare varar ofta i flera år	403
3.10	Fyra procent restförda för skatteskuld	405
4	Finns de nolltaxerade här i landet?	408
4.1	SCB:s undersökning av övertäckningen i folkbokföringen	408
4.2	Valreturer som indikator	409
5	Skattverkets kartläggning och granskning av nolltaxerade	411
5.1	Allmänt om kontrollens upplägg	411
5.2	Kontroll av nolltaxerade genom riskbedömning	411
5.3	Kartläggningen av nolltaxerade med slumpurval	412
5.3.1	En inledande översikt	412
5.3.2	Födelseland	413
5.3.3	Finns personerna kvar i Sverige?	413
5.3.4	Hur är personen försörd?	417
5.3.5	Finns indikationer på dolda inkomster?	418
5.4	Kontrollen av nolltaxerade i Järfälla och Sollentuna	420
5.5	Beskattning av eventuell illegal verksamhet	421
6	Vilka förbättringar är möjliga?	422

1 Bakgrund

För Skatteverkets strategival behövs kunskap om riskerna för dolda inkomster inom olika sektorer och för olika grupper. Vi har i andra sammanhang konstaterat att svartarbete ofta har karaktären av extraknäck vid sidan av det ordinarie arbetet dvs. det är fråga om personer som deklarerar för ”ordinarie” inkomster men utelämnar inkomsterna av extraknäcket.

Vi ska nu studera personer som inte anmanas att lämna någon deklARATION eftersom de inte förefaller ha varit ekonomiskt aktiva. Internt inom Skatteverket brukar dessa personer som inte avkrävs deklARATION gå under beteckningen ”maskinellt nolltaxerade”. Kartläggningen tar också sikte på att ringa in hur stort folkbokföringsfelet kan tänkas vara bland de nolltaxerade.

I åldrarna 25-60 år fanns vid inkomsttaxeringen 2004 totalt 146 700 maskinellt nolltaxerade personer varav 73 700 män och 73 000 kvinnor. De nolltaxerade motsvarade 3,1 procent av antalet potentiella deklARanter i den studerade åldersgruppen. Vi vet väldigt lite om dessa personer och orsakerna till att de inte redovisar någon inkomst. Det kan finnas naturliga förklaringar till att de inte har skattepliktiga inkomster att deklARERA eller kan det vara fråga om personer som försöker dölja sina aktiviteter för myndigheterna. I en del fall kan de ha flyttat från Sverige men inte anmält utflyttningen.

Parallellt med den offensiva granskningen av nolltaxerade inom ramen för Skatteverkets riksplan 2004 har kartlagts i vilken utsträckning förekomsten av nolltaxerade går att förklara med ”naturliga orsaker” och i vilken utsträckning det finns indikationer på att personerna varit ekonomiskt aktiva och haft inkomster som borde ha beskattats. Ett annat syfte med kartläggningen har varit att skapa sig en bild av förekomsten av fel i folkbokföringen. Den senare typen av fel har i allmänhet större betydelse för utbetalningarna från socialförsäkringar och annat socialt stöd än för skattefelet. Kartläggningen är ett led i en kontrollfilosofi som går ut på att även söka utanför ”lyktans sken” dvs. områden som av tradition kontrolleras. Men den syftar också till att Skatteverket ska skaffa sig erfarenheter, utveckla arbetsmetoder och se vilka problem som finns i samarbetet med andra myndigheter.

Syftet med detta PM är dels att ge en allmän beskrivning av de nolltaxerade och hur de försörjer sig, dels att återge resultatet från Skatteverkets kartläggning av dolda inkomster hos gruppen. Vi söker svar på frågan om de nolltaxerade är en hög- eller lågriskgrupp för dolda inkomster och folkbokföringsfel.

2 Vilka personer avkrävs inte deklARATION?

Om Skatteverket inte har några indikationer på att en person haft några förvärvsinkomster (eller att inkomsterna att döma av kontrolluppgift är så låga att de hamnar under gränsen för att lämna deklARATION) får de inte utsänt någon förtryckt deklARATION och de anmanas inte heller att deklARERA. Maskinell nolltaxering är en intern rutin Skatteverket har tillskapat för att skilja ut personer som kan ”lämnas ifred” i bemärkelsen att Skatteverket inte avkräver dem någon deklARATION. I en del fall betalar de nolltaxerade skatt på kapitalinkomst, men då är det fråga om t.ex. ränteinkomster och utdelningar som Skatteverket får kontrolluppgifter på och kan automatiskt kapitalbeskatta utan att deklARATION behöver lämnas.

Nolltaxerade omfattar följande grupper:

- personer som saknar förvärvsinkomster (det finns inga kontrolluppgifter från arbetsgivare eller utbetalare av skattepliktiga sociala förmåner) eller har förvärvsinkomster under gränsen för att behöva deklarerera (dvs. i princip grundavdragets grundnivå)
  - personer som därutöver endast har inkomster av räntor och utdelningar eller har sålt fondandelar som kan maskinellt kapitalbeskattas
  - personer som visserligen har tillgångar och skulder men att döma av kontrolluppgifter under gränsen för beskattningsbar förmögenhet

Följande grupper anmanas alltid att deklarerera (blir inte maskinellt nolltaxerade):

- personer som har F-skattsedel
- personer som har fastighet och ska betala fastighetsskatt
- personer som sålt andra värdepapper än fondandelar

3 Allmän beskrivning av de nolltaxerade

3.1 Översikt

För att få en grov överblick av de nolltaxerades sammansättning har Statistiska centralbyrån (SCB) åt Skatteverket gjort en bearbetning av den totalräknade inkomststatistiken för inkomståret 2003. SCB:s totalräknade inkomststatistik innehåller vissa uppgifter som inte finns i Skatteverkets register, men som är intressanta när man studerar nolltaxerades försörjning t.ex. socialbidrag och nya studiemedel. Antalet nolltaxerade i åldersgrupperna 25-60 år är i denna bearbetning 146 364 personer.¹ I översikten nedan sammanfattas vissa av uppgifterna tillsammans med resultatet av vissa bearbetningar gjorda på Skatteverkets databaser.

---

¹ SCB:s bearbetning av nolltaxerade omfattar 301 personer färre än Skatteverkets bearbetningar. Differensen sammanhänger bl.a. med skillnader i hur populationen avgränsats i Skatteverkets och SCB:s statistikdatabaser (t.ex. hanteringen av "GD-distrikt", samordningsnummer). Vidare har exkluderats ett mindre antal personer som haft inkomst/underskott av näringsverksamhet och personer med beskattningsbar inkomst av tjänst. Att nolltaxerade kan ha förvärvsinkomster beror på att etiketten "maskinellt nolltaxerad" tillskapas innan taxeringsperioden avslutats och en del personer visar sig i den slutliga taxeringen ha lämnat deklaration med inkomst av näring eller andra förvärvsinkomster.

Tabell 1 Nolltaxerade i åldrarna 25-60 år inkomståret 2003. Översikt

	Antal personer	Andel av de nolltaxerade	Genomsnitt
Totalt antal nolltaxerade	146 364	100%	
Män	73 473	50%	
Kvinnor	72 891	50%	
Inga barn	101 222	69%	
Har barn	45 142	31%	
Med viss förvärvsinkomst (under skattepliktsgränsen enligt KU)	22 263	15%	7 099 kr
Med socialbidrag eller introduktionsersättning för flyktingar	42 998	29%	71 671 kr
Med studiemedel/-hjälp, lån och bidrag	21 008	14%	51 796 kr
Sammantaget för socialbidrag m.m. och/eller studiemedel m.m.	58 601	40%	71 156 kr
Med finansiella tillgångar över 20 tkr	9 676	7%	
Utan synbar egen försörjning*	81 248	56%	
varav			
- sambeskattade	24 092	16%	
- sambeskattade partners inkomst överstiger 50 tkr	11 338	8%	
- personer som troligen lämnat landet	25 000	17%	

* Personen har vare sig socialbidrag, studiemedel, värnpliktersättning och finansiella tillgångar understiger 20 tkr

- Nolltaxering är lika vanligt bland män och kvinnor; en tredjedel har barn.
- Nolltaxering är vanligare bland de yngre och de i lägre medelålder.
- Nolltaxering är relativt sett vanligast i Malmö- och Stockholmsregionerna.
- 58 600 (40%) av de nolltaxerade hade försörjning via studiemedel eller socialbidrag.
- 9 700 personer (7%) hade finansiella tillgångar över 20 000 kr; 50 var miljonärer.
- 81 200 personer (56%) saknade synbar egen försörjning:
  - Av dessa var 24 100 samtaxerade och partners inkomst översteg i 11 300 fall (8%) 50 000 kr.
  - ca 25 000 (17 %) hade troligen lämnat landet utan att ändra i folkbokföringen
- I uppskattningsvis 40 000 fall (25-30%) är försörjningen oförklarad.
- En stor del av de nolltaxerade har varit det flera år i rad.
- 5 800 personer (4%) hade skatteskuld hos kronofogden och restförda nolltaxerarnas inkomster uppvisar en nedåtgående spiral

Att den grupp som inte avkrävs deklaration är speciell illustreras också av att bara 31 procent av de nolltaxerade tillhör Svenska kyrkan att jämföra med 80 procent i totalbefolkningen.

3.2 Maskinellt nolltaxerade fördelade på kön, ålder och barnförekomst

Maskinell nolltaxering uppvisar på det hela taget samma frekvens bland män och kvinnor i åldrarna 25-60 år. Nolltaxering är vanligast i åldersgruppen 25-34 år (5,5%) och avtar successivt med åldern och är i åldrarna 55-60 år 1,3 procent.

Tabell 2 Maskinellt nolltaxerade fördelade på kön och ålder vid tax-04

Ålder	Antal nolltaxerade			Andel nolltaxerade i % av potentiella antalet deklareranter		
	Män	Kvinnor	Totalt	Män	Kvinnor	Totalt
25-34	34 114	36 272	70 386	5,2	5,8	5,5
35-44	21 070	19 785	40 855	3,0	3,0	3,0
45-54	13 039	11 158	24 197	2,0	1,8	1,9
55-60	5 250	5 676	10 926	1,2	1,4	1,3
Summa	73 473	72 891	146 364	3,0	3,2	3,1

Källa: SCB. Inkomst- och taxeringsregistret (IoT)

Inemot en tredjedel (31%) av de nolltaxerade hade barn. Barnförekomst var betydligt vanligare bland nolltaxerade kvinnor (42%) än nolltaxerade män (20%).

Tabell 3 Barnförekomst bland de nolltaxerade i åldern 25-60 år

Barnförekomst	Alla	Kvinnor	Män
Inga barn	101 222	42 185	59 037
Har barn	45 142	30 706	14 436
Summa	146 364	72 891	73 473
Andel med barn	31%	42%	20%
Antal barn:			
1 - 3 barn	38 098	26 059	12 039
4 - 5 barn	5 699	3 796	1 903
6 - barn	1 345	851	494

Källa: SCB. Inkomst- och taxeringsregistret (IoT)

3.3 Nolltaxerades försörjning

Det finns flera förklaringar till att en del personer redovisar ingen eller låg inkomst till Skatteverket.

Naturliga förklaringar kan t.ex. vara att personen

- uppbär någon form av bidrag/stöd som inte är skattepliktigt t.ex.
  - socialbidrag eller
  - studiemedel
- har kapital att leva på
- har make eller andra anhöriga som har tillräcklig inkomst för den nolltaxerades försörjning
- kan vara intagen på institution eller sitta i fängelse och inte ha någon förvärvsinkomst

I andra fall kan det vara fråga om folbokföringsfel:

- personen kan ha lämnat landet och inte meddelat att han utvandrat.

I den mån det inte finns naturliga förklaringar kan personen försörja sig med svartarbete eller brottslig verksamhet t.ex. stölder eller knarkhandel.

3.4 15 procent hade en liten inkomst men under gränsen för att avkrävas deklaration

Av de nolltaxerade hade enligt kontrolluppgift 22 300 personer (15%) en mindre förvärvsinkomst men så liten att de inte avkrävdes deklaration.

Tabell 4 Nolltaxerades förvärvsinkomster enligt kontrolluppgift

Inkomst, tkr	Antal	Belopp, mnkr	Genomsnitt, kr
1kr - 5 tkr	9 180	21	2 303
5 - 10 tkr	6 153	46	7 413
10 -15 tkr	5 373	67	12 451
15 tkr -	1 557	24	15 657
Summa	22 263	158	7 099
Andel av samtliga nolltaxerade	15%		
Kvinnor	12 061	87	7 219
Män	10 202	71	6 956

Källa: SCB. Inkomst- och taxeringsregistret (IoT)

3.5 40 procent hade socialbidrag eller studiemedel

Vi tittar nu närmare på de fall där man av statistiken kan utläsa att personerna har försörjning via socialbidrag och/eller studiemedel.

Tabell 5 Nolltaxerade i åldern 25-60 år med socialbidrag och/eller studiemedel

Ålder	Totalt antal	Antal som har			Andel (%) som har		
		socialbidrag m.m.	studie-medel m.m.	socialbidrag och/eller studiemedel	socialbidrag m.m.	studie-medel m.m.	socialbidrag och/eller studiemedel
25-34	70 386	16 230	15 855	28 889	23	23	41
35-44	40 855	13 555	4 081	15 934	33	10	39
45-54	24 197	9 294	1 072	9 857	38	3	41
55-60	10 926	3 919		3 921	36	3	36
Summa	146 364	42 998	21 008	58 601	29	14	40
varav							
män	73 473	25 523	8 666	31 432	35	12	43
kvinnor	72 891	17 475	12 342	27 169	24	17	37
Totalt belopp, mnkr		3 082	1 088	4 170			
Medelvärde, kr		71 671	51 796	71 156			

Källa: SCB. Inkomst- och taxeringsregistret (IoT)

Av de nolltaxerade hade 43 000 (29%) socialbidrag² m.m. till ett sammanlagt belopp på 3,1 mdkr.³ De nolltaxerade hade höga socialbidrag - i genomsnitt 71 700 kr att jämföra med 19 800 kr för samtliga med socialbidrag.

En annan orsak till att en person inte avkrävs deklaration är att den studerar och har sin försörjning via studiemedel.⁴ 21 000 nolltaxerade (14%) hade studiemedel, rekryteringsbidrag

² Socialbidrag (eller ”ekonomiskt bistånd”) täcker all ekonomisk hjälp man kan få enligt socialtjänstlagen. Försörjningsstöd är en del av socialbidraget, den del som gäller försörjning, t.ex. mat, kläder och hyra.

³Totalt erhöll 418 000 personer socialbidrag år 2003. De totala kostnaderna för socialbidrag var 8,3 mdkr.

eller vuxenstudiestöd med ett sammanlagt belopp på 1,1 mdkr vilket innebär i genomsnitt 51 800 kr.

Vissa nolltaxerade (5 400 personer) hade både studiemedel och socialbidrag under året. Sammanförs antalet personer med socialbidrag och studiemedel innebär detta att 58 600 (40%) av de nolltaxerade hade försörjning via socialbidrag⁵ och/eller studiemedel/annat studiestöd.

Bland nolltaxerade med barn är andelen som har försörjning via socialbidrag/studiemedel högre än för nolltaxerade utan barn.

Tabell 6 Nolltaxerade i åldern 25-60 år med socialbidrag och/eller studiemedel fördelat efter förekomst av barn

Barnförekomst	Har socialbidrag och/eller studiemedel m.m.	
	Antal	Andel av de nolltaxerade i den aktuella gruppen
Inga barn	37 457	37%
Har barn	21 144	47%
Summa	58 601	40%
Antal barn:		
1 - 3 barn	17 342	46%
4 - 5 barn	3 089	54%
6 - barn	713	53%

Källa: SCB. Inkomst- och taxeringsregistret (IoT)

3.6 7 procent hade finansiella tillgångar över 20 000 kr

Förekomsten av finansiella tillgångar vid utgången av inkomståret bland de nolltaxerade har sammanställts utifrån kontrolluppgifter. Med denna metod kommer mindre behållningar inte med eftersom kontrolluppgift endast lämnas i den mån räntan för konton i en och samma bank uppgår till minst 100 kr. Av de nolltaxerade hade 9 700 personer (ca 7%) finansiella tillgångar på mer än 20 000 kr. 3 400 nolltaxerade (ca 2%) hade finansiella tillgångar på mer än 100 000 kr och 50 av dem var miljonärer.

⁴ Studiemedel består av en bidragsdel och en lånedel. Vid heltidsstudier (förhållandena 2005) får man för fyra veckor studiemedel på 6 916 fördelat på 2 376 kr i bidrag och 4 540 kr i lån. Har man förvärvsinkomster över viss nivå (det s.k. fribeloppet) avtrappas studiemedlen. Minskningen av studiemedlen motsvarar hälften av det överskjutande beloppet. Det är bara lånedelen som kommer med i redovisningen av studieskulden på kontrolluppgifterna till Skatteverket.

⁵ Inkl. introduktionsersättning för flyktingar

Tabell 7 Nolltaxerade i åldern 25-60 år efter finansiella tillgångarnas storlek

Finansiella tillgångar, tkr	Antal	Andel av de nolltaxerade %
-10	14 451	9,9
10 - 20	2 671	1,8
20- 50	3 773	2,6
50 - 100	2 498	1,7
100 - 200	1 865	1,3
200 - 500	1 191	0,8
500 - 1000	299	0,2
1 000 -	50	0,0
Summa	26 798	18,3
<i>Andel med tillgång:</i>		
över 20 tkr	9 676	6,6
över 50 tkr	5 903	4,0
över 100 tkr	3 405	2,3
över 200 tkr	1 540	1,1
över 500 tkr	349	0,2
över 1 mnkr -	50	0,03

Anm. Finansiella tillgångar utgår från lämnade kontrolluppgifter och är i tabellen definierad som sparande i bank + fordran på värdepapper (t.ex. nollkupongare) + aktieinnehav + förmögenhetsskattepliktig försäkring.

Aktieinnehavets värde har schablonberäknats "baklänges" via aktieutdelningen genom att anta att utdelningen varit 5 procent.

Källa: SCB. Inkomst- och taxeringsregistret (IoT)

3.7 Mer än hälften saknar egen försörjning varav en tredjedel troligen lämnat landet

Av tabell 8 framgår att 81 200 (56%) av de nolltaxerade har vare sig haft socialbidrag, studiemedel, haft ersättning som värnpliktig eller haft finansiella tillgångar eller förvärvsinkomst av nämnvärd omfattning (tabell 8). Dessa personer utan tillräcklig egen försörjning består av 41 700 kvinnor och 39 500 män. 24 100 är sambeskattade vilket innebär att de kan ha försörjning via den person de är sambeskattad med. 22 700 har barn varav 3 200 har 4 barn eller fler.

Tabell 8 Nolltaxerade utan egen inkomstförsörjning (se anm.)

Ålder m.m.	Antal	Andel av dem som saknar inkomstförsörjning
25-34	38 368	47
35-44	23 440	29
45-54	13 337	16
55-60	6 103	8
Summa	81 248	100
Andel av samtliga nolltaxerade	56%	
Kvinnor	41 747	51
Män	39 501	49
ej sambeskattad	57 156	70
sambeskattad	24 092	30
inga barn	58 542	72
1-3 barn	19 535	24
4 - barn	3 171	4

Anm. Personer som inte har:

- socialbidrag, flyktingersättning
- studiemedel, rekryteringsbidrag, vuxenstudiestöd
- dagersättning m.m. vid värnplikt
- finansiella tillgångar <20 000
- sammanräknad förvärvsinkomst <16 000 kr

Källa: SCB. Inkomst- och taxeringsregistret (IoT)

Som framgår av tabell 8 var 24 092 personer sambeskattade. Det kan vara så att den som den nolltaxerade sambeskattas med står för familjens försörjning. Vi har undersökt även denna fråga. Resultaten framgår av tabell 9. Av de 24 092 sambeskattade personer som saknade synbar tillräcklig egen inkomstförsörjning hade partnern i 12 754 fall förvärvsinkomster under 50 000 kr och i 11 338 fall förvärvsinkomster över 50 000 kr.

Tabell 9 Sambeskattade nolltaxerade utan tillräcklig egen inkomstförsörjning fördelade (jfr föregående tabell) efter partnerns förvärvsinkomst

Partnerns taxerade förvärvsinkomst	Antal personer		
	"Löntagare"*	Näringsidkare**	Totalt
Ej med i taxeringsregistret	215		215
0 kr	9 681	88	9 769
- 50 tkr	2 544	226	2 770
50-100 tkr	1 611	294	1 905
100-200 tkr	3 570	520	4 090
200-300 tkr	2 754	275	3 029
300- tkr	2 128	186	2 314
Totalt antal	22 503	1 589	24 092
Andel av de sambeskattade	93%	7%	100%
Andel av alla nolltaxerade	15%	1%	16%
Med tax förv.innk. över 50 tkr:			
Antal	10 063	1 275	11 338
Andel av de sambeskattade	42%	5%	47%
Andel av alla nolltaxerade	7%	1%	8%

* Den person den nolltaxerade sambeskattas med är helt utan näringsinkomst och har inte heller underskott av näring:

** Den person den nolltaxerade sambeskattas med har näringsinkomst eller underskott (kan i en del fall vara ihop med inkomst av tjänst)

Källa: SCB. Inkomst- och taxeringsregistret (IoT)

I det alldeles övervägande antalet fall har för myndigheterna kända inkomster inte kunnat räcka till för familjens försörjning. Förklaringen kan vara att familjen haft svarta inkomster. Men förklaringen till avsaknaden av inkomst torde i en del fall vara att personerna lämnat landet men flytten har inte anmälts. Som vi återkommer till nedan skulle det kunna röra sig om 25 000 nolltaxerade i de här aktuella åldrarna, jfr avsnitt 4.1.

3.8 Maskinell nolltaxering är vanligast i Skåne och Stockholmsområdet

I redovisningen ovan har vi använt oss av SCB:s statistikmaterial. I den fortsatta redovisningen används i första hand Skatteverkets interna statistikuppgifter. Nolltaxering är relativt sett vanligast i Skåne (4,6 % av de potentiella deklaranterna) följt av Stockholmsregionen (4,2%), Västra Götaland (3,1%) och Västeråsregionen (3,0%). Minst vanligt är nolltaxering i Östersundsregionen (1,5%) och Växjöregionen (2,0%).

Tabell 10 Maskinellt nolltaxerade i de olika skatteregionerna vid tax-04

Region	Antal nolltaxerade	Andel nolltaxerade i % av av potentiella deklaranter
01 Stockholm	37 379	4,2
05 Linköping	9 412	2,4
07 Växjö	8 492	2,0
12 Skåne	27 979	4,6
14 V. Götaland	24 710	3,1
18 Örebro	6 556	2,4
19 Västerås	14 845	3,0
21 Gävle	6 930	2,1
23 Östersund	2 976	1,5
25 Luleå	7 573	2,4
Totalt	146 852	3,1
avgår "dubbla" förekomster	187	
Totalt	146 665	

Källa: Skatteverket

3.9 Tillståndet som nolltaxerade varar ofta i flera år

Hur pass permanent är tillståndet som nolltaxerade? Vi studerar om de personer som var nolltaxerade vid tax-04 hade beskattningsbar förvärvsinkomst de båda föregående åren dvs. vid tax-02 och tax-03.

Tabell 11 Nolltaxerades inkomster de båda föregående åren

Ålder	Antal nolltaxerade vid tax-04	Hade inkomster vid				
		tax-02	tax-03	tax-02 eller tax-03	både tax-02 och tax-03	varken tax-02 eller tax-03
25-34	70 504	16 767	13 119	20 913	8 973	49 591
35-44	40 942	6 639	4 758	8 246	3 151	32 696
45-54	24 267	3 235	2 047	3 784	1 498	20 483
55-60	10 952	1 081	692	1 228	545	9 724
Summa	146 665	27 722	20 616	34 171	14 167	112 494
Andel av de nolltaxerade vid tax-04		19%	14%	23%	10%	77%
varav						
* Män	73 690	14 000	9 596	16 534	7 062	57 156
* Kvinnor	72 975	13 722	11 020	17 637	7 105	55 338

Källa: Skatteverket

Av de nolltaxerade vid tax-04 hade 19 procent beskattningsbar förvärvsinkomst vid tax-02 och 14 procent vid tax-03. 10 procent hade beskattningsbar inkomst båda åren. 23 procent hade inkomster antingen vid tax-03 eller tax-02. Hela 77 procent (112 000 personer) hade alltså inte haft beskattningsbar förvärvsinkomst någotdera året. Mönstret är likartat för män och kvinnor. Tillståndet som nolltaxerare är således ofta ett tillstånd som är bestående i flera år. En bidragande orsak till detta är att det bland de nolltaxerade i Skatteverkets register ligger kvar personer som lämnat landet men inte registrerats som utvandrare. Vi återkommer strax till detta.

Hur stora inkomster hade då personerna som hade beskattningsbar förvärvsinkomst de föregående taxeringsåren? I tabellen nedan har nolltaxerare fördelats efter storleken på den beskattningsbara förvärvsinkomsten.⁶ Observera att det använda begreppet är beskattningsbar förvärvsinkomst. För att få fram taxerad förvärvsinkomst ska läggas till grundavdrag. Grundavdraget varierade vid tax-02 mellan 10 000 och 19 500 kr och vid tax-03 mellan 11 200 och 20 900 kr.

⁶ Orsaken till att vi använder beskattningsbar förvärvsinkomst har att göra med att denna uppgift går att på ett förhållandevis enkelt sätt hämta ur statistikdatabasen GIN-Skatt. Vi har använt uppgift om debiterad kommunalskatt. Denna har omvandlats till beskattningsunderlag genom att dividera med kommunalskattesatsen.

Tabell 12 Nolltaxerare vid tax-04 som hade beskattningsbar förvärvsinkomst vid tax-02 och tax-03

Beskattningsbar förvärvsinkomst tkr	tax-02			tax-03		
	Antal	Summa besk.bar. förv.ink mnkr	Genom- snitt tkr	Antal	Summa besk.bar. förv.ink mnkr	Genom- snitt tkr
-10	6 565	32	5	5 024	24	5
10 - 25	5 407	89	16	5 533	94	17
25 - 50	4 551	164	36	4 196	145	35
50 - 100	5 669	405	71	3 477	247	71
100 - 200	4 153	585	141	1 797	245	136
200 - 300	957	226	236	357	86	240
300 - 500	289	107	370	159	59	372
500 - 1 000	96	63	655	52	35	680
1 000 -	35	68	1 937	21	42	2 012
Summa	27 722	1 739	63	20 616	977	47
varav						
* Män	14 000	1 089	78	9 596	569	59
* Kvinnor	13 722	649	47	11 020	409	37

Källa: Skatteverket

Tabellen ovan anger medelvärden (genomsnitt) och för dem som haft inkomst låg det på 63 000 kr vid tax-02 och 47 000 kr vid tax-03. Medianen för den beskattningsbara förvärvsinkomsten låg lågt – vid tax-02 på 33 000 kr och vid tax-03 på 24 000 kr. Bland de nolltaxerade vid tax-04 finns nämligen ett antal personer som hade mycket höga förvärvsinkomster de föregående åren. Vid tax-02 hade 35 av de nolltaxerade inkomster över 1 mnkr och vid tax-03 21 personer. 13 av dem hade miljoninkomster båda åren. Namnen (klingar engelskt, tyskt, japanskt) antyder att det är personer med rötter i andra länder – kanske experter som arbetat i Sverige temporärt och som ligger kvar i folkbokföringen trots att de lämnat landet?

3.10 Fyra procent restförda för skatteskuld

Av de nolltaxerade hade 4 procent skatteskuld hos kronofogden vilket är högre än för övriga personer i samma åldersgrupp (2,5 procent).⁷ Medianskulden för de nolltaxerade restförda var 14 000 kr och maxvärdet 6,9 mnkr.

⁷ Skatteskulden avser skuldbeloppet per början av juli 2002. Vid denna tidpunkt hade slutskatt avseende inkomståret 2000 (tax-01) eller tidigare restförts. Ev. prel. debiterad F-skatt kan också ingå i det restförda beloppet.

Tabell 13 Nolltaxerade inkomståret 2003 (tax-04) med skatteskuld hos kronofogden jämförda med andra restförda personer (kolumnen "övriga")

	Nolltaxerade	Övriga	Samtliga
Antal med skatteskuld hos kronofogden i juli 2002	5 838	113 016	118 854
Andel med skuld	4,0%	2,5%	2,5%
Skuld, mnkr	492	7 511	8 004
Genomsnittlig skuld, kr	84 360	66 461	67 340
median	14 401	10 464	10 590
max	6 929 165	131 165 567	131 165 567

Källa: Skatteverket

Vi tittar nu närmare på hur restförda nolltaxerade fördelar sig på kön och åldersgrupper och skuldens storlek. Tre fjärdedelar av nolltaxerarna med skatteskuld är män. Åldersgruppen 35-44 år väger tyngst.

Tabell 14 Nolltaxerade som har skatteskuld fördelat på kön och ålder

Ålder	Nolltaxerade med skatteskuld		
	Antal	Skuld hos KFM mnkr	Genomsnittlig skuld tkr
25-34	1 757	104	59
35-44	2 146	190	89
45-54	1 459	149	102
55-60	476	50	104
Summa	5 838	492	84
varav			
* Män	4 409	421	96
* Kvinnor	1 429	71	50

Källa: Skatteverket

Skulden ligger i 55 procent av fallen under 20 000 kr. 47 nolltaxerade hade skatteskulder på över 1 mnkr.

Tabell 15 Nolltaxerade som har skatteskuld fördelade efter skuldens storlek

Skatteskuldens storlek, tkr	Antal		
	Män	Kvinnor	Totalt
-10	1 783	765	2 548
10 - 20	495	173	668
20 - 50	516	137	653
50 - 100	488	111	599
100 - 200	558	157	715
200 - 500	444	76	520
500 - 1000	83	5	88
1000 -	42	5	47
Summa	4 409	1 429	5 838
Genomsnitt	96 tkr	50 tkr	84 tkr
Median	18 tkr	9 tkr	14 tkr
Max	6 929 tkr	2 932 tkr	6 929 tkr

Källa: Skatteverket

Att ha skatteskulder innebär att man i alla fall tidigare någon gång haft skattepliktiga inkomster eller varit sköntaxerad och inte brytt sig. Hur har då inkomstförhållandena varit för de nolltaxerade med skatteskulder under de år som föregått taxeringsåret 2004? Tabellen nedan visar den beskattningsbara förvärvsinkomsten tax-01, tax-02 och tax-03.

Tabell 16 Inkomstutvecklingen för nolltaxerade vid tax-04 som hade skatteskuld hos kronofogden i juli 2002

	Noll-taxerad tax-04	varav med beskattningsbar förvärvsinkomst vid			Andel (%) av de nolltaxerade som hade inkomst vid			
		tax-01	tax-02	tax-03	tax-01	tax-02	tax-03	
		Antal personer				Andel personer, %		
Nolltax med skatteskuld	5 838	3 633	2 290	1 088	62	39	19	
Män	4 409	2 749	1 742	807	62	40	18	
Kvinnor	1 429	884	548	281	62	38	20	
<i>Skuldens storlek, tkr:</i>								
-20	3 216	1 982	1 370	697	62	43	22	
20 - 100	1 252	769	486	227	61	39	18	
100 - 500	1 235	782	374	144	63	30	12	
500 - 1000	88	68	36	14	77	41	16	
1000 - 2000	29	21	17	4	72	59	14	
2000 -	18	11	7	2	61	39	11	
		Genomsnittligt beskattningsbar inkomst för de som har inkomst, tkr						
Nolltax med skatteskuld		99	80	50				
Män		105	84	53				
Kvinnor		82	67	41				
<i>Skuldens storlek, tkr:</i>								
-20		81	67	47				
20 - 100		107	83	58				
100 - 500		123	115	53				
500 - 1000		147	139	64				
1000 - 2000		217	113	51				
2000 -		751	215	70				

Källa: Skatteverket

De framgår klart att det i gruppen skuldsatta nolltaxerade funnits en nedåtgående spiral. Vid tax-01 hade 62 procent av dem beskattningsbar förvärvsinkomst, vid tax-02 39 procent och vid tax-03 19 procent. Och för de som haft inkomst har genomsnittsinkomsten sjunkit – från 99 000 kr vid tax-01 till 80 000 kr vid tax-02 och 50 000 kr vid tax-03. Hur ska då nedgången tolkas? Ett par hypoteser kan vara:

- det kan vara fråga om personer som allmänt befinner sig i ett utsatt läge där utkomst-möjligheterna blivit allt sämre
- det kan vara så att den som har skulder anpassar sig till existensminimireglerna och ser till att inte ha högre inkomster – det som personen skulle få kvar när kronofogden fått sin andel blir för litet
- det kan vara så att den som har skulder föredrar dolda inkomster
- en del kan ha lämnat landet.

4 Finns de nolltaxerade här i landet?

4.1 SCB:s undersökning av övertäckningen i folkbokföringen

Typiskt sett har personer som lämnat landet inga inkomster som ska beskattas i Sverige. För i Sverige bosatta personer kan i allmänhet bosättningsorten enkelt fastställas. De frågor man kan ställa sig är om de nolltaxerade avviker från andra personer genom att de är svårare att lokalisera geografiskt? Befinner sig en del av dem överhuvudtaget i landet? En riktig folkbokföring är viktig av flera skäl. Nolltaxerade som är folkbokförda i Sverige trots att de lämnat landet innebär – även i de fall de inte just nu får sociala ersättningar – en risk för framtida kostnader för offentlig sektor. Blir man sjuk eller ska föda barn kan man återvända till Sverige och belasta sjukvården. Kvarstår man i folkbokföringen kvalificerar man sig också för folkpension betingad av antal bosättningsår.

SCB har via olika indikatorer försökt uppskatta det man kallar ”övertäckningen i folkbokföringen”.⁸ Därmed åsyftas att det finns personer som är folkbokförda i Sverige men som inte borde vara det enligt de författningar som reglerar folkbokföringen. SCB har utgått från olika register.

Tabell 17 Antalet personer som uppfyller kriterier för att ingå i SCB:s skattning av övertäckningen i folkbokföringsregistret. År 2002

Register/selekteringsgrund	Antal personer
Personen tillhörde familj som helt saknade familjeinkomst* varav	44 000
-19 år	5 000
20 - 64 år	37 000
65 - år	2 000
Ingen familjeinkomst + inte i aktivitetsdatabasen**	40 000
Ingen familjeinkomst + inte i aktivitetsdatabasen + ingen händelse i historiska registret***	35 000

* I familjeinkomst ingår här löneinkomst, företagarkinomst, positiva transfereringar, t.ex. pensioner, A-kassa, studiemedel, socialbidrag (dock ej kapitalinkomst).

**Ej inskriven vid arbetsförmedlingen, ej studerande enligt utbildningsregistret, ej inskriven i gymnasieskola, deltog ej i Svenska för invandrare.

***Med händelse i historiska registret avses inrikes flyttning, civilståndsförändring eller medborgarskapsbyte.

Det första kriteriet är att personen tillhör en familj som saknar inkomst. I inkomst ingår då lön (även under deklarationspliktsgränsen enligt KU), företagarkinomst, pensioner, A-kassa, studiemedel, socialbidrag och andra transfereringar men inte kapitalinkomster. Totalt uppfyllde 44 000 personer detta kriterium (varav 30 000 var utrikes födda). 37 000 var i åldern 20-64 år. Som en indikator på att dessa personer fanns i landet kollade SCB i nästa steg om personerna fanns med i den s.k. aktivitetsdatabasen. Denna innehåller uppgifter om personer inskrivna vid arbetsförmedlingen och i utbildning. Som ett tredje steg undersöktes som ett tecken på aktivitet om de 40 000 personer som återstod anmält inrikes flytt, civilståndsförändring eller medborgarskapsbyte. Efter denna selektering återstod 35 000 personer som med stor sannolikhet inte finns i landet längre.

⁸ Slutrapport. Övertäckningen i folkbokföringen - del 1, Statistiska centralbyrån 2004-12-16.

Vi bedömer att det finns en stor överensstämmelse mellan SCB:s övertäckning och vår åldersavgränsade grupp nolltaxerade. Vi uppskattar att ca 25 000 av dem finns i åldern 25-60 år som är den åldersgrupp Skatteverket intresserat sig för i kartläggningen av nolltaxerade.

4.2 Valreturer som indikator

Vid EMU-omröstningen 2003 och EU-parlamentsvalet 2004 kom vissa valesdlar i s.k. postretur på grund av att adressaten inte kunde nås. Vilka slutsatser kan dras om de nolltaxerade utifrån dessa returer?

Tabell 18 Översikt postreturer vid EMU- och EU-parlamentsvalen

	EMU-valet	EU-parlamentsvalet*
	2003	2004
- 24 år	5 280	1 982
25 - 60 år	26 368	10 131
61 - år	3 321	1 406
Antal returer totalt	34 969	13 519
25 - 60 år nolltaxerade	11 890	3 657

* Inrikesreturer

Vi studerar nu frekvensen valesdelsreturer bland de nolltaxerade i åldern 25-60 år jämfört med övriga i samma ålder.

Vid EMU-omröstningen 2003 var antalet postreturer i åldersgruppen 25-60 år 26 368 fördelat på 11 890 bland de nolltaxerade och 14 478 för övriga. Detta innebär att för 8,1 procent av de nolltaxerade gick valesdeln i retur medan frekvensen returer för övriga bara låg på 0,3 procent. Hur ska denna skillnad tolkas? Har de nolltaxerade högre flyttningsfrekvens utan att anmäla flyttning? Finns de inte i landet? Finns det fler som "håller sig undan", hemlösa osv. Andelen returer bland de nolltaxerade var högst i gruppen 35-44 år (10,2%). Valförsändelser till nolltaxerade män kommer oftare i retur än valförsändelser till nolltaxerade kvinnor.

Tabell 19 Postreturer vid EMU-omröstningen 2003 med uppdelning på nolltaxerade och övriga. Åldersgrupperna 25-60 år

Ålder	Antal valreturer			Andel valreturer, %		
	EMU-omröstningen 2003			EMU-omröstningen 2003		
	Nolltaxerade	Övriga	Samtliga	Nolltaxerade	Övriga	Samtliga
25-34	4 784	5 402	10 186	6,8	0,4	0,8
35-44	4 182	4 398	8 580	10,2	0,3	0,6
45-54	2 207	3 403	5 610	9,1	0,3	0,4
55-60	717	1 275	1 992	6,5	0,2	0,2
Summa	11 890	14 478	26 368	8,1	0,3	0,6
varav						
* Män	7 804	10 927	18 731	10,6	0,5	0,8
* Kvinnor	4 086	3 551	7 637	5,6	0,2	0,3

Statistiken över valreturer vid EU-parlamentsvalet 2004 omfattar endast inrikesreturer. Postreturerna var färre men mönstret i övrigt var likartat det vid EMU-omröstningen.

Tabell 20 Postreturer vid EU-parlamentsvalet 2004 med uppdelning på nolltaxerade och övriga. Åldersgrupperna 25-60 år

Ålder	Antal valreturer EU-parlamentsvalet 2004			Andel valreturer, % EU-parlamentsvalet 2004		
	Nolltaxerade	Övriga	Samtliga	Nolltaxerade	Övriga	Samtliga
25-34	1 259	1 993	3 252	1,8	0,2	0,3
35-44	1 274	2 052	3 326	3,1	0,2	0,2
45-54	846	1 727	2 573	3,5	0,1	0,2
55-60	278	702	980	2,5	0,1	0,1
Summa	3 657	6 474	10 131	2,5	0,1	0,2
varav						
* Män	2 535	5 047	7 582	3,4	0,2	0,3
* Kvinnor	1 122	1 427	2 549	1,5	0,1	0,1

För 2 498 nolltaxerade har valedlarna gått i retur båda gångerna. Vad utmärker dessa personer? I tabellen nedan har vi sammanställt ett antal uppgifter om dessa personer.

Tabell 21 Uppgifter om nolltaxerade där valedlarna gått i retur båda gångerna

Antal personer totalt = 2 498		
Män	1 722	<i>Studieskuld, tkr:</i>
Kvinnor	776	-100
		100 - 200
<u>Ålder:</u>		200 - 300
25-34	817	300 -
35-44	889	Summa
45-54	580	varav personer som ökat på sina lån
55-60	212	med mer än allmän uppräknings*
<u>Ingen beskattningsbar förvärvsinkomst vid:</u>		Betalt till fack/arbetslöshetskassa
tax-03	2 431	Kontrolluppgift om värde på bostadsrätt
varken tax-02 eller tax-03	2 232	Köpt bil eller MC
varken tax-01, tax-02 eller tax-03	2 013	

*Lånet har ökat med mer än 10 tkr och med mer än 4%

De flesta av dem har inte haft beskattningsbara förvärvsinkomster vare sig vid tax-01, tax-02 eller tax-03. En ganska hög andel har studieskulder. Studieskulden är för 178 av dem över 300 000 kr vilket antyder att det är fråga om välutbildade personer. Ett mindre antal av dem (ca 40) kan antas vara aktiva studerande.

Troligen befinner sig en hel del av personerna inte i Sverige. En del av dem har troligen fått studiemedel för att studera utomlands men bosatt sig där för gott. En stor del av de övriga är personer som lämnat landet.

5 Skattverkets kartläggning och granskning av nolltaxerade

5.1 Allmänt om kontrollens upplägg

Skatteverkets granskning av maskinellt nolltaxerade i åldrarna 25-60 år har gjorts enligt två principer:

1. på ”traditionellt” sätt genom att tillföra ny information (kontrollmaterial) av olika slag och sedan sälla fram de personer där sannolikheten för felaktigheter bedöms som större,
2. ett mindre slumpmässigt urval för att få kartlagt hur det ser ut i populationen som helhet.

I kontrollen har använts uppgifter som på olika sätt kan indikera att man varit ekonomiskt aktiv. T.ex. har använts uppgifter om innehav/nyregistreringar av ”lyxiga” bilar och båtar, uppgifter från växlingsföretag, betalningar till/och från utlandet. Även uppgifter som indirekt kan vara tecken på ekonomisk aktivitet har använts såsom t.ex. betalda fackavgifter, fastighetsmäklarexamen, styrelseuppdrag, innehav av bostadsrätt m.m. I andra fall har man via uppgifter om studielån kunnat sortera bort personer som av allt att döma studerat.

5.2 Kontroll av nolltaxerade genom riskbedömning

I den första typen av kontroll, som utgår från en riskbedömning, har alla Skatteverkets regioner deltagit. Regionerna har själv valt inriktningen mer i detalj. Grovselektering av de granskningsvärda har gjorts enligt två modeller. De flesta regionerna har utgått från ett ”spetsigt urval” där man tar fasta på uppgifter som direkt indikerar att personerna varit ekonomiskt aktiva. Den andra metoden som använts är att utgå från alla nolltaxerade och sedan reducera urvalet genom att rensa bort sådana personer där försörjningen kan förklaras på annat sätt (t.ex. studielån, socialbidrag eller make/sambos inkomster). Regionerna har även genom frågor i standardiserade kontrollpaket, utöver maskinellt nolltaxerade, kunnat ta med personer med låga inkomster. Totalt har verkets regioner specialgranskat 6 716 av de nolltaxerade varav 1 379 (21%) har fått sin inkomst höjd med sammanlagt 227 mnkr. Detta innebär i snitt 165 000 kr i höjd inkomst per ändrad person och utslaget på alla de specialgranskade i snitt 34 000 kr.

Det går emellertid inte att dra någon generell slutsats om hur stort felet skulle ha varit om alla de 147 000 nolltaxerade specialgranskats. Har selekteringsmekanismerna varit träffsäkra har Skatteverket i sin granskning fått fram merparten av det som går att finna med denna typ av granskning. I så fall skulle det innebära att en av hundra nolltaxerade har dolda inkomster. Detta kan ställas mot resultatet från slumpurvalet, som redovisas nedan. Slumpurvalet pekar på dolda inkomster för 1 å 2 procent i de fall man går på faktiska indikationer. Det spetsiga urvalet förefaller således ha varit effektivt i att sälla fram de fall som går att belägga med internt och externt kontrollmaterial.

Skatteverkets kontroll har också medverkat till att stoppa utbetalningar av bostadsbidrag, socialbidrag och underhållsstöd till nolltaxerade. Malmöregionen, som har gjort en djupare analys av sitt material, räknar med att kontrollen av nolltaxerade minskat bidragen med tio mnkr. Proportionerar man upp i förhållande till antal beslut i Malmö resp. övriga landet skulle stoppade bidrag på grund av kontrollen landa på 50-60 mnkr för riket.

Kontrollen har i 12 procent (784 personer) av de specialgranskade fallen lett till att ärenden skickats till folkbokföringen för fortsatt bosättningsutredning.

I den fortsatta framställningen redovisas resultaten från ett litet slumpmässigt urval bland de nolltaxerade.

5.3 Kartläggningen av nolltaxerade med slumpurval

5.3.1 En inledande översikt

Kartläggningen med slumpmässiga urval syftar till att ge en bild av hur det kan tänkas se ut i populationen nolltaxerade som helhet. Slumpurvalet har inte gjorts som ett riksurval utan har av praktiska skäl koncentrerats till två regioner – ett representerande förhållandena i storstadsområden och ett förhållandena i andra delar av landet. Det slumpmässiga urvalet har omfattat 200 nolltaxerade i Stockholmsregionen (kommuner i Stockholms län) och 200 nolltaxerade med koppling till skattekontoret i Halmstad (kommunerna Halmstad, Hylte och Laholm). Genom det slumpmässiga urvalet kan vi få en mer samlad bild av försörjningsmönster m.m. bland de nolltaxerade. Vi går igenom personernas födelseland, nuvarande vistelseort och storleken på folkbokföringsfelet, personernas försörjning och tecken på dolda inkomster.

Vi vet av kartläggningen baserad på totalräkning att andelen nolltaxerade i förhållande till antalet potentiella deklareranter i Stockholmsregionen är dubbelt så hög (4,2 procent) som i Växjöregionen (2,0) där Halmstadskontoret ingår (tabell 10). Detta antyder att det kan finnas strukturella skillnader även i övrigt mellan de båda slumpurvalen. Den bild som framträder i slumpurvalen är i korthet följande.

- De nolltaxerade domineras av personer födda utomlands. I Stockholmsurvalet var 71 procent och i Halmstadsurvalet 56 procent utlandsfödda. Hälften av nolltaxerarna i stockholmsurvalet och en fjärdedel i Halmstadsurvalet var födda utanför Europa.
- Av de nolltaxerade har i storleksordningen 20 å 25 procent antingen utvandrat eller är vistelseorten oklar.
  - För 13 procent (Stockholmsurvalet) respektive 16 procent (Halmstadsurvalet) hade folkbokföringen redan före slumpkartläggningen fått indikationer/anmälningar om att personerna utvandrat.
  - 15 procent⁹ i Stockholmsurvalet respektive 4 procent i Halmstadsurvalet har lämnats för bosättningsutredning i samband med kartläggningen.
- Ca $\frac{3}{4}$ av de nolltaxerade bedöms vara kvar i landet.
- Andelen nolltaxerade ”kvar i landet” med förklarad försörjning skiljer sig åt i de båda urvalen. I Stockholmsurvalet kan försörjningen för de kvarboende förklaras i två tredjedelar av fallen (socialbidrag, studiemedel, makes/sambos inkomst eller på annat sätt) mot ca 90 procent i Halmstadsurvalet.
- För ungefär en tredjedel av de som är ”kvar i landet” i Stockholmsurvalet och 10 procent i Halmstadsurvalet är det oklart var försörjningen kommer ifrån – det kan vara fråga om svartarbete eller annan illegal försörjning.

---

⁹ Vissa av dem överlappar (3 procentenheter) mot de som redan var kända av folkbokföringen. Skälet att de ändå anmälts för folkbokföringsutredning i samband med kartläggningen kan vara att det är fråga om andra indikationer än de som redan fanns i folkbokföringen.

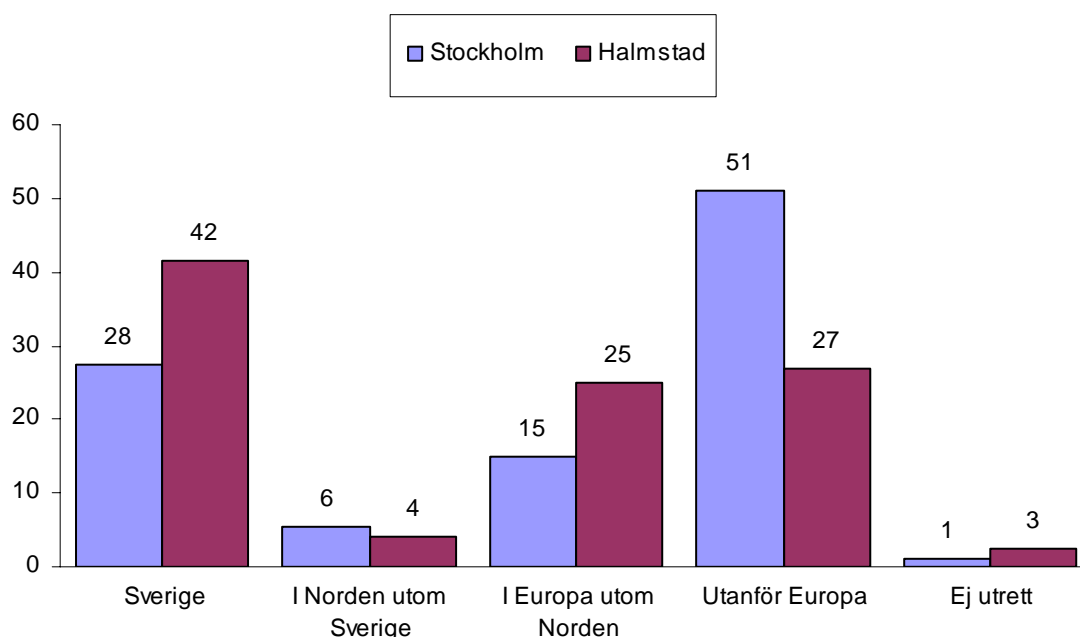
- Konkreta indikationer på inkomster utifrån kontrollmaterial finns för 1 á 2 procent av de nolltaxerade.
- Problemen med oförklarad försörjning och folkbokföringsfel är större i Stockholms- än i Halmstadsurvalet.

Resultatet av slumpkartläggningen beskrivs mer i detalj nedan.

5.3.2 Födelse land

De nolltaxerade domineras av personer födda utomlands. Detta sammanhänger med att utlandsfödda av olika anledningar har svårt att komma in på arbetsmarknaden. Födelse landernas sammansättning skiljer sig åt i de båda slumpurvalen vilket bör ses i ljuset av att frekvensen nolltaxerade i förhållande till befolkningen är dubbelt så hög i storstadsregionerna som i övriga landet. I Stockholmsurvalet är 71 procent utlandsfödda varav 51 procentenheter födda utanför Europa. I Halmstadsurvalet är inslaget av utlandsfödda ”bara” 56 procent varav 27 procentenheter födda utom Europa. Men andelen födda i Europa utom Norden är högre i Halmstadsurvalet (25%; bl.a. forna Jugoslavien) än i Stockholmsurvalet.

Diagram 1 Födelse land, procentandelar

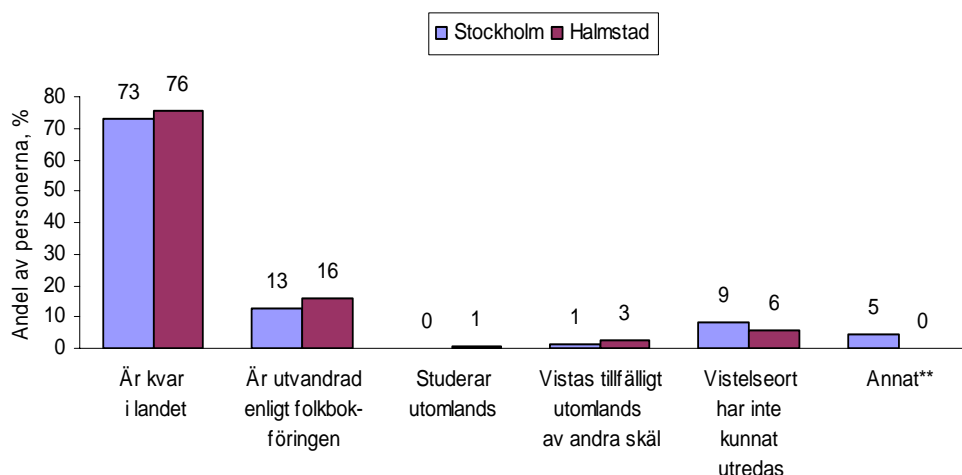

5.3.3 Finns personerna kvar i Sverige?

Nolltaxerade som är folkbokförda i Sverige trots att de lämnat landet innebär, som vi tidigare nämnt, en risk för framtida ekonomisk belastning för offentlig sektor. Av de nolltaxerade i Stockholmsurvalet föreföll 73 procent vara kvar i landet. Resterande fördelade sig på 13 procent där det redan fanns en indikation/anmälan hos folkbokföringen att personen hade utvandrat. För 9 procent var vistelseorten oklar. I gruppen ”annat” finns några stycken nyligen avlidna, enstaka fall av bostadslösa (”på församlingen skriven”) och personer med skyddad adress. Av personerna i Halmstadsurvalet föreföll 76 procent vara kvar i landet, 16 procent

hade utvandrat enligt folkbokföringen och ytterligare 4 procent vistades utomlands tillfälligt. För 6 procent var vistelseorten okänd.

Diagram 2 Vistelseort. Är personen kvar i Sverige? Procentandelar

Det finns stora skillnader mellan Stockholms- och Halmstadsurvalen när det gäller frekvensen ärenden som lämnats vidare till bosättningsutredning i samband projektet. I Stockholmsurvalet har 15 procent lämnats vidare för folkbokföringsutredning mot endast 4 procent i Halmstadsurvalet. Skillnaden kan tänkas ha flera orsaker:

- En är att osäkerheten om rätt folkbokföring är mindre i Halmstadsurvalet än i Stockholmsurvalet.
- En annan kan vara skillnader i registerkvalité i utgångsläget – är man snabbare på att fånga upp utvandring och hålla registren ajour i Halmstadsområdet? Den något högre andelen fall som redan var kända för folkbokföringen i Halmstadsurvalet (16%) mot Stockholmsurvalet (13%) kan möjligen vara en indikation på att så är fallet.
- En annan orsak kan vara skillnaden i arbetssätt. Vi bedömer att man varit mera aktiv att överlämna ärenden till folkbokföringsutredning i Stockholmsurvalet. Man har haft en folkbokföringsutredare specifikt knuten till projektet. Med något undantag har samtliga fall där vistelseort inte kunnat utredas överlämnats för utredning. I Halmstadsurvalet har man inte lämnat över de fall där vistelseort var okänd till folkbokföringsutredning.

Tabell 22 Ärenden lämnade till folkbokföringsutredning

Folkbokföringsutredning	Slumpurval Stockholm		Slumpurval Halmstad	
	Antal	Andel av samtliga undersökta	Antal	Andel av samtliga undersökta
Folkbokföringen hade redan indikation på utvandring	26	13%	32	16%
Ärenden som lämnades till folkbokföringsutredning i samband med projektet varav för personer registrerade som	29	15%	8	4%
- kvar i landet	4	2%	0	0%
- utvandrad enligt folkbokföringen	6	3%	6	3%
- vistas tillfälligt utomlands av andra skäl	2	1%	2	1%
- vistelseort har inte kunnat utredas	15	8%	0	0%
- annat	2	1%	0	0%
Totalt antal redan anmälda eller lämnade till uredning (exkl. överlappning)	49	25%	34	17%
Dito om Halmstadsurvalet anmält samtliga fall där vistelseort inte kunnat utredas och synbar försörjning saknas			41	21%

Som ovan nämnts har man i Stockholm och Halmstad haft delvis olika arbetssätt. Om Halmstadsurvalet, i den del vistelseort inte kunnat utredas, hade hanterats likartat med hur man gjort i Stockholmsurvalet skulle andelen överlämnande till folkbokföringsutredning i stället ligga på 8 procent att jämföra med Stockholmsurvalets 15 procent. Och tillsammans med fall där folkbokföringen redan hade indikationer på utvandring blir detta 21 procent (se sista raden i tabellen ovan). Detta indikerar att skillnaden mellan de båda slumpmässiga urvalen vad gäller indikationer på felaktig folkbokföring trots allt är mindre (25% och 21%) och att 20-25 procent av alla nolltaxerade utvandrat eller i vart fall är vistelseorten okänd.

Denna andel (20-25 procent) kan jämföras med den andel på 12 procent som lämnades för folkbokföringsutredning i samband med det spetsiga urvalet. Vill man städa bort personer som utvandrat utan att avregistreras i folkbokföringen behövs således en annan typ av urval som efterliknar SCB:s metod att ringa in den s.k. övertäckningen. Det krävs ett urval som tar sikte på att just sålla fram nolltaxerade där internt och externt kontrollmaterial indikerar fullständig avsaknad av inkomster och andra aktiviteter – ett ”avsaknadsurval”.

I Stockholmsurvalet fördelar sig överlämnade ärenden till folkbokföringsutredning tämligen jämnt efter de nolltaxerades födelseland (tabell 23). Folkbokföringsutredning har sålunda initierats i ungefär lika hög grad för födda i Sverige som i andra länder. De fall som överlämnats i Halmstadsurvalet avser samtliga personer födda i Sverige.

Tabell 23 Ärenden lämnade till folkbokföringsutredning efter personens födelseland

Folkbokföringsutredning efter födelseland	Slumpurval Stockholm		Slumpurval Halmstad		
	Antal som lämnats till folkbokföringsutredning	Andel av personerna med resp. ursprung	Antal som lämnats till folkbokföringsutredning	Andel av personerna med resp. ursprung	Dito andel om Halmstadsurvalet anmält även de fall där vistelseort inte kunnat utredas och synbar försörjning saknas
Personer födda i					
- Sverige	8	15%	8	10%	(10%)
- Norden utom Sverige	1	9%		0%	(0%)
- Europa utom Norden	5	17%		0%	(6%)
- Utanför Europa	15	15%		0%	(6%)
- Okänt		0%		0%	(20%)
Samtliga	29	15%	8	4%	(8%)

På basis av slumpurvalskartläggningen ger vi oss nu på att uppskatta antalet utvandrade bland de totalt 147 000 nolltaxerade i åldrarna 25-60 år. I Stockholmsurvalet gäller att 15 procent har överlämnats till folkbokföringsutredning. Vi antar att denna andel är representativ för de tre storstadsregionerna. För att få jämförbara andelar för övriga landet utgår vi från Halmstadsurvalet och de andelstal som redovisas i kolumnen längst till höger i tabell 23. Andelen 8 procent i denna kolumn inkluderar även fall som visserligen inte lämnats till folkbokföringsutredning i samband med kartläggningen men där vistelseort inte kunnat utredas och synbar försörjning saknas. Vi låter andelen 8 procent vara representativ för övriga landet.

Tabell 24 Uppskattat antal nolltaxerade som inte längre finns i landet

Region	Totalt antal nolltaxerade	Lämnade till folkbokföringsutredning i samband med slumpurvalskartläggningen		Totalt inkl. redan tidigare anmälda som utvandrade till folkbokföringen	
		antagen andel	uppskattat antal för riket	antagen andel	uppskattat antal för riket
Storstadsregionerna (Stockholm, Skåne, Västra Götaland)	90 068	15%	13 500	25%	22 500
Övriga landet	56 784	8%	4 500	21%	11 900
Totalt	146 852		18 000		34 400

Med dessa antaganden motsvarar antalet nolltaxerade vars folkbokföring behöver överlämnas till utredning för riket som helhet 18 000 personer i de aktuella åldrarna (25-60 år). Men därutöver finns bland de nolltaxerade fall som redan anmälts till folkbokföringen. Totalt inklusive redan tidigare anmälda som utvandrade till folkbokföringen skulle det röra sig om 34 000 av de totalt nolltaxerade 146 700 personerna.

I återrapporteringsblanketten från slumpurvalskartläggningen har det varit möjligt att lämna kommentarer kring förmodad vistelseort. För de fall som lämnats till folkbokföringsutredning i samband med kartläggningen har lämnats följande kommentarer:

Slumpurval Stockholm 29 fall:

	<u>Antal</u>
Brev i retur, ej svar	17
Avregistrerad hos försäkringskassan	2
Bostadslös	1
Bott i Chile sept.-02-sept.-05.	1
Bott och arbetat på British Virgin Islands	1
Ev. utvandrat till Mozambique	1
Utvandrat till England juni 2005.	1
Förmodligen utvandrad	1
Gästforskare	1
Återvänt till USA för åtta år sedan.	1
Utsänd från USA . Numera tillbaka.	1
Utvandrad -89 enligt modern	1

Slumpurval Halmstad 8 fall:

	<u>Antal</u>
Brev i retur, ej svar	1
Utvandrad till Storbritannien	4
Utvandrad till Nederländerna	1
Bosatt i Belgien, Bryssel	1
Arbetar och bor i USA	1

Anmärkningsvärt är att det finns ett par personer som tycks ha lämnat landet för många år sedan och som fortfarande är folkbokförda i Sverige.

5.3.4 Hur är personen försörjd?

Vi ska nu se närmare på hur de som förefaller vara kvar i landet försörjer sig. I slumpurvalet för Stockholm har 73 procent förts till gruppen "kvar i landet" och i slumpurvalet för Halmstadskontoret 76 procent.

**Tabell 25 Förklarad och oförklarad försörjning
(obs mer än ett alternativ kan förekomma per person)
Procentsiffrorna är avrundade till hela procenttal**

Försörjning	Slumpurval Stockholm		Slumpurval Halmstad	
	Antal	Andel av samtliga undersökta	Antal	Andel av samtliga undersökta
Är utvandrad, tillfälligt utomlands eller uppgift om vistelseort saknas	54	27%	49	25%
Personer som bedöms vara kvar i landet	146	73%	151	76%
1. Make/maka/sambo har tillräckliga inkomster för familjens försörjning	24	12%	39	20%
2. Annan anhörig står för försörjningen	14	7%	21	11%
3. Har socialbidrag	47	24%	58	29%
4. Studiemedel	16	8%	28	14%
<i>1-4. Delsumma anhörig, socialbidrag, studiemedel</i>	95	48%	133	67%
5. Har inkomster som enligt avtal ej ska beskattas i Sverige	2	1%	3	2%
6. Stora finansiella tillgångar	1	1%	0	0%
7. Intagen på institution eller anstalt, tvång eller frivilligt	2	1%	3	2%
8. Pliktjänst	1	1%	0	0%
<i>1-8. Delsumma "förklarad försörjning"</i>	100	50%	137	69%
9. Har inte kunnat utredas var försörjningen kommer ifrån	26	13%	7	4%
10. Ej svarat	20	10%	7	4%
<i>9-10. Delsumma "försörjning oförklarad"</i>	46	23%	14	7%

Anm. Mer än ett svarsalternativ möjligt för varje person t.ex. kombination socialbidrag/studiemedel.

För *Stockholmsurvalet* gäller att för ungefär två tredjedelar av de som är kvar förklaras försörjningen med socialbidrag, studiemedel eller att det finns make/sambo eller annan anhörig som har tillräckliga inkomster för personens försörjning (tabell 25). Det förekommer också enstaka personer som är intagna på institution eller som gör plikttjänst. Det finns också ett par personer (t.ex. gästforskare) som har inkomster men inkomsterna ska enligt avtal inte beskattas i Sverige. Det kan naturligtvis bland personer med förklarad försörjning förekomma dolda inkomster. Det är emellertid svårt att belägga och det har inte undersökts. För uppskattningsvis en tredjedel av de som bedömts vara kvar i landet är det oklart hur personerna försörjer sig.

Av de nolltaxerade i *Halmstadsurvalet* kan försörjningen för de som bedömts vara ”kvar i landet” förklaras i ungefär 90 procent av fallen. I en tiondel av fallen är försörjningen oklar.

Av personerna i slumpurvalet har 7 procent i *Stockholmsurvalet* och 2 procent i *Halmstadsurvalet skuld hos kronofogden*. Skulderna ligger i de flesta fallen under 20 000 kr. Men i ett fall (Stockholm) finns en skuld på nästan 200 000 kr och i ett annat fall (Halmstad) är skulden drygt 400 000 kr. I båda dessa fall är det oklart hur personerna försörjer sig och de har inte svarat på Skatteverkets förfrågningar.

5.3.5 Finns indikationer på dolda inkomster?

Osäkerheten kring hur försörjningen är ordnad är betydligt större i *Stockholmsurvalet* än i *Halmstadsurvalet*. För *Stockholmsurvalet* gäller att för ungefär en tredjedel¹⁰ av de som bedömts vara kvar i landet har det inte gått ett reda ut var försörjningen kommer ifrån. Motsvarande i *Halmstadsurvalet* är strax under en tiondel¹¹. I vilken utsträckning fanns det i kontrollmaterialet eller på annat sätt indikationer på att det kan finnas dolda inkomster?

Slumpurvalet Stockholm – 20 taxeringshöjningar

I slumpurvalet för Stockholm har 20 personer upptaxerats. Därutöver finns ett fall av innehav av en dyrare lastbil som utreds vidare. Besluten avser i högre grad personer som är födda utanför Sverige. I tre fall rör sig taxeringshöjningarna om små belopp (inkomster under 10 000 kr) varav två fall baserat på inlämnad deklaration efter anmodan att deklarerera och ett fall baserat på senare inkommen kontrolluppgift. I ett fall har deklaration lämnats in med högre belopp men det är fråga om inkomster som enligt avtal inte ska beskattas i Sverige.

---

¹⁰ 46/146 ≈ 32%

¹¹ 14/151 ≈ 9%

Tabell 26 Beslut om taxeringshöjningar efter personens födelseland

Beskattningsbeslut efter födelseland	Slumpurval Stockholm		Slumpurval Halmstad	
	Antal beslut om höjning	Andel av personerna med resp. ursprung	Antal beslut om höjning	Andel av personerna med resp. ursprung
Personer födda i				
- Sverige	3	5%	1	1%
- Norden utom Sverige	2	18%	1	13%
- Europa utom Norden	4	13%		
- Utanför Europa	11	11%		
- Okänt				
Samtliga	20	10%	1	0,5%

* Detta fall har upptäckts och beslut om höjning av inkomst fattats i anslutning till ett annat av Skatteverkets kontrollprojekt (Utlandskontroll, Öresundsprojektet)

Bland återstående 16 finns ett fall där det via insamlat kontrollmaterial finns indikationer på att det är fråga om bilhandel.¹² Det rör sig således sammantaget om 2 fall eller 1 procent av den studerade populationen som det via kontrollmaterial finns konkreta tecken på inkomster.

Att det är få nolltaxerade som förefaller ha dolda förvärvsinkomster är konsistent med den bild som finns att de som arbetar svart också har vita arbetsinkomster. Personer som är attraktiva på den svarta marknaden är i första hand sådana som också är gångbara och aktiva på den vita. Svarta inkomsterna tar sig ofta formen av extraknäck, svart övertidsersättning eller fusk i bokföring genom felrubricerade fakturor. Personer med dolda inkomster deklarerar därför vanligen också vita inkomster. Nolltaxerade är däremot typiskt sett personer helt utan vita arbetsinkomster.

Av taxeringshöjningarna är 15 fall skönsbeskattningar i avsaknad av godtagbara förklaringar till hur personerna försörjt sig. Principen för dessa skönsbeskattningar är att personerna förefaller finnas i landet och är i aktiv ålder. I något fall har vistelseorten inte kunnat utredas. Skatteverket har genomfört en ”inre spaning” i olika register m.m. (sociala myndigheter, kriminalvården, bolagsverket, olika egna uppgifter hos Skatteverket m.m.) och har inte funnit något som tyder på inkomster. Det har inte heller gått att finna annan försörjningskälla såsom socialbidrag, studiemedel, make, annan anhörig m.m. Personer som uppfyllt dessa kriterier har i ett första steg förelagts att deklarerat. I vissa fall har personerna svarat och ofta kunnat avföras såsom folkbokföringsärenden. I andra fall har inte kommit in något svar eller har bara lämnats in deklARATION (utan förklaring) med alla inkomstposter nollade. Till dessa personer har skickats ut ett övervägande om taxeringshöjning. I de fall personerna inte reagerat har beslut fattats om att gå vidare med beslut om skönsbeskattning. I Stockholmsurvalet finns 16 sådana skönsbeskattningsbeslut (inkl. det fall där det finns indikation på bilhandel). I dessa fall har inkomsten i Stockholmsurvalet schablonmässigt fastställts med utgångspunkt i ett schablonbelopp på 180 000 kr (dito skatt 50 á 55 tkr).

Skönsbeskattningsbesluten togs senhösten 2005. Det kan vara fråga om svarta inkomster men flera av dem kommer troligen att omprövas. Vi har följt upp vad som hänt med besluten vid slutet av december 2005 (tabell 27). Status på besluten vid denna tidpunkt bör ses i perspektiv av att det i samtliga fall är fråga om brev från Skatteverket som nått en mottagaradress eftersom de inte kommit i retur. Per slutet av december hade 3 beslut omprövats och blivit

¹² I ytterligare ett fall har Skatteverket med hänsyn till kontrollmaterial (kontokortstransaktioner med skatteparadis, innehav av HD av åttiotalsmodell) övervägt höjning men har godtagit den skattskyldiges förklaringar och inte fattat något beslut om höjning.

nedsatta till noll kr (varav ett fall avsåg person som utvandrat). I ytterligare 1 fall hade omprövning begärts. 6 fall var ännu obetalda men ännu inte restförda och 6 fall var redan restförda. Ett av dessa obetalda fall avser en person som utvandrat men utvandringen har skett ett år efter det inkomstår som beslutet avser varför beslutet kvarstår. En första tentativ slutsats är att dessa beslut inte kommer att tillföra statskassan särskilt mycket pengar. Däremot kommer en del fall av utvandring att uppmärksammas och klarläggas på ett tidigare stadium än vad som annars vore fallet vilket minskar riskerna för framtida belastning (sjukvård, pensionssystem) av offentlig sektor.

**Tabell 27 Beslut om taxeringshöjningar i Stockholmsurvalet.
Status per slutet av december 2005**

Status vid slutet av december 2005	Antal	Kommentar
Omprövat - nedsatt till 0	3	varav 1 var utvandrad till USA
Betalt men begärt omprövning	1	
Ännu ej förfallit till betalning	4	
Förfallit - ej betalt - ännu ej restfört	2	varav 1 utvandrad men utvandringen skett ett år efter aktuellt inkomstår - beslutet kvarstår därför
Restfört	6	
Totalt antal	16	

Slumpurvalet Halmstad – två taxeringshöjningar

I slumpurvalet avseende Halmstadskontoret har fattats två beskattningsbeslut för nolltaxerade. Det ena fallet har uppdagats i samband med ett annat av Skatteverkets kontrollprojekt (utlandskontroll, Öresundsprojektet) och höjning av inkomsten har gjorts med 185 500 kr. I det andra fallet är det fråga om ett skönsbeskattningsbeslut (150 000 kr) för en person som vistas i landet med känd adress men utan synbar försörjning.

5.4 Kontrollen av nolltaxerade i Järfälla och Sollentuna

Eftersom det är intressant som metod och ger viss information av allmän kartläggningsskara vill vi här också nämna kontrollen av nolltaxerade i kommunerna Järfälla och Sollentuna som gjordes inom ramen för det ordinarie nolltaxeringsprojektet. Järfälla och Sollentuna är kranskommuner till Stockholm och har hög andel invandrare och många c/o-adresser. Man valde i kontrollen inte att göra ett spetsigt urval utan att genom successiva reduceringar sälla fram en grupp där det fanns oklarheter om försörjning och bosättning. Metoden har stora likheter med det tillvägagångssätt som använts i samband med slumpurvalen. För Järfälla och Sollentuna utgick man från samtliga nolltaxerade i yrkesverksam ålder och reducerade i olika steg denna grupp för personer med förklarad försörjning (anhörig, studiemedel, socialbidrag) samt personer som in- eller utvandrat under året. Slutligen gjordes av resursskäl en begränsning åldersmässigt till åldrarna 28-53 år (födda 1950-1975) utifrån bedömningen att detta åldersintervall borde ha högst andel yrkesverksamma personer. Före sällningen för förklarad försörjning fanns det 1 208 nolltaxerade i åldersgruppen 28-53 år. Efter sällningen återstod 553 personer som hanterades på ett enhetligt sätt (tabell 28).

Samtliga 553 fick genom ”massutskick” föreläggande att lämna in inkomstdeklaration. Av dessa resulterade 82 ärenden (7% av ursprungliga gruppen) i taxeringshöjningar (med i genomsnitt 102 000 kr).

Efter svar från den enskilde eller anhörig återstod 25 procent av de nolltaxerade (301 stycken) som det rådde osäkerhet kring. På samtliga dessa gjordes bosättningsutredning. 24 procentenheter (95% av bosättningsutredningarna) ledde till beslut om ändrad folkbokföring varav för 5 procentenheter inom landet. För 19 procentenheter avsåg ändringen flytt till utlandet varav 5 procentenheter genom egen anmälan och för 14 procentenheter genom s.k. tredskoskrivning (dvs. Skatteverket tvångsskriver utan personens medverkan). *Endast för en procentenhet av de nolltaxerade (5% av bosättningsutredningarna) ledde utredningarna inte till beslut om ändring.* Resultatet ger en antydning om att problemen med felaktig folkbokföring är särskilt stora i storstadsområdena.

Tabell 28 Maskinellt nolltaxerade i åldrarna 28-53 år i Järfälla och Sollentuna

	Antal personer	Andel av personerna
Antal maskinellt nolltaxerade i åldrarna 28-53 år (födda 1950-1975)	1 208	100%
Bortrensning av personer med förklarad försörjning (anhörig har inkomst, socialbidrag, studiemedel) samt in- och utflyttade under året	-655	54%
Återstod som förelagts lämna inkomstdeklaration	553	46%
Antal som fått taxeringsändring	82	7%
Bosättningsutredningar totalt	301	25%
varav resulterande i		
- ingen åtgärd	15	1%
- egen anmälan flytt till utlandet	54	5%
- egen anmälan flytt inom landet	9	1%
- tredskoskrivning		14%
utlandet	172	
- tredskoskrivning inom landet	51	4%
Totalt ändrad folkbokföring	286	24%
- till utlandet	226	19%
- inom landet	60	5%

Den metod som använts för Järfälla och Sollentuna har tillämpats mycket konsekvent och har resulterat i dubbelt så många nya ändringar (utöver redan kända) i folkbokföringen som i slumpurvalen. Till del kan skillnaden bero på strukturella olikheter mellan områdena. Men även om detta kan ha inverkat förefaller tillvägagångssättet som använts på nolltaxerade i Järfälla och Sollentuna vara en bra metod om man vill åstadkomma en uppdatering av folkbokföringsregistret.

5.5 Beskattning av eventuell illegal verksamhet

De skönstaxeringar som beslutats inom nolltaxeringsprojektet bygger på premissen att personen inte kunnat förklara hur han kunnat betala sina levnadskostnader. Frågan är hur Skatteverket ska ställa sig – beskattning eller inte - om nolltaxeraren påstår att han levat på stölder, narkotikahandel eller annan brottslighet.¹³

¹³ Sådana personer finns bland de nolltaxerade. Dagens Nyheter (artikel 2005-12-10) har granskat inkomstförhållandena under den senaste femårsperioden hos 89 personer som dömts eller misstänkts för inblandning i planerade eller fullbordade värdetransportrån. Av dessa har 27 personer helt saknat inkomst under femårsperioden.

I ett fall, som togs upp i Regeringsrätten¹⁴ hade en person W fått beslut om en skönsmässig taxering.¹⁵ W hade nu av allmän domstol dömts för grovt narkotikabrott. Skatteverket och underinstanserna hade skönstaxerat W därför att han inte på ett godtagbart sätt kunnat förklara hur han kunnat betala sina levnadskostnader. W begärde att den skönsmässiga taxeringen skulle tas bort för att han tjänat pengar genom narkotikahandel. Att han inte hade framfört detta tidigare för myndigheterna ansåg domstolen vara ursäktligt, då han ju annars skulle ha avslöjat sin brottsliga verksamhet. Regeringsrätten biföll W:s begäran och tog bort skönstaxeringen.

Efter utgången av ett rättsfall som handlade om förskingring av olja från en arbetsgivare¹⁶ torde det stå klart att även i fall där vinningen inte betalas tillbaka eller förverkas så borde en skönstaxering kunna undgås genom att den skattskyldige förklarar att hans försörjning skett genom brottslig verksamhet.

Det är inte rimligt att en nolltaxerad person i yrkesaktiv ålder som inte nöjaktigt kan förklara hur han kunnat ha tillräckliga medel för att täcka sina levnadskostnader ska kunna undgå skönstaxering med hänvisning till att han sysslar med brottslig verksamhet.

Naturligtvis innebär Skatteverkets krav på att den skattskyldige ska styrka de skattefria intäkterna från sin brottsliga verksamhet ett problem för den skattskyldige. Eftersom han ju då blottar den brottsliga verksamheten. Det är emellertid väsentligt olika beviskrav för att göra sannolikt en skattefri intäkt kontra att för en åklagare bevisa existensen och omfattningen av ett brott. Det finns således rimligen ett antal situationer där vinning av brott kan göras sannolikt, men där brott inte kan bevisas fullt ut så att personen kan dömas för brottet. Det är inte en bra ordning att nolltaxerade personer utan förklarad försörjning kan slippa beskattning för att de levt på brottslig verksamhet – t.ex. påstådd narkotikahandel.

6 Vilka förbättringar är möjliga?

Med erfarenheterna från den kontroll som gjorts kan den framtida kontrollen effektiviseras. Bl.a. genom samverkan med andra myndigheter för att underlätta uppgiftsinhämtningen och genom att dra nytta av stordriftsfördelar i sammanställningen av kontrollunderlag och därtill hörande riskvärdering.

Vi menar att det med infrastrukturella inslag går att åstadkomma preventiv effekt och öka skattekontrollerande och bidragsgivande myndigheters överblick så att det blir rätt från början. Exempel på sådana instrument skulle kunna vara månadskontrolluppgift för anställda, ”medborgarkonto” – ett samordnat skatte- och transfereringskonto för offentlig sektor, rationell myndighetsövergripande tillgång till uppgifter som behövs för att få rätt från början vid prövning av olika typer av transfereringar.

Tanken med ett ”medborgarkonto” är att öka transparensen genom att slussa alla betalningar av skatt och transfereringar till och från offentlig sektor via ett gemensamt konto. Alla individer som betalar skatt har redan ett skattekonto hos Skatteverket.

---

¹⁴ RÅ 1987 not 107.

¹⁵ Detta och efterföljande 3 stycken bygger på en uppsats *Beskattning av brottslig verksamhet*, Lars Altsäter, Linköpings Universitet 2003, avsnitt 6.3.

¹⁶ RÅ 1991 ref 6.

För att myndigheterna ska kunna arbeta effektivare behövs en rationell åtkomst till uppgifter av den typ som olika myndigheter behöver hämta in från varandra för att besluten ska bli riktiga. Det gäller uppgifter som krävs för att fatta korrekta beslut om försörjningsstöd, bostadsbidrag, arbetslöshetsersättning, rätt skönstaxering m.m. T.ex. bör finnas tillgång till aktuella uppgifter om lön och uppgift om vissa tillgångar/skulder. Ett villkor för bidrag/försäkringsutbetalningen skulle kunna vara att mottagaren lämnar sitt tillstånd att uppgifternas korrekthet får kontrolleras mot andra myndigheters register; att bidraget inte missbrukas eller fås på falska premisser.

Med medborgarkonto/samordnad myndighetsövergripande åtkomst till uppgifter ökar synligheten i offentliga sektorns mellanhavanden med medborgaren. Förutom att det underlättar beslutsfattandet för myndigheterna och kan få ned mängden oavsiktliga fel, skulle vetskapen om dess förekomst ha en återhållande effekt på vissa typer av medvetet fusk.

Arvs- och gåvoskatten har avskaffats. På sikt kan även förmögenhetsskatten komma att tas bort. Hur ska man i detta perspektiv se på den uppgiftsskyldighet som idag gäller för banker, försäkringsbolag etc. när det gäller en persons kapital dvs. de avkastande tillgångarnas värde? Uppgifterna behövs även framgent för korrekta beslut om socialbidrag, bostadsbidrag, skönstaxering och för att få sådan insyn att man kan förhindra att personer som är ekonomiskt aktiva inte felaktigt nolltaxeras. Uppgifterna behövs också för kronofogdemyndighetens indrivningsverksamhet. Bouppteckning görs fortfarande och underlättas väsentligt för de efterlevande genom de uppgifter om tillgångar som hittills funnits med i den utifrån kontrolluppgifter förtryckta inkomstdeklarationen. Men uppgifter om kapitaltillgångar och skulder behövs också för att studera och utvärdera befolkningens ekonomiska välfärd och den ekonomiska politiken. Vi menar därför att det är viktigt att slå fast att kontrolluppgift om individernas tillgångar och skulder inhämtas även om förmögenhetsskatten skulle komma att avskaffas.

Det är önskvärt att register är korrekta och aktuella. Frågan om ett lägenhetsregister och folkbokföring på lägenhet har övervägts länge. Folkbokföring på lägenhet skulle på ett påtagligt sätt förbättra förutsättningarna för bosättningskontrollen och underlätta att rensa ut personer som inte bör vara folkbokförda i Sverige. Därmed rensas även skattedatabasen från personer som inte längre ska beskattas i Sverige.

En annan fråga som kan behöva övervägas är hur illegal verksamhet bör behandlas skattemässigt. Det är inte rimligt att en nolltaxerad person i yrkesaktiv ålder som inte nöjaktigt kan förklara hur han kunnat ha tillräckliga medel för att täcka sina levnadskostnader ska kunna undgå skönstaxering med hänvisning till att han sysslar med brottslig verksamhet.

Abstract

Svartarbetets omfattning och struktur – resultat från en stor intervjuundersökning

Inledning

Ett sätt att få en uppfattning om svartarbetet är att fråga allmänheten om utförda och köpta svartarbeten. Vi ska här redovisas resultat från en stor intervjuundersökning genomförd hösten 2005. Syftet är att få ett grepp om omfattning och struktur av den del av svartarbete där köpare och säljare gör upp om ett svart pris och båda aktörer därför är medvetna om att de utför och köper svarta tjänster.

Undersökningsdesign

I undersökningen har vi frågat både om utförda och köpta tjänster. Vi har alltså mätt detta svartarbete från både utförandesidan och köparsidan. Skälet till att vi valt båda angreppssätten är att få kunskap om strukturen både på utförare och på köpare. Att fråga köparna är också ett sätt att indirekt fånga upp svartarbeten som utförs av personer som inte kommer med i intervjuundersökningarna – personer under 18 och över 74 år samt personer som inte är folkbokförda i Sverige. Det kan också tänkas att köpare är mer uppriktiga än utförare när det gäller att uppge omfattningen. På så sätt är mätningar av svartarbetet både genom att fråga utförare och köpare ett sätt att kvalitetssäkra resultaten. Som framgår nedan finns skillnad i volymen svartarbete uppskattad från utförande- respektive köparsidan. Skillnaden ter sig dock på det hela taget rimlig.

Intervjuundersökningar ger en partiell bild av svarta arbetsinkomster

Det som kommer med i intervjuer är främst det man som vanlig privatperson ser och som bygger på att köpare och säljare gjort upp om att priset ska vara svart dvs. att Skatteverket inte ska blandas in. Det som täcks in är hushållens köp med koppling till bostaden och andra typer av hushållsnära tjänster. Men även något lite av svartarbete i företag kommer med. Det som inte kommer med är i första hand svartarbete inom näringsverksamhet och svarta inkomster som tar sig uttryck i fusk i bokföringen genom utelämnande av inkomster att t.ex. privata kostnader förs på företaget. När vi nedan återger hur resultatet från intervjuundersökningen fördelar sig på olika grupper m.m. bör man ha i bakhuvudet att det är fråga om en partiell bild av dolda (svarta) arbetsinkomster.

Hur stora de dolda arbetsinkomsterna är totalt sett kan inte sägas med visshet. I kalkylerna i nationalräkenskaperna finns en diskrepans på 115-120 mdkr mellan statistiken över hushållssektorns utgifter och inkomsterna i hushållssektorn. Denna differens kan vara uttryck för dolda arbetsinkomster men det kan också finnas andra brister i statistikunderlaget. Det finns således en osäkerhet i vilken utsträckning diskrepansen återspeglar dolda arbetsinkomster. Men om vi antar att så är fallet fångar intervjumetoden upp 10 å 15 procent av de dolda arbetsinkomsterna.

Svartarbetet har ökat

Den undersökning Skatteverket genomfört 2005 kan jämföras med resultaten i Riksrevisionsverkets motsvarande undersökning från 1997. Vår bedömning är att om tar hänsyn till den teknik som använts i skattningarna så har antalet svarta arbetstimmar ökat och detta beror på att fler utför svartarbete 2005 än för åtta år sedan. Svartarbetet bland yngre verkar ha ökat liksom bland tjänstemännen. Strukturen som sådan på dem som utför svartarbete är likartad i de båda undersökningarna med högre andel män än kvinnor och med en sjunkande andel med ökande ålder.

Sverige ligger i mitten bland länder i Nordeuropa

Intervjuundersökningar med likartat upplägg har under senare år använts i Danmark, Norge, Storbritannien och Tyskland. Med bibehållen metod har de frågor som ställts anpassats till hur lagstiftningen ser ut i de olika länderna.

Det är ganska stora skillnader mellan länderna i andelen som uppger att de utfört svarta aktiviteter. I mätningen i Sverige 2005 har 13 procent utfört svartarbete. Andelen som utfört svarta aktiviteter ligger högst i Danmark med 20 procent följt av Norge med 17 procent. Nivån i Tyskland och Storbritannien är något lägre med 9 respektive 8 procent.

Strukturen följer samma välkända mönster i alla länderna. De unga utför svartarbete i större utsträckning än de äldre. Med undantag av Storbritannien är det fler män som jobbar svart än kvinnor. Facklärda deltar i större utsträckning. I alla länderna utom Tyskland gäller att andelen som utför svartarbete är lägre bland arbetslösa.

800 000 personer har utfört 66 000 svarta årsarbeten

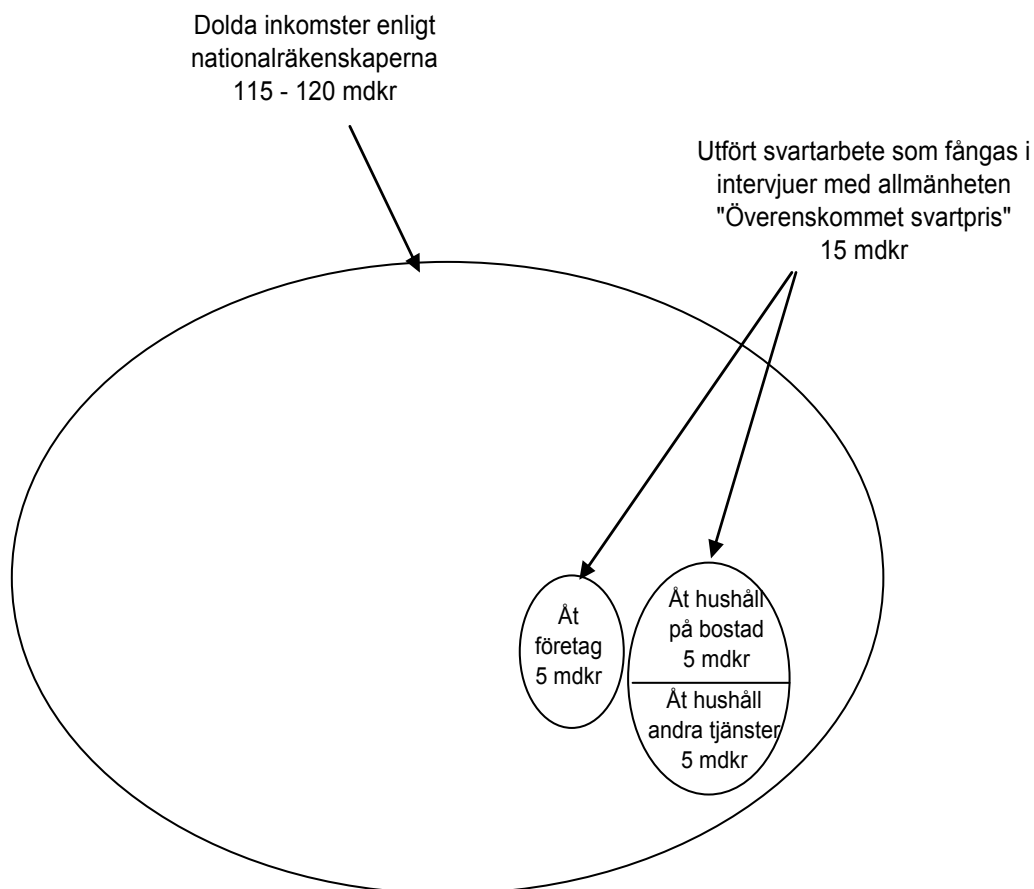
I Skatteverkets undersökning 2005 svarar 13 procent av personerna i åldrarna 18-74 år att de utfört svartarbete under det senaste året vilket uppräknat motsvarar ca 800 000 personer. Antalet utförda svarta arbetstimmar utgör 1,7 procent av totala arbetstiden i landet. Det utförda svararbetet motsvarar 66 400 årsarbeten med nedanstående fördelning på vad typ av arbeten som utförts:

	Antal utförare	Antal årsarbeten	
		absoluta tal	andelar
Arbeten på bostad (villa, radhus, bostadsrätt, fritidshus, tomt)	325 000	21 200	32%
Andra tjänster åt hushåll än på bostad	456 000	19 700	30%
Arbeten åt företag	173 000	25 500	38%
Totalt	809 000	66 400	100%

Av den svarta arbetstiden har 59 procent ersatts i pengar. Om man schablonmässigt tilldelar den tid som ersatts på annat sätt (gentjänster, ersättning i natura m.m.) samma timersättning som de som faktiskt betalats med pengar kan ersättningen för utfört svartarbete beräknas till 15 mdkr, se illustration nedan.

De som utfört jobben har i genomsnitt arbetat 148 timmar per år och fått en ersättning på 18 700 kr (inkl. värdet av gentjänster).

För att få en allmän uppfattning om volymen utfört arbete totalt sett kan det utförda svartarbetet slås ut på alla i åldrarna 18-74 år. Antalet svarta arbetstimmar blir då 19 timmar per person och ersättningen hamnar på 2 400 kr per år.

Vem utför?

Ser man till de svartarbetandes normala sysselsättning är de största kategorierna facklärd arbetare (uppskattat 266 000 personer i åldern 18-74 år), privata tjänstemän (122 000), studerande (113 000) och arbetare utan yrkesutbildning (105 000). Andelen som utför svartarbete är högst bland studerande (25 procent). Därefter följer yrkesutbildade och icke yrkesutbildade arbetare samt företagare där andelarna ligger kring 15-16 procent. Lägst andelar finns bland tjänstemän i offentlig sektor samt arbetslösa och pensionärer. Uppfattningen att arbetslösa skulle vara en grupp som är överrepresenterad bland dem som utför svartarbete får inte stöd i undersökningen - tvärtom.

För att renodla vilken betydelse olika bakgrundsvariabler har för utförandet av svartarbete har vi utfört en logistisk regressionsanalys. Genom modellen kan man skilja ut vilka i en mängd av variabler som har signifikant förklaringsvärde för att en person utför svartarbete, *givet* övriga variabler i modellen. Män utför svart arbete i högre grad än kvinnor. Detsamma gäller för de med låg ålder och med låg inkomst. Dessa variabler är alla signifikanta. Detta innebär t.ex. att det är statistiskt säkerställt att låg inkomst har ett förklaringsvärde utöver vad som ges av variablerna kön och ålder och att kön har ett förklaringsvärde utöver vad som ges av ålder och inkomst. Även upplevd upptäcktsrisk och allmänna inställningen till svartarbete har en signifikant effekt på att en person utför svartarbete. Däremot tillför t.ex. variablerna civilstånd, barnförekomst eller boende inget i förklaringsvärde utöver vad som ges av kön, ålder och inkomst.

Färre kvinnor (8%) än män (18%) utför svartarbete men i de fall kvinnorna utför svartarbete är antalet timmar i snitt högre än för männen. Särskilt när det gäller svart arbete åt företag har de kvinnor som utför svartarbete arbetat längre tid än männen. Av kvinnornas arbete åt företag avser 60 procent av arbetstiden restaurang och butiksarbete. Mäns svartarbete åt företag avser bl.a. grovarbete/rivning, bilreparationer, bageriarbete, musik/ underhållning – verksamheter där svartarbetande kvinnor nästan helt saknas.

Vad utförs?

5 procent av de intervjuade, vilket motsvarar 325 000 individer i åldern 18-74 år, har utfört svartjobb med koppling till *bostad och trädgård*. En person som utfört sådant arbete kan ha utfört många olika slag av arbeten. Mer än hälften av dem som utfört svartarbeten med koppling till bostad har gjort snickeriarbeten och ungefär en tredjedel har målat och tapetserat. En fjärdedel har utfört el- eller vatten och avloppsarbeten. Trädgårdsarbete av olika slag (inkl. sådant som trädgårdsskötsel) har utförts av en fjärdedel av personerna. Svartarbete med koppling till bostad är typiskt sett en manlig syssla.

7 procent av de intervjuade, vilket uppräknat motsvarar 456 000 individer, svarar att de utfört *andra svartjobb åt hushåll* än sådant som hör till bostad och trädgård. Det vanligaste är barnpassning och reparationer eller hjälp med bil eller båt följt av reparation eller hjälp med dator, tv, video eller annan utrustning i hemmet.

3 procent motsvarande uppräknat till riksnivå 173 000 personer uppger att de jobbat *svart åt företag* under senaste året. När det gäller omfattningen av utförda svartarbeten åt företag ska man vara medveten om att det är en intervjuundersökning. De som väljer att delta i en intervjuundersökning om svartarbete och medger att de utfört svartjobb åt företag är troligen inte de som jobbar svart mer organiserat i t.ex. härvorna i byggbranschen. Det som kommer med är troligen i första hand svartjobb utförda av yngre och studerande som i intervjuer är

beredda att uppge sitt deltagande. Vår bedömning är att intervjuundersökningar fungerar bra när det gäller att fånga upp svartarbeten åt hushåll men är en dålig mätare när det gäller svartjobb åt företag. Det man kan säga när det gäller svartarbete åt företag är att man genom intervjuer i alla fall får en undre gräns enligt sammanställningen nedan.

Typ av arbete	Antal personer uppräknat att motsvara riksnivå	Antal årsarbeten
Restaurang, servering	28 000	7 900
Försäljning, kassa, butik	20 000	3 400
Bygg, VVS, målning, rivning, grovarbete	17 000	2 000
Underhållning, musik	14 000	800
Bakning, matlagning	11 000	700
Annat	82 000	10 700
Samtliga som utfört svartarbete åt företag	173 000	25 500

Denna undre gräns ligger för svartjobb i restaurang på ca 8 000 årsarbeten, i butik på drygt 3 000 årsarbeten och inom byggsektorn på 2 000 årsarbeten. Noteras bör att andelen ”Annat” är förhållandevis stor. I gruppen återfinns bl.a. arbeten med bilreparationer, annan typ av service, data/hemsidor, taxi, foto, aerobicsinstruktör. I flera fall har man lagt till att det rör sig om ”övertidsarbete” som ersatts svart.

Svartjobben etableras på informella kontaktvägar

Svartarbetet är starkt koncentrerat till en nära krets. Drygt hälften av utfört svartarbete åt hushåll görs åt släktingar eller grannar. Läger man även till arbetskamrater och vänner kommer man upp i över 80 procent. Endast 10 procent avser arbeten åt personer som man inte känner närmare.

När det gäller svartarbete åt företag är det i ungefär hälften av fallen fråga om att man känner företagaren privat eller att man är släkt. I drygt en fjärdedel av fallen är man anställd eller har tidigare varit anställd.

Det är i perspektiv av denna dominans av en nära krets man kan se det stora inslaget ersättningar i form av gentjänster eller i natura:

	<u>Andel av tiden som ersatts genom gentjänster/natura</u>
Arbeten på bostad (villa, radhus, bostadsrätt, fritidshus, tomt)	51%
Andra tjänster åt hushåll än på bostad	54%
Arbeten åt företag	22%
Totalt	41%

När arbeten utförs åt den nära kretsen är inslaget gentjänster större än när arbeten utförs åt andra personer.

Mot bakgrund av de informella kontaktvägarnas stora betydelse är en naturlig följdfråga i vilken utsträckning personer som utför svartarbete också agerar som köpare av svartarbete. Nästan hälften (43%) av dem som utför svartarbete köper också svarta arbeten.

Drygt 800 000 hushåll köper tjänster betalda i pengar svart

Kartläggningen av köpen av svarta tjänster åt hushåll avser endast de fall där man *betalt för en tjänst i pengar*. Vart femte hushåll, vilket uppräknat till riksnivå motsvarar drygt 800 000 hushåll, uppger att de har köpt svarta tjänster och betalt i pengar. Den uppgivna köpesumman motsvarar 6,2 mdkr och fördelar sig på 3,8 mdkr för arbeten på den ägda bostaden och 2,4 mdkr för andra typer av hushållstjänster.

	Antal hushåll som köpt	Svart köpesumma	Antal köpta årsarbeten
Arbeten på bostad (villa, radhus, bostadsrätt, fritidshus, tomt)	287 000	3,8 mdkr	12 100
Andra tjänster åt hushåll än på bostad	648 000	2,4 mdkr	20 000
Totalt	826 000	6,2 mdkr	32 100

De hushåll som köpt svarta tjänster betalda i pengar har i genomsnitt betalat 7 300 kr. Köpen av svarta tjänster till hushåll motsvarar - utslaget på alla i åldrarna 18-74 år - 9 timmar och 935 kr per år.

Köpesummans storlek	Genomsnitt per hushåll
Arbeten på bostad (villa, radhus, bostadsrätt, fritidshus, tomt)	13 200 kr
Andra tjänster åt hushåll än på bostad	3 700 kr
Totalt	7 300 kr

Köpesumman ligger för 64 procent av hushållen under 5 000 kr. 20 procent har köpt för över 10 000 kr.

Den köpta arbetsvolymen motsvarar 32 000 årsarbeten. Men då är att lägga märke till att av dessa är drygt 9 000 hänförliga till djurpassning och ytterligare 2 000 årsarbeten avser passning av barn och det är jobb med särskilt låg svart timersättning.

Av köpta tjänster som betalats i pengar har 75 procent av arbetstimmarna utförts av släktingar, grannar, arbetskamrater och vänner.

Vem har köpt?

Om man ser till köpesumman finns en överrepresentation bland personer i åldrarna 30-39 år, hos personer med ägd bostad, högre inkomster, barnfamiljer och i de befolkningstäta storstadsområdena. Det bör dock betonas att det är fråga om tjänster som betalats i pengar.

Vilka tjänster har köpts?

Uppräknat till riksnivå tog 1 miljon hushåll hjälp under 2005 av någon utanför hushållet för *reparation eller underhåll på sin bostad*. 290 000 av dessa hushåll köpte till någon del tjänsten svart (och betalade i pengar). Nästan hälften har köpt snickeriarbeten. Det är också vanligt med el- och VA-arbeten liksom målning/tapetsering. Uttryckt i årsarbeten motsvarar det köpta svarta tjänsterna avseende snickeri, målning/tapetsering, el/VA och golvläggning nästan 10 000 årsarbeten.

Den vanligaste tjänsten bland hushåll som köpt andra hushållstjänster är *reparation eller hjälp med bil eller båt* (270 000 hushåll) följt av *reparation eller hjälp med annan hushållsutrustning* såsom dator, TV, möbler m.m. (161 000 hushåll). I media fokuseras ofta *svart städning*. De svar som givits i Skatteverkets undersökning innebär uppräknat till riksnivå att ca 150 000 hushåll köpt städning/fönsterputsning/strykning svart under ett år och betalat en sammanlagd ersättning på inemot 600 mnkr.

Av den köpta arbetsvolymen är hela 9 000 årsarbeten hänförliga till djurpassning och ytterligare 2 000 avser passning av barn. Ersättningen är närmast symbolisk - 7 kr/tim för djurpassning och 30 kr/tim för barnpassning. Den stora volymen ska dock ses i perspektiv av att hälften av Sveriges befolkning bor i hushåll där det finns sällskapsdjur. Och antalet sällskapsdjur ökar.

Jämförelse mellan skattningarna från utförande- och köparsidan

Svartarbete åt hushåll som betalts i pengar har mätts både genom att fråga utförare och köpare. Hur stämmer skattningarna med varandra?

Tjänster åt hushåll betalda i pengar	Betalning	Antal årsarbeten
Mätt från köparsidan	6,2 mdkr	20 000
Mätt från köparsidan exkl. djurpassning	6,1 mdkr	10 600
Mätt från utförandesidan	4,8 mdkr	9 100

När man frågar köparna hamnar ersättningen för svarta tjänster 1,4 mdkr högre än utförarnas uppgifter. Även räknat i uppskattad arbetsinsats hamnar skattningen från köparsidan högre. En allmän bedömning är dock att om man beaktar inverkan av djurpassning så ter sig skillnaderna mellan mätningarna från utförande- och köparsidan på det hela taget rimlig. Att man från köparsidan hamnar högre, både på ersättning i pengar och i antal årsarbeten, är rimligt med hänsyn till att köparsidan får med även arbeten utförda av personer under 18 och över 74 år samt att köparsidan täcker in eventuella utförare som inte är folkbokförda i Sverige.

Balansen mellan utförda och köpta arbetstimmar i olika regioner

Om man antar att svarta hushållstjänster sker på en lokal marknad går bilden för Stockholmsregionen inte ihop. I Stockholm utförs mindre (inkl. gentjänster) än vad som köps och betalas i pengar. Det finns osäkerhet i siffrorna men om vi antar att det verkligen förhåller sig så blir slutsatsen att del av de tjänster stockholmarna köper svart utförs av personer från andra delar av Sverige eller personer som inte är folkbokförda i landet. En annan region som sticker ut är H-region 5 som består av lite större orter i glesbygd. Omfattningen på köpta tjänster är i denna region ungefär lika stor som i övriga landet men nivån på gentjänster överträffar med bred marginal hur det ser ut i andra regioner.

Prissättningen

Vid den typ av svartarbete vi här studerar gäller att utförare och köpare gör upp om ett pris som bygger på att man delar på vinsten av att hålla Skatteverket utanför.

Den svarta ersättningen för arbeten på bostad (mätt från utförandesidan) ligger på 135 kr i timmen vilket praktiskt taget sammanfaller med den genomsnittliga lön före skatt som en arbetare har i byggnadsindustrin. Detta kan tolkas som att vinsten av att inte betala skatt fördelas på så vis att utföraren lägger beslag på inkomstskatten medan köparen bjuds på socialavgifterna och momsen.

	Genomsnittlig ersättning	
	Före skatt	Efter skatt
Arbeten på bostad svart	135 kr/tim	135 kr/tim
Arbetare inom byggnadsindustrin	134 kr/tim	87 kr/tim

Det s.k. ROT-avdrag som funnits till och från har varit utformat som en skatterabatt motsvarande 30 procent av arbetskostnaden (inkl. moms) upp till ett visst tak. För att få avdrag har krävts att arbetena skulle utföras av F-skatteregistrerade näringsidkare mot faktura. ROT-avdraget på 30 procent kan sägas kompensera köparna för hela momsen och hälften av socialavgifterna. Riksdagens revisorer har i en granskningsrapport undersökt avdragets effekter och drar slutsatsen att avdraget till viss del har omvandlat svart arbetskraft till vit och att storleken på avdraget verkar ha varit tillräcklig.

Vi menar att ett av hindren för att göra arbeten på bostad vita är en kultur som har utvecklats bland dem som utför jobben. Jobben utförs ofta som extraknäck utöver den normala arbetstid man har. För att det ska vara värt besväret att extraknäcka, kanske helgarbete, vill utföraren ha ut mer än för en vanlig vit arbetstimma. Om ersättningen skulle beskattas blir priset så högt att en hel del av jobben skulle försvinna. I detta ligger emellertid menar vi en potential för nya arbetstillfällen. Om köparna kunde förmås att med enad front kräva vitt så skulle marknaden öppnas för nya arbetstillfällen - utförda inte som extraknäck utan som nya vita ordinarie arbeten med timersättningar som är mer normala när det gäller vita arbeten.

I en del fall utförs arbetena på bostad av personer med A-skattsedel. Dessa behandlas då som anställda av uppdragsgivaren. Arbetena är av så liten omfattning att personen inte betraktas som näringsidkare. Man kan fråga sig om köparna i dessa fall är medvetna om möjligheten att använda förenklad skattedeklaration. Detta innebär att man bara betalar socialavgifter och inte moms. Kanske luras en del köpare in i att betala svart eftersom man lever i föreställningen att det annars skulle bli väldigt dyrt.

Andra hushållstjänster än på bostad är en brokig samling av tjänster och timersättningarna varierar från närmast symboliska belopp för t.ex. djurpassning till höga ersättningar för personer med specialkunskap inom ett område.

Passning/vård av husdjur	7 kr/tim
Passning/omsorg av barn	30 kr/tim
Vård/omsorg av äldre	9 kr/tim
Städning, fönsterputsning (huvudsakligen)	69 kr/tim
Annat hushållsarbete	190 kr/tim
Reparation eller hjälp med bil eller båt	242 kr/tim
Annat (bl.a. reparation och hjälp med datorer m.m., flyttning, fest, musik, undervisning)	162 kr/tim

Fördelningseffekter

Förekomsten av svartarbete gör att den bild den officiella inkomststatistiken ger av hushållens ekonomi inte är fullständig. Den officiella bilden behöver kompletteras i två avseenden:

- på hushållens inkomstsida – svartarbete ger inkomster till dem som utför svartarbete
- på hushållens utgiftssida – köp av svarta tjänster sker vanligen till lägre pris än vad man annars skulle ha betalt

Vi försöker ge en antydning om den fördelningspolitiska profilen av den typ av svartarbete som fångats upp i Skatteverkets intervjuundersökning riktad till allmänheten.

Bland dem som *utför svartarbete som betalas i pengar* finns en överrepresentation av unga och personer med låga inkomster. Bland dem som *köper tjänster betalda i pengar* finns en överrepresentation av personer med högre inkomster och personer som äger sin bostad. Svartarbeten som bygger på gentjänster och arbetsbyten privatpersoner emellan har en förhållandevis jämn profil över inkomstklasserna vilket möjligen återspeglar att det till del kan vara fråga om arbetsbyten som förenklar vardagen för iblandade parter. Grovt förenklat kan man säga att om de svarta jobben varit vita (allt annat lika) hade främst höginkomsttagare betalat mer för tjänster och fler yngre och personer med låga (redovisade) inkomster hade haft inkomster av riktiga jobb.

Hur kan svartarbetet minskas?

Vi har gjort en undersökning av de variabler som ingår i intervjuundersökningen och som har betydelse för sannolikheten att arbeta svart. Vi har funnit två faktorer som är påverkbara. Slutsatsen därav är att svartarbetet kan minskas om man ökar upptäcktsrisken dvs. sannolikheten att bli kontrollerad samt om man påverkar - undergräver – den etablerade normen att svartarbete är OK.

Innehåll:

1	Allmänt om undersökningen	437
1.1	Bakgrund och syfte.....	437
1.2	Definitionen av svartarbete	437
1.3	Jämförelse med Riksrevisionsverkets undersökning.....	438
1.4	Om urval m.m.	438
1.5	Disposition	439
2	Utförda svartarbeten.....	439
2.1	Allmänt om att mäta svartarbete genom intervjuer.....	439
2.2	Översikt – volym i timmar och pengar.....	440
2.3	Omfattningen – timmar och pengar	442
2.3.1	Antalet svarta arbetstimmar	442
2.3.2	Svartarbete ersatt i pengar	442
2.4	Typ av utförda arbeten mer i detalj	444
2.4.1	Utförda svartarbeten på bostad, tomt eller fritidshus	444
2.4.2	Utförda svartarbeten åt hushåll annat än på bostad.....	445
2.4.3	Utförda svartarbeten åt företag.....	445
2.5	Vem utför svartarbete?	446
2.5.1	Faktorer av betydelse för vilka individer som utför svartarbete – logistisk regressionsanalys.....	446
2.5.2	Svartarbetet i olika sysselsättningskategorier	447
2.5.3	Utfört svartarbete efter kön, ålder, inkomst och region	450
2.6	Åt vem har man gjort jobben?.....	454
2.6.1	Relationen mellan utförare och köpare	454
2.6.2	Uppdragen etableras via informella kontaktnät	455
2.7	Varför ungdomar har arbetat svart åt företag.....	456
2.8	Nästan hälften av dem som utfört svartarbete köper också svarta tjänster	457
3	Köp av svartarbeten.....	458
3.1	Metodproblem	458
3.1.1	Allmänt om mätning från utförar- respektive köparsidan.....	458
3.1.2	Svårt att formulera frågor kring svartköp.....	458
3.1.3	Hur många hushåll finns det?.....	459
3.2	Översikt – volym i timmar och pengar.....	459
3.2.1	Jämförelse med skattningen från utförandesidan.....	462
3.3	Vad som köpts mer i detalj.....	463
3.3.1	Svartköp med koppling till bostad	463
3.3.2	Svartköp av andra hushållstjänster	464
3.4	Vem har köpt?	466
3.4.1	Faktorer av betydelse för vilka individer som köper svarta tjänster betalda i pengar – logistisk regressionsanalys	467
3.4.2	Köp av svartarbete i olika grupper	467
3.5	Av vem har man köpt?	470
3.6	Varför har man köpt – pensionärer	470
4	Balansen mellan utförda och köpta arbetstimmar i olika regioner.....	471

5	Prissättningen på svarta tjänster i hushållen.....	472
	5.1.1 Prissättningen	472
	5.1.2 Är svartpriset högt eller lågt?	474
6	Fördelningspolitiska dimensioner	476
6.1	Allmänt.....	476
6.2	Svarta inkomster och svarta köp som fångas upp i intervjuundersökningar.....	476
	6.2.1 Hushållens inkomstsida – grupper med fördel av svarta inkomster.....	476
	6.2.2 Hushållens utgiftssida – grupper med fördel av köp av svarta tjänster....	480
6.3	Fördelningseffekter av en dold sektor mer principiellt	482
	6.3.1 Fördelningseffekter allmänt - utförarperspektiv	483
	6.3.2 Fördelningseffekter allmänt – köparperspektiv.....	485
7	Jämförelser med andra intervjuundersökningar	486
7.1	RRV:s svartarbetsundersökning från 1997	486
	7.1.1 Antalet svarta arbetstimmar	488
	7.1.2 Svartarbetet värderat i kronor.....	490
	7.1.3 Svartarbetet i olika kategorier	490
	7.1.4 Fördelning på ersättningsformer	491
7.2	Rapporten ”Redovisning av privata tjänster” från 1996	492
7.3	Jämförelser med intervjuundersökningar i andra länder	493
	Bilaga 14:1 TNS Gallups tekniska rapport	495
	Bilaga 14:2 Om skillnaderna i uppfattning mellan bortfall och svarande samt jämförelser mellan undersökningarna av Demoskop respektive TNS Gallup	503
	Bilaga 14:3 Aviseringskort och intervjuformulär om svarta tjänster .... Fel! Bokmärket är inte definierat.	

1 Allmänt om undersökningen

1.1 Bakgrund och syfte

Svartarbete i olika former svarar för bortåt 60 procent av det totala skattefelet. Vid Skatteverkets analysenhet pågår en kartläggning av svartarbetet med olika metoder. TNS Gallup har på uppdrag av Skatteverket hösten 2005 genomfört en intervjuundersökning riktad till allmänheten om utfört och köpt svartarbete. Syftet med undersökningen är att den tillsammans med resultaten från andra mätmetoder ska skapa en klarare bild av svartarbetets struktur och omfattning. Avsikten med Skatteverkets svartarbetskartläggning är att få fram ett övergripande underlag för val av strategier för att motverka svartarbete. Avsikten med undersökningen är också att försöka bedöma om svartarbetet ökat eller minskat.

1.2 Definitionen av svartarbete

I intervjuundersökningen ges de svarande följande definition på svartarbete:

Följande frågor i denna intervju handlar om sådant som vanligen kallas "svartarbete", dvs. arbete eller tjänster som utförs mot ersättning utan att det kommer till Skatteverkets kännedom. Det är alltså fråga om aktiviteter, som bägge parter tjänar på för att det sker utan t.ex. moms eller andra skatter. Typiskt sett är det fråga om när någon utför ett arbete kontant "utan kvitto". Svartarbetet kan betalas i pengar eller varor men också genom att man utväxlar tjänster t.ex. mellan släktingar, vänner och grannar utanför det egna hushållet.

I Skatteverkets undersökning 2005 har vi frågat både om utförda och köpta tjänster. Vi har alltså mätt detta svartarbete från både utförandesidan och köparsidan. Skälet till att vi valt båda angreppssätten är att få kunskap om strukturen både på utförare och på köpare. Att fråga köparna är också ett sätt att indirekt fånga upp svartarbeten som utförs av personer som inte kommer med i intervjuundersökningarna – personer under 18 och över 74 år samt personer som inte är folkbokförda i Sverige. Det kan också tänkas att köpare är mer uppriktiga än utförare när det gäller att uppge omfattningen. På så sätt är mätningar av svartarbetet både genom att fråga utförare och köpare ett sätt att kvalitetssäkra resultaten.

Man kan också köpa varor "svart" men när det gäller svartköp av varor har Skatteverket valt att göra en särskild undersökning.

1.3 Jämförelse med Riksrevisionsverkets undersökning

Skatteverkets undersökning är mer detaljerad än Riksrevisionsverkets (RRV) undersökning år 1997. De skillnader mellan undersökningarna som finns framgår av följande tablå.

Skatteverket

UTFÖRT SVART

Endast tjänster
 Betalning i pengar och på annat sätt
 Fördelade på tjänster åt hushåll och åt företag
 Tjänster åt hushåll fördelade på bostad och annat
 Mer detaljerad redovisning av utfört (vad)

KÖPT SVART

Endast tjänster
 Endast köp som betalats med pengar
 Fördelade på bostad och annat
 Detaljerad redovisning av köpen (vad)
 Kvantitativa mått på detaljnivån (hur mycket)

KÖPT SVART

Endast varor
 Endast köp som betalats med pengar
 Detaljerad redovisning av köpen
 (Se särskild redovisning i bilaga 15)

Riksrevisionsverket

UTFÖRT/SÅLT SVART

Tjänster och varor (ej särredovisat)
 Betalning i pengar och på annat sätt

Redovisning av utfört (vad)

KÖPT SVART

(ej undersökt)

(ej undersökt)

1.4 Om urval m.m.

Undersökningen genomfördes under oktober-november 2005 av TNS-Gallup på uppdrag av Skatteverket och omfattade ett slumpmässigt urval av 3 900 personer i åldrarna 18-74 år som intervjuades per telefon. Av dem fick man efter 16 kontaktförsök tag på 3 065 personer och genomförde 2 232 intervjuer. Undersökningen hade med andra ord en svarsfrekvens räknad på nettourvalet på 73 procent. Nämnas bör att bland dem som inte intervjuades var det 55 personer som på grund av språkproblem inte kunde intervjuas. Teknisk rapport över undersökningen samt intervjuformulär bifogas som bilagor.

Inom ramen för TNS undersökning gjordes också en särskild undersökning bland dem som inte ville delta i intervjuundersökningen. Man förmådde flera, som inte ville delta, att i alla fall svara på en enda fråga nämligen om det är OK att folk jobbar svart. Svaren på den frågan för dem som bara kunde förmås att svara på denna enda fråga har jämförts med dem som deltog i en fullständig intervju. Vi kan inte påvisa någon betydelsefull skillnad i attityd. Vi menar att vi därmed har en indikation på att många som inte deltagit i undersökningen har samma uppfattning som de som svarat. Resultatet av denna bortfallsstudie återges i bilaga 2.

Frågorna i TNS undersökning formulerades som om man utfört eller köpt svarta tjänster *under den senaste 12-månadersperioden*. Eftersom intervjuerna genomfördes sent på hösten 2005 kan mätperioden på det hela taget sägas återspegla förhållandena under år 2005.

Väl medvetna om att uppgifterna i en del fall är ytterst osäkra väljer vi att redovisa siffror även nedbrutet på delgrupper. För att få en känsla för storleksordningen räknar vi upp siffrorna från urvalet att motsvara riksnivå utifrån antal invånare eller antal hushåll som finns totalt i riket i de aktuella åldrarna. Vi räknar också om de svar om tid som ges i urvalet till det antal årsarbeten det skulle motsvara uppräknat till riksnivå. Detta ger en bättre känsla för den verkliga omfattningen. När vi i det följande i absoluta tal anger antal som utför och köper svartarbeten samt antal årsarbeten är det alltså alltid fråga om sådana uppräknningar. Det är för Skatteverkets strategiarbete bättre med osäkra siffror än inga siffror alls. Om uppgifter redovisas kan de konfronteras med uppgifter som kommer fram i andra sammanhang och på så sätt kan kunskap skapas – antingen genom att osäkra siffror bekräftar varandra eller att de inte gör det och man får söka vidare. En dokumentation är också en tillgång om man i framtiden gör nya undersökningar och vill jämföra resultat över tiden.

1.5 Disposition

Vi inleder med resultatet för *utförda svartarbeten* (kapitel 2). Volym i timmar, beräknat värde i pengar, vem som utfört jobben och åt vem är frågor som belyses. Därefter tas upp *hushållens köp av svartarbeten* (kapitel 3). En uppsummering görs därefter av *balansen mellan utförda och köpta arbetstimmar i olika regioner* (kapitel 4). *Prissättningen* på svarta tjänster behandlas i ett särskilt avsnitt (kapitel 5). Därefter diskuteras de *fördelningspolitiska effekterna* av svartarbetet (kapitel 6). Avslutningsvis (kapitel 7) görs en *jämförelse med Riksrevisionsverkets (RRV) motsvarande svartarbetskartläggning från 1997 samt med intervjuundersökningar i andra länder*.

2 Utförda svartarbeten

2.1 Allmänt om att mäta svartarbete genom intervjuer

Att mäta utfört svartarbete genom enkäter/intervjuer är en sedan länge etablerad metod. Dåvarande Riksrevisionsverket (RRV) gjorde en sådan mätning för Sverige 1997 med en teknik som tagits fram av Rockwool Fondens Forskningsenhet i Danmark. I Danmark har intervju-metoden brukats i återkommande mätningar sedan början av 1980-talet. Intervjumetoden har också använts i Norge, Holland, Tyskland och Spanien.

Det som kommer med i intervjuerna är främst när privatpersoner gjort upp om att priset ska vara svart dvs. att Skatteverket inte ska blandas in. Det som täcks in är privatpersonernas köp med koppling till bostaden och andra typer av hushållsnära tjänster som hushållen själv direkt köper in. Men även något lite av svartarbete i företag kommer med. Merparten av de svarta arbetsinkomsterna är sålunda av en karaktär som inte fångas i intervjuundersökningar. Det som inte kommer med torde i första hand röra sig om svartarbete inom näringsverksamhet. Det kan vara utelämnade inkomster eller fusk i bokföringen genom att t.ex. privata kostnader förs på företaget. Företagaren som skapar sig dolda inkomster genom att belasta företaget med ombyggnadskostnader för privatbostad, kostnader för köp av dator åt barnen, städning av bostaden eller lönen till barnflickan svarar inte vid intervju att han arbetat svart. Inte heller läkaren, som arbetar åt bemanningsföretag och som får en del av arbetsersättningen i form av pension via skatteparadis, svarar i intervjuer att han haft inkomster av svart arbete. En annan del som intervjumetoden inte täcker är förmåner utöver tillåtna till anställda.

Hur stora de dolda arbetsinkomsterna är totalt sett kan inte sägas med visshet. I kalkylerna i nationalräkenskaperna finns en diskrepans på 115-120 mdkr mellan statistiken över hushållssektorns utgifter och inkomsterna i hushållssektorn. Denna differens kan vara uttryck för dolda arbetsinkomster men det kan också finnas andra brister i statistikunderlaget. Det finns således en osäkerhet i vilken utsträckning diskrepansen återspeglar dolda arbetsinkomster men i det fortsatta resonemanget antar vi att så är fallet. Intervjumetoden fångar i sådana fall upp 10 å 15 procent av de dolda arbetsinkomsterna.

2.2 Översikt – volym i timmar och pengar

I tabellen nedan ges en första översikt över utförda svartarbeten enligt Skatteverkets undersökning 2005. De utförda svartarbetena har delats upp i arbeten med koppling till bostad, andra arbeten åt hushåll och arbeten som utförts åt företag. Värdena i tabellen avser ”makrotal” dvs. värden efter uppviktning att motsvara riksnivå för de aktuella åldrarna.

Det kan finnas marginella avvikelser mellan olika tabeller i redovisningen t.ex. när det gäller genomsnittligt antal utförda arbetstimmar och genomsnittlig timersättning. Detta beror på att det finns internt bortfall när olika frågor kombineras. Avvikelserna är dock små. En mycket stor del av dem som utfört svartarbeten har angett timantal. Svarsfrekvensen ligger för arbeten på bostad på 91 procent, andra typer av hushållstjänster på 96 procent och för arbeten åt företag på 100 procent. I den inledande översiktstabellen har vi kompenserat genom schablonmässiga tillägg för de fall man svarat att man utfört svartarbete men inte kunnat ange timantal eller ersättning. Övrig tabellredovisning omfattar observationer som är fullständiga för de frågor som ingår i den aktuella bearbetningen.

Tabell 1 Översikt över utförda svartarbeten . Timmar och betalningar uppräknat att motsvara riksnivå. Åldrarna 18-74 år

	Typ av utfört svartarbete			
	På bostad, tomt eller fritidshus	Annat med koppling till hushåll	Åt företag	Totalt
Personer				
Andel som utfört svartarbete	5%	7%	3%	13%
Motsvarande antal personer uppräknat	325 000	456 000	173 000	809 000
Timmar				
<i>Antal svarta timmar, miljoner</i>	38,2	35,4	45,8	119,4 (100%)
varav timmar ersatta med:				
- pengar	18,6	16,4	35,8	70,9 (59%)
- gentjänster	17,1	12,7	0,7	30,5 (26%)
- varor, presenter, mat och dryck	1,6	5,7	9,3	16,7 (14%)
- resor, semesterboende eller annat	0,8	0,6	0,0	1,4 (1%)
<i>Antal svarta timmar per år uttryckt i:</i>				
- årsarbetskrafter	21 200	19 700	25 500	66 400
- andel av totala antalet arbetade timmar i Sverige	0,6%	0,5%	0,7%	1,7%
- genomsnittligt antal timmar per person som utfört arbetet	117	78	266	148
- genomsnittligt antal timmar utslaget på alla i åldrarna 18-74 år	6	6	7	19
Svartarbete ersatt i pengar				
Svart ersättning, mdkr	2,5	2,2	4,0	8,8
Genomsnittlig svart timersättning, kr	135	137	111	123
Samtliga arbeten oavsett ersättningsform - uppskattat värde i kronor				
Totalt värde om arbetstimmar ersatta i form av gentjänster m.m. tilldelas samma timersättning som arbetstimmar ersatta i pengar, mdkr	5,2	4,8	5,1	15,1
Genomsnittlig ersättning per person som utfört arbetet, kr	15 900	10 600	29 600	18 700
Genomsnittlig ersättning utslaget på alla i åldrarna 18-74 år, kr	820	770	810	2 400
Genomsnittlig svart timersättning, kr	135	137	111	126

I denna översiktstabell har gjorts schablonmässiga tillägg i de fall man utfört svartarbete men inte kunnat ge fullständiga uppgifter om tidsåtgång

13 procent av personerna i åldrarna 18-74 år svarar att de utfört svartarbete vilket uppräknat motsvarar ca 800 000 personer. Antalet utförda svarta arbetstimmar utgör 1,7 procent av totala arbetstiden (på marknaden) i landet. Omräknat i årsarbeten motsvarar det utförda svartarbetet 66 400 årsarbeten fördelat på 21 200 avseende arbeten på bostad, 19 700 andra typer av arbeten med koppling till hushåll och 25 500 arbeten åt företag.

Av de svarta arbetstimmarna har 59 procent ersatts i pengar och den totala ersättningen i dessa fall uppgår till 8,8 mdkr. Om man schablonmässigt skulle tilldela de timmar som inte ersatts i pengar (gentjänster, ersättning i natura m.m.) samma timersättning som de som faktiskt betalats med pengar kommer man upp i drygt 15 mdkr. Detta kan jämföras med de dolda inkomsterna som i nationalräkenskaperna uppskattats till 115 å 120 mdkr. Merparten av de svarta arbetsinkomsterna är sålunda av en karaktär som inte fångas i intervjuundersökningar. När vi i det följande återger hur resultatet fördelar sig på olika grupper m.m. bör man därför ha i bakhuvudet att det är fråga om en partiell bild av dolda arbetsinkomster.

2.3 Omfattningen – timmar och pengar

2.3.1 Antalet svarta arbetstimmar

Tabellen nedan visar fördelningen på antalet svarta arbetstimmar för dem som sagt att de utfört svartarbete under de senaste tolv månaderna. Antalet arbetade timmar uppgår i genomsnitt till 148 timmar ($\approx$ 3 timmar i snitt per vecka). 39 procent har arbetat mindre än 40 timmar ($\approx$ 1 vecka per år). 43 procent har arbetat mellan 40-160 timmar (mer än 1 vecka men mindre än 1 månad). 19 procent har arbetat mer än 160 timmar varav 4 procentenheter mer än 1 000 timmar (mer än normal halvtid). Det är främst inom kategorin svartarbete åt företag som man återfinner de som arbetat mycket svart.

Tabell 2 De svartarbetande fördelade efter antalet arbetade timmar per år

	Utfört svartarbete			
	På bostad, tomt eller fritidshus	Annat med koppling till hushåll	Åt företag	Totalt
Antal personer som utfört svartarbete	325 000	456 000	173 000	809 000
Antal miljoner timmar totalt	38	35	46	119
Fördelning av timantalet	32%	30%	38%	100%
Antal timmar per år	De svartarbetande fördelade (%) efter antal arbetade svarta timmar			
- 10	11%	19%	13%	16%
10-40	25%	24%	15%	23%
40-80	37%	33%	28%	27%
80-120	10%	9%	11%	10%
120-160	7%	5%	2%	6%
160-1000	9%	10%	20%	15%
1000-	3%	1%	11%	4%
Summa	100%	100%	100%	100%
Genomsnittligt antal timmar per person per år	117	78	266	148
Median	52	51	52	52

2.3.2 Svartarbete ersatt i pengar

Vi övergår nu till den del av det utförda svartarbetet som betalats i pengar (tabell 3). Vi har tidigare konstaterat att 59 procent av de utförda arbetstimmarna har ersatts med pengar och att den betalda ersättningen uppgår till 8,8 mdkr. Av de totalt drygt 800 000 individer som utfört svartarbete har ca 440 000 fått betalt helt eller delvis i pengar. I genomsnitt har personerna haft en ersättning på drygt 19 000 kr. Medianen ligger på ca 4 500 kr. Det monetärt ersatta svartarbetet uppgår till högre belopp när man arbetat åt företag än när det gällt arbeten med koppling till hushåll.

Tabell 3 Utfört svartarbete som ersatts i pengar

	Fått betalt för utfört svartarbete i pengar			
	På bostad, tomt eller fritidshus	Annat med koppling till hushåll	Åt företag	Totalt
Antal personer som fått betalt i pengar (helt eller delvis)	170 000	187 000	144 000	441 000
Andel av dem som utfört svartarbete	52%	41%	84%	55%
Antal miljoner timmar ersatta i pengar	18,6	16,4	35,8	70,9
Andel timmar ersatta i pengar av totalt antal utförda svartarbetstimmar	49%	46%	78%	59%
Svart ersättning, mdkr	2,5	2,2	4,0	8,8
Ersättning per år, tkr	De svartarbetande fördelade (%) efter ersättningens storlek			
- 1	12%	27%	17%	20%
1- 3	24%	26%	19%	24%
3 - 5	12%	8%	9%	9%
5 - 10	25%	18%	9%	17%
10 - 25	15%	11%	21%	14%
25 - 50	7%	5%	4%	6%
50 - 100	2%	2%	9%	5%
100 -	3%	3%	13%	6%
Summa	100%	100%	100%	100%
Genomsnittlig ersättning per person, kr	13 600	10 900	29 100	19 200
Median	5 200	2 600	6 000	4 500

2.4 Typ av utförda arbeten mer i detalj

2.4.1 Utförda svartarbeten på bostad, tomt eller fritidshus

5 procent eller ca 325 000 individer har utfört svartjobb med koppling till bostad och trädgård. Omräknat till årsarbetskrafter motsvarar den utförda arbetsvolymen 21 200 årsarbeten. Av tabellen nedan framgår att de vanligaste typerna av jobb är snickeri- och målningsarbeten följt av arbeten avseende el, vatten eller avlopp och trädgårdsarbete. Mer än hälften av dem som utfört svartarbeten med koppling till bostad har gjort snickeriarbeten och ungefär en tredjedel har målat och tapetserat. En fjärdedel har utfört el- eller vatten och avloppsarbeten. Trädgårdsarbete av olika slag (inkl. sådant som trädfällning) har utförts av en fjärdedel av personerna.

Tabell 4 Utförda svartarbeten på bostad.
Fördelning efter typ av utfört arbete

Svartarbeten på bostad, tomt eller fritidshus	Andel av personer 18-74 år som utfört respektive typ av jobb	Antal personer uppräknat att motsvara riksnivå	Fördelning (%) av dem som utfört svartarbete på typ av utfört arbete
Snickeriarbeten inkl. carport och uterum	2,6%	166 900	51
Målning och tapetsering	1,7%	104 700	32
Arbete avseende elektricitet, vatten eller avlopp	1,3%	82 000	25
Trädgårdsarbete (klippning av gräs, träd eller buskar, trädfällning, rensning och plantering)	1,3%	82 000	25
Markanläggning (murar, staket, ytbeläggning etc.)	0,9%	56 600	17
Rivningsarbete	0,8%	50 900	16
Golvläggning, våtrumsarbeten	0,7%	42 400	13
Murningsarbeten	0,6%	36 800	11
Ritning och konstruktion	0,5%	31 100	10
Annat	0,5%	31 100	10
Samtliga som utfört svartarbete	5,2%	325 000	100

Anm. De som har arbetat svart har i vissa fall utfört mer än en typ av arbete varför en summering av olika delposter överstiger slutsumman.

2.4.2 Utförda svartarbeten åt hushåll annat än på bostad

Vi övergår nu till andra arbeten än på bostad och trädgård som hushållen kan behöva hjälp med. 7 procent eller 456 000 individer svarar att de utfört andra svartjobb åt hushåll än sådant som hör till bostad och trädgård. Omräknat till årsarbetskrafter motsvarar den utförda arbetsvolymen 19 700 årsarbeten. Det vanligaste är barnpassning och reparationer eller hjälp med bil eller båt följt av reparation eller hjälp med dator, tv, video eller annan utrustning i hemmet.

**Tabell 5 Svartarbete åt hushåll – annat än bostad och trädgård.
Fördelning efter typ av utfört arbete**

Andra svartarbeten åt hushåll än på bostad, trädgård	Andel av personer 18-74 år som utfört respektive typ av jobb	Antal personer uppräknat att motsvara riksnivå	Fördelning (%) av dem som utfört svartarbete på typ av utfört arbete
Passning/omsorg av barn	1,9%	121 700	27
Reparation eller hjälp med bil eller båt	1,7%	110 300	24
Reparation eller hjälp med dator, tv, video, möbler eller annan utrustning	1,3%	84 900	19
Flyttning	1,3%	79 200	17
Annat hushållsarbete (handla, laga mat, tvätta, stryka, diska, städa)	0,9%	59 400	13
Passning/vård av husdjur (hund, katt, fågel etc.)	0,9%	56 600	12
Städning, fönsterputsning (huvudsakligen)	0,8%	50 900	11
Undervisning eller hjälp med kontakt med myndigheter, banker, försäkringsbolag etc.	0,4%	28 300	6
Fest, musik	0,4%	28 300	6
Trädgårdsarbete	0,4%	25 500	6
Klippning/Frisering	0,2%	11 300	2
Vård/omsorg av äldre	0,2%	11 300	2
Annat	0,7%	42 400	9
Samtliga som utfört svartarbete	7,2%	456 000	100

*Frågan omfattade inte trädgårdsarbete men intervjupersonerna har ändå spontant uppgivet detta.

Anm. De som har arbetat svart har i vissa fall utfört mer än en typ av arbete varför en summering av olika delposter överstiger slutsumman.

2.4.3 Utförda svartarbeten åt företag

3 procent eller 173 000 personer uppger att de jobbat svart åt företag under de senaste tolv månaderna. Omräknat till årsarbetskrafter motsvarar den utförda arbetsvolymen 25 500 årsarbeten. De svarta anställningsförhållandena är stabila i meningen att de som svartarbetar i allmänhet inte byter bransch och de håller sig till ett och samma företag. I tre av fyra fall av har man jobbat svart åt endast ett företag under året. I en fjärdedel av fallen har man arbetat åt mer än ett företag. (Vi vet inte om det i dessa fall är fråga om att man arbetat parallellt åt mer än ett företag eller om man bytt arbetsgivare under året).

De som uppger att de arbetat svart åt företag har på frågan ”Vad är det för slags arbete du har utfört?” fått ge spontana svar. Den vanligaste typen av svartarbete avser restaurang och försäljning/butik. I gruppen ”Annat” i tabellen återfinns bl.a. arbeten med bilreparationer, annan typ av service, data/hemsidor, taxi, foto, aerobicsinstruktör. I flera fall har man lagt till att det rör sig om ”overtidsarbete” som ersatts svart. Noteras bör att denna andel ”Annat” är förhållandevis stor.

**Tabell 6 Utfört svartarbete åt företag.
Fördelning av arbetet på olika typer av arbeten**

Svartarbete åt företag	Andel av personer 18-74 år som utfört respektive typ av jobb	Antal personer uppräknat att motsvara riksnivå	Fördelning (%) av dem som utfört svartarbete på typ av utfört arbete	Antal årsarbeten
Restaurang, servering	0,4%	28 300	16%	7 900
Försäljning, kassa, butik	0,3%	19 800	11%	3 400
Bygg, VVS, målning, rivning, grovarbete	0,3%	17 000	10%	2 000
Underhållning, musik	0,2%	14 100	8%	800
Bakning, matlagning	0,2%	11 300	7%	700
Annat	1,3%	82 100	48%	10 700
Samtliga som utfört svartarbete åt företag	2,7%	172 600	100%	25 500

Väl medvetna om att volymsiffror blir mycket osäkra har vi även räknat fram utförda svartarbeten uttryckt i årsarbeten. Vår uppskattning ger att 28 000 svartarbetande i restaurangbranschen utför ca 8 000 svarta årsarbeten, 20 000 svartarbetande i butik utför drygt 3 000 årsarbeten och 17 000 personer som svartarbetar med bygg, VVS, målning, rivning, grovarbete har utfört 2 000 årsarbeten.

2.5 Vem utför svartarbete?

Det finns två huvudskäl att intressera sig för *vem* som utför svartarbete:

- för att bedöma hur allvarligt svartarbetet är i samband med val av strategier för att motverka svartarbete
- svartarbete har fördelningspolitiska dimensioner.

Fördelningseffekterna av det svarta arbetet tar vi upp i ett särskilt avsnitt senare (avsnitt 6).

2.5.1 Faktorer av betydelse för vilka individer som utför svartarbete – logistisk regressionsanalys

Vilka faktorer har betydelse för att en person utför svartarbete? I kommande avsnitt kommer vi att redovisa andelen som utför svartarbete i olika kategorier – kön, ålder, inkomst m.m. Vi tittar då ”endimensionellt” på varje grupp för sig. Men variablerna samvarierar och variablerna överlappar därför varandra. T.ex. finns en samvariation mellan ålder och inkomst. För att renodla vilka variabler som har betydelse för att man utför svartarbete har vi därför utfört en logistisk regressionsanalys. Denna metod är lämplig när den beroende variabeln (i detta fall utfört svartarbete) bara kan anta två värden (ja eller nej). Genom analysen kan man skilja ut vilka i en mängd av variabler som har signifikant förklaringsvärde för vilka personer som utför svartarbete, *givet* övriga variabler i modellen. Resultatet av den logistiska regressionen redovisas i tabell 7.

Tabell 7 Logistisk regression av utfört svartarbete. Åldrarna 18-74 år

Modell	Signifikansgrad
<u>Beroende variabel:</u>	
"Utfört svartarbete" har värdet 1 om den intervjuade har utfört svartarbete under senaste året och annars 0.	
<u>Förklaringsvariabler:</u>	
Män	signifikant p<0,001
Låg ålder	signifikant p<0,001
Låg inkomst	signifikant p=0,001
Anser det inte troligt att Skatteverket upptäcker om man jobbar svart	signifikant p=0,003
Tycker att svartarbete är OK	signifikant p<0,001
Självägt boende	ej signifikant
Egenföretagare	ej signifikant
Studerande	ej signifikant
Civilstånd	ej signifikant
Barn i hushållet	ej signifikant
Region	ej signifikant

Om vi ser till socioekonomiska variabler har kön en påverkan – män utför svart arbete i högre grad än kvinnor. Unga individer med låg inkomst utför också mer svartarbete. Dessa variabler är alla signifikanta. Detta innebär t.ex. att låg inkomst har ett förklaringsvärde utöver vad som ges av variablerna kön och ålder och att kön har ett förklaringsvärde utöver vad som ges av ålder och inkomst. Även upplevd upptäcktsrisk och allmänna inställningen till svartarbete har en signifikant effekt på om man utför svartarbete. Däremot tillför t.ex. variablerna civilstånd, barnförekomst eller boende inget i förklaringsvärde utöver vad som ges av kön, ålder och inkomst. Längre fram (tabell 8) kommer vi att se att studerande utför mer svartarbete än genomsnittet. Studerande är dock inte en signifikant variabel i denna analys, istället pekar analysen på att unga personer med en låg inkomst generellt sett utför mycket svartarbete oavsett om de studerar eller inte.

En tentativ slutsats av resultatet från den logistiska regressionen med beaktande av påverkbara faktorer är att man bör öka upptäcktsrisken och påverka den etablerade normen att svartarbete är OK i en motsatt riktning.

Vi övergår nu till att titta närmare på olika variabler var och en för sig. Vi inleder med förekomsten av svartarbete i olika sysselsättningskategorier samt yrkeskunskapernas betydelse för svartarbetet.

2.5.2 Svartarbetet i olika sysselsättningskategorier

Antalet personer som utfört svartarbete uppgår till 809 000 varav 266 000 facklärd arbetare, 122 000 privata tjänstemän, 113 000 studerande och 105 000 arbetare utan yrkesutbildning. Andelen som utför svartarbete är högst bland studerande (25 procent). Majoriteten studerande är dock unga personer med låg inkomst och regressionsanalysen ovan (tabell 7) talar för att unga med låg inkomst utför mer svartarbete oavsett om de är studerande eller inte. Efter studerande följer yrkesutbildade och icke yrkesutbildade arbetare samt företagare där andelarna ligger kring 15-16 procent. Lägst andelar finns bland tjänstemän i offentlig sektor samt arbetslösa och pensionärer. Uppfattningen att arbetslösa skulle vara en grupp som är överrepresenterad bland dem som utför svartarbete får inte stöd i undersökningen - tvärtom.

Tabell 8 Sysselsättning och svartarbete. Sortering i fallande ordning efter andel som utfört svartarbete i olika sysselsättningskategorier

Sysselsättning	Andel (%) inom respektive kategori som har utfört svartarbete	Dito antal personer uppräknat till riksnivå
Studering, värnpliktig	25	113 000
Facklärd arbetare (yrkesutbildad), (t.ex. frisör, bilmekaniker etc.)	16	266 000
Inte facklärd arbetare (inte yrkesutbildad)	15	105 000
Egenföretagare (enskild firma eller bolagsägare)	15	34 000
Tjänsteman privat sektor	13	122 000
Arbetslös	9	23 000
Sjukskriven, (=långtidssjukskriven>1 månad)	9	11 000
Tjänsteman offentlig sektor	8	74 000
Pensionär	5	51 000
Familjemedlem som hjälper egenföretagare	..	..
Hemarbetande	..	..
Deltar i arbetsmarknadsprogram/utbildning för arbetslösa	..	..
Samtliga	13	809 000

Vilken betydelse har då yrkeskunskaperna för svartarbetet? Som vi sett ovan är facklärd arbetare, dvs. personer med yrkeskunskaper, en kategori som ofta förekommer bland dem som utfört svartarbete. Men även studerande, som ju kan antas mera sällan ha yrkeskunskaper, är vanliga bland dem som utför svartarbete. I Skatteverkets undersökning har de intervjuade fått svara på frågan om de har yrkeskunskaper som efterfrågas svart. Det visar sig att en hel del av utfört svartarbete inte bygger på att personerna har yrkeskunskaper. De som utfört svartarbete består till 56 procent (453 000) av personer med yrkeskunskaper som är efterfrågade på den svarta marknaden och 43 procent (348 000) som inte har sådana yrkeskunskaper (samt 1 procent som inte vet om deras yrkeskunskaper är efterfrågade).

Tabell 9 Personer som utfört svartarbete fördelade på förekomsten av yrkeskunskaper som efterfrågas svart

	Antal personer som utfört svartarbete	Andel av samtliga som utfört svartarbete
Har yrkeskunskaper som efterfrågas svart	453 000	56%
Har inte yrkeskunskaper som efterfrågas svart	348 000	43%
Vet inte	8 000	1%
Summa	809 000	100%

Yrkeskunskaper som efterfrågas svart finns, av svaren att döma, främst bland företagare och facklärd arbetare. Minst efterfrågan svart finns på de yrkeskunskaper som offentliga tjänstemän besitter. Det finns en positiv korrelation mellan andelen som har yrkeskunskaper som efterfrågas svart och andelen som faktiskt arbetar svart. Men korrelationen är kanske inte så hög som man kanske föreställer sig (0,36). En kategori som visar avvikande mönster är studerande som har en hög andel svartarbetande som inte har yrkeskunskaper.

13 procent av befolkningen 18-74 år har utfört svartarbete. Av tabellen nedan framgår att de med yrkeskunskaper utför svartarbete i väsentligt högre utsträckning - det är 3-4 gånger vanligare bland dem som uppger att de har yrkeskunskaper som efterfrågas svart. Av personer

med yrkeskunskaper har 27 procent utfört svartarbete mot 8 procent bland dem som uppger att de inte har yrkeskunskaper.

Tabell 10 Typ av svartarbeten utförda av personer med respektive utan yrkeskunskaper som efterfrågas svart

Typ av svartarbete	Kategori		
	Personer med yrkeskunskaper	Personer utan yrkeskunskaper	Samtliga
Andel av befolkningen 18-74 år som utfört svartarbete			
Alla typer av arbeten	27%	8%	13%
På bostad	13%	3%	5%
Annat åt hushåll	13%	5%	7%
Åt företag	8%	1%	3%
Andel av dem som utfört svartarbete som utfört svartarbete av nedanstående typ			
Alla typer av arbeten varav	100%	100%	100%
- på bostad	46%	33%	40%
- annat åt hushåll	48%	67%	56%
- åt företag	31%	10%	21%
Genomsnittligt antal timmar för dem som utfört svartarbete av nedanstående typ			
Alla typer av arbeten	186	96	148
På bostad	109	126	117
Annat åt hushåll	105	55	78
Åt företag	284	190	266
Timantalets fördelning			
Alla typer av arbeten varav	100%	100%	100%
- på bostad	26%	39%	32%
- annat åt hushåll	26%	40%	30%
- åt företag	48%	21%	38%

Men det är inte bara frekvensen av svartjobb som är högre bland de med yrkeskunskaper. De lägger i genomsnitt ned dubbelt så många timmar på svartarbete som de som uppger att de saknar yrkeskunskaper (186 respektive 96 timmar per år; tabell 10). De som arbetar svart åt företag har relativt sett oftare yrkeskunskaper och arbetar i genomsnitt fler antal timmar. När det gäller typ av arbeten mer i detalj (framgår inte av tabellen) är svartarbetande personer med yrkeskunskaper överrepresenterade avseende arbeten som el, vatten och avlopp, snickeri (men inte målning), golvläggning, murning, ritning och konstruktion, rivning, reparation eller hjälp med bil och båt samt generellt sett alla typer av arbeten åt företag. En överrepresentation av svartarbetande personer utan yrkeskunskaper finns för trädgårdsarbete, städning, annat hushållsarbete, passning av barn och flyttning. Hjälp med dator, video och annan hemutrustning liksom passning av husdjur förekommer i ungefär lika hög grad bland personer med och utan yrkeskunskaper.

2.5.3 Utfört svartarbete efter kön, ålder, inkomst och region

Tabellen nedan ger en allmän översikt av vem som utfört svartarbetet och hur mycket av det utförda svartarbetet (timantal) som faller på olika grupper. Undersökningen bekräftar den bild som framkommit tidigare bl.a. i RRV:s svartarbetsundersökning från 1997. Svartarbete är vanligast bland yngre, bland män och utanför storstadsregionerna. Svartarbete med koppling till bostad är typiskt sett en manlig syssla. Personer med huvudsaklig uppväxt utom Norden arbetar svart i betydligt lägre grad (både frekvensmässigt och timantal) än personer som vuxit upp i Norden. Det finns anledning att ifrågasätta detta resultat av två skäl. För det första därför att urvalet bara omfattar personer som är bosatta i Sverige. För det andra av det skälet att det finns ett systematiskt bortfall av personer som på grund av språkproblem inte kunnat intervjuas. Men det kan möjligen också vara så att personer med utländsk bakgrund har svårare att ta sig in på arbetsmarknaden – såväl på den svarta som på den vita.

En jämförelse kan göras med hur det såg ut åtta år tidigare då RRV genomförde sin svartarbetsundersökning.¹ Andelen som uppgav att de utfört svartarbete var då något lägre – 11 procent mot 13 procent år 2005. Svartarbetet bland yngre verkar ha ökat liksom bland tjänstemännen. De svar som lämnats av företagen pekar däremot på en minskning. Men strukturen som sådan var likartad med högre andel män än kvinnor och med en sjunkande andel med ökande ålder.

---

¹ En jämförelse av strukturen i de båda undersökningarna återfinns i avsnitt 7 tabell 39.

Tabell 11 Översikt. Personer som utfört svartarbete inom olika kategorier

Kategori	Andel som utfört svartarbete av olika slag inom respektive kategori				Andel av timantalet för resp. kategori	"Jämförelsetal": Kategorins andel av totalpopulationen
	Bostad	Åt hushåll annat än bostad	Åt företag	Samtliga		
Samtliga	5	7	3	13	100	100
Kön						
Män	9	8	4	18	54	48
Kvinnor	1	6	2	8	46	52
Åldersgrupp						
18-29år	12	15	8	29	52	17
30-39 år	6	9	4	15	11	21
40-49 år	4	8	2	11	22	20
50-59 år	3	4	1	7	12	21
60-74 år	1	3	0	4	3	21
Familjetyp - civilstånd						
Gifta/sammanboende	5	6	2	11	53	71
Ensamstående	6	11	4	17	47	29
Familjetyp - barn						
Barn som bor hemma	5	7	3	13	42	44
Ej barn hemma	5	7	3	13	58	56
Egen arbetsinkomst						
mindre än 200 tkr	4	9	3	14	53	35
200-300 tkr	6	6	3	13	28	38
300-400 tkr	6	7	3	13	9	16
mer än 400 tkr	2	5	2	8	4	8
vet ej	0	0	0	0	6	3
Hushållets arbetsinkomst						
<u>Gifta/samboende</u>						
Under 200 tkr	3	0	3	5	0	3
200-400 tkr	6	7	2	13	22	21
400-700 tkr	5	6	3	12	24	34
Över 700 tkr	1	5	1	6	1	7
<u>Ensamstående</u>						
mindre än 200 tkr	5	14	5	20	35	14
200-300 tkr	6	9	3	14	8	10
300-400 tkr	10	8	1	13	3	3
mer än 400 tkr	3	6	3	9	1	1
Gifta/samboende/ensamst. "Vet ej hushållsinkomst"					6	5
Äger bostad (villa, radhus, bostadsrätt, fritidshus)						
Äger bostad	5	7	3	12	74	76
Äger inte bostad	6	9	3	15	26	24
Regionalt						
H1 Stockholm	3	6	3	10	8	18
H2 Göteborg & Malmö	4	7	4	12	15	15
H3 Orter över 90 000 inv.	6	8	2	14	37	37
H4 Orter 27-90 000 inv. i tätbefolkad region	6	7	3	13	24	18
H5 Orter 27 -90 000 inv. i glesbygd	7	10	2	16	13	6
H6 Glesbygd	6	7	2	13	3	5
Huvudsaklig uppväxt						
Norden	5	7	3	13	99	96
Land utom Norden	0	1	4	4	1	4

Av tabellen framgår också hur timantalet fördelar sig på olika kategorier. Det som förvånar mest är att skillnaden i antalet arbetstimmar är så liten mellan män och kvinnor trots att frekvensen svartarbete är mer än dubbelt så hög bland männen. Det måste därför finnas en grupp kvinnor som arbetar ett stort antal svarta arbetstimmar för att denna ekvation ska gå ihop. Vi finner att så är fallet (tabell 12).

Tabell 12 Genusperspektiv på antalet utförda svartarbetstimmar

Kön	Bostad	Åt hushåll annat än bostad	Åt företag	Totalt
Andel som utfört svartarbete, %				
Män	9	8	4	18
Kvinnor	1	6	2	8
Samtliga	5	7	3	13
Uttryckt i årsarbeten				
Män	15 000	9 700	9 700	34 400
Kvinnor	4 400	9 100	15 800	29 300
Samtliga	19 400	18 800	25 500	63 700
Antal timmar i genomsnitt per person som utfört				
Män	103	73	158	121
Kvinnor	217	83	457	201
Samtliga	117	78	266	148

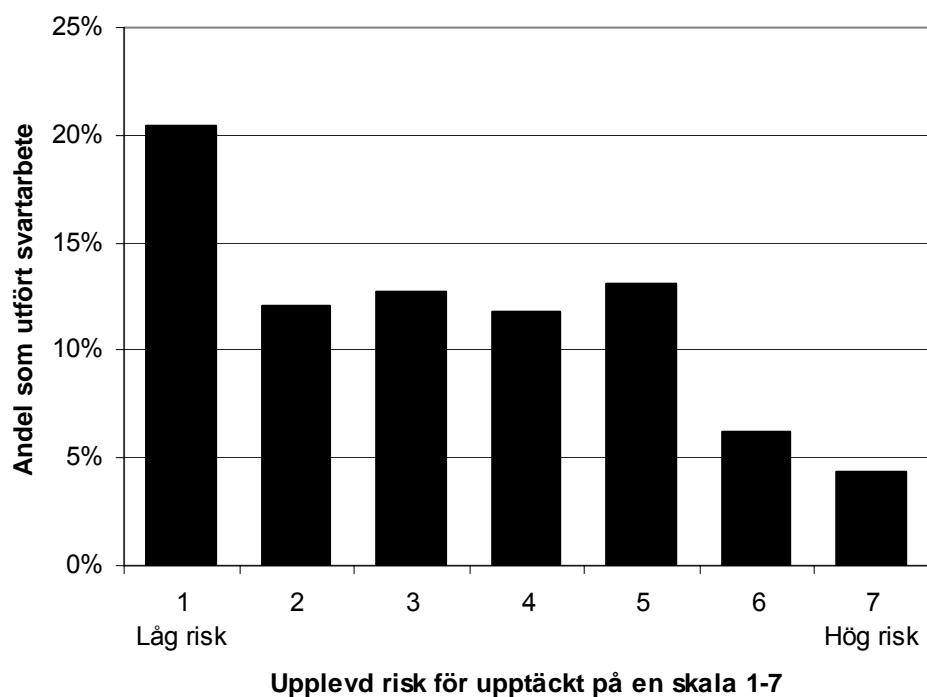
Anm. Antalet årsarbeten är i denna tabell lägre något än i den inledande översiktstabellen (tabell 1). Detta sammanhänger med att tabellen ovan endast omfattar personer som givit fullständiga svar på tidsåtgång.

Färre kvinnor än män utför svartarbete men i de fall kvinnorna utför svartarbete har de i snitt uppgivit ett högre antal timmar än vad männen har gjort. Särskilt när det gäller svart arbete åt företag uppger de kvinnor som utför svartarbete längre tid än männen. Den genomsnittliga svartarbetstiden per år för kvinnor som arbetar åt företag motsvarar två och en halv månad. Av kvinnornas arbete åt företag avser 60 procent av arbetstiden restaurang och butiksarbete (dito för männen är 18 procent). Kvinnornas svarta arbetstid i restaurangbranschen motsvarar i genomsnitt 40 procent av heltid. Mäns svartarbete åt företag avser bl.a. grovarbete/rivning, bilreparationer, bageriarbete, musik/underhållning – verksamheter där svartarbetande kvinnor nästan helt saknas. Männens svartarbete är mera frekvent och förefaller oftare ske på marginalen som komplement till annat arbete.

I Skatteverkets undersökning har också ställts frågor om hur man bedömer risken att Skatteverket ska upptäcka svartarbete och hur allvarliga konsekvenserna blir vid en eventuell upptäckt. En analys av dessa frågor finns i bilaga 7 ”De skattskyldigas riskbedömningar och svartjobb”. En slutsats av analysen är att personer som jobbat svart bedömer upptäcktsrisken som lägre än dem som inte jobbat svart. Diagrammet nedan visar hur upplevd upptäcktsrisk på en skala 1-7 och faktiskt utfört svartarbete förhåller sig till varandra. I den grupp som uppfattar upptäcktsrisken som liten (=1 på skalan; omfattar 20 procent av populationen) har 20 procent utfört svartarbete. I mellangrupperna med en riskbedömning 2-5 (65 procent av populationen) har 12 á 13 procent utfört svartarbete. I grupperna som bedömer risken som hög (6-7 på skalan; 12 procent av populationen) svartarbetar ungefär 5 procent.²

² Andelarna summerar inte till 100 procent beroende på att 3 procent svarat ”vet ej” på riskbedömningsfrågan.

Diagram 1 Riskbedömning och faktiskt utfört svartarbete

Den grupp som jobbat svart uppvisar däremot inte någon statistiskt säkerställd skillnad i bedömningen av konsekvenserna i fall av upptäckt jämfört med dem som inte jobbat svart. Kvinnor bedömer upptäcktsrisker och konsekvenser högre än män. En intressant fråga som kan ställas är hur uppfattningarna egentligen uppstår. Är det så att man utför svartarbete för att man bedömer risken lägre? Eller är det så att det är behovsstyrt och man tillägnar sig attityden efter det att man överskridit gränsen dvs. jobbat svart?

Ovan har vi genom logistisk regressionsanalys och genom att granska enskilda bakgrundsvariabler fått en allmän uppfattning om i vilka grupper som svartarbete är vanligast. Nedan ger vi ett par exempel där flera variabler kombineras för att skapa en bild av omfattningen i mer specifika grupper.

Ett par exempel:

- Man – 18 procent har utfört svartarbete
- Man, 18-29 år – 36 procent har utfört svartarbete
- Man, 18-29 år, H-region 5 (större orter på glesbygd) – 55 procent utfört svartarbete
- Kvinna – 8 procent har utfört svartarbete
- Kvinna, 60-74 år – 3 procent har utfört svartarbete

2.6 Åt vem har man gjort jobben?

2.6.1 Relationen mellan utförare och köpare

Vilken relation finns mellan den som utfört svartarbetet och beställaren av jobbet? I vilken utsträckning har arbetet gjorts åt släktingar, vänner respektive andra?

Tabellen nedan visar hur utfört svartarbete *åt hushåll* i volym (timmar/årsarbeten) fördelar sig på olika beställare. Svartarbetet är starkt koncentrerat till den närmsta kretsen. Drygt hälften av utfört svartarbete åt hushåll görs åt släktingar eller grannar. Läger man även till arbetskamrater och vänner kommer man upp i över 80 procent. Endast 10 procent avser arbeten åt personer som man inte känner närmare.

Tabell 13 Relationen till den man utfört svartarbetet åt.
Svartarbeten på bostad och andra hushållstjänster.
Utfört svartarbete i timmar och årsarbeten

Vem utförde arbetet?	Arbetsvolymens fördelning*		
	Andel	Timmar, miljoner	Dito uttryckt i årsarbeten
Svartarbete utfört på bostad			
Släktingar eller grannar	46%	16,0	8 900
Arbetskamrater, vänner	29%	10,3	5 700
Andra personer	8%	2,6	1 500
Bortfall på svar om vem man utfört åt	17%	6,0	3 300
Summa Bostad	100%	34,9	19 400
Annat svartarbete utfört åt hushåll			
Släktingar eller grannar	56%	19,0	10 500
Arbetskamrater, vänner	32%	10,8	6 000
Andra personer	12%	4,1	2 300
Summa Andra hushållstjänster	100%	33,8	18 800
Utfört åt hushåll totalt			
Släktingar eller grannar	51%	34,9	19 400
Arbetskamrater, vänner	31%	21,1	11 700
Andra personer	10%	6,7	3 800
Bortfall på svar om vem man utfört åt	9%	6,0	3 300
Totalt åt hushåll	100%	68,7	38 200

Anm. Antalet årsarbeten är i denna tabell lägre något än i den inledande översiktstabellen (tabell 1). Detta sammanhänger med att tabellen ovan endast omfattar personer som givit fullständiga svar på tidsåtgång.

När det gäller *svartarbete åt företag* (tabell 14 nedan) är det i ungefär hälften av fallen fråga om att man känner företagaren privat eller att man är släkt. I drygt en fjärdedel av fallen är man anställd eller har tidigare varit anställd. Ser man till slutmottagaren av arbetet är det i första hand andra företag (69%) följt av privatpersoner (41%). Men det finns i materialet exempel på ett fall där slutmottagaren är en myndighet (som då sannolikt inte är medveten om att det finns inslag av svartarbete i tjänsten man köpt).

Tabell 14 Svartarbete utfört åt företag. Relationen mellan den som utfört svartarbetet och företaget samt slutmottagaren av arbetet

Svartarbete åt företag	Fördelning av dem som utfört svartarbete på relation m.m.
Den svartarbetandes relation till företaget som arbetet utfördes åt	
Är anställd	13
Har tidigare varit anställd	16
Affärsbekant	11
Känner privat	43
Släkting	7
Ingen av dessa relationer	23
Samtliga svartarbetande	100
Beställare - dvs. slutmottagare av arbetet	
Myndighet/er	2
Företag	69
Privatperson/er	41
Inget av ovanstående	2
Vägran	2
Samtliga svararbetande	100

Anm. Mer än en relation/slutmottagare kan förekomma för varje person vilket gör att en summering av procentalen kan bli mer än 100.

2.6.2 Uppdragen etableras via informella kontaktnät

De som utfört svartarbeten har fått svara spontant på frågan hur de fick uppdraget. Hälften av dem som utfört svartarbete kopplat till "Bostad" eller "Annat åt hushåll" har inte svarat på frågan vilket vi tolkar som att frågan i dessa fall inte uppfattats som relevant eftersom det är fråga om arbeten åt nära och kära och man uppfattar inte det utförda svartarbetet som ett "uppdrag". När det gäller svartarbete åt företag är däremot svaren från dem som utfört fullständiga. Svartarbeten förmedlas i första hand via informella kontakter. Kompisar är det vanligaste sättet både när det utförda arbetet avser bostad eller andra hushållstjänster och när det gäller svartarbete åt företag. För svartarbeten åt företag är jobb/arbetskamrater och rekommendationer från kunder andra vanliga kontaktvägar.

Tabell 15 Spontant uppgivna svar på hur man fick svartarbetet

Hur man fick uppdrag att utföra jobbet	Andel (%) av dem som utfört svartarbete som fått uppdrag på olika kontaktvägar		
	Bostad	Åt hushåll annat än bostad	Åt företag
Ej svarat på frågan	51	46	0
Rekommendationer från kunder	6	3	11
Tips från kompisar	34	37	61
Genom förmedling	1	1	2
Genom jobb/arbetskamrater	2	1	20
Annonser i tidning/telefonkatalog	1	0	0
Anslag i butiker	0	0	2
Reklam på bilen	0	0	0
Reklam på Internet	0	1	0
Blev tillfrågad/uppringd/kom till mig	7	1	0
På eget initiativ	0	9	7
Annat sätt	0	2	2
Vet ej	1	0	0
Samtliga svartarbetande	100	100	100

Anm. Mer än en kontaktväg kan förekomma för varje person vilket gör att en summering av procentalen kan bli mer än 100.

2.7 Varför ungdomar har arbetat svart åt företag

Var fjärde studerande har utfört svartarbete under senaste året. För att bättre förstå varför studerande jobbar svart har Skatteverket givit TNS Gallup i uppdrag att genomföra fokusgruppundersökningar (2 grupper) bland studerande. Studien har omfattat kvinnor och män i åldern 18-29 år i Göteborgsområdet och som har studier som huvudsaklig sysselsättning. Undersökningarna har genomförts i februari 2006. Nedan redogörs i korthet för vad som kommit fram i diskussionerna – de studerandes uppfattning.

Den stora drivkraften bakom studerandes svartjobb är att pengarna inte räcker till. De bidrag och de lån man får som studerande täcker inte kostnaderna när man studerar. Särskilt inte i en storstad där hyrorna är höga. Studerande får ekonomin att gå ihop genom att föräldrar ställer upp, har en sambo som har ett arbete, att man jobbat innan man börjat studera och sparat till studier, sommarjobb och genom att jobba svart. Svartjobb är bättre än att gå till ”socialen” anser man.

Svartarbete har en form som passar studerande ungdomar. Man kan svartarbeta när och så mycket man vill, jobben är lättare att få och man får jobben utan att ha meriter och erfarenheter. Möjligheterna att skaffa svartarbeten har ökat genom näringslivets strukturella förändring genom ett ökat antal små företag.

Man anser att största risken med svartarbete är att man ska bli fysiskt skadad. Det finns också en risk att man ska bli ”blåst” på betalningen. Nackdelarna är att det är svårt att planera – man vet inte hur mycket arbete det blir. Svartarbete har inget meritvärde. Man är däremot inte orolig för att bli straffad. Risken att svartarbetet blir upptäckt bedöms som försumbar – det är knappast något man ens tänker på. Det är arbetsgivaren som begår det allvarligaste brottet så man menar att om något till äventyrs händer kommer Skatteverket att inrikta sig på dem.

Svartarbete påverkar inte studiebidrag, studielån och bostadsbidrag. Vill samhället minska svartarbetet bland studerande menar studerande att studielånets koppling till inkomst borde tas bort. Studielånet ska vara en trygghet om man inte får jobb. Det är ändå fråga om ett lån som ska betalas tillbaka och man tar inte mer lån än vad man behöver. Att bidragsdelen trappas av har man däremot viss förståelse för.

Svartarbete är inget de studerande talar om med andra. Inte för att det är fel utan för att det är ointressant. Vissa tjänster tar man för givet att de är svarta t.ex. när man ”hjälp” någon man känner, utför det till en privatperson eller om det är kopplat till en viss bransch t.ex. restaurangbranschen.

De studerande ser svartjobben som en tillfällig parentes. Man strävar efter att fullfölja studierna och få ett vitt jobb. Man tänker sig helt klart en framtid på den vita arbetsmarknaden för att meritera sig för seriösa arbeten, komma in i trygghetssystemen och kunna accepteras som låntagare.

2.8 Nästan hälften av dem som utfört svartarbete köper också svarta tjänster

Mycket av det svartarbete som utförs åt privathushåll etableras som vi konstaterat på informella kontaktvägar. Mot denna bakgrund är en naturlig följdfråga i vilken utsträckning personer som utför svartarbete också agerar som köpare av svartarbete. Som framgår av tabellen nedan är detta vanligt. 6 procent har både utfört och köpt svartarbete under en period av ett år. Detta innebär att nästan hälften (43%) av dem som utför svartarbete också köper svarta arbeten.

Tabell 16 Andel som agerar både som utförare och köpare av svartarbeten

	Andel
Personer som utfört svartarbete	13%
Personer som både utfört och köpt	6%
Andel av dem som utför som också köper	43%

De som agerar både som utförare och köpare uppvisar högre andelar än genomsnittet bland yrkesutbildade arbetare (dvs. anställda), studerande och arbetslösa (tabell 17). Egenföretagare har dock en lägre andel som både utför och köper svartarbete än genomsnittet. Frågan är om det faktiskt är så eller om det är på detta sätt företagaren uppfattar sina köp. Kanske uppfattar företagaren att köp av privata tjänster som tas via firman – kanske kostnader för städning av privatbostaden eller anställning av barnflicka³ - som att man köpt arbetet vitt. I dessa fall är den utbetalda ersättningen visserligen vit till Skatteverket men det är fråga om företagarens privata kostnader och reducerar den inkomst han annars själv skulle ha fått betala skatt på. Vid jämförelse med en vanlig löntagare kan förfarandet sägas motsvara att det funnes en avdragsrätt för kostnader för städning och barnflicka i inkomstdeklarationen.

Tabell 17 Personer som både köper och utför svartarbete inom olika sysselsättningskategorier

Sysselsättning	Andel (%) av personerna som		Andel av dem som utfört som också köpt
	Utfört svartarbete	Både utfört och köpt	
Egenföretagare (enskild firma eller bolagsägare)	15	5	33
Familjemedlem som hjälper egenföretagare	..	..	..
Tjänsteman offentlig sektor	8	5	62
Tjänsteman privat sektor	13	6	47
Facklärd arbetare (yrkesutbildad), (t.ex. frisör, bilmekaniker etc.)	16	7	45
Inte facklärd arbetare (inte yrkesutbildad)	15	5	35
Studerande, värnpliktig	25	9	35
Hemarbetande	..	..	..
Pensionär	5	2	39
Arbetslös	9	7	75
Deltar i arbetsmarknadsprogram/utbildning för arbetslösa	..	..	..
Sjukskriven, (=långtidssjukskriven>1 månad)	9	4	50
Samtliga	13	6	43

³ I en artikel i DN 2005-12-12 återges utfallet av att låta en tonårsflicka söka barnflickejobb i Stockholmsområdet. Flickan sökte jobb hos elva familjer som annonserat via Arbetsförmedlingen. I åtta fall uppgavs på direkt fråga att lönen skulle betalas svart, en svarade lite kryptiskt att lönen skulle betalas som "vanligt". I två fall angavs att det skulle dras skatt på lönen. I ett av dessa fall skulle barnflickan anställas i familjens eget företag.

Offentliga tjänstemän och arbetslösa utför svartarbete mera sällan än personer inom andra sysselsättningskategorier. Men i de fall offentliga tjänstemän och arbetslösa tagit steget och faktiskt utför svartarbete är de också aktiva som köpare av svartjobb i högre grad än andra kategorier som utför svartarbete.

3 Köp av svartarbeten

3.1 Metodproblem

3.1.1 Allmänt om mätning från utförar- respektive köparsidan

Ovan har vi berättat om utfört svartarbete kopplat till bostad och andra hushållsnära tjänster från ”utförandesidan” som vi fått fram genom att fråga individer i åldern 18-74 år. Vi övergår nu till att beskriva utbredningen av köp av svartarbeten i samma undersökning. Kartläggningen av köpen av svarta tjänster avser endast de *fall där man betalt för en tjänst i pengar*. Omfattningen av svarta tjänster som ersätts genom gentjänster har vi frågat om från utförandesidan och redogjort för tidigare.

Under förutsättning att folk svarar uppriktigt bör svartarbetets volym, till den del den ersätts i pengar, vara av ungefär samma omfattning om frågor ställs om utfört respektive köp av svartarbete med koppling till hushållen. En orsak till diskrepanser mellan skattningsmetoderna skulle kunna vara att svartarbete utfört av personer som inte är folkbokförda i Sverige är betydande. Sådana personer kommer inte med i de urval som görs i samband med intervjuundersökningar. I den mån sådant arbete köps av de svenska hushållen fångas det emellertid upp när mätningen görs från köparsidan. En annan orsak kan vara att bland köpen kommer med svartarbete utfört av personer i alla åldrar medan mätningen från utförandesidan bara gäller personer i åldrarna 18-74 år.

3.1.2 Svårt att formulera frågor kring svartköp

Det är metodmässigt problematiskt att fråga om köp av svarta tjänster med koppling till hushållen. Vem är det som fattar beslutet om svartköp till hushållet i de fall familjen består av gifta/samboende – är det individen eller ett gemensamt beslut? Vi föreställer oss att sådant som svart städning, svart tapetsering m.m. i allmänhet är något där hushållet som sådant är beslutsenhet. För sambohushåll innebär detta att det kan vara svårt att veta vad man egentligen får svar på om man frågar den ena partnern om den köpt svart. Vi har istället valt att fråga den intervjuade *om det hushåll man ingår i har köpt något svart*. Detta har sin begränsning. Exempelvis kanske hustrun inte alltid känner till om maken reparerat bilen svart. Detta innebär att de siffror vi redovisar kommer att ligga i underkant.

När vi redovisar siffror för hushåll bygger dessa på en sammanvägning av underlagsmaterialets siffror för hushåll bestående av ensamstående och hushåll med gifta/samboende. Sammanvägningen har gjorts efter hur många ensam- respektive sambohushåll som beräknas finnas.

3.1.3 Hur många hushåll finns det?

Hur många hushåll som finns är inte självklart. Det beror på hur hushåll definieras. Men även om man definierar hushållsbegreppet på visst sätt gäller det att ta reda på hur många sådana hushåll som finns. För att få konsistens i de beräkningar vi gör använder vi oss genomgående av de uppgifter som kommit fram i intervjuundersökningen som TNS Gallup genomfört. De som svarat på intervjuundersökningen återspeglar på ett mycket tillfredsställande sätt den fördelning som finns i riket vad gäller sådana variabler som kön och ålder. Vår bedömning är dock att när det gäller fördelningen av de intervjuade personerna på gifta/sammanboende respektive ensamstående så fås en viss överskattning av antalet gifta/sammanboende i förhållande till den officiella statistiken. En orsak härtill är att det förmodligen är lättare att få tag på personer som är gifta/samboende när man gör intervjuer.

I den officiella inkomststatistiken är antalet ensamhushåll något fler och antalet gifta/sammanboende något färre än i vår undersökning.⁴ Vi har testat att göra beräkningen av totala svartköpen även med den hushållssammansättning som finns i den officiella statistiken. Skillnaderna i skattningarna blir små. Detta beror på att gifta/samboende per person (hushållets köpesumma delat på två) köpt för nästan lika stort belopp i genomsnitt som ensamstående varför gränsdragningen mellan de båda hushållstyperna är av mindre betydelse för totalskattningen. Det något lägre belopp per person som gäller för gifta/samboende jämfört med beloppet för ensamstående uppvägs i sin tur av att andelen gifta/samboende som köpt svarta tjänster är aningen högre än för ensamstående (tabell 34).

3.2 Översikt – volym i timmar och pengar

Tabellerna nedan avser ”makrotal” över hushållens köp av svarta tjänster betalda i pengar. Det svar som uppgivits av personerna i urvalsundersökningen har viktats upp att motsvara riksnivå. I makrotalen har kompenserats genom schablonmässiga tillägg för de fall man svarat att man köpt tjänster men inte kunnat ange betalningen i kronor eller antal timmar som köpts.

---

⁴ Antalet hushåll enligt begreppet ”familjeenheter” i SCB:s urvalundersökning Hushållens ekonomi.

Tabell 18 Hushållens köp av svarta tjänster (betalda i pengar) kopplat till bostad och andra tjänster åt hushåll. Översikt

	Arbeten på bostad m.m.	Andra tjänster åt hushåll	Totalt kopplat till hushåll
Andel hushåll som köpt svart	7%	16%	20%
Dito antal hushåll uppräknat	287 000	648 000	826 000
Betalning i pengar			
Svart köpesumma, mdkr	3,8	2,4	6,2
Köpesumma exkl. passning av djur och barn, mdkr	3,8	2,2	6,0
Köpesumma i snitt per hushåll som köpt	13 200	3 700	7 300
Köpesumma i snitt utslaget på alla hushåll	930	580	1 510
Uppskattat antal köpta timmar			
Antal köpta svarttimmar, miljoner	22	36	58
Antal timmar exkl. passning av djur och barn, miljoner	22	15	37
Uttryckt i årsarbeten	12 100	20 000	32 100
Årsarbeten exkl. passning av djur och barn	12 100	8 500	20 600
Antal köpta timmar i snitt per hushåll som köpt	76	55	70
Antal köpta timmar i snitt utslaget på alla hushåll	5	9	14
Genomsnittlig timbetalning			
Genomsnittlig timbetalning, kr	174	66	107
Genomsnittlig timbetalning exkl. passning av djur och barn, kr	174	141	161

Anm. Uppräkning till riksnivå har gjorts utifrån TNS-uppgifter om hushållsstruktur

Vart femte hushåll uppger att de har köpt svarta tjänster och betalt i pengar. Uppräknat till riksnivå motsvarar detta drygt 800 000 hushåll. Den uppgivna köpesumman motsvarar 6,2 mdkr.

Hushållen har i intervjuundersökningen också ombetts uppskatta hur många timmars arbeten de har betalat för. Från köparsidan uppskattas timantalet motsvara 32 000 årsarbeten varav 11 000 årsarbeten hänförliga till passning av djur och barn.

Köpesumman fördelar sig på 3,8 mdkr för arbeten på den ägda bostaden (bostadsrätt, villa, radhus, tomt, fritidshus) och 2,4 mdkr för andra typer av hushållstjänster. Räknat i tidsinsats dominerar dock (beroende på djuren och barnen) andra typer av tjänster (20 000 årsarbeten) över arbeten på bostad (12 100 årsarbeten). Om man rensar för den i tid räknat stora volymen lågt ersatta barn- och djurpassningen, hamnar den genomsnittliga svarta timersättningen på 161 kr.

Köpesumman ligger för 64 procent av hushållen under 5 000 kr. 20 procent har köpt för över 10 000 kr. De hushåll som köpt svarta tjänster har i genomsnitt betalat 7 300 kr.

Tabell 19 Hushåll som köpt svart fördelade efter köpesummans storlek

Köpesumma per hushåll tkr	Svartköparhushållen fördelade (%) efter köpesummans storlek		
	Bostad	Andra hushålls- tjänster	Totalt
- 1	10	31	25
1- 3	25	31	27
3 - 5	10	13	12
5 - 10	19	16	16
10 - 50	30	10	17
50 -	6	0	3
Summa	100	100	100
Genomsnitt	13 200 kr	3 700 kr	7 300 kr

Resultatet av kartläggningen av köpen av svartarbete ovan kan jämföras med frågor kring svartköp av tjänster som Skatteverket ställt i en annan undersökning nämligen Demoskops befolkningspanel våren 2005.⁵ Undersökningarna har gjorts med helt olika metoder. Demoskops befolkningspanel genomfördes som en enkät via Internet och postalt medan den undersökning som nu gjorts baserar sig på telefonintervjuer. Demoskops undersökning omfattade både tjänster som betalades i pengar och gentjänster och köpens värde uppskattades till drygt 11 mdkr. I Demoskops undersökning uppgav 32 procent av hushållen att de hade köpt tjänster svart mot 20 procent i den undersökning som nu gjorts. Skillnaden i andelstal torde till stor del förklaras av att Demoskops undersökning inkluderade även byte av tjänster medan den nu genomförda undersökningen från köparsidan endast omfattar tjänster betalda i pengar. Med hänsyn till att så stor del av svartarbetet åt hushåll ersätts genom gentjänster ter sig skillnaden i andel köpare i de båda undersökningarna som förklarbar.⁶ Genomsnittliga beloppet per hushåll som betalt för köpta svarta tjänster ligger i samma storleksordning i de båda undersökningarna - mellan 7 000 och 8 000 kr per hushåll.⁷ Vid beräkningen av totala köpen i Demoskops undersökning multiplicerades andelen som uppgav att de köpt svart (i pengar eller gentjänster) med den genomsnittliga betalningen i kronor och kalkylen landade på drygt 11 mdkr. Denna kalkyl är därför, med hänsyn till att den även omfattar gentjänster, närmast jämförbar med totalskattningen på 10 mdkr för hushållstjänster inkl. värdet av gentjänster som vi gjort från utförandesidan.

⁵ Attityder till svartarbete. Resultat från en stor kvantitativ undersökning, bilaga 5.

⁶ Redovisningen mätt från utförandesidan visar att 48 procent av utförda svartarbetstimmar åt hushåll betalas i pengar. Resten kompenseras genom gentjänster eller i natura.

⁷ Demoskops fråga var formulerad "Kan du uppskatta hur mycket hushållet sammanlagt betalt "svart" under år 2004? Svarsalternativen var angivna som belopp i kronor vilket rimligen de svarande bör ha tolkat som betalning i pengar.

3.2.1 Jämförelse med skattningen från utförandesidan

Nedan jämförs resultaten av beräkningarna av svartarbete åt hushåll mätt från köpar- respektive utförandesidan. Jämförelsen avser *tjänster ersatta i pengar*.

Tabell 20 Svartarbete åt hushåll betalt i pengar mätt från utförar- respektive köparsidan

	Typ av utfört svartarbete		
	På bostad, tomt eller fritidshus	Annat med koppling till hushåll	Summa med koppling till hushåll
Svart ersättning betald i pengar, mdkr			
Utförandesidan	2,5	2,2	4,8
Köparsidan	3,8	2,4	6,2
Köparsidan exkl. barn- och djurpassning	3,8	2,2	6,0
Uppskattat antal årsarbeten			
Utförandesidan	10 500	9 100	19 600
Köparsidan	12 100	20 000	32 100
Köparsidan exkl. barn- och djurpassning	12 100	8 500	20 600

När man frågar köparna hamnar ersättningen för svarta tjänster på 6,2 mdkr dvs. 1,4 mdkr mer än den summa på 4,8 mdkr vi fick när svartarbetet mättes från utförandesidan. Skillnaden räknat i uppskattad arbetsinsats skiljer sig mera åt relativt sett - från köparsidan 32 000 årsarbeten mot strax under 20 000 från utförandesidan. Kartläggningen av köpen har gjorts detaljerat och just volymen passning av djur och barn kan vara en bidragande orsak till den stora skillnaden i årsarbeten.⁸ I den mån passningen gjorts av personer under 18 eller över 74 år har dessa inte omfattats av intervjuundersökningen vilket innebär att arbetsinsatsen inte kommer med på utförandesidan. Man kan spekulera i varför köpesumman hamnar högre när köparna uppger omfånget. En mindre del av skillnaden kan sammanhålla med barn- och djurpassning utförd av unga personer. Andra orsaker kan vara:

- allmän osäkerhet i uppgifterna bl.a. till följd av schablonmässiga tillägg i de fall man köpt men inte angivit köpesumma – del av dessa fall kan vara fråga om svartköp betalda med gentjänster
- köpare är mera uppriktiga än utförare när det gäller att uppge omfattningen
- del av svartarbetet åt hushåll i Sverige utförs av utländska aktörer

En allmän bedömning är dock att om man beaktar inverkan av djur- och barnpassning så ter sig skillnaden mellan mätningarna från utförande- och köparsidan på det hela taget rimlig. Att man från köparsidan hamnar aningen högre, både på ersättning i pengar och när det gäller årsarbeten, är befogat med hänsyn till att köparsidan får med även arbeten utförda av personer

⁸I jämförelsen i tabell 20 borde tid och ersättning för djurpassning ha exkluderats både på utförar- och köparsidan. Det har emellertid inte varit möjligt att i kalkylerna från utförandesidan exkludera djurpassningen eftersom de intervjuade när det gäller utfört svarat ”i klump” för alla typer av tjänster ihop. Men man kan ändå ringa in betydelsen i de fall de intervjuade antingen enbart utfört djurpassning eller där man svarat att allt man utfört (100%) ersatts i pengar eller att inget av det man utfört ersatts i pengar (0%). Detta gäller för 85 procent av fallen där utförarna passerat djur. För dessa ”entydiga” fall gäller att 18 procent av de intervjuade fått ersättning i pengar för djurpassning. Drygt 80 procent av djurpassningsfallen på utförandesidan har således ersatts genom gentjänster/natura. Av tabell 5 framgår att 56 600 hushåll utfört svart djurpassning. Om man gör ett överslag och antar att andelstalet 18 procent för betalning i pengar gäller för alla som utfört djurpassning innebär detta att på utförandesidan har 10 000 personer utfört djurpassning mot betalning. Detta kan jämföras med köparsidan där intervjuresultaten pekar på att 75 000 hushåll betalt i pengar för djurpassning.

under 18 och över 74 år samt att köparsidan täcker in eventuella utförare som inte är folkbokförda i Sverige.

3.3 Vad som köpts mer i detalj

3.3.1 Svartköp med koppling till bostad

Vi tittar nu närmare på reparation och underhåll av den egna bostaden, tomten eller fritidshuset. När vi i det följande använder beteckningen ”bostad” åsyftas ägd bostadsrätt, villa, radhus, fritidshus eller tomt. Med denna definition äger 2,9 miljoner hushållen bostad. Av de hushåll som äger bostad svarar 1,9 miljoner hushåll att de under senaste 12-månadersperioden har gjort någon typ av reparation eller underhåll. 0,9 miljoner har gjort det helt själva medan 1 miljon hushåll haft hjälp av någon utanför hushållet. I de fall man har haft hjälp har det i 28 procent av fallen varit till någon del svart vilket innebär att ca 290 000 hushåll köpt svarta tjänster med koppling till bostad.

Tabell 21 Reparationer och underhåll med koppling till bostaden under ett år. Fördelat på ”gjort själv”, köpt vitt eller svart

	Andel	Dito antal hushåll absoluta tal
Andel av hushållen som äger bostad m.m.*	72%	2 931 000
Andel av de hushåll som äger bostad m.m. som reparerat senaste 12-månadersperioden	66%	1 932 000
Andel av de hushåll som reparerat som gjort det::		
- helt själv	47%	912 000
- haft hjälp utanför hushållet (vitt och svart)	53%	1 020 000
Andel av dem som haft hjälp utanför hushållet som haft hjälp svart i någon del	28%	287 000

* Med bostad avses här bostadsrätt, villa, radhus, fritidshus eller tomt

Uppräknat till riksnivå uppgår köpesumman till 3,8 mdkr vilket innebär att hushållen i genomsnitt betalt 13 200 kr för jobben.

Vad för slags svartarbeten har dessa hushåll köpt? Nästan hälften, 137 000 hushåll, har köpt snickeriarbeten till ett snittbelopp på 10 100 kr. Det är också vanligt med el- och VA-arbeten (113 000 hushåll) men köpesumma är i dessa fall lägre – i snitt 3 600 kr. Målning/tapetsering kommer också högt upp med ca 85 000 hushåll. Golvläggning och våtrumsarbeten har köpts svart av 54 000 hushåll. Uttryckt i årsarbeten motsvarar det köpta svarta tjänsterna avseende snickeri, målning/tapetsering, el/VA och golvläggning nästan 10 000 årsarbeten.

Tabell 22 Olika typer av köpta svarta tjänster (betalda i pengar) kopplat till bostad. Antal hushåll som köpt, köpesumma samt antal köpta arbetstimmar

Arbeten på bostaden	Andel av hushållen som köpt respektive tjänst under året	Antal hushåll uppräknat att motsvara riksnivå	Total betalning i pengar, mnkr	Betalning i snitt per hushåll som köpt viss typ av tjänst, kr	Antal köpta timmar uttryckt i årsarbeten	Antal köpta timmar i snitt per hushåll som köpt viss typ av tjänst, kr	Betalning i snitt per arbetstimma, kr
Snickeriarbeten inkl. carport och uterum	3,4%	137 000	1 390	10 100	5 316	70	145
Arbete avseende elektricitet, vatten eller avlopp	2,8%	113 000	400	3 600	1 169	19	192
Målning och tapetsering	2,1%	85 000	660	7 700	2 024	43	180
Golvläggning, våtrumsarbeten	1,3%	54 000	390	7 300	1 146	38	191
Rivningsarbete	0,8%	33 000	150	4 700	616	34	137
Murningsarbeten	0,8%	33 000	150	4 500	711	39	115
Markanläggning (murar, staket, ytbeläggning etc.)	0,8%	33 000	480	14 600	563	31	469
Trädgårdsarbete (klippning av gräs, träd eller buskar, trädfällning, rensning och plantering)	0,6%	24 000	90	3 800	118	9	431
Ritning och konstruktion	0,5%	20 000	80	4 100	424	39	106
Annat	0,2%	8 000	20	2 000	23	5	405
Samtliga svartköparhushåll	7,0%	287 000	3 800	13 200	12 108	76	174

Övriga typer av arbeten är mer sällan förekommande och siffrorna för dem bygger på ganska få observationer och får inte övertolkas. Markanläggning är inte lika frekvent (33 000 köpare) men när det förekommer rör det sig om genomsnittligt sett höga belopp (nästan 15 000 kr). Ersättningen per timma är i dessa fall hög – troligen har de intervjuade haft svårt att ange arbetsersättningen isolerat. Timpriset kan alltså inkludera maskinhyra. Samma kan tänkas gälla för trädgårdsarbete där timersättningen också är mycket hög. Trädgårdsarbete som betalas i pengar är kanske mer avancerat och kräver specialkunskap. Kanske är det så att vanligt enklare trädgårdsarbete ersätts i första hand på annat sätt än i pengar.

3.3.2 Svartköp av andra hushållstjänster

Uppräknat till riksnivå har ca 650 000 hushåll köpt andra svarta hushållstjänster än sådant som har att göra med bostad. Den sammanlagda köpesumman uppgår till 2,4 mdkr vilket innebär att hushållen i genomsnitt betalat 3 700 kr för jobben. Vad för slags av arbeten har dessa hushåll köpt? Tabellen nedan visar vad typ av köpta tjänster det är fråga om.

Tabell 23 Olika typer av svarta hushållstjänster (betalda i pengar) avseende annat än bostad. Antal hushåll som köpt, köpesumma samt antal köpta timmar

Andra arbeten åt hushåll	Andel av hushållen som köpt respektive tjänst under året	Antal hushåll uppräknat att motsvara riksnivå	Total betalning i pengar, mnkr	Betalning i snitt per hushåll som köpt viss typ av tjänst, kr	Antal köpta timmar uttryckt i årsarbeten	Antal köpta timmar i snitt per hushåll som köpt viss typ av tjänst, kr	Betalning i snitt per arbetstimma, kr
Reparation eller hjälp med bil eller båt	6,6%	269 000	1 000	3 700	2 309	15	242
Reparation eller hjälp med dator, tv, video, möbler eller annan utrustning	3,9%	161 000	290	1 800	982	11	163
Städning, fönsterputsning (huvudsakligen)	3,1%	129 000	470	3 700	3 822	53	69
Passning/omsorg av barn	2,2%	92 000	110	1 200	2 078	41	30
Passning/vård av husdjur (hund, katt, fågel etc.)	1,8%	75 000	110	1 500	9 374	225	7
Flyttning	1,6%	66 000	70	1 000	238	6	156
Fest, musik	1,2%	51 000	110	2 100	268	9	225
Undervisning eller hjälp med kontakt med myndigheter, banker, försäkringsbolag etc.	0,7%	27 000	60	2 300	171	11	201
Annat	0,5%	21 000	50	2 200	310	26	84
Annat hushållsarbete (handla, laga mat, tvätta, stryka, diska, städa)	0,4%	18 000	110	5 900	315	31	190
Vård/omsorg av äldre	0,0%	1 000	1	1 000	88	112	9
Samtliga svartköparhushåll	16%	648 000	2 380	3 700	19 956	55	66

Den vanligaste tjänsten bland hushåll som köpt andra hushållstjänster är *reparation eller hjälp med bil eller båt* som köpts av 270 000 hushåll till ett sammanlagt belopp på 1 mdkr (snittbelopp 3 700 kr). Därefter följer *reparation eller hjälp med annan hushållsutrustning* såsom dator, TV, möbler m.m. som köpts av 161 000 hushåll till ett sammanlagt belopp på inemot 300 mnkr (snitt 1 800 kr). I media fokuseras ofta *svart städning*. De svar som givits i Skatteverkets undersökning innebär uppräknat till riksnivå att ca 130 000 hushåll köpt städning/fönsterputsning svart under ett år och betalat en sammanlagd ersättning på strax under en halv miljard kr (snitt 3 700 kr, timersättning 69 kr). Till detta kan läggas drygt 100 mnkr avseende hjälp med annat hushållsarbete där städning ingår men då i kombination med andra sysslor såsom att handla, laga mat, stryka, diska. Tillsammans betalas således ca 600 mnkr för städning, strykning m.m.⁹ Svartköp av *barnpassning* förekommer i drygt 90 000 hushåll till ett sammanlagt belopp på lite drygt 100 mnkr (snitt 1 200 kr). Passning av *husdjur* är aningen mindre frekvent – ca 75 000 hushåll med ett sammanlagt belopp på drygt 100 mnkr (snitt 1 500 kr).

Den köpta arbetsvolymen omvandlat i årsarbeten uppgår till ca 20 000. Men då är att lägga märke till att drygt 9 000 är hänförliga till djurpassning och ytterligare 2 000 avser passning av barn dvs. jobb med låg svart timersättning (djurpassning 7 kr/tim, barnpassning 30 kr/tim). Det är främst i storstad man betalar för djurpassning. Den stora volymen ska dock ses i

⁹ Andelen hushåll som köpt städning, strykning m.m. ligger i Skatteverkets undersökning på mellan 3 och 4 procent. Andelen ligger i linje med resultatet från en fråga ställd i Sifos omnibusundersökning från 20-23 september 2004. Där angav 3 procent att de hade använt svart städhjälp under de senaste 12 månaderna.

perspektiv av att det finns väldigt många sällskapsdjur i landet. Organisationen Manimalis¹⁰ (Man and Animal in Society) har kartlagt hur många. I Manimalisrapporten 2000 ges följande beskrivning av svenskarnas djurägande.

Det finns drygt 3,2 miljoner sällskapsdjur i 1,5 miljoner hushåll. I dessa hushåll bor 4,5 miljoner människor, dvs. hälften av Sveriges befolkning. Det vanligaste sällskapsdjuret är katt (1,2 miljoner varav 30% raskatter), hund (ca 800 000). Hästen är det tredje populäraste djuret - 230 000 hästar rids av 400 000 ryttare. Burfåglar är också populära. I svenska hem finns ca 250 000-300 000 undulater och 100 000 -150 000 andra burfåglar. Uppskattningsvis finns 200 000-250 000 marsvin och hamstrar samt lika många kaniner. Antalet möss och råttor som används som sällskapsdjur är cirka 50 000-100 000.

Jämfört med Europa ligger Sverige efter. I Sverige finns ca nio hundar per hundra invånare. I Polen är samma siffra 22 hundar. I Frankrike och Belgien 14 och i Storbritannien 12. Beskrivningen ovan gjordes år 2000. Men svenskarna skaffar allt fler djur. Mellan 1998 och 2004 har antalet sällskapsdjur (exkl. fiskar) ökat med nästan 600 000. Skulle kvoten djur/hushåll vara oförändrat innebär det att antalet hushåll med djur idag ligger på 1,7 miljoner. Skatteverkets kartläggning visar att 75 000 hushåll köpt djurpassning betald i pengar. De utgör 4 å 5 procent av djurhushållen i landet. Utslaget över året uppgår den tid man köpt till 30-40 minuter per dag.

Tabell 24   Antal sällskapsdjur i Sverige 1998 och 2004

Djurart	Antal sällskapsdjur, tusental			
	År 1998	År 2004	Förändring	
			dito i %	
Katter	1 200	1 600	+400	+33%
Hundar	800	950	+150	+19%
Gnagare (kaniner, marsvin, hamstrar, råttor, möss)	500	500	of.	of.
Fåglar	400	340	-60	-15%
Hästar	185	283	+98	+53%
Summa för djurarterna ovan	3 085	3 673	+588	+19%
Fiskar	5 000	6 500	+1 500	+30%

Källa: Manimalisrapporten 2005

Vi brukar ju hävda att en vit marknad fungerar bättre i olika avseenden än en svart. Men just när det gäller att organisera tillfällig småskalig passning av djur och barn via släktingar och vänner (med den nivå på ersättningarna som här gäller) torde den svarta marknaden fungera väl och vara en obyråkratisk lösning.

3.4   Vem har köpt?

Som tidigare nämnts är det 20 procent eller drygt 800 000 hushåll som har köpt svarta tjänster betalda i pengar till ett sammanlagt belopp på ca 6 mdkr. När vi nedan beskriver köparna utgår beskrivningen från ett individperspektiv dvs. personer som *lever i hushåll som köpt svart*.

¹⁰ Manimalis är en opartisk ideell organisation med syftet att informera om nyttan och betydelsen av sällskapsdjur i samhället. Manimalis tillhör det internationella nätverket International Association of Human-Animal Interaction Organisations.

3.4.1 Faktorer av betydelse för vilka individer som köper svarta tjänster betalda i pengar – logistisk regressionsanalys

Vilka faktorer har betydelse för köp av svarta tjänster betalda i pengar? Liksom för utfört svartarbete använder vi en logistisk regressionsmodell för att sälla fram vilka i en mängd variabler som har signifikant förklaringsvärde för att en person köpt svartarbete *givet* övriga variabler i modellen.

Tabell 25 Logistisk regression av köp av svartarbete betalt i pengar. Åldrarna 18-74 år

Modell	Signifikansgrad
<i>Beroende variabel:</i>	
"Köp av svartarbete" har värdet 1 om den intervjuade bor i hushåll som köpt svartarbete betalt i pengar under senaste året och annars 0	
<i>Förklaringsvariabler:</i>	
Äger sin bostad	signifikant $p < 0,001$
Hög inkomst	signifikant $p < 0,001$
Låg ålder	signifikant $p < 0,001$
Ej studerande	signifikant $p = 0,016$
Anser det inte troligt att Skatteverket upptäcker om man köper svart	signifikant $p < 0,001$
Tycker att svartarbete är OK	signifikant $p < 0,001$
Egenföretagare	ej signifikant
Uppskattad konsekvens av att bli upptäckt för svartköp	ej signifikant
Kön	ej signifikant
Civilstånd	ej signifikant
Barn i hushållet	ej signifikant
Region	ej signifikant

Den som äger sin bostad och den som har hög inkomst köper svart i högre grad. Detta innebär att hög inkomst har ett förklaringsvärde utöver vad som ges av att man äger sin bostad. Dessutom köper unga mer svart än äldre. Dock gäller att studenter köper svart i mindre utsträckning. Även upplevd upptäcktsrisk och allmänna inställningen till svartarbete har en signifikant effekt på köp av svartarbete. Däremot tillför variablerna kön, civilstånd, barnförekomst inget i förklaringsvärde utöver vad som ges av att äga bostad, ha hög inkomst och vara ung icke-studerande.

3.4.2 Köp av svartarbete i olika grupper

Vi övergår nu till att titta närmare på olika variabler var och en för sig. Tabell 26 ger en allmän översikt över vem som köpt svarta hushållstjänster som betalats i pengar och hur mycket av köpesumman som faller på olika kategorier. Ser vi till köpesummans fördelning (näst yttersta kolumnen i tabellen) finner vi en klar överrepresentation bland personer i åldrarna 30-49 år, hos personer med ägd bostad, högre inkomster, barnfamiljer och i de befolkningstäta storstadsområdena.

Tabell 26 Översikt. Personer som lever i hushåll som köpt svart inom olika kategorier

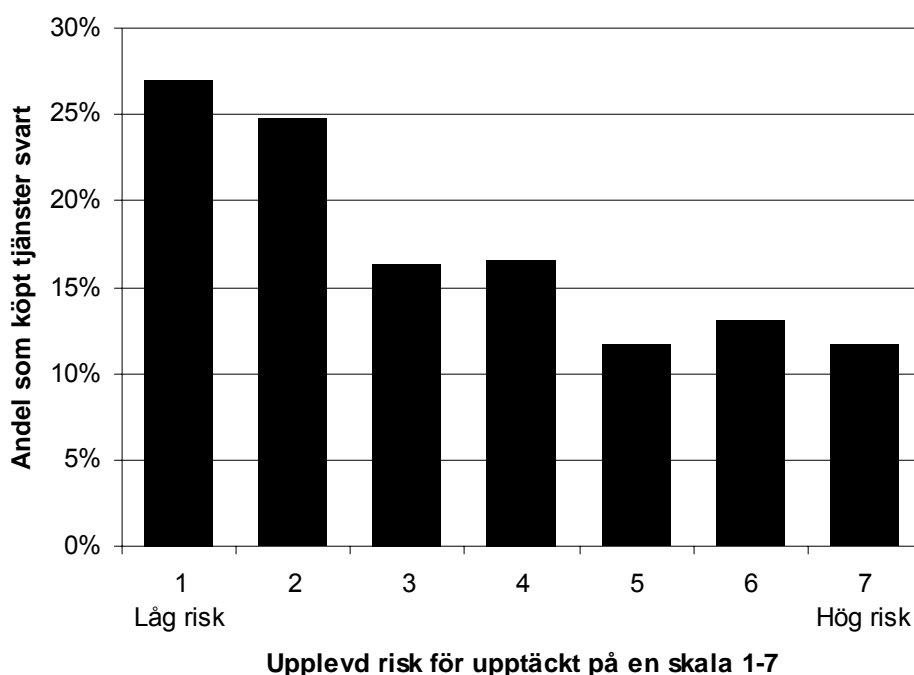
Kategori	Andel personer som bor i hushåll som köpt svarta tjänster inom olika kategorier				Kategoriens andel av köpesumman*	"Jämförelsetal" : Kategoriens andel av totalpopulationen
	Köp avseende Bostad	Köpt andra arbeten åt hushåll	Totalt	Köpt för mer än 5000 kr		
Samtliga	8	16	21	6	100	100
Kön						
Män	9	19	24	8	61	48
Kvinnor	7	13	17	4	39	52
Åldersgrupp						
18-29år	6	20	23	3	17	17
30-39 år	10	23	29	10	33	21
40-49 år	10	18	23	6	23	20
50-59 år	9	11	19	5	15	21
60-74 år	3	8	10	3	13	21
Familjetyp - civilstånd						
Gifta/samboende	9	16	22	6	72	71
Ensamstående	5	16	19	4	28	29
Familjetyp - barn						
Barn som bor hemma	10	20	26	8	58	44
Ej barn hemma	5	13	17	4	42	56
Egen arbetsinkomst						
mindre än 200 tkr	4	13	16	3	19	35
200-300 tkr	8	17	21	6	29	38
300-400 tkr	10	19	26	8	24	16
mer än 400 tkr	20	23	36	18	28	8
vet ej	1	5	7	0	0	3
Hushållets arbetsinkomst						
<i>Gifta/samboende</i>						
Under 200 tkr	3	10	12	0	0	3
200-400 tkr	5	15	18	3	12	21
400-700 tkr	11	18	25	8	42	34
Över 700 tkr	16	21	31	13	18	7
<i>Ensamstående</i>						
mindre än 200 tkr	2	16	17	3	9	14
200-300 tkr	6	13	17	3	6	10
300-400 tkr	8	21	28	10	7	3
mer än 400 tkr	13	25	28	13	5	1
Gifta/samboende/ensamst. "Vet ej hushållsinkomst"	2	6	7	1	0	5
Äger bostad (villa, radhus, bostadsrätt, fritidshus, tomt)						
Äger bostad	10	16	22	7	92	76
Äger inte bostad	0	15	15	2	8	24
Regionalt						
H1 Stockholm	8	19	24	8	27	18
H2 Göteborg & Malmö	9	15	20	7	24	15
H3 Orter över 90 000 inv.	7	16	21	6	30	37
H4 Orter 27-90 000 inv. i tätbefolkad region	8	15	19	4	14	18
H5 Orter 27 -90 000 inv. i glesbygd	10	14	20	4	4	6
H6 Glesbygd	2	16	17	1	1	5
Huvudsaklig uppväxt						
Norden	8	16	21	6	96	96
Land utom Norden	6	10	14	6	4	4

*I de fall hushållen består av gifta/samboende har den uppgivna köpesumman för respektive hushåll delats lika mellan de båda parterna i bearbetningarna till denna tabell.

Redovisningen av köpta tjänster avser enbart tjänster betalda i pengar. Kan det vara så att köpen i storstad betalas i pengar medan man utanför storstäderna i högre grad betalar genom gentjänster och i natura? Det finns en del som talar för detta. Frågan om balansen mellan utfört och köpt svartarbete tas upp i kapitel 4.

Personer som köper svart bedömer risken för att köpet ska upptäckas som lägre än de som inte köpt.¹¹ Diagrammet nedan visar hur upplevd upptäcktsrisk på en skala 1-7 och köp av svarta tjänster betalda i pengar förhåller sig till varandra. I den grupp som uppfattar upptäcktsrisken som liten (1 och 2 på skalan; omfattar 55 procent av populationen) har kring 25 procent köpt svartarbete. I mellangrupperna med en riskbedömning 3-4 (25 procent av populationen) har ca 17 procent köpt tjänster svart. I grupperna som bedömer risken som högre (5-7 på skalan; 17 procent av populationen) har 12 å 13 procent ändå köpt svarta tjänster.¹²

Diagram 2 Riskbedömning och faktiskt köp av svarta tjänster betalda i pengar

Svartköparna bedömer också konsekvenserna av en upptäckt som mindre allvarliga än de som inte köpt.

Ovan har vi genom logistisk regression och genom att granska enskilda bakgrundsvariabler fått en allmän uppfattning om i vilka grupper som köp av svartarbete betalt i pengar är vanligast. Nedan ger vi ett par exempel där flera variabler kombineras för att skapa en bild av omfattningen av köpen i mer specifika grupper.

¹¹ De skattskyldigas riskbedömningar och svartjobb, bilaga 7.

¹² Andelarna summerar inte till 100 procent beroende på att 3 procent svarat ”vet ej” på riskbedömningsfrågan.

Ett par exempel:

- Giftna i åldern 30-39 år med inkomst över 300 tkr – 52 procent köpt svart
- Personer i åldern 60-74 år och:
  - inkomst under 300 tkr – 7 procent köpt svart
  - inkomst över 300 tkr – 20 procent köpt svart
- Kvinna 18-29 år:
  - utan ägd bostad – 7 procent köpt svart
  - med ägd bostad – 31 procent köpt svart

3.5 Av vem har man köpt?

Vilken relation har man till den man köpt tjänsten av? Tabellen nedan visar hur det köpta svartarbetet fördelar sig på vem man köpt av. Bilden från utförandesidan bekräftas. Köp av svararbeten med koppling till bostad och andra hushållstjänster håller sig inom en nära krets. Av köpta tjänster som betalats i pengar har 75 procent av arbetstimmarna utförts av släktingar, grannar, arbetskamrater och vänner. 25 procent har utförts av personer utanför denna krets. I statistiken från utförandesidan ingår även tjänster som ersatts genom gentjänster och i natura. Då är andelen som utförts av personer i den nära kretsen ännu högre. Av detta drar vi slutsatsen att i de fall svartarbeten ersätts genom gentjänster är dessa i än högre grad koncentrerade till den nära kretsen än i de fall man faktiskt betalar i pengar.

Tabell 27 Timantalets fördelning efter relation till den som utförde arbetet

Vem utförde arbetet?	Timantalets fördelning*		
	Andel	Timmar, miljoner	Dito uttryckt i årsarbeten
Köp av arbete på bostad			
Släktingar eller grannar	40%	8,0	4 400
Arbetskamrater, vänner	27%	5,4	3 000
Andra personer	33%	6,6	3 700
Summa Bostad	100%	19,9	11 100
Köp av annat svartarbete			
Släktingar eller grannar	67%	22,1	12 300
Arbetskamrater, vänner	12%	4,0	2 200
Andra personer	21%	6,8	3 800
Summa Andra hushållstjänster	100%	32,9	18 300
Köp totalt			
Släktingar eller grannar	57%	30,1	16 700
Arbetskamrater, vänner	18%	9,4	5 200
Andra personer	25%	13,4	7 500
Totalt åt hushåll	100%	52,9	29 400

* Antalet köpta årsarbeten är i denna tabell något lägre än i den inledande översiktstabellen. Detta sammanhänger med att tabellen ovan endast omfattar personer som köpt jobb och som kunnat ge fullständiga svar på tid och vem som gjort jobben.

3.6 Varför har man köpt – pensionärer

Skatteverkets intervjuundersökning omfattar personer upp till 74 år. Av de tillfrågade pensionärerna lever 8 procent i hushåll (i urvalet 30 personer) som köpt svarta tjänster avseende andra arbeten än på bostaden t.ex. städning. Pensionärerna har tillfrågats om det fanns något annat skäl än lägre pris som gjorde att hushållet köpte tjänsten svart. Det har varit en öppen fråga som besvarats spontant av pensionärerna. Det vanligaste svaret är att man inte klarar av

eller orkar göra det själv (8 personer). Därefter följer svar som att man inte kunde få tag i någon som ville göra det vitt (3 personer) eller att det var enklast eller att det var krångligt att redovisa till Skatteverket (3 personer). Därutöver anges diverse orsaker – man känner de som gjort jobbet, byte av tjänster. Inte i något fall har pensionärerna spontant uppgivit att man inte kunde få hjälp av kommunen/hemtjänsten som orsak.

4 Balansen mellan utförda och köpta arbetstimmar i olika regioner

Redovisningen av utfört svartarbete och köp av svartarbete ger en motsägelsefull bild för Stockholmsregionen. Där utförs mindre svartarbete än i övriga regioner samtidigt som det köps förhållandevis mycket. Går denna bild ihop? Och hur ser det ut i övriga regioner? Vi tittar närmare på detta. Vi använder oss av indelningen i H-region som är en gruppering av kommuner efter lokalt och regionalt befolkningsunderlag, längs skalan storstad-glesbygd.

Jämförelsen begränsas till de aktiviteter som undersökts både från utförande- och köparsidan nämligen det som avser *svartarbete på bostad samt andra hushållsnära tjänster*. När det gäller undersökningen från köparsidan avser denna timantal som ersatts i pengar. Med hänsyn till att vi tror att en hel del av djurpassningen sköts av unga tar vi även bort djurpassning i timantalet från köparsidan för att få bättre överensstämmelse med utförandesidan (som bara fångar upp arbete som utförts av personer i åldern 18-74 år).

Jämförelsen av utförda och köpta timmar görs utslaget på alla invånare i regionen.

Tabell 28 H-regioner. Utförda svarta arbetstimmar och köpta svarta arbetstimmar utslaget på alla i åldrarna 18-74 år

H-region	Antal svarta arbetstimmar (på bostad och andra hushållstjänster) i snitt utslaget på alla i åldrarna 18-74 år		
	Utfört timantal (ersatta i pengar och gentjänster)	Köpt timantal* exkl. djurpassning	Residual: Timantal "gentjänster" betalda på annat sätt än i pengar
H1 Stockholm	4	7	"obalans"
H2 Göteborg & Malmö	13	8	5
H3 Orter över 90 000 inv.	11	6	5
H4 Orter 27-90 000 inv. i tätbefolkad region	15	6	8
H5 Orter 27 -90 000 inv. i glesbygd	29	6	22
H6 Glesbygd	10	2	8
Totalt	12	6	5

*Avser tjänster som betalts i pengar

Om man antar att svarta tjänster med koppling till hushåll utförs inom en lokal marknad så skulle man kunna tolka residualen mellan utförda och köpta tjänster betalda i pengar som svartarbete som bygger på gentjänster. I alla områden utom Stockholm är denna residual positiv dvs. det utförs fler arbetstimmar än vad som mätt från köparsidan betalas i pengar.

I Stockholm utförs mindre än vad som köps. Det finns osäkerhet i siffrorna men om vi antar att det verkligen förhåller sig så blir slutsatsen att del av köpta tjänster åt stockholmarna utförs

av personer från andra delar av Sverige eller personer som inte är folkbokförda i landet. En annan region som sticker ut är H-region 5 som består av lite större orter i glesbygd. Omfattningen på köpta tjänster är i denna region ungefär lika stor som i övriga landet men nivån på gentjänster överträffar med bred marginal hur det ser ut i andra regioner.

I RRV:s undersökning 1997 genomfördes, utöver en kvantitativ studie motsvarande den Skatteverket gjort, även en kvalitativ fältstudie på sex orter i Sverige (Jokkmokk, Luleå, Hedemora, Stockholm, Malmö och Simrishamn). Under en tvåmånadersperiod bosatte sig projektmedarbetare i respektive region där systematiska djupintervjuer genomfördes med olika aktörer. Genom RRV:s kvalitativa studie kan bättre beskrivas olika typer av beteenden. Vi återger här den beskrivning RRV gjorde av ersättningsformerna för utfört svartarbete:

”Utifrån de systematiskt genomförda djupintervjuerna kan vi konstatera att andelen kontanta ersättningar var betydligt högre i storstadsområden än i glesbygd. I Stockholmsområdet hade en stor del av respondenterna utfört svart arbete mot kontant ersättning. I glesbygd var skillnaden mellan kontanter och byten inte lika påtaglig. Skillnaden mellan storstad och glesbygd när det gäller ersättningsform är inte statistiskt säkerställd, men mycket talar dock för att ersättningsformen i högre utsträckning varierar i glesbygd än i storstad. Detta betyder att den faktiska sammansättningen vad gäller ersättning i glesbygden på ett annat sätt tycks variera jämfört med storstaden. I glesbygden förekommer exempelvis komplicerade ersättningskonstruktioner bestående av kontanter och varor i kombination med gentjänster. Kravet på gentjänster är dessutom i många fall outtalade. Denna typ av komplicerade ersättningsformer tycks inte vara lika vanligt förekommande i storstäder.”

5 Prissättningen på svarta tjänster i hushållen

5.1.1 Prissättningen

Vid den typ av svartarbete vi här studerar gäller att utförare och köpare gör upp om ett pris som bygger på att man delar på vinsten av att hålla Skatteverket utanför. Hur ser då prissättningen ut och går det att säga något om hur utförare och köpare delar upp vinsten av att inte betala skatt?

Vi tittar först på prissättningen på den svarta arbetstiden.

Tabell 29 Ersättning per timme för svartarbeten åt hushåll

Typ av utfört arbete	Genomsnittlig timersättning, kr	
	Mätt från utförandesidan	Mätt från köparsidan
Arbeten på bostad	135	160*
Andra arbeten åt hushåll	137	66

*Avser timersättning exkl. markanläggning där de svarande på köparsidan troligen inkluderat annat än arbetskostnader

För *arbeten på bostad* ligger den svarta timersättningen mätt från utförandesidan på i snitt 135 kr. Dito mätt från köparsidan är 160 kr (exkl. markanläggningsarbeten). Att timersättningen mätt från köparsidan blir något högre kan tänkas bero på att köparna har haft svårt att dra

gränsen mellan arbets- och andra kostnader som betalats till utföraren. Det kan ha kommit med en del material, resekostnader m.m. som utföraren tagit betalt för.

När det gäller *andra hushållstjänster än på bostad* är skillnaden i genomsnittlig timersättning mellan uppgifterna från utförarna (137 kr/tim) och köparna mycket stor (66 kr/tim). Detta har att göra med att det rör sig om en mycket brokig samling av tjänster där djurpassningen mätt från köparsidan drar ned genomsnittspriset. För att få bättre grepp om prissättningen benar vi nedan upp innehållet i andra typer av köpta hushållstjänster med avseende på typ av arbeten.

Tabell 30   **Ersättning per timme för andra hushållstjänster än på bostad.**
Mätt från köparsidan

Andra arbeten åt hushåll	Köpt tid uttryckt i årsarbeten	Betalning i snitt per arbetstimma, kr
Samtliga svarta köp	20 000	66
varav		
- passning / vård av husdjur	9 400	7
- passning / omsorg av barn	2 100	30
- vård / omsorg av äldre	100	9
Återstår	8 400	142
varav		
- städning, fönsterputsning (huvudsakligen)	3 800	69
- annat hushållsarbete (handla, laga mat, tvätta, stryka, diska, städa)	300	190
Återstår	4 300	205
varav		
- reparation eller hjälp med bil eller båt	2 300	242
Återstår (bl.a. reparation/hjälp med datorer m.m., flyttning, fest, musik, undervisning)	2 000	162

Om man i ett första steg reducerar bort passning och omsorg om husdjur, barn och äldre återstår 8 400 årsarbeten och timersättningen ligger för det som återstår på 142 kr/tim. I detta ingår bland annat städning som är lågt ersatt (69 kr/tim). Om även köpen av städning och annat hushållsarbete tas bort återstår 4 300 årsarbeten och timersättningen ligger på 205 kr. Mer än hälften av denna tid avser reparation eller hjälp med bil och båt vilket ersätts med 242 kr/tim. Resterande del av tjänsterna (2 000 årsarbeten) består bl.a. av hjälp med datorer, flyttning, undervisning, fest/musik med en genomsnittlig timersättning på 162 kr. Sammanfattningsvis kan vi konstatera att priserna ligger högt även på andra typer av hushållstjänster med undantag för städning och passning och omsorg om husdjur, barn och äldre.

För att få perspektiv på timersättningarna i den svarta sektorn jämför vi med timlönen i den vita ekonomin:¹³

¹³ Medlingsinstitutet/Statistiska centralbyrån: Statistiskt meddelande AM 47 SM 0603: Konjunkturstatistik, löner för privat och offentlig sektor från december 2004 tom december 2005. Värdet i tabellen har räknats fram som ett snitt av timlönen för 12-månadersperioden jan-dec 2005. Avrundning har skett till hela kronor.

Tabell 31 Genomsnittlig timlön för arbetare i privat sektor

	Genomsnittlig timlön, kr*
Arbetare i privat sektor, totalt	118
Arbetare inom byggnadsindustri	134

* Inklusive rörliga tillägg exklusive övertidstillägg.

Den svarta timersättningen för arbeten på bostad (mätt från utförandesidan) ligger på 135 kr vilket praktiskt taget sammanfaller med den nivå som en arbetare har i byggnadsindustrin.¹⁴ Detta kan tolkas som att vinsten av att inte betala skatt fördelas på så vis att utföraren lägger beslag på inkomstskatten medan köparen bjuds på momsen och socialavgifterna.

5.1.2 Är svartpriset högt eller lågt?

Är det svarta priset högt eller lågt relativt vitt pris för likartat arbete? I tabellen nedan undersöker vi vilket pris som behövs om utföraren ska behålla samma summa som vid svartpris.

Tabell 32 Prissättning i svart och vitt sektor givet att utföraren ska behålla bestämd timersättning efter skatt

	Utföraren		Pris inkl. skatter	varav del till	
	behållning efter skatt	Timersättning före skatt		utföraren	staten
Exempel 1: Anställd vitt i byggnadsindustrin					
Vitt arbete utfört av företag	87	134	221	87	134
Vitt arbete person med A-skatt*	87	134	177	87	90
Exempel 2: Behållning för utföraren 135 kr/tim (=genomsnittligt svart pris för tjänster på bostad)					
Svart pris	135	135	135	135	-
Vitt arbete utfört av företag	135	208	343	135	208
Vitt arbete person med A-skatt*	135	208	275	135	140
Exempel 3: Behållning för utföraren 200kr/tim					
Svart pris	200	200	200	200	-
Vitt företag	200	308	508	200	308
Vitt person med A-skatt*	200	308	407	200	207

* Kan använda den förenklade skattedeclarationen, anställningsinkomst – ej moms.

Anm. I beräkningarna antas inkomstskatten uppgå till 35%, sociala avgifter till 32% samt momsen till 25%.

En person som arbetar vitt i byggnadsindustrin har som vi sett ovan en timlön före skatt på 134 kr och får efter skatt behålla 87 kr. Om man nöjer sig med att få ut samma ersättning efter skatt som en anställd i byggnadsindustrin skulle det vita priset ligga på 221 kr om ett arbete utförs av företag och på 177 kr om arbetet utförs av en privatperson (dvs. person med A-skatt som utför tillfälliga jobb av så liten omfattning att den inte kan anses bedriva näringsverksamhet).

Den som arbetar svart med att utföra arbeten med koppling till bostad nöjer sig emellertid i allmänhet inte med att ta ut en svart ersättning motsvarande industriarbetarens nettolön efter skatt. Den svarta timersättningen ligger nämligen på 135 kr för arbeten med koppling till bostad. För att få behålla samma summa vid vitt redovisning hamnar priset på 343 kr om arbetet utförs av företag och på 275 kr om en privatperson gör jobbet.

¹⁴ Det kan finnas skillnader i produktivitet som påverkar hur man ska bedöma skillnaderna men vi vet inget om detta.

För vissa tjänster som bygger på specialkunskap ligger den svarta ersättningen högre. Som exempel på tjänster med högt svartpris har i fokusgruppsundersökningarna bl.a. nämnts dyk-, golf- och sånglektioner. För att få ut samma summa efter skatt som vid ett svartpris på 200 kr blir priset 508 kr om det utförs av företag och 407 kr om det utförs av privatperson.

Det är i detta perspektiv man ska se inställningen till att utöver normal arbetstid utföra svart extraknäck på bostad. För att det ska vara värt besväret att extraknäcka, kanske helgarbete, vill utföraren ha ut mer än för en vanlig vit arbetstimma. Om ersättningen skulle beskattas blir priset så högt att en hel del av jobben skulle försvinna.¹⁵ I detta ligger emellertid en potential för nya arbetstillfällen. Om köparna kunde förmås att med enad front kräva vitt så skulle marknaden öppnas för nya arbetstillfällen - utförda inte som extraknäck utan som nya vita ordinarie arbeten med timersättningar som är mer normala när det gäller vita arbeten. Då skulle det vita priset per timme, om det utförs av ett företag, hamna på i storleksordningen 221 kr istället för det vita pris på 343 kr som krävs för att generera en behållning motsvarande svartpriset för arbeten på bostad idag.

I en del fall utförs arbetena på bostad av personer med A-skattsedel. Dessa behandlas då som anställda av uppdragsgivaren. Arbetena är av så liten omfattning att personen inte betraktas som näringsidkare. Man kan fråga sig om köparna i dessa fall är medvetna om möjligheten att använda förenklad skattedeklaration.¹⁶ Detta innebär att man bara betalar socialavgifter och inte moms. Kanske luras en del köpare in i att betala svart eftersom man lever i föreställningen att det annars skulle bli väldigt dyrt.

Till och från har det under perioden 1993-2005 funnits s.k. ROT-avdrag dvs. en skattereduktion för reparation, om- och tillbyggnad av bostadshus. Avdraget har varit utformat som en skatterabatt motsvarande 30 procent av arbetskostnaden upp till ett visst tak. Huvudsyftet med ROT-avdraget har varit konjunkturellt. För att få avdrag har krävts att arbetena skulle utföras av F-skatteregistrerade näringsidkare mot faktura. ROT-avdraget på 30 procent kan sägas kompensera köparna för hela momsen och hälften av socialavgifterna. Riksdagens revisorer har i en granskningsrapport¹⁷ undersökt avdragets effekter. Att belägga effekter av ROT-avdraget är emellertid inte enkelt. Man vill kunna jämföra utvecklingen med vad som skulle ha inträffat utan ROT-avdraget. Studien bygger till stor del på enkäter bl.a. till småhusägare och hantverkare. Riksdagens revisorers sammanfattande bedömning är att ROT-avdraget fungerat tämligen väl. I studien dras slutsatserna att avdraget till viss del har omvandlat svart arbetskraft till vit och att storleken på avdraget verkar ha varit tillräcklig.

---

¹⁵ Rockwool Fondens Forskningsenhet har i en undersökning 1999 ställt frågor om köpen. Nästan två tredjedelar skulle ha gjort jobben själv om det inte hade gått att köpa svart.

¹⁶ Förenklad skattedeklaration och svenska folkets kunskap om hur man ska redovisa skatt på privata tjänster, bilaga 1.

¹⁷ Riksdagens revisorer. ROT-avdragets effekter. Rapport 2001/02:8.

6 Fördelningspolitiska dimensioner

6.1 Allmänt

Förekomsten av svartarbete gör att den bild den officiella inkomststatistiken ger av hushållens ekonomi inte är fullständig. Den officiella bilden behöver kompletteras i två avseenden:

1. Hushållens inkomster: Svarta inkomster hos den som utför svartarbetet
2. Hushållens utgifter: Värdet för den som köper svart av att kunna köpa till ett lägre pris än det normala vita som betalas av andra.

6.2 Svarta inkomster och svarta köp som fångas upp i intervjuundersökningar

Vi ska här försöka ge en antydning om den fördelningspolitiska profilen av den typ av svartarbete som fångas upp i Skatteverkets intervjuundersökning riktad till allmänheten. Om diskrepansen i nationalräkenskaperna i sin helhet tas som uttryck för dolda arbetsinkomster hos hushållen så skulle de dolda inkomsterna totalt sett uppgå till i storleksordningen 115-120 mdkr. Tildelas de arbetstimmar som ersatts genom gentjänster m.m. samma timersättning som timmar som ersatts i pengar kan utfört svartarbete som kommer med i intervjuer med allmänheten värderas till 15 mdkr. Merparten av de dolda arbetsersättningarna är således av en typ som inte fångas upp i intervjuundersökningar. Även om endast en mindre del av de dolda inkomsterna kommer med i betraktelsen menar vi att det kan ha ett principiellt intresse att ändå bena upp och resonera kring effekterna.

Fördelningseffekter uppkommer på två sätt:

- på hushållens inkomstsida – svartarbete ger inkomster till dem som utför svartarbete
- på hushållens utgiftssida – köp av svarta tjänster sker vanligen till lägre pris än vad man annars skulle ha betalt

Om vinsterna med svartarbetet fördelades lika mellan individerna – alla agerade som utförare och köpare i lika utsträckning – så skulle ingen ha fördel av svartarbetet jämfört med ett samhälle utan svartarbete (och lägre skattesatser). Men så är det inte. 13 procent av personerna i åldern 18-74 år utför svartarbete och 20 procent bor i hushåll som köpt svarta tjänster (betalda i pengar) med koppling till hushåll. Och inom dessa grupper av aktörer på svarta marknaden finns skillnader i arbetsvolym och köpens omfång. Nedan studerar vi detta närmare uppdelat på hushållens inkomst- och utgiftssida.

6.2.1 Hushållens inkomstsida – grupper med fördel av svarta inkomster

Tabellen nedan visar förekomsten av svartarbete i olika grupper. Av tabellen framgår bl.a. antalet utförda svartarbetstimmar för olika grupper. Genomsnittligt antal timmar redovisas dels för dem som faktiskt utfört svartarbetet men också utslaget på hela befolkningen för ifrågavarande kategori. För att få en känsla för det ekonomiska värdet av de utförda svartarbetstimmar har en värdering också gjorts i kronor genom att utgå från den genomsnittliga timersättningen (baserat på de fall ersättningen för utförda svartarbetstimmar betalats i pengar).

Tabell 33 Fördelning av utfört svartarbete mellan olika grupper enligt intervjuundersökning

Kategori	Andel som utfört svartarbete	Antal timmar svartarbete		Utslaget på alla i befolkningen	Värdering i kr baserat på genomsnittlig timersättning		Genomsnittlig timersättning*
		För de som utfört svartarbete			Genomsnitt för de som arbetat svart	Utslaget på alla i befolkningen	
		genomsnitt	median				
Samtliga	13	148	52	19	18 700	2 400	121
Kön							
Män	18	121	52	21	18 500	3 300	153
Kvinnor	8	201	52	17	19 200	1 600	96
Åldersgrupp							
18-29år	29	203	52	58	19 100	5 500	94
30-39 år	15	65	24	10	15 700	2 400	242**
40-49 år	11	190	52	22	26 200	3 000	138
50-59 år	7	145	52	10	16 100	1 100	111
60-74 år	4	57	40	2	..	..	..
Familjetyp - civilstånd							
Gifta/samboende	11	129	45	14	18 400	3 100	152
Ensamstående	17	177	52	30	19 600	2 200	104
Familjetyp - barn							
Barn som bor hemma	13	138	52	18	19 900	2 600	144
Ej barn hemma	13	156	52	20	18 100	2 300	116
Egen arbetsinkomst							
mindre än 200 tkr	14	204	52	29	21 400	3 000	105
200-300 tkr	13	107	52	14	15 000	1 900	140
300-400 tkr	13	86	40	11	15 200	2 000	177
mer än 400 tkr	8	141	52	11	..	..	..
Hushållets arbetsinkomst							
<i>Gifta/samboende</i>							
Under 200 tkr	5	31	8	2	..	..	..
200-400 tkr	13	147	52	19	21 900	2 900	149
400-700 tkr	12	110	50	13	19 000	2 300	173
Över 700 tkr	6	53	40	3	..	..	..
<i>Ensamstående</i>							
mindre än 200 tkr	20	228	52	46	19 400	3 900	85
200-300 tkr	14	103	52	15	23 000	3 300	222
300-400 tkr	13	150	104	19	9 300	1 200	62
mer än 400 tkr	9	104	104	10	..	..	..
Äger bostad (villa, radhus, bostadsrätt, fritidshus)							
Äger bostad	12	152	52	18	17 400	2 100	115
Äger inte bostad	15	137	52	21	20 700	3 100	152
Regionalt							
H1 Stockholm	10	85	40	9	7 800	800	92
H2 Göteborg & Malmö	12	155	48	18	17 600	2 000	113
H3 Orter över 90 000 inv.	14	138	52	19	18 500	2 600	134
H4 Orter 27-90 000 inv. i tätbefolkad region	13	199	90	26	28 900	3 800	145
H5 Orter 27 -90 000 inv. i glesbygd	16	236	54	39	24 600	4 000	104
H6 Glesbygd	13	80	42	11	3 700	500	46

* Genomsnittliga timersättningen bygger på genomsnittlig ersättning i de fall timantalet ersatts i pengar men har viktats om utifrån timantalets sammansättning oberoende av ersättningsform.

**Ett extremvärde vad gäller ersättning har exkluderats vid beräkning av timersättningen.

Anm. 1. Det finns stora osäkerheter i värderingen i kronor för olika grupper. Men i vissa fall – markerade med ”..” – är den genomsnittliga timersättningen extra osäker på grund av få observationer och ingen beräkning redovisas för gruppen.

Anm. 2. Tabellen omfattar personer som givit fullständiga svar på de variabler som ingår i bearbetningen varför marginella avvikelser kan förekomma i förhållande till genomsnittstal i andra sammanställningar.

Utslaget på alla i åldrarna 18-74 år motsvarar det utförda svartarbetet *mätt i timmar* 19 timmar per person och år. Det är åldersgruppen 18-29 år som arbetar mest svart – 58 timmar i snitt. I gruppen ensamstående med årsinkomst under 200 000 kr uppgår svartarbetet genomsnittligt till 46 timmar om året. Regionalt är volymen utförda svarta arbetstimmar högst i H-region 4 (Mellanbygden) och H-region 5 (Tätbygden) dvs. orter utanför de större städerna och som inte är ren glesbygd.

Det *ekonomiska värdet* av utfört svartarbete motsvarar *utslaget på alla i åldrarna 18-74 år* 2 400 kr per person. Det ekonomiska värdet avtar med åldern. Värdet är högre för män (3 300 kr per person) än kvinnor (1 600 kr per person). Det ekonomiska värdet utslaget på alla invånare är lägre i Stockholmsområdet och rena glesbygden än i övriga delar av landet.

Tittar vi istället på värdet *för just de som utfört svartarbetet* uppgår detta i genomsnitt till 18 700 kr. De yngsta har sämst ersättning per timme men genom att de arbetar många timmar (203 timmar i snitt) blir värdet ändå 19 100 kr per person. Svartarbetande i åldrarna 30-39 arbetar ganska få timmar (65 timmar i snitt) men tar för dessa ut förhållandevis hög timersättning vilket gör att värdet av svartarbetet ändå blir 15 700 kr. I den mån man svartarbetar i åldersgrupperna 40-49 år gör man det fler timmar än 30-39-åringarna och det ekonomiska värdet kommer upp i 26 200 kr. Det ekonomiska värdet är i genomsnitt ganska lika för svartarbetande män och svartarbetande kvinnor. Men detta är resultatet av en större arbetsinsats och lägre timersättning för de kvinnor som arbetat svart. Män arbetar oftare svart men mer på marginalen än kvinnor som utför svartarbete. Det ekonomiska värdet är högre för de med låga inkomster (egen arbetsinkomst under 200 tkr) än de med högre.

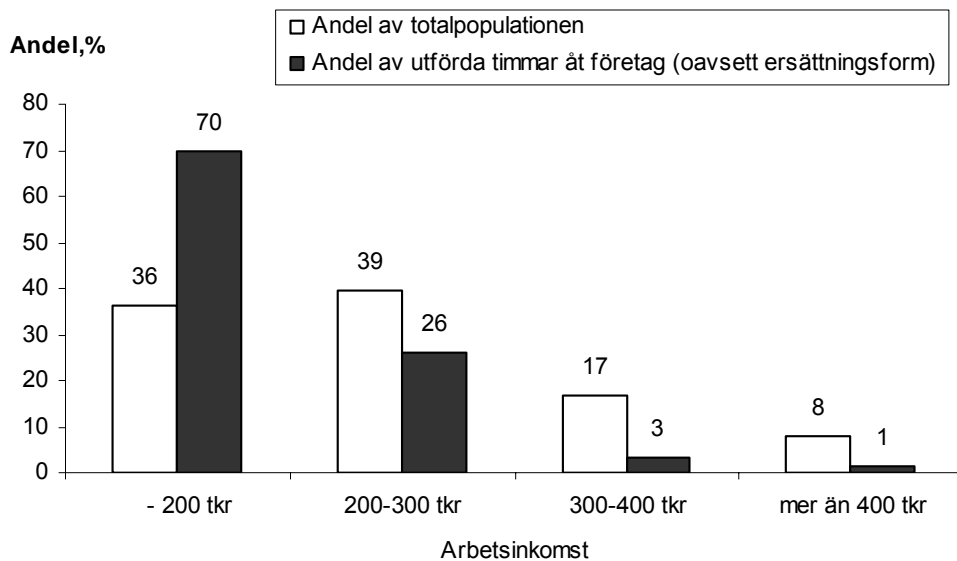
I fokus i fördelningspolitiska analyser står ofta individernas inkomster. För att få bättre grepp om denna profil redovisar vi nedan två diagram över utförda svarta arbetstimmar efter individens egen arbetsinkomst.

Det första diagrammet visar *utförda timmar åt företag* och avser arbetstimmar oavsett ersättningsform.¹⁸ Att utfört svartarbete åt företag har en övervikt på personer med låga inkomster framgår klart av diagrammet.

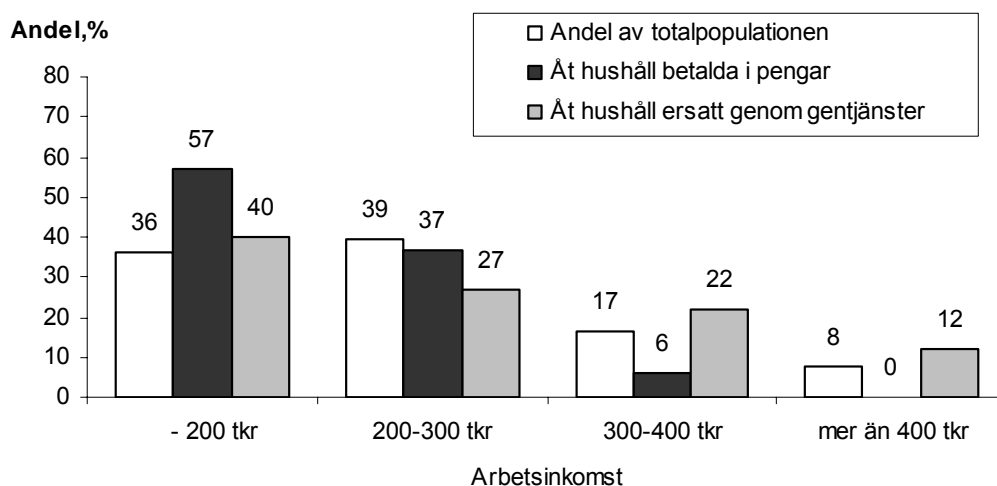
¹⁸ Av den tidigare redovisningen framgår att betalning i pengar är den övervägande formen när det gäller svartarbete åt företag. 78 procent av arbetstiden har ersatts i pengar, resterande 22 procent genom gentjänster eller i natura.

Diagram 3 Olika inkomstklassers andel av totalpopulationen samt deras andel av utförda svartarbetstimmar åt företag

I det andra diagrammet tittar vi på *utfört svartarbete åt hushåll*. Av den tid som läggs ned på svartarbete åt hushåll ersätts ungefär hälften i pengar och hälften genom gentjänster/natura.¹⁹ För att se om det finns skillnader i fördelningsprofilen mellan de båda ersättningsformerna redovisas de var och en för sig i diagrammet.

Diagram 4 Olika inkomstklassers andel av totalpopulationen samt deras andel av utförd svartarbetstid åt hushåll. Den svarta arbetstiden uppdelad efter ersättningsform

Bland dem som utför svartarbete åt hushåll som betalas i pengar finns liksom för arbeten åt företag överrepresentation av personer med låga inkomster. Svartarbeten åt hushåll som bygger på gentjänster eller ersättning i natura har däremot en betydligt jämnare profil över inkomstklasserna vilket möjligen återspeglar att det till del kan vara fråga om arbetsbyten som förenklar vardagen för iblandade parter.

¹⁹ 48 procent av arbetstimmarerna har ersatts i pengar, 52 procent genom gentjänster eller i natura.

6.2.2 Hushållens utgiftssida – grupper med fördel av köp av svarta tjänster

Den fördelningspolitiska vinsten för den som köper svarta tjänster åt hushållet består i att man i allmänhet kan köpa till ett lägre pris än det normala vita. Men det finns också dimensionen att man ”köper sig tid”. Genom att köpa tjänsten istället för att göra den själv (i de fall det är fråga om tjänster man själv kunnat göra) skapar man utrymme för andra aktiviteter – arbete på marknaden eller fritid.

Vi tittar nu på vilka grupper som drar fördel av att köpa svarta tjänster. Tabellen nedan utgår från ett individperspektiv dvs. visar köpens värde *per person*. I de fall köpen gjorts av gifta/sambohushåll har båda parterna räknats som köpare vid framräkning av genomsnittligt antal köpta timmar och genomsnittlig köpesumma per person. Detta innebär att istället för drygt 800 000 hushåll som köpt är timantalet och köpesumman utslagna på 1,3 miljoner köpande individer. Liksom när det gäller utförarna redovisas uppgifterna dels i snitt för de som faktiskt köpt dels utslaget på alla individer i ifrågavarande kategori. Det är svårt att dra mer bestämda slutsatser kring det ekonomiska värdet av att kunna köpa till lägre pris eftersom vi inte vet vilket pris man skulle ha betalt om motsvarande tjänst köpts vitt. När det gäller svarta tjänster åt hushåll i form av extraknäck inom byggbranschen torde prisvinsten ligga runt 40 procent av ett normalpris.²⁰ För andra tjänster t.ex. barnpassning i hemmet finns ingen ”marknad”. När vi nedan kommenterar uppgifterna är det således inte en beskrivning av vinsten av att köpa utan ren volymbeskrivning som tar sikte på vilka grupper som är mest aktiva som svartköpare och därmed kan antas dra mest fördel av att köpa svart.

---

²⁰ Jämför kapitel 5 Prissättningen.

Tabell 34 Förekomsten av köp av svarta tjänster ersatta i pengar hos olika grupper enligt intervjuundersökning.

Redovisningen avser personer som bor i hushåll som köpt svarta tjänster

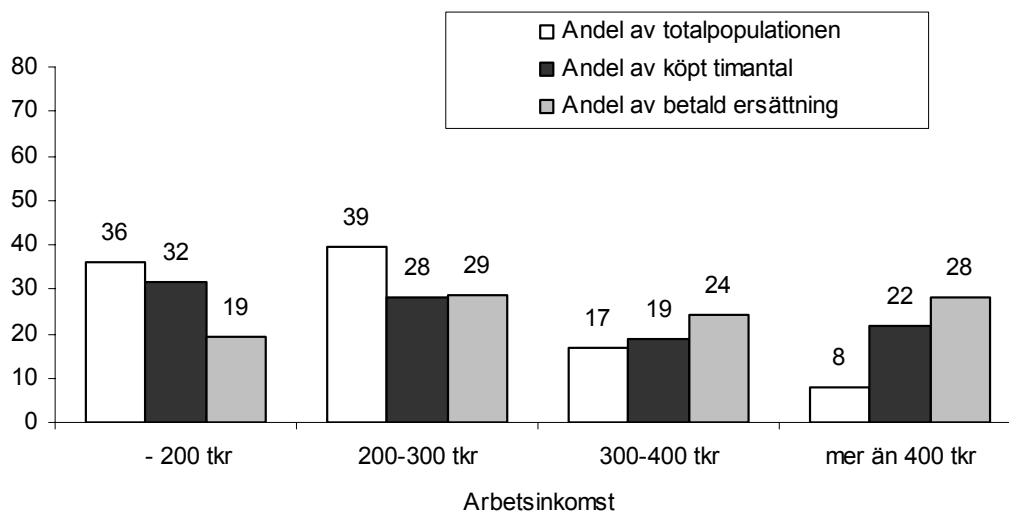
Kategori	Andel som köpt svarta tjänster	Antal köpta timmar per person		Köpesumma per person, kr		Genomsnittlig timbetalning, kr
		För de som köpt	Utslaget på alla i befolkningen	För de som köpt	Utslaget på alla i befolkningen	
Samtliga	21	44	9	4 500	935	107
Kön						
Män	24	36	9	4 800	1 170	134
Kvinnor	17	54	9	4 000	700	75
Åldersgrupp						
18-29år	23	36	8	4 000	930	111
30-39 år	29	58	17	5 100	1 470	88
40-49 år	23	28	6	4 600	1 050	166
50-59 år	19	47	9	3 500	670	75
60-74 år	10	43	4	5 400	560	126
Familjetyp - civilstånd						
Gifta/sammanboende	22	28	6	4 400	960	156
Ensamstående	19	87	16	4 800	880	55
Familjetyp - barn						
Barn som bor hemma	26	34	9	4 700	1 220	140
Ej barn hemma	17	56	9	4 300	710	76
Egen arbetsinkomst						
mindre än 200 tkr	16	58	9	3 100	490	53
200-300 tkr	21	33	7	3 200	680	97
300-400 tkr	26	36	9	5 300	1 360	147
mer än 400 tkr	36	60	22	9 000	3 270	151
Hushållets arbetsinkomst						
<i>Gifta/samboende</i>						
Under 200 tkr	12	13	2	700	90	58
200-400 tkr	18	31	5	2 900	520	95
400-700 tkr	25	25	6	4 500	1 110	181
Över 700 tkr	31	43	13	7 000	2 170	164
<i>Ensamstående</i>						
mindre än 200 tkr	17	93	16	3 500	620	38
200-300 tkr	17	84	14	3 300	560	39
300-400 tkr	28	54	15	6 900	1 920	129
mer än 400 tkr	28	143	40	11 300	3 170	79
Äger bostad (villa, radhus, bostadsrätt, fritidshus, tomt)						
Äger bostad	22	35	8	5 000	1 120	141
Äger inte bostad	15	84	13	2 000	290	23
Regionalt						
H1 Stockholm	24	60	14	6 000	1 430	101
H2 Göteborg & Malmö	20	43	9	7 300	1 470	171
H3 Orter över 90 000 inv.	21	44	9	3 600	740	82
H4 Orter 27-90 000 inv. i tätbefolkad region	19	37	7	3 800	730	102
H5 Orter 27 -90 000 inv. i glesbygd	20	32	6	3 300	650	103
H6 Glesbygd	17	11	2	1000	170	88
Huvudsaklig uppväxt						
Norden	21	42	9	4 400	930	105
Land utom Norden	14	104	14	7 600	1 040	73

Utslaget på alla personer i åldrarna 18-74 år så köps 9 timmar svarta hushållstjänster om året eller för 935 kr per person. Ser man enbart till de 21 procent som faktiskt köpt så har man köpt i genomsnitt en dryg veckas arbete (44 timmar) och betalt i snitt ca 4 500 kr.

Det som är mest iögonenfallande när man studerar olika kategorier är att personer med högre inkomster köper svart. I gruppen med inkomster över 400 tkr har 36 procent köpt svart med i snitt 60 timmar och en köpesumma på ca 9 000 kr per person. Diagrammet nedan visar volymen (tid och pengar) svarta köp efter individens egen arbetsinkomst. Personer med inkomster över 400 tkr utgör 8 procent av individerna och har köpt 22 procent av totala timantalet och står för 28 procent av den betalda ersättningen.

Diagram 5 Olika inkomstklassers andel av totalpopulationen samt deras andel av köpt svartarbete betalt i pengar. Köpt volym angiven i tid och i pengar

Regionalt är köpta tjänster betalda i pengar av störst betydelse i storstadsområdena.

Siffrorna ovan avser köp av tjänster betalda i pengar. Som framgått tidigare (diagram 4) är den fördelningspolitiska profilen för tjänster som ersätts genom gengtjänster/natura mera jämn över inkomstklasserna.

6.3 Fördelningseffekter av en dold sektor mer principiellt

Som framgått ovan kommer uppskattningsvis 10 å 15 procent av de dolda arbetsinkomsterna med i intervjuundersökningar riktade till allmänheten. Intervjuundersökningar täcker troligen ganska väl in svartarbete kopplat till bostad och andra hushållsnära tjänster. En liten del av svartarbete åt företag kommer också med i intervjuundersökningar. Det som fångas upp är sådant svartarbete åt företag där det är klart och tydligt för de som utfört svartarbetet att det är fråga om just svartarbete t.ex. ungas arbete på restaurang och i butik och en del extraknäck på övertid för anställda där det är klart uppgjort mellan den som gör jobbet och ”arbetsgivaren” att ersättningen ska hållas dold för skattemyndigheten.

Även om man, med hänvisning till att folk när de svarar på intervjufrågor inte svarar uppriktigt utan undervärderar sitt svartarbete, skulle göra ett visst schablonmässigt påslag på de värden som kommit fram i intervjuerna är den slutsats vi drar att i storleksordningen 80 å 85 procent av de dolda arbetsinkomsterna är av en karaktär som inte fångas upp i intervjuundersökningar. Vi bedömer att det i första hand är företagsrelaterat. En stor del torde avse fusk i bokföringen (utelämnade inkomster, privata utgifter som kostnadsförts i bokföringen).

Även om undersökningen här avser svartarbete som fångas upp i intervjuundersökningar gör vi här en liten utvikning. Går det att säga något om profilen på de dolda arbetsinkomster som inte kommer med i intervjuer med allmänheten? Vi diskuterar detta nedan från dels ett utförarperspektiv dels ett köparperspektiv.

6.3.1 Fördelningseffekter allmänt - utförarperspektiv

Vi har i samband med svartarbetskartläggningen använt en del andra metoder som ger ledtrådar om förekomsten av dolda arbetsinkomster mera allmänt.

En bearbetning av resultatet av skatterevisjoner under en åttaårsperiod pekar på att de dolda arbetsinkomsterna (till den del de går att belägga med de metoder och kontrollunderlag Skatteverket har idag) är koncentrerade till mindre företag.²¹

En annan metod som använts är en jämförelse branschvis mellan medianinkomster för etablerade egenföretagare och löntagare i åldersgrupperna 25-60 år.²² Presumtionen vid denna jämförelse är att väsentligt lägre deklarerade nivåer hos egenföretagare än löntagare kan vara en indikation på att det finns dolda arbetsinkomster. Medianinkomsten för egenföretagarna ligger för alla branscher sammantaget på 137 000 kr att jämföra med 233 000 kr för löntagare. Detta innebär att medianinkomsten för egenföretagarna skulle behöva räknas upp med 70 procent för att nå upp i nivå med löntagarnas. Uppräkningstalet är dock missvisande beroende på att branschammansättningen avviker kraftigt mellan egenföretagarna och löntagarna. Om branschammansättningen varit densamma för löntagarna som egenföretagarna blir skillnaderna mindre. Efter en omviktning med beaktande av egenföretagarnas branschammansättning behövs en uppräkningsfaktor med 51 procent för att egenföretagarnas medianinkomster ska komma upp i nivå med löntagarnas. En sak som bör finnas med i bilden är att vi här jämför med anställdas faktiskt redovisade arbetsinkomster. Men även anställda har viss dold inkomst. I skattningen med revisionsmetoden utgjorde de dolda arbetsinkomsterna för anställda 5 procent av lönesumman för samtliga sektorer exkl. offentlig sektor, bostadsrättsföreningar och ideella föreningar. Emellertid är branschammansättningen för anställda helt annorlunda än egenföretagarnas. Viktas de dolda arbetsinkomsterna för anställda om till att motsvara egenföretagarnas branschammansättning blir de dolda arbetsinkomsterna för anställda istället 15 procent av lönen.

Det finns också andra indikatorer på att företagares verkliga levnadsstandard (t.ex. kvaliteten på boendet) är högre än vad som motsvaras av den inkomst de deklarerar. Baserat på SCB:s Levnadsnivåundersökningar har jämförts vissa standardindikatorer för heltidsarbetande företagare och löntagare i åldern 25-60 år (tabell 35). Om det inte finns dolda arbetsinkomster

²¹ En skattning av svarta arbetsinkomster baserad på Skatteverkets revisionsresultat – revisionsmetoden, bilaga 9.

²² Indikatorer på olika levnadsnivå för företagare och löntagare med samma deklarerade arbetsinkomst, bilaga 11.

borde man förvänta sig att personer med likartade inkomstnivåer har relativt likartade levnadsförhållanden. Klassificeringen ”företagare” i denna jämförelse bygger på vad den intervjuade själv uppgett vilket innebär att både egenföretagare och fåmansbolagsägare ingår. Oavsett om jämförelsen görs utifrån inkomstbegreppet ”egen arbetsinkomst” eller ett begrepp som tar hänsyn till försörjningsbördan ”disponibel inkomst per konsumtionsenhet” så visar jämförelsen att företagare med låga inkomster för flera standardindikatorer har högre standard och är mindre ekonomiskt utsatta än anställda i motsvarande inkomstläge.

Tabell 35 Arbetsinkomstens storlek och indikatorer på levnadsnivå. Heltidsarbetande i åldern 25-60 år. Uppdelning på företagare och anställda. Andel personer träffad av indikatorn, procent

Indikator (ULF)	"Låg arbetsinkomst" under 180 tkr		"Ej låg arbetsinkomst" 180 tkr eller mer	
	Företagare exkl. lantbrukare	Anställda	Företagare exkl. lantbrukare	Anställda
Antal personer i urvalet	198	450	260	3 661
Antal personer uppräknat	125 000	281 000	163 000	2 303 000
Utbildning				
Enbart förgymnasial utbildning	12	14	10	10
Gymnasial (men inte eftergymnasial)	58	49	51	45
Eftergymnasial utbildning	30	36	39	45
Boende				
Antal boende per 100 rumsenheter (inkl kök)**	54*	61*	53*	55*
Trångbodd enligt norm 3	13	21	7	11
6 rum eller mer	44	30	59	41
Bor i småhus	68	49	75	60
Bor med bostadsrätt	12	16	13	17
Bor i flerfamiljshus	32	51	25	40
Bor med äganderätt	62	38	68	54
Ägande eller bostadsrätt	74	54	82	70
Bor med hyresrätt	26	45	18	29
Utrustning i hemmet				
Har tillgång till bil	96	79	97	89
Tillgång till diskmaskin	68	53	81	64
Tillgång till dator i bostaden	86	79	91	87
Tillgång till Internet i bostaden	78	69	85	80
Tillgång till video	91	89	93	93
Fritid och semester				
Har tillgång till fritidshus	43	44	57	53
Har under de senaste 12 månaderna gjort minst 1 semesterresa på 1 vecka	69	62	78	73
Saknar kontantmarginal m.m.				
Har ej kontantmarginal, kan ej skaffa fram 14000 kronor på en vecka	6	18	2	8
Skulle ha svårt att klara en ekonomisk kris	18	26	11	10
Känner oro för den egna ekonomin	39	41	24	24
Ej varit hos tandläkare det senaste året	13	19	13	13
Sociala bidrag				
Tillhör hushåll som fått socialbidrag under året	0,4	3,3	0,0	0,5
Tillhör hushåll som fått bostadsbidrag under året	8	12	1	3

* Denna indikator avviker från övriga genom att den inte är ett andelstal.

Källa: SCB. Specialbearbetning av Levnadsnivåundersökningarna (ULF 2002-2003).

En annan metod som bygger på sambandet mellan livsmedelskonsumtion och disponibel inkomst ger också stöd åt stora dolda inkomster bland småföretagare (se bilaga 12). Metoden har som ansats att jämföra utgifterna i företagare- och löntagarehushåll. Nyckelantagandena är att:

- Företagare kan underrapportera sin inkomst medan löntagare inte kan det.
- Utgifterna för livsmedelskonsumtionen antas vara korrekt rapporterade av både löntagar- och företagarhusåll.

För enskilda näringsidkare uppskattas de undanhållna inkomsterna motsvara ett påslag på i storleksordningen 100 procent på företagarinkomsten vilket innebär att hälften av den verkliga företagarinkomsten är dold. För företagare med verksamhet i bolagsform beräknas de undanhållna inkomsterna motsvara ett påslag på 30-35 procent motsvarande en fjärdedel av den ”sanna” företagarinkomsten.

6.3.2 Fördelningseffekter allmänt – köarperspektiv

Ovan har vi talat om värdet av de dolda arbetsinkomsterna för de som utfört arbetena. Hur ser det då ut för dem som köper produkter som producerats med inslag av svarta arbetsersättningar? Köp av svarta tjänster med koppling till bostad och annat hushållen behöver hjälp med fångas upp med intervjumetoden. I dessa fall gör köpare och utförare upp om ett pris som innebär att man delar på vinsten av att inte blanda in Skatteverket. Den som köper svart betalar ett lägre pris än den som köper vitt. Pristinkomsten för t.ex. hantverksarbeten kan antas ligga runt 40 procent.

När det gäller fusk i bokföringen – till skillnad mot när ”svart pris” överenskommit – känner inte köparen till att han köper en tjänst eller vara som är svart. Alla köpare möter samma prisbild. I varierande grad kan förekomsten av en dold sektor ändå påverka priset på den producerade produkten. En del av vinsten av dolda inkomster går till utföraren/företagsägaren och en del kan via prisbildningen gynna köparen (exempel ”den billiga pizzen” och frisörbesöket). Fusk i bokföringen återspeglas sannolikt i officiella konsumentprisindex.

Vad som skulle hända med priserna under det hypotetiska antagandet att denna typ av dolda arbetsinkomster eliminerades är svårt att säga. Troligen skulle uppkomma en viss prisökning och köparna skulle minska sin konsumtion varför vissa producenter skulle lämna marknaden. Men prisökningen skulle nog inte ske fullt ut motsvarande den ökade skattekostnaden för företaget. Det troliga är att effekten till del skulle ta sig uttryck i minskad nettoinkomst i företagen med sänkta överlåtelsepriser²³ som följd.

Koncentrerade kontrollinsatser i restaurangbranschen har temporärt medfört att redovisade arbetsinkomster ökade kraftigt efter kontrollerna utan att priserna nämnvärt ökat. Då totalavkastningen minskar resulterar det i en minskning av totalpriset på företaget och slår i första hand mot svarta överlåtelsepriser. Parentetiskt kan nämnas att våra intervjuundersökningar inte till någon del inkluderar svarta ersättningar vid företagsöverlåtelser, som i vissa branscher är betydande.

En kartläggning av frekventa besökare på svenska kasinon som gjorts av Brottsförebyggande rådet visar på en överrepresentation av personer som har företag i kontantbranscher där de svarta inkomsterna är stora. Del av de svarta inkomsterna förefaller således omsättas i de svenska kasinona – ”lätt fångat, lätt förgånget”. Även detta pekar på att det kan finnas visst utrymme att göra verksamheter mera vita utan att detta till fullo behöver få genomslag på priserna på varorna/tjänsterna.

---

²³ Totalpriset dvs. svart + vit överlåtelsesumma.

De varor/tjänster som produceras svart eller med svarta inslag når olika köparsegment. Ser man enbart till de direkta omfördelningseffekterna i första ledet blir effekterna olika om det är fråga om sådant som har en utbredd köparkrets eller om det är sådant som köps av en mindre grupp. Hårvård och restaurangmåltider har en mycket bred köparkrets. I stort sett alla personer i samhället agerar som köpare och drar nytta av det låga priset på dessa tjänster. Men skenet bedrar. I praktiken är det så att del av pizzan och frisören betalas på skattsedeln. När alla är ”svartköpare” och köper lika mycket skulle köparna inte förlora på att produkterna såldes till vitt pris. Köparna skulle visserligen få betala mer men få motsvarande lägre skatt (under förutsättning att totala skatteuttaget är givet).

Annorlunda är det med produkter där en mindre del av personerna i samhället agerar som köpare. Detta gäller exempelvis köp av svart reparation av egna villan/fritidshuset. Dels äger inte alla villa/fritidshus dels väljer vissa personer att köpa reparationerna vitt av olika skäl. I dessa fall, där svartköparna utgör en mindre del av befolkningen, övervältrar svartköparen ”skattenotan” på andra personer. De som inte köper svart belastas genom att de får vara med om att betala kompensation till samhället via skattsedeln – staten går inte miste om skatteintäkter utan det är de ärliga som får betala.

7 Jämförelser med andra intervjuundersökningar

7.1 RRV:s svartarbetsundersökning från 1997

Nedan jämförs omfattningen på utfört svartarbete i Skatteverkets intervjuundersökning 2005 med resultaten i RRV:s motsvarande svartarbetsundersökning från 1997²⁴. Båda undersökningarna bygger på telefonintervjuer med personer i åldrarna 18-74 år.

Det finns vissa skillnader i angreppssätt som bör kommenteras.

---

²⁴ Riksrevisionsverket: Svart arbete. Del 2. Omfattning. (RRV 1998:28)

Tabell 36 Jämförelse mellan Skatteverkets undersökning 2005 och RRV:s undersökning från 1997

	RRV:s undersökning från 1997	Skatteverkets från 2005
Metod m.m.		
Frågeformulering	Utförda arbetstimmar <u>och</u> försäljning av varor utan kvitto	Renodlat till tjänster i form av utförda arbetstimmar
Andel av dem som utfört svartarbete som angav tidsåtgång	49%	Bostad 91% Annat hushåll 96% Åt företag 100%
Antal timmars svartarbete för de som arbetat svart	4,72 timmar (4 timmar 43 minuter) i snitt per vecka för de som svarat	Omräknat till helår 148 timmar i snitt, Dito uttryckt per vecka ≈ 3 timmar
Svart ersättning i genomsnitt per timme	112 kr (1997 års priser) ≈ 141 kr (2005 års nivå) I de fall ersättningen skedde på annat sätt än i pengar ombads de svarande att ange hur mycket man skulle ha fått betalt svart i timmen om det betalats i pengar	126 kr Bara de som faktiskt betalt i pengar svarade på frågan om timersättning
Resultat "makrovärdering"		
Andel personer som utfört svartarbete	11%	13%
Antal svarta timmar	160 miljoner	119 miljoner
Svart arbetstid i förhållande till total arbetstid	2,5%	1,7%
Värde i kronor räknat	18 mdkr (1997 års priser) ≈ 22 á 23 mdkr (2005 års nivå)	15,1 mdkr
Värdet i kronor uttryckt som andel av BNP	0,9%*	0,6%

* I RRV:s rapport anges 1% av BNP. Beräkningen i tabellen för 1997 baseras på reviderade BNP-tal för 1997.

RRV:s fråga om utfört svartarbete innefattade utförda arbetstimmar och försäljning av varor utan kvitto. Skatteverkets undersökning är tydligt avgränsad till utförda arbetstimmar. En annan skillnad i utformningen är att Skatteverkets undersökning har varit uppdelad i tre delar där frågor ställts var för sig – arbeten på bostad, annan hjälp åt hushåll och arbeten åt företag. I RRV:s undersökning gjordes ingen uppdelning av utfört svartarbete på olika delområden.

För att kunna få en uppfattning om betydelsen av att ha med försäljning av varor svart i frågorna om svartarbete har TNS Gallup på uppdrag av Skatteverket intervjuat 2 000 personer om deras svartköp av varor med betalning i pengar.²⁵ Problemet när det gäller svartköp av varor är att det kan vara svårt för köparen att avgöra om det är svart eller vitt eftersom det oftast är upp till säljaren att sköta redovisningen. Skatteverkets fråga formulerades därför som att man ”på goda grunder tror att försäljningen av varan inte tas upp till beskattning” och de intervjuade fick ge svar på ett antal olika kategorier av varor såsom t.ex. drycker, ätbara jordbruksprodukter, byggmaterial, skogsprodukter, konstföremål m.m. 25 procent av svenska folket uppger att de köpt varor svart. De som köpt varor svart har i genomsnitt köpt för 1 900 kronor. Totalt för riket beräknas svartköpen av varor med betalning i pengar uppgå till 3,1 miljarder kronor.

²⁵ Intervjuerna genomfördes i november 2005, jfr bilaga 15: ”Svenska folkets svartköp av varor”.

7.1.1 Antalet svarta arbetstimmar

En av de mest centrala frågorna i skattningen är hur många arbetstimmar som utförts. I RRV:s undersökning svarade endast 49 procent av dem som utfört svartarbete på frågan om antalet timmar och genomsnittliga antalet arbetstimmar var 4,72 tim (4 tim 43 min) per vecka. Vid uppräknings till riksnivå gjordes det beräkningsmässiga antagandet att samma genomsnittliga timantal gällde även för de 51 procentenheter som utfört svartarbete men inte kunde svara på frågan om arbetstid. Vår undersökning visar att detta antagande av RRV inte håller (se vidare nedan). I den undersökning som nu gjorts har stor ansträngning lagts ned på att få svar på frågan om timantal genom att intervjuarna haft instruktioner att inte släppa frågan för lätt. Om de intervjuade inte kunnat ange timantal i snitt per vecka har de uppmuntrats att i stället ange volymen i arbetstimmar, arbetsdagar, arbetsveckor, arbetsmånader.²⁶ Svarefrekvensen för de som utfört svartarbeten ligger för arbeten på bostad på 91 procent, andra typer av hushållstjänster på 96 procent och för arbeten åt företag på 100 procent. Timantalet blir lägre i Skatteverkets undersökning – genomsnittligt sett ca 3 timmar per vecka.

Totala antalet svarta arbetstimmar uppgår i Skatteverkets undersökning 2005 till 119 miljoner timmar ($\approx$ 1,7 procent av totala arbetstiden i landet). Detta är lägre än RRV:s skattning från 1997 där antalet svarta arbetstimmar angavs till 160 miljoner timmar ($\approx$ 2,5 procent av arbetstiden i landet). Vi menar att man av det lägre värdet för 2005 inte kan dra slutsatsen att volymen svartarbete minskat. Skillnaden är en effekt av hur RRV har hanterat timantalet i de fall svar saknats i undersökningen 1997.

Vi försöker nedan skapa oss en bild av hur vår kalkyl skulle ha sett ut om vi hanterat kalkylen på likartat sätt som RRV gjorde 1997 dvs. låtit den bygga på dem som utfört svartarbete och i intervjun klarat av att ange tiden i timmar per vecka.

Tabell 37 Tidsåtgång angiven på olika sätt i intervjuundersökningen 2005

	Typ av svartarbete			Alla som utfört något
	På bostad, tomt eller fritidshus	Annat med koppling till hushåll	Åt företag	
Fördelning av de som utfört svartarbete på olika typer av tidsangivelser				
- inte kunnat ange tidsåtgång	9%	4%	0%	4%
- svarat i timmar per vecka	40%	40%	43%	40%
- svarat på tidsåtgång på annat sätt (timmar, dagar, veckor månader)	51%	55%	57%	56%
Alla som utfört svartarbete	100%	100%	100%	100%
Genomsnittligt timantal per vecka (obs. angivet decimalt)				
- de som uppgivit tidsåtgång per vecka	4,17	2,78	9,69	5,57
- de som angivit tidsåtgång på annat sätt	0,77	0,55	1,70	0,87

I undersökningen 2005 har 40 procent angivet tidsåtgången i timmar per vecka och den genomsnittliga tidsåtgången ligger på 5,57 (vilket är högre än i RRV:s undersökning). I den första alternativa kalkylen (Alt 1 i tabellen nedan) låter vi denna veckoarbetstid gälla för alla utförare vilket skulle resultera i att de totalt antal utförda arbetstimmar 2005 skulle landa på 234 miljoner timmar dvs. väsentligt högre än de 160 miljoner timmar som RRV kom fram till 1997.

²⁶ De olika sätten att svara har sedan omvandlats till svart årsarbetstid genom att anta att en arbetsdag är 8 timmar, en vecka 40 timmar och en månad 160 timmar.

Tabell 38 Alternativa kalkyler för 2005 där man efterliknar RRV:s sätt att kalkylera 1997

	Genomsnittligt timantal per vecka för de som utfört svartarbete	Totalt antal timmars svartarbete per år, miljoner timmar
RRV:s undersökning 1997: Bygger på angiven veckoarbetstid för 49 procent av dem som utfört	4,72	160
SKV:s undersökning 2005: bygger på angiven tidsåtgång för 96 procent av dem som utfört	ca 3 tim	119
Alternativa beräkningar baserat på uppgifter i SKV:s undersökning 2005 där man efterliknar RRV:s sätt att kalkylera 1997		
Alt 1. Kalkyl baserad endast på de 40 procent av utförarna som angivet tidsåtgång i timmar per vecka	5,57	234
Alt 2. Som alt.1 men med tillägg av 9 procentenheter utförare med de högsta värdena för tidsåtgång angiven på annat sätt	5,21	219
Alt 3. Som alt.1 men med tillägg av 9 procentenheter utförare med genomsnittet för tidsåtgång angiven på annat sätt	4,64	195

Delvis skulle det högre timantalet kunna vara en effekt av att RRV fick 49 procent av dem som utfört svartarbete att ange tiden i timmar per vecka dvs. 9 procentenheter mer än i undersökningen 2005 där andelen var 40 procent. Vi gör därför ytterligare två alternativa kalkyler där vi antar att dessa ytterligare 9 procentenheter är sådana personer som i Skatteverkets undersökning angivit tidsåtgång i timmar, dagar, veckor eller månader.

I den ena (Alt 2 i tabellen ovan) antar vi att de består av dem som haft *längst* arbetstid bland de som angivet tidsåtgången på annat sätt än i timmar per vecka. Den genomsnittliga veckoarbetstiden blir då 5,21 timmar och totala antalet utförda arbetstimmar 219 miljoner. I den andra (Alt 3 i tabellen ovan) tilldelar vi de 9 procenten *genomsnittlig* tidsåtgång för dem som angivet tidsåtgången på annat sätt. Den genomsnittliga svarta veckoarbetstiden blir då 4,64 dvs. nästan exakt densamma som i RRV:s undersökning (4,72). Totala antalet utförda arbetstimmar blir 195 miljoner. Att det blir högre än RRV:s 160 miljoner beror på att andelen som arbetat svart är högre (13%) i Skatteverkets undersökning 2005 än i RRV:s (11%).

Slutsatsen av de alternativa kalkylerna är att tekniken som användes 1997 var avgörande för den höga nivå i arbetstimmar som man landade på. Vår bedömning är att antalet svarta arbetstimmar i realiteten ökat och att detta beror på att fler utför svartarbete 2005 än 1997. Även det förhållandet att undersökningen 2005 inte omfattade försäljning av varor svart bidrar till denna slutsats.

Sammantaget är det vår bedömning att svartarbetet i Sverige sedan år 1997 har ökat och att detta beror på att fler arbetar svart.

7.1.2 Svartarbetet värderat i kronor

Vid värderingen i pengar har både RRV och Skatteverket utgått från svart arbetsersättning i genomsnitt per arbetstimma. Men det finns skillnader i frågeformulering även när det gäller att fastställa timersättningen. RRV:s fråga omfattade alla arbetstimmar oavsett om de ersatts i pengar eller genom gentjänster eller på annat sätt. Intervjupersonerna ombads i de fall ersättningen skett på annat sätt än i pengar att ange hur mycket man skulle ha fått betalt svart i timmen om det betalats i pengar (dvs. ett hypotetiskt antagande som de intervjuade fått hantera). I Skatteverkets undersökning 2005 har frågan om timersättning endast ställts i de fall arbetet faktiskt betalats i pengar. I löpande priser blir timersättningen 2005 126 kr mot 112 kr 1997. Om man antar att den svarta timersättningen utvecklats parallellt med löneutvecklingen skulle timersättningen 1997 motsvara 141 kr vilket i så fall innebär att timersättningen för svart arbete sjunkit relativt vit ersättning. Man kan fundera på orsaken till denna relativa lönesänkning för svartarbete. Kan den tänkas bero på ökad konkurrens om de svarta jobben, också med utländska företagare?

Vid uppräknningen till riksnivå i Skatteverkets undersökning 2005 har de arbetstimmar som ersatts på annat sätt än i pengar tilldelats samma värde som de monetärt ersatta. Frågan är om detta antagande håller. Rockwool Fondens Forskningsenhet, som under många år undersökt svartarbetet i Danmark och som medverkat i likartade undersökningar i flera andra länder, har vid ett tillfälle undersökt hur det förhåller sig med detta. Man fann att den uppgivna nivån på timersättningen var ungefär likartad om ersättningen utgått i pengar eller på annat sätt.

Tabell 39 Genomsnittlig svart timersättning (löpande priser) för personer i åldern 18-74 år efter ersättningsform

Land	Valuta	Ersättningsform		
		Kontant	Gentjänster	Kontant + gentjänster
Danmark	DKK	116	120	109
Norge	NOK	132	138	130
Sverige (RRV:s undersökning 1997)	SEK	116	102	114
Tyskland	DEM	19	22	20
Storbritannien	GBP	9	9	9

Anm. Undersökningarna har genomförts mellan 1997 och 2002

Källa: Søren Pedersen (2003). The Shadow Economy in Germany, Great Britain and Scandinavia.

Uttryckt i kronor motsvarar de svarta ersättningarna som fångas upp i intervjuundersökningar riktade mot allmänheten 0,6 procent av BNP i undersökningen 2005 att jämföra med 0,9 procent i kalkylen som RRV gjorde. Även här menar vi att skillnaderna kan vara fråga om teknik. Även i denna kalkyl spökar sättet RRV räknade fram antalet svarta arbetstimmar.

7.1.3 Svartarbetet i olika kategorier

En jämförelse av andelen som uppger att de utfört svartarbete i undersökningarna från 1997 och 2005 visar på vissa ändringar.²⁷ Svartarbetet bland yngre har ökat liksom bland tjänstemännen. I övrigt är skillnaderna små. Strukturen som sådan är likartad med högre andel män än kvinnor och med en sjunkande andel med ökande ålder.

²⁷ RRV:s undersökning 1997. Svart arbete. Del 3. Struktur. (RRV 1998:29).

Tabell 40 Jämförelse av andel personer i olika kategorier som utfört svartarbete enligt RRV:s undersökning 1997 och Skatteverkets 2005

Kategori	Andel som utfört svartarbete , %	
	RRV 1997	Skatteverket 2005
Samtliga 18-74 år	11	13
Kön		
Män	15	18
Kvinnor	7	8
Åldersgrupp		
18-19 år	25	29
20-29 år	17	
30-39 år	17	15
40-49 år	12	11
50-59 år	5	7
60-69år	4	4
70-74 år	3	
Sysselsättning		
Egenföretagare (enskild firma eller bolagsägare)	18	15
Tjänsteman offentlig sektor	7	8
Tjänsteman privat sektor	7	13
Facklärd arbetare (yrkesutbildad), (t.ex. frisör, bilmekaniker etc.)	16	16
Inte facklärd arbetare (inte yrkesutbildad)	13	15
Studerande, värnpliktig	24	25
Pensionär	3	5
Arbetslös inklusive åtgärder	11	12
Övriga	8	6

Totalt sett visar andelarna på en god överensstämmelse.

7.1.4 Fördelning på ersättningsformer

I båda undersökningarna har ställts frågor om hur svartarbetet har ersatts – i pengar eller på annat sätt. I Skatteverkets undersökning 2005 har svartarbetet fördelats på olika ersättningsformer viktat efter timantal. Uppgifterna från RRV:s undersökning 1997 avser oviktade uppgifter dvs. hur personerna som svartarbetat fått sin ersättning utan hänsyn till antalet utförda timmar för varje enskild person. Den slutsats man ändå kan dra av jämförelsen är att mycket svartarbete ersatts på annat sätt än i pengar både för åtta år sedan och idag.

Tabell 41 Ersättningsform för utfört svartarbete enligt RRV:s undersökning 1997 och Skatteverkets 2005

Ersättningsform	RRV	Skatteverket
	1997	2005
	Andel	Viktat efter
	ovägt	timantal
Kontanter	39	59
Kontant och byten	21	
Byten	40	41
Vet ej	1	
Totalt	100	100

7.2 Rapporten "Redovisning av privata tjänster" från 1996

I anslutning till Tjänstebeskattningsutredningens arbete i mitten av 1990-talet gjorde Skatteverket en uppskattning av volymen utfört svartarbete med enklare tjänster i hemmen (RSV Rapport 1996:5. Redovisning av privata tjänster). Den skattning som gjordes i rapporten var ett rent räkneexempel där resultat från danska intervjuundersökningar applicerades på svenska förhållanden vad gäller antalet utförda arbetstimmar i ekonomin. Trots att det inte var fråga om någon undersökning av faktiska förhållanden för Sverige så har den fått stort genomslag i svenska media som ofta hänvisar till rapporten. De uppgifter som brukar citeras är att det rör sig om minst 10 mdkr i svart ersättning med koppling till hemmen fördelat på 3 mdkr för enkla hushållstjänster, 5 mdkr för reparation och underhåll och 2 mdkr för bilreparationer. Med hänsyn till att det ofta refereras till rapporten och att vi nu har nya resultat kommenterar vi nedan skillnaderna.

Räkneexemplet från mitten av 1990-talet utgick från antagandet att de svarta arbetstimmar utgjorde 3 procent av totala antalet arbetade timmar i ekonomin vilket var den nivå som Rockwool Fondens Forskningsenhets intervjuundersökningar kom fram till för Danmarks del åren 1993-1994. De 3 procenten inkluderade en schablonmässig uppjustering med 20 procent i förhållande till de svar som givits i de danska intervjuerna med hänsyn till att intervjuundersökningar brukar ge en viss underskattning. Hur mycket av de svarta arbetstimmar som hade koppling till tjänster i hemmen grundades på den andel som gällde för Danmarks del. Beräkningarna i Skatteverkets rapport från mitten av 1990-talet landade på 108 miljoner svarta arbetstimmar med koppling till hemmen. Beräkningen uttryckt i kronor utgick från ett beräkningsmässigt antagande att vanliga enkla hushållstjänster i Sverige betalades med i snitt 60 kr/tim och reparation och underhåll av hem, bil m.m. med i snitt 115 kr/tim.

	Räkneexempel i RSV Rapport 1996:5	Skatteverkets undersökning 2005	Dito 2005 med schablonmässigt påslag på 20%
Andel svarta timmar av totalt antal arbetstimmar	3%	1,7%	2,0%
Koppling till hemmet - miljoner timmar			
Reparation och underhåll i hemmen	45	38	46
Vanliga enkla hushållstjänster	48	35	42
Reparation i första hand av bilar	15		
Summa aktiviteter med koppling till hemmen	108	74	88

I kartläggningen 2005 hamnar antalet utförda arbetstimmar med koppling till hemmet lägre än i räkneexemplet från mitten av 1990-talet. Detta gäller även om ett schablonmässigt påslag görs med 20 procent för att intervjuundersökningar ger en underskattning. Skillnaden kan inte tolkas som att utfört svartarbete med koppling till hemmet skulle ha minskat eftersom de tidigare uppgifterna var ett räkneexempel. De uppgifter vi har nu baseras på en i faktisk mätning genomförd i Sverige.

7.3 Jämförelser med intervjuundersökningar i andra länder

RRV:s undersökning för Sverige 1997 bygger på en metod som tagits fram av Rockwool Fondens Forskningsenhet. I något modifierad form är det också den metod Skatteverket använt i mätningen 2005.²⁸ Det danska sättet att mäta med intervjuundersökningar har utöver i hemlandet också kommit att användas i flera länder bl.a. i Norge (1998 och 2002), i Storbritannien (2000) och i Tyskland (2001 och 2004). Med bibehållen metod har de frågor som ställts kunnat anpassas till hur lagstiftningen ser ut i de olika länderna. I boken ”Danmarks uformelle økonomi” sammanfattar Gunnar Viby Mogensen resultatet av mätningarna i de olika länderna.

Tabell 42 Svarta aktiviteter i vissa grannländer. Mätt med intervjuer till allmänheten baserat på den metod som tagits fram av Rockwool Fondens Forskningsenhet

Land	Andel som utfört svarta aktiviteter, %	Genomsnittlig svart arbetstid per vecka	Svarta arbetstimmar som andel av antalet vita arbetstimmar, %
Tyskland (2001)	10,4	drygt 8 tim	4,1
Tyskland (2004)	8,8	ca 7,5 tim	3,1
Danmark	20,3	ca 4,5-5 tim	3,8
Norge	17,3	ca 4,5-5 tim	2,6
Sverige (1997)	11,1	ca 4,5-5 tim *	2,3
Storbritannien	7,8	drygt 3,5 tim	1,2

Källa: Gunnar Viby Mogensen. Danmarks Uformelle Økonomi. Rockwool Fondens Forskningsenhet.2003
För Tyskland 2004: Nyhetsbrev från Rockwool Fondens Forskningsenhet Juni 2005

Sverige 2005	13	ca 3 tim	1,7% av total arbetstid 1,8% av vita arbetstimmar
--------------	----	----------	--

* Jämförelsen med Sverige år 2005 (= 3 tim) är missvisande på grund av att den genomsnittliga tiden inte uppskattats på samma sätt de båda åren (olika frågeformuleringar, olika svarsandelar). Jfr tabellerna 37 och 38.

Det är ganska stora skillnader mellan länderna i andelen som uppger att de utfört svarta aktiviteter. Andelen som utfört svarta aktiviteter ligger högst i Danmark med 20 procent följt av Norge med 17 procent. Nivån i Sverige (mätningen 1997), Tyskland (2004) och Storbritannien är något lägre med 11, 9 respektive 8 procent.

Den genomsnittliga svarta arbetstiden för de som utfört svartarbete varierar mellan länderna. Den är högst i Tyskland med 7,5 timmar per vecka och lägst i Storbritannien med 3,5 timmar per vecka. Danmark, Norge och Sverige (mätningen 1997) ligger på en likartad nivå på mellan 4,5-5 timmar per vecka.

²⁸ Försäljning av varor svart utan kvitto omfattas inte av Skatteverkets mätning 2005.

Sätter man den sammantagna svarta arbetstiden i förhållande till antalet arbetstimmar i den vita ekonomin så hamnar Storbritannien lägst. Den låga nivån i Storbritannien kan vara ett uttryck för att betydligt fler aktiviteter inte betraktas som skattepliktiga än enligt skattelagstiftningen i de andra länderna.

I Tyskland har intervjuundersökningar genomförts både 2001 och 2004. Under mellanperioden har en vidtagits en rad åtgärder. Revisionsfrekvensen har höjts, sanktionerna har förstärkts, marginalskatten sänkts och s.k. Mini-Jobs har införts. 2001 svarade 10,4 procent att de utförts svartarbete, frekvensen hade 2004 sjunkit till 8,6 procent. Även den genomsnittliga tiden har sjunkit. Som andel av total vit arbetstid har den svarta sektorn minskat från 4,1 till 3,1 procent.

Strukturen följer samma välkända mönster i alla länderna. De unga utför svartarbete i större utsträckning än de äldre. Med undantag av Storbritannien är det fler män som jobbar svart än kvinnor. Facklärda deltar i större utsträckning. I alla länderna utom Tyskland gäller att andelen som utför svartarbete är lägre bland arbetslösa.

Bilaga 14:1 TNS Gallups tekniska rapport

Att det är fler i Demoskop och TNS Gallup ”kort” som svarar vet ej eller inte vill svara är naturligt – det kan jämföras med att vägra svara på frågan.

En svårbesvarad fråga är varför andelen vet ej och ej svar är så låg i TNS ”lång” – bara en procent. Rent statistiskt hade man förväntat sig en större andel. Vad kan det finnas för förklaringar till detta? Man kan tänka sig att de som förklarat sig beredda att svara på TNS intervjun i lägre utsträckning väljer ett annat svarsalternativ än ”vet ej/ej svar” – men varför är andelen lägre än i Demoskop där personerna förklarat sig vilja medverka. En skillnad finns dock – de som förklarat sig vilja delta i TNS-intervjun ha sagt ja till att delta i en undersökning som avser just svartarbete. Men man kan också tänka sig förklaringen att de som svarat på en lång rad frågor om svartarbete påverkats att ta ställning.

Slutsatser

De som agerar på den svarta marknaden i större utsträckning instämmer i att det är OK att folk jobbar svart.

Vi har jämfört inställningen till detta påstående mellan de intervjuade med personer som inte ville delta men som kunde förmås att svara på denna enda fråga. Vi inte kan påvisa någon betydelsefull skillnad i attityd. Vi menar att vi därmed har en indikation på att många som inte deltagit i undersökningen har samma uppfattning som de som låtit sig intervjuas.

Hur uppfattningen är bland dem som inte alls deltagit i undersökningen kan vi självfallet inte ha någon uppfattning om – och det är som i alla undersökningar som inte är totalundersökningar – det stora problemet när det gäller att tolka resultat.

Skatteverket

Svartarbete – teknisk rapport

Projektnummer 16433

Göteborg 2006-01-10

Kundansvarig: Jonas Persson

Projektledare: Matz Johansson

Dataansvarig: Jan Lundmark

Information om undersökningen

Skatteverket är intresserat av att beräkna svartarbetets omfattning i Sverige. Dåvarande Riksrevisionsverket genomförde på 1990-talet en undersökning med det syftet och i bland annat Tyskland och Danmark har man på senare år genomfört studier som är sinsemellan jämförbara.

Att beräkna svartarbetets omfattning är metodologiskt svårt. Skatteverket har därför konsulterat Rockwoolfondens forskningsenhet i Danmark, som har erfarenheter av de danska och tyska undersökningarna, för att kunna dra nytta av deras erfarenheter och öka möjligheterna till jämförelser med resultaten från Danmark och Tyskland. I litteraturen finns också en omfattande dokumentation av tidigare undersökningar, med metodtester samt analyser av skillnader i de resultat som nås. Den undersökning som TNS Gallup nu genomfört på uppdrag av Skatteverket är utformad med hänsyn taget till denna samlade erfarenhet.

Undersökningens syfte

Syftet med undersökningen är att kvantifiera omfattningen på svartarbetet i Sverige.

Undersökningen är inte på jakt efter något kriminellt utan endast att kartlägga den svarta marknad som praktiskt taget alla på något sätt kommer i kontakt med. Utanför kartläggningsområdet faller aktiviteter som i sig är kriminella såsom häleri, narkotikahandel och yrkesinbrottstjuvar.

Undersökningen är inriktad på att skatta omfattningen på allt arbete som utförs av personer utanför det egna hushållet som det inte lämnas uppgift om till Skatteverket.

Undersökningens upplägg

Vi har genomfört telefonintervjuer med ett urval av 4 000 privatpersoner (individurval, män och kvinnor 18-74 år) och kartlagt om och i vilken utsträckning personen i fråga köpt eller sålt svartarbete.

Fältarbetet inleddes med en pilotundersökning med ett urval om totalt 300 individer av de 4 000 individer som omfattas av undersökningen. Pilotundersökningen genomfördes med två olika frågeformulär (huvudformulär och reservformulär). Formulärens design och formulering av enskilda frågor har utarbetats av Skatteverket och anpassats till våra rutiner. Huvudformuläret användes vid bearbetning av totalt 200 individer. Till hälften av dem skickade vi ett aviseringskort några dagar innan fältarbetet inleddes. Reservformuläret riktades mot resterande 100 individer (de fick inte något aviseringskort). Syftet med pilotundersökningen var dels att testa frågeformulärens design och frågeteknik, dels att analysera effekten av aviseringskortet.

I samband med starten av pilotundersökningen samlade vi alla intervjuare för en grundlig genomgång av dels bakgrunden och förutsättningarna för undersökningen, dels frågeformulären i sig. Vid den genomgången medverkar Håkan Malmer och Annika Persson från Skatteverket. Efter en första genomgång av formulären fick intervjuarna möjlighet att enskilt

testa frågeformulären för att därefter börja intervjua. Efter cirka 1-1,5 timmar avbröt vi fältarbetet och samlades för att gå igenom eventuella problem som dykt upp och ge möjlighet till återkoppling.

Efter cirka en och en halv veckas fältarbete togs beslutet att inleda huvuddelen av fältarbetet med resterande delen av urvalet (3 700 individer). Till den delen av fältarbetet användes huvudformuläret med aviseringskort (för utfall av pilotundersökningen se nedan under 'Utfall av fältarbetet' och 'Resultat från pilotundersökningarna').

Fältarbetet genomfördes under perioden 19 september till 6 november. Upp till 16 kontaktförsök har genomförts innan en respondent har gallrats bort som ej nåbar. Kontaktförsöken spreds över olika veckodagar och olika tidpunkter.

Kontrollfrågan 'Det är OK att folk jobbar svart'

I frågeformulären ställdes en enskild fråga till dem som, vid kontakt, uppgav att de inte ville delta i undersökningen. Frågan var formulerad som ett påstående ("Det är OK att folk jobbar svart") som respondenterna kunde ta ställning till genom att svara med en skala från 1 till 7, där 1 innebär 'instämmer inte alls' och 7 innebär 'instämmer helt och hållet'. Till de respondenter som deltog i hela intervjun ställdes samma fråga mot slutet av intervjun. Nedan följer en jämförelse av svaren på den frågan för de respondenter som inte deltog i hela intervjun (kort) och för dem som gjorde det (lång).

Fråga: Det är OK att folk jobbar svart

	Total		Man		Kvinna	
	Kort	Lång	Kort	Lång	Kort	Lång
Instämmer	12	21	13	23	12	19
(7) Instämmer helt och hållet	4	6	5	6	3	6
(6)	2	4	2	4	1	3
(5)	7	11	6	12	7	11
(4) Varken eller	16	13	15	14	17	13
(3)	11	13	13	14	9	12
(2)	12	15	14	16	11	13
(1) Instämmer inte alls	33	37	30	32	37	41
Instämmer inte	56	65	57	62	56	67
Ej svar/ingen uppfattning	15	1	15	1	16	1
Medelvärde	2,66	2,83	2,74	2,95	2,57	2,70
Balansmått	-44	-43	-44	-39	-44	-47

Kommentar: Tabellen avser intervjuer med huvudformuläret. Totalt genomfördes 2 232 långa intervjuer och 323 korta intervjuer.

En genomgående skillnad mellan de som deltagit i den korta respektive den långa intervjun är att respondenterna i den långa intervjun i högre grad tar ställning till påståendet samt att deras inställning är mer polariserad. Att de som genomfört den korta intervjun i högre grad avstår från att svara med hjälp av svarsskalan är naturligt. Dessa respondenter vill inte besvara någon fråga alls och deras 'ej svar' ska därför betraktas som vägran.

Ser vi till centralmått som medelvärde och balansmått finns det inga signifikanta skillnader mellan de båda grupperna.

Fråga: Det är OK att folk jobbar svart

	18-29 år		30-39 år		40-49 år		50-59 år		60-74 år	
	Kort	Lång	Kort	Lång	Kort	Lång	Kort	Lång	Kort	Lång
Instämmer	15	30	22	24	10	18	11	20	8	15
(7) Instämmer helt och hållet	3	9	7	6	3	6	3	5	4	4
(6)	0	6	3	5	1	3	2	3	4	3
(5)	12	15	12	13	6	9	6	12	3	8
(4) Varken eller	30	15	15	17	19	14	13	10	11	11
(3)	12	16	15	13	15	13	5	15	9	8
(2)	15	14	13	17	15	18	8	12	11	13
(1)	18	26	28	28	22	36	44	41	42	51
Instämmer inte	45	55	57	58	51	67	57	69	63	72
Vägran	9	1	7	0	19	1	19	1	18	2
Medelvärde	3,17	3,32	3,05	3,11	2,85	2,76	2,33	2,67	2,27	2,36
Balansmått	-30	-26	-35	-34	-41	-49	-46	-49	-55	-57

Resultat från pilotundersökningarna

Pilotundersökningen bestod av tre delar och designades dels för att testa vilken typ av frågeteknik som var mest lämplig att använda, dels för att testa effekterna av ett aviseringskort.

	Del 1	Del 2	Del 3
Frågeformulär	Reservformulär	Huvudformulär	Huvudformulär
Frågeteknik	Indirekt	Direkt	Direkt
Rubricering	Extraarbete	Svartarbete	Svartarbete
Aviseringskort	Nej	Ja	Nej

Till var och en av de tre delarna av pilotundersökningen drogs ett slumpmässigt urval av män och kvinnor i åldern 18-74 år. Skillnaderna i utfallet av själva fältarbetet mellan de tre delarna framgår av tabellen i avsnittet 'Utfall av fältarbetet' (se nedan). Den mest påtagliga skillnaden är att del 2 gav en högre andel långa intervjuer än de övriga två delarna.

Ser vi till skillnader i resultaten i övrigt kan vi konstatera att de som fått ett aviseringskort uppger sig arbeta svart i större utsträckning än de som inte fått någon avisering gör. De skillnader vi kan se i beträffande köpt svart är inte signifikanta.

Resultat från pilotundersökningarna			
Bas	Del 1 49	Del 2 66	Del 3 50
Det är OK att folk jobbar svart			
Instämmer (5, 6, 7)	8	16	20
Varken eller (4)	22	20	14
Instämmer inte (1, 2, 3)	69	66	66
Ej svar/ingen uppfattning	0	0	0
Medelvärde	2,35	2,71	2,70
Balansmått	-61	-50	-46
Har yrkeskunskaper som efterfrågas svart	37	30	34

Nedanstående variabler var en del av underlaget för utvärderingen av pilotundersökningarna. De är inte helt jämförbara med de beräkningar som redovisas i bifogad tabellredovisning.

F1. Köpt något svart (%)		17	8
G3. Köpt svart till bostad (% av bostadsägare)		27	18
Köpt svart (NETTO, F1+G3)	18*	24	16
Utfört svart arbete (NETTO, H1+J1+K1)	8 **	26	12

* Nettot beräknat på F3_2 + G3_2 + H1.

** Avser J1.

Utfall av fältarbetet

Formulärvariant Rubricering Aviseringskort	Pilotundersökning			Huvud- jobb	Totalt	Totalt
	Reserv	Huvud		Huvud	Huvud	Huvud
	Extra- arbete	Svartarbete		Svart- arbete	Svart- arbete	Svart- arbete
	Nej	Ja	Nej	Ja	Ja	Ja/Nej
TOTALT URVAL	100	100	100	3 700	3 800	3 900
Avslutade, ej intervjuade	24	25	29	781	806	835
- Hänvisningston	1	0	1	18	18	19
- Fel nummer/Person finns ej på nr	11	10	8	387	397	405
- Fax eller modem	2	0	1	39	39	40
- Språkproblem	1	2	2	51	53	55
- Ej intervjuas inom intervjuperioden	7	4	4	74	78	82
- IP är sjuk	1	1	1	37	38	39
- Oseriös IP	0	1	4	40	41	45
- Ej kontakt efter 16 försök	0	0	1	44	44	45
- Ej svar	1	7	7	86	93	100
- Ej privathushåll	0	0	0	5	5	5
Nettourval	76	75	71	2 919	2 994	3 065
Utfall av kontakt						
Kompleta intervjuer	65	70	59	2 426	2 496	2 555
- varav långa intervjuer	49	66	50	2 116	2 182	2 232
- varav korta intervjuer	16	4	9	310	314	323
Bokningar	0	0	0	0	0	0
Vägran	11	5	12	493	498	510
- IP vägrar	6	4	9	493	497	506
- IP vägrar p.g.a. policy	1	0	0	0	0	0
- Någon annan vägrar för IP	4	1	3	0	1	4
Svarsandel totalt	86 %	93 %	83 %	83 %	83 %	83 %
Svarsandel lång	65 %	88 %	70 %	72 %	73 %	73 %
Svarsandel kort	21 %	5 %	13 %	11 %	10 %	11 %

Om tabellerna

Bifogat redovisas resultaten av undersökningen i tabeller. I tabellerna är signifikanta skillnader mellan kolumner som hör till samma fråga testade mot varandra (för frågan om kön har alltså kolumnen med män testats mot kolumnen med kvinnor). En bokstav efter ett värde i en cell anger att värdet är signifikant högre än värdet i motsvarande cell för den kolumn bokstaven anger.

I varje tabellhuvud redovisas basen för respektive kolumn. När basen är lägre än 100 markeras detta med en asterisk (*) intill basen. Två asterisker (**) betyder att basen är lägre än 30 – då görs ingen signifikanstestning i den kolumnen.

Om vägning av resultat

Resultat från den här typen av undersökningar är ofta vägda för att bättre återspegla förhållanden i den population man vill uttala sig om. Genom att väga data kan man kontrollera för eventuella skevheter i till exempel köns- eller åldersfördelningen i det material som analyseras. Sådana skevheter kan till exempel uppstå om urvalet är draget så att någon eller några grupper är över- eller underrepresenterade, eller på grund av att viljan att delta varit olika i olika grupper.

För att underlätta Skatteverkets kommande bearbetningar av resultaten innehåller de tabeller som levererats ovägd data. Ett test har dock genomförts, där materialet har vägts mot bakgrund av kön, ålder och region (NUTS 2).

Resultatet av den vägningen ger en mycket liten spridning mellan lägsta och högsta individuella vikt (från 0,774253 till 1,573899). Vägningproceduren ger också ett mått på hur väl fördelningarna kön, ålder och region i datafilen stämmer överens med kända fördelningar i populationen (Rim Weighting Efficiency). Det måttet kan anta värden mellan 0 och 100. I det test vi genomfört är värdet 97,6, vilket är att betrakta som mycket högt. En vägning av det insamlade materialet påverkar således resultaten i liten utsträckning. Nedan följer en jämförelse mellan vägda och ovägda resultat på några nyckelfrågor:

Fråga	Vägt	Ovägt
B: Det är OK att folk jobbar svart (kort intervju) (medelvärde)	2,68	2,66
L: Det är OK att folk jobbar svart (lång intervju) (medelvärde)	2,86	2,83
Netto: Köpt svart (ANNAT och/eller BOSTAD) (procent)	21	21
Netto: Köpt ANNAT svart (procent)	16	16
Netto: Köpt BOSTAD svart (procent)	8	8
Netto: Köpt både ANNAT och BOSTAD svart (procent)	3	3
Netto: Utfört något svart (procent)	14	13
Netto: Både köpt och utfört (procent)	6	6
Netto: Köpt svart för 5000 kr eller mer (procent)	6	6

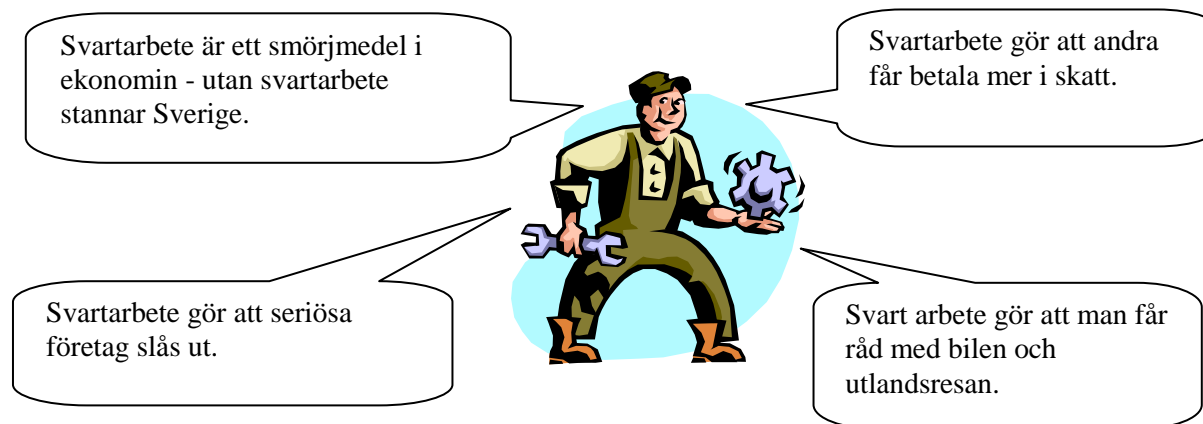
AVISERINGSKORT:

TNS Gallup frågar Svenska Folket om svartarbete

Alla vet att svart arbete förekommer och det är mer eller mindre accepterat bland medborgare och företag. Många tror att skatteminskningar genom ROT-avdrag och "pig-avdrag" kan minska svartarbetet.

Syftet med den här undersökningen är att få en uppfattning om hur omfattande svartarbetet är och vad svenska folket tycker om svartarbetet. Liknande undersökningar har gjorts i Danmark, Norge, Tyskland och Storbritannien.

Det finns delade meningar om svartarbete. Några tycker så här:

Genom ett slumpmässigt urval har Du blivit utvald att ingå i undersökningen och om ca en vecka kommer TNS Gallup att ringa dig för att genomföra en kort intervju. Just ditt svar är viktigt och kan inte ersättas av någon annans. Det är lika viktigt att Du deltar oavsett om Du haft att göra med svartarbete eller inte.

Undersökningen görs av TNS Gallup på uppdrag av Skatteverket. Undersökningsföretaget TNS Gallup är Nordens största undersökningsföretag och verksamt i 70 länder. TNS Gallup garanterar Dig fullständig anonymitet.

INTERVJUFORMULÄR:

TNS Gallup frågar Svenska Folket om svartarbetet

Alla vet att svart arbete förekommer och det är mer eller mindre accepterat bland medborgare och företag. Forskningen i Sverige om detta är mindre än i en del andra länder.

Syftet med den här undersökningen är att få en uppfattning om hur omfattande svartarbetet är och vad svenska folket tycker om svartarbetet.

Genom ett slumpmässigt urval har Du blivit utvald att ingå i undersökningen. Just ditt svar är viktigt och kan inte ersättas av någon annans. Det är lika viktigt att Du deltar oavsett om Du haft att göra med svartarbete eller inte.

Undersökningen görs av TNS Gallup på uppdrag av Skatteverket. Undersökningsföretaget TNS Gallup är Nordens största undersökningsföretag och verksamt i 70 länder. TNS Gallup garanterar Dig fullständig anonymitet.

Avsnitt A**A**

Har Du tid en liten stund att besvara våra frågor? Det tar bara cirka 10 minuter.

1 Ja, GÅ TILL avsnitt C

2 Nej GÅ TILL B

(tidsbokning)

(Kommer frågan upp om vem som beställt undersökningen är svaret: En forskningsavdelning inom Skatteverket har beställt utredningen men vi levererar till Skatteverket bara tabeller. Dom vet inte vilka personer vi frågar och vad de svarat. Det är för att garantera anonymitet som Skatteverket gett uppdraget till oss. Vi är ett av de två största undersökningsföretag i Sverige och att garantera anonymiteten är kärnan i vår affärsidé).

Då har jag bara en fråga.

Kan Du ange på en skala från 1-7 hur Du instämmer i följande påstående. En etta (1) innebär att Du inte alls instämmer i påståendet medan en sju (7) innebär att Du helt instämmer i påståendet?

B	Instämmer inte alls			Varken / eller			Instämmer helt och hållet
	1	2	3	4	5	6	7
Det är OK att folk jobbar svart							

AVSLUT   *Tack för din medverkan*

Avsnitt C

INTRO

Först ett par frågor om och hur Du arbetar för närvarande

C1

Vilken är Din huvudsakliga sysselsättning för närvarande?**(läs upp vid behov)**

1	Egenföretagare (enskild firma eller bolagsägare)	
2	Familjemedlem som hjälper egenföretagare	
3	Tjänsteman offentlig sektor	
4	Tjänsteman privat sektor	
5	Facklärd arbetare (yrkesutbildad), (t.ex. frisör, bilmekaniker etc.)	
6	Inte facklärd arbetare (inte yrkesutbildad)	
7	Studerande, värnpliktig	GÅ TILL D1
8	Hemarbetande	GÅ TILL D1
9	Pensionär	GÅ TILL D1
10	Arbetslös	GÅ TILL D1
11	Deltar i arbetsmarknadsprogram/utbildning för arbetslösa	GÅ TILL D1
12	Sjukskriven, (=långtidssjukskriven>1 månad)	GÅ TILL D1

C2

Inom vilken bransch arbetar Du huvudsakligen?**(läs upp vid behov)**

☐ 1	Jordbruk, skogsbruk, fiske	☐ 14	Andra tjänster till företag
☐ 2	Industri och framställning	☐ 15	Utbildning
☐ 3	Bygg- och anläggning	☐ 16	Forskning
☐ 4	Handel eller service av motorfordon	☐ 17	Hälso- och sjukvård
☐ 5	Partihandel/grossisthandel	☐ 18	Vård och omsorg
☐ 6	Detaljhandel/butik	☐ 19	Hotell
☐ 7	Transport/taxi	☐ 20	Restaurang
☐ 8	Bank försäkring	☐ 21	Intresseorg och religion
☐ 9	Post och telekommunikation	☐ 22	Musik, underhållning, rekreation, kultur, sport
☐ 10	Fastighetsförvaltning	☐ 23	Annan service
☐ 11	Uthyrning	☐ 24	Offentlig förvaltning
☐ 12	Datatjänster	☐ 25	Annat, skriv _____
☐ 13	Advokat, revision, bokföring, mäklare		

C3 *Har Du något annat arbete vid sidan om din huvudsakliga sysselsättning - en bisyssla eller något extraknäck eller en egen firma vid sidan av?*

1 Ja

2 Nej GÅ TLL E

3 Ej svar GÅ TLL E

C31 *Vad är det?*

Svar: _____

C32 *Till vilket område/bransch kan detta andra arbete hänföras?*

(läs upp vid behova)

☐ 1	Jordbruk, skogsbruk, fiske	☐ 14	Andra tjänster till företag
☐ 2	Industri och framställning	☐ 15	Utbildning
☐ 3	Bygg- och anläggning	☐ 16	Forskning
☐ 4	Handel eller service av motorfordon	☐ 17	Hälso- och sjukvård
☐ 5	Partihandel/grossisthandel	☐ 18	Vård och omsorg
☐ 6	Detaljhandel/butik	☐ 19	Hotell
☐ 7	Transport/taxi	☐ 20	Restaurang
☐ 8	Bank försäkring	☐ 21	Intresseorg och religion
☐ 9	Post och telekommunikation	☐ 22	Musik, underhållning, rekreation, kultur, sport
☐ 10	Fastighetsförvaltning	☐ 23	Annan service
☐ 11	Uthyrning	☐ 24	Offentlig förvaltning
☐ 12	Datatjänster	☐ 25	Annat, skriv _____
☐ 13	Advokat, revision, bokföring, mäklare		

Avsnitt D

(jfr C1: 7-12)

D1

Har Du tidigare varit yrkesverksam?

1 Ja

2 Nej GÅ TILL E

3 Ej svar GÅ TILL E

D2

Inom vilken bransch arbetade Du tidigare?

- 1 Jordbruk, skogsbruk, fiske
- 2 Industri och framställning
- 3 Bygg- och anläggning
- 4 Handel eller service av motorfordon
- 5 Partihandel/grossisthandel
- 6 Detaljhandel/butik
- 7 Transport/taxi
- 8 Bank försäkring
- 9 Post och telekommunikation
- 10 Fastighetsförvaltning
- 11 Uthyrning
- 12 Datatjänster
- 13 Advokat, revision, bokföring, mäklare

(läs upp vid behova)

- 14 Andra tjänster till företag
- 15 Utbildning
- 16 Forskning
- 17 Hälso- och sjukvård
- 18 Vård och omsorg
- 19 Hotell
- 20 Restaurang
- 21 Intresseorg och religion
- 22 Musik, underhållning, rekreation, kultur, sport
- 23 Annan service
- 24 Offentlig förvaltning
- 25 Annat, skriv _____

AVSNITT E

E1

Har Du yrkeskunskaper som efterfrågas "svart"

1 Ja

2 Nej

3 Ej svar/vet ej

E2

Är Du gift, sammanboende eller ensamstående?

1 Gift

2 Sammanboende

3 Ensamstående

E3

Finns i hushållet barn som bor hemma?

1 Ja

2 Nej

- E4** **Var har Du huvudsakligen vuxit upp?** (läs upp)
1. I Norden dvs. .Sverige, Danmark, Norge, Finland, Island
2. I annat land utan för Norden
- E5** **Äger hushållet någon bostad t ex bostadsrätt, villa, radhus eller fritidshus?**
1. Ja
2. Nej
- E6** **Hur stor är din arbetsinkomst om året före skatt? Är den .....(läs upp alternativen 1-4)**
1. mindre än 200 tkr
2. 200-300 tkr (Om IP tvekar - erbjud IP att ange månadsinkomst)
3. 300-400 tkr
4. mer än 400 tkr
Svar: Månadsinkomst: _____
Svar: Vet ej
- E7** **Hur stor är hushållets sammanlagda arbetsinkomst om året före skatt? Är den..... (läs upp alternativen 1-4)**
1. Under 200 tkr
2. 200-400 tkr (Om IP tvekar - erbjud IP att ange månadsinkomst)
3. 400-700 tkr
4. Över 700 tkr
Svar: Månadsinkomst: _____
Svar: Vet ej

"Definition" (Läs upp sakta)

Följande frågor i denna intervju handlar om sådant som vanligen kallas "svartarbete", dvs.. arbete eller tjänster som utförs mot ersättning utan att det kommer till Skatteverkets kännedom. Det är alltså fråga om aktiviteter, som bägge parter tjänar på för att det sker utan t.ex. moms eller andra skatter. Typiskt sett är det fråga om när någon utför ett arbete kontant "utan kvitto". Svartarbetet kan betalas i pengar eller varor men också genom att man utväxlar tjänster t.ex. mellan släktingar, vänner och grannar utanför det egna hushållet.

Avsnitt F *I ett hushåll kan man behöva hjälp med en massa saker.*

Många har inte råd att köpa tjänsterna "vitt" och betala moms och andra skatter.

INTRO *En del tycker det är krångligt att redovisa till Skatteverket eller får inte tag på någon som vill utföra arbetet "vitt". (Därför har t.ex. en del pensionärer svart städhjälp)*

F1 **Har hushållet under de senaste 12 månaderna köpt något av följande "svart" ?** (läs upp)

Vi bortser nu från arbeten på den egna bostaden - dem återkommer vi till senare.

Svara ja om hushållet köpt ett arbete av det slag som jag läser upp:

1	Ja/nej	Reparation eller hjälp med bil eller båt
2	Ja/nej	Reparation eller hjälp med dator, tv, video, möbler eller annan utrustning
3	Ja/nej	Städning, fönsterputsning (huvudsakligen)
4	Ja/nej	Annat hushållsarbete (handla, laga mat, tvätta, stryka, diska, städa)
5	Ja/nej	Flyttning
6	Ja/nej	Fest, musik
7	Ja/nej	Vård / omsorg av äldre
8	Ja/nej	Passning / omsorg av barn
9	Ja/nej	Passning / vård av husdjur (hund, katt, fågel etc.)
10	Ja/nej	Undervisning eller hjälp med kontakt med myndigheter, banker, försäkringsbolag etc.
11	Ja/nej	Annat? Om JA skriv: _____

F2 **F1X=Ja** **Hur mycket uppskattar Du att hushållet under de senaste 12 månaderna betalt för (läs upp F1x=ja) med pengar (kontant, bank eller check).**
 Svar: _____ kronor (Om IP svarar "vet ej" - uppmuntra avrundat svar)
 Svar: vet ej

- F3**   **F1X=Ja**   **Hur många arbetstimmar eller arbetsdagar uppskattar Du att man lagt ner på (K1x)?**
- 1   Svar: _____ timmar
  - 2   Svar: _____ arbetsdagar (å 8 timmar/dag)
  - 3   Svar: vet ej
- (Frågan ställs om F2 eller F3 = vet ej. Frågan ställs inte om både F2 och F3 = vet ej)*
- F4**   **Hur mycket har hushållet i genomsnitt betalat i timmen för (K1x)?**   **(uppmuntra svar även avrundade)**
- Svar: _____ kronor/timme
- (Frågan ställs om något F1X=ja)*
- F5**   **Hur stor del av allt svartarbete (i procent) utfördes av:**   **(läs upp)**
- 1   ___procent Släktingar eller grannar (närstående eller närboende)
  - 2   ___procent Arbetskamrater, vänner
  - 3   ___procent Andra personer
- (Om summa <90 eller summa >110 be IP korrigera)*
- F6**   Besvaras av den som är pensionär (C1=9) och köpt något svart (svarat ja på någon delfråga F1)
- Finns det något annat skäl än lägre pris som gjorde att hushållet köpte tjänsten svart?   (spontant)**
- 1   Klarar det inte själv, orkar inte
  - 2   Får/fick inte hjälp av kommunen
  - 3   Inte nöjd med hemtjänstens (kommunens) personal, kvalitet, omfattning
  - 4   Kunde inte få tag i någon som ville göra det "vitt"
  - 5   Vet inte hur man gör när man ska redovisa till Skatteverket, svårt/krångligt redovisa "vitt"
  - 6   Annat: Skriv: _____

Avsnitt G
INTRO

(Frågorna ställs till dem som äger bostad dvs.. dom som svarat ja på E5=äger bostad)

Nu kommer några frågor som handlar om arbeten på din egen bostad.

Den som äger sin bostad eller fritidshus behöver ibland hjälp med arbete på det

Ibland kan man göra jobbet själv. Ibland tar man hjälp av släktingar och grannar och ibland anlitar man en firma.

G1 ***Har hushållet under de 12 senaste månaderna över huvud taget gjort någon reparation eller underhåll på den egna bostaden, tomten eller fritidshuset?***

- 1 Ja
- 2 Nej GÅ TILL H

G2 ***Har Du eller någon i hushållet gjort allt arbete själv eller har ni haft hjälp av någon utomstående t.ex. firma en granne eller släkting?***

- 1 Har gjort allt arbetet själv GÅ TILL H
- 2 Har haft hjälp av någon utanför hushållet

INTRO

Vi övergår nu till frågor om svartarbete som rör egna bostaden, tomten eller fritidshuset.

G3 ***I de fall hushållet anlidade någon utanför det egna hushållet - har det då i något fall varit "svart"?***

- 1 Ja
- 2 Nej GÅ TILL H

G4 ***Jag kommer nu att räkna upp några olika arbeten***
Svara ja om det var ett svartjobb

(läs upp)

- 1 Ja/nej Rivningsarbete
- 2 Ja/nej Ritning och konstruktion
- 3 Ja/nej Snickeriarbeten (carport, uterum kök)
- 4 Ja/nej Murningsarbeten
- 5 Ja/nej Målning och tapetsering
- 6 Ja/nej Golvläggning, våtrumsarbeten (ombyggnad av badrum)
- 7 Ja/nej Arbete avseende elektricitet, vatten eller avlopp
- 8 Ja/nej Markanläggning (murar, staket, ytbeläggning etc.)
- 9 Ja/nej Trädgårdsarbete (klippning av gräs, träd eller buskar, trädfällning, rensning och plantering)
- 10 Ja/nej Annat Skriv::_____

- G5** **Hur stor del av det svarta arbetet (läs upp G4x=ja) gjordes av:**
- 1 ___procent Släktingar eller grannar (närstående eller närboende)
  - 2 ___procent Arbetskamrater, vänner
  - 3 ___procent Andra personer
- (Om summa <90 eller summa>110 be IP korrigera) (läs upp)
- G6** **Hur mycket uppskattar Du att hushållet under de senaste 12 månaderna totalt betalt för (läs upp G4x=ja) med pengar (kontant, bank eller check) men exklusive material?**
- Svar: _____kronor (uppmuntra svar även avrundade)
Svar: vet ej
- G7** **De svarta arbetena (läs upp G4X=ja) hur många arbetstimmar eller arbetsdagar eller arbetsveckor uppskattar Du att man la ner på dem?**
- 1 Svar: _____timmar
  - 2 Svar: _____arbetsdagar (å 8 timmar/dag)
  - 3 Svar: _____arbetsveckor (å 40 timmar i veckan)
  - 4 Svar: vet ej
- (Frågan ställs om G6 eller G7 = vet ej, Frågan ställs inte om både G6 och G7 = vet ej) (uppmuntra svar även avrundade)
- G8** **Hur mycket har hushållet i genomsnitt betalat i timmen för de svarta bostadsarbetena?**
- Svar: _____kronor/timme (uppmuntra svar även avrundade)

**Avsnitt H
INTRO**

Vi går nu över till frågor om svartjobb som man själv UTFÖRT.

- H1** **Har Du under de 12 senaste månaderna utfört s.k. "svartjobb" på bostad, tomt eller fritidshus, som tillhör någon annans hushåll?** (läs upp)
- 1 Ja
  - 2 Nej GÅ TILL J

- H2** **Jag kommer nu att räkna upp några olika arbeten**
Svara ja om Du utfört ett svartjobb av det slaget (läs upp)
1	Ja/nej	Rivningsarbete
2	Ja/nej	Ritning och konstruktion
3	Ja/nej	Snickeriarbeten (carport, uterum kök)
4	Ja/nej	Murningsarbeten
5	Ja/nej	Målning och tapetsering
6	Ja/nej	Golvläggning, våtrumsarbeten (ombyggnad av badrum)
7	Ja/nej	Arbete avseende elektricitet, vatten eller avlopp
8	Ja/nej	Markanläggning (murar, staket, ytbeläggning etc.)
9	Ja/nej	Trädgårdsarbete (klippning av gräs, träd eller buskar, trädfällning, rensning och plantering)
10	Ja/nej	Annat Skriv::_____ (Annat - hänförligt till bostad)

- H3** **Hur många timmar per vecka har Du i genomsnitt utfört den här typen av arbete under de senaste 12 månaderna?** (Förmå personen att svara innan Du går vidare.)
- Svar: _____ timmar i veckan GÅ TILL H5 (Uppmuntra svar
- även i ungefärligt antal timmar)
- Svar: vet ej/kan inte svara - GÅ TILL H4
(Om >60 timmar - upprepa svaret och fråga om det är rätt)

- H4** **Om Du inte kan svara i genomsnittligt antal timmar kan Du kanske uppskatta hur många fulla arbetsdagar, arbetsveckor eller arbetsmånader som det motsvarar på ett år?**
1	Svar:_____arbetsdagar (å 8 timma/dag)
2	Svar:_____arbetsveckor (å 40 timmar i veckan)
3	Svar:_____arbetsmånader
4	Svar:_____arbetstimmar
- Svar: vet ej

- H5** **Man kan få ersättning för ett arbete på fler sätt än med pengar.**
Kan Du ange på ett ungefär hur stor del av svartarbetet som ersattes:..... (läs upp)
1	___procent Med pengar
2	___procent Med gentjänster
3	___procent Med varor, presenter, mat och dryck
4	___procent Med resor, semesterboende eller annat
- (Om summa <90 eller summa>110 be IP korrigera)

- H6 **När Du fått betalt med pengar hur mycket har Du då i genomsnitt fått i timmen?** (uppmuntra svar även avrundade)
Svar: _____ kronor/timme
- H7 **Hur stor del av svartarbetet gjorde Du åt?:** (läs upp vid behov)
- 1 ___procent Släktingar eller grannar (närstående eller närboende)
  - 2 ___procent Arbetskamrater, vänner
  - 3 ___procent Andra personer
- (Om summa <90 eller summa>110 be IP korrigera)
- H8 **Hur fick Du uppdrag?** (spontant)
- 1 Rekommendationer från kunder
  - 2 Tips från kompisar
  - 3 Genom förmedling
  - 4 Genom jobb/arbetskamrater
  - 5 Annonser i tidning/telefonkatalog
  - 6 Anslag i butiker
  - 7 Reklam på bilen
  - 8 Reklam på Internet
  - 9 Annat sätt Skriv: _____

Avsnitt J Nu går vi över till andra arbeten än bostad och trädgård, som andra hushåll kan behöva hjälp med
INTRO

- J1 **Har Du under de senaste 12 månaderna hjälpt ett annat hushåll "svart" med något?
Det kan vara vad som helst från barnpassning eller städning eller bilreparationer.**
- 1 Ja
  - 2 Nej GÅ TILL K

J2 **Jag kommer nu att läsa upp några olika arbeten som ofta utförs svart** (läs upp)
Svara ja om Du utfört ett sådant arbete svart

1	Ja/nej	Reparation eller hjälp med bil eller båt
2	Ja/nej	Reparation eller hjälp med dator, tv, video, möbler eller annan utrustning
3	Ja/nej	Städning, fönsterputsning (huvudsakligen)
4	Ja/nej	Annat hushållsarbete (handla, laga mat, tvätta, stryka, diska, städa)
5	Ja/nej	Flyttning
6	Ja/nej	Fest, musik
7	Ja/nej	Vård / omsorg av äldre
8	Ja/nej	Passning / omsorg av barn
9	Ja/nej	Passning / vård av husdjur (hund, katt, fågel etc.)
10	Ja/nej	Undervisning eller hjälp med kontakt med myndigheter, banker, försäkringsbolag etc.
11	Ja/nej	Annat? Om JA skriv::_____

J3 **Hur många timmar per vecka har Du i genomsnitt utfört den här typen av arbete under de senaste 12 månaderna?**

Svar: _____ timmar i veckan GÅ TILL J5

Svar: vet ej/kan inte svara - GÅ TILL J4

(Försök förmå personen att svara)

Om >60 timmar - upprepa svaret och fråga om det är rätt

J4 **Om Du inte kan svara i genomsnittligt antal timmar kan Du kanske ange hur många fulla arbetsdagar, arbetsveckor eller arbetsmånader som det motsvarar på ett år?**

1	Svar:_____arbetsdagar (å 8 timma/dag)
2	Svar:_____arbetsveckor (å 40 timmar i veckan)
3	Svar:_____arbetsmånader
4	Svar:_____arbetstimmar
- Svar: vet ej

(uppmuntra svar
även avrundade)

J5 **Man kan få ersättning för ett arbete på fler sätt än med pengar.**
Kan Du ange på ett ungefär hur stor del av svartarbetet som ersattes:

(läs upp vid behov)

1	___procent	Med pengar
2	___procent	Med gentjänster
3	___procent	Med varor, presenter, mat och dryck
4	___procent	Med resor, semesterboende eller annat
- (Om summa <90 eller summa>110 be IP korrigeras)

- J6** **När Du fått betalt med pengar hur mycket har Du då i genomsnitt fått i timmen?** (uppmuntra svar även avrundade)
Svar: _____ kronor/timme
- J7** **Hur stor del av svartarbetet gjorde du åt:** (läs upp)
- 1 ___procent Släktingar eller grannar (närstående eller närboende)
  - 2 ___procent Arbetskamrater, vänner
  - 3 ___procent Andra personer
- (Om summa <90 eller summa>110 be IP korrigera)
- J8** **Hur fick Du uppdrag?** (spontant)
- 1 Rekommendationer från kunder
  - 2 Tips från kompisar
  - 3 Genom förmedling
  - 4 Genom jobb/arbetskamrater
  - 5 Annons i tidning/telefonkatalog
  - 6 Anslag i butiker
  - 7 Reklam på bilen
  - 8 Reklam på Internet
  - 9 Annat sätt: Skriv: _____

Avsnitt K Svartjobb förekommer hos företag t.ex. att övertid ersätts vid sidan av skattesystemet.
INTRO Det förekommer också t.ex. att ungdomar jobbar "svart" på restauranger eller i affärer.

- K1** **Har Du under de senaste 12 månaderna fått ersättning "svart", för utfört arbete, åt ett eller flera företag?**
- 1 Ja, åt ett företag
  - 2 Ja, åt flera företag
  - 3 Nej GÅ TILL L

- K2** **Vad är det för slags arbete Du har utfört?** (Spontant)
Svar: _____
Svar: _____
Svar: _____
Svar: _____
(Kodas efter C2)
- K21** (Frågan ställs om IP angett mer än ett arbete på K2)
Vilket av arbetena (K2:svar) har varit störst? (spontant)
Svar: _____
- K3** **Hur många timmar per vecka har Du i genomsnitt jobbat svart åt företag under de senaste 12 månaderna?** (Förmå personen att svara innan Du går vidare.)
Svar: _____ timmar i veckan GÅ TILL K4
Svar: vet ej/kan inte svara - GÅ TILL K31
Om >60 timmar - upprepa svaret och fråga om det är rätt
- K31** **Om Du inte kan svara i genomsnittligt antal timmar kan Du kanske ange hur många fulla arbetsdagar, arbetsveckor eller arbetsmånader som det motsvarar på ett år?** (uppmuntra svar även avrundade)
- 1 Svar: _____ arbetsdagar (å 8 timma/dag)
  - 2 Svar: _____ arbetsveckor (å 40 timmar i veckan)
  - 3 Svar: _____ arbetsmånader
  - 4 Svar: _____ arbetstimmar
Svar: vet ej
- K4** **Man kan få ersättning för ett arbete på fler sätt än med pengar. Kan Du ange på ett ungefär hur stor del av svartarbetet som ersattes:** (läs upp vid behov)
- 1 ___procent Med pengar
  - 2 ___procent Med gentjänster
  - 3 ___procent Med varor, presenter, mat och dryck
  - 4 ___procent Med resor, semesterboende eller annat
- (Om summa <90 eller summa >110 be IP korrigera)

K5 **När Du fått betalt med pengar hur mycket har Du då i genomsnitt fått i timmen?**

Svar: _____ kronor/timme

(uppmuntra svar
även avrundade)

K61 (Svar K1=1) **Hur är Din relation till företaget eller företagaren som Du utförde svartarbetet åt?**

K61 (Svar K1=2) **Hur är Din relation till företagen eller företagarna som Du utförde svartarbetet åt?**

- 1 Jag är anställd
- 2 Jag har tidigare varit anställd
- 3 Affärsbekant
- 4 Känner privat
- 5 Släkting, familj
- 6 Ingen av dessa relationer

(läs upp vid behov)
(flera svar kan markeras)

K7 **Vem är beställare - dvs. vem är slutmottagare av svartarbetet?**

- 1 Myndighet/er
- 2 Företag
- 3 Privatperson/er
- 4 Inget av ovanstående
- 5 Vägran

(läs upp 1-3)

K8 **Hur fick Du uppdrag att arbeta svart?**

- 1 Rekommendationer från kunder
- 2 Tips från kompisar
- 3 Genom förmedling
- 4 Genom jobb/arbetskamrater
- 5 Annons i tidning/telefonkatalog
- 6 Anslag i butiker
- 7 Reklam på bilen
- 8 Reklam på Internet
- 9 Annat sätt: _____

(spontant)

K9 Besvaras av studerande (C1=7) och jobbat svart (H1=1 eller J1=1 eller K1=1 eller K1=2)

Varför arbetade Du svart?

(spontant)

- 1 Studiemedel / studiebidrag - vill inte att de minskas
- 2 Studiemedel / studiebidrag - räcker inte till
- 2 Kunde inte få något vitt jobb
- 3 Frihet / flexibilitet - vill inte vara bunden, vill kunna komma och gå som jag vill
- 4 Kompisar jobbar där, trevlig arbetsplats
- 5 Vill inte blanda in Skatteverket - svårt/krångligt att redovisa "vitt"
- 7 Annat: Skriv: _____

K10 Besvaras av arbetslös (C1=10 eller C1=11) och jobbat svart (H1=1 eller J1=1 eller K1=1 eller K1=2)

Varför arbetade Du svart?

(spontant)

- 1 Socialbidrag / bostadsbidrag - vill inte att de minskas
- 2 Socialbidrag / bostadsbidrag - räcker inte till
- 3 Kunde inte få något vitt jobb
- 4 Frihet / flexibilitet - vill inte vara bunden, vill kunna komma och gå som jag vill
- 5 Kompisar jobbar där, trevlig arbetsplats
- 6 Vill inte blanda in Skatteverket - svårt/krångligt att redovisa "vitt"
- 7 Annat Skriv: _____

Avsnitt L Nu kommer några påståenden där Du ska på en skala från 1-7 tala ska ange om Du instämmer eller inte. En etta (1) innebär att Du inte alls instämmer i påståendet medan en sju (7) innebär att Du helt instämmer i påståendet.

(läs upp)		Instämmer inte alls			Varken / eller			Instämmer helt och hållet
		1	2	3	4	5	6	7
L1	Om man köper något svart är det troligt att Skatteverket upptäcker det							
L2	Om man köper något svart och Skatteverket upptäcker det blir konsekvenserna allvarliga							
L3	Om man jobbar svart är det troligt att Skatteverket upptäcker det							
L4	Om man jobbar svart och Skatteverket upptäcker det blir konsekvenserna allvarliga							
L5	Om man skattefuskar är det troligt att Skatteverket upptäcker det							
L6	Om man skattefuskar och Skatteverket upptäcker det blir konsekvenserna allvarliga							
L7	Det är OK att folk jobbar svart							

AVSLUT

Tack för din medverkan!

Abstract

Svenska folkets svartköp av varor

Syfte

Syftet med den här redovisade undersökningen är att försöka mäta omfattningen av svartköp av varor. Den problematik som är förknippad med att undersöka omfattningen på svart varuförsäljning behandlas särskilt.

Vi söker svar på frågan hur ofta köparna är medvetna om att köpet sker svart dvs. utanför skattesystemet. Vi söker också svar på frågan vad för slags varor man köper svart och till vilket belopp. Den nu genomförda undersökningen kompletterar en större kvantitativ undersökning som rör svartarbete, se bilaga 14.

Undersökning

TNS Gallup har på uppdrag av Skatteverket i november 2005 intervjuat 2 000 personer om deras svartköp av varor med betalning i pengar.

Resultat

På frågor om svartköp uppger 25 procent av svenska folket att de köpt varor svart. De som köpt varor svart har i genomsnitt köpt för 1 900 kronor.

Den varugrupp som flest köper svart är drycker (coca-cola, sprit).

Totalt för riket beräknas svartköpen av varor med betalning i pengar uppgå till 3,1 miljarder kronor.

Det statistiska underlaget är inte tillräckligt för att mera bestämt uttala sig om geografiska skillnader och vad de beror på. En möjlig slutsats skulle ändå kunna vara att svartköpen av varor kräver viss slags personkänedom, som kanske inte finns i samma utsträckning i Stockholm, och att i den verkliga glesbygden avstånden i sig i viss utsträckning motverkar svartköp.

Innehåll:

1	Syftet med undersökningen.....	526
2	Begreppen svartarbete och dolda arbetsinkomster.....	526
2.1	Skatteverkets definition.....	526
3	Riksrevisionsverkets undersökning av svart arbete och jämförelse med Skatteverkets .	528
4	Svårigheter med att fråga om svartköp av varor	529
5	Fakta om Skatteverkets undersökning om svartköp av varor	530
6	Resultat.....	531
6.1	Hur ofta köper man och till vilket belopp?	531
6.2	Skattning av svartköpen av varor i Sverige.....	533
6.3	Vad köper man svart?.....	534
6.4	Regionala skillnader.....	537

1 Syftet med undersökningen

Syftet med den här redovisade undersökningen är att försöka mäta omfattningen av svartköp av varor.

Vi söker svar på frågan hur ofta köparna är medvetna om att köpet sker svart dvs. utanför skattesystemet. Vi söker också svar på frågan vad för slags varor man köper svart och till vilket belopp.

Den nu genomförda undersökningen kompletterar en större kvantitativ undersökning som rör svartarbete, se bilaga 14.

Kvalitativa och kvantitativa undersökningar som rör vem och varför man köper varor och tjänster svart har undersökts i fokusgrupper och i en befolkningspanel, se bilagorna 3-5.

2 Begreppen svartarbete och dolda arbetsinkomster

2.1 Skatteverkets definition

För att förklara vad som täcks med denna delundersökning finns anledning att behandla begreppen svartarbete och dolda arbetsinkomster.

Med svartarbete menar vi att en person i sin inkomstdeklaration redovisar lägre *arbetsinkomst* än vad som lagen föreskriver. Skatterättsligt är det fråga om för lågt eller oredovisad lön eller för lågt eller oredovisad inkomst av näringsverksamhet. I en del fall kan det säkert vara mera begripligt att tala om dolda arbetsinkomster än ”svartarbete”. Dolda arbetsinkomster uppfattas nog av många som ett vidare begrepp än svartarbete. De som har ett snävare synsätt på svartarbete brukar säga att dolda inkomster består dels av svartarbete (något som bägge parter kän-

ner till) med tillägg för "eget skattefusk" dvs. sådan skatteminskning genom att undanhålla arbetsinkomster, som bara utföraren själv är medveten om. En sådan indelning kan användas för att beskriva den typ av svarta arbetsinkomster som man kan fånga med enkäter. I övrigt är denna indelning problematisk i så måtto att det är svårt att veta vad andra vet och inte vet.

Det första exempel gemene man nämner när svartarbete förs på tal är en hantverkare som gör ett jobb åt en privatperson "utan kvitto" eller när en företagare avlönar någon vid sidan av en reguljär anställning t.ex. en person som jobbar tillfälligt på en restaurang. Svarta arbetsinkomster finns alltså både hos egenföretagare och hos anställda.

I de ovan nämnda fallen är den som köper svartarbetet och den som utför svartarbetet införstådda med att man till Skatteverket inte ska uppge arbetsinkomsten i fråga. Men det är naturligtvis också svartarbete om företagaren på ett korrekt sätt lämnar kvitto, men sedan låter bli att ta upp inkomsten i sin bokföring. Om företagaren eller den anställde får ersättning på annat sätt än i form av kontanter till exempel med varor eller genom att få utnyttja köparens sommarstuga spelar ingen roll. Även sådan ersättning ska beskattas enligt skattereglerna.

Med svarta arbetsinkomster menar vi därför:

- Ersättning för utfört arbete,
- som ska beskattas i Sverige
- men som man inte redovisar till Skatteverket

och de svarta inkomsterna kan som ovan nämnts indelas i:

- Oredovisad löneinkomst (lön/förmåner)
- Oredovisad företagarinkomst

Schema 1 Löntagare och företagare: Olika former av svarta arbetsinkomster

SVART ARBETE (dolda arbetsinkomster)	Transaktionen normalt ej bokförd i räkenskaper. Ofta är det "kontant utan kvitto"	Den ursprungliga utgiften är kostnadsförd i räkenskaper för näringsverksamhet
	Kolumn 1	Kolumn 2
Löntagare / lön	Oredovisad lön	Arbetsgivaren betalar anställdas privata utgifter. Varuuttag, resor, lån av utrustning etc. redovisas inte som löneförmån
Näringsidkare / företagarinkomst	Oredovisad arbetsersättning Oredovisad varuförsäljning ¹⁾	Näringsverksamhetens resultat belastas med privata utgifter Varuuttag, resor eller utnyttjande av arbetskraft, maskiner och bostäder för privat bruk redovisas inte som uttag ur näringsverksamheten

¹⁾ Mervärdet om inköpet inte finns med i bokföringen. Finns inköpet med i bokföringen räknas hela beloppet.

De mörkt gråtonade fälten överst i kolumn 1 är det område som folk i allmänhet förknippar med svartarbete. Bägge parterna är ofta införstådda med eller överens om att ersättningen inte ska redovisas till Skatteverket. I de ljusst gråtonade fälten finns visserligen två parter men det är inte alltid säkert att man inser att det är fråga om ersättning för svartarbete. När det gäller

det ofärgade fältet i kolumn 2 är det näringsidkaren ensam som avgör om och hur utgiften i bokföringen ska redovisas till Skatteverket.

Vad har det då för betydelse vad folk har för uppfattning om vad svartarbete är? Jo, därför att det då är svårt att fråga folk t.ex. hur mycket de köpt svart eller jobbat svart. Rent allmänt sett kan man förvänta sig betydande grad av underskattning av de tillfrågade av två skäl nämligen:

- Att man har en snäv definition av begreppet svartarbete
- Att man inte inser att man fått eller betalat svart ersättning.

Men det finns också risk för överskattning. Det är bara ersättningen för själva arbetet som ska inräknas. Om man frågar folk hur mycket de betalt för svartarbetet är det risk för att många anger hela det betalda beloppet fastän en del av det avser t.ex. insatsvaror och materiel.

3 Riksrevisionsverkets undersökning av svart arbete och jämförelse med Skatteverkets

År 1997 genomförde dåvarande Riksrevisionsverket, RRV, omfattande undersökningar av svartarbetet i Sverige. Undersökningarna dokumenterades i fyra rapporter¹. Bland annat genomfördes en intervjuundersökning. Undersökningen avsåg säljarna dvs. de som utför svartarbete och omfattade både varor och tjänster.

Introduktionen till frågan löd:

Kommande frågor handlar om sådant som vanligen kallas "svartjobb". dvs. arbete som utförs mot ersättning utan att det kommer till myndigheternas kännedom. Mycket tyder på att stora delar av befolkningen accepterar "svartjobb". Frågorna gäller arbete där man får kontant betalning, men även byte av tjänster eller varor mellan vänner och bekanta, grannar och familjemedlemmar utanför det egna hushållet. Det kan också handla om försäljning av varor utan kvitto, t.ex. torghandel eller andra "svarta" affärer.

Därefter ställdes frågan:

Har du själv, under de senaste 12 månaderna, utfört sådant arbete eller sålt varor utan kvitto?

Om personen svarade ja ställdes ytterligare frågor om

- Hur betalningen skett (kontant eller byte/gentjänst)
- Nedlagd tid i timmar
- Ersättningen i pengar för det svarta arbetet

Noteras bör att skattemyndigheten inte nämndes uttryckligen i RRV:s frågeformulering och inte heller att det handlade om skatteminskningar för deltagande personer. RRV:s frågeformulering ger vidare intryck av att varuförsäljning utan kvitto är ett slags "svartjobb" och dessutom inkluderades ospecificerat "andra svarta affärer".

Till skillnad mot RRV:s undersökning har de undersökningar Skatteverkets genomfört under år 2005 riktat sig till både köpare och säljare. Skatteverket har också gjort skilda undersökningar av köpta tjänster och köpta varor samt ställt fler och mer detaljerade frågor. Undersökningarna har syftat till att få bättre kunskap om vad för slags tjänster och varor man köper svart

¹ RRV 1997:59, 1998:28, 1988:29, 1998:36

I det följande redovisas resultatet från en undersökning som enbart tar sikte på svartköp av varor.

4 Svårigheter med att fråga om svartköp av varor

Det är lite svårare att fråga om köp av varor jämfört med köp av tjänster.

När det gäller köp av tjänster finns ett regelsystem som syftar till att fånga upp arbetsersättningar. Skatteverket ska få kännedom om arbetsersättningen. Som huvudregel gäller att om den som tillhandhåller tjänsten inte har F-skatt ska köparen – om beloppet överstiger 1 000 kr lämna uppgift om ersättningen till Skatteverket och om beloppet är minst 10 000 kronor dra av och betala in preliminärskatt och arbetsgivaravgifter.

När det gäller köp av varor finns inte några sådana regler. Vi bortser i detta sammanhang från att det någon gång kan vara oklart vad som tillhandahålls – t.ex. om kunden gör en beställning av en unik vara – är det då en vara eller en tjänst som tillhandahållits?

Regler som reglerar något skatterättsligt ansvar för köparen finns alltså normalt inte när det gäller köp av varor. Detta gör att frågan om svartköp inte är lika relevant för köparen – ett lägre pris är inte villkorat av att köparen ska avstå från att lämna uppgifter till Skatteverket, dra av skatt etc.

Om en vara säljs utan kvitto är visserligen sannolikheten högre än annars att inkomsten inte redovisas i säljarens bokföring. Men enbart avsaknaden av kvitto vid köp i en affär eller vid torghandel kan enligt vår uppfattning inte grunda misstanke om att varan sålts svart. För att få mer tillförlitliga svar bör enligt vår mening ytterligare krav ställas.

I vår undersökning av svartköp av varor medräknas köpet om den svarande på goda grunder tror att försäljningen inte tagits upp till beskattning. Vilka goda grunder det i det enskilda fallet varit som motiverat den svarande att tro att försäljningen inte tagits upp till beskattning vet vi naturligtvis ingenting om. Det kan ha framgått vid prispförhandlingen men det kan också beror på att försäljningen som sådan varit olaglig t.ex. alkoholförsäljning.

5 Fakta om Skatteverkets undersökning om svartköp av varor

Inom ramen för TNS Gallups telefonomnibus har totalt 2 051 intervjuer genomfört i målgruppen män och kvinnor i åldern 18-74 år. Intervjuerna genomfördes under veckorna 46-48 år 2005.

Introduktionen till frågorna löd:

Hushållen i Sverige köper ofta tjänster ”svart”. Med det menas att tjänsterna utförs mot ersättning utan att det kommer till Skatteverkets kännedom. Det är alltså fråga om aktiviteter, som bägge parter tjänar på för att det sker utan t.ex. moms eller andra skatter. Typiskt sett är det fråga om när någon utför ett arbete kontant ”utan kvitto”.

Men man kan också köpa varor svart.

Fråga 1

Har du en under de senaste 12 månaderna köpt något av följande ”svart”?

Svara ja om du på goda grunder tror att försäljningen inte tas upp till beskattning

1. Ätbara jordbruksprodukter (kött, grönsaker, ägg, potatis)
2. Fiskeprodukter (t.ex. fisk, skaldjur)
3. Trädgårdsprodukter (t.ex. jord, grus, sten, växter)
4. Drycker (alkohol, Coca-Cola,)
5. Njutningsmedel (t.ex. cigaretter)
6. Skogsprodukter (t.ex. vedbränsle, sågat virke)
7. Byggmaterial (inkl VVS-utrustning och vitvaror)
8. Hemutrustning (t.ex. möbler)
9. Hemelektronik och programvara (t.ex. dator, video)
10. Utrustning för bil eller båt (t.ex. däck eller segel)
11. Fritidsutrustning (t.ex. för golf, fiske)
12. Utsmyckning (t.ex. konstföremål)
13. Husdjur (t.ex. hund)
14. Djurfoder (t.ex. hö)
15. Annat – vad? _____
16. Nej, inte köpt något svart
17. Vet inte/vill inte svara

Följande fråga ställdes bara till dem som svarat Ja på någon av delfrågorna i fråga 1.

Fråga 2

Ungefär hur mycket har du under de senaste 12 månaderna sammanlagt betalt för de varor du köpt svart?

1. 0 kr
2. 1-100 kronor
3. 100 kronor-500 kronor
4. 500 kronor-1000 kronor
5. 1000 kronor-2000 kronor
6. 2000 kronor-5000 kronor
7. 5000 kronor-10000 kronor
8. 10000 kronor –
9. Vet inte/vill inte svara

Med frågans formulering ha vi avsett att täcka in varor som man ”betalt” för i kronor dvs. i form av pengar. Man kan ha ”betalt” för svartköp av varor genom någon motprestation i form av varor eller tjänster. Bland de svarande som uppgett att de köpt en vara svart (fråga 1) har två procent angett att de betalt noll kronor. På goda grunder kan antas att bland dessa finns personer som betalt på annat sätt än i pengar.

Frågan om byte av tjänster ”svart” mot varor har undersökts i en annan av Skatteverkets undersökningar om svartarbete.

6 Resultat

6.1 Hur ofta köper man och till vilket belopp?

Det är ungefär 25 procent av de intervjuade som svarar att de köpt varor svart under de senaste 12 månaderna. Det är i vissa fall tämligen stora skillnader mellan olika grupper.

Tabell 2 Har du under de senaste 12 månaderna köpt något av följande "svart"? Svara ja om du på goda grunder tror att försäljningen inte tas upp till beskattning, procent

	Total	Kön		Ålder				
		Man	Kvinna	16-24	25-39	40-49	50-64	65-
Bas: Alla intervjuade								
Ja, köpt vara svart	25	33	17	32	29	25	22	13
Nej, inte köpt något svart	73	65	81	67	69	74	76	85
Vet inte/vill inte svara	2	2	2	2	3	1	2	2
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100

Som framgår av tabellen ovan köper män varor svart ungefär dubbelt så ofta som kvinnor. Det finns också tydliga skillnader mellan olika åldersgrupper. Yngre köper varor svart betydligt oftare än äldre.

Däremot verkar utbildning eller hushållsstorlek inte spela någon större roll. Att det är färre med real- eller flickskola som köpt varor svart bedöms bero på att personer med denna äldre form av utbildning helt enkelt är äldre.

Tabell 3 Har du under de senaste 12 månaderna köpt något av följande "svart"? Svara ja om du på goda grunder tror att försäljningen inte tas upp till beskattning, procent

	Total	Utbildning				Antal personer i hushållet		
		Folkgrundskola	Real-, flickskola	2 el. 3 årigt gymnasium	Universtitet, högskola	1	2	3-
Bas: Alla intervjuade								
Ja, köpt vara svart	25	26	13	29	21	24	23	27
Nej, inte köpt något svart	73	72	85	70	77	73	76	72
Vet inte/vill inte svara	2	3	2	2	2	3	2	2
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100

Av tabellen nedan framgår att de som köpt varor svart i genomsnitt har köpt för 1 900 kronor. Hur mycket man i olika grupper köpt för korresponderar med frekvensen dvs. de grupper som ofta köper varor svart köper också i genomsnitt för större belopp. Från denna regel finns två undantag. Den ena är personer i åldern 16-24 år som i genomsnitt köper för mindre belopp.

Tabell 4 Fråga: Ungefär hur mycket har du under de senaste 12 månaderna sammanlagt betalt för de varor du köpt svart? Procent

BAS : Köpt vara "svart" senaste 12 månaderna	Total	Kön		Ålder				
		Man	Kvinna	16-24	25-39	40-49	50-64	65-
0	2	3	1	2	1	3	2	8
1 - 100 kronor	11	6	19	17	8	7	11	20
100 kronor - 500 kronor	33	30	38	39	35	25	34	24
500 kronor - 1000 kronor	20	22	18	11	19	29	21	19
1000 kronor - 2000 kronor	14	17	10	13	16	15	14	8
2000 kronor - 5000 kronor	10	12	8	7	11	12	9	17
5000 kronor - 10000 kronor	4	4	2	3	5	4	3	-
10000 kronor -	5	7	3	6	6	7	4	-
Vet inte/vill inte svara	1	0	3	1	1	-	2	4
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100
Genomsnittligt köp - avrundat 100-tal kronor	1 900	2 200	1 300	1 800	2 200	2 200	1 600	1 000

Den andra gruppen som i genomsnitt köper för mindre belopp är hushåll med två personer, se tabellen nedan. Det kan tänkas bero på att vissa saker är gemensamma i ett hushåll.

Vid beräkningarna av genomsnittligt köpbelopp i denna och följande beräkningar har använts värdet 15 tkr för dem som angett att de köpt för mer än 10 tkr. Används ett högre värde påverkar detta resultaten i hög grad.

Tabell 5 Fråga: Ungefär hur mycket har du under de senaste 12 månaderna sammanlagt betalt för de varor du köpt svart? Procent

BAS : Köpt vara "svart" senaste 12 månaderna	Total	Utbildning				Antal personer i hushållet		
		Folkgrundskola	Real-, flickskola	2 el. 3 årigt gymnasium	Universtitet, högskola	1	2	3-
0	2	3	8	1	3	1	3	2
1 - 100 kronor	11	8	-	11	13	10	12	10
100 kronor - 500 kronor	33	31	22	33	34	32	34	32
500 kronor - 1000 kronor	20	19	26	22	18	21	20	20
1000 kronor - 2000 kronor	14	21	-	14	11	16	16	13
2000 kronor - 5000 kronor	10	10	44	9	10	10	9	11
5000 kronor - 10000 kronor	4	5	-	4	2	4	1	5
10000 kronor -	5	3	-	6	7	5	3	7
Vet inte/vill inte svara	1	1	-	1	2	1	1	1
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100
Genomsnittligt köp - avrundat kronor	1 900	1 700	1 800	2 000	1 900	1 900	1 400	2 200

6.2 Skattning av svartköpen av varor i Sverige

Med ledning av antalet personer av olika kön och i olika ålder kan beräknas hur många personer i respektive grupp som köpt varor svart under det senaste året samt det sammanlagda värdet. Totalt köper man varor svart för 3,1 miljarder kronor varav männen svarar för 77 procent. Enbart åldergruppen 25-39 år svarar för i det närmaste 40 procent av köpen av svarta varor i Sverige i kronor räknat.

Tabell 6 Översikt över totala köp

Översikt svartköp av varor	Total	Kön		Ålder				
		Man	Kvinna	16-24	25-39	40-49	50-64	65-
Andel som köpt varor svart	25%	33%	17%	32%	29%	25%	22%	13%
Antal personer	1 610 000	1 050 000	560 000	235 000	550 000	315 000	410 000	100 000
Genomsnittligt belopp för de som köpt	1 900 kr	2 200 kr	1 300 kr	1 800 kr	2 200 kr	2 200 kr	1 600 kr	1 000 kr
Sammanlagd köpesumma	3,1 mdkr	2,4 mdkr	0,7 mdkr	0,4 mdkr	1,2 mdkr	0,7 mdkr	0,7 mdkr	0,1 mdkr

6.3 Vad köper man svart?

De intervjuade fick svara på vad för slags varor man köpt svart. En och samma person kan ange flera olika varor. I tabellen nedan anges med fallande frekvens hur ofta de intervjuade angett en viss vara/varugrupp.

På sista raden i tabellen anges dock hur stor andel av de svarande som köpt svart.

Tabell 7 Svartköp av olika varor. Andel i procent av alla intervjuade. Sortering av varugrupper i fallande ordning efter procentsiffran i kolumnen "Total"

	Total	Kön		Ålder				
		Man	Kvinna	16-24	25-39	40-49	50-64	65-
Bas: Alla intervjuade								
Drycker (alkohol, Coca-Cola,)	13,5	19,4	7,7	21,2	18,7	12,6	9,1	5,4
Ätbara jordbruksprodukter (kött, grönsaker, ägg, potatis)	5,5	6,8	4,3	5,0	5,8	4,2	7,2	3,6
Byggmaterial (inkl VVS-utrustning och vitvaror)	3,3	5,2	1,4	3,6	4,9	3,0	2,7	0,9
Hemelektronik och programvara (t.ex. dator, video)	3,3	5,4	1,3	7,2	4,5	4,4	1,1	0,3
Njutningsmedel (t.ex. cigaretter)	2,7	3,2	2,1	4,7	3,0	3,1	2,2	0,3
Utrustning för bil eller båt (t.ex. däck eller segel)	2,7	4,6	0,8	3,2	3,0	3,3	2,2	1,4
Fiskeprodukter (t.ex. fisk, skaldjur)	2,6	3,1	2,0	1,4	2,6	3,3	2,9	1,8
Skogsprodukter (t.ex. vedbränsle, sågat virke)	1,8	2,4	1,1	0,2	2,0	2,7	1,6	1,6
Trädgårdsprodukter (t.ex. jord, grus, sten, växter)	1,7	2,3	1,1	1,3	1,2	1,6	2,4	1,7
Hemutrustning (t.ex. möbler)	1,5	2,3	0,8	3,6	2,1	0,9	1,0	0,8
Fritidsutrustning (t.ex. för golf, fiske)	1,4	2,0	0,7	3,5	2,1	0,9	0,5	0,3
Husdjur (t.ex. hund)	1,4	1,4	1,4	2,1	2,0	2,2	0,7	
Djurfoder (t.ex. hö)	0,9	1,3	0,6	0,4	1,4	1,3	0,6	0,3
Utsmyckning (t.ex. konstföremål)	0,7	0,5	0,9	0,8	0,8	0,4	1,0	
Annat	0,2	0,4		1,1				0,6
Ja, köpt vara/varor svart	24,7	32,5	17,0	31,7	28,7	25,2	22,2	13,0

Som vi berört tidigare är det en större andel män jämfört med kvinnor och yngre jämfört med äldre som köper varor svart. Ojämförligt vanligaste är svartköp av drycker. Detta gäller för alla grupper. Den skillnad som finns mellan de olika grupperna kan till stor del förklaras med skillnader i svartköp av drycker. Det kan nämnas, men framgår inte av tabellen, att för drycker noteras att yngre jämfört med äldre och personer med lägre utbildning jämfört med personer med högre utbildning oftare köper drycker svart. Det är möjligt att det är en ekonomisk fråga.

Om vi bortser från drycker noteras särskilt att kvinnor i lägre utsträckning än män svartköper byggmaterial, hemelektronik och programvara samt utrustning för bil eller båt. Yngre personer jämfört med äldre svartköper oftare hemelektronik och programvara.

Om man analyserar frekvenserna för olika varugrupper med avseende på hur mycket man sammanlagt betalt ser man att drycker förekommer *förhållandevis* mindre ofta bland dem som köpt varor svart till ett belopp större än 5 000 kronor. I tabellen nedan har de olika varugrupperna sorterats med avseende på hur ofta den procentuellt sett är representerad i gruppen "sammanlagt betalt" större än 5 000 kronor.

Tabell 8 Sammanlagt betalt. Antal personer. Varugrupper sorterade i fallande ordning efter andelen av de svarande som köpt varor svart för mer än 5 tkr

Varuslag	Antal köpare i urvalet	Procentuell fördelning på "sammanlagt betalt svart"					Summa
		<100	100-1000 kr	1000-5000 kr	>5000 kr	Vet ej/ ej svar	
Hemutrustning (t.ex. möbler)	31	3	20	38	38	0	100
Djurfoder (t.ex. hö)	19	9	14	44	35	0	101
Fritidsutrustning (t.ex. för golf, fiske)	27	8	22	39	29	2	100
Byggmaterial (inkl VVS-utrustning och vitvaror)	66	3	23	46	29	0	100
Utrustning för bil eller båt (t.ex. däck eller segel)	54	4	34	38	23	1	100
Husdjur (t.ex. hund)	29	15	42	21	22	0	100
Trädgårdsprodukter (t.ex. jord, grus, sten, växter)	33	5	44	29	19	4	100
Hemelektronik och programvara (t.ex. dator, video)	67	6	33	44	18	0	100
Njutningsmedel (t.ex. cigaretter)	54	7	54	21	16	2	100
Skogsprodukter (t.ex. vedbränsle, sågat virke)	36	9	45	32	15	0	101
Fiskeprodukter (t.ex. fisk, skaldjur)	52	11	53	20	13	3	100
Ätbara jordbruksprodukter (kött, grönsaker, ägg, potatis)	111	20	54	14	11	0	100
Drycker (alkohol, Coca-Cola,)	270	6	55	29	10	1	100
Utsmyckning (t.ex. konstföremål)	14	31	11	53	5	0	100
Annat	4	0	26	74	0	0	100
Antal förekomster	864						

Hemutrustning, djurfoder, fritidsutrustning och byggmaterial toppar listan. Bland dem som köpt svart för mer än fem tusen kronor förekommer dessa varugrupper i bortåt en tredjedel av fallen.

I undersökningen ställdes frågan om hur mycket man totalt betalt för de varor man köpt svart. För 302 personer, som bara köpt varor svart i en varugrupp, kan ett medelvärde beräknas².

Tabell 9 Svartköp av varor. Genomsnittligt svartköpsbelopp i kronor per person som bara har köpt varor i en varugrupp

Varuslag	Antal personer	Genomsnittligt köpbelopp (kr)
Djurfoder	5	3 640
Bil/båt utrustning	14	3 420
Fritidsutrustning	4	3 100
Byggmaterial	12	2 980
Njutningsmedel	14	2 960
Hemelektronik	16	1 840
Trädgårdsprodukter	9	1 720
Skogsprodukter	13	1 510
Utsmyckning	5	1 200
Hemutrustning	3	900
Husdjur	9	860
Drycker	126	700
Fiskeprodukter	15	500
Jordbruksprodukter	57	420

Djurfoder uppvisar det högsta genomsnittliga beloppet. Men beräkningen grundar sig bara på svar från fem personer så värdet är osäkert. Ätbara produkter – längst ner i tabellen – har låga

² Dessa 302 personer utgör 61 procent av dem som köpt varor svart och kunnat svara på hur mycket de betalt under de senaste 12 månaderna

genomsnittliga värden men ett förhållandevis högt antal observationer. Drycker, som är det vanligaste varuslaget, har köpare i genomsnitt betalat 700 kronor om året för.

I undersökningen ställdes frågan om hur mycket man totalt betalt för de varor man köpt svart. Som frågan är ställd går det inte att exakt beräkna hur mycket man betalt i olika varugrupper. I följande beräkning har vi utgått från värdet för dem som köpt bara i en varugrupp och proportionerat "flerköpen" (vars sammansättning på varuslag är känd) så att totalvärdet stämmer med totalberäkningen 3 050 miljoner kronor.

Tabell 10 Köpt varor svart. Uppskattat värde för olika varugrupper. Belopp i mnkr.

Belopp mnkr	Varuslag köpt svart
500	Drycker (alkohol, Coca-Cola,)
450	Byggmaterial (inkl VVS-utrustning och vitvaror)
440	Utrustning för bil eller båt (t.ex. däck eller segel)
380	Njutningsmedel (t.ex. cigaretter)
290	Hemelektronik och programvara (t.ex. dator, video)
190	Fritidsutrustning (t.ex. för golf, fiske)
160	Djurfoder
140	Trädgårdsprodukter (t.ex. jord, grus, sten, växter)
130	Ätbara jordbruksprodukter (kött, grönsaker, ägg, potatis)
130	Skogsprodukter (t.ex. vedbränsle, sågat virke)
60	Fiskeprodukter (t.ex. fisk, skaldjur)
60	Hemutrustning (t.ex. möbler)
60	Husdjur (t.ex. hund)
40	Utsmyckning (t.ex. konstföremål)
20	Annat
3 050	Totalt

På grund av den höga frekvensen på svartköp av drycker toppas listan av detta varuslag.

6.4 Regionala skillnader

Det finns ett antal indelningar av Sverige som baserar sig på kommuner. En av dessa indelningar är indelningen i s.k. H-regioner. H-regioner är en gruppering av kommuner efter lokalt och regionalt befolkningsunderlag längs skalan storstad – glesbygd.

H-region	Omfattning
H1	Stockholm/Södertälje
H2	Göteborg, Malmö/Lund/Trelleborg
H3	"Större städer" . . Kommuner med mer än 90 000 invånare inom 30 kilometers radie från kommuncentrum
H4	"Mellanbygden" . Kommuner med mer än 27 000 och mindre än 90 000 invånare inom 30 kilometers radie från kommuncentrum samt med mer än 300 000 invånare inom 100 kilometers radie från samma punkt
H5	"Tätbygden" . Kommuner med mer än 27 000 och mindre än 90 000 invånare inom 30 kilometers radie från kommuncentrum samt med mindre än 300 000 invånare inom 100 kilometers radie från samma punkt
H6	"Glesbygden" Kommuner med mindre än 27 000 invånare inom 30 kilometers radie från kommuncentrum

Nedanstående tabell visar utbredningen av svartköp av varor inom de olika H-regionerna. Frekvensen av svartköp i Mellanbygden (H4) är närmast dubbelt så stor som inom H1-regionen dvs. Stockholm/Södertälje.

Tabell 11 Andel som köpt varor svart någon gång under de senaste 12 månaderna.

Bas: Alla intervjuade, procent	Total	H1	H2	H3	H4	H5	H6
Ja - köpt varor svart	25	18	24	26	34	25	20
Nej, inte köpt något svart	73	82	73	72	64	71	79
Vet inte/vill inte svara	2	1	3	2	2	3	1
Summa	100	100	100	100	100	100	100

Resultatet blir dock väsentligt annorlunda när man ser till de genomsnittliga köpbeloppen inom varje H-region för dem som köpt varor svart.

Tabell 12 Genomsnittligt belopp i kronor för dem som köpt varor svart

Bas: Alla intervjuade	Total	H1	H2	H3	H4	H5	H6
Genomsnittligt köp – avrundat 100-tal kronor	1 900 kr	1 900 kr	2 400 kr	1 800 kr	1 500 kr	2 300 kr	2 200 kr

Det genomsnittliga svartköpsbeloppet för dem som köpt svart är högst i H2-regionen dvs. i Göteborg, Malmö/Lund/Trelleborg och lägst i H4-regionen dvs. i Mellanbygden.

Räknat per *invånare* är omfattningen av svartköp av varor högst i H2 regionen dvs. i Göteborg, Malmö/Lund/Trelleborg och lägst i H1-regionen dvs. i Stockholm/Södertälje.

Tabell 13 Genomsnittligt svartköpsbelopp i olika H-regioner. Regioner i fallande ordning efter svartköpsbelopp per invånare

H-region	Per invånare
H2 Göteborg, Malmö/Lund/Trelleborg	593 kr
H5 "Tätbygden"	578 kr
H4 "Mellanbygden"	503 kr
H3 Större städer	474 kr
H6 "Glesbygden"	441 kr
H1 Stockholm/Södertälje	337 kr
Total	474 kr

Det är en påtaglig skillnad i det genomsnittliga svartköpet mellan invånare regionerna H1 och H2. En stor del av förklaringen ligger i en större frekvens av svartköp av drycker i H2-regionen samt i att svartköpare i H2-regionen köper för högre belopp.

Den ovan använda indelningen är i stort sett efter befolkningstäthet på orten eller dess närområde.

Det kan emellertid vara intressant att också se på en rent geografisk indelning. NUTS är den regionala indelning som används inom EU för statistikredovisning. I Sverige utgörs NUTS 1 av hela riket, NUTS 2 av riksområden. Tabellredovisningen nedan följer NUTS 2 men med den skillnaden att de två nordligaste regionerna (SE 07 och SE 08) slagits samman för att få regionerna mera jämnstora. Jämför [bilaga 1](#).

Tabell 14 Frekvensen på svartköp av varor i skilda regioner

BAS: Köpt vara "svart" senaste 12 månaderna	Total	Region						
		Stockholm	Östra mellan-sverige	Småland med öarna	Syd-sverige	Väst-sverige	Norra mellan-sverige	Mellersta och norra Sverige
Ja, köpt svart	25%	18%	29%	27%	26%	29%	25%	21%
Nej	73%	81%	69%	72%	70%	69%	72%	77%
Vet inte/vill inte svara	2%	1%	2%	1%	3%	2%	3%	2%
Summa	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Svartköp av varor är inte så vanligt förekommande i Stockholm i norra delen av Sverige.

Tabell 15 Beloppsmässig storlek i kronor på svartköp av varor i skilda regioner bland dem som köpt varor svart

BAS: Köpt vara "svart" senaste 12 månaderna	Total	Region						
		Stockholm	Östra mellansverige	Småland med öarna	Syd-sverige	Väst-sverige	Norra mellansverige	Mellersta och norra Sverige
0 kronor	1,8	2,8	2,0	2,0		1,8	4,2	
1 - 100 kronor	10,7	16,7	6,1	18,4	9,2	9,1	12,5	7,0
100 - 500 kronor	32,4	36,1	33,3	30,6	39,5	29,1	22,9	32,6
500 - 1000 kronor	20,5	16,7	23,2	18,4	14,5	23,6	16,7	30,2
1000 - 2000 kronor	14,5	12,5	16,2	10,2	13,2	16,4	20,8	9,3
2000 - 5000 kronor	10,1	4,2	8,1	14,3	15,8	10,9	4,2	14,0
5000 - 10000 kronor	3,8	2,8	3,0	4,1		3,6	12,5	4,7
10000 kronor -	5,4	6,9	7,1	2,0	6,6	4,5	6,3	2,3
Vet inte/vill inte svara	0,8	1,4	1,0		1,3	0,9		
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Genomsnittligt köp - avrundat kronor	1 900 kr	1 800 kr	2 100 kr	1 500 kr	2 000 kr	1 900 kr	2 500 kr	1 600 kr

Beloppsmässigt dvs. det genomsnittliga beloppet för svartköp av varor under ett år ligger lågt i Småland och i norra Sverige. Det högsta värdet uppvisar Norra Mellansverige som omfattar länen Värmland, Dalarna och Gävleborg. Skillnaderna är dock ganska små och beräkningen påverkas starkt av frekvensen inom det högsta beloppsintervallet (>10 000 kr) som i beräkningarna tilldelats värdet 15 000 kronor.

Tabell 16 Genomsnittligt svartköpsbelopp i olika regioner. Regioner i fallande ordning efter svartköpsbelopp per invånare

Region	Belopp per invånare
Norra Mellansverige	640
Östra Mellansverige	610
Västsverige	530
Sydsverige	510
Småland med öarna	400
Mellersta och norra Sverige	350
Stockholm	320
Totalt för riket	480

Det statistiska underlaget är inte tillräckligt för att mera bestämt uttala sig om geografiska skillnader och vad de beror på. En möjlig slutsats skulle ändå kunna vara att svartköpen av varor kräver viss slags personkännedom, som kanske inte finns i samma utsträckning i Stockholm, och att i den verkliga glesbygden avstånden i sig i viss utsträckning motverkar svartköp.

Underbilaga 1

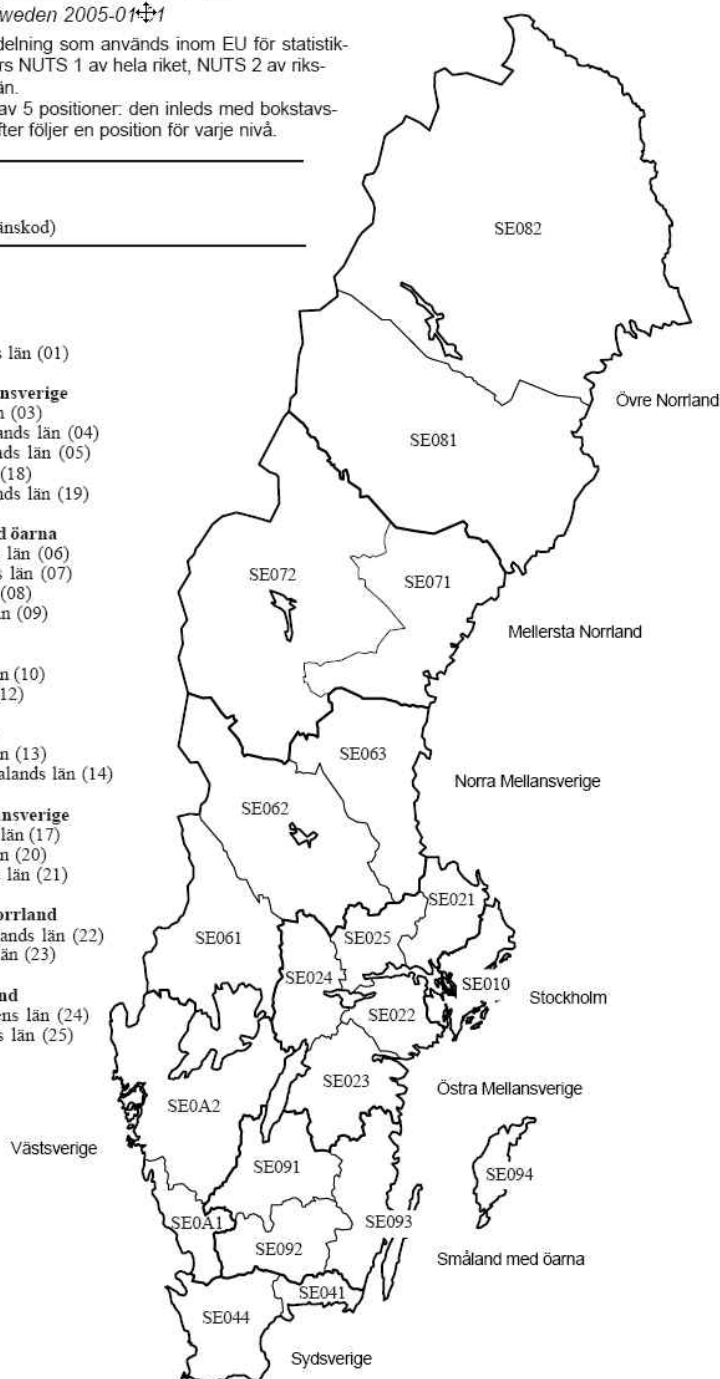
NUTS-indelningen i Sverige 2005-01-01

NUTS classification in Sweden 2005-01-01

NUTS är den regionala indelning som används inom EU för statistikredovisning. I Sverige utgörs NUTS 1 av hela riket, NUTS 2 av riksområden och NUTS 3 av län.

Koden för NUTS 3 består av 5 positioner: den inleds med bokstavs-förkortning för landet, därefter följer en position för varje nivå.

Kod	NUTS 1
	NUTS 2
	NUTS 3 (länskod)
SE0	Sverige
SE01	Stockholm
SE010	Stockholms län (01)
SE02	Östra Mellansverige
SE021	Uppsala län (03)
SE022	Södermanlands län (04)
SE023	Östergötlands län (05)
SE024	Örebro län (18)
SE025	Västmanlands län (19)
SE09	Småland med öarna
SE091	Jönköpings län (06)
SE092	Kronobergs län (07)
SE093	Kalmar län (08)
SE094	Gotlands län (09)
SE04	Sydsverige
SE041	Blekinge län (10)
SE044	Skåne län (12)
SE0A	Västsverige
SE0A1	Hallands län (13)
SE0A2	Västra Götalands län (14)
SE06	Norra Mellansverige
SE061	Värmlands län (17)
SE062	Dalarnas län (20)
SE063	Gävleborgs län (21)
SE07	Mellersta Norrland
SE071	Västernorrlands län (22)
SE072	Jämtlands län (23)
SE08	Övre Norrland
SE081	Västerbottens län (24)
SE082	Norrbottnens län (25)

NUTS-områdenas omfattning

- NUTS 2
 — NUTS 3

Källa: SCB, MIS 2003:1, Regionala indelningar i Sverige